TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

VENEDİK'İN DOĞU İLE TİCARETİ VE TİCARETİN VENEDİK ŞEHİR YAŞAMINA ETKİLERİ (1200-1500)

Doktora Tezi

Ceren ALTUNBEĞ TURGUT

Ankara, 2022

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

VENEDİK'İN DOĞU İLE TİCARETİ VE TİCARETİN VENEDİK ŞEHİR YAŞAMINA ETKİLERİ (1200-1500)

Doktora Tezi

Ceren ALTUNBEĞ TURGUT

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Hatice ORUÇ

Ankara, 2022

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

ORTAÇAĞ TARİHİ

VENEDİK'İN DOĞU İLE TİCARETİ VE TİCARETİN VENEDİK ŞEHİR YAŞAMINA ETKİLERİ (1200-1500)

Doktora Tezi

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Hatice Oruç

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Prof. Dr. Hatice ORUÇ	.....
Prof. Dr.İlhan ERDEM	.....
Prof. Dr. Musa Şamil YÜKSEL	.....
Prof. Dr. Nevin ÖZKAN	.....
Doç. Dr. Selim TEZCAN	.....

Tez Sınavı Tarihi: 28.12.2022

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Hatice ORUÇ danışmanlığında hazırladığım "Venedik'in Doğu İle Ticareti Ve Ticaretin Venedik Şehir Yaşamına Etkileri (1200-1500) (Ankara, 2022)" doktora tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 28.12.2022

Ceren Altunbeğ Turgut

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ I

KISALTMALAR VII

RESİM VE ŞEKİLLER LİSTESİ VIII

KAYNAKLAR X

GİRİŞ 1

2.1 Venedik Coğrafyası 1

2.2 Venedik'in Tarihçesi 5

2.3 Coğrafya - Ticaret İlişkisi 50

1. BÖLÜM: VENEDİK ŞEHRİ 54

1.1 Şehir Kimliği 54

1.2 Şehrin İdari Yapısı 58

1.3 Şehrin Toplumsal Yapısı 65

1.4 Şehrin Planı ve Mimarî Yapıları 71

1.4.1 Mimarî Yapılar 75

1.4.2 Şehir Planı 93

1.4.3 Şehrin İnşâsında Kullanılan Yapı Malzemeleri 101

2. BÖLÜM: VENEDİK VE TİCARET 104

2.1 Ticaret Mekanları 107

2.1.1 Panayır 108

2.1.2 Pazar 110

2.2 Ticareti Yapılan Ürünler 113
2.2.1 Tekstil Ürünleri 113
2.2.2 Değerli Metaller 134
2.2.3 Gıda Maddeleri 149
2.2.4 Cam Ticareti 164
2.2.5 Kağıt Ticareti 168
2.2.6 Köle Ticareti 170
2.3 Venedik'in Doğu ile Ticarî İlişkileri 172
2.3.1 Bizans ile İlişkiler 172
2.3.2 Selçuklular ile İlişkiler 208
2.3.3 Kilikya Ermeni Krallığı ile İlişkiler 211
2.3.4 Eyyubilerle İlişkiler 217
2.3.5 Kıbrıs Krallığı ile İlişkiler 220
2.3.6 Moğollar İle İlişkiler 227
2.3.7 Memlükler ile Ticarî İlişkiler 237
2.3.8 Anadolu Beylikleriyle İlişkiler 244
2.3.9 Osmanlı ile İlişkiler 257
2.3.10 Celayirliler ile İlişkiler 273
2.3.11 Timurlular İle İlişkiler 274
2.3.12 Akkoyunlular ile İlişkiler 278
3. BÖLÜM: TİCARETİN DİĞER UNSURLARI 286
3.1 Para ve Para Basımı 286

3.2 Fiyatlar 300
3.3 Harcamaları Kısıtlayıcı Yasalar 305
3.4 Sözleşmeler ve Ortaklıklar 309
3.4.1 Deniz Kredisi 309
3.4.2 Colleganza (Commenda/ Collegantia) 311
3.4.3 Fraterna Compagnia 313
3.5 Ticaret ve Hukuk 316
3.6 Lonca Teşkilatı 323
3.7 Ticarete Yardımcı Meslekler 330
3.7.1 Konsolos 330
3.7.2 Simsar 334
3.7.3 Tercüman 337
4. BÖLÜM: TİCARETİN ŞEHİR YAŞAMINA ETKİLERİ 343
4.1 Mimarî 343
4.2 Sanat 350
4.2.1 Halı 350
4.2.2 Dokumacılık 356
4.2.3 Seramik 360
4.2.4 Cam 366
4.2.5 Resim 373
4.3 Dil 380
4.4 Bilim 384

4.4.1 Farmakoloji ve Kimya 385
4.4.2 Kartografya ve Coğrafya 389
4.4.3 Matbaacılık ve Çeviri Bilimi 395
4.4.4 Muhasebe Bilimi 400
4.5 Kültür 406
4.5.1 Seyahat Kültürü 406
4.5.2 Mutfak Kültürü 412
4.5.3 Giyim Kültürü 416
4.6 Sağlık 424
SONUÇ 432
ÖZET 443
ABSTRACT 445
KAYNAKÇA 447
EKLER 495

ÖNSÖZ

Ortaçağ Avrupası için Doğu, egzotik ve değerli malların kaynağı olarak görülmekteydi. Balık ve tuz dışında hiçbir doğal kaynağı olmayan Venedik şehrinin geçim kaynağı uzun mesafeli seyahatlere ve cesur ticarî girişimlere bağlıydı. 9. yüzyıldan itibaren, Venedik'in siyasi ve ekonomik yönden gelişimi ticarî bağlantılarıyla yakından ilgiliydi. 12. yüzyılda deniz gücü haline gelen Venedik, Kuzey Adriyatik Denizi'nin kontrolünü ele geçirmiş ve gemileri Akdeniz ve Karadeniz'e yelken açmıştı. Bu sayede Venedikli tüccarlar şehrin ticaret merkezi Rialto'dan Yakın Doğu'ya, Adriyatik ve İtalyan hinterlandına kadar ticarî faaliyetlerini genişletmişlerdi. Avrupa'da üretilen tuz, kereste ve yünlü kumaşlar, Konstantinopolis, Akka ve İskenderiye'den gelen baharatlar, ilaçlar, boyalar, inciler, değerli taşlar ve ipekli kumaşlarla takas edilmekteydi. Venedik tüm bu malların mübadelesine aktif olarak katılmıştı. Para ekonomisinin yükselişiyle birlikte artan ticaret şehrin zenginleşmesini ve büyümesini sağlarken sosyal, politik ve kültürel yönlerden de Venedik şehir yaşamına etki etmişti. Sanat ve mimarî de Doğuya özgü belirli üslup ve teknik unsurları hızla benimseyen Venedikli zanaatkârlar bunları kendi eserlerine uygulamışlardı. Süsleme ve el sanatlarında ürün çeşitliliği artmıştı. Baharat ticareti sayesinde Venedik mutfağında baharatın kullanımı yaygınlaşmıştı. Farklı uyruğa sahip tacirler, elçiler ve gezginler, şehre iş için gelenler Venedik'te konuşulan dilin kelime hazinesine de katkıda bulunmuşlardı. Doğu tarzı kıyafetler şehrin moda anlayışında kendisine yer bulmuştu. Başarılı bir ticaret imparatorluğu haline gelen Venedik'te şehirdeki hemen hemen herkes ticaretin bir parçasıydı.

Venedik, üzerinde çok fazla çalışma yapılan konulardandır. Araştırmacılar Venedik'in Bizans geçmişi, Doğu ile Batı arasında bir köprü olarak oynadığı rol,

kapitalist kökenleri, mimarî üslubu, hesap defterleri, denizcilik sözleşmeleri ve daha pek çok farklı yönden Venedik'i ele almışlardı. Ancak Venedik herhangi bir anlatının kapsayabileceğinden çok daha fazlasıdır. Arşivlerinin ve sanatsal hazinelerinin zenginliğine rağmen iç içe geçmiş hikayelerden dolayı Venedik tarihi karmaşıktır. Yine de Venedik, tarihinin sürekli değişen karmaşıklığında istikrarlı bir anlatı sunmaktadır.

Tezin konusunu Venedik'in Doğu ile geliştirmiş olduğu ticarî faaliyetlerin şehrin mimarî üslubu, sanat anlayışı, kültürel çeşitliliği, keşfedici ve yaratıcı bilim anlayışına etkileri ve Doğu Batı etkileşiminde Venedik'in rolü oluşturmaktadır.

Tez çalışması, Etrafı sularla çevrili lagünde yaşayan insanların nasıl olağanüstü bir sıçrayışla olağandışı ekonomik, kültürel ve tarihi koşullara uyum sağlayan benzersiz bir kimlik üretmiştir? Maddeden topluma uzanan yenilikçilik, girişimcilik ve yaratıcılıklarını besleyen motivasyonları nedir? Ticaret yalnızca para kazanma güdüsüyle yapılan bir alım-satım etkinliğinden mi ibarettir? Küçük, izole bir şehir nasıl olup da Doğu özellikleriyle aşılanmış melez bir ideoloji kazanmıştır? Kent mi tüccarı tüccar mı kenti yaratmıştır? sorularına yanıt vermeyi hedeflemektedir. Araştırma sorunu olarak belirlenen konu başlıkları bağlamında elde edilmesi amaçlanan Doğu-Batı ekseninde ticaret ve kent olgusu birlikte ele alınarak ticaretin ekonomik yönü dışında sosyal, kültürel, bilimsel ve sanatsal yönlerinin şehir yaşamına etkilerini ortaya koymaktır.

Tezde, doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik araştırma tekniklerinden olan nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu çerçevede, araştırma konusuna ilişkin kaynak ve belgeler incelenerek veriler toplanmıştır. Toplanan veriler kapsamlı içerik analizine tabi tutulmuş, böylece toplanan verileri açıklamaya

yardımcı olacak kavramlara ve ilişkilere ulaşılmıştır. Elde edilen bilgiler de belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek yorumlanmıştır.

Ülkemizde İtalyan Şehir Devletleri konusunda çalışmaları bulunan önde gelen isimler Tayyib Gökbilgin, Mahmut H. Şakiroğlu ve Prof. Şerafettin Turan'dır. Venedik Devlet arşivinde bulunan Türkçe vesikaların bir bölümü Tayyib Gökbilgin tarafından yayınlanmış, bir bölümünün üzerinde ise Mahmut Şakiroğlu çalışmıştır. İkisinin de araştırmaları Venedik'in Türklerle ilişkileri üzerinde yoğunlaşmıştır. Şerafettin Turan *Türkiye-İtalya İlişkileri: Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine* adlı eserinde İtalyan Şehir Cumhuriyetleri ile ticarî ilişkiler ve ticaret anlaşmalarına yer vermiştir. Ülkemizde münhasıran Venedik üzerine yapılan incelemelerin konusunu çoğunlukla siyasi ilişkiler oluşturmakta, ticaret ve diplomasi alanında yapılan araştırmalar ağırlıklı olarak 16. yüzyıl ve sonrası dönemi kapsamaktadır. Diğer yandan mimarî ve sanat alanında ülkemizde yayınlanmış çok az sayıda bilimsel çalışma bulunmaktadır.

Bu tezde ise Venedik'in Doğu'da ticarî ilişkiler geliştirdiği devlet, imparatorluk, krallık ve emirliklerle yaptığı anlaşmalar kronolojik sıralamaya uygun şekilde ayrıntılı olarak ele alınmış ve böylece bunlar tek bir çalışmada toplanmıştır. Türkçe yayınlarda yeterince değinilmemiş olan Ermeni Krallığı, Kıbrıs Krallığı, Eyyubiler, Epir Despotluğu ve Celayirlilerle Venedik'in ticarî ilişkileri ve anılan devletlerle yaptığı anlaşmalar da detaylı şekilde tetkik edilmiştir.

Doğu ile Batı arasındaki mimarî, sanat, bilim, kültür vb. alanlarındaki etkileşime ilişkin mevcut çalışmalar konuyu genel olarak Avrupa'ya ve Rönesans'a etkileri bakımından ele almışlardır. Bu konuda münhasıran Venedik'i konu edinen çalışmalarda ise daha çok sanat ve mimarî üzerine odaklanılmıştır. Ülkemizde Ortaçağ'da Venedik'in Doğu ile yaptığı uzak mesafeli ticaretin şehir yaşamına tesiri hususunda çalışma

bulunmamaktadır. Bu çerçevede, Venedik üzerinden ticaretin etkilerine dair yeni bir bakış açısı getirilmiştir.

Tezin planlaması ise Giriş, dört Bölüm ve Sonuç şeklinde yapılmıştır. oluşmaktadır. Giriş'te Venedik coğrafyası ve coğrafyanın ticaret ile ilişkisi ele alınmıştır. Venedikliler egemenliklerini kurarken, ticaretle zenginleşirken ve denizlerde hâkimiyet sağlarken lagün sularına boyun eğdirmiştir. Venedik'in ticarî serüveninin başarısını açıklamak için Doğu ile Batı arasında kurulmuş ve deniz ortamıyla tamamen meşgul bir şehrin coğrafî konumu ve coğrafyanın ticaretle bağlantısına yer verilmiştir.

Birinci Bölümde şehrin kimliği, idarî ve toplumsal yapısı ve şehrin mimarî unsurları incelenmiştir. Venedik kent kültürü, yoğun nüfusu, kendisine özgü idarî yapısı, görkemli mimarî yapılarıyla benzersiz bir bileşimdi. Sınırlandırılmış bir kentsel ortamda kaynağını dinden alan şehrin bir ticaret şehrine dönüşmesi kent kimliği meselesini ele almayı gerektirmiştir. Diğer yandan, Venedik ticareti devletin idaresini elinde tutan yönetici sınıftan ayrı düşünülemez. 13 yüzyılın sonları ile 14. yüzyılın ilk yarısı arasında, bir grup güçlü aile, meşruiyetlerini Büyük Konsey'e mensup olmaya dayandırarak siyasi iktidar tekelini kendilerine tahsis etmişlerdi. Çoğu, konumlarını ekonomik etkilerine ve güçlerine borçluydu. 14. yüzyılda, zengin soyluların büyük çoğunluğu, uluslararası ticarette veya zanaat endüstrisinde tüccarlar ve yatırımcılardı. Soylular tüccar olarak kabul edildiğinden ve tüccarların işi ortak menfaatin temeli olarak görüldüğünden, aristokrat sınıfı aynı zamanda hem özel çıkarlarını hem de toplumun çıkarlarını savunabileceklerini iddia etmişlerdi. İnsan endüstrisinin bir zaferi olan ve pasifize edilmiş bir doğanın unsurlarına hükmeden şehrin planı ve mimarî unsurları ticareti ve iletişimi kolaylaştıracak şekilde düzenlenmiştir. Venedik'te çok çeşitli ve sayıca fazla mimarî yapının bulunması nedeniyle tez çalışmasında konumuz

bakımından devlet ideolojisinin simgesi olan ve ticarî açıdan önemi haiz mimarî unsurlara yer verilmiştir.

İkinci Bölümde Venedik'in Doğu ile ticareti kapsamında ticaret mekanları, ticareti yapılan ürünler ve Doğulu devletlerle yapılan ticaretin devamlılığını sağlamak amacıyla tanınan imtiyazlar ve yapılan anlaşmalar incelenmiştir. Arşiv kaynakları ışığında incelenen dönemde ticarete konu hayli fazla sayıda mal çeşidi bulunduğu cihetle yoğun talep gören ticarî emtia ele alınmıştır. Ortaçağda gerçekleştirilen ticarî faaliyetler günümüz literatüründe mübadelesi yapılan mallar üzerinden incelemiş olup, ticareti hukukî bir zemine oturtan, ticarî ilişkilerde belirsizliği büyük ölçüde ortadan kaldıran anlaşmalar ve imtiyazlara pek fazla ilgi gösterilmemiştir. Bu sebeple bu bölümde Venedik'in Doğu'yla ilişkileri çerçevesinde uygulamaya koyduğu ticarî sistem ele alınırken anlaşmalara odaklanılmıştır.

Üçüncü Bölümde "Ticaretin Diğer Unsurları" başlığı altında para ve para basımı, fiyatlar, hukukî düzenlemeler, ortaklıklar ile ticarete yardımcı meslekler ele alınmıştır. Venedik'in uluslararası ticarî faaliyetlerini kolaylaştırması ve ödemelerin para ile yapılması para sistemi hakkında bilgi vermeyi zaruri kılmıştır. Venedik'in ticarete dayalı ekonomisinde arz talep dengesinin sağlanması ile tüccarı koruyan bir sistem yaratılması hakkında bilgi sahibi olmamız açısından fiyat politikaları ve ticarete ilişkin yasal düzenlemeleri açıklanmıştır. 1300'lerin başında olgunluğa erişen Venedik ekonomi sistemi yabancı üreticiler ve tüketiciler arasındaki mübadelelerde aracı olarak hareket eden bir grup tüccar etrafında dönmekteydi. Üreticiler yalnızca tüccarların ayrıcalığı olan ticari mübadelenin dışında kalmışlardı. Ticarî kârların ve sermayenin kaynağı, farklı ve uzak mesafedeki ülkeler arasında ürün değiş tokuşununun yapılmasına dayanmaktaydı. Venedik üreticiyi sisteme sokmak, arz talep dengesini sağlamak, tüccarı korumak amacıyla fiyat istikrarına özen göstermiş ve buna yönelik

politikalar izlemiştir. Ticaret sisteminin sorunsuz şekilde işlemesini sağlamak amacıyla fiyatların düzenlenmesi ve haksız rekabetin önlenmesi hususlarında hükümet yasal düzenlemeler yapmış; sözkonusu yasal düzenlemeler kapsamında harcamaları kısıtlayıcı kanunlar çıkarmıştır.

Dördüncü Bölümde ticaretin şehir kültür, bilim, dil, sanat, mimarî, sağlık yönünden şehir yaşamına etkileri anlatılmıştır. Venedik'in Doğu ile ticaretinin Venedik şehir yaşamına etkileri konusu ele alınırken hem Venedik'in mimarî ve sanatta olduğu gibi doğrudan kopyalaması ya da kendilerine uygun şekilde formunu değiştirmesi açısından hem de ticaretin getirdiği zaruretlere cevap veren yeni icatlar geliştirmesi yönünden ele alınmıştır.

Bu tezin hazırlanma sürecinde her zaman kıymetli vaktini ayırıp gerek tezle ilgili, gerekse tez dışındaki her sorumu içtenlikle yanıtlayan, çalışmanın güçlüklerini aşma noktasında ve mesafe almamda katkıları büyük olan, desteğini her daim hissettiren kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Hatice Oruç'a teşekkürü bir borç bilirim.

Araştırmanın her aşamasında desteğini esirgemeyen fedakâr annem ve babam, özverili eşim ile sevgili kardeşime süreçteki sabırlı ve uzun bekleyişleri için minnettarım.

Tez çalışmamı yolunun her daim bilim ışığıyla aydınlanmasını dilediğim oğlum *Akın Uras Turgut'a* ithaf ediyorum**.**

Ceren ALTUNBEĞ TURGUT

Ankara - 2022

KISALTMALAR

bkz: bakınız

C.: Cilt

cm.: santimetre

Çev.: Çevirmen

d.: doğum

DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

DVL: Diplomatarium Veneto-Levantinum

Ed.: Editör

Fol. : foglio (sayfa)

Gr. : Grekçe

Haz. : Hazırlayan

kg.: kilogram

Lat. : Latince

MS.: Milattan Sonra

MÖ.: Milattan Önce

ö. Ölüm

RDSV: Regestes Des Deliberations Du Senat De Venise Concernant La Romanie

S. : Sayı

s. sayfa

vb.: ve benzeri

Yay.: Yayınları

RESİM VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Dükalık Dönemi Venedik İdari Yapısı

Şekil 2: Venedik'teki Binaların Temel Yapısı

Şekil 3: Yıllara Göre Deniz Kredileri ve Commenda Sözleşmeleri Grafiği

Resim 1: Memlük Dönemine Ait Üzerinde Venedik Boldu Ailesinin Arması Olan Pirinç Şamdan

Resim 2: Doç II. Vitale Michiel Dönemi Denarosu

Resim 3: Doç Pietro Ziani Dönemi Grossosu

Resim 4: Doç Giovanni Dandolo Dönemi Dukası

Resim 5: Şam Emevi Cami Pencereleri

Resim 6: Porta Porta Sant'Alippio, St Mark Kilisesi

Resim 7: Tolunoğlu Camii - Kahire/ Mısır

Resim 8: St. Mark Kilisesi – Venedik

Resim 9: Kalan Cami- Buhara

Resim 10: Dükler Sarayı – Venedik

Resim 11: Venedikli Baharat Tüccarının Evi Ca Mastelli-Venedik

Resim 12: Tüccar Giovanni Dario'nun Evinin Dış Cephe Dekorasyonu

Resim 13: Tüccar Giovanni Dario'nun Evinin İç Mekân Dekorasyonu

Resim 14: Doç Leonardo Loredan'ın Portresi

Resim 15: Giovanni Mansueti'nin "Miracolo della Reliquia della Santa Croce in Campo S. Lio" Adlı Tablosu

Resim 16: Giovanni Mansueti'nin “Miracolo della Reliquia della Santa Croce in Campo S. Lio” Adlı Tablosundaki Anadolu Halıları

Resim 17: Vittore Carpaccio'nun “Battesimo dei Seleniti” Adlı Tablosu

Resim 18: Francesco Barbaro'ya Ait Şal

Resim 19: Alla Porcellana, Venedik

Resim 20: Maestro Lodovico, Venedik

Resim 21: Haliç İşi Üslupta Albarello

Resim 22: Düğüm Motifi, Fifth knot, Leonardo da Vinci Okulu

Resim 23: Candiana, Venedik

Resim 24: Candiana, Venedik-Padova

Resim 25: Aldrevandin Beaker

Resim 26: Guastada Örneği

Resim 27: Madonna del Prato - Giovanni Bellini

Resim 28: Santa Catalina – Lorenzo Lotto

Resim 29: Türk Tarzından Esinlenilen Ceket

Resim 30: Sultan Murat Kıyafet Tasviri

Resim 31: Bir Türk Kadın Kıyafeti Tasviri

KAYNAKLAR

1.Birinci Elden Kaynaklar

Venedik Arşivi kayıtları politik, ekonomik, teknik veya sanat tarihi konularında, tarihsel çalışmalar için dünyanın en büyük birinci elden kaynakları arasındadır. 1030 ile 1805 yıllarını kapsayan kentin önemli istatistikleri ve noter kayıtları ile sayısız dernek, okul, manastır, sanat ve zanaat loncalarından gelen belgeler, araştırmacılara kaynak materyal sağlar. Venedik Devlet Arşivleri'nin (Archivio di Stato di Venezia) koleksiyonlarını çevrimiçi olarak erişilebilir hale getirmesi araştırmacılar için oldukça kolaylık sağlamaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde ağırlıklı olarak bu Arşiv'de bulunan senato kayıtlarından sıkça faydalanılmıştır. Senato 13. yüzyıldan itibaren Venedik devletinin politikasına yön veren en önemli müzakere organıydı. Senatoda kamu düzeni, ticarî konular, savaş ve barış ile ilgili müzakereler de dâhil olmak üzere uluslararası ilişkiler alanında birçok konu tartışılıp karara bağlanmıştır. Venedik Arşivi'nde tutulan senato kararlarının kayıtları, tüm Avrupa ve Levant tarihi hakkında birincil öneme haiz kaynaklar arasındadır.

Venedik'in Doğu Akdeniz'deki kolonileriyle Türk ve Bizans imparatorları da dâhil olmak üzere yabancı devletlerle ilişkilerini içeren 1300-1454 tarihli Venedik Devlet Arşivi belgeleri Alman bilim adamı George Martin Thomas tarafından 1880'de yayımlanmıştır. "*Diplomatarium Veneto-Levantinum, Sive Acta et Diplomata Res Venetas Graecas Atque Levantis Illustrantia*" adlı iki ciltten oluşan bu eserin 1. Cildi[1]

[1] George Martin Thomas, **Diplomatarium Veneto-Levantinum: Sive Acta et Diplomata res Venetas Graecas Atque Levantis İllustrantia: 1300-1350**, C. 1, Cambridge University Press, New York, 2012.

1300–1350 dönemini kapsar. 1351-1454 dönemini kapsayan 2. Cilt[2], G. M. Thomas'ın ölümünden sonra Riccardo Predelli tarafından hazırlanmış ve 1899'da[3] yayınlanmıştır. Cambridge Üniversitesi tarafından 2012 yılında güncellenerek yeniden basılmıştır. Bu eserden tezimizin ikinci bölümünde Venedik ile Doğulu muhatapları arasında 1300-1454 yılları arasında yapılan ticarî anlaşmaların anlatımı sırasında sıklıkla yararlanılmıştır.

Venedik Devlet Arşivi'nde bulunan Venedik Cumhuriyeti'nin siyaseti ve ekonomisiyle ilgili Latince ve Yunanca belgeleri içeren, "*Urkunden Zur älteren Handels-Und Staatsgeschichte der Republik Venedig, mit Besonderer Beziehung Auf Byzanz Und Die Levante: Vom Neunten Bis Zum Ausgang Des Fünfzehnten Jahrhunderts*" adlı üç ciltten oluşan eser 1856'da yayınlanmıştır. 814'ten 1205'e kadar olan dönemi kapsayan 1. Ciltte, Venedik'in ekonomik yönden güçlenmesini ve IV. Haçlı Seferinin siyasi arka planı belgelenmektedir. 1205-55 yıllarını kapsayan 2. Ciltte[4] arasında Konstantinopolis'in kaderi, Papalığın çeşitli çıkarları, Macaristan, Suriye, Mısır ve Girit ile müzakerelerini ihtiva etmektedir. 1256-1299 arasındaki yılları kapsayan 3. Ciltte Venedik açısından önemli denizcilik düzenlemelerini de

[2] Riccardo Predelli, **Diplomatarium Veneto-Levantinum, Sive acta et diplomata res Venetas Graecas at quelevantis illustrantia,** 1351-1454, C. 2, Cambridge University Press, New York, 2012.

[3] Georg Martin Thomas, Riccardo Predelli, **Diplomatarium Veneto-Levantinum, Sive acta et diplomata res Venetas Graecas at quelevantis illustrantia,** 1351-1454, C. 2, Deputazione Veneta di Storia Patria, Venedik, 1899.

[4] Gottlieb Lucas Friedrich Tafel, Georg Martin Thomas, **Urkunden Zur älteren Handels-Und Staatsgeschichte der Republik Venedig, mit Besonderer Beziehung Auf Byzanz Und Die Levante: Vom Neunten Bis Zum Ausgang Des Fünfzehnten Jahrhunderts (1205-1255)**, C. 2, Aus Der Kaiserlich-Königlichen Hof-Und Staatsdruckerei, Viyana, 1856.

içermektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde Venedik ile Doğulu muhatapları arasında 1200-1299 yılları arasında yapılan ticarî anlaşmalara ilişkin bilgi verilirken çoğunlukla bu kaynaktan faydalanılmıştır.

Venedik Senatosu'nun ve Büyük Meclisin genel idare, vergilendirme, adalet, ekonomik düzenlemeler, arazi mülkiyeti, diplomatik ve ekonomik ilişkiler konusundaki kararlarının özetleri Freddy Thiriet'in, "*Regestes Des Deliberations Du Senat De Venise Concernant La Romanie*" adıyla 3 cilt[5] olarak yayınlanmıştır. 1. Cilt 1329-1399, 2. Cilt 1400-1430 ve 3. cilt 1431-1463 tarihlerini kapsamaktadır.

Venedik'in sömürge politikaları ve tekniklerine ilişkin belgeler ihtiva eden "*La Romanie Venitienne Au Moyen Age, Le Développement Et L ' Exploitation Du Domaine Colonial V*énitien"[6], adlı eser de yine Freddy Thiriet tarafından yayınlanmıştır. Bu eserde iletişim, nakliye, ticarî mal ve ticaret yöntemleri başta olmak üzere tarım, toprak mülkiyeti, şehirlerin kuruluşu ve büyümesi, vergilendirme, askerlik hizmeti, kolonilerin savunulması ve sömürülmesi, imparatorluktaki Venedikli yerleşimcilerin sorunlarına ilişkin konular yer almaktadır. Venedik'in doğulu ülkelerle ticarî ilişkileri konusunda bilgi verilirken Thiriet'nin söz konusu iki yayınından istifade edilmiştir.

Venedik Devlet Arşivlerinde görev yapmış olan Riccardo Predelli, Venedik Cumhuriyeti senato kararlarını 8 ciltlik bir eserde derlemiş ve bu eser 1876-1914 yılları arasında yayınlanmıştır. "*I libri commemoriali della Repubblica di Venezia Regesti*"[7]

---

[5] Freddy Thiriet, **Regestes Des Deliberations Du Senat De Venise Concernant La Romanie**, Mouton, Paris-La Haye, 1958.

[6] Freddy Thiriet, **La Romanie Venitienne Au Moyen Age, Le Développement Et l ' Exploitation Du Domaine Colonial Vénitien (XIIe - XVe siècles),** Boccard, Paris, 1959.

[7] **I libri commemoriali della Repubblica di Venezia Regesti**, Ed. Ricardo Predelli, A Spese Della Societa, Venedik, 1883.

adlı bu çalışma kronolojik sıraya göre düzenlenmiş olup, Cumhuriyetin siyasi, diplomatik, ticarî ve hukukî faaliyetlerinin özetleri ya da orijinal belgelerinden oluşmaktadır. Bu kaynağa tezimizin ikinci bölümünde ticaret anlaşmaları konusunda başvurulmuştur.

Tez konumuz için önemli bir kaynak 14.yüzyılda Floransalı tücaar Francesco Balducci Pegolotti tarafından yazılmış olan "*La Pratica della Mercatura*"[8] adlı eserdir. Döneminin önemli bir ticaret şirketi olan Bardi'nin temsilcisi olarak Brabant (1315-17) (1317), Londra, Kıbrıs (1314-27 ve 1335) gibi çeşitli yerlerde faaliyet göstermiş olan Pegolotti bu eserde Avrupa ticaret merkezleri, önemli ticarî bölgelerin ithalat, ihracat ve ticaret gelenekleri, ticaret yolları, emtia, madeni paralar, ağırlıklar ve ölçüler hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir. Eser ilk defa 1866 yılında yayınlanmıştır. 1936 yılında Alan Evans tarafından burada bizim de faydalandığımız baskısı gerçekleştirilmiştir. Tez çalışmasında özellikle pamuk ticareti, ipek, baharat ve tahıl ticaretinin anlatımı sırasında bu eserden faydalanılmıştır.

Bartholomeo di Pasi (Paxi)'nin ilk defa Venedik'te 1503 yılından yayınlanan "*Tariffa de i Pesi, e Misure Corrispondenti Dal Levante Al Ponente* e *Da* Una Terra*, e Luogo All'Altro Quasi Per Tutte Le Parti Dil Mondo*"[9] başlıklı eseri de tüccar için bir el kitabı, bir rehber niteliğindedir. Paxi'nin bu eseri, Venedik şehrine gelen-giden geniş ürün yelpazesi hakkında önemli bilgiler vermekte ve Venedik'in ticarî bir transit merkezi olarak önemini çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır. İthal edilen mallar

[8] Francesco Balducci Pegolotti, **La Pratica Della Mercatura**, Ed. Allan Evans, The Mediaeval Academy of America Cambridge, Massachusetts, 1936.

[9] Bartolomeo Di Pasi, **Tariffa de i Pesi, e Misure Corrispondenti Dal Levante Al Ponente e Da una Terra, e Luogo All'Altro Quasi Per Tutte Le Parti Dil Mondo**, Ed. Paolo Gherardo, Venedik, 1557.

yanında, kara veya deniz yoluyla kuzey Avrupa'ya, deniz yoluyla Doğu'ya ya da İtalya'daki bölgelere ihraç gerçekleştirilmektedir. Eser İtalyan şehir devletlerindekileri olduğu gibi İstanbul, Halep, Trablus dahil olmak üzere Levant, Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Doğu'daki para, ağırlık ve ölçübirimlerini içermekte, tüccarlar için farklı ülkelerin para, ağırlık ve ölçü birimlerinin dönüştürülmesine imkan sağlamaktadır.

Venedik ile Kilikya Ermeni krallığı arasında 1201-1333 yılları arasında yapılan anlaşmaların tüm anlaşmalar tarihçi Alessio Sopracasa tarafından derlenen *"I Trattati Con il Regno Armeno di Cilicia 1201-1333"*[10] başlıklı kitapta yayınlanmıştır. Burada yer alan belgelerde Venedik resmi olarak Krallığa ticarî imtiyazlar konusunda başvuran taraf olarak yer almakta ve imtiyazlar kral tarafından Doç'a tek taraflı olarak verilmektedir. Eser, Venedik-Ermeni ticarî ilişkilerine ışık tutması açısından önemli bir kaynaktır.

Venedik Devlet Arşivleri'nde 1937-1940 yılları arasında müdür olarak görev yapmış olan Andrea da Mosto Arşivin genel tarihsel dizinini hazırlamıştır. "*L'Archivio di Stato di Venezia: Indice Generale, Storico, Descrittivo Ed Analitico*"[11] başlıklı eserin 1. Cildi1937 ve 2.cildi 1940 yılında yayınlanmıştır. Bu çalışmada arşiv kaynakları devletin anayasal organları, yargı organları, malî organları veidarî organları başlığı altında dört bölüme ayrılmış, ilaveten noter kayıtlarına yer verilmiştir.

Venedikli tarihçi Guglielmo Berchet (1833-1913), Venedik-İran ilişkileri konusunda Venedik Devlet Arşivlerindeki belgeler başta olmak üzere, o dönemde henüz

[10] Alessio Sopracasa, **I Trattati Con il Regno Armeno di Cilicia 1201-1333**, Viella, Roma, 2001.

[11] Andrea da Mosto, **L'Archivio di Stato di Venezia: Indice Generale, Storico, Descrittivo**, Ed Analitico, C. 1, Biblioteca d'arte, Roma, 1937.

yayınlanmamış olan kaynaklar ve resmi belgeleri "*La Repubblica di Venezia e la Persia*"[12] başlıklı eserde yayınlamıştır. 1864 yılında yayınlanan Kitap 1460-1673 yılları arasını kapsamakta olup iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Venedik Cumhuriyeti ile İran arasındaki diplomatik ilişkiler, ikinci bölümde ticarî İlişkiler başlığı altında Venediklilerin İran ile ticareti ve Pers ticaret limanlarında Venedik konsoloslukları konularına yer verilmiştir. İran'daki Venedikli gezginler hakkındaki haberler ve o bölgeye ilişkin açıklamalar ek olarak verilmiştir. Bu eserden, Tezimizin ikinci bölümünde Akkoyunlular ile ticarî ilişkiler konusunda faydalanılmıştır.

Akkoyunlular hakkındaki önemli kaynak eserlerden biri de Ebu Bekr-i Tihranî tarafından yazılmış olan "*Kitab-ı Diyarbekriyye*"[13] isimli Farsça eseridir. Eser Karakoyunlular, Timurlular ve İran tarihine ilişkin de önemli bilgiler içermektedir. Kitabın giriş kısmından sonra Uzun Hasan'ın soyu ve ataları başlığıyla Akkoyunlu tarihine giriş yapılmaktadır. Uzun Hasan'ın Rüstem-i Tahran ile savaşması ve zafer kazanması bölümü ile 1. cilt sona ermektedir. 2. cilt Çağatay ve Karakoyunlu Sultanları başlığı altında Çağatay ve Karakoyunlu hükümdarları ile ilgili açıklamalarıyla başlamakta olup yine bu ciltte Uzun Hasan devrine ilişkin bilgiler kayıtlıdır. Müellif, son bölüm dışında eserini gözlemlerine ve duyumlarına dayanarak yazmıştır. kkoyunlular ile ticarî ilişkiler hakkında bilgi verilirken bu kaynaktan istifade edilmiştir.

Venedik senatörü Domenico Malîpiero'nun (1428-1515) bir vekayiname ile günlük arasında kalan eseri "*Annali Veneti Dall'Anno 1457 Al 1500 Del Senatore*

[12] Guglielmo Berchet, **La Repubblica di Venezia e la Persia,** Tipografia G. B. Paravia, Torino, 1865.

[13] Ebu Bekr-i Tihrani, **Kitab-ı Diyarbekriyye**, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2014.

Domenico Malîpiero ; Ordinati e Abbreviati Dal Senatore Francesco Longo" [14], 1457 ile 1500 arasındaki dönemi kapsamaktadır. Yazar, öncelikle bir yanda Venedik büyükelçileri ve komutanlarının, diğer yanda da yabancı devletlerin temsilcilerinin Senato'da okunan ve akabinde müzakere edilen yazışmaları hakkında bilgi vermektedir. Hükümet görüşmeleri ve kararları, seçimlerin sonuçları veya yabancı büyükelçilerin gelişi gibi günlük siyasi olaylar hakkında da düzenli olarak rapor vermektedir. Ana kaynağı, Senato'da okunan, siyasi, askerî ve ekonomik bilgileri içeren ve hükümetin karar alma süreçlerinin temelini oluşturan Signoria'ya gönderilen resmi mektuplardır. Barış antlaşmaları, papalık mektupları, resmi konuşma metinlerinin kopyalarının eserde yer alması kaynağı önemli kılmaktadır. Tezin ikinci bölümünde Akkoyunlular ile ticarî ilişkiler anlatılırken bu kaynağa başvurulmuştur.

Özellikle doğuya seyahat eden tüccarların seyahat güzergâhlarında uğradıkları şehirlere ilişkin gözlemleri hususunda tez çalışmasında seyahatnamelerden de yararlanılmıştır.

Caterino Zeno, Venedik tarafından Osmanlılara karşı olası bir Venedik-Akkoyunlu ittifakı arayışıyla 1471 yılında Tebriz'e gönderilmiştir.1471 yılında Venedik'ten başladığı yolculuk 1474 yılında yine burada sonlanmıştır. Zeno'nun bu yolculukla ilgili notları/seyahat günlüğü vefatının ardından yeğeni Nicolo Zeno tarafından "*De i Commentarii Del Viaggio in Persia di M. Caterino Zeno il K. et Delle*

[14] Domenico Malipiero, **Annali Veneti Dall'anno 1457 Al 1500 Del Senatore Domenico Malîpiero ; Ordinati E Abbreviati Dal Senatore Francesco Longo, Archivio Storico Italiano**, Gio. Pietro Vieusseux, Floransa, 1843.

Guerre Fatte Nell'Imperio Persiano, *Dal Tempo di Ussuncassano in Quà, Libri Due*"[15] adıyla 1558 senesinde Venedik'te basılmıştır. Seyahatnamede Zeno, İran'a yaptığı yolculuk ve Uzun Hasan döneminde İran'la yapılan savaşlara yer vermiştir.

Venedik'in Uzun Hasan'ın yanına gönderdiği bir diğer elçi Ambrogio Contarini'dir. 1474 Şubatında Venedik'ten yola çıkmış, Orta Avrupa'yı dolaşmış, Kiev ve Gürcistan'dan geçerek Tebriz'e ulaşmıştır. Venedik'e geri dönüşü 1477 yılı Nisan ayıdır. Contarini seyahat günlüğünde, seyahat ettiği her şehri detaylı şekilde tasvir etmiş, orda yetiştirilen ürünler, bu ürünlerin fiyatları, halkın giyim tarzı, gelenekleri, görenekleri, fiziksel özellikleri ve askerî birlikleri gibi konulara ilişkin bilgiler vermiştir. 17. yüzyılda eser Fransızca ve Latinceye çevrilmiş, 1873'te ise Hacluyt Society külliyatı içinde İngilizce olarak neşredilmiştir. 2006 yılında Prof. Dr. Tufan Gündüz İran'a elçi olarak gönderilen Caterino Zeno ile Ambrogio Contarini'nin seyahatnâmelerini Farsça'dan Türkçeye tercüme ederek çeviri ve notlarıyla "Doğu'daki Venedik Elçileri: Uzun Hasan - Fatih Mücadelesi Döneminde Caterino Zeno ve Ambrogi Contarini'nin Seyahatnameleri" adlı tek bir kitapta birleştirmiştir. Tercümede esas alınan nüsha, Menuçehr Emirî tarafından Farsçaya tercüme edilen Sefernâmeha-yi Veniziyan der İran'dır. Yazar, eserde gerekli görülen yerlere açıklamalar ekleyerek metnin anlaşılmasını kolaylaştırmayı amaçlamıştır. Tezin dördüncü bölümünde Venedik'in Doğu ile etkileşiminin seyahat kültürüne etkisinin anlatımı sırasında anılan eser kullanılmıştır.

[15] Niccolo Zeno, **De I Commentarii Del Viaggio in Persia Di M. Caterino Zeno Il K. Et Delle Guerre Fatte Nell'Imperio Persiano, Dal Tempo di Ussuncassano In Quà, Libri Due,** Francesco Marcolini, Venedik, 1558.

Marco Polo, babası ve amcası Papa Gregorio tarafından Pekin'e gönderildiğinde onlarla gitmiştir. Bu yolculuk 1271-1295 yılları arasında sürmüş, seyahat esnasındaki gözlemleri İtalyanlar tarafından "Il Milione" adı verilen bir eserde anlatılmaktadır. Eseri kaleme alan Marco Polo'nun kendisi değildir. 1295'te Venedik-Cenova arasındaki savaşta esir düştüğü vakit, anılarını paylaştığı koğuş arkadaşı Pisalı Rustichello adındaki başka bir esir tarafından 1299 yılında kaleme alınmıştır. Batı ve Doğu arasındaki karşılıklı bilgiye ilk katkı ve aynı zamanda o zamanlar neredeyse Batıda bilinmeyen halkların gelenekleri, coğrafyası, yönetim şekilleri ve ekonomik faaliyetleri hakkında bilgi sağlayan seyahatname din, coğrafya, siyaset, etnoloji ve folklor gibi konuları da içermektedir. Asıl metni henüz ele geçmemiş olan eserin Fransızca adı "Le Divisament Dou Monde" (Dünya'nın Tasviri) olup mevcut en eski tarihli metin bu dildedir. İtalyanlar "*Il Milione*" [16] ismiyle eseri benimsemişlerdir. İngilizler, 19. yüzyılda Hakluyt Society serisi içinde bu seyyahın eserini kendi dillerine kazandırmışlardır.

Venedikli tüccar, seyyah ve Venedik tarafından İran'a gönderilen elçi Josaphat Barbaro'nun 1436'da Tana'ya, 1471'de İran'a, Ambrogio Contarini'nin 1473-77'de İran'a ve Luigi Roncinotto'nun 1532'de Etiyopya, 1529'da İran ve Hindistan seyahatleri Antonio Manuzio tarafından "*Viaggi Fatti da Vinetia, Alla Tana, in Persia, in India Et in Costantinopoli: Con La Descrittione Particolare Di Città, Luoghi, Siti, Costumi, Et Della Porta Del Gran Turco : & Di Tutte Le Intrate, Spese, & Modo Di Gouerno Suo, & Della Ultima Impresa Contra Portoghesi*" [17] adlı kitap derlenmiştir. Kitapta aynı

[16] Marco Polo, **Il Milione di Marco Polo**, Ed. Giovanni Battista Baldelli Boni,Pagani, Floransa, 1827.

[17] Josaphat Barbaro, **Viaggi fatti da Vinetia, alla Tana, in Persia, in India et in Costantinopoli: con la descrittione particolare di città, luoghi, siti, costumi, et della Porta**

zamanda Benedetto Ramberti'nin anlatımıyla 1538'de kuzey Hindistan'daki Portekiz yerleşimi Diu kuşatmasına da değinilmektedir.

Josaphat Barbaro Venedik ile doğudaki ticaret ortakları arasında iyi ilişkiler geliştirmek için seyahat eden bir diplomat ve tüccardı. İlk olarak Deşt-i Kıpçak'a seyahat gerçekleştirmiştir. Venedik tarafından Akkoyunlu Devleti'ne elçi olarak gönderilince ikinci seyahati İran'a olmuştur. Yolculuğu sırasında gördüğü şehirlerdeki insanların gelenek-göreneklerini, yaşam koşullarını, şehirdeki ticarî faaliyetlerini ve tarihî yerleri anlatmıştır. Tezimizin dördüncü bölümünde doğu ile ticarî ilişkilerin seyahat kültürüne etkisi anlatılırken anılan esere başvurulmuştur.

İran'a elçi olarak gönderilen Venedikli tüccarlar Ambrogio Contarini ile Josaphat Barbaro'nun seyahatlerinden oluşan "*Travels to Tana and Persia*"[18] adlı eser ilk olarak 1543'te İtalya'da yayınlanmıştır. Eserde Contarini ve Barbaro'nun seyahatleri sırasında gezip gördüğü şehirler, burada tanık oldukları olaylar ile buralara ilişkin gözlemleri nakledilmektedir. Eserin 1873'te İngilizceye, 1972'de Farsçaya ve 2005'te Türkçeye çevirisi yapılmıştır. Prof. Dr. Tufan Gündüz tarafından 2005 yılında anılan seyahatname Farsça'dan Türkçe'ye tercüme edilerek "Anadolu ve İran'a Seyahat Josaphat Barbaro" ismiyle yayınlanmıştır. Aynı seyahatname Ayzer Güler tarafından İtalyanca'dan Türkçe'ye tercüme edilerek "Doğu'ya Yolculuk: 15. yüzyılda Kıpçak Bozkırı, İran ve Doğu Anadolu'ya Seyahat" başlığıyla neşredilmiştir. Tez çalışmasının dördüncü bölümünde seyahat kültürü kısmında gezginlerin seyahatlere ilişkin gözlemleri aktarılırken bu eserden yararlanılmıştır.

---

del gran Turco : & di tutte le intrate, spese, & modo di gouerno suo, & della ultima impresa contra Portoghesi, Ed. Antonio Manuzio,Aldus, Venedik, 1545.

[18] Ambrogio Contarini ve Josaphat Barbaro, **Travels to Tana and Persia**, Çev. William Thomas, Clerk of the Council to Edward VI ve S. A. Roy, Burt Franklin New York, 1873.

"*Travels and Adventures 1435-1439*"[19] adlı eser Hıristiyan hacı, tüccar, Pero Tafur adlı İspanyol seyyahın Doğu Akdeniz, Karadeniz ve Orta Avrupa seyahatlerini kapsar. Tafur'un ziyaret ettiği çeşitli şehirlere ilişkin anlatıları canlıdır ve çoğu yerde hükümdarların konuğu olduğu için onun bakış açısı sıradan bir gezgininkinden farklıdır. Seyahatnamesinde siyasi konular, sosyal, ekonomik gelişmeler başta olmak üzere hayatın tüm yönlerine dair gözlemlerine değinir. İspanyolca tek yazma olarak günümüze ulaşan eserin ilk sayfası kayıp olduğu için asıl başlığı bilinmemektedir. "*Tratado de las andanças e viajes" ve "Andanças e viajes de Pedro Tafur por diversas partes del mundo avidos*" adlarıyla kabul gören eser, ilk kez 1874'te Marcos Jiménez de la Espada tarafından iki cilt halinde basıldı. Anılan seyahatname Hakan Kılınç tarafından "Pero Tafur Seyahatnamesi (9 Mayıs 1437 - 22 Mayıs 1438)" ismiyle Türkçe'ye çevrilmiştir.

"*I Diarii Di Marino Sanuto*" [20] adlı eser 15. yüzyılın sonlarında ve 16. yüzyılın başlarında Venedik'in soylu ailelerinden birine mensup devlet adamı tarihçi Marino Sanudo (d.1466-ö.1536) tarafından yazılan İtalyanca bir tarihtir. 58 ciltten oluşan eser *I Diarii* (günlükler) ismiyle anılmakla birlikte esasen Sanudo'nun günlük hâtıratı değil belgelerle zenginleştirilmiş güncel bir Venedik tarihidir. Sanudo çok arzu etse de resmî tarihçi olamadığı için kitabına tarih yerine bu ismi vermiştir.[21] Sanuto'nun günlüklerindeki kayıtlar diplomasi ile ilgili yazışmalar, senato toplantıları kayıtları,

[19] Pero Tafur, **Travels and Adventures 1435-1439**, Çev. ve Ed. Malcolm Letts, George Routledge & Sons, Londra, 1926.

[20] Marino Sanuto, **I Diarii Di Marino Sanuto**, Ed. Stefani Federico, Fulin Rinaldo vd…, C. 9, Fratelli Visentini, Venedik, 1903.

[21] Mahmut Şakiroğlu, "Sanudo Marino", **DİA**, C. 36, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2009,s. 110

ticaret hayatına ilişkin konular, savaşlar, mektuplar, günlük hayatta konuşulanlar gibi bir çok konuyu kapsamaktadır.

Ulm şehrinden Dominiken rahip Felix Fabri, ilki 1480'de ve ikincisi 1483'te olmak üzere Kudüs ve Mısır'a iki seyahat yapmıştır. "*Fratris Felicis Fabri Evagatorium* in *Terrae Sanctae*, *Arabiae et Egypti Peregrinationem*" [22] başlıklı 3 ciltten oluşan eser yazarın kutsal topraklar, Arabistan ve Mısır'daki deneyimlerini aktarmaktadır. Yazar mümkün olduğunca her konuya değinerek, seyahat anılarını ve gözlemlerini oldukça ayrıntılı şekilde anlatmaktadır. Sözkonusu esere tez çalışmasının birinci bölümünde şehir planı ve mimarî yapılar hakkında bilgiler verilirken başvurulmuştur.

Venedik lehçesinde yazılmış el yazması "*Libro Per Cuoco*" [23] adlı yemek kitabı 1300'lerin ortalarında yazılmıştır. Tarifler alfabetik sıraya göre düzenlenmiş ve 1'den 135'e kadar numaralandırılmıştır. Tarif yemek yapan kişiler tarafından düzenli olarak danışılacak şekilde tasarlanmıştır. Bu kaynaktan tezin dördüncü bölümünde Venedik'in Doğu ile etkileşiminin mutfak kültürüne etkisinin anlatımı sırasında istifade edilmiştir.

2. Araştırma Eserler

Tez çalışmasında, çağdaş Venedik tarihçiliğinin zenginliği, çeşitliliği ve karmaşıklığına rağmen Venedik tarihinin ve tarihyazımının temel eserleri arasında bulunan, Venedik siyaseti, ekonomisi, sosyolojik yapısı, nümizmatiği, sanatı, mimarisi,

[22] Felix Fabri, **Fratris Felicis Fabri Evagatorium in Terrae Sanctae, Arabiae et Egypti Peregrinationem**, Ed. Konrad Dieterich Hassler, C. 3, Sumtibus Societatis Litterariae Stuttgardiensis, Stuttgart, 1849.

[23] Anonimo Veneziano, **Libro per cuoco del secolo XIV**, Ed. Ludovico Frati, Livorno,1899.

coğrafyası ve dinî konusunda alanında uzman araştırmacılar tarafından hazırlanan eserlerden faydalanılmıştır. Her biri Venedik'i farklı açılardan ele alan bu eserlerden yararlanılarak ticaretin Venedik şehir yaşamına katkısının yalnızca ekonomik olmadığı yönündeki hipotezimiz desteklenmiştir.

Prof. Dr. Şerafettin Turan'ın yoğun emekleri sonucu yaptığı araştırmalar neticesinde ortaya koyduğu "*Türkiye-İtalya İlişkileri I: Selçuklulardan Bizans'ın Sona Erişine*" [24] adlı eseri bu alanda önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Altı bölümden oluşan kitap; İtalyan şehir devletlerinin Levantta elde ettikleri ayrıcalıklar ile Osmanlı, Selçuklu, İlhanlı, Anadolu Beylikleri, Kıbrıs Haçlı Kontluğu ve Ermeni Krallığı ile ticarî ilişkilerin inşaası ve yapılan anlaşmalara ışık tutmaktadır. Ayrıca eserde, devletlerarası ticarî anlaşmaların özelliklerine ve ticareti yapılan ürünlere de yer verilmektedir.

Tarihçi Frederic C. Lane, "*Venice: A Maritime Republic*"[25] adlı eserini 1973'te yayımladı. Sözkonusu kapsamlı çalışma Venedik tarihine yönelik İngilizce yazılmış ilk önemli eserdir. Uzun yıllar süren bir çalışmanın doruk noktası olan eser 11. yüzyıl- 16. yüzyıllar arası döneme odaklanarak işlevsel bir politik anlatı sağlarken, denizcilik, deniz savaşı, ticaret ve sanayi gibi konularda önemli bilgiler içermektedir.

Frederic C. Lane ve Reinhold C. Mueller, *"Money and Banking in Medieval and Renaissance Venice: Coins and Moneys of Account*"[26] adlı çalışmada 12. yüzyıldan 16.

[24] Şerafettin Turan, **Türkiye-İtalya İlişkileri**, Kültür Bakanlığı Yay. , Ankara, 2000.

[25] Frederic C. Lane, **Venice: A Maritime Republic**, The John Hopkins University Press, Baltimore, 1973.

[26] Frederic C. Lane, Reinhold C. Mueller, **Money and Banking in Medieval and Renaissance Venice** C. 1, The John Hopkins University Press, Baltimore, 1985.

yüzyıla kadar Venedik'te kullanılan paralara ilişkin bilgiler yer almaktadır. Çalışmada yazarlar Venedik'in ekonomik başarısını, şehir sakinlerinin paralarını yönetmek için geliştirdikleri karmaşık sistem açısından tartışmaktadır. Yazarlar bu sistemin Venedik'in uluslararası ticaret ve mübadelede başat bir şehir devleti haline gelmesine yardımcı olduğunu savunmaktadır. Bu kitap, 1508'e kadar bu sistemin gelişimini ve başarısını özetlemektedir. Eser Venedik'in Batı'nın ekonomi tarihinde oynadığı büyük rolün ve toplumu yapılandıran bir güç olarak kapitalizmin yükselişinin altını çizerek para ve ekonomi tarihine önemli bir katkı yapmaktadır..

Ortaçağ tarihi profesörü Elisabeth Crouzet-Pavan, "*Venice Triumphant: The Horizons of a Myth*"[27] adlı çalışmasında Venedik'teki bataklık toprağın nasıl kurutulduğunu, suyun nasıl kontrol altına alındığını ve fiziksel ortamın nasıl manipüle edilip dönüştürüldüğünü anlatmaktadır. Diğer yandan eserde, su üzerinde bir şehir inşa etmenin zorluğunun, erken dönemde kolektif çabaya duyulan ihtiyaçta ortaya çıktığını ve bunun da nihayetinde Venedik devletinin son derece merkezileşmiş, alışılmadık derecede istikrarlı yapıların ortaya çıkmasına neden olduğunu savunmaktadır. Venedik ve lagününün çevresel tarihine odaklanan yazar, Venedik'in gerçekliğini oluşturan belirli semboller ve formlar dizisinin oluşumunu açıklamak için mekansal analizini Adriyatik ve Akdeniz'deki Venedik genişlemesine ve hatta İtalyan terrafermasına kadar genişletmektedir.

Venedik'in siyasi, çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel dünyasının çeşitli yönleri hakkında bir dizi akademisyen tarafından yazılan makalelerden oluşan "*A*

[27] Elisabeth Crouzet-Pavan, **Venice Triumphant: The Horizons of a Myth**, Çev. Lydia G. Cochrane, The John Hopkins University Press, Baltimore, 2002.

Companion to Venetian History, 1400–1797"[28] adlı eser Venedik'e genel bir bakış sunmaktadır.

Richard Mackenney'nin "*Venice As the Polity of Mercy: Guilds, Confraternities, And The Social Order, c. 1250–c. 1650*" [29] başlıklı çalışması Ortaçağdan erken modern ekonomiye geçişte loncaların rolünü ele almakta ve aynı dönemde Venedik ekonomisi ve kültürü hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir. Mackenney, Hıristiyan kardeşliği, ticarî girişim, kamusal yaşam, reform ve savaş ortamlarında Venedik loncalarının insan bağlamını analiz etmek için ayrıntılı arşiv araştırmalarından yararlanmaktadır.

"*The Silk Industry of Renaissance Venice*"[30] adlı çalışmada Luca Molà, Rönesans döneminde Venedik ipek endüstrisinin ekonomik tarihi, serbest ticaret, pazar çeşitlendirmesi ile icatlar ve patentlere ek olarak ipek ipliği, boyama ve dokuma hakkında ayrıntılı bilgiler sunarak 1437'den 1615'e kadar İtalya'daki ipek endüstrisine verilen imtiyazları ve ayrıcalıklardan bahsetmektedir. Bu çalışmada ticareti kontrol eden organların kapsamlı bir görünümü verilmekte ve çeşitli işlevleri analiz edilmektedir.

"*Venetian Money Market: Banks, Panics, and the Public Debt, 1200-1500*"[31] isimli çalışma Frederic C. Lane'in "Coins and Moneys of Account" ile başlayan serinin

---

[28] **A Companion To Venetian History 1400-1797**, Ed. Eric R. Dursteler, Brill, Leiden, 2013.

[29] Richard Mackenney, **Venice as the Polity of Mercy: Guilds, Confraternities, and the Social Order, c. 1250–c. 1650,**University of Toronto Press, Toronto, 2019.

[30] Luca Molà, **The Silk Industry of Renaissance Venice,** The John Hopkins University Press, Baltimore,2000.

[31] Reinhold C. Mueller,**The Venetian Money Market: Banks, Panics, and the Public Debt, 1200-1500,** The John Hopkins University Press, Baltimore ve Londra, 1997.

ikinci cildidir. Eser, Venedik'in İtalyan ve uluslararası bankacılık ve finans alanındaki rolüne açıklık getirmektedir. Yazar ayrıca bölgesel savaşlar, piyasalararası rekabet, faiz oranları, para politikası, bankacılık uygulamaları ve kredi piyasası hakkında bilgiler vererek Ortaçağ ve erken modern dönem Venedik'in para ve bankacılık sistemi analiz etmektedir.

Alan M. Stahl, "*Zecca, the Mint of Venice in the Middle Ages*" [32] başlıklı ekonomi ve para tarihi çalışması Ortaçağ Venedik'inin ve daha genel olarak Ortaçağ İtalya'sının ekonomik ve parasal tarihi üzerine literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır. Stahl, eserde nümizmatik kanıtlardan çok yazılı kaynaklara, belgelere ve anlatılara ağırlık vermekte ve yayınlanmamış arşiv belgelerini kullanmaktadır. Kitap üç bölüme ayrılmaktadır. İlk bölüm, 9. yüzyılda imparatorluk madeni paralarının basılmasından 14. yüzyılda yerel, sömürge ve uluslararası kullanım için çok çeşitli madeni paraların hazırlanmasına kadar Venedik madeni paralarının kronolojik gelişimini anlatmaktadır. İkinci bölümde yeni madeni paraların basımı, bunların değerini belirleme ve kalpazanları yakalama gibi malîye politikaları tartışılmaktadır. Son bölüm, darphane çalışanları ve darphanenin günlük işleyişi ile ilgilidir.

"*Patricians and Popolani: The Social Foundations of the Venetian Renaisance State"*[33] başlıklı çalışmada Venedik'in özel arşivlerinden (noter kayıtları, vasiyetname koleksiyonları ve mülk kayıtları) yararlanan yazar Dennis Romano, soylu ailelerin ve popolo grande ve popolo minuto'nun (daha zengin ve daha yoksul halk) kentsel

[32] Alan M. Stahl, **Zecca,The Mint of Venice in the Middle Ages**, The John Hopkins University Press, Baltimore, 2000.

[33] Dennis Romano, **Patricians and Popolani: The Social Foundations of the Venetian Renaisance State**, The John Hopkins University Press, Baltimore, 1987.

bağlamdaki yaşamlarını ve şehir sakinlerinin yaşamlarındaki birincil sosyal bağları analiz etmektedir.

"*Venice and the Islamic World, 828–1797*"[34] adlı kitap, Venedik'in Avrupa'nın pazarı olarak yükselişini ve şehrin İslam dünyasının sanatsal ve kültürel fikirleri nasıl ve neden özümsediğini incelemektedir. Alanında uzman yazarlar tarafından kaleme alınan makaleler, Doğu ve Batı arasındaki ilişkiye yeni tarihsel ve teknik bakış açısı sunmaktadır. Bu çalışmadan tezin dördüncü bölümünde ticarî ilişkilerin çeşitli alanlardaki etkileri konusunda sıklıkla faydalanılmıştır.

"*Venice and the East: The Impact of the Islamic World on Venetian Architecture, 1100–1500*"[35] ve "*The Architectural History of Venice*"[36] isimli iki eser Deborah Howard'ın Venedik mimarîsi üzerine kapsamlı çalışmalarını içermektedir. Howard, "Venice and the East: The Impact of the Islamic World on Venetian Architecture" adlı çalışmasında Doğu Akdeniz'deki İslam dünyasının Venedik mimarîsi ve şehir planlaması üzerindeki etkilerini araştırmaktadır. Howard, İslami şehirlerin Venedikli tüccara yalnızca mal değil, aynı zamanda hem gezginler hem de kentsel toplumlar için model oluşturduğunu belirtmektedir. "The Architectural History of Venice" başlıklı kitap, antik çağlardan günümüze kentin yapı çeşitliliğini kapsayan, Venedik mimarlık tarihi için bir rehber niteliğindedir. Kitap, incelikleri ve yaratıcılığı ile insanların ilgisini cezbeden binalara odaklanmaktadır.

---

[34] **Venice and the Islamic World, 828-1797**, Ed. Stefano Carboni, Yale University Press, New Haven ve New York, 2007.

[35] Deborah Howard, **Venice and the East*:* The Impact of the Islamic World on Venetian Architecture, 1100–1500,**Yale University Press, New Haven,2000.

[36] Deborah Howard, **The Architectural History of Venice**, Yale University Press, New Haven, 2002.

Edward Muir'in kaleme aldığı "*Civic Ritual in Renaissance Venice*"[37], başlıklı çalışma, 16. yüzyıla odaklanmış olup Venedik kamusal yaşamına eşlik eden ritüelleri açıklamaktadır. Yazar, başta Aziz Mark olmak üzere özellikle Venedik ile bağlantılı azizleri onurlandıran ya da Venedik tarihindeki büyük olayları hatırlatan en ünlü yıllık bayramları ele alarak Venedik anayasasının ve sosyal düzeninin kutsal niteliğini vurgulayan kutlamaları tartışmaktadır. Ayrıca Muir, Venedik toplumunun düzenini bozma potansiyeline sahip şehrin bölümleri arasındaki rekabetler ve kadınların kamusal etkinliklere katılımı gibi yönlerini de ele almaktadır.

Ortaçağ'da Levant ticareti üzerine Wilhelm Heyd'in yazmış olduğu iki ciltlik "*Histoire Du Commerce Du Levant Au Moyen A*ge"[38] adlı eser; antlaşmalar, seyyah hikayeleri ve kronikler temelinde derlenmiş, ekonomik gelişmeler ve siyasi konularda bilgiler içermektedir. Levant ile ticarete odaklanılan eserlerde ticaret kolonileri, ticaret trafiği, ticaret yolları ağı, gümrük ve vergi sistemi incelenmektedir. Ayrıca Doğu'nun baharatları, şifalı otları, boyaları ve bunların Batı'da yayılma biçimleri, Batı'nın Doğu'dan aldığı hammaddeler, Doğu'nun ihraç ürünlerine de eserlerde yer verilmiştir. Bahsekonu eserlerden 1. Cilt Prof. Enver Ziya Karal tarafından "*Yakın Doğu Ticaret Tarihi*" adıyla Fransızca'dan Türkçeye tercüme edilmiştir. Tezde eserin hem Fransızcası hem de Türkçe tercümesinden faydalanılmıştır.

[37] Edward Muir,**Civic Ritual in Renaissance Venice**, Princeton University Press Princeton, 1981.

[38] Wilhelm Heyd, **Histoire Du Commerce Du Levant Au Moyen Age**, Çev. Furcy Raynaud, C. 1, Otto Harrassowitz, Leipzig, 1885.

Iain Fenlon'un kaleme aldığı "*The Ceremonial City: History, Memory, and Myth in Renaissance*"[39] Venice başlıklı Venedik'in törensel yaşamıyla ilgili çalışması St. Mark Kilisesi'nin kuruluşundan 1570'lere kadar olan dönemi kapsamaktadır. St Mark meydanının törensel alanlarına ve yaşamına dayanan eserde farklı disiplin konuları tek tip bir şehir vizyonuna entegre edilmektedir. Yazar, kentsel topografyanın, törenlerin ve kültürel yaşamın yeni yönlerini ortaya çıkarmaktadır.

Tarih boyunca evlilik, seçkinler ve yönettikleri toplumlar arasında bağlar kurma ve güçlendirme yöntemi olarak kullanılmaktadır. Alexander Cowan'ın "*Marriage, Manners and Mobility in Early Modern Venice*"[40] isimli kitabında yukarı doğru sosyal hareketliliğin parametrelerini, sosyal statü ve ahlaki davranışın çağdaş değerlendirmelerini ve aristokrat toplumda evlilik ve cariyeliğin yerini araştırmaktadır. Cowan'ın eseri hem Venedik'teki aristokrat ailelerin tarihinin inşasına hem de Venedik'in kentsel sosyal tarihe önemli katkı sağlamaktadır.

Venedik konusunda uzman tarihçi Elizabeth Horodowich "*A Brief History of Venice : A New History of The City and Its People"*[41] adlı çalışma, kuruluşundan 20. yüzyıla kadar Doğu ile Batı arasındaki kavşakta Hristiyanların, Yahudilerin ve Müslümanların bir arada yaşadığı çok kültürlü bir ticaret şehri olarak Venedik'in tarihine ışık tutmaktadır. Anılan eserde, İtalya bataklıklarından doğan ve dünyanın en

---

[39] Iain Fenlon, **The Ceremonial City: History,Memory and Myth in Renaissance Venice**, Yale University Press, New Haven and Londra, 2007.

[40] Alexander Cowan, **Marriage, Manners and Mobility in Early Modern Venice**, Ashgate Publications, Burlington, 2007.

[41] Elizabeth Horodowich, **A Brief History of Venice : A New History of the City and Its People**,Constable and Robinson, Londra, 2009.

büyük ticaret merkezlerinden biri haline gelen Venedik'in Rönesans'ın en büyük başkentlerinden biri olduğuna değinilmektedir.

Venedik şehrinin Avrupa tarihinde önemli bir yeri bulunmaktadır. 8. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar varlığını sürdüren Venedik, ticari bir güç merkezi, toplumsal uyumun bir örneği, Avrupa ile Doğu Akdeniz bölgeleri, özellikle Bizans ve İslam ülkeleri arasındaki en önemli aracı, Floransa ve Roma ile birlikte Rönesans kültürüne katkıda bulunmuş bir şehirdir. Venedik'in birbirinden farklı yönlerinden dolayı bilim adamları, karmaşık bir tarih yazımı geleneğiyle karşılamış ve Venedik'i siyasî, coğrafî, ekonomik, sosyal ve kültürel açılardan tekrar tekrar ele almışlardır. Bilim insanları, Cumhuriyet mevcutken Venedik tarihini kaydetmeye başlamıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ve özellikle son yıllarda Venedik üzerine yapılan araştırmalar yoğunlaşmıştır. Yapılan tüm araştırmalar Venedik tarihi üzerine zengin bir kaynak oluşmasını sağlamıştır.

GİRİŞ

2.1 Venedik Coğrafyası

İtalya'nın kuzeydoğusunda, Adriyatik Denizi'nin kenarında olan Venedik, 45° 26’ 15” kuzey enlemi ile 12° 20’ 09” doğu boylamında bulunmaktadır. [42]

> *“Eskiden soyluların evleriyle dolu olan övgüye değer Venedik, güneyde Ravenna ve Po'ya dokunur, doğuda ise değişen gelgitlerle önce tarlaların yüzünü kaplayıp sonra da ortaya çıkaran İyon Denizi'nin gülümseyen kıyılarının tadını çıkarır. İşte evleriniz, su kuşları gibi, kâh karada, kâh adalarda; gelgit olduğunda suların yüzüne Kikladları gibi dağılmış olarak görünürler. Suların enginliği arasında, doğanın ürünü olmayan, ancak insanın özenle sağlam bir temele oturttuğu dağınık evler görülür.”*[43]

Romalı devlet adamı Magnus Aurelius Cassiodorus (d.485-ö.590) Venedik'i tanımlamaya böyle başlamıştır. Bu çok eski metinden günümüzde şehir hakkında yazılan eserlere kadar Venedik coğrafyasına ilişkin çok sayıda betimleme yapılmıştır.

---

[42] John W. Day, Jr. Francesco Scarton**,** Andrea Rismondo, Daniele Are**, “**Rapid Deterioration of a Salt Marsh in Venice Lagoon, Italy”, **Journal of Coastal Research**, C. 14, S. 2, 1998, s. 584.

[43] Magnus Aurelius Cassiodorus, **The Letters of Cassiodorus, Being a Condensed Translation of the Variae Epistolae of Magnus Aurelius Cassiodorus Senator**, Çev. Thomas Hodgkin, Henry Frowde, Londra, 1886, s. 516–517.

Marino Sanudo, (d.1466-ö.1536) "De Origine, Situ Et Magistratibus Urbis Venetae" adlı eserinde kentin deniz üzerindeki konumundan şu şekilde bahseder: [44]

"Bu şehir denizin dalgaları arasında, açık denizin zirvesinin ortasında adeta bir kraliçe gibi büyük gücünü dizginler. Tuzlu sular üzerinde bulunur ve orada inşa edilmiştir, lagünler olduğu için saray ve ev inşa etmek amacıyla o genişletilmek istenirse araziyi ıslah etmek gerekir. Mimarî yapılar günlük inşa edilir, su üzerine inşa edilir: temelleri sudaki direklere büyük bir ustalıkla atılır. Her gün sular yükselir ve alçalır; gerçekten de sular çok azaldığında [şehir] kuru kalır ve kuraklık zamanlarında insanların tekneyle dilediği yere gitmesi neredeyse imkânsızdır. Şehir çevresi yaklaşık yedi mildir, şehrin etrafında surları yoktur, geceleri kilitlenen kapıları yoktur ve diğer şehirlerin düşmanlarından korkması sebebiyle sahip olduğu muhafızlar yoktur, çünkü o kadar güvenli ki kimse ona zarar veremez veya onu korkutamaz."

15. yüzyılda gezgin Pero Tafur (d.1410-ö1484) ise Venedik'i şöyle tasvir eder:[45]

"Venedik şehri çok kalabalık ve çevresinde çok fazla ülke var. Evler birbirine çok yakın inşa edilmiş. 70.000 nüfuslu olduğunu söylüyorlar, ancak yabancılar ve hizmet eden insanlar (çoğunlukla köleler) çok sayıda. Denizden savunulduğu için kentin surları ve kalesi yoktur. Şehir güvende

[44] Sandra Toffolo, **Describing the City, Describing the State: Representations of Venice and the Venetian Terraferma in the Renaissance**, Brill, Leiden, 2020,s. 79-80, Bkz. Marin Sanudo, **De Origine, Situ Et Magistratibus Urbis Venetae,Ovvero,La Città di Venetia (1493–1530)**,Ed. Angela Caracciolo Aricò, Centro Studi Medioevali e Rinascimentali, Venedik, 2011.

[45] Tafur, **Travels and Adventures 1435-1439**, s. 163-164.

olsun diye bir ucundan diğer ucuna zincir çekerler ve bütün dünya şehre karşı gelse bile Venedikliler kanaldaki iki halat arasına bir gemiyi batırarak güvende olurlardı. Şehir deniz üzerine kurulmuş olup, teknelerin geçebileceği yapay kanallar ve bazı yerlerde insanların yürüyerek gidebileceği sokaklar bulunur. Başka yerlerde, kanalların gemilerin geçişi için çok dar olduğu yerlerde köprüler var ve Kastilya'da olduğu gibi herkesin binecek bir teknesi var. Ve biz güzel bir atla ve oldukça iyi giyimli bir uşakla övündüğümüz gibi onlar da çok iyi muhafaza ettikleri tekneleriyle övünürler. İyi kumaşlarla kaplanmış kabin ve koltuklarla donatılmışlardır. Böylece bir, iki veya daha fazla kişi seyahat edebilir. Şehirden anakaraya çıkışlar yapay olarak yapılır, su büyük tekneler için yeterli olmadığından ve kanallar sığ ve kumlu olduğundan sadece küçük tekneler oraya gidebilir. Bu nedenle, denize bağlı olan şehre ne büyük gemiler ne de hayvanlar giremez ve çıkamaz. Bu nedenle Venedik'in dünyanın en güzel kalesi olduğu söylenir. Tekneler, tüm ihtiyaçlarını karşılamak ve içme suyu için anakaraya gider. Bazı büyük tekneleri alıp kumla doldururlar ve altta tapalı bir delik vardır. Tekne bir tatlı su nehrine girdiğinde, tapayı açıp tekneleri tam kapasiteye kadar doldurur ve tapayı değiştirirler ve böylece ihtiyaçları olan suyu taşırlar."

Venedik Cumhuriyeti'nin toprakları coğrafî olarak dogado, stato da màr, stato da terra/terraferma olarak adlandırılmıştır. Yüzyıllar boyunca İtalyan yarımadasındaki Venedik egemenliği, Venedik lagününü (Ek: 2) çevreleyen "dogado" adı verilen bir toprak şeridiyle sınırlıydı. Dogado; Venedik şehri toprakları ile Loreo'dan Grado'ya kadar olan dar kıyı şeridinî içermekteydi. Bu durum 1339'da Venedik'in Treviso eyaletini almasıyla değişmişti. Venedik anakara devletinin genişlemesi Chioggia

Savaşı'ndan (1378–81) sonra gerçekleşmişti. Fetih, gönüllü boyun eğme ve miras yoluyla gerçekleşen genişleme, Venedik anakara devleti Friuli-Venezia Giulia, Veneto ve doğu Lombardiya'yı oluşturan alanı kabaca oluşturana kadar 15. yüzyılın tamamında ve 16. yüzyıl başına kadar devam etmişti.[46]

14. yüzyılın sonuna kadar Venedik'in kentsel bölgelerinin çoğu denizaşırıydı. "Terre da mar", "stato di mare", "stato da mar", "stati oltremare" gibi Venedik'in denizaşırı mülklerini belirtmek için kullanılan çeşitli terimlerin yanı sıra erken modern kaynaklarda karşılaşılan diğer benzer terimler Venedik'in ağırlıklı olarak denizcilik karakterini ifade etmektedir (Ek: 3). Venedik'in sahip olduğu topraklara yalnızca deniz yoluyla ulaşılabiliyordu ve bu topraklar aynı zamanda Venedik'in deniz ticaretinde kullandığı yollarla da bağlantılıydı.[47]

Terraferma, Venedik Cumhuriyeti'nin başkent ve anakara topraklarıydı. (Ek: 4) Anakara topraklarından Treviso 1338'de ilhak edilmişti. Vicenza 1404, Padova ve Verona 1405 yılında Venedik terrafermasına katılmıştı. Belluno ve Feltre 1404, Rovereto 1418 ve tüm Friuli 1420 tarihinde Venedik topraklarına dahil olunca Venedik egemenliği kuzeye ve doğuya doğru genişlemişti. Venedik İtalyan topraklarını, özellikle batıya doğru Brescia ve Bergamo (1426-28), Trentino (1440'ta Riva del Garda), Romagna bölgesi (1441'de Ravenna) ve Crema'ya (1449) doğru genişletmeye yönelik bir politika izlemişti. Terraferma egemenliğinin yaratılması Venedik'i en güçlü İtalyan devleti yaptı. 1509'da terraferma Bergamo, Crema, Brescia, Salo, Rovereto, Bassano,

[46] Sandra Toffolo, **Constructing a Mainland State in Literature: Perceptions of Venice and Its Terraferma in Marin Sanudo's Geographical Descriptions, Renaissance and Reformation**, C. 37, S. 1, 2014, s. 6.

[47] Benjamin Arbel, "Venice's Maritime Empire in the Early Modern Period", **A Companion To Venetian History 1400-1797**,Ed. Eric R. Dursteler, Brill, Leiden, 2013, s. 127.

Vicenza, Verona, Padova, Treviso, Feltre, Belluno, Udine, Cremona, Friuli, Cadore, Belluno, Camonica, Ravenna ve Gorizia topraklarını kapsamaktaydı. İtalyan Savaşlarında (1494-1530) Venedik başlangıçta batı ile doğu sınırlarında çok sayıda anakara toprağı kazanmıştı ancak Agnadello'daki yenilgiden sonra (Mayıs 1509) bir süreliğine neredeyse tüm terrafermayı kaybetmişti. 1516'da kontrolü geri alan Venedik'in terraferma sınırları Cumhuriyet'in yıkıldığı 1797 yılına kadar büyük ölçüde değişmeden kalmıştı.[48]

Venedik devleti, Dogado, Stato da Terra ve Stato da Mar arasındaki coğrafî ayrım nedeniyle homojen bir bütün oluşturmaktan uzak görünmektedir. Bu çerçevede, Venedik'in aslında şehir devletinin bölge devletine uyarlanması olduğunu söyleyebiliriz.

2.2 Venedik'in Tarihçesi

Venedik şehrinin adı (Venezia), kuzey Adriyatik'teki Venetia adlı Roma bölgesinin isminden gelmektedir. Venedik, Roma İmparatoru Augustus (MÖ.27-MS.19) tarafından kurulan on bir bölgenin (Decima Regio) onuncusuydu (Ek: 11). Venedik, yaklaşık olarak Alpler'den Po Nehri'ne ve Adige Nehri'nden Adriyatik Denizi'ne kadar tüm kuzeydoğu İtalya'yı içermekteydi. 16. yüzyılda yaşamış tarihçi ve yazar Francesco Sansovino'ya göre Venedik, "tekrar geri dön" veya "bu güzel yeri görmek için geri dön" anlamına gelen Latince "*veni etiam"* ifadesinden türetildi.[49]

[48] Michael Knapton, "The Terraferma State", **A Companion To Venetian History 1400-1797**,Ed. Eric R. Dursteler, Brill, Leiden, 2013, s. 85-86.

[49] Horodowich, **A Brief History of Venice : A New History of the City and Its People**, s. 3.

Mitler her zaman halkın gururunu okşamanın ve sivil kimliği yansıtmanın yaratıcı bir aracıdır. Venedik'in hikâyesi de başından beri efsanelere esin kaynağı oldu. İlk olarak Venedik için resmi siyasal iktidar merkezlerinden çok uzaktaki mütevazı bir balıkçı nüfusu tanımlaması yapılmıştı. Bundan yaklaşık bin yıl sonra, Venedik'i yazan yazarlara barış ve refah içinde yaşayan özgür insanların kalıcı bir imajını oluşturmak için ilham vermiştir.[50]

Venedik'in kökenleri üzerine yoğunlaşan bazı tarihçiler[51] ve vakanüvisler, Venedik ile Fransa arasındaki bağları vurgulayarak ilk Venediklilerin Galya'dan geldiğini iddia ettiler. Bazıları, ise Venediklilerin Truva'dan geldikleri iddiasını ortaya attılar. Bu iddiaya göre, şehirleri Yunanlılar tarafından yağmalanan Truvalılar Venedik'e sığınmış ya da Truvalı kahraman Antenor liderliğinde anakaraya gelen Truvalı soylular Padova şehrini kurmuş ve daha sonra lagüne gelmişlerdi. Başka bir görüşe göre, Yunan kahramanı Aeneas'ın Truva Savaşı'nın ardından Roma'yı kurması gibi Antenor da anakaradaki Aquileia kasabasını kurmuştu. Bir hikaye de ise Antenor'un lagünde korunma imkanı bulduğu ve günümüzde Castello olarak bilinen Venedik mahallesinde bir kale inşa ettiği anlatılmaktadır. Olası Truva bağlantısı şehrin kökenini yaratmada büyük bir artıydı çünkü Venediklilerin de Truvalılar gibi kimseye tabi olmadıklarını ve

[50]Joanne M. Ferraro, **Venice: History of the Floating City**, Cambridge University Press, New York, 2012, s. 1.

[51] Venediklilerin Galyalı kökenlerine ilişkin bkz. Marcius Willson, **Outlines of History: Illustrated by Numerous Geographical and Historical**, Ivison & Phinney, New York, 1863; Patricia Labalme, Bernardo Giustiniani, **A Venetian Of The Quattrocento** Edizioni Di Storia E Letteratura, Roma, 1969.

yabancılar tarafından yönetilmektense evlerinden kaçmayı tercih ettikleri vurgulanmaktaydı.[52]

Venedik'in çok erken tarihiyle ilgili çok fazla bilgi bulunmamakla birlikte Romalı devlet adamı ve tarihçi Cassiodorus tarafından "Denizci Nüfusun Tribünlerine" (Tribunis maritimorum) hitaben yazılmış mektupta Venedik'in varlığından söz eden tarihsel ilk ifade yer almaktadır. Yazar ilk olarak Venediklileri denizcilikteki becerileri nedeniyle övmekte, Venedik gemilerinin inşasına olan hayranlığını belirtmekte, Venedik'in mühendislik becerisi, ekonomisi ve anayasası ile ilgili yorumlarda bulunmaktadır.[53]

Truva'dan çok Roma'ya odaklanan farklı bir efsane de de Roma şehri olan Padova'dan gelen üç konsülden müteşekkil bir grubun Venedik'i 25 Mart 421'de kurduğundan bahsedilmektedir. 25 Mart tarihi aynı zamanda Hristiyanlar tarafından müjde yortusu olarak kutlanmaktadır. Günümüzde de Venedik şehrinin kuruluş tarihi olarak 25 Mart 421 kabul görmektedir.[54] Lagünlere insan yerleşimi 421'de St. Giacomo kilisenin kurulmasıyla başlamıştır. 13. yüzyılın sonlarında tarihi metin yazarlarından Martino da Canale bu bilgiyi Venedik'in kökenine ilişkin anlatılarına da eklemişti. Bir kronikçi olan Doç Andrea Dandolo (1343-1354) efsaneyi biraz geliştirmiştir. Dandolo'ya göre Padova halkı tekrar eden istilalar döneminde şehirlerinden uzak olmayan lagünlere sığınmıştı. 25 Mart 421 tarihinde Padovalılar Rialto mevkini seçmiş ve St. Giacomo kilisesini inşa etmeye başlamışlardı. Anılan kilise yeni topluluğun ilk

[52] Horodowich, **A Brief History of Venice: A New History of the City and Its People,** s. 3-4.

[53] Cassiodorus**, The Letters of Cassiodorus**, s. 515-518.

[54] Horodowich, **A Brief History of Venice : A New History of the City and Its People,** s. 4.

kutsal yapısı olmuştu.[55] Radyo-karbon tarihleme yöntemi ile 5. yüzyılda San Francesco del Deserto'daki lagün adası ve 6. yüzyılda St. Mark meydanında yerleşim olduğunu doğrulanmaktadır.[56] Arkeologlar, sözkonusu adada Romalıların Adriyatik'teki tüccarlardan mal aldıkları, ardından onları birkaç mil batıdaki anakara kasabalarına götürdükleri bir limana ilişkin kanıtlar keşfettiler.[57] Bazı araştırmalarda Hıristiyanlık öncesi dönemde Venedik lagününün kuzeyinde bulunan Torcello adasında Roma kolonisi olduğu da öne sürüldü.[58] Ancak adada yaşayan nüfusun az olması ve çok az

[55] Crouzet-Pavan, **Venice Triumphant: The Horizons of a Myth**,s. 158.

[56] Howard, **The Architectural History of Venice**, s. 3.

[57] Tarihi ilgiye rağmen Venedik şehrinin kökenleri nispeten yakın zamana kadar karanlıkta kalmıştır. 1980'lerin ortalarına kadar Venedik, kentsel arkeolojinin henüz önemli bilgileri ortaya çıkaramadığı Avrupa'daki birkaç büyük şehirden birisiydi. Bu durum 1980'lerde değişmiş ve şehir ve çevresinde arkeolojik kazılar gerçekleştirilmiştir. Sözkonusu arkeolojik çalışmalar ve elde edilen bulgulara ilişkin bkz. Rupert A. Housley, Albert J. Ammerman ve Charles E. McClennen, "That Sinking Feeling: Wetland Investigations of the Origins of Venice", **Journal of Wetland Archaeology**, C. 4, S. 1, 2004, s. 139-153. Albert J. Ammerman, Maurizia De Min, Rupert Housley ve Charles E. Mc Clennen, "More On The Origins of Venice"**, Antiquity**, C. 69, S. 264, 1995, s. 501 - 510

[58] 1961-1962 yıllarında Polonya Bilimler Akademisi Maddi Kültür Tarihi Enstitüsü'nden bir arkeolog ekibi, Torcello Adası'nda kazı çalışmaları yürütmüştür. 1983'te Torcello'da tekrar kazı çalışmaları yapılmıştır. Bu kazı çalışmalarında elde edilen bulgular ve adanın bir Roma kolonisi olduğuna dair görüşlere ilişkin bkz. Fantina Madricardo, Maddalena Bassani, Giuseppe D'Acunto, Antonio Calandriello, Federica Foglini, "New Evidence of a Roman Road in the Venice Lagoon (Italy) Based on High Resolution Seafloor Reconstruction", **Scientific Reports**, C. 11, S. 1, 2021, s. 1-19. Paolo Mozzi, Alessandro Fontana, Francesco Ferrarese, Andrea Ninfo, Stefano Campana, Roberto Francese, "The Roman City of Altinum, Venice Lagoon,

insanın Roma uygarlığının faydalarından ve konforundan uzakta yaşamayı tercih edecek olması sebebiyle adalarda düzenli olarak veya yıl boyunca insanların ikamet etmesi pek mümkün görünmemektedir. Çoğu tarihçi ve arkeolog lagün ve adaların Roma İmparatorluğu döneminde var olduğu ve bunların balıkçılar, ördek avcıları ve ara sıra gezi amaçlı gelen insanlar tarafından seyrek olarak doldurulduğu görüşünü paylaşmaktadır.[59]

Yüzyıllar boyunca insanlar çamur düzlükleri ve sazlıklar arasında gelip gitmişler ve Venedik lagününün adaları tarihin dışında kalmıştı. Ancak barbar kabilelerin gelişiyle bu durum değişmişti. Hunlar, Vizigotlar ve Ostrogotlar da dahil olmak üzere bir çok Doğu, Cermen ve Türk topluluklarının Roma İmparatorluğu topraklarına girmesi yaklaşık olarak 4. yüzyıldan 7. yüzyıla kadar sürmüştü. Anılan kabilelerin göçleri Roma İmparatorluğu'nun hem düşüşüne neden olmuş hem de kuzeydoğu İtalya'daki imparatorluk tebaasını bu işgalcilere karşı savunamayan İmparatorluğun Kuzey Adriyatik'teki Roma şehirlerinde yaşayan tebasının İtalyan yarımadasına inmesine sebep olmuştu. Bu kabilelerin şiddetinden ve yıkımından kaçarak lagün adalarına ilk Venedikliler sığınmıştı.[60] En büyük göç dalgalarına bu yeni gelen gruplardan hangisinin neden olduğu veya lagünde yerleşimin ne zaman kalıcı hale geldiği bilinmemektedir. Bazı tarihçiler, Vizigotların Alaric (395-410) liderliğinde 5. yüzyılın başlarında bölgeye gelmesiyle çok sayıda insanın ilk kez Venedik adalarına kaçtığını iddia etmektedir. Roma'ya saldırmak üzere yola çıkan Vizigotlar, ilk olarak

---

from Remote Sensing and Geophysical Prospection", **Archaeological Prospection**, C. 23, S. 1, 2016, s. 27-44

[59] Horodowich, **A Brief History of Venice : A New History of the City and Its People,** s. 4.

[60] Crouzet-Pavan, **Venice Triumphant: The Horizons of a Myth,** s. 3.

402'de Adriyatik'in kuzeyindeki zengin Roma şehri Aquileia'yı yağmalamışlardır.[61] Roma ile Doğu arasındaki en önemli ticaret noktalarından biri olan Aquileia bu bölgenin Roma idarî başkentiydi ve MS 2. yüzyılda 100.000'e varan nüfusuyla Roma İmparatorluğu'nun en büyük ve en zengin merkezlerinden biriydi. Aquileia, zenginliği, kâr ve yağmada arayan barbar kabileleri cezbetmişti. Aquileialılar güvenli buldukları lagün adalarına sığınmışlardı. Barbar işgalciler denizciliğe tamamen yabancı olduklarından denizden saldırma konusunda istekli davranmamışlardı. Tehlike geçtiğinde Aquileialılar anakaraya geri gelmiş ve olağan yaşamlarına geri dönmüşlerdi.[62] Bu teze alternatif olarak bazı tarihçiler ise ilk büyük göçlerin 452'de İtalya'yı kasıp kavuran ve yolda Aquileia kasabasını yağmalayan Hun imparatoru Attila'nın (434-453) İtalya Seferi sırasında meydana geldiğini iddia etmektedirler. Onların savına göre Hunların buradaki varlığı kalıcı olmamış, Aquileia ise bir Roma imparatorluk şehri olarak eski statüsünü geri kazanamamıştı.[63]

Sonraki yıllarda, giderek daha fazla şehir, kasaba ve köy benzer bir kadere maruz kalmış ve lagün adalarına göçmen akışı artmıştı. Birçoğu tehlike geçtiğinde anakaraya dönmeye devam etmiş olsa da birçok kişi adada kalmaya karar vermişti. Böylece, anakaradaki koşullar kötüleştikçe ada toplulukları büyümeye ve gelişmeye başlamıştır. 466 yılında ada kasabaları bağımsızlıklarını gösteren ilk adımı atmış ve Grado'da her bir adanın işlerini yönetmek için Tribun[64] unvanıyla görevliler seçerek

[61] Donald M. Nicol, **Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine**, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul,2000, s. 2.

[62] Horodowich, **A Brief History of Venice : A New History of the City and Its People,** s. 5-6.

[63]Nicol, **Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine**, s. 2.

[64] Roma İmparatorluğunda seçilmiş kamu görevlilerine verilen unvan.

Venedik anayasa tarihinin temellerini inşa etmişlerdi. Bu seçimin en önemli tarafı lagün topluluklarının ilk kez bağımsız hareket etmesiydi.[65]

Cermen lider Odoacer (d.433-ö.493) 476 yılında bir isyan çıkarıp Roma'nın kontrolünü ele geçirmiş ve Batı Roma'nın son imparatoru Romulus Augustulus'u (475-476) tahtından indirerek kendisi başa geçmiştir.[66]

493 yılında Odoacer, Ostrogot Kralı Teoderik (471-526) tarafından öldürülmüştür ve Teoderik İtalya'nın tek hükümdarı konumuna yükselmiştir.[67]

Kral Teoderik'in ölümü üzerine yerine Amalasuintha'nın (534-535) geçmesi Bizans İmparatoru I. Iustinianos'u (527-565), İtalya yarımadasının yeniden fethi üzerine düşünmeye teşvik etmiştir. Iustinianos, Başkomutan Flavius Belisarius'u (d.505-ö.565) 535'te İtalya üzerine göndermişti. Savaş, tüm kuzey eyaletlerine yayılmış, sonuç olarak lagün adaları yine anakara sakinlerinin sığınağı olmuştur.[68] 539'da Belisarius ve ordusu Ravenna'nın duvarlarına ulaşmıştı. Bizans Venediklilerden, desteğe gelecek gemileri için limanlarını hazır tutmalarını istemiş ve başkentin ablukasına yardımcı olmak için mevcut tüm küçük gemilerini yollamıştı. Ardından Ravenna ele geçirilmiş ve İtalya bir kez daha imparatorluk toprağı olmuştur. İdare, yarımada sakinlerinin seçtikleri tribünlerin ellerinde daha önce olduğu gibi devam etmiştir. Tribünlerin İmparatorluk otoriteleriyle ilişkileri uzak ama samimi olmuştu.[69] Ravenna'nın ele geçirilmesinden

---

[65]Horatio F. Brown, **Venice an Historical Sketch Of The Republic**, Londra,1893, s. 5.

[66]Nicol, **Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine**, s. 2.

[67] Thomas Hodgkin, **Theodoric the Goth: Barbarian Champion of Civilisation**, G P. Putnam's Sons, New York, 1891, s. 125

[68] Brown, **Venice an Historical Sketch Of The Republic**, s. 7.

[69] John Julius Norwich, **A History of Venice**, Penguin, Londra, 2003, s. 6-7.

sonra komutan Belisarius, İmparator tarafından geri çağrılmıştı. Ancak çok geçmeden Ostrogot Kralı Totila'nın (541-552) idaresi altındaki Gotların yükselişini bastırması için yine komutan Belisarius'a ihtiyaç duyulmuştu. Ancak komutan Belisarius'un bu seferi başarısızlıkla sonuçlanmış ve onun yerine komutan Narses (d.478/480-ö.566/573) getirilmişti.[70]

552'de, komutan Narses Ostragot krallığına karşı son seferini başlattığında, Venedik eyaletinin büyük bölümü Franklar tarafından işgal edilmişti. Gotlar Franklarla ittifak yapmak istemiş ancak Frank Kralı Theudebald (547-555) tarafsız kalmayı tercih etmişti. Bu sırada Narses güney yönünde ilerlerken şehirler birbiri ardına ele geçirilmişti. Roma'da kuşatmanın ardından alınmıştı. 552 yılı Ekim ayının sonunda Bizans ve Gotlar son darbe için karşılaşmışlar ve muhabere sonunda Gotlar yenilip müzakere etmeyi kabul etmişti. Anlaşmaya göre Gotlar İtalya'yı terk edecek ve imparatorluğa karşı herhangi bir savaşta yer almayacaklardı. Buna karşılık taşınabilen eşyalarını yanlarına alabilecek ve imparatorluk ordusuna katılmak zorunda bırakılmayacaklardı. Birkaç ay süren direnişler görülse de etkili olmamıştı.[71]

568'de İtalya'nın Lombardlar tarafından istilası lagünlere göç başlamasına ve Venediklilerin sosyal yapılarının değişmesine neden olmuştu. Zenginler sahip oldukları mallardan yanlarına alabildikleri kadarını lagünlere taşımışlardı. Aslında göçmenlerin birçoğu anakarada mülklere sahipti. M.S. 1000 yılı öncesinden kalma az sayıda tapu, vasiyet ve diğer belgeler de lagünlerde zengin toprak sahipleri olduğunu kanıtlamaktadır. Büyük ölçüde tarımla uğraşan göçmenlerin balıkçılığın başlıca geçim kaynağı olduğu lagünde ki yaşam koşullarına uyum sağlamları zor olsa da harap

[70] Brown, **Venice an Historical Sketch Of The Republic,** s. 8.

[71] John Julius Norwich, **Bizans I: Erken Dönem**, Kabalcı Yay. , İstanbul, 2013, s. 206-207.

şehirlerin bir kez daha lagünlere sığınan sakinleri bu kez orada kalmaya karar vermişlerdi. Hem anakaranın onlar için artık güvenli olmadığına ikna olmuşlardı, hem de lagün adaları göçmenlere daha iyi imkanlar sunmaktaydı.[72] 584'te lagün halkının nüfusu çok artmış ve her topluluk için ikinci bir tribün seçilmişti.[73]

7. yüzyılın başlarında Lombardlar topraklarını genişletmeyi sürdürmüştür. Padova ve Concordia ele geçirilmiş ve buradaki halklar adalara sürgün edilmişti. Venedik göç eden halkların toplandığı bir yer haline gelmişti. Lombardlar İstriya'yı da savunmasız bırakarak ele geçirmişti. 640 yılında Oderzo alındı ve buradaki halklar Herakleia'ya yerleşti. Aynı yıl Altino'nun Lombardların topraklarına katılmasıyla Altinodaki vatandaşlar Torcello Adası'na göç etmişti. Göçlerle birlikte Veneto bölgesi yeni ve eski sakinleriyle birlikte hala Bizans'a bağlı bir eyaletti. 6. yüzyılın sonlarında ve 7. yüzyılın başlarında, İtalyan yarımadasının büyük bir kısmı Lombardların yönetimine tabi olmuştu. Friuli'deki Lombardların çok sık meydana gelen yağmaları Venediklilerin idarî otorite açısından zayıflığını göstermekteydi. Bu zayıflık, ihtiyaçtan çok gücün bölünmesinden kaynaklanmaktaydı. [74]

Tribünlerin ihtirasları bu dönemde Venedik'i parçalamaya doğru götürmekteydi. Tribünler ekonomiyi zora sokmuşlar; kiliseyi yoksullaştırmışlar, ticareti engellemişler; kamu ve özel mülkiyete zarar vermişler, huzuru ve güvenliği bozmuşlardı. Bunun üzerine Venedikliler, Herakleia'da 9 Mart 697'de meclisi toplamışlardı. Grado patriği Christoforo mevcut hükümet sistemini değiştirmek ve baskı yapan bir tiranlığı daha fazla gecikmeden ortadan kaldırmak için tasarladığı bir planı Venedik'te en yüksek

[72]Brown, **Venice an Historical Sketch Of The Republic**, s. 6-7.

[73]Thomas Okey, **Venice and It's Story**, The Macmillian Co. , New York, 1903, s. 7.

[74]Nicol, **Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine**, s. 4.

otorite olan Arengo adlı genel kurulun önüne koymuştu. Sözkonusu planda tribünlerin yerine unvanı "doç" olan tek bir yöneticinin idaresi önerilmişti. Doç'un görevi ömür boyu sürecekti. Sivil, askerî ve dinî lider olarak kabul edilecek ve Venedik'in gücü onda toplanacaktı. Plan çoğunluğun oylarıyla kabul edilmiştir. Yapılan müzakereler neticesinde halkın tercihi Heraklia'nın yerlisi ve komünde yüksek mevki sahibi bir vatandaş olan Paoluccio Anafesto'dan (697-717) yana olmuştur.[75]

Bunun üzerine Paoluccio Anafesto (697-717) Venedik Doçu olarak seçilmişti. Doç idarî ve askerî konularda, dinî atamalarda mutlak otoriteye sahipti. Tribünler sadece yerel görevliler olarak devam etti. Doç Anafesto'nun seçilmesi, o vakte kadar bir konfederasyonda gevşek bir şekilde bir arada bulunan küçük kasaba topluluklarının birleşmesini sağlamıştı.[76]

Bizans siyasetine ilk boyun eğmelerinin ardından Venedikliler, 8. yüzyılın ortalarından sonra İtalya'daki Bizans otoritesinin gerilemeye başlamasıyla yavaş yavaş siyasi bağımsızlık söylemlerini gündeme getirmeye başlamışlardı. Bir anakara üssü olmadan Doğu Roma imparatorunun Venedik üzerindeki nüfuzu azalmıştı ve 751 yılında Lombardlar tarafından Ravenna'nın ele geçirilmesiyle lagünde yerel olarak seçilmiş doç siyasi güç uygulamaya başlamıştı. Ancak, Venedik'in siyasi bağımsızlığını sağlamlaştıran olay 9. yüzyılın başlarında Venedik'in Frankları yenilgiye uğratması olmuştu. 8. yüzyılda Avrupa'da yükselişe geçen Franklar, 750'den sonra İtalya'da Lombardların yerini almıştı. 8. yüzyılın sonlarına doğru Frankların Kralı Şarlman (768-

[75] Brown, **Venice an Historical Sketch Of The Republic**, s. 24.

[76] William Roscoe Thayer, **A Short History of Venice**, Macmillan, New York,1905,s. 15.

814) tüm Lombardiya topraklarını ele geçirmek ve krallığına dâhil etmek amacıyla İtalyan yarımadasına girmişti.[77]

Şarlman yeni Batı Roma imparatoru olmak ve 476'da Roma'nın düşüşünden bu yana Batı'daki en büyük bölgesel imparatorluğu kurmak istemekteydi. 800 yılında Roma'da imparator olarak taç giydikten sonra Şarlman'ın orduları iki kez Venedik'i ele geçirmeye çalışmıştı ve Lido yerleşimlerine saldırıları neredeyse başarılı olmuştu. Yerel Lombardları yendikten sonra kendisini lagünün efendisi yapmaya kararlı olan Şarlman henüz Franklara tabi olmayan lagün adalarına saldırılar düzenlemişti. Şarlman oğlu Pepin'i İtalya Kralı ilan etti ve Pepin 810'da Venedik'i zaptetmeye çalıştı. Kral Pepin, Jesolo, Eraclea ve Grado'yu yok etmiş ve ardından Lido kasabası Malamocco'ya saldırmak için Ravenna'da bir filo hazırlamıştı. Savaş altı aydan fazla sürmüş ve Frank filosu sonunda lagüne girmiştir, ancak Venedikliler Pepin'in saldırısını kısmen engellemişlerdi. Franklar lagünlerden çekilmiş ve Bizans imparatoru otoritesini yeniden teyit etmek için bir filo göndermişti. 814 yılında aralarında genel bir barış antlaşması yapılmıştır. [78]

Kral Pepin'in saldırıları Venedik siyasi tarihi bakımından bir dönüm noktasıdır. Karolenj İmparatorluğu'nun ilk bölünmesi sırasında ve Venedik'e saldırılar düzenleyen Pepin'e karşı ada halkı birleşerek direnç göstermiştir. Saldırılardan kaçanlar ve saldırıya uğrayanlar Rialto adalarında buluşmuş ve burada kendilerine yeni bir hayat kurmuşlardı. Rialto'nun arazisi bereketliydi, burada tarım yapacak ve burayı dolduracak kadar nüfus vardı. Diğer yandan Olivolo Piskoposluğu gibi ruhani bir merkezleri de

[77] John Milios, **The Origins of Capitalism as a Social System**: **The Prevalence of an Aleatory Encounter**, Routledge, Londra, 2018, s. 131

[78] Horodowich, **A Brief History of Venice : A New History of the City and Its People,** s. 14

bulunmaktaydı. Venediklilerin hem politik hem de dinî merkezi olan Rialto, sakinlerine özgürlük ve beraberlik telakkisi kazandırmıştı.[79] Venediklilerin Frankları yenmesi, yalnızca Venediklilere özgürlüklerini kazandırdığı için değil, aynı zamanda lagünün nüfusunun bugün Venedik şehrini oluşturan adalara taşınmasının tam da bu dönemde olması nedeniyle de önemliydi. 742'de Venedikliler siyasi merkezlerini kuzey lagünündeki Eraclea'dan Malamocco'ya kaydırmışlardı. Bizans'taki siyasi krizler, doçluk koltuğunun devrini zorunlu kılmıştı, Malamocco iyi bir seçimdi çünkü anakaradan daha uzaktaydı ve bu nedenle yabancı saldırılarına ve karadan istilaya karşı daha güvenliydi. Ancak, Kral Pepin ve Frankların deniz tehdidiyle lagünün ileri gelen aileleri bu kez kendilerini denizden gelen tehditlerden korumak için yeniden taşınmak zorunda kalmışlardı. Bir kez daha hayatlarından endişe duyan bu aileler daha önce büyük yerleşim alanları olmayan lagünün merkezindeki çamurlu, sele eğilimli adalarda yaşamak için Malamocco'dan içeriye doğru yönelmişlerdi. Bu adalar Rialto takımadalarını oluşturuyordu. Burası bölgede yerleşim için en uygun olan en yüksek araziydi. Bugün Venedik'in şehir merkezini oluşturan bu adalardır. [80]

Franklarla Bizans arasında 814'te yapılan antlaşmada, Venedik'in Bizans yönetimi altında bir eyalet olarak kalması, aynı zamanda İtalya'da ikamet eden Frank kralına yıllık bir haraç ödemesi kararlaştırılmıştı. Böylece Venedik Franklar ile Bizanslılar arasında konumlandı; merkezi pozisyonu Venedik'in rotayı yönlendirmesine, bazen bir tarafa, bazen diğer tarafa dayanmasına izin verdi. Bununla birlikte, Venedik'in konumu bağımsızlığını güvence altına almasında etkili olmuştu. 814 yılındaki antlaşmanın hükümlerinden biri de Venedik ticaret gemilerinin İtalya

[79] Nicol, **Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine**,s. 15-16.

[80] Horodowich, **A Brief History of Venice : A New History of the City and Its People,** s. 15-16.

limanlarına serbestçe yelken açmasına izin verilmesiydi. Böylece Venedik'in bir ticaret şehrine evrilmesinin ilk nüveleri atılmış oldu.[81]

840 yılında ticaretin Karolenj İmparatorluğu'nun orta ve kuzey bölgelerine doğru genişlemesiyle birlikte Venedikliler Frank topraklarında belirli vergilerden ve geçiş ücretlerden muaf tutan "Pactum Lotharii"[82] antlaşmasını yapmıştır.[83]

812 ile 840 yılları arasında yapılan antlaşmalar sayesinde, hem Doğu'da Bizans hem de Batı'da Franklar yavaş yavaş Venedik'in siyasi bağımsızlığını tanıdılar ve Venedikliler devletlerinin yeni doğmakta olan gücünün farkına vardılar.

10. yüzyıl boyunca Avrupa'nın büyük bölümü ekonomik ve kültürel durgunluktan ve siyasi çalkantıdan muzdaripti. Ancak Venedik, bu dönemde bir istisnaydı. Lagün şehri tüm Rialto adalarını kapsayacak şekilde genişledi, ticareti önemli ölçüde arttı, mimarlık Avrupa'nın başka hiçbir yerinde olmadığı gibi gelişti ve birkaç asil tüccar ailesi kendilerini Batı Roma sonrası dünyanın ilk gerçek kapitalisti yapan büyük servetlerini biriktirmeye başladılar. Bu burjuva kapitalistler mutlak güce sahip olan doçlarla çatıştı. Zamanla, zengin aristokratlar bir çeşit klik oluşturdu ve Doç'tan gittikçe daha fazla siyasi gücü alıp kendi üstlerinde toplamaya çalıştılar. 10.

---

[81] Peter Ackroyd, **Venice: Pure City,**Chatto and Windus, Londra, 2009,s. 11-12.

[82] Pactum Lotharii, Venedikliler ile Franklar arasında 23 Şubat 840 tarihinde yapılan anlaşma, Pactum Lotharii adıyla anılır. Vergi muafiyetleri ve ticaret ile ilgili hükümleri bulunan anlaşma beş yıl süreyle geçerli olacaktı. Bkz. Roberto Cessi,"Il" Pactum Lotharii "del 840, **Atti: Classe di Scienze Morali e Lettere Ed Arti**, Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti, C. 99, 1939-40, s. 11-49.

[83] Quentin van Doosselaere, **Commercial Agreements and Social Dynamics in Medieval Genoa**, Cambridge University Press, New York, 2009, s. 48.

yüzyılın son on yılı boyunca Doç hala önemli bir güce sahip olsa da iktidarı risk altındaydı.[84] Doç IV. Pietro Candiano (959-976) vergi mükelleflerinin parasıyla gittikçe daha zalim ve savurgan hale geldiğinde, Doç Agnello Participazio (811-827) tarafından inşa edilen eski Dükler sarayının da ateşe verildiği bir halk isyanı patlak vermişti. Candiano kaçmaya çalışmış, ancak kısa süre sonra yakılan St. Mark Kilisesi'nin atriyumunda öldürülmüştü. [85] 976'da yerel halk tarafından çıkarılan şiddetli isyanın bir parçası olarak palatium, bazilika, St. Teodoro Kilisesi ve çoğu ahşaptan yapılmış 300'den fazla özel konut yanarak tamamen yok olmuştu.[86]

991'de II. Pietro Orseolo (991-1009) yeni doç ilan edilmişti. Adriyatik boyunca yelken açıp Venedik lagününün adalarına baskın düzenleyen, insanları öldüren korsanlık faaliyetlerine karşı Doç II. Pietro Orseolo silahlı bir donanma oluşturmuştu. 997 yılına kadar baskınlar çok sık ve yıkıcı hale gelmişti. Doç Orselo yağmacıların Dalmaçya kıyılarındaki sığınaklarına saldırmış ve kısa süre sonra Dalmaçya ve Istria kıyılarını kontrol altına almıştı. Bizans ve Kutsal Roma imparatorları ile dostluk kurmanın öneminin farkında olan Doç Orseolo, Doğu ve Batı arasındaki bu hassas dengeyi sağlamak amacıyla bir oğlunu Bizans imparatorluğu diğerini Roma İmparatorluğu ailesi bireyleriyle evlendirmişti. Her iki imparatorlukla da ticarî anlaşmalar yapmış ve bunları Kuzey Afrika Müslüman devletleri ile yapılan başka ticarî anlaşmalarla desteklemişti. Bu düzenlemeler uluslararası ticaretin hızlanmasını teşvik

[84] James Cushman Davis,**The Decline of the Venetian Nobility as a Ruling Class**, The John Hopkins University Press, Baltimore, 1962, s. 25.

[85] Janet Sethre, **Venice: Souls' Mother and Child**, Strategic Book Publishing and Rights Co. , USA, 2020, s. 97.

[86] Alvise Zorzi, **Venice, 697-1797: A City, A Republic, An Empire**, Overlook, New York, 2001, s. 263.

etmişti. Adriyatik'in ortasındaki Venedik, deniz gücünü savunurken hem imparatorların dostu hem de barışçıl ticaretin koruyucusu olarak ortaya çıktı.[87]

1032'de Orseolo hanedanının devrilmesi yeni sürecin başlangıcını teşkil etmiştir. Yeni Doç Domenico Flabianico (1032-1041) ile birlikte Doç Candiano ve Doç Orseolo tarafından uygulanan monarşik düzen girişimini önlemek için iki dükal meclis üyesi seçildi. Doç Flabianico daha önce yüksek mevki sahibi olmayan bir ailenin yeni adamı idi, ancak ipek tüccarı olarak büyük bir servet kazanmıştı. Flabianico gibi kişilerin sayısı iki yüzyıl boyunca Venedik'te giderek arttı. Bir yanda Po Vadisi'nde tarımsal büyüme ve genel ekonomik genişlemenin diğer yanda Bizans İmparatorluğu'ndaki Venedik deniz gücünün ve ticarî ayrıcalıklarının artması birçok kişinin soylu sınıfına yükselmesini sağlamıştı.[88] 11. yüzyılın başlarında Venedik Kuzey Adriyatik'te ticaretin ustası haline gelmiş ve bu bölgede ki ticareti fiilen tekelleştirmişti.

Venedik genişledikçe, Bizans ile ilişkisi çok daha karmaşık hale gelmişti. Venediklilerin, Dalmaçya'da ele geçirdikleri bölgeler teknik olarak hâlâ Bizans İmparatorluğu'nun bir parçasıydı. Venediklilerin bu tür kazanımları büyük bir diplomatik incelikle gerçekleştirmeleri gerekmekteydi. Bunun için gerektiğinde Bizanslılara donanma desteğinde bulundular. Bu da Venedik'in genişlemesini daha kabul edilebilir hale getirmişti. Venedikliler İtalya ile Konstantinopolis arasında tercih edilen tüccarlar olarak kabul edilmiş ve ticarî ayrıcalıklarla ödüllendirilmişlerdi.

[87] Davis, **The Decline of the Venetian Nobility as a Ruling Class**, s. 26.

[88] Lane, **Venice: A Maritime Republic**, s. 90.

Venedik ile Bizans arasında karşılıklı faydaya dayanan bir ilişki uzun yıllar devam etmiştir.[89]

Mayıs 1081'de Normanlar çok büyük bir savaş filosu ile Puglia'dan Dıraç'a ulaştı. Dıraç, imparatorluğun kalbinde Konstantinopolis'e giden Egnatia [90] yolunun kapısıydı. Bu durum karşısında Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos (1081-1118) Venedik'ten askerî yardım istemiş ve bu yardım karşılığında imtiyazlar vaat etmişti. Doç Domenico Silvio (1071-1084) şahsen ve politik olarak Bizans ile yakından bağlantılı olduğu için yardım etmeyi kabul etmişti. Ayrıca Normanlar, Venedik gemilerine ve limanlarına da baskın yapmış ve Adriyatik barışını çoktan bozmuşlardı. Normanlar başarılı olursa, Adriyatik'in her iki tarafında güçlü mevzilere sahip olmuş olacaklardı bu durum Venedik'in denizaşırı ticaretine zarar verebilirdi. Bu sebeple Venedik hızla bir savaş filosu toplamış ve 1081 yılının yaz sonunda veya sonbaharında Dıraç'a ulaşmıştı, Venedikliler Norman donanmasını kısa sürede yok etmişlerdi. Şubat 1082'de Normanlar şehre saldırmış lakin Venedik onları yenmişti. Normanlara karşı

[89] Horodowich, **A Brief History of Venice : A New History of the City and Its People**, s. 33-34.

[90] Via Egnatia, MÖ 2. yüzyılda Romalılar tarafından yapılan, Roma şehrini Bizans'a ve İstanbul Boğazı'nı Adriyatik Denizi'ne bağlayan eski bir Roma yoludur. Yolun güzergâhı, İlirya, Makedonya ve Trakya'dan geçmekte, güney Balkanlar'daki kolonilere Roma ile doğrudan bir bağlantı sağlamaktaydı. Egnatia yolu son derece önemli olup, Romalılar tarafından İtalya toprakları dışında inşa edilen ilk yolu temsil etmektedir. O zamanlar için bu yol muazzam bir başarıydı. Çeşitli dağ ve vadileri, nehir yatakları, göller ve kıyı şeridi, köy ve kasabalardaki yerleşim yerlerini kateden antik Via Egnatia yolu, Batı ve Doğu arasındaki önemli bağlantıdır. Bkz. Strabon, **Geographika: Anadolu Antik Coğrafyası (Kitap XII, XIII, XIV)**, Çev. Adnan Pekman, İstanbul, 2000.

galibiyet kazanılmasının ardından Bizans İmparatoru Aleksios Venediklilerin daha önce elde etmiş oldukları ticarî ayrıcalıklarını genişletmişti.[91]

Ceneviz, Ligurya Alpleri'nin yanında yer almaktaydı ve tahıl üretmeye elverişli pek fazla arazisi yoktu. Kıyı şeridinin tercih edilen ürünleri şarap, kestane, şifalı otlar ve zeytinyağıydı. Cenova limanı yüzyıllarca süren iyileştirmelerden sonra Ortaçağ'ın sonunda yeterli hale gelmişti. Cenova, gemi yapımı dışında bir sanayi merkezi değildi. Cenevizliler hayatta kalmak için mücadele etmek zorunda kalmışlardı ve ticareti şehrin hayatta kalmasının anahtarı olarak görmüşlerdir. Cenova Ortaçağ'ın sonlarında İtalya'nın en büyük ve zengin kentlerinden biri olmuştu. Bunda büyük oranda Akdeniz'deki ticari girişimleri, Akdeniz, Ege ve Karadenizde kurmuş oldukları geniş bir ticaret ağı etkili olmuştur.[92]

Pisa denizden birkaç mil uzakta, Arno ırmağının denize döküldüğü yerdeki bataklık arazide konumlanmıştı. Deniz Pisa'yı iyi bir limandan mahrum etmişti lakin Pisa'nın tarım yapmaya uygun arazileri bulunmaktaydı. Pisalılar kendi kendilerine yetebilme bakımından Cenevizlilere göre avantajlıydı.[93] Pisa kenti 11. yüzyılın başında gelişmeye başlamıştı. Haçlı seferlerinde ön saflarda yer alan Pisalılar Akdeniz'de

[91] Thomas F. Madden, "The Chrysobull of Alexius I Comnenus to the Venetians: The Date and the Debate", **Journal of Medieva History**, C. 28, S. 1, 2002, s. 24-27.

[92] David Abulafia**, The Great Sea,** Oxford University, New York, 2011, s. 271

[93] David Abulafia, **Büyük Deniz, Akdeniz'de İnsanlık Tarihi**, Çev. Gül Çağalı Güven, Alfa Yayınları, İstanbul, 2012, s. 312

önemli ticari imtiyazlar elde etmişlerdi. Bununla yetinmeyen Pisalılar bölgeye hâkim olan güçlerle de ilişkilerini geliştirmiş ve bölgede ticari üsler kurmayı başarmışlardı.[94]

Amalfi, 6. ve 7. yüzyıllarda gözetleme kulesi etrafında büyüyen bir kasaba olmasına rağmen, uluslararası ticaretin merkezi olarak Napoli'yi geride bırakmıştı. 9. yüzyılda Amalfililer Müslümanlarla ticaret yapmaya başlamışlar, 10. ve 11. yüzyıllarda Batı'nın antreposu olmuşlardı. Denizcilik konusunda da oldukça ileri olan Amalfililer Akdeniz ticaretinde faaliyet göstermişlerdir.[95]

Bizans'ın sağlamış olduğu önemli ekonomik imtiyazlar sayesinde Venedikli tüccarlar rekabet halinde olduğu Cenova, Pisa ve Amalfili tüccarlara karşı ticarî açıdan avantaj sağlamıştı.

Venedikliler kendilerini ve Bizanslıları Normanlar, korsanlar ve Müslümanlara karşı savunmada çoğu zaman başarılı olsalar da, Anadolu'da Selçuklu tehdidiyle karşı karşıya kalmışlardı. 1071'de Türklerin Malazgirt Meydan Muharebesi'nde kazanmış olduğu zaferden sonra Anadolu'da kalıcı olarak yerleşme politikaları doğrultusunda Türkler Doğu'daki Bizans topraklarına saldırmaya başlamıştı, bu durum Bizanslıları destek için Batı Avrupa'ya başvurmaya sevk etmişti.[96] Kasım 1095'te Papa II. Urban, (1088-1099) Avrupalıları Doğu'daki kardeşlerini yardımına koşmaya ve Kutsal Toprakları kurtarmaya çağırmıştı. Papanın çağrısı Avrupalı Hıristiyanlar arasında yankı uyandırmıştı. Papa bu çağrıyla Batı toplumunun tekrar denetim altına alınmasının kolay

---

[94] William Heywood, **A History of Pisa Eleventh and Twelfth Centuries,** Cambridge University, Cambridge 1921, s. 54

[95] Abulafia**, The Great Sea,** s. 267-270

[96] Horodowich, **A Brief History of Venice : A New History of the City and Its People**, s. 35.

olmadığı kuvvetlerini harekete geçirmişti.[97]Avrupa'nın Doğu Akdeniz'e askerî ve siyasi müdahalesi olan Haçlı Seferleri, 1095-1291 yılları arasında birkaç yüz yıl sürdü. Binlerce Haçlı şövalyesi ve maiyetleri Avrupa üzerinden Kudüs'e doğru yol almaya başlarken, Venedikliler kendilerini tehlikeli bir konumda bulmuşlardı. Onlar da Hıristiyandı ve Papayı desteklemekteydi. Öte yandan, savaş ve Haçlı seferleri sebebiyle Venedikliler'in Akdeniz çevresindeki Müslüman komşuları ve pazarlarıyla ticarî ilişkilerini bozmaktan çekinmekteydiler. Venedik ticareti Bizans İmparatorluğu'ndaki barış ve istikrardan fayda sağlamıştı. Bizans'ın sağladığı ayrıcalıklar Venedik'in ticareti açısından oldukça mühimdi. Barış ortamı bozulup ticarî çıkarları Müslümanlar tarafından tehdit edildiğinde Venedik sonunda Doğu üzerine yapılan bir dizi deniz seferine katılmaya karar verdi.[98]

Haçlı seferlerinin en başında Venedikliler en çok Bizans İmparatorluğu'nu korumakla ilgilenmekteydiler ve Filistin'de veya kutsal topraklar çevresinde toprak fethetmek veya kazanmak gibi özel bir çıkarları bulunmamaktaydı. Türklere karşı aktif destek ilk olarak Ceneviz ve diğer Avrupalı güçlerden gelirken, Venedikliler öncelikle denizdeki rakiplerinin ticaret avantajı elde etmesini engellemeye odaklanmışlardı. Böylece, 1099 yazının sonlarında bir Venedik filosu Birinci Haçlı Seferi'ne yelken açmıştı, kışı Rodos'ta geçiren Venedikliler Pisa filosunu yenerek 20 Pisa gemisini ele geçirmiş ve 1099 kışında Rodos açıklarında 4.000 esir almışlardı. Ardından bir Venedik kuvveti Mira'ya, oradan da Filistin'e gitmişti. Başlangıçta Akka'nın kuşatılmasına karar verilmiş ancak sonra bu düşünceden vazgeçilmişti. Venedik donanması Hayfa

[97] Nicol, **Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine**, s. 65

[98] Horodowich, **A Brief History of Venice : A New History of the City and Its People**, s. 35.

kuşatmasına yardım ederek 15 Ağustos'ta yola çıkmış ve kış mevsiminde Venedik'e dönmüştü.[99]

Bununla birlikte, 12. yüzyılın ilk çeyreğinde Venedikliler, Müslümanlarla çatışmaya girmenin potansiyel ticarî kazançlarını fark etmeye başlamışlardı. 1110'da Venedikliler, Haçlıların Sidon şehrini ele geçirmelerine yardım etmişler ve Kudüs Kralı Baldwin (11-74-1185) Akka limanının bir kısmının kontrolünü ve Kudüs Krallığı'nda ticaret ayrıcalıkları vererek Venediklileri ödüllendirmişti. 1123'te, Mısırlılar Yafa kentine saldırdıktan sonra Doç Domenico Michiel (1118-30), Aşkelon Muharebesi'nde Mısır filosuna yapılan saldırıda Venedik kuvvetlerine önderlik etmişti. Bu savaşta Venedikliler Doğu Akdeniz'deki Müslüman tüccarların varlığını geçici olarak ortadan kaldırmıştı. Ayrıca altın, gümüş ve baharat yüklü birkaç ticaret gemisini de ele geçirmişlerdi. 1124'te, Kudüs Krallığı'nın şövalyelerine Sur şehrini kuşatmalarında yardım etmeyi kabul etmişler ve Sur'un fethinden sonra şehrin 1/3'ü Venediklilere verilmişti.[100]

Haçlı faaliyetlerine katılan Venedik kuvvetleri, her zaman olduğu gibi Bizans müttefiklerine yardım etmeye devam etmişlerdi. Yine de Venedik ile Bizans arasındaki ilişkiler Haçlı seferleri döneminde değişken olmaya devam etmişti. İmparator I. Aleksios Komnenos 1118'de öldükten sonra halefleri Venedik ticaret ayrıcalıklarını sona erdirmeye çalışmıştı. 1124'te Bizans İmparatoru Ioannes Komnenos (1118-1143) 1082 yılında Venediklilere tanınan ayrıcalıkları kaldırmaya karar vermiş ve Pisalı tüccarları desteklemişti. Sözkonusu durum Doç Domenico Michiel'i misilleme olarak

[99] Christopher Marshall "The Crusading Motivation of the Italian City Republics", **The Experience of Crusading**, Ed. Marcus Bull ve Norman Housley, C. 1,, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, s. 63.

[100] Horodowich, **A Brief History of Venice : A New History of the City and Its People**, s. 37.

daha da fazla Bizans toprağını ele geçirmeye sevk etmiş ve bu da imparatoru ayrıcalıkları yenilemeye zorlamıştı. Venedikliler, ticaret ayrıcalıklarının devamlılığını sürdürmek için Bizans'la barış içinde olmayı tercih ederken, gerektiğinde Bizanslılara saldırmaktan da çekinmemekteydi.[101]

Bizanslılar, Türkler ve Normanlar ile savaşırken her zaman olduğu gibi Venedik'e ihtiyaç duymaktaydı, ancak Venedik saldırılarını da hafife almıyordu. Bizans'ın 1169'da Cenova ve 1170'te Venedik'in rakibi olan Pisa ile ittifakı, Venedik'in Bizans'la ilişkisini iyice bozmuştu. 12 Mart 1171'de Bizans İmparatoru Manuel Komnenos (1143-1180) imparatorluk sınırlarındaki tüm Venediklileri tutuklatmış ve mallarına el koymuştu. Venedik ise Bizans kıyılarına saldırmak ve Midilli ve Sakız adalarını yağmalamak suretiyle misilleme yapmıştı. Bu intikam yolu geri tepmişti. Çünkü Venedikli rehinelerin yaşamlarıyla ilgili endişe Venedik'in Bizans'a sert bir müdahale de bulunmasını engellemekteydi. Diğer yandan Bizans üzerine sevkedilen filoların maliyeti de Venediklileri zora sokmuştu. Venedik Doçu II. Vitale Michiel'in, Bizansla görüşmeleri başarısız olmuş ve ayrıca Venedik filosunda bir salgın patlak vermişti ve 1172 baharında binlerce kişi salgından ölmüştü. Doç ve mürettebatı Venedik'e dönmüştü. Başarısız olan Doç Vitale bir Venedikli tarafından öldürülmüştü.[102]

I.Manuel Komnenos (1143-1180) varisi II. Aleksios'un yaşının küçük olması nedeniyle vasiyetinde İmparatorluk naibi olarak eşi Antiokheialı Maria'nın ismini vermişti. Komnenos Hanedanı üyeleri arasında bir Haçlı prensesinin naipliği altında yaşamak istemeyenler bulunmaktaydı. Diğer yandan Bizans'ın Latin yönetimine emanet

[101] Crouzet-Pavan, **Venice Triumphant: The Horizons of a Myth**, s. 62-63.

[102] Lane, **Venice: A Maritime Republic**, s. 35-36.

edilmesi halk nezdinde tepki çekti. Kısa süre sonra 1182 yılında Konstantinopolis'te bir ayaklanma çıktı. Halk Latin tüccarların yaşadıkları mahallelere yönelmişti. Katliamın kurbanları Pisa ve Cenevizliler olmuştu. Katliamdan sağ kurtulanlar esir olarak satılmıştı.[103] Ayaklanmanın ardından Bizanslılar bir kez daha Venedik mallarına el koyup birçok Venedikliyi hapse atıp katletmişlerdi. Bu düşmanlıklar nihayet Dördüncü Haçlı Seferi sırasındaki olaylarla doruğa ulaşmıştı.[104]

Selefinin ölümü ve kendisinin papalığa yükseltilmesiyle birlikte Papa III. Innocentius (1198-1216) kutsal toprakları Müslümanlardan geri almak amacıyla girişimlere başlamıştı. Bu çerçevede Batı Hristiyan dünyasına iletilmek üzere Ağustos 1198'de bir mektup yazmıştı.[105] Mektubun içeriğinde; Hıristiyan âlemini Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesi için teşvik eden ifadeler yer almaktaydı. Haçlı Seferine katılacak olan herkesin hac yolculuğu yapmış sayılacağı ve sefere katılanların ya da kendisi bizzat iştirak edemese dahi masraflarını karşılayarak sefere birilerini gönderenlerin de günahlarının affedileceği bildirilmekteydi. Sefere katılanların mal varlıklarının kilisenin güvencesi altında olacağı buna karşın destek vermeyenlerin ise kilise tarafından kınanacağı belirtilmekteydi. Bununla birlikte Papa III. Innocentius, Haçlı Seferine destek aramak amacıyla Kardinal Soffredo'yu da Venedik'e göndermişti.[106]

---

[103] Nicol, **Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine**, s. 101-102

[104] Steven Runciman, **A History Of The Crusades: The Kingdom Of Acre,** C. 3, Cambridge University, New York, 1995, s. 101.

[105] John C. Moore, **Pope Innocent III (1160/61 – 1216),** Brill, Leiden ve Boston, 2003, s. 59.

[106] Alfred J. Andrea, **Contemporary Sources for the Fourth Crusade**, Brill, Leiden ve Boston, 2008, s. 10-16.

Papa III. Innocentius mektubunda, 1199 yılı Mart ayına kadar hazırlanılması talimatını verdiyse de çağrısı beklenen ilgiyi görmemişti. Bunun üzerine III. Innocentius seferlerin malî yükünü hafifletmek için kendi gelirinin %10'una, tüm din adamlarının yıllık gelirlerinin ise % 2,5'ine vergi koyduğunu duyurmuştu. [107]

Fakat Papa III. Innocentius'un yaptığı girişimler beklenen etkiyi yaratmamıştı. Ancak Papa tarafından görevlendirilen Fransız vaiz Foulques de Neuilly Haçlı Seferine katılma hususunda Hristiyan dünyasını teşvik etmede başarılı oldu. Champagne[108] Kontu III. Thibaut (d.1179 – ö. 1201) ve Louis de Blois, Thibaut'nun mareşali ve aynı zamanda IV. Haçlı Seferi'nin kronik yazarı Geoffroi de Villehardouin, Leicester[109] kontu Simon de Montfort, Fransız Baron Renaud de Montmirail, St Paul Kontu IV. Hugh gibi önde gelen kontlar ile IX. Flandre – VI. Hainaut Kontu Baudouin ve kardeşi Henri de Haçlı Seferine katılmayı kabul etti.[110]

Haçlı Seferine katılmayı kabul eden kontlar ve soylular seferin güzergâhına, sefere çıkılacak zamana ve nasıl gidileceğine ilişkin karar vermek üzere 1200 yılının başlarında Compiègne'de toplanmıştı. Birçok konuda anlaşma sağlanamasa da kara yolculuğunun zorlukları, fiziksel yorgunluğu ve ruhsal sıkıntısı nedeniyle deniz yoluyla sefere çıkılmasına karar verilmişti. Compiègne'de yapılan toplantıdan çıkan kararla seferin önderleri Kudüs yerine Mısır'a ilerleme fikrinde uzlaşma sağlamıştı. Ancak yeni bir seferin maliyetine katlanılması ve savaşta hazır bulunacak orduların Mısır'a ulaştırılması problem teşkil etmekteydi. Çünkü feodal asiller yeterli büyüklükte bir

[107] Moore, **Pope Innocent III (1160/61 – 1216),** s. 49.

[108] Champagne Fransa'nın kuzeydoğusunda bulunan ve Belçika ile sınırı bulunan bölge.

[109] Leicester İngiltere'nin Doğu Midlands bölgesinde bulunan bir şehir.

[110] Robert de Clari, **The Conquest of Constantinople**, Norton Company, New York, 1969, s.31.

deniz filosuna sahip değildi. Bu sebeple Venedik Cumhuriyeti'nin yardımına başvuruldu.[111]

Venedikle deniz taşımacılığına ilişkin daha evvelde anlaşmalar müzakere edilmişti. Aslında kutsal topraklara seyahat konusunda büyük deniz güçlerinden Cenova ve Pisa daha tecrübeliydi ancak ikisi de savaş halindeydi. Feodal asillerden 6 temsilci ile Venedik arasında 1201 yılında bir anlaşma yapıldı.[112] Anlaşmanın ardından Haçlılar kutsal topraklara sefere çıkmak amacıyla hazırlıklara başladılar.[113]

Antlaşmanın yapılması ve yola çıkış tarihini belirlemek amacıyla toplanan mecliste Haçlı temsilci heyeti seferin Mısır üzerine düzenleneceğini ilk kez Venediklilere bildirmişti. Toplantıda orduların 29 Haziran 1202'de Venedik'te toplanmaları hususunda mutabakat sağlanmıştı. [114]

Venedik ve Haçlılar arasında yapılan sözkonusu antlaşma iki tarafa da ağır yükümlülükler getirmekteydi. Venedik bakımından değerlendirildiğinde, şehrin kuruluşundan beri girişilen en büyük ticarî teşebbüstü. Haçlılar açısından bakıldığında ise Venedik'e verilen taahhütlerin yerine getirilebilmesi için sefere yoğun katılım sağlanması gerekmekteydi. Eğer Venedik, antlaşma hükümlerini yerine getiremez ya da Haçlıların vermeyi taahhüt etiği meblağı alamazlarsa büyük bir yıkımla karşı karşıya kalabilir, Pisa ve Cenova gibi diğer denizci şehirler karşısında zayıf duruma

---

[111] Donald E. Queller, Thomas F. Madden, **The Fourth Crusade: The Conquest of Constantinople**, University of Pennsylvania, Pennsylvania, 1997, s. 6-8.

[112] Anlaşma hükümleri için Bkz. Geoffroi De Villehardouin,**Henri de Valenciennes: Konstantinopolis'te Haçlılar,** Çev. Ali Berktay, İstanbul, 2001, s. 41-42.

[113] Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri**, Dünya Yayınları, İstanbul, 1997, s. 169.

[114] Nicol, **Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine**, s. 122.

düşebilirlerdi. Bu nedenle Doç Dandolo, Venedik'in verdiği taahhütleri yerine getirmek için büyük çaba gösterdi ve Venedikliler kendilerini bu girişime adadı. Başarısızlık, Rialto tüccarları ve refahı onlara bağlı olan şehir için bir felaket olurdu. Bu yükümlülüğün altından kalmak amacıyla Venedik şehri sınırları içerisinde bir sene boyunca ticaret yasaklanmış ve genç nüfusun büyük kısmı vaat edilen filoyu inşa etmekle görevlendirilmişti.[115]

1 Haziran 1202'den itibaren başta Fransa olmak üzere Avrupa'nın çeşitli kentlerinden yola çıkan Haçlı birlikleri Venedik'e ulaşmaya başlamıştı. Doç Enrico Dandolo sayıları gittikçe artan Haçlıları Lido Adası'na yerleştirmişti.[116] Ordunun Venedik'ten yola çıkış tarihi yaklaşsa da Haçlıların toplam sayısı beklenen sayının oldukça altındaydı ve bazı Haçlılar doğrudan Venedik'e gitmek yerine Marsilya, Cenova ve Puglia limanlarından Filistin'e harekete geçmişti. [117]

Bu durum Haçlıların, Venedik'e olan borçlarını ödemesini imkânsız hale getirmekteydi. Venedik ise paranın tamamı ödenmeden sefere çıkmayı reddetmekteydi. Venedik, tarihinde ilk kez büyük bir yabancı orduya ev sahipliği yapmıştı. Yükümlülüklerini yerine getirmedikleri için Venedikler Franklara tepki göstermişti. Venedik halkı, yalnızca donanmanın inşası için değil, aynı zamanda denizaşırı ticaretten elde edilen gelirlerde de kayba uğramıştı. Bu çıkmazın merkezinde Enrico Dandolo bulunmaktaydı. Her iki grubun arasında durup bir çözüm bulmaya çalışan yine oydu.

[115] Queller, Madden, **The Fourth Crusade: The Conquest of Constantinople**, s. 17.

[116] Clari, **The Conquest of Constantinople**, s. 39.

[117] Queller, Madden, **The Fourth Crusade: The Conquest of Constantinople,** s. 47-48.

Doç Dandolo, 1202 Temmuz sonu veya Ağustos'ta Lido[118] Adası'na giderek Frank liderlerle görüştü. Venediklilerin donanmayı oluşturduklarını ve sipariş edilen erzağın sağlandığını belirterek borçların ödeme zamanının geldiğini hatırlattı. [119]

Venedik oldukça büyük meblağları bulan bir masrafa maruz kalmış ve rutin ticaretini sekteye uğratmıştı. Gemi yapımcılarına ödeme yapmış ve ticarî gemilerine el konulan gemi sahiplerine tazminat ödemişti. Haçlıların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla erzak satın almıştı. Bir buçuk yıl boyunca Venedikli tüccarlar bu büyük donanmayı hazırlarken olağan kazançlarında kayba uğramışlardı. [120]

Haçlı seferleri için gelen herkesin şehirde kalma imkânı olmadığı anlaşılınca Lido adasına yerleştirilen Haçlılar burada büyük bir sorun haline gelmeye başlamıştı. Fransızca, İtalyanca ve Almanca lehçeler konuşan insan kalabalığı huzursuzluk yaratmaktaydı.[121] Yaz mevsiminde Lido'daki yaşam daha zorlu hale gelmişti. Alışkın olmadıkları yiyeceklerle beslenen ve yetersiz temizlik koşullarından muzdarip olan Haçlılar arasında ölümler görülmüştü. Yeme-içme ciddi bir sorun olmuştu. Çünkü son yıllarda sadece İtalya'da ve Batı'da değil, denizaşırı ülkelerde de hasatlardan istenilen verimin elde edilememesi gıdayı kıt ve pahalı hale getirmişti. Böylece ordunun harcamaları artmış, fakir Haçlılardan bazılarının hiçbir şeyi kalmamıştı. Venedikli tüccarlardan borç alabilenlerin ise gittikçe borç yükü artmıştı. Çok sayıda Haçlı Venedik'ten kaçmış Bazıları ise diğer pazarlardan yiyecek satın almak için İtalya

[118] Lido adası kuzey İtalya'daki Venedik lagününde bulunan 11 kilometre uzunluğunda bir adadır.

[119] Thomas Madden, **Enrico Dandolo: The Rise Of Venice,** John Hopkins University Press, Baltimore, 2003, s. 132-133.

[120] Queller, Madden, **The Fourth Crusade: The Conquest of Constantinople**, s. 51.

[121] Moore, **Pope Innocent III (1160/61 – 1216)**, s. 109.

anakarasına yelken açmıştı. Her gün sayıları azalan Haçlılar filonun maliyetinin aşırı olduğundan, erzak için kendilerinden fazla ücret alındığından ve Venedikliler tarafından sömürüldüklerinden şikayet etmekteydiler. Hem Venedikliler hem de Haçlılar içinde bulundukları durumdan memnun değildi.[122]

Doç Dandolo'nun Franklarla görüşmesinden sonra Haçlılar topladıkları parayı Venedik Doçu'na verdiler ancak bu meblağ borçlarını kapatmamıştı. Venediklilere 34.000 gümüş mark[123] borçları bulunmaktaydı.[124]

Enrico Dandolo, kalan borcun ödenmesine ilişkin Haçlılara bir öneri sunmuştu. Venedik bir süredir Dalmaçya'ya hükmetmek amacıyla Macarlarla çatışmaktaydı. Dalmaçya bölgesi Venedik ticareti için önemliydi. Diğer yandan, Venedik gemi yapımında kullandığı keresteyi bu bölgedeki ormanlardan temin etmekteydi. Bundan dolayı Dalmaçya'ya hâkim olmak Venedik açısından büyük önem taşıyorduBu bölgede kilit rol oynayan Zara şehri kısa zaman önce Macar hâkimiyetine geçmişti. Eğer Haçlı ordusu Zara şehrini ele geçirme konusunda destek sağlarsa, borç ödemesinin ileri bir tarihe ertelenebileceğini ve Zara'nın zaptıyla birlikte ellerine geçen ganimetle kalan ödemelerini yapabileceklerini söylemişti. Sözkonusu öneri Hristiyan bir kent olan Zara'ya taarruzda bulunmanın yanlış olduğunu savunanlar olması nedeniyle Haçlılar arasında anlaşmazlık yaratmıştı. Ancak, 1202 yılı Eylül ayında Doç Dandolo Venedikli ve Haçlılara hitaben bir konuşma yapmış ve Haçlılar Zara'ya gitmeye ikna olmuştu.[125]

---

[122] Queller, Madden, **The Fourth Crusade: The Conquest of Constantinople**, s. 53-54.

[123] Mark yaklaşık 250 grama eşit bir ağırlık ölçüsü birimidir. Bkz. De Villehardouin, **Henri de Valenciennes: Konstantinopolis'te Haçlılar,** s. 44, 256-257.

[124] De Villehardouin, **Henri de Valenciennes: Konstantinopolis'te Haçlılar**, s. 222.

[125] Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 171-172.

Haçlı ordusu 10 Kasım 1202'de Zara'ya ulaşmıştı. Şiddetli bir saldırıdan sonra şehir 15 Kasım'da düştü ve yağmalandı. Ganimeti Venedikliler ve Haçlılar bölüştü. Doç ve Haçlı seferi lideri Kont III. Thibaut vefat edince sefere liderlik eden Monteferrato Markisi I. Bonifacio Doğuya seyahat etmek için çok geç kalındığı kannatine varıp kışın Zara'da kalmaya karar vemişti. Bizans İmparatoru Aleksios Angelos (1195-1203) tarafından 1195 yılında bir darbe sonucunda tahtan indirilerek kör edilen ve hapse atılan Bizans İmparatoru II. Isaakios Angelos'un (1185-1195) oğlu Aleksios 1203 yılı başlarında Bonifacio di Monferrato aracılığıyla Haçlılarla haber göndermişti. Haçlı ordusu Konstantinopolis üzerine yürüyüp Aleksios'un imparator tahtına oturmasına destek olduğu takdirde Haçlıların Venedik'e olan borcunu ödemeyi taahüt etmekteydi. Mısırın fethi için gerekli para ve malzeme temin edeceğini ve 10.000 askerden oluşan bir ordu ile destek vereceğini bildirmekteydi. Anlaşmazlıklar çıksa da Aleksios'un sözkonusu önerisi kabul görmüştü.[126]

26 Haziran 1203'te Haçlılar Konstantinopolis'e gelmişler ve esasen formalîte olarak Bizanslıları Aleksios'un imparatorluk tahtının yasal varisi olduğuna ikna etmeye çalışmışlardı. Bundan sonuç alamayınca Doç Enrico Dandolo şehre saldırı düzenlemişti. Venedikliler şehre sızarak şehri kontrol altına almayı başarmış ve Aleksios'u yeni imparator yapmışlardı. Lakin İmparator IV. Aleksios (1203-1204) Venediklilere kendisinin tahta çıkmasına yardım ettikleri takdirde verdiği söz verdiği taahhütleri yerine getirememişti. İmparator IV. Aleksios Ocak 1204'te protobestiarios[127] Aleksios

[126] Runciman, **A History Of The Crusades: The Kingdom Of Acre,**s. 115.

[127] Protobestiarios (Grekçe πρωτοβεστιάριος/prōtobestiários, Latin protovestiarius): Bizans Sarayı'nın önemli görevlilerinden biri olan protobestiariosun, İmparatorun gardrobunun koruyucusu "comes sacrae vestis"in devamı olduğu kabul edilmektedir. Kaynaklarda adı ilk kez 412 yılında geçmektedir. İmparatorluk gardrobu olan vestis sacranın içindeki kıyafetleri

Murtzuphlos tarafından tahttan indirilip öldürülmüştü. Ardından Murtzuphlos tahtı ele geçirerek İmparator V. Aleksios Dukas (1204) olarak taç giymişti. V. Aleksios Konstantinopolis'i Venediklilere karşı hemen savunmuştu. Doç Dandolo, Nisan 1204'te şehri yağmalayarak yanıt vermişti. Konstantinopolis, 4 gün süren şiddet, katliam ve yağmanın ardından düşmüştü ve Dandolo, Bizans İmparatorluğu'nun sona erdiğini duyurmuştu. Bundan böyle, Latin İmparatorluğu olarak yeniden adlandırılacaktı. [128]

Venedik'in ticaret tarihinde bir dönüm noktası da IV. Haçlı Seferiydi. Bu seferin en önemli sonuçları olan Bizans devletinin imalat ve ticaretin belirli sektörleri üzerinde uyguladığı kısıtlayıcı kontrollerin ortadan kalkması; Karadeniz'in batı ticaretine açılması ve bölgenin Akdeniz ticaret sistemine entegrasyonu ve Venedik'in elinde kalan koloniler ile deniz güçleri arasında en çok fayda sağlayan Venedik oldu.

13. yüzyılın ortalarında, özellikle Konstantinopolis'in fethinden sonra, Venedik'in Haçlı seferlerindeki başarısı, aralarında Pisa, Amalfi ve özellikle Cenova'nın da bulunduğu diğer birçok denizci şehir devleti ile yoğun bir rekabete yol açmıştı. Özellikle Ceneviz ve Venedik rekabeti bir asırdan fazla sürecek savaşlara neden olmuştu.

Venedik, kuzeydoğu İtalya'nın deniz çıkış noktasıysa, Cenova da kuzey Akdeniz'de İtalyan yarımadasının batı yakasında yer alan kuzeybatıdaki muadili idi. Venedik tarihsel olarak özgür ve bağımsızken Cenova farklı devletlerin hâkimiyeti

---

korumakla yükümlü ve imparatorluk taç mücevherlerinin sorumlusu olan protobestiarios 14. yüzyılda en yüksek unvanlardan biridir. Bkz. Alexander P. Kazhdan, "protovestiarius", **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Ed. Alexander P. Kazhdan, C. 3, Oxford-New York, Oxford University Press, 1991, s. 1749

[128] Horodowich, **A Brief History of Venice : A New History of the City and Its People**, s. 40.

altına girmekteydi, lakin yerel aileler üst düzey bir siyasi konum olan konsolosluk makamını işgal ederek hatırı sayılır bir yetkiye sahipti. Ve Venedik'te olduğu gibi, kentin kültür ve ekonomisinde gemi yapımı, denizcilik ve ticaret öne çıkmaktaydı. Ayrıca Cenevizliler Orta Doğu, Ege, Kuzey Afrika ve Sicilya'da ticaret kolonileri kurmuşlar ve benzer şekilde Yakın Doğu'da servet kazanmışlardı. 13. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Cenevizliler, Akka ve Sur gibi Yakın Doğu kentlerinde neredeyse Venedikliler kadar yayılmışlardı. Venedik ve Ceneviz arasındaki rekabet başlangıçta Pisalı tüccarların hem Venediklileri hem de Cenevizlileri tehdit etmesiyle gölgelenmişti, ancak Pisa'nın Doğu Akdeniz'deki gücü 1250'den sonra azalmıştı. Venedikliler ve Cenevizliler giderek daha saldırgan ticarî rakipler haline gelmişlerdi.Başta Konstantinopolis ve Akka olmak üzere denizaşırı pazarlara hakim olma mücadeleleriyle artan husumeti bir asırdan fazla sürecek savaşlar takip etmişti.[129]

İki güç arasındaki gerilim yüksekken Birinci Venedik Ceneviz Savaşı'nı ateşleyen kıvılcım, Akka'daki olaylar olmuştu. Bir Venedikli Cenevizi öldürünce Cenevizliler Venedik mahallesine saldırıp burayı yağmalamıştı. Ayrıca iki tarafın sınırındaki bir manastır yüzünden de sorun çıkmıştı. Avrupa'da papa başta olmak üzere önde gelen kişiler arabuluculuk yapmaya çalışmıştı. Tapınak Şövalyeleri, Pisalılar ve bazı tüccarlar Venedik'i desteklerken birçok yerel baron ise Cenevizlilere destek vermekteydi.[130] Lorenzo Tiepolo (d.?-ö.1275) komutasındaki Venedik filosu 1257'de Venedik'ten Akka'ya doğru denize açılmıştı. Savaş filosunun Akka'ya gelişinden birkaç gün sonra Tiepolo'nun filosu zinciri kırmış, limanı işgal etmiş ve oradaki tüm Ceneviz

[129] ibid, s. 94-95.

[130] Lane, **Venice: A Maritime Republic**, s. 73-75.

gemilerini yok etmişti. [131] Cenevizliler misilleme için saldırı hazırlığı yapmışlardı. İlk olarak, hükümet Sur şehri limanı civarına gemiler göndermişti. Bu noktadan sonra, Cenevizliler çeşitli manevralarla Venediklileri oyalamaya çalışmıştı. Venedik vaktinden önce saldırmak için uygun zamanı kollayıp Cenevizlilere saldırmıştı. Venedik filosunda yalnızca 17 gemi olmasına rağmen yaklaşık 25 Ceneviz gemisi ele geçirilmişti. Bu zafer Cumhuriyet için çok önemliydi, çünkü Cenevizlilerin Levant'taki deniz gücüne zarar vermiş oldu.[132]

Cenevizliler 1258'de şehri geri almak için geri dönmüşlerdi. Ceneviz donanması hem geminin türü hem de sayısı bakımından daha düşük bir güce sahip Venedik filosu ile karşılaşmıştı. Bu dezavantaja rağmen Venedikliler tarafından ele geçirilen veya batan toplam 24 kadırga, 1700 ölü ve tutuklu vardı. Venedik komutanları Tiepolo ve Zeno Akka'ya zaferle girmiş ve halk hayatlarının bağışlanması koşuluyla teslim olmuştu. Akka'da Cenevizlilerin hâkimiyeti sona ermiş, Cenevizlilerin Ceneviz bayrağıyla limana girmesi yasaklanmıştı. Cenevizin merkezi Sur şehrine transfer edilmişti, ancak aldıkları yenilgi Cenevizlilerin ekonomik kaynaklarına da ciddi ölçüde zarar vermişti.[133]

1266 yılında Venedikliler özellikle kendilerinin hüküm sürdüğü denizlerden Cenevizlileri kovmak ve geçmiş yıllardaki çatışma ve korsanlıklara son vermek amacıyla savaş hazırlıkları yapmaya başlamışlardı. Venedik dörtten fazla kadırga

[131] Thomas F. Madden, "The War of Towers: Venice and Genoa at War in Crusader Syria, 1256-8", **Syria in Crusader Times: Conflict and Co-Existence**, Ed. Carole Hillenbrand, Edinburg University Press, Edinburg, 2020, s. 217.

[132] W. Carew Hazlitt, **The Venetian Republic: Its Rise Its Growth, and Its Fall,** C. 1, AMS Press, New York, 1966, s. 384.

[133] Alethea Wiel, **The Navy of Venice,** E. P. Dutton and Company, New York, 1910, s. 161.

sağlayamayacak kadar fakirdi; ama Zara Kontluğu, Girit Doçu ve Negroponte'deki Venedik kolonisi yardıma çağrılmış ve aralarında 15 kadırgadan oluşan kuvvet savaş için techiz edilmişti. Haziran 1266'da Venedik, Sicilya kıyılarında Trapani'deki Ceneviz filosuyla karşılaşmıştı.[134] Cenevizliler kadırga savaşının klasik savunma pozisyonunu almışlardı, kadırgalarını birlikte zincirlemiş, kıyıya saplamış ve dışa doğru uzatmışlardı. Bu pozisyon özellikle daha yetenekli, saldırgan bir rakip karşısında ciddi avantaj sağlamaktaydı. Ancak Ceneviz bu savaştan mağlubiyetle çıkmıştı.[135]

Bundan sonra Venedikliler ve Cenevizliler 1270 yılına kadar Akdeniz çevresinde birbirleriyle savaşmaya devam etmişlerdi. Venedikliler ticaret rotalarını güvenli tutmaya ve ticaret konvoylarını Ceneviz saldırılarına karşı korumaya odaklanırken, Cenevizlilerin stratejisi Venedik ticaret gemilerini savunmasız bırakarak kolayca basılabilmesi için Venedik kadırgalarını bu konvoylardan uzaklaştırmaya çalışmaktı. Bu şekilde Cenevizliler, Venedik gemilerini ve kolonilerini yağmaladılar ve Venedikliler ticaret filosuna ilave koruma sağlamanın maliyetinden dolayı finansal yönden zarar gördüler. İki taraf arasındaki savaş Fransa Kralı IX. Louis'nin[136] (1226-

[134] Wiel, **The Navy of Venice**, s. 174.

[135] John Dotson, "Fleet Operations in the First Genoese-Venetian War, 1264-1266", **Viator: Medieval and Renaissance Studies,** S. 30, 1999, s. 178.

[136] Fransa Kralı IX. Louis Krallığının sınırlarını genişletmek ve diğer Avrupa devletleri üzerinde siyasi ve ekonomik olarak nüfuz sağlamak yerine yoğun dinî ve ruhanî duygularla Mısır üzerine bir Haçlı Seferi düzenleme arzusundaydı. Böylece Müslümanlar üzerinde üstünlük sağlayarak Hristiyanların saygınlığını artırmayı hedeflemekteydi. Ekonomik ve siyasi tüm olanaklarını bu amaç doğrultusunda seferber eden IX. Louis seferi gerçekleştirmek için Avrupa'nın desteğine ihtiyaç duymaktaydı. Sözkonusu desteğin sağlanabilmesi için Avrupa'nın barış içinde olması gerekmekteydi. Kral Louis bu seferin gerçekleştirilmesini teminen Hristiyan

1270) Mısır üzerine Haçlı seferi düzenlemek istemesi ve bunun için savaşan iki devlet arasında barış sağlanması gereğiyle 1270'te geçici olarak durmuştu.[137]

Sözkonusu geçici barış, Mısır'dan gelen Memluk askerlerinin Haçlılar tarafından fethedilen Sur, Trablus ve Akka gibi çeşitli bölgeleri geri almasıyla bozulmuştu. Akka'nın 1291'de Müslüman güçlerin eline geçmesi, Karadeniz'deki ticaret haklarının her zamankinden daha değerli hale geldiği anlamına gelmekteydi. Venedikliler ve Cenevizliler baharatlara, ipeğe ve kölelere kendi özel erişimlerini sağlamak amacıyla birbirlerini bu bölgeden çıkarmaya çalışmışlardı. 1294 yılında Venedikliler Ayas'a (Türkçe: Yumurtalık-Adana/İtalyanca: Laiazzo) güçlü savaş kadırgaları göndermişti. Ardından Kıbrıs'ta Ceneviz mallarına ve Ayas'taki Ceneviz gemilerine saldırmışlardı. Cenevizliler, Venedik konvoyunu yakalamışlar ve taşıdığı tüm malları ele geçirmişlerdi.[138]

Başarılarından dolayı cesaretlenen Cenevizliler, Venedikli rakiplerine ilk savaşta olduğundan daha fazla saldırmaya başlamışlardı, en ünlü savaş Cenevizli komutan Lampa Doria'nın 1298'de Curzola adasında Venedik'i bir çatışmaya zorlamasıyla yapılmış olandı. İtalya'nın batı kıyısındaki La spezia'dan hareket eden bir Ceneviz filosu Tunus ve Sicilya üzerinden Adriyatik'e doğru yol almıştı. Dalmaçya kıyılarına doğru ilerleyen filo anakara ve deniz aşırı adalardaki Venedik idaresinde bulunan şehirleri yağmalayıp yakmıştı. 6 Eylül 1298'de Cenevizliler Curzola adasını talan ederken

---

dünyasını birleştirmek ve devletlerarası barışı sağlamak amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bkz. Georges Duby, **France in the Middle Ages 987-1460**, Blackwell, Oxford, 1993.

[137] Horodowich, **A Brief History of Venice : A New History of the City and Its People,** s. 96.

[138] Christine Shaw, **Great Strategic Rivalries: From The Classical World to the Cold War**, Ed. James Lacey, Oxford University Press, New York, 2016,s. 198.

Venedik filosu ortaya çıkmış ve savaşmaya başlamışlardı. Cenevizliler savaşı kazanmıştı. Venedikliler en büyük savaş filosunu oluşturmak için Venedik ve Dalmaçya'daki kadırgaları birleştirmişti. Ancak Cenevizliler galip gelmişlerdi.[139] Her iki taraf da savaşa çok fazla kaynak yatırdıkları için ekonomileri ağır zarar görmüştü. İki tarafında ticarî girişimleri savaş durumundan etkilenmişti. 1299'da barış sağlansa da Venedik ile Ceneviz arasındaki rekabetin son bulması mümkün olmamıştı.

1300 yılında Venedik şehrinde yaklaşık 120.000 ve lagünün çevresinde 160.000 nüfus bulunmaktaydı. 10.000-20.000'den fazla şehirlerin büyük kabul edildiği Ortaçağ'da Venedik Avrupa'nın en büyük şehirlerinden biriydi. Bununla birlikte, Venedikliler 14. yüzyılın ikinci yarısı oldukça yıkıcı bir dizi olaya tanık olmuştu. Venedik sismik bir bölge üzerine inşa edilmişti. 1348'de şehirde çok güçlü bir deprem olmuştu. Ayrıca, Avrupa'nın çoğu yerinde olduğu gibi Venedik 1348'de vebadan sert bir şekilde etkilendi. 1348 yazında Venedik'te günde 500-600 kişinin vebadan öldüğü tahmin edilmektedir. Mikroplara ve bakterilere aşina olmayan bir dünyada geleneksel tıbbın sunabileceği çok az şey vardı. Mezarlıklar taşmış ve ölüler lagündeki yeni adalara gönderilmek zorunda kalmıştı. Hükümet dahi ölülerin toplanmasına yardım etmişti. Veba şehri terk ettiğinde 55 soylu aile vefat etmiş ve şehir, nüfusunun neredeyse yarısını kaybetmişti. [140]

Vebanın Venedik'e gelişinden kısa bir süre sonra şehir Cenova ile savaşlarına tekrar başlamıştı. Venedikliler, Karadeniz'in kuzey kesimlerinde bir ticaret karakolu

[139] R. G. Grant, **Battle At Sea: 3, 000 Years of Naval Warfare**, DK First Edition, New York, 2008, s. 67.

[140] Horodowich, **A Brief History of Venice : A New History of the City and Its People**, s. 112-113.

olan Tana'ya[141] seyahati boykot etmek için Cenevizlilerle yaptıkları bir anlaşmayı bozmuşlardı. Karadeniz çevresindeki hükümdar Altın Orda Hanı'na karşı ortak savunmalarını göz ardı eden Cenevizliler, Venedik gemilerine saldırmaya başlamışlar ve ikisi arasında savaş çıkmıştı. Venedik filosu zorunlu askerlik sorunuyla karşı karşıya kalmıştı. Kara veba lagünün nüfusunu büyük ölçüde yok ettiğinden, bir yurttaş donanması oluşturmaya yetecek kadar adam bulunmamaktaydı. Buna ilaveten vebanın birincil ekonomik etkilerinden biri daha az iş gücü ile ücretlerin artmasıydı. Pek çok Venedikli, bir kadırgada hizmet etmek yerine kalıp çalışarak daha fazla para kazanabileceklerini düşündüler ve askere alınanlar genellikle yerlerine gitmeleri için başkalarını tuttular. Bu nedenle şehir Katalan ve Yunanistan'dan müttefikler kiralamak ve Venedikli kürekçiler kadar iyi eğitimli veya disiplinli olmasalar da Dalmaçya ve Venedik Yunanistan'daki kolonilerinden mürettebat toplamak zorunda kalmıştı.[142]

Venedik ile Cenevizliler arasındaki çekişmeler 1351 yılında da devam etmişti. Venedik Cenevizlileri boğazdan çıkarmak ve Karadeniz'deki kısıtlı hareket alanından kurtarmak amacıyla Bizans İmparatotu V. Ioannes (1341-1391) ile anlaşma yapmıştı. Küçülen filosunu güçlendirmek için Aragon kralından ve Katalanlardan destek almıştı. 1352'nin başlarında Venedik, Bizans ve Katalanların ortaklığından oluşan 2 filo şehir surlarının dışında savaşa hazırlanmıştı. Boğaz'da Cenevizlilerle bir karşılaşma yaşandı, ancak Venedik filosu geri çekilmişti.[143] 1353'te Venedikli amiral Niccolo Pisani, Sardinya'daki Cenevizliler'e karşı büyük bir zafer kazandı, ancak Cenevizli amiral Paganino Doria'nın emri altındaki yeni bir Ceneviz filosu Adriyatik'e çok zarar vermişti.

[141] Tana Don Nehri'nin Azak Denizi'ne döküldüğü yerdir.

[142] ibid, s. 113.

[143] Roger Crowley, **City of Fortune: How Venice Won and Lost a Naval Empire**, Faber and Faber, Londra, 2012, s. 176.

Sonra Ege'yi yağmalamak ve Sakız Adası'na sığınmak için yola koyulmuştu.[144] Amiral Pisani, Navarin yakınlarındaki Sapienza adasının karşısında bulunan Portolungo'daki karargâhına gitmişti. Liman girişini korumak için 20 kadırgayı konuşlandırdıktan sonra, gemilerinin geri kalanını demirlemiş ve dağıtmıştı. Koruma önlemlerinin gevşediğini öğrenen Cenevizliler 4 Kasım 1354 limana girmiş ve Venediklileri buradan çıkarmıştı. Venedikliler karadan Modon'a kaçmıştı. Portolungo yenilgisi Venedik'i zor duruma sokmuştu.[145] Sonuç olarak, filoları Cenevizlilere karşı bazı muharebeler kazansa da Venedikliler bu kez savaşlarda çok başarılı olamadılar.

1363 yazında, Venedik kolonilerinden biri olan Girit'te bir isyan patlak vermişti. Aziz Titus (Adanın koruyucu azizi) adı verilen sözkonusu isyanı kışkırtanlar Girit'e yerleşme amacı Venedik'in mülkiyetini korumak olan yerel Latin seçkin sınıf üyeleriydi. Bu sebeple adada daha önce çıkan isyanlarından farklıydı. Venedik, adayı işgal ettiğinden beri vergi miktarını sürekli olarak artırmıştı. Yeni alınacak vergi, adanın başlıca şehri Kandiye limanının temizliği ve bakımı için harcanacaktı. Aziz Titus'a adanmış olan kentin ana kilisesinde 70 tımar sahibi bir araya geldi ve verginin ötelenmesini talep ettiler. Ertesi gün kasaba halkı, hizmetkârlar ve askerlerin eşlik ettiği öfkeli tımar sahipleri Doç'un sarayına saldırdılar.[146] Venedik hükümeti, daha güçlü önlemlere başvurmadan önce asilerle uzlaşma girişiminde bulunmaya karar vermişti. Venedik'in temsilcisi olarak patriklerden oluşan bir heyet görüşme yapmak üzere Girit'e

[144] Lane, **Venice: A Maritime Republic**, s. 178.

[145] Thayer, **A Short History of Venice**, s. 141.

[146] Sally Mckee, "The Revolt of St Tito in Fourteenth-Century Venetian Crete: A reassessment", **Mediterranean Historical Review**, C. 9, S. 2, s. 173-174.

gitti. Ancak uzlaşma girişiminden sonuç elde edilemedi, isyancılar meydan okudu. [147] 1364 yılı Nisan ayında Veronalı paralı asker Luchino dal Verme (d. 1320 – ö 1367) öncülüğündeki ordu Girit'e inmişti ve batı yönünden Kandiye'ye yaklaşmıştı. Venedik ordusu şehre doğru hareket ederken isyancılar kaçmış, Luchino ve adamları Kandiye'yi ele geçirmişti. Asiler arasında bulunan vali Marco Gradenigo ve iki meclis üyesi yakalanmış ve idam edilmişti. Ordu Venedik egemenliğinin yeniden kurulması için adanın diğer üç büyük kentindeki isyanı bastırmaya başlamıştı. İlk Hanya teslim olmuştu. Ardından adanın orta kesimindeki Resmo ile doğu ucundaki Sitia bir kez daha Venedik hâkimiyeti altına alınmıştı. Esir alınamayan isyancı liderler ise kaçmıştı.[148]

14. yüzyılın ilk yarısından sonuna kadar Venedik'in jeopolitik ve ticarî politikasını, Venedik'in deniz gücünü ve savaşını doğrudan etkileyen ve Venedik topraklarının genişlemesinin tetikleyicisi Chioggia Savaşıydı (1377-1381). Savaşa Karadeniz'deki ticaretin kontrolü ve Ege'de küçük bir ada olan Bozcaada üzerindeki gerilimler neden olmuştu. Bu savaşta Venedikliler Doğu Akdeniz limanları üzerinden Kuzey İtalya, Güney ve Orta Avrupa'ya kadar Uzak Doğu ve Karadeniz arasındaki uluslararası ticaretin kontrolünü ele geçirmişti. Venedik Cenevizlilere karşı Tenedos Adası'nın 1377 yılında işgali üzerine savaş açmıştı. Bu savaş, Cenevizlilerin Macaristan ile güçlerini birleştirdiği Adriyatik'e yayılmış, Doğu Adriyatik Denizi'nde Dalmaçya'nın kontrolü için Venedik'in rakipleri ve düşmanlarıyla Venedik'in ileri karakollarını

[147] Johannes Jegerlehner, "Der Aufstand der kandiotischen Ritterschaft gegen das Mutterland Venedig: 1363-65", **Byzantinische Zeitschrift**, S. 12, 1903, 107-125.

[148] Mckee, "The Revolt of St Tito in Fourteenth-Century Venetian Crete: A Reassessment", s.184.

kuşatmıştı (1379-1380). Savaşı Venedik kazanmıştı.[149] Venedik ve Ceneviz Savoy kontu VI. Amadeus (1343-1383) aracılığıyla anlaşmaya varmışlardı ve taraflar 1381 Ağustos'unda dört ayrı anlaşmadan oluşan Torino barışını yapmışlardı. [150]

Chioggia Savaşı'nın ardından Venedik bölgesel genişleme politikası izledi. Bu politika çerçevesinde Venedik Dalmaçya'nın kaybının telafisi için Korfu'yu ele geçirmek amacıyla harekete geçmişti. Korfu, Venedik ile güney ve batı Avrupa'da gerekli olan temel tarım ürünlerini ve yün, ipek kumaş ve post gibi ürünleri üretmekteydi. Ayrıca adanın limanları, Venedik ticaret ve askerî gemileri için güvenli bir limandı. Buna ilaveten Korfu, Venedik'in tekel ürünlerinden olan önemli bir tuz tedarikçisiydi ve bu emtianın nakliyesi için liman işlevi görmekteydi.[151] Korfu'nun ele geçirilmesiyle Venedik Adriyatik'in kapısına hâkim olmayı hedefliyordu. Adanın hükümdarı III. Carlo (1381-1386) öldükten sonra Korfu halkının bir kısmı Carlo'nun küçük oğlu Ladislas'a (1386-1414) bağlılık yemini ederken, bir kısmı da Ceneviz birliklerini kasabanın kalesini işgal etmeleri için gönderen Padova hâkimi Francesco da Carrara'yı (1350-1388) desteklemişti. Venedik hızlı hareket etmiş ve Venedikli amiral Giovanni Miani'yi iki kadırgayla adaya göndermişti. Miani, Korfulu seçkinlerinde aralarında bulunduğu Korfu halkına seslendi ve onlara Venedik'in haklarını ve ayrıcalıklarını koruyacağına dair söz verdi. Korfu halkı Venedik'in sözlerine itimat etti

[149] Ruthy Gertwagen, "The Contribution of Venice's Colonies to It's Naval Warfare In the Eastern Mediterranean In The Fifteenth Century", **Mediterraneo in Armi (secc. XV–XVIII)**, Palermo,2007, s. 113-114.

[150] Althea Wiel, **Venice**, G. P. Putnam's Sons, New York, 1901, s. 237.

[151] Ruthy Gertwagen, "The Island of Corfu in Venetian Policy in the Fourteenth and Early Fifteenth Centuries", **International Journal of Maritime History**, XIX, Sayı. 1, Haziran 2007, s. 181.

ve Mayıs ayında şehrin üzerine San Marco bayrağı dikildi.[152] 1386 senesinde Venedik adanın kuzeydoğusunda bulunan Cassiopo Kalesi'ni işgal etmiş ve Buthrinto Kalesi'ni fethetmişti. Venedik, Arnavutluk'taki savunma cephesini daha da genişletmiş, Batı ve Doğu Akdeniz'e giden deniz yolu olan Korfu boğazının kontrolünü sağlamıştı. [153] Venedik birlikleri Cenevizlileri adadan çıkardıktan sonra Korfu'dan gelen temsilciler Venedik'le bir anlaşma müzakere etmişlerdi. Ertesi yılın Ocak ayında Venedik, toprak sahiplerinin bölgesel ayrıcalıklarını, adada görev yapma haklarını ve halk konseylerinin varlığını teyit edip adanın gelenek ve kanunlarını onaylamıştı.[154]

15. yüzyılda Venedikliler, Venedik'in batısında yer alan anakaradaki tabi şehirleri fethetmeye ve yönetmeye başlamışlardı. Servetini her zaman deniz üzerine inşa etmiş bir şehir için bu devletin siyasi çıkarlarında büyük bir değişiklikti. Venedik uzun süredir neredeyse yalnızca deniz imparatorluğunun genişletilmesi, geliştirilmesi ve korunmasına odaklanmış olsa da artık karaya odaklanmak için oldukça geçerli nedenleri bulunmaktaydı. İlk olarak Venedikliler ticaret yollarını korumak istemişlerdi. Bunun yanı sıra gıda ve diğer malzemelere, özellikle de gelişen imalat sanayileri için hammaddelere daha güvenli ve yerel erişime ihtiyaçları vardı. Bu nedenle anakara topraklarını tarım, odun, su ve diğer kaynaklar için güvence altına almak önemliydi. İkinci olarak anakarada bir tampon bölge, Venedik'i karadan gelen askerî tehditlere karşı korumaya yardımcı olacaktı. Ve üçüncü olarak Venedikli soylular, genişlemenin

[152] Monique O'Connell, **Men of Empire: Power and Negotiation in Venice's Maritime State**, The John Hopkins University Press, Baltimore, 2009, s. 24.

[153] Gertwagen, "The Island of Corfu in Venetian Policy in the Fourteenth and Early Fifteenth Centuries", s. 201.

[154] O'Connell, **Men of Empire: Power and Negotiation in Venice's Maritime State**, s. 24

bir sonucunda anakara şehirlerinde veya yakınlarında yerel valiler ya da komutanlar haline gelerek kazançlı ve itibarlı mevkiler elde edebileceklerdi.[155]

Venedikliler anakaradaki Treviso'yu 1339 gibi erken bir tarihte fethetmişlerdi. Ancak 1381'de Avusturya Dük'ü III. Leopold'ün (1351-1386) himayesine geçmişti. Ardından III. Leopold Ocak 1384'te Treviso ve kalelerini 100.000 altın duka karşılığında Francesco da Carrara'ya (1345-1388) sattı. 1388 yılında Venedik Treviso'nun hâkimiyetini tekrar ele geçirmişti.[156] Treviso'nun Venedik anakarasındaki topraklara katılmasının ardından Venedik, Milano'nun genişlemesine ve Padova'daki Carrara ailesiyle uzun zamandır devam eden düşmanlıklara tepki olarak Vicenza (1404) ve Padova'yı (1405) ele geçirmiş ve yakınındaki anakaraya sistematik bir genişleme başlatmıştı. 1420'de Friuli ve Udine'yi de kapsayan toprakları Venedik'in Avrupa'nın geri kalanına giden ticaret yollarının çoğunu korumaktaydı.[157]

Aristokrat idareciler ve bürokratlar, anakaradaki hükümeti, adaleti ve vergi tahsilâtını denetlemek için lagünü terk etmişlerdi, çünkü kuzeydoğu İtalya'daki kasabalar birer birer yavaş yavaş Venedik yönetimi altına girmişti. Venedikliler anakarada birbiri ardına askerî zaferler kazanıldıkça, birçok Venedikli devletin ilerlediği yön konusunda derinden endişe duymaya başlamıştı. Doğuya, denize bakarak gelişen bir ekonomi ve hükümet için anakaradaki genişlemeye gösterilen artan ilgi Venedik'in güvenliğini ve refahını tehlikeye atma riski taşımaktaydı. Doç Tommaso Mocenigo

[155] Horodowich, **A Brief History of Venice : A New History of the City and Its People**, s.122-123.

[156] Antonio Santalena, **Veneti e Imperiali: Treviso Al Tempo Della Lega Di Cambray**, Ed. Ferdinando Ongania, Multigrafica, Roma, 1977, s. 16.

[157] Holly S. Hurlburt, **The Dogaressa of Venice, 1200-1500: Wives and Icons**, Palgrave Macmillan, New York, 2006, s. 96-97.

(1414-23), Venedik'in bir deniz imparatorluğuna olan geleneksel bağlılığını sürdürmenin devlet istikrarını korumanın en iyi yolu olduğunu savunmuştu. Anakaradaki savaş maliyetliydi ve Venedik'in doğuya odaklanması daha yararına olacaktı. Fakat onun yerine geçen Doç Francesco Foscari (1423-62), Venedik'in bir deniz imparatorluğu misyonunu sürdürmekle birlikte aynı zamanda anakara topraklarını genişletmek için de gerekli kaynaklara sahip olduğu konusunda ısrar etmişti.[158]

Doç Foscari döneminde Venedik devleti sınırlarını daha da batıya zorlamış ve Milano'ya karşı 19 yıl sürecek bir savaş vermişti. Kamuoyundaki pek çok anlaşmazlığa rağmen, Foscari ilerlemeye devam etmişti. Kendissine ait düzenli ordusu olmayan Venedikliler, fetihlerini sürdürmek için paralı kaptanlar veya paralı askerler tutmuşlardı. Bu sayede Venedik Brescia'yı (1426) ve Bergamo'yu (1427) ele geçirmişti. Anakara topraklarını elde etmek ve sürdürmek o kadar maliyetliydi ki, soylular iflas etmişlerdi. Devlet, savaş masraflarını kamu borcundan finanse edemeyince tarihinde ilk kez Venedik tebaası üzerinde doğrudan vergi uygulaması başlatmak zorunda kalmıştı. [159]

1450 ile 1500 yılları arasındaki iki olay Venedik'in konumunu sarsıntıya uğratmıştı. İlk olay 1453'te Konstantinopolis'in Osmanlı Devleti'nin eline geçmesiydi. 15. yüzyılın son çeyreğine kadar Cenevizliler, Venediklilerin denizdeki düşmanı, ticarî rakibi ve çoğunlukla Venedikle savaş durumunda karşı tarafın bir müttefiki olarak ortaya çıkmaktaydı. Venedik'in en büyük rakibi olan Cenevizliler güç kaybedince onlardan boşalan yeri Osmanlı İmparatorluğu almıştı. Venedikliler Türkleri denizde rakip olarak tanımakta gecikmişlerdi. Türkler karada güçlüydü ama denizde çok fazla

[158] Jonathan Keates, **La Serenissima: The Story Of Venice**, Apollo Book, Londra, 2022, s.205-206.

[159] Horodowich, **A Brief History of Venice : A New History of the City and Its People**, s.124.

deneyimli değildi. Venedik'in Türklerle ilk deniz karşılaşmaları kendine olan güvenini artırmıştı.[160] 1416 yılında Çalı Bey idaresindeki donanma Venediklilerle savaşa girmiş ve Osmanlı mağlup olmuştu. 1429 senesinde Ege'de yelken açan Osmanlı donanması Venedik'in idaresindeki bazı adaları yağmalamıştı ve karadan dışarı ile bağlantısı kesilen Selanik'i denizden de kuşatma altına almıştı.[161] Selanik kenti, coğrafî ve siyasi önemi nedeniyle güneydoğu Avrupa'nın tarihinin önemli bir parçasıydı. Morava-Vardar nehir sisteminin Ege ile birleştiği yerde ve Tesalya, Makedonya ile Batı Trakya'nın doğu-batı yönlü ovalarının merkezinde bulunması, iletişim, ticarî, tarımsal faaliyetlerin odağı olması nedeniyle batıya doğru güçlerini genişletmek isteyen devletler için baskın ve istilaların merkezi olmuştu. Bizans için olduğu kadar Osmanlılar için de Selanik fetih politikaları açısından önemli bir mevkiydi.[162]

Konstantinopolis'in fethinden sonra Osmanlı ilerlemeye devam etmiş ve Akdeniz'deki diğer Venedik ticaret karakolları da kısa süre sonra düşmüştü. Osmanlının adalardaki nüfuzu, Mora'daki Venedik sömürgelerine saldırıları 1463 yılında Osmanlı ile Venedik arasında savaş çıkmasına neden olmuştu.[163] Turahanoğlu Ömer tarafından alınan Argos'u 1463 senesi sonunda Venedik tekrar ele geçirmiş, Moranın önemli bir bölümüne hakim olmuş ve Limni adasını zaptetmişti. 1464'te Venedik Midilli'ye

---

[160] Lane, **Venice: A Maritime Republic**,. s. 355.

[161] İdris Bostan, **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**, Kitay Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 35.

[162] Speros Vryonis, "The Ottoman Conquest of Thessaloniki in 1430"**, Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society**, Ed. Anthony Bryer, Heath Lowry, Centre for Byzantine Studies and Dumbarton Oaks, Birmingham, 1986, s. 281-282.

[163]İsmail Hakkı Uzunçarşılı**, Osmanlı Tarihi**, C. 2, Türk Tarih Kurumu Yay. , Ankara, 1988, s. 111.

taarruzda bulunmuş, ancak muvaffak olamamıştı. Aynı yıl Venedik'in müttefiki Karamanoğlu II. İbrahim Bey'in (1423-1464) vefatıyla doğudaki ittifakı baltalanmıştı. Yeni müttefik arayışına giren Venedik bu defa Akkoyunlular ile ittifak kurmuştu. 1466'da Venedikliler İmroz adası ve Atina çevresindeki yerleri ele geçirmişlerdi. 1469 yılında Venedik Enez'i işgal etmişti. Bunun üzerine II. Mehmed (1451-1481) büyük bir filo ile Venedik üssü Eğriboz[164]'a saldırmıştı. Venedik Ege'deki en önemli ticaret noktasını kaybetmişti. Buna rağmen Venedik Osmanlı'nın barış teklifini kabul etmemişti. Venedikliler 1473'te Gelibolu'da bulunan Osmanlı tersanesine saldırıda

[164] Eğriboz günümüzde Khalkis ismiyle anılmaktadır. Yunan anakarasının doğusunda, kıyıya paralel olarak uzanan Eğriboz (Évvoia) adasında Éuboea şehrinin merkezidir. Anakara ile ada arasında bulunan Euripos (Évrípos) adlı boğazın en dar yerinde kurulmuştur. Bizans devrinin ilk yıllarında Euripos Boğazı kıyısında küçük müstahkem bir yerleşim merkezi olarak konuşlanmıştır. Buraya Grekçe Egripos denilmiştir; buranın ismi Venedik hâkimiyeti sırasında Negroponte, Osmanlı idaresi sırasında da Eğriboz olarak kullanılmıştır. Eğriboz, Bizans İmparatorluğu'nun 1204'te bölünmesinden sonra Venedikliler'in hâkimiyeti altına girmiştir. Venedikliler 1304 yılında burayı müstahkem hale getirerek 1470'e kadar Ege'deki en gelişmiş deniz üssü olarak kullanmışlardır. Türkler'in Eğriboz'a ilk gelişleri, Aydınoğlu Umur Bey'in 1333'teki akınları sırasında gerçekleşmiştir. 1458'de Mora'nın Osmanlı topraklarına katılmasıyla stratejik açıdan önem kazanan Eğriboz 1470 yılında Osmanlı idaresine girmiştir. Osmanlı hâkimiyetinin ilk yıllarında sadece askerî öneme haiz olan şehir daha sonra sancak merkezi olmuştur. Bu merkeze Atina, Budonitsa, İstefe (Thebes), İzdin (Lamia), Levadya, Salona (Amphissa) ve Talanda (Atalanti) kazaları bağlanmıştır. 17. yüzyılda Talanda ve Levadya kazalarına bağlı bazı bölgelerin idarî olarak birleştirilmesiyle Esedâbâd kazası teşkil edilmiştir. Eğriboz bu konumunu Osmanlı hâkimiyetinden ayrılana dek muhafaza etmiştir. Yunan bağımsızlık savaşı süresince Osmanlılar'ın elinde kalan şehir, barış antlaşması yürürlüğe girdikten sonra 1831'de Yunanlılar'a verilmiştir. Bkz. Machiel Kiel, "Eğriboz", **DİA**, C. 10, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1994**,** s. 491-493.

bulunmuşlardı. 1478 yılında Arnavutluk Osmanlı taarruzuna uğramış ve İşkodra kalesi işgal edilmişti. Venedik İşkodra için destek göndermesine rağmen başarılı olamamıştı. 16 sene süren savaş 1479'da Venedik ile Osmanlı arasında yapılan barış anlaşması ile noktalanmıştı.[165]

15. yüzyılın sonuna gelindiğinde Osmanlılar neredeyse Venedik'in tüm deniz imparatorluğu topraklarını fethetmişti. Venedikliler yalnızca Dalmaçya, Girit ve Kıbrıs'taki hâkimiyetlerini koruyabilmişlerdi. Venedik Kıbrıs'ın kontrolünü güvence altına almak için 1468'de Kıbrıs kralı Lüzinyan Hanedanı'ndan II. James (1460-1473) ile Venedikli soylu Catherine Cornaro'nun (1474-1489) stratejik bir evlilik yapmasını sağlamıştı. 1473'te II. James ölünce, Catherine Cornaro tek başına Kıbrıs'ı yönetmeye başlamıştı. Ancak Kraliçe döneminde Venedik adada daha güçlü ve daha etkin bir konuma gelmişti. 1489'da Kraliçe Cornaro, giderek artan Osmanlı tehdidi karşısında adanın kontrolünü Venedik Cumhuriyeti'ne devretmişti. 1570'te ada Osmanlıların eline geçmişti. [166]

1499'da Osmanlı Venedik'e savaş ilan etti ve savaşın ilk başarısı İnebahtı'nın ele geçirilmesi olmuştu. 1500 yılında Osmanlının Modon, Koron ve Pylos kıyılarını işgal etmesi Venedik'e büyük zarar vermişti. Modon ve Koron Venedik-Levant arasındaki güzergâhın merkezinde, Venedik filosuna gözetleme noktası ve ikmal istasyonu olarak hizmet veren ileri karakol durumundaydı. Bundan dolayı Venedik diplomasi masasına oturmaya karar vermişti. 1501 senesi Mayıs ayında, Papalık,

---

[165] Colin Imber, **Osmanlı İmparatorluğu, 1300-1650**, Çev. Şiar Yalçın, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay. , İstanbul, 2006, s. 41-47.

[166] Benjamin Arbel, "The Reign of Caterina Corner (1473–1489) As a Family Affair", **Studi Veneziani,** C. 26, 1993, s. 67-81.

Venedikliler ve Macarlar aralarında anlaşma sağlamışlardı. Diğer yandan, Fransa ve İspanya hükümdarlarına savaşa destek olunması çağrısı yapılmıştı. Müttefikleri sayesinde Venedik başarılar elde etmeye başlamıştı. Aynı yıl Fransa ve Venedikten oluşan müttefik ordusunun Midilli taarruzu mağlubiyetle sonuçlanmıştı. 1502'de İyonya Adalarında Venedik egemenliği tesis edilse de Osmanlı Dıraç'ı ele geçirmişti. Savaşlar için yapılan harcamalar Venedik ekonomisini bozmuştu. Bu sebeple 1503'te Osmanlı ile anlaşma yolunu tercih etmişti. Anlaşma çerçevesinde, Venedik, ticarete dair imtiyazlarını muhafaza etmekle birlikte Modon, Koron, İnebahtı ve Dıraç'tan vazgeçmişti. Sözkonusu anlaşma savaşın son bulması aşamasında ilk adımı teşkil etti ve bu süreç 152l 'e kadar devam edecekti.[167]

İkinci önemli olay, denizcilik alanında yapılan keşiflerle ilgiliydi. Venedikliler her zaman cesur kâşifler olmuştu. Portekiz Prensi denizci Henry'nin (1394-1460) himayesinde Venedikli kâşif Alvise Ca' da Mosto (1432-88) Afrika'nın batı kıyısını ilk keşfedenler arasındaydı ve 1456'da Cape Verde adalarına ulaşan ilk Avrupalı oldu. 1497'de İngiltere Kralı VII. Cabot'un (1450 – 1499) hem İngiliz hem de Venedik bayraklarıyla işaretlediği Labrador kıyılarına çıkmışlardı. Bununla birlikte, Vasco de Gama 1499 yazında Portekiz'e dönüp Hindistan'ın baharatlarına ulaşmak için doğrudan deniz yolunun açıldığını duyurduğunda Portekiz gemileri Avrupa'dan Hindistan'a doğrudan yelken açmışlardı. Sonraki aylarda bu keşfin raporları Venedik'e ulaştığında Venedikliler endişelenmişti. Çünkü böyle bir keşif Portekizlilerin Venedik ekonomisinin temel dayanağı olan baharatı Venediklilerden çok daha ucuza elde etmesine olanak sağlayacaktı.[168]

---

[167] Imber, **Osmanlı İmparatorluğu, 1300-1650**, s. 53-54.

[168] Horodowich, **A Brief History of Venice : A New History of the City and Its People**, s. 123.

Bu çağın tanımlayıcı olaylarından olan yeni dünya'nın keşfi, matbaanın icadı, bilimsel devrimler ve Protestan reformu Venedik şehrini derinden etkiledi. 1400-1600 yılları arasında Venedik yeni keşiflerin ötesine geçen bir dizi değişikliğe tanıklık etti.

2.3 Coğrafya - Ticaret İlişkisi

Ekonomik ve doğal kaynaklar, stoklarını güvence altına almak için yarışan devletlerin ilgisini her zaman çekmiştir. Venedik bu anlamda iki avantaja sahipti. Bu avantajlardan ilki, iki hayati doğal kaynak olan tuz ve keresteye kolay erişimi, ikincisi, batı Avrupa ile Bizans İmparatorluğu veya daha sonra batı Avrupa ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki jeopolitik bir konumda bulunmasıydı. Tuz üretimi, devlet geliri için çok önemli bir kaynaktı. Tuz, Venedik yakınlarında bolca bulunduğundan Venedik kısa sürede kuzey İtalya'daki pazarlara yönelik tuzun ana tedarikçilerinden biri haline gelmişti. Venedik'in ticarette ki başarısında asıl kilit faktör 10.yüzyıldan 15. yüzyıla kadar kaynaklarının veya pazarlarının coğrafî konumuydu. Adriyatik'in kuzey kısmı iki ayrı ekonomik kaynak merkezi arasında yer almaktaydı. Venedik bir aracı olarak hizmet ederek doğal kaynaklar üzerindeki doğrudan kontrolünden ziyade bu jeopolitik konumundan daha fazla fayda sağladı, Venedikliler yalnızca zenginleşmemiş aynı zamanda dönemin önemli güçleri üzerinde kullanabileceği politik baskı unsurlarını da elde etmiş olmaktaydı.[169]

Yüzyıllar boyunca Doğu'dan gelen ürünler Avrupa'da çok talep görmekteydi. Özellikle, ağırlıkları hafif fiyatları yüksek olan parfümler, ilaçlar, baharatlar, değerli

[169] Jakub J. Grygiel, **Great Powers and Geopolitical Change**, The John Hopkins University Press, Baltimore, 2006, s. 55-56.

taşlar, ipek, pamuk, boya maddeleri, kahve ve çay çok rağbet görmekteydi. Ayrıca bu ürünler kara ve deniz üzerinden uzun mesafeli taşımacılığa uygundu. Asya ve Avrupa arasındaki ticaret yolları çeşitli güzergâhları takip etmekteydi.[170] Ticaret yollarının konumları doğal kaynakların coğrafî dağılımına göre belirlenmişti. Doğu Akdeniz'i (ve ötesinde Asya'yı) Avrupa'ya bağlayan doğu-batı ekseni, Ortaçağ boyunca temel mal tedarik ve güç kanalıydı. Avrupa ile Bizans daha sonra Avrupa ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki iletişim hattı Avrupa ticaretinin yenilenmesini sağlayan en önemli ticaret yollarından biriydi.[171]

Adriyatik Denizi'nde oldukça az sayıda güvenli doğal liman bulunmakta olup, Venedik bu duruma uygun bir konumdadır. Bu avantaj Venedik'i bir taraftan Avrupa ile Akdeniz bölgesi, diğer taraftan Orta ve Uzak Doğu arasında ticaret için doğal bir kavşak haline getirmiştir.[172] Venedik'in güvenli coğrafî konumu dikkatini ve kaynaklarını, anavatanı korumak yerine, Doğu Akdeniz'deki uzak bölgelere odaklanmasını sağladı. Venedik şehrinin ana adası olan Rialto, ana karadan birkaç mil su ile ayrılmaktaydı. Sığlığına rağmen, bu su kütlesi adaları anakaradan gelen saldırılara karşı korumaktaydı. Buna ilaveten lagünde gelgit akıntılarının yarattığı ve nehirlerin biriktirdiği alüvyonların oluşturduğu gizli ve dar kanalların engellenmesi kolaydı. Doğusundaki uzun kum setleri, lagünü fırtınalardan ve Adriyatik Denizi'ndeki deniz saldırılarından korudu.[173]

---

[170] Arthur Attman, "The Flow of Precious Metals Along the Trade Routes Between Europe and Asia up to 1800"**, Asian Trade Routes**, Ed. Karl Reinhold Haellquist, Scandinavian Institute of Asian Studies, Londra ve New York, 1991, s. 7.

[171] Grygiel, **Great Powers and Geopolitical Change**, s. 59.

[172] Miroslav Jovanovic, **Evolutionary Economic Geography: Location of production and the European Union**, Routledge, Londra ve New York, 2009, s. 109.

[173] Grygiel, **Great Powers and Geopolitical Change**, s. 61-62.

Ancak Venedik bölgesi, insan icadı yerine ilahi bir plan sayesinde sadece karadan ve denizden gelen saldırılara karşı güvenli değil, aynı zamanda yurttaşları için hem denizden hem de anakaradan bol miktarda mal stoklamak ve hemen hemen her milletle her türlü mal için ticarî ilişkileri sürdürmek amacıyla en uygun konumdaydı.[174]

Sonuç olarak, Venedik'in yükselişi büyük ölçüde coğrafyasına bağlıydı. Ancak, büyük strateji olan insan ustalığı da önemli bir rol oynamıştır. Venedik'in jeopolitik haritasını yansıtan bir dış politikayı yürütme kabiliyeti temel gücünü oluşturmaktaydı. Venedik Cumhuriyeti'nin başarısının bir sebebi de coğrafyanın siyaset ve ticaretteki öneminin diğer devletlerden daha fazla farkında olmasıydı. Venedikliler, limanlar, ticaret yolları ve adalar için stratejik bir bakış açısı geliştirmişti.[175]

Coğrafya devletlerin siyasi karar verme sürecinin merkezinde yer almaktadır. Güçlü ya da zayıf fark etmeksizin devletlerin ekonomik, politik, kültürel ve askerî stratejisini belirleyen coğrafyasıdır. Venedik su kaynakları bakımından zengin bir coğrafyada doğmuş ve tarihin şehre biçtiği kadere galip gelmiştir. Venedik'in coğrafî konumu bir şehir devleti olarak gelişmesine ve denizcilik imparatorluğuna dönüşmesine izin vermiştir. Adriyatik Denizi'nin kuzey ucundaki konumu Akdeniz'e erişimini sağlamış, kara ve deniz yolları da tüccarların Batı ile Doğu arasında ticaret yapmalarına imkân tanımıştır.

Coğrafyasının olumsuz koşullarına rağmen Venedik şehri ziyaretçileri üzerinde hem heybetli anıtlarıyla hem de sıradan yapılarıyla hayranlık uyandırmaktadır. Venedik

[174] Gasparo Contarini,Filippo Sabetti, **The Republic of Venice: De Magistratibus Et Republica Venetorum**, Çev. Giuseppe Pezzini with Amanda Murphy,, University of Toronto Press, Toronto, 2020, s. 8.

[175] Grygiel, **Great Powers and Geopolitical Change**, s. 86.

hakkında Ortaçağ'dan günümüze değin yazılmış olan metinlerde lagünün ortasında inşa edilen şehrin benzersizliği yüceltilmektedir. Bu da Venediklilerin şehir kurma ve düzenlemede oldukça maharetli olduklarını kanıtlamaktadır.

1. BÖLÜM: VENEDİK ŞEHRİ

1.1 Şehir Kimliği

Ortaçağ halkları arasında kendilerine ait düzmece tarihler üretmek yaygın uygulamalardandı. Tanrı'nın gözünde önceliği iddia etmek veya seçilmiş halk olarak kabul edilmek hoş karşılandığından, protokoller, vasiyetler, tüzükler, kanun ve kanun koleksiyonları, mahkeme kayıtları, mektuplar, tarihler, kronikler, yıllıklar, Azizlerin yaşamları ve otobiyografileri gibi birçok belge bir halka Hıristiyanlığı kabul ettiren veya bir kasabada piskoposu destekleyen ilk kişi olduğunu kanıtlamak üzere hazırlanmıştı. Bu şekilde icat edilen ilk efsanelerin çoğu kolektif hafızadan silinmişti. Ancak bazıları modern zamanlara kadar insanların hayal gücünü canlandırmaya devam etmişti. Çoğu zaman yerel efsaneler resmi dogma haline gelmiş ve bunları eleştirmek devleti tehlikeye atmakla eş değer tutulmuştu.[176]

Venedik'in kuruluşu, hem coğrafî hem de tarihi yazılarda geniş çapta tartışılmaktadır. Ortaçağ ve Rönesans yazarları tarafından Venedik şehrini farklı şekillerde tasvir edilmektedir. Şehrin kuruluşunda ve Venedik tarihi boyunca Tanrı'nın müdahalesi düşüncesi, şehrin Aziz Mark ile bağlantıları, çok sayıda kilise ve dinî

[176] Muir,**Civic Ritual in Renaissance Venice**, s. 65.

kurumlarıyla Venediklilerin dindarlığı gibi unsurlar dinî bir şehir olarak Venedik fikrini öne çıkarmaktaydı.[177]

Şehrin kuruluşu koruyucu aziz Mark'a atfedildi. Aziz Mark'ın, kuzeydoğu İtalya sakinlerinin Hıristiyanlığı kabul etmesi amacıyla yaptığı ziyaret Venedik tarihinin bir parçası haline geldi. Efsaneye göre Aziz Mark kuzeydoğu İtalya'dan Roma'ya dönerken yolculuğu sırasında rüyasında bir melek ona görünmüş ve naaşının eninde sonunda defnedileceği yerin burası olduğunu söylemişti. Venedik daha sonra bu noktada kurulmuştu. Mark'ın naaşı ve dolayısıyla onun hamiliği Venedik şehrine, Venedik'in kurulmasından çok önce tayin edilmişti. Böylece Venedik'in kaderi Aziz Mark ve ilahi takdir ile bağlantılandırılmıştı. [178] Aziz Mark'ın naaşının İskenderiye'den Venedik'e nakli meselesine ilişkin hikâyede de Venedik'in dinî kimliğine vurgu yapılmaktadır. Bu hikâyeye göre 828'de İskenderiye'de halife bir saray yaptırmaya karar vermiş ancak inşaat için yeterince malzeme bulunmamaktaymış. Bu sebeple yapılması planlanan saray için Mısır'ın Hristiyan kiliselerinden mermer sütunlar temin edilmesini buyurmuş. Bu sırada Mısırla ticaret yasaklanmış olsada İskenderiye'ye ticaret yapmak üzere gelen Venedikli iki tüccar Malamoccolu Bono ve Torcellolu Rustico İskenderiye limanına demir atmış, gemilerin yüklenmesini beklemekteymişler. Rustico ve Bono Mısır'da kaldıkları sürece gemilerinin mürettebatı ile birlikte Aziz Mark'ın naaşının bulunduğu kiliseye giderek ayine katılmışlar. Bono ve Rustico kilise de keşiş Strauracio ve papaz Teodoro ile tanışmıştı. Günün birinde Papaz tüccarlara halifenin sarayının yapımı için

[177] Patricia Fortini Brown,"The Self-Definition of the Venetian Republic," **City -States in Classical Antiquity and Medieval Italy**,Ed. Anthony Molho,Kurt Raaflaub,Julia Emlen, Percivaland Co. , Ann Arbor, 1991, 511–48.

[178] Fenlon, **The Ceremonial City: History,Memory and Myth in Renaissance Venice,** s. 11–16.

gerekli malzemenin temini için kilisenin yıkılacağından endişe duyduklarını anlatmıştı.[179] Tüccarlar papaza Müslümanların Aziz'in naaşına kötü muamelede bulunup, saygısızlık edebileceklerini belirterek naaşın kendilerine vermelerini ve onu layık olduğu şekilde onurlandıracaklarını söylemişlerdi. Papaz ikna olmuş ve Venedikli tüccarlarla işbirliği yapmıştı. Hıristiyan halkı kandırmak için başka bir azizin naaşı Aziz Mark'ın naaşı ile değiştirilmişti. Limandaki gümrük görevlilerini atlatmak için ise kasa içine konan naaş, dinî semboller, ikonalar ve domuz eti ile kamufle edilmişti. Limanda kutuyu açan gümrük memurları "khinzir" (domuz) diye bağırıp kutunun geçmesine izin vermişler ve Aziz Mark'ın naaşı İskenderiye'den Venedik'e getirilmişti. Böylece dinî hami olarak Venedik Cumhuriyeti'nin gücü benimsenmiş oldu.[180] Şehir, sadece Aziz Mark'ın naaşını muhafaza etmekle kalmadı, aynı zamanda sayısız kilisede, tarikatların himayesinde ve dinî törenlerde yüceltildi.

Yüzyıllar boyunca şehirler, hanedanlıklar ve krallıklar bazı azizlerin özel korumasından gurur duydular ve Venedik de bir istisna değildi. Lagün şehri ve onun koruyucu azizi olan Mark arasındaki yakın bağlantı, yazarlar tarafından esasen dinî bir şehir olarak Venedik algısı inşa etmek için yaygın olarak kullanılmıştı. Venedik soylularından Giorgio Dolfin'in "Cronicha Dela Nobil Cità De Venetia Et Dela Sua Provintia Et Destretto" adlı Venedik'in kuruluşunu ele alan kroniğinin giriş bölümünde Aziz Mark'tan bahsetmektedir. Mark'ın kuzeydoğu İtalya'ya nasıl gittiğini, birçok insana nasıl Hristiyanlığı kabul ettirdiğini ve bu bölgeden insanların daha sonra Venedik şehrini kurmak için nasıl lagüne kaçtığını anlatmaktadır. Dolfin Mark'ın hikayesini tarihinin başlangıcına dâhil edecek kadar önemli bulmakta ve Aziz Mark ile Venedik

[179] Horodowich, **A Brief History of Venice : A New History of the City and Its People**, s. 27.

[180]Stefano Carboni,"Moments of Vision: Venice and the Islamic World", **Venice and the Islamic World: 828-1797**, Yale University Press, Londra, 2007, s. 13-14.

arasındaki bağlantının önemini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan yazara göre Venedik tarihini anlamak için Hıristiyanlığın kuruluşundan başlamak gerekmekteydi. Böylece Venedik tarihini, insanlığın kurtuluş tarihinin çerçevesine yerleştirmektedir.[181]

Venediklilerin Aziz Mark kültü Bizans koruyucu azizlerine sembolik bir alternatifti. Bu durum Venedik'in Bizansa karşı bağımsızlık mücadelesini ve Bizans mirasının üstüne çıkma arzusunu ortaya koymaktadır. [182] Aziz Mark'ın kalıntılarının şehre gelmesiyle birlikte Venedikliler Bizanslı savaşçı ve koruyucu aziz Theodore'un yerine Mark'ı koymuştu. Böylece Aziz Mark, Venedik'in dinî alanlarında önemli bir rol üstlenmeye başlamıştı. Venedik eşzamanlı olarak Aquileia havariliğinin temelini zayıflatmış ve hem Karolenj hem de Bizans'tan bağımsız bir kimlik oluşturmuştu. Ayrıca, Venedik kasabalarını doçun doğrudan kontrolü altında bulunan bir dinî merkez etrafında birleştirmeye yardımcı olmuştu. [183] Aziz Mark kültü Venedik kolonyalizm sisteminin bir temeli haline gelmiş ve bilinçli bir imparatorluk politikasının parçası olarak kullanılmıştı. Ayrıca, Venedik yurttaşlık bilincinin çekirdeğiydi çünkü Venedik'te vatanseverlik dindarlıkla eş değerdi.[184]

Sonuç olarak, 9. yüzyıl başlarında Doğu ile artan diplomatik ve ticarî ilişkileri nedeniyle Venedik'in önemi artmıştı. Bizans ve Roma arasındaki iktidar

---

[181]Toffolo, **Describing the City, Describing the State: Representations of Venice and the Venetian Terraferma in the Renaissance**, s. 38-39. Bkz. Giorgio Dolfin, **Cronicha Dela Nobil Cita De Venetia Et Dela Sua Provintia Et Destretto (Origini 1458)**, Ed. Angela Caracciolo Arico, Chiara Frison, C. 1, Centro Cicogna, Venedik, 2007.

[182] Muir, **Civic Ritual in Renaissance Venice**, s 87–88.

[183] Thomas E. A. Dale, "Inventing a Sacred Past: Pictorial Narratives of St. Mark the Evangelist in Aquileia and Venice, ca. 1000-1300",**Dumbarton Oaks Papers**, C. 48,1994, s. 58.

[184] Muir, **Civic Ritual in Renaissance Venice**, s. 16.

mücadelelerinin yanı sıra Aquileia ve Grado piskoposluklarının dinî üstünlüğüne dair iddialarına ilişkin Venedik'in bir ticaret ve deniz gücü olarak artan önemini desteklemek amacıyla ilahi bir müdahaleye ihtiyaç duymuştu. Bu çerçevede, Aziz Mark'ın naaşı Venedik'e getirilerek Venedik'i Orta Doğu'ya bağlayan bir efsane yaratılmıştı. Böylece şehir hem dinsel bir kimlik kazanmış oldu hem de İskenderiye üzerinden Doğu ile arasındaki bağlantıya vurgu yapılmış oldu.

1.2 Şehrin İdari Yapısı

Venedik 810 yılından sonra tamamen bağımsızdı. Dünya genelinde çoğu siyasi topluluğun monarşilerin yükselişini deneyimlediği bir zamanda Venedik, cumhuriyetçi şehir devleti kurumlarını muhafaza etmesi sayesinde güçlü bir diplomatik ve ticarî güç olarak yoluna devam etmişti. Venedik'in, yüzyıllar boyunca bir finans ve sanat merkezi statüsünü koruyabilmesinin ardındaki sır Venedik'i yöneten siyasi kurumlarda saklıydı.[185]

1032'ye kadar monarşik bir yapıya sahip olan Venedik için bu döneme Dükalık Dönemi denilmektedir. Venedik'te ilk siyasi örgütlenme biçimleri Bizans modeliydi. Venedik'in ilk doçları Bizans görevlileriydi. Etimolojik açıdan Doge (doç) kelimesi, doxe kelimesinin diyalektiği Venedik lehçesi dux'tan gelmektedir. Yasal olarak, lagünün hükümdarı Konstantinopolis'teki imparatordu. Doç vali pozisyonundaydı. Ortaçağ kralları ve Bizans imparatorlarının yetkilerini Tanrı'dan almalarına karşın Venedikli doçlar güçlerini doğrudan yönettikleri insanlardan almaktaydı. [186] Venedik'in

[185]Jay S. Coggins, C. Federico Perali, "64% Majority rule in Ducal Venice: Voting fort he Doge", **Public Choice**, C. 97, S. 4,1998, s. 709.

[186] Thomas Madden, **Venice: A New History**, Viking, New York, 2012,s. 32-33.

ilk doçu Paolucio Anafesto'nun (697-717) 697 yılında seçimi onayladığında doç Aziz Theodore Kilisesi'nde yasalara uyacağına ve kendinî halkının refahına adayacağına dair yemin etmişti. [187] 726'da Bizans imparatoru III. Leon'un (717-741) tüm dinî simgeleri yok etme emri Bizans İtalyasının nihayetinde çöküşüne neden olacak bir krize yol açmıştı ve Venedikliler imparatora karşı çıkmışlardı. Venedikliler anakaradaki eski yaşamlarıyla tek bağı olan ikonlarına sadıklardı. Venedik hükümeti, Ravenna'daki eksark ile ilişkilerini sonlanmış ve Orso Ipato'yu (726-737) yeni eyalet yöneticisi/ doç olarak seçmişti. Böylelikle bin yıl boyunca hüküm sürecek olan 117 Doçtan oluşan kesintisiz bir zincirin halkası oluşmuştu. Yeni bir lider seçilmesine rağmen Venedik hala idarî olarak Bizans'a bağlıydı.[188] Bizans Venedik'in özerkliğini kabul edince 810'da doçluk merkezi Malamocco'dan Rialto'ya transfer edilmişti. Bu seçim coğrafî, dinî ve siyasi avantajlar sağlamıştı.[189] Bu dönemde doç mutlak güce sahipti. Erken dönem Venedik'te en yüksek otorite 747 yılında kurulan Concio/Arengo adı verilen genel kurul/meclisti. Bu mecliste doç seçimi yapılmakta ve yeni yasalar onaylanmaktaydı.[190]

İlk olarak Concio, doçu seçebilme özelliğiyle cumhuriyetin genel kurulu olarak işlev görmekteydi. Yasama ve yürütme yetkisi Consilium Sapientium'daydı. Yargı yetkisi ise Curia Ducis'e aitti. Büyük zenginlik sahibi olan Rialto'nun en önde gelen aileleri Curia Ducis'e hükmediyordu. Sözkonusu aileler ticaretle zenginleşen ve ileri

[187] Wiel, **Venice,** s. 25.

[188] Norwich, **A History of Venice**, s. 13.

[189] Wiel, **Venice**,s. 31.

[190] Lane, **Venice: A Maritime Republic**, s. 91.

gelen ailelerle birlikte aynı zamanda Consilium Sapientium üyesiydi. [191] Düzensiz aralıklarla kamuoyunu ilgilendiren konularda müzakere etmek için toplanan meclis, halk üzerinde anında kontrol sağlayamayacağı için halk adına sınırlı güce sahip bir tribün tarafından yönetilmekteydi.[192]

Şekil 1: Dükalık Dönemi Venedik İdari Yapısı[193]

1032-1296 yılları arasında Venedik'te Komün Dönemi'ne geçilmişti. 1032'de doçun yetkisi meclis üyeleri ve yargıçlar tarafından kısmen sınırlandırılmıştı. 1143'te Venedik'te Commune Venetiarum oluşturulmasıyla doçların önceki yürütme yetkilerini sınırlandıran makamlar oluşturulmuştu. 1172'de meclis üyelerinin olumsuz görüşlerine rağmen Venedik doçu Bizans'a karşı yeni bir savaşa girilmesine karar vermişti ve Bizans savaşta galip gelmişti. Bunun sonucunda doçun yetkileri konusunda yeni bir düzenlemeye gidilmişti. Gelecekte hiçbir doçun meclis üyelerinin rızası olmadan Venedik'i ilgilendiren herhangi bir girişimde bulunamayacağına karar verilmişti.[194] 12. yüzyılda Venedik'teki anayasal reformlar ve gelişmeler, doçun otokratik yetkisini

[191] Giovanni Tabacco, **The Struggle For Power in Medieval Italy: Structures of Political Rule**, Cambridge University Press, Cambridge, 1989, s. 191.

[192] Hazlitt, **The Venetian Republic: Its Rise Its Growth, and Its Fall**, s. 44.

[193] http://veniceatlas. epfl. ch/atlas/gis-and-databases/named-entities/political-structure/,Erişim tarihi: 19. 06. 2018.

[194] Milios, **The Origins of Capitalism as a Social System: The Prevalence of an Aleatory Encounter**, s. 150.

kontrol altına almaya ve sınırlandırmaya yönelik olmuştu. Venedik'in yeni kurumsal çerçevesi Büyük Konsey (Maggior Consiglio), Senato (Consiglio dei Pregadi*),* Dükal Konsey (Minor Consiglio/ Council of Six**)** ve Kırklar Konseyi'nden (Consiglio dei Quaranta /Quarantia) oluşmaktaydı. Consilium Sapientium'un yerini 2 danışma kurulu ve 35 üyeli Büyük Konsey ile 6 üyeli Dükal Konsey almıştı. Büyük konsey en büyük gücü elinde tutmaktaydı. Hükümetin tüm görevlilerini seçmekte, yasaları geçirmekte ve mülki konularda karar verebilmekteydi. Dükal Konseyi'n işlevi kendi üyelerinin veya Büyük Konsey'in çoğunluğunun aldığı kararlara uygun şekilde doçun hareket etmesini sağlamaktı. Kırklar Konseyi yasal temyizlerin sorumluluğunu üstlenmekte, büyük konseyin gündemini hazırlamakta ve malîyeyi ve madeni parayı kontrol etmekteydi. Konsey yüzyılın sonuna doğru ticaret, denizcilik ve dış işlerini denetleyen bir yapı işlevi görmekteydi. [195] Bireysel güce duyulan güvensizlik Venediklileri komitelere ve konseylere bağımlı hale getirmişti.

1296-1797 arasındaki dönem Aristokratik dönem olarak adlandırılmıştır. 1297 ile 1323 yılları arasında yürürlüğe giren Serrata del Maggior Consiglio adlı yasa Venedik'in anayasal ve siyasi düzeni ile birlikte yönetici sınıfını kapalı ve kesin olarak değişmez hale getirmişti.[196] Venedik'te kalıtsal oligarşi 1296'da Büyük Konsey'in kapatılmasına ilişkin müzakereler başladıktan sonra gerçekleşti. Büyük Konsey kapatılmadan önce, siyasete özel bir önem verilmekteydi, ancak soylu unvanı belirli bir grup insana kalıcı olarak atfedilmemiş, devlet dairelerinin kendilerine eklenmişti.[197]

---

[195]Louise Buenger Robbert, "Venice", **Medieval Italy: An Encyclopedia***,* Ed. Christopher Kleinhenz C. 1-2, Routledge, New York*,* 2004*,*s. 1122.

[196]Stanley Chojnacki, "Social identity in Renaissance Venice: The Second Serrata", **Renaissance Studies**, C. 8, S. 4, 1994, s. 343.

[197] Davis,**The Decline of the Venetian Nobility as a Ruling Class**, s. 16-17.

1200'lerin sonundan itibaren Venedik soylu sınıfı ve dolayısıyla yönetimi meşru bir soylu ailenin üyesi olmayan herkese kapatılmıştı. Büyük Konsey'in kapanışı Şubat 1297'nin sonunda başladı, üyelik, önceki dört yıl boyunca hizmet etmiş herkes ve yirmi beş yaşın üzerindeki soylu ailelerin erkek üyeleriyle sınırlıydı; buna yaklaşık 244 aile dahildi.[198] 1381'e kadar yeni ailelerin girmesine izin verilmemişti. Bu savaştan sonra bir grup aile soylu olarak kabul edilmişti. 1645 yılına kadar tamamen kapalı bir kast haline gelmişti.[199] Cumhuriyet tebaalarının özgürlüğünü ve barışını tesis etmek, onları kişisel iktidarın suiistimallerinden korumak amacıyla 1310'da Onlar Konseyi (Consiglio dei Dieci) kurulmuştu.[200] Ardından Collegio olarak bilinen bir Senato komitesi oluşturulmuştu. Komitenin yanı sıra siyasetin biçimlendirilmesi ve mevzuatın hazırlanmasına yardımcı olmak için çeşitli Savi kurulları (seçilmiş uzmanlar/danışmanlar) eklenmişti. Bu kurul "savi grandi"nin eklenmesiyle genişletilmişti. Senato gündemini hazırlamak, kararların çerçevesini çizmek, onları savunmak ve uygulamalarını denetlemek için "savii del consiglio" oluşturulmuştu.[201] Şehirleri yöneten ve aslında cumhuriyetin içişleri bakanlığı ve harp idaresini oluşturan "savi di terra firma" ve deniz işlerini yöneten ve amirallik kurulunu oluşturan "savi di ordinî" adlı özel kurullar da idarî yapıya eklenmişti.[202] 14. yüzyıl boyunca Collegio daha da önemli bir yasama işlevi üstlenip daha sonra Venedik yasaları haline gelecek olan yasaları yazmıştı. Ticarî uygulamalar, ticaret politikası ve kadırgalardan oluşan filolarının idaresi ve denizciliğe ilişkin yasaların senatoda değerlendirilmesi ve

[198] Norwich, **A History of Venice**, s. 183.

[199] Davis, **The Decline of the Venetian Nobility as a Ruling Class**, s. 18.

[200] Norwich, **A History of Venice**, s. 282.

[201] Lane, **Venice: A Maritime Republic**, s. 254.

[202] Theodore D. Woolsey, **Political Science The State Theoretically and Practically Considered**, Charles Scribner's Sons, New York, C. 2, 1889, s. 55.

onaylanması amacıyla hazırlayan "Savi agli ordinî" Collegio'nun en önemli unsuru olmuştu.[203]

Soylu grubunun ortaya çıkışı ve iktidarın tekelleşmesi, aktif bir siyasi varlık olarak herhangi bir sınıf anlayışının terk edilmesine yol açmıştı. Arengo/Councio teorik olarak 1423'e kadar korunmuş, ancak 14. yüzyılın başından itibaren siyasi otoritesini kaybetmişti.[204] Böylece "Comune Venetiarum" dan "Serenissima Signoria" ya geçildi. Birçok önemli konuda Kırklar Konseyi'nin üç başkanı; doç ve altı Dükal Meclis üyesi ile bir araya gelmekteydi ve anılan görevliler birlikte Signoria'yı oluşturmaktaydı. Doç tarafından yönetilen Signoria Venedik'in en yüksek yürütme organıydı. Ancak çok önemli meselelere tek başına karar verememekte, daha yüksek derecede konseylerin kararlarını koordine etmekte ve uygulamaktaydı. [205]

Cumhuriyetin son iki yüzyılı boyunca, soylular güç temelinde etkinliğini artırmıştı. Artık yönlendirmek ve yönetmek için dinamik bir sistem bulunmadığı için doç ve Dükal Konsey törensel faaliyetlere daha fazla dâhil olmaktaydı ve Büyük Konsey hatta Senato üyeleri hükümetin müzakerelerinden maddi olarak kazanacakları

---

[203] Benjamin G. Kohl "The Changing Function of the Collegio in the Governance of Trecento Venice", **Venice and the Veneto during the Renaissance: the Legacy of Benjamin Kohl,** Ed. Michael Knapton, John E. Law, Alison A. Smith, Firenze University Press, Floransa, 2014, s. 42.

[204] William J. Bouwsma, **Venice and the Defense of Republican Liberty: Renaissance Values in the Age of the Counter Reformation**, University of California Press, Berkeley, 1968, s. 60-61.

[205] Frederic C, Lane, Reinhold C. Mueller, **Money and Banking in Medieval and Renaissance Venice: Coins and Moneys of Account**, C. 1, The John Hopkins University Press, Baltimore, 1985, s. 95.

çok az şey olduğu için siyasi meseleler konusunda giderek ilgisiz hale gelmişti. Venedik'teki hükümet, siyasi otoriteye sahip olmaktan fayda elde eden bir soylu azınlığın eline geçmişti. Bu durum 16. yüzyılın sonlarında Onlar Konseyi'nin iç ve dışişlerinde artan gücüyle başlamıştı. 1583'te Senato finans ve dış ilişkiler gibi merkezi öneme sahip alanlarda yetkisini yeniden elde edince Onlar Konseyi özel bir komite kurarak dikkatini devlet güvenliğine yöneltmişti. Ancak asıl amaç devlet sırlarını korumak iken kısa süre sonra faaliyet alanlarını, ayrıcalıklarını kötüye kullanan soyluları izlemek ve cezalandırmak için genişletmişti. Cumhuriyetin son yüzyıllarında profesyonel bir bürokrasi kurma girişiminde bulunulmazken, Onlar Konseyi ve Senato tarafından halkın içinden atanan daimi sekreterler oldukça güçlenmişti.[206]

Büyük Konseyin büyüklüğü 1550'de 2.500'den 1631'de 1.660'a, 1775'te 1.300'e ve 1797'de sadece 1090'a düştü. Soyluların sayısı 1630-31'deki vebadan sonra endişe verici bir şekilde azalmaya başlamıştı. En ciddi problem en yüksek makamları elinde tutmak için yeterli servete ve kapasiteye sahip erkeklerin olmamasıydı. 1645 ile 1718 arasında ayrıcalık elde etmek için her biri 100.000 duka ödemeye hazırlanan 127 yeni kişiye soyluluk verilmesine rağmen düşüş devam etmişti.[207]

Napolyon Bonapart 1797'de Venedik'e meydan okuduğunda, Venedik hükümeti savaşmadan teslim olmuştu. Venedik Napolyon tarafından işgal edilene dek 1000 yıldan fazla bir süre varlığını muhafaza etmişti. 19. Yüzyılda Avusturya İmparatorluğu'nun 1866'da İtalyan birliğine katılmıştır. [208]

---

[206] Graeme Donald Snooks, **The Ephemeral Civilization**,Routledge, New York, 1997, s. 270-271.

[207] Lane, **Venice: A Maritime Republic**, s. 430.

[208] Snooks, **The Ephemeral Civilization**, s. 271.

Sonuç olarak, 7. yüzyıldan 18. yüzyılın sonuna kadar Venedik bağımsız bir devletti. Tüm bu süre boyunca Venedik'in sınırlarının genişlemesi yalnızca şehri zenginleştirmekle kalmadı, aynı zamanda siyasi gücü konusunda da farkındalık yaratmasına neden oldu. Böylece genişleyen topraklarının ve büyüyen ekonomisinin ihtiyaçlarına yanıt olarak Venedik, siyasi yapısında devrim niteliğinde bir dizi dönüşüm geçirdi ve kendisini yeniden örgütledi. Venedik'in uzun süre ticaret merkezi statüsünü ve rakipsiz konumunu korumasının arkasında da bu örgütlü siyasi yapı bulunmaktaydı.

1.3 Şehrin Toplumsal Yapısı

Venediklilerin yasal olarak tanımlanmış statü gruplarına bölünmesi, bazılarına ayrıcalıklar ve bazılarına yükler vererek halkı bölmüştü. 12. yüzyıl şehrin hem uluslararası hem de ulusal açıdan gelişiminde yeni bir döneme işaret etmekteydi. Bu yüzyılda Venedik, uluslararası bir ticaret merkezi haline gelmişti. Venedik'te hem kentsel hem de siyasi değişimler gözlenmişti. Şehrin ticarî, politik ve fiziksel karakteri değiştikçe sosyal yapı da dönüşüm geçirmişti. Bu dönüşümün açıklaması, şehrin değişen ticarî ve politik karakterinde yatmaktadır.[209]

Venedik bir dizi izole ada yerleşiminden büyük bir kent merkezine dönüşürken, bir kentsel ideoloji de ortaya çıkmıştı. Venedik'in hâlâ izole yerleşim yerlerinden oluşan bir yer olduğu ilk yüzyıllarda, Venedik kavramı bir şehir ve bir topluluk olarak henüz

[209] Romano, **Patricians and Popolani: The Social Foundations of the Venetian Renaisance State**,s. 17.

gelişmemişti. Kenti tanımlamak için "patria" terimini kullanmaktaydılar. Lakin bu terim toplumsal çağrışımlardan yoksundu.[210]

12. yüzyılda Venedikliler şehri tanımlamak için "comune Venetiarum" terimini kullanmaya başlamışlardı. Siyasi ve sosyal anlamları bulunan terim, sakinlerin ortak çıkarlarını vurguluyor ve ada topluluklarının bir birliğe dönüştürüldüğü gibi bir topluluk haline geldiğini göstermekteydi. Daha önceki yüzyıllarda özel çıkarlar çok önemliyken, bu kez kamusal endişeler ve toplum çıkarları öncelik kazanmaya başlamıştı.[211]

Şehrin ilk kurulduğu yüzyıllarda Venedikliler kendilerini başkalarından ayırmak için "de rivo" ve "de capite" gibi fiziksel bir alan veya topografik bir özelliği belirten terimler kullanmışlardı. 11. yüzyılda ise kendilerini cemaatle tanımlamaya başlamışlardı. Yasal kimlikleri kısmen, hükümet tarafından belirlenen ikamet yerlerinden kaynaklanmaktaydı. Şehir kaçınılmaz olarak bir kişinin kamusal kimliğinin bir parçası olmuştu.[212]

İdeal olarak Venedik, herkesin yükleri paylaştığı ve şehir hayatının nimetlerinden yararlandığı bir yer olmalıydı. Ancak, yasal statü, meslek, servet, rütbe ve saygınlık Venediklileri birbirinden ayırmaya ve sivil yaşamın yüklerini ve faydalarını

---

[210] ibid, s. 30.

[211]Richard E. Blanton ve Lane F. Farghier, "Neighborhoods and the Civic Constitutions of Premodern Cities as Seen from the Perspective of Collective Action"**, The Neighborhood as a Social and Spatial Unit in Mesoamerican Cities**, Ed. M. Charlotte Arnauld, Linda R. Manzanilla, Michael E. Smith, Arizona University Press, Tucson, 2012, s. 39.

[212] Romano, **Patricians and Popolani: The Social Foundations of the Venetian Renaisance State**,s. 30-32.

eşit olmayan bir şekilde dayatmaya hizmet etmişti. Venedik toplumunun en çarpıcı özelliği halkın yasal olarak tanımlanmış statü gruplarına ayrılmasıydı. [213]

Erken modern Venedik sosyal hiyerarşisi üç sınıftan oluşmaktaydı. Bu sınıflar kenti siyasi ve ekonomik açılardan kontrol eden en tepedeki "nobilta"[214] (soylular), "cittadinî"[215] (vatandaşlar) ve "popolani (Venedik sakinleri/diğerleri)" idi. Büyük ve güçlü soylu aileler, Cumhuriyet'te kendilerine önemli özel ayrıcalıklar sağlamışlardı. Üst sınıftaki üyelik sıkı bir şekilde kontrol edilmekteydi. Asiller şehri yönetme hakkına sahipti, tüm senatörler ve doçlar aristokratların sınıfından gelmekteydi. Soylular, vatandaşlar ve diğer sakinler arasındaki sınırların nasıl çizileceği her zaman net değildi. Pek çok aile yüzyıllardır bölgede yaşamaktaydı ama artık etkin durumda değillerdi. Bazı aileler de geleneksel yönetim gücüne sahip değildi, fakat oldukça zengindi ve şehirde önemli bir etkiye sahipti.[216]

Avogadori de Comun[217] himayesinde tutulan Libro d'Oro (Altın Kitap) soylu tüm ailelerin kayıtlarını içermekteydi.[218] Libro d'Oro, Venedik aristokrasisini anlamak açısından son derece önemliydi, çünkü Venedik Büyük Konseyinin bir üyesi olmak ve

---

[213] ibid, s. 31-32.

[214] Nobilta aileleri listesi için bkz. Mosto, **L'Archivio di Stato di Venezia**, s. 74-77.

[215] Cittadinî aileleri listesi için bkz. Mosto, **L'Archivio di Stato di Venezia**, s. 74-77.

[216] Jana Byars, From "Illegitimate Son to Legal Citizen: Noble Bastards in Early Modern Venice", **The Sixteenth Century Journal**, C. 42, S. 3, 2011, s. 644.

[217] Avvogadori del Commun: Devletin savcılığı da dahil olmak üzere çeşitli sorumluluklar üstlenen üç sulh hakiminden oluşan kurul. Bkz. Mosto, **L'Archivio di Stato di Venezia**, s. 68-78.

[218] George B. McClellan, **Venice and Bonaparte**, Princeton University Press, Princeton, 1931, s. 27.

soylulara özgü ayrıcalıklardan yararlanmak için bir kişinin bu kitaba kaydedilmesi gerekmekteydi. Yüzlerce makam ve mevki asil doğumlu erkekler tarafından doldurulmak zorundaydı ve sadece kitapta listelenen erkekler buna hak kazanmaktaydı. Asil olmayanlara kapatılmadan önce kitaba dâhil olanlar, on iki tribunal aile ve 1293'ten 1297'ye kadar Büyük Konsey'de görev yapan kişilerin soyundan gelenlerdi.[219] Bu aileler Badoer, Baseggio, Barozzi, Bragadin, Bembo, Contarini, Corner, Dolfin, Falier, Grandenigo, Memmo, Michael, Morosini, Polani, Quirini, Salomon, Sanudo, Soranzo, Tiepolo, Zane, Zen, Zorzi ve Zustinian idi.[220] Yaklaşık 244 aile, 1293'ten 1379'a kadar asil bir statüye sahipti, ancak bu sayı sabit değildi. 1297-1423 döneminde şehrin nüfusu büyük ölçüde değişmişti. 1348 yılı veba salgınından önce yaklaşık olarak nüfus 120.000 kişiye ulaştıktan sonra dönemin geri kalanında 60.000 ile 80.000 arasındaydı. Kadınlar ve çocuklar da dâhil olmak üzere asalet, en yüksek düzeyinde toplam nüfusun yaklaşık % 5'ini oluşturmaktaydı.[221]

Libro d'Oro, 16. yüzyılın ortalarından itibaren resmi bir soy kütüğü kaydı olarak işlev görmekteydi ve kitabın bir kısmı makamlar ile o makamlara vekâlet edenlerin listesinden oluşmaktaydı. 1645'ten 1718'e kadar Venedik hükümeti savaş için para toplamak ve çalışan soyluların maaşlarını ödeme konusunda zorlanması nedeniyle 100.000 duka ödenmesi karşılığında yeni ailelerin soylu sınıfına dahil edilmesine izin vermişti.[222]

Venedik toplumunda yasal olarak tanımlanmış başka bir statü grubu "cittadinî" (vatandaşlar) sınıfıydı. Venedik nüfusunun yaklaşık yüzde 5'ini oluşturmaktaydı ve

[219] Davis, **The Decline of the Venetian Nobility as a Ruling Class**,s. 16.

[220] McClellan, **Venice and Bonaparte**, s. 11.

[221] Lane, **Venice: A Maritime Republic**, s. 18.

[222] Lane, **Venice: A Maritime Republic**, s. 430.

asilzadeler gibi onları halkın geri kalanından ayıran bir dizi ayrıcalığa sahiptiler. İki vatandaş kategorisi vardı. Bunlardan ilki eski köklü Venedik ailelerinin üyeleri olan "cittadinî originarii" idi. Bu vatandaşlık türünden genellikle kişinin babası ve büyükbabasının şehirde ikamet edenlerden olduğu anlaşılmaktaydı. Cittadinî originarii'nin sahip olduğu haklar arasında, bürokraside belirli görevlerde bulunma ayrıcalığı, özellikle de büyük şansölye makamı bulunmaktaydı. Diğer kategori "cittadani de intus" veya "de intus et extra" idi. Bahsi geçen vatandaşlıklar şehirde belirli bir süre yaşayan ve vergi ödeyen kişilere verildi ve şehir içinde küçük bürokratik görevlerde bulunmalarına ve ticaret yapmalarına izin verilmişti.[223] Venedik'te normalde cittadinî de intus için 15 yıl ve cittadinî de intus et extra için 25 yıl olmak üzere uzun süre ikamet edilmesi gerekmekteydi. Bu statüler için adaylar, Venedik devletine uzun bir süre vergi ödediklerini kanıtlamak zorunda kalmışlardı. Çünkü Venedik'te doğmuş veya gerekli asgari süre boyunca yaşamış olan çoğu kişi, meslek hayatlarının ilk döneminde bir işverenin bakmakla yükümlü oldukları kişiler oldukları için vergi ödememişlerdi.[224]

Hiçbir yasal statüye sahip olmayan popolaniler, "popolo minuto" ve "popolo grande" olmak üzere iki kategoriye ayrılan Venedik sakinlerinden oluşmaktaydı. Popolo minuto Venedik'te gelişen sayısız sektöre hizmet eden vasıflı ya da vasıfsız işçilerdi. Vasıflı işçiler arasında tekstil işçileri, camcılar, gemi yapımcıları, fırıncılar, berberler ve meyhane sahipleri vardı. Yarı vasıflı veya vasıfsız gruplar arasında kayıkçılar, hizmetçiler ve balıkçılar bulunmaktaydı. Popolo grande sınıfı cittadinî statüsüne sahip

[223] Romano, **Patricians and Popolani: The Social Foundations of the Venetian Renaisance State**, s. 33-34.

[224] Cowan, **Marriage, Manners and Mobility in Early Modern Venice**, s. 74.

olmasalar da atölyelere sahip olmak, işçi çalıştırmak ve mülk sahibi olmak suretiyle varlıklı halktan insanlar arasında sayılmaktaydı. [225]

Popolaniler hükümet kurumlarında görev almamaktaydı. Herhangi bir meclise veya konseye katılmalarına izin verilmemekteydi Ayrıca, uluslararası ticaretin organizasyonu, özellikle deniz ticaretinin yönetimi gibi yüksek gelir getiren ekonomik faaliyetlerden de dışlanmışlardı. Popolanilerin çoğu 16. yüzyılda bile soyadına sahip değildi ve çoğu ilk isimleriyle ve babalarının isimleriyle tanımlanmaktaydı. [226]

Sonuç olarak, şehrin ticarî, siyasi ve fiziki karakterinin değişimi toplumsal yapısının da dönüşüme uğramasına sebep oldu. Venedik toplumu topluluk kavramına dayalı bir toplumdan hiyerarşi duygusuna dayalı bir topluma evrildi. Venedikliler arasındaki bu sınıfsal bölünme Venedik toplumuna katı ve kast benzeri tabakalaşma görünümü verdi. Böylece Venediklilere toplum içinde bir yer tahsis edilerek bu yere bağlı kalmaları beklendi. Bu sosyal tabakalaşma yalnızca Venedik toplumundaki statü farkını değil, aynı zamanda zenginlik dağılımındaki farklılıkları da ortaya koymaktadır. Buna binaen Venedik'in, soylu servet sahipleri ve tüccarlar sınıfının sosyal ve politik yönetimi altındaki bir şehir devleti olduğunu söylemek mümkün olmaktadır.

[225] Romano, **Patricians and Popolani: The Social Foundations of the Venetian Renaisance State**, s. 36-37.

[226] **Claire Judde de** Larivière, Rosa M. Salzberg, "The People Are the City: The Idea of the Popolo and the Condition of the Popolani in Renaissance Venice", **Annales,** C. 68, S. 4, 2013, s. 783.

1.4 Şehrin Planı ve Mimarî Yapıları

Venedik Roma döneminde kurulan şehirlerinden farklıydı. Ortaçağ'ın başlarında Venedik Adriyatik lagünlerinin kuzeyine dağılmış denizciler, balıkçılar ve tuz toplayıcıların ada etrafında gelişigüzel yerleştiği bir yerdi.[227]

Erken dönemde lagün yerleşim alanlarının görünümüne ilişkin çok az bilgi bulunmaktadır. Lagün kayıkçılarının ilk evleri, yüksek gelgitlerden ve su baskınlarından korunmak için kirişlerin üzerine yerleştirilmiş ahşap kulübelerdi. Bazı yüksek adalarda, evler doğrudan kumlu toprağı örten çakıl yamalarına inşa edilmişti. Bazı yerler ise yavaş yavaş ıslah edilmişti. Boşaltılacak alanlar hasırdan bentlerle kapatılmış, kanallar kazılmış, kanallardan çıkarılan çamur, toprağın seviyesini yükseltmek için kullanılmıştı. Rialto, 810'da Venedik devletinin başkenti olduktan sonra şehir hızla büyümüştü. Bölge sakinlerinin çoğu, uzun zaman önce yangında yok olan sazlarla kaplı ahşap evlerde yaşamaktaydı. İlk kiliseler bile ahşaptandı ve San Salvador Kilisesi (veya San Salvatore) 1365'e kadar sazdan bir çatıya sahipti. Sadece Dükler Sarayı (Palazzo Ducale) ve Dükal Kilise, St. Mark Kilisesi, tuğla ve taştan inşa edilmişti.[228]

St. Mark bölgesi en kentleşmiş kısımdı. Venedik'te 1100'den önce kaydedilen kırk iki mahalle kilisesinden on altısı (%38'i) burada inşa edilmişti. Büyük Kanal'ın ilk dönemecinde bir pazar alanı gelişmişti ve burası takımadaların tümüne verilen Rialto adıyla anılmaktaydı.[229]

---

[227]Juergen Schulz, "Urbanism in Medieval Venice", **City States in Classical Antiquity and Medieval Italy**, Ed. Anthony Molho ve diğerleri, The University of Michigan Press, AnnArbor, 1991, s. 419-420.

[228]Howard, **The Architectural History of Venice**, s. 4.

[229]Schulz, "Urbanism In Medieval Venice", s. 421-422.

Erken dönem lagün yerleşiminin en iyi örneği Torcello adasıydı. Arkeolojik kazılar sitenin Roma döneminden beri varolduğunu gösteren 2. yüzyıla kadar uzanan bir geçit olduğunu ortaya çıkarmıştır. Altino Piskoposu, barbar istilaları nedeniyle anakaradan kaçmaya zorlandığında 638 yılında piskoposluk merkezini Torcello'ya taşımıştı. Adadaki en eski binalar, katedral ve vaftizhane o zamandan kalan yapılardır. Torcello daha sonra önemli bir piskoposluk merkezinin yanı sıra yün üretiminin de gelişen bir merkezi haline gelmişti. 14. yüzyıldan itibaren Venedik zenginleşirken Torcello adası ekonomik olarak gerilemiş ve sonunda sıtma yüzünden harap olup terk edilmişti. [230]

Genellikle şehirler, surlarını genişleterek banliyöleriyle birleştirmiştir. Venedik'te ise sur ve şehir kapısı bulunmamaktaydı. Venedik surlar yerine suyla çevrili şehir olarak anılmaktadır.[231] Kastilyalı gezgin Pero Tafur seyahatnamesinde Venedik'ten şöyle bahseder: *"Şehir 'dünyanın en iyi kalesi.*"[232] Venedik'i çevreleyen deniz, bu şehri güvenli bir yer haline getirmekte, diğer şehirlerin aksine surlar, kapılar ve muhafızlar gibi savunmalara ihtiyaç bulunmamaktaydı. Dominiken rahip Felix Fabri ise Venedik'in neden surlara ihtiyaç duymadığı konusunda

[230]Howard, **The Architectural History of Venice**, s. 4-5.

[231] Poggio Bracciolini, "Poggio Bracciolini, In Praise Of The Venetian Republic," **Cambridge Translations of Renaissance Philosophical Texts**, Ed. Jill Kraye, Çev. Martin Davies, C. 2, Cambridge University Press, Cambridge, New York,1997, s. 139.

[232] Tafur, **Travels and Adventures 1435-1439**, s. 163-164.

farklı bir nedenden bahsetmektedir. *"Her ev o kadar iyi tahkim edilmiştir ki, bir bütün olarak şehir çok sayıda surla korunmaktadır.*"[233]

Venedikteki adalar küçük ve bataklıktı, durgun göller birbirinden su yolları ile ayrılmaktaydı.11. yüzyıldan itibaren iç göletlerin doldurulup ada kıyıları genişletilmeye başlandı. 11. ve 12. yüzyıllarda bu doldurma eylemi bireyler ve dinî mülkiyet sahipleri tarafından kendi inisiyatifleriyle masrafları kendileri tarafından karşılanan özel bir faaliyetti. Bununla birlikte 13. yüzyıldan itibaren devlet, dolguların teşviki ve düzenlenmesinde büyüyen bir rol üstlenmişti. Dolgu işlemi maliyeti hala fayda sağlayan kişinin sorumluluğundaydı ama hükümet belirli alanlarda doldurma konusunda teşvik etmeye ve tüm doldurma işlemlerini bir ruhsat şartına tabi tutmaya başlamıştı. Zamanla doldurulmakta olan alanlar düzeldi ve 14. yüzyılın başında ciddi bir ölçeğe ulaştı. 15. yüzyılın sonlarına doğru Venedik, bir adalar topluluğundan, kanallar, geniş bir yaya yolu ağı ve yoğun bir kentsel doku ile kesişen kompakt bir şehre dönüşmüştü.[234]

Binalar, açık alanlar ve altyapı unsurları, kentin gelişiminde görev yapan sosyo-ekonomik ve siyasi güçlerin görünür hale getirildiği araçlardı. Mekanı tanımlamanın fiziksel araçları ile görünmez iletişim ve bilgi ağları arasında yer alan mimarlık ve kentsel biçim bu süreçte önemli bir etkiye sahipti. Meydanların yaygın merkeziliği ile Piazza ve Rialto'nun küresel merkeziliği, ada topluluklarının hem ön plan hem de arka plan ağlarının oluşumunu paylaştığını göstermektedir. Ayrıca adalar için meydanların ne olduğu, Rialto ve St. Mark meydanının bir bütün olarak şehir için ne kadar önemli olduğu gözler önüne serilmekteydi. Kentin şekillenmesinde aristokrat toplumun,

[233]Felix Fabri, **Fratris Felicis Fabri Evagatorium in Terrae Sanctae, Arabiae et Egypti Peregrinationem**, Ed. Konrad Dieterich Hassler, C. 3, Sumtibus Societatis Litterariae Stuttgardiensis, Stuttgart, 1849, s. 403.

[234] Schulz, "Urbanism In Medieval Venice", s. 422.

kilisenin ve lonca teşkilatının kilit rolü ortaya koyulmaktaydı. Bu kurumlar su ve toprak arasındaki karşılıklı ilişkiler yoluyla topluca mahallelerin coğrafyasını (arka plan) ve bir bütün olarak şehrin ana yapısını (ön plan) inşa etmişlerdi.[235]

Venedikliler şehri idare amacıyla coğrafî olarak tanımlanmış bir dizi birimlere bölmüş ve bunlara memur atamışlardı. 12. yüzyılda gelişen kentsel yönetim sistemi erken Rönesans boyunca aşağı yukarı bozulmadan kalmıştı. Kentsel yönetimin temel birimi contrata (mahalle) idi. 11. yüzyılın sonlarında hükümet ada yerleşimlerini sistematik hale getirmiş, bölge kiliselerinin her birini ve topraklarını contrata olarak belirlemişti. Böylelikle hükümet önceden var olan dinî temelli dar görüşlü sistem üzerine düzenli bir seküler yönetim sistemi yerleştirmişti. İdari sorumluluklar "capi di contrata" olarak adlandırılan memurlara verilmişti ve bunlar her bir mahalleye atanmıştı. Bu memurlar caddeleri ve köprülerin bakımlı tutma, mahallelerin bakım maliyeti paylarını değerlendirme, ihtiyaç olduğu takdirde mahalle sakinlerine tahıl dağıtmak ve bazen nüfus sayımını üstlenmek gibi rutin idarî görevleri bulunmaktaydı.[236]

Gezgin Tafur mimarî yapılara ilişkin olarak şunları aktarmıştır: [237]

"*Şehirdeki tüm evlerde sarnıçlar var ve denizin üzerinde tuğladan yapılmış birçok sıradan sarnıç, Kudüs'teki sarnıçlarda gördüğüm gibi içlerindeki su ne bayatlıyor ne de kokuyor. Şehirde çok zengin ve görkemli bir şekilde inşa edilmiş birçok kilise ve manastır var, bunların arasında en önemlisi, en büyüğü ve önde geleni St.*

[235] Sophia Psarra, **Venice Variations: Tracing The Architectural Imagination**, Ucl Press, Londra, 2018, s. 64-65.

[236] Romano, **Patricians and Popolani: The Social Foundations of the Venetian Renaisance State**, s. 18.

[237] Tafur, **Travels and Adventures 1435-1439**, s. 164-165.

Mark Kilisesi'dir. Kubbeli, dışı kurşun kaplı, yaldızlı kümbetlerle inşa edilmiştir. İçerisi zengin altın mozaiklerle çok ince bir zevkle dekore edilmiştir. Zemin büyük ve renkli olması dışında benzer mozaiklerle süslenmiştir. Büyük kapıda, kemerlerden birinin üzerinde, altın yaldızlı dört büyük pirinç at var. Venedikliler, Konstantinopolis'i aldıklarında onları zaferle taşıyıp buraya yerleştirdiler. Bu kapının önünde, Medina del Campo'dan daha büyük, tuğla döşeli ve revaklı çok katlı evlerle çevrili büyük bir meydan var. Her perşembe burada Torre del Campo'dan daha büyük bir pazar kuruyorlar. Bu meydanın bir tarafında çok yüksek bir kule var, Sevilla'daki kadar yüksek, tepesinde ince altından bir haç, görülmesi çok güzel bir şey. Güneşli havada 80 mil uzaktan görülebilir. İçinde çaldıkları çanlar var, biri Ayin için, biri Vespers için, biri Konsey'i çağırmak için, buna Konsey Çanı diyorlar, biri de filoyu silahlandırdıklarında. Ayrıca çanların her biri herkes tarafından bilinmekteydi. Bu meydanın denize bakan diğer tarafında ise çok büyük ve yüksek iki sütun vardır. Birinde Ejderhalı St. George, diğerinde ise koruyucu Aziz ve şehrin arması olan St. Mark. Bunlar da Konstantinopolis'ten getirildi. Bu sütunlar ve St. Mark kilisesi arasında Dükler Sarayı bulunur ve bunun bir bölümünde Dük ailesiyle birlikte kalır ve geri kalanı herkesin görmesine açıktır."

1.4.1 Mimarî Yapılar

1.4.1.1 Torre dell'Orologio (Saat Kulesi)

Siyasi ve dinî merkezi kentin geri kalanına bağlayan saate uygun olarak inşa edilen kule Venedik'in en ünlü anıtlarından biriydi. Kule inşa etme fikri Ortaçağ ve

Rönesans boyunca kentlerde devam eden bir endişenin parçasıydı. Hayatı düzenleme ilkesi çerçevesinde bireyler arasında zamanın ölçülmesi önemliydi.[238]

Saat kulesi bir dizi değişiklikle günümüzdeki halini aldı. 15. yüzyılın sonlarına doğru meydandaki antik saatin tamir edilmesine ihtiyaç duyulmaktaydı ve değiştirilmesi gerekmekteydi. Meydandaki Orologio di Sant'Alipio adı verilen önceki saat St. Mark Kilisesi tarafındaki bir kulede bulunmaktaydı. Saatçilik, eski saatlerin yapıldığı zamandan beri gelişmişti ve Venedik yönetici sınıfı, daha iyi bir saat yaptırarak Venedik'in askerî müdahalelere rağmen malî durumu bakımından yetersiz olmadığını göstermek istemişti.[239]

1493 yılına kadar henüz St Mark Meydanı için büyük bir saat yapılmamıştı. Ünlü mekanikçi Giampaolo ile Reggio Emilia kasabasından baba ve oğul olan Gianpaolo ve Giancarlo Ranieri'ye St. Mark meydanına yerleştirilecek kadar büyük bir saat yapma görevi verilmişti. Saat meydanda duracağı binaya karar verilmeden önce sipariş edilmiş ve hangi binaya yerleştirileceği iki yıl sonra düşünülmüştü. [240]

Saat kulesi, St. Mark meydanında ki Aziz Mark ile Aziz Theodore'nin iki zafer sütununu dengeleyen bir kuzey odak noktası oluşturarak görsel olarak onları birleştirdi. İşlemeli renkli mermer yuvarlak, mavi ve altın renkli mozaik arka planlar ve çok katmanlı tabakalar güzel bir görüntü ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Saat Kulesi,

---

[238] Michelangelo Muraro, "The Moors of the Clock Tower of Venice and Their Sculptor", **The Art Bulletin**, C. 66, S. 4, 1984, s. 603.

[239] Rebecca Williamson, "The Clocktower Controversy", **Anthropology and Aesthetics,** S. 34, 1998, s. 87-89.

[240] Nicolo Erizzo, **Relazione Storico-Critica Della Torre Dell'Orologio Di S. Marco in Venezia**, Tipogr. del Commercio, Venedik, 1860, s. 23-24.

Venedik mimarîsinde klasik kemersiz yapıların desteklenmesinde kullanılan sütunlar, kolonlar ve iskeleler sisteminin kullanılmasının erken bir tezahürüydü. Saat kulesi, çoğu büyük İtalyan kentinin şehir merkezlerinde bulunan saraylar ve belediye binalarındaki kulelerden esinlenilerek yapılmış ve onlar gibi egemenliği, gücü ve birliği sembolize etmiştir.[241]

Saat kulesi 5 kısımdan oluşmaktaydı. Kulenin en altında Rainieri kitabesi olan büyük kemer bulunmaktaydı. Saatin yerleştirildiği bir sonraki düzende merkezleri ortak iç içe geçmiş üç halkadan oluşan saatin en içteki kısmı altın yıldızlar ve aydan oluşan mavi renkli bir çemberdi. Sonraki halkada zodyak işaretleri, en dış halka da ise Roma rakamlarıyla yazılmış yirmi dört sayı vardı. Saat, alt kısmında altın rengi güneş bulunan yelkovan ile gösterilmekteydi. Saatin yukarı bölümünde Meryem ve bebek İsa'nın bulunduğu bir niş ve nişin altında yarım daire şeklinde bir balkon bulunmaktaydı. Nişin her iki tarafında üzerinde saat ve dakika olan her iki tarafta küçük kapılar vardı.[242] Ocak ayında kutlanan Epifanya ve Mayıs ayında kutlanan İsa'nın göğe çıkış yortusu boyunca üç müneccim figürü ile borazan çalan bir melek her saat başında ortaya çıkarak, Meryem heykelini selamladıktan sonra onun etrafında dönerek gözden kaybolmaktadır.[243]

Bir sonraki düzen daha belirgin bir sembolizme sahipti: büyük kanatlı bir Venedik aslanı. Son unsur, tepedeki Mağribi yaşlı ve genç bir adamın bronzdan

---

[241] Loren Partridge, **Art of Renaissance Venice, 1400-1600**, University of California Press, California, 2015, s. 15.

[242] Richard John Goy,**Venice: An Architectural Guide**, Yale University Press, New Heaven ve Londra, 2010, s. 227-228.

[243] Partridge, **Art of Renaissance Venice, 1400-1600**, s. 15.

yapılmış figürleri bulunmaktaydı. Bu figürler zamanın geçişini sembolize etmekteydi. Figürler ellerindeki çekiçle çana vurmaktaydılar.[244]

Torre dell'Orologio otomatik rakamları ve diğer ayrıntılı mekanizmalarıyla, Devlet'in mekanik bilimlere ve günceli yakalamanın verdiği saygınlığa duyduğu ilgiyi yansıtmaktaydı. Yeni saatin ince ayarlanmış makineleri Venedik'in dünya gücü olarak durumunu yansıtan ileri mühendislik ve teknolojinin bir anıtı olacaktı. [245]

1.4.1.2 Basilica di San Marco (St Mark Kilisesi)

Azizlerin naaşlarının öldükten sonraki ulaştıkları mertebeleri içeren anlatımlar Ortaçağ'da ve erken modern dönemde Katolik Avrupa'nın manevi yaşamında özel bir ehemmiyete sahipti. Gömülü veya kutsal cismin bir yerden bir yere taşınması Ortaçağ Hristiyan Avrupası'nda büyük etki yaratmaktaydı. Venedikle çok yakından bağlantılı Aziz Mark'ın hikayesi maksimum etki ve sosyal fayda sağlamak amacıyla düzenlenmişti. Hikaye St. Mark Kilisesi'nin dekoratif kısımlarını süsleyen çeşitli mozaik stilleriyle daha fazla üne kavuşmuştu.[246]

St. Mark Kilisesi Venedik Doçunun şapeli olarak şehir tarihinin önemli bir parçasıydı. Mimarîsi Doğu'dan örnek alınıp mevcut Batılı örneklerine uyarlanmıştı. Kilise Doğu ve Batı kültürlerinin sentezlendiği dünyadaki az sayıdaki örneklerden biridir. 829-832 yılları arasında Aziz Mark'ın naaşını koymak üzere inşa edilmişti. 976 yılında St. Mark Kilisesi yanmış ve 978 yılında restore edilmişti. Daha sonra 1063-1094 yılları arasında tekrar inşa edilmişti. 1205-1265 yılları arasında kilise taş ve mermer ile

[244] Goy, **Venice: An Architectural Guide**, s. 228.

[245] Muraro, "The Moors of the Clock Tower of Venice and Their Sculptor", s. 603.

[246] Harold Samuel Stone, **St Augustine's Bones: A Microhistory**, University of Massachusetts Press, USA, 2002, s. 29-30.

kaplanmıştı. 1563 yılında yeraltı türbesinin zemini yükseltilmişti. 1500'lerin sonunda gelgit nedeniyle Kilise'nin kullanılmasından imtina edilmişti. 1797 yılının sonları ve 1807 yılında Napolyon Kiliseyi Dükler Sarayı'ndan ayırmıştı. 1869-1871 yılları arasında yeraltı türbesi restore edilip tekrar ibadete açılmıştı.[247]

1.4.1.3 Palazzo Ducale (Dükler Sarayı)

Venedik Gotik mimarisi Bizans ve İslam mimarî unsurlarını birleştiren mimarî üsluba verilen isimdir. Yakın aralıklı küçük sütunlardan oluşan sundurmalar, üstlerinde dört yapraklı açıklıklar bulunan ağır oymalar, çatı çizgisi boyunca dekoratif öğeler ve düz duvar yüzeylerinde bazı renkli desenler, kabartma süslemeli sivri uçlu kemerler bu tarzın en önemli özelliklerindendir. 14. yüzyılda ortaya çıkan bu mimari tarzın başlıca örneklerinden biri Venedik'teki Palazzo Ducale'dir.[248] Palazzo Ducale, Gotik tarzın en yüksek ifadesidir. Saray, yüzyıllarca süren ticaret, savaş, Haçlı seferleri, korsanlık, diplomatik alışverişler ve keşif yolculuklarında karşılaşılan çeşitli mimarî tarzların odak noktasında yer almaktaydı. Bina tarihi uzun ve karmaşıktı. Venedik cumhuriyet statüsünü diğer İtalyan şehir devletlerinden daha uzun süre elinde tuttuğu için Dükler Sarayı neredeyse bin yıl boyunca doç ikametgâhı, siyasi ve idarî merkez olarak hizmet etmişti. [249]

---

[247] Ennio Vio, "St Mark's Basilica As a Case Study in Flooding Issues for Historical Venice", Ed. C. A Fletcher, T. Spencer, **Flooding and Environmental Challenges for Venice and It's Lagoon: State of Knowledge**, Cambridge University Press, New York, 2005, s. 176.

[248] Howard, **The Architectural History of Venice, s. 73-117.**

[249] David Chambers, **The Imperial Age of Venice (1380-1580)**, Harcourt Brace Jovanovich, Londra,1970, s. 142-143.

810'da Doç Agnello Partecipazio (810-827) hükümeti Malamocco'dan Rialto adalarına taşıdığında Venedik tarihini oluşturan olayların döngüsünü başlamıştı. Kara ve denizle bağlantı sağlayan birkaç önemli suyolunun buluştuğu büyük bir havzanın karşısında bir arazi seçilmiş ve Doç'un saray inşaatına başlanmıştı. Burada hızla kentin kalbi olarak kurulan kentsel merkez, siyasi, dinî ve sosyal yönden odak noktası olan St. Mark Meydanı ortaya çıkmıştı.[250] Venedik'teki Dükler Sarayı bir zamanlar bir hükümet koltuğu, bir yargılama yeri ve bir idarî merkezdi. Doç için özel daireler, komite odaları, Büyük Konsey için uygun büyüklükte bir salon ve hapishaneleri içermekteydi. Bina, 9. yüzyılda bir kale olarak inşa edilmişti.[251]

Sözkonusu yapının erken dönemlerine ilişkin detaylı bilgi bulunmamaktadır. Suikaste uğrayan Doç IV. Pietro Candiano'nun (959-976) zulmüne karşı yapılan halk ayaklanmasından sonra 976'da çıkan yangında tahrip olmuştu. Yeniden inşa edilmesine rağmen 1105'te tekrar yangınla hasar görmüştü, ancak 1116'da İmparator V. Henry'in (1413-1422) devlet ziyareti sırasında restore edilmişti.[252] Günümüzde görülen yapı 15. yüzyılın başlarında yeniden inşa edilendir. Yapının ilgi çekici noktası mimarîsidir. Bina Bizans, Arap ve Gotik mimarîsinin etkilerini yansıtmaktadır. Adalet, devletin iddia ettiği üzere başlıca erdemdi ve sarayın cephelerinin her birini taçlandıran heykellerle adalet teması yinelenmektedir. [253]

---

[250] Umberto Franzoi, **The Doge's Palace in Venice**,Storti Edizioni, Venedik,1979, s. 2.

[251] Martin Garrett, **Venice: A Cultural and Literary Companion**, Signal Books, Oxford, 2001, s. 69.

[252] Goy, **Venice: An Architectural Guide**, s. 211.

[253] David Rosand, **Myths of Venice: The Figuration Of A State**, The university of North Carolina Press, Londra, 2001, s. 32-33.

Sarayın kuzeybatı köşesi ile St Mark arasında "Porta della Carta" adlı Venedik Gotik sanatının gücünü yansıtan giriş bulunmaktadır. Önemli ziyaretçiler için resmi devlet girişi olan Porta, çeşitli mermer türlerinden yapılmış ve başlangıçta geniş ölçüde altın yaldızla boyanmıştı. En önemli sponsoru dış cephede yer alan heykeldeki kanatlı aslanın önünde diz çökmüş figür Doç Francesco Foscari (1423-1457) idi.[254]

Sarayın doğu kanadı, 1483 ve 1498 yılları arasında inşa edilmişti. Bu kısım büyük ölçüde mimar ve heykeltıraş Antonio Rizzo (d.1430-ö.1499) tarafından tasarlanmıştı. Avludan buraya bağlanan "Devler Merdiveni" (Scala dei Giganti) adı verilen büyük bir merdiven bu bölüme estetik açıdan değer katmıştır. Rizzo tarafından tasarlanan merdiven Venedik'in refahı için ticaretin ve denizin önemini simgeleyen heykeller ile süslenmiştir. Bu gösterişli merdiven Doçların taç giyme törenleri için bir yer olarak tasarlanmıştı.[255]

1.4.1.4 Chiesa di San Zaccaria (Aziz Zekeriya Kilisesi)

Efsaneye göre Aziz Zekeriya Kilisesi Oderzo Piskoposu Aziz Magnus tarafından 7.yüzyılda kurulmuş ancak 811 yılında Doç Angelo Partecipazo döneminde yeniden inşa edilmişti. Anılan kilise 829 yılında tamamlanabilmişti.[256] 9. yüzyılda, bir Benedikten manastırı kilise idaresine dahil olmuş, aynı zamanda Papa X. Leo (1513-1521) tarafından Aziz Zekeriya'nın naaşı da kiliseye bağışlanmıştı. Burası sonra bir hac bölgesi haline gelmiş ve papalar ve imparatorlar tarafından himaye edilerek son derece

[254] Goy, **Venice: An Architectural Guide**, s. 213.

[255] Paul N. Balchin, **The Development of Cities in Northern and Central Italy: During the Renaissance**, Routledge, Londra, 2022, s. 69.

[256] Richard John Goy, **Building Renaissance Venice: Patrons, Architects and Builders C. 1430-1500**, Yale University Press, Londra, 2006, s. 137.

zenginleşmişti; buraya birkaç doçun cenazesi de defnedilmişti. Manastır, 10. yüzyılda kısmen yeniden inşa edilmişti. 1105'te çıkan yangından sonra tekrar inşa edilmişti, ancak son Gotik mimarî yapılanma 1140'larda gerçekleşmişti.[257]

Aziz Zekeriya Kilisesi erken dönem Rönesans Venedik'inde en önemli yapılardan biridir. Kilisenin planı alışılmışın dışında olması ve benzerinin olmaması, geniş çaplı ve bol miktarda mermer ve taş kullanımı, yapımının uzun müddet sürmesi geç Venedik Gotik'inden Rönesans'a geçiş dönemini kapsamaktadır. O çağa özgü yapılarla kıyaslandığında mimarîde önemli ilerlemelere katkı sağladığı görülmektedir.[258]

1.4.1.5 Chiesa di Santo Stefano (Aziz Stefano Kilisesi)

Aziz Stefano Kilisesi'nin inşasına 1294'te başlanmış, 1325'te kilisenin yapımı tamamlanmıştı. Oval tarzı cephesi, ana kapının yonca şeklindeki kemerleri ile estetik bir tarzın örneğidir. Orta nefin tonozlu çatısı ahşapla iç içedir ve kalkık bir omurga şeklindedir. Mimarı bilinmemekte olup ancak Augustine keşişlerinden olduğu düşünülmektedir. Hem duvar hem de zemin görkemli anıtlarla ve heykellerle bezenmiştir. Ayrıca kilisede bronzdan yapılmış sanatsal çalışmalarda bulunmaktadır. [259]

---

[257] Goy, **Venice: An Architectural Guide**, s. 71-72.

[258] Goy**, Building Renaissance Venice: Patrons, Architects and Builders C. 1430-1500**, s. 137.

[259] Francesco Predari, **Guida Topografica, Storica, Artistica di Venezia ed Isole Circonvicine**, Coen,Venedik, 1867, s. 128.

1.4.1.6 Scuole (Okul)

Venedik'te scuola terimi, aynı milliyetten ve aynı fiziksel güçsüzlüklerle ilgili olan ortak hayırsever çıkarları olan vatandaşların birliğini ifade etmekteydi. Çok sayıda küçük okul "scuole piccole", özellikle yüksek itibara sahip büyük scuole ve zengin cittadinî'nin küçük bir azınlığının söz sahibi olduğu "scuole grandi" vardı. Bu okulların her birinin 500-600 üyesi vardı. [260]

1260 yılında kurulan Scuola Grande della Carita, hem organizasyon hem de binası yönünden diğer okullar için bir modeldi. 18. ve 19. yüzyıllardaki köklü değişikliklere rağmen, 1461'den sonra Gotik üslupta inşa edilen odaların düzeni ve iç dekorasyonlarının önemli kısımları korunmuştur. [261]

İşlevsel açıdan scuole grandi'nin vazgeçilmez unsurları, zemin katta üç nefli ve düz tavanlı geniş bir salon, üst katında benzer büyüklükte düz tavanlı bir toplantı odası ve bunun yanında daha küçük bir salondu. Zemin kattaki odanın işlevi hiçbir zaman tam olarak tanımlanmamıştı. Ortak bir oda olarak ve muhtemelen kardeşlik üyelerinin gömülmesi için hizmet etmekteydi. Scuolanın ihtiyaçlarından kaynaklanan birçok işlev farklı bir bina biçiminin inşaasını zorunlu kılmıştı. Düz ahşap tavanlar Venedik saraylarının revaklarını andırırken, yapısal nedenlerle vazgeçilmez olan sütun sıraları kilise binasında ve Venedik manastırlarının bölüm evlerinde bulunmaktaydı.[262]

---

[260] Norbert Huse, **The Art of Renaissance Venice: Architecture, Sculpture, and Painting, 1460-1590**, The University of Chicago Press, Şikago,1990, s. 104.

[261] David Rosand, "Titian's Presentation of the Virgin in the Temple and the Scuola della Carità", **Art Bulletin**, C. 58, 1976, s. 56-58.

[262] Huse, **The Art of Renaissance Venice: Architecture, Sculpture, and Painting**, s. 104.

Odaların duvarları, Hıristiyan temaları üzerine geniş formatlı resimler ile süslenmişti ve zengin oymalı, rengârenk çerçeveli ve zengin yaldızlı ahşap tavan bulunmaktaydı. Dükler Sarayı'ndaki meclis odalarında olduğu gibi ana duvarda ileri gelenler için geniş bir kürsü bulunmaktaydı. Dernek üyelerinin çok sayıda portresinin bulunduğu resimler en başından beri cumhuriyetin aristokrat hükümetiyle rekabet için yaratılmıştı. Scuole grandi'nin toplantı odaları ve Dükler Sarayı'ndaki büyük konsey odası, iki sınıfın kendi imajını kanıtlama çabasının ürünüydü. [263]

Senato, cumhuriyetin genel imajında okulun rolünün farkındaydı. Bu sebeple Scuola Grande di St. Mark 1485'te yeniden inşa edildiğinde, senato devlet sübvansiyonu vermişti. Çünkü scuolanın sadece üyeleri için değil, tüm topluluk için bir onur olduğu düşünülmekteydi. Venedik okullarının dış cephesi, Venedik saraylarınınki gibi belirli bir tipe göre uzun bir gelenek tarafından oluşturulmamıştı. İlk binalar tasarlanırken, patronlar ve mimarlar cephenin laik mi yoksa kutsal binaları mı anımsatacağı sorusuyla karşı karşıya kalmışlardı. Bazı okullar dış cepheye bir grup adak imgesi monte ederek, bir kiliseden neredeyse ayırt edilemeyen binalara sahipti. Çoğu okulda kiliseye benzer dış cephe tipinin takip edilmesi böyle bir bağlantının görünür kılınmasına ne kadar önem verildiğini göstermektedir.[264]

1.4.1.7 Arsenale di Venezia (Arsenal)

Venedik zamanının en büyük ticaret şehriydi. Venediklilerin Akdeniz'e doğru genişlemesi, Konstantinopolis'in ele geçirilmesini de içeren bir deniz ticaret

[263] Wolfgang Wolters, **Der Bilderschmuck des Dogenpalastes: Untersuchungen zur Selbstdarstellung der Republik Venedig im 16. Jahrhunder**t, Wiesbaden, Steiner, 1983, s. 153.

[264] Huse, **The Art of Renaissance Venice: Architecture, Sculpture, and Painting**, s. 105-106.

imparatorluğu kurması ve elde ettikleri zenginliği eve getirme yetenekleri büyük ölçüde yetenekli gemi yapımcıları ve maharetli denizciler olmaları sayesinde mümkün olmuştur. Venedik gücünün gerçek temeli ordulardan çok gemilerdi. Özellikle Konstantinopolis'in fethi Venedik deniz ticaretini teşvik etmişti.[265]

Çeşitli malzemelerin monte edilmesiyle bir ürünün ortaya çıkmasına dayanan fabrika kavramını öngörmesi nedeniyle bilim tarihinde Arsenal'in önemi büyüktür. Bu sebeple Arsenal Sanayi Devrimi'nden önce organize bir fabrikanın ilk tarihi örneği olarak düşünülebilir. "Arsenal" kelimesi Arapça "dar es-sinaa"dan kelimesinden gelmektedir. Castello Piskoposunun mülkleri hakkındaki açıklamaları içeren 1220 yılı tarihli bir belgede ilk defa kullanıldığı bilinmektedir. 1265 tarihli bir belgede inşaat için kereste deposu ve kadırgalarının techiz edilmesinden bahsedilmiştir. 1278 tarihli belgede ise bir silah deposu ile daimi bir donanma ekibinden söz edilmektedir. [266]

Venedik ekonomisinin ağırlıklı olarak ticarî ve denizcilik niteliği, şehir içinde insan ve malların taşınmasının, suyoluyla yapılması, Adriyatik ve Akdeniz'de deniz ticaretinin hızla gelişmesi ve siyasi genişlemenin gemilere olan talebi hızla artırması gemi inşa endüstrisini Venedikte önemli hale getirmişti. Ayrıca gemilerin ömrünün kısa sürede dolması ile korsanlık faaliyetleri gemi yapımını zaruri kılmıştı. Venedik'te gemiler 12. yüzyılda teşekkül edilen Arsenal'de inşa edilmekteydi. Gemi yapımının

[265] Horodowich, **A Brief History of Venice : A New History of the City and Its People,** s. 44-45.

[266] Alessandro Gasparetto, Marco Ceccarelli, "The Arsenal of Venice: The First "Industrial" Factory in History", **Advances in Italian Mechanism Science**, Ed. Giuseppe Carbone, Alessandro Gasparetto, Springer, Cham, 2019,s. 4.

dışında devlet kadırgalarının bakımı, silahlandırılması ve onarımı da burada yapılmaktaydı.[267]

Kuruluşundan 14. yüzyıla kadar 8 dönümlük bir alanı kaplayan Arsenal, 16. yüzyılda 24 hafif kadırgayı depolamaya veya inşa etmeye uygundu. Arsenal doğrudan Büyük Konsey tarafından seçilen üç soylu tarafından yönetilmekteydi. Bu üç kişi Arsenal yakınlarındaki evlerde yaşamaktaydılar ve bu kişilerin her üç günde bir Arsenal'i bizzat dolaşması, komutanlar tarafından geri gönderilen tüm gemileri denetlemesi, her üç ayda bir Arsenal'deki gemilerin durumunu bildirmesi ve yılda iki kez tüm donanım ve silahları kontrol etmesi gerekmekteydi. Yedek bir filo olarak her zaman dört kadırga ve iki küçük gemiyi hazır tutmaları gerekmekteydi.[268]

1300'e kadar nispeten Arsenal küçüktü ve bir malzeme deposundan daha fazlası değildi. Bununla birlikte 1303 yılında yeni Arsenal'in inşaatı ile birlikte alanı genişleyen tersanede devlete ve tüccarlara özel gemi yapımına başlanmıştı. 1325 yılında tersane tekrar onarım görmüş ve daha geniş bir alana yayılmıştı. Ticaret konvoylarının niteliklerindeki değişim nedeniyle bu genişleme zorunluydu.[269]

Venediklilerin 9. yüzyılın ortalarında Bizans İmparatorluğu ile ticaret anlaşmaları yaptıklarını ve 10. yüzyılda Konstantinopolis'ten anakara İtalya'ya düzenli

---

[267]Gino Luzzatto, **Storia Economica Di Venezia Dall'XI Al XVI Secolo**, Centro Internazionale Delle Arti e Del Costume, Venedik, 1961, s. 66-67.

[268] Frederic Chapin Lane,**Venetian Ships and Shipbuilders of the Renaissance**, The John Hopkins University Press, Baltimore, 1992, s. 129-130.

[269] Luca Zan, "Accounting and Management Discourse in Proto-Industrial Settings: The Venice Arsenal In The Turn Of The 16th Century," **Accounting and Business Research**, C. 32, S. 2, 2004, s. 148.

bir şekilde ipek naklettiklerini bilinmektedir. Akdeniz'e bu erken seferleri yapan kadırgalar Roma modellerine dayanan kıyı kadırgalarıydı; bu tür kadırgalar kıyılara yakın ve sadece gündüz ve sakin havalarda seyahat etmişlerdi. Bununla birlikte, Venedik gemileri ticaret yapmak ve mal taşımak için kullanılan gemiler ve savaş için kullanılan gemiler olmak üzere iki temel gemi türünü içerecek şekilde gelişmişti.[270]

Arsenal'de inşa edilen başlıca gemiler, hafif ve büyük kadırgalar ile cog'du. Venedikliler savaş için hafif kadırgalar ve ticarî yolculuklarda mal taşımak için büyük kadırgalar olmak üzere iki tip kadırga inşa etmişlerdi. İki gemi türünün yapısı temel olarak aynı olsa da sonraki yüzyıllarda hem orantı hem de donanım açısından farklılaşmışlardı. Hafif kadırgalar daha küçük ve daha hızlı tek direkli ve savaş için tasarlanmıştı.[271]

Üçgen biçiminde yelkenli, iki ya da üç direkli büyük kadırga başlangıçta mal taşımak için tasarlanmış olsa da korsanları caydıracak askerî kapasiteye sahipti. Bu gemilerin Venedik çeşitli bölgelerinden toplanmış kürekçiler, Arsenal'de depolanan silahlarla donatılmış 20 özel arbaletçi ve topçu, bir düzine uzman denizci ve bir navigasyondan sorumlu memur olmak üzere yaklaşık 200 kişilik mürettebatı bulunmaktaydı. Büyük kadırgalar devlete aitti. Venedik Senatosu her yıl gemileri geminin kirasını ve mürettebatın ücretlerini ödemekten sorumlu olan genellikle soylu ailelerin üyeleri olan yatırımcı gruplarına belirli seferler için kiralayabilmekteydi.[272]

---

[270] Horodowich, **A Brief History of Venice : A New History of the City and Its People,** s. 44-45.

[271] Lane,**Venetian Ships and Shipbuilders of the Renaissance**, s. 7.

[272] Thomas E. Burman, Brian A. Catlos, Mark D. Meyerson, **The Sea In The Middle: The Mediterranean World 650-1650**, University of California Press, California, 2021, s. 412.

Venedik metinleri ilk kez cogdan 1315'te bahseder, ancak bu gemi tipi Akdeniz'de 12. yüzyılın sonlarında görülmekteydi. 14. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde cog büyük yuvarlak gemiler için kullanılan genel terim haline gelmişti. Cog, kıç tarafına tek bir dümen takılı tek bir kare yelkenle donatılmış, nispeten düztabanlı ve yüksek kenarlı yuvarlak bir gemiydi.[273]

Büyük kadırgalar, baharatlar ve kaliteli kumaşlar gibi en değerli yükleri taşırken, cog ve diğer yuvarlak gemiler, tahıl ve tuz gibi diğer malları taşımaktaydı. Hükümet sadece kadırgaların inşasını denetlemekle kalmadı; ayrıca yolculuklarının tarihini ve rotasını da düzenlemişti. Güvenlik açısından hafif kadırgaların eşlik ettiği büyük kadırgalar 3-5 gemiden oluşan konvoylar halinde yelken açmaktaydı, bu da 600 ila 1.000 kişilik bir savaş gücü anlamına gelmekteydi.[274]

Hükümet, Venediklilerin eski veya modası geçmiş olmadıkça herhangi bir gemiyi yabancılara satmasını yasakladı; gemi inşa bilgilerinden başka güçlerin faydalanmasını istememekteydiler. 13. yüzyıldan 14. yüzyıla kadar, Venedikliler ticaret gemilerini iki temel yöntemle korumuşlardı: konvoy halinde seyahat etmek ve belirli mevsimlerde yelken açmak. Konvoylar genellikle 15-25 gemiden oluşmaktaydı. Bir konvoy ilkbaharda yola çıkıp sonbaharda Venedik'e dönmekteydi. Diğer konvoy ise Ağustos'ta yola çıkıp, kışı denizaşırı Doğu Akdeniz'de geçirmekte ve ilkbaharda geri dönmekteydi. Bu planlanmış konvoylar öncelikle baharat gibi pahalı ve değerli malları korumak için kullanılmaktaydı. Petrol veya pamuk gibi daha az değerli mallar genellikle tek başına taşınmaktaydı. Bu sistem oldukça etkili olsa da, Venedikliler hiçbir zaman

[273] Lillian Ray Martin, **The Art and Archaeology of Venetian Ships and Boats,** Chatham Publishing, Londra, 2001, s. 177.

[274] Burman, Brian, Meyerson, **The Sea In The Middle: The Mediterranean World 650-1650**, s. 413.

Akdeniz'in tamamı üzerinde tam kontrol sahibi olmamışlardı. Düşmanlarının denizi kullanmasını asla engelleyememişler veya burayı Venedik gemileri için her zaman tamamen güvenli hale getirememişlerdi. Bununla birlikte, bu sistem sert hava koşullarında gemileri açık denizlerden uzak tutarak ve güvenliğini sağlayarak Venedikli tüccarları ve yüklerini bir dereceye kadar korumuştu. [275]

Doğu'ya yapılan ticaretin hacminin artmasıyla Arsenal'in yanı sıra birkaç kamu tersanesi de yapılmıştı. Konstantinopolis'in fethinden sonra Arsenal devlet kadırga fabrikasından bir askerî kadırga fabrikasına dönüştürülmüştü.[276]

Arsenalde her türden savaş malzemesi hazırlanmaktaydı. Venedik Cumhuriyeti'nin son zamanlarında dahi Arsenal'de 5293 farklı büyüklükte silah bulunmaktaydı. Her birinde 70 savaş topu olan 10 büyük savaş gemisi, fırkateyn, 22 kadırga, havan topu teknesi ve 2 sahil koruma botu olmak üzere sayısız küçük savaş gemileri ve silahla birlikte kısmen Venedik'in ve kentin korunmasına yönelik her an hizmete hazır beklemekteydi.[277]

1.4.1.8 Biblioteca Nazionale Marciana (Marciana Kütüphanesi)

Venedik'te halk kütüphanesi oluşturma fikri, İtalyan şair Francesco Petrarca (d.1304-ö.1374) sayesinde şekillendi. Petrarca'nın kitaplara olan sevgisi ve onları toplama konusundaki hevesi o dönemde Avrupa'nın belki de en büyük özel kütüphanesi

[275] Horodowich, **A Brief History of Venice : A New History of the City and Its People,** s. 45.

[276] Gasparetto ve Ceccarelli, "The Arsenal of Venice: The First "Industrial" Factory in History", s. 4.

[277] Adalbert Müller, **Venice, Her Art Treasures and Historical Associations**, H. F. & M. Münster, Venedik, 1864, s. 184-185.

oluşturmasının temelini oluşturmuştu. Petrarca, Venedik büyük konseyi ile resmi bir anlaşmaya yaparak kütüphanesi için Venedik'te uygun bir ev bulunacağı ve kitaplarının dağıtılmayacağına dair güvence verilmesi karşılığında kitaplarını bağışlayacağını taahhüt etmişti. [278] Kardinal Bessarione'nin 1467 yılında Cumhuriyet'e bırakılmış bir Yunan ve Latin el yazması koleksiyonu devlet kütüphanesini inşa etme fikrine bir ivme kazandırmıştı. Jacopo Sansovino (d.1486- ö.1570) 1529'da devlet kütüphanesi inşa etmek üzere atanmıştı. Kütüphaneye tahsis edilen alan yüksek gelir getiren hanlar ve dükkânların bulunduğu bir mevkide olduğu için kütüphaneyi aşamalar halinde inşa etmek gerekmekteydi. Sansovino, inşaat ilerledikçe han ve dükkânların yerini değiştirmişti. Sansovino'nun 1570'teki ölümünden sonra mimar Vincenzo Scamozzi (d.1548-ö.1616) kütüphaneyi tamamlamıştı.[279]

1.4.1.9 Santa Maria Gloriosa dei Frari (Frari Santa Maria Gloriosa Kilisesi)

1200'lerin başında Umbria'da dinî bir hareket doğdu; bu sadece İtalya'nın tarihine değil, aynı zamanda günümüze kadar birçok ulusun kültürüne ve sanatına da damgasını vurmuştu. İncil'e göre sadelik ve yoksulluk içinde yaşamayı seçen keşiş Assisili Francesco tarafından kurulan Fransisken Tarikatı'na çok sayıda kişi katılmıştı.[280] 13. yüzyılın başında kurulan tarikat rahipler tarafından hızla yayılarak Avrupa'daki Ortaçağ şehirlerinin kenarlarında büyük Gotik kiliseler inşa etmişti. Keşişlerin önderlik ettiği tamamen kapalı yaşamın aksine, rahipler kendilerini kentli fakirlere vaaz verme ve yardım çalışmalarına adamışlardı. 1225-7 yılı civarında

[278]Christopher Kleinhenz, "Petrarca, Francesco", **Medieval İtaly An Encyclopedia**, Ed. Christopher Kleinhenz, Routledge, New York, 2004, s. 886.

[279] Goy, **Venice: An Architectural Guide,** s. 232-234.

[280] P Luciano Marini, **The Frari's Basilica**, Milano, 1982, s. 3.

Fransisken keşişler Venedik'e ulaşmıştı. 1234 civarında Badoer[281] ailesi tarafından tarikata boş bir arazi verilmişti. [282] Buraya yardımlardan elde ettikleri gelirle bir kilise ve manastır inşa etmişlerdi. Bu yapı halk arasında "Frari" adıyla bilinen Santa Maria Gloriosa dei frari kilisesi olarak adlandırılmaktaydı. Kilise 1250'de daha da genişletilmişti, ancak bu haliyle dahi keşişlerin etrafında toplanan kalabalıklar için yeterli değildi. Böylece, kentin en güzel anıtlarından biri haline gelmiş, kıymetli sanat eserleri barındıran mevcut yapı üzerinde 1330 civarında inşaat çalışmalar başlamış ve 1420 yılında yapımı tamamlanmıştı.[283]

[281] Badoer Ailesi Venedik'in önde gelen soylu ailelerinden biriydi. Badoer ailesinin kökeni Venedik'in soylu ve güçlü ailelerden Partecipazi ailesiyle ilişkilendirilmektedir. Aile 10. yüzyılın ortalarından itibaren kroniklerde ve belgelerde giderek daha sık yer almaktadır. 13. yüzyılda kilisenin önde gelen hayırseverlerinden oldukları için oldukça saygı görmekteydiler. Ailenin üyeleri sürekli olarak üst düzey resmi ve dinî kamu görevlerini üstlemekte ve denizaşırı trafikten ve aileye ait arazilerden önemli gelirler elde etmekteydiler. Bu sayede dini vakıfların sayısını çoğaltmışlar ve bu vakıflara yüklü miktarlarda bağış yapmışlardır. Yatırım yapmak amacıyla yalnızca Venedik hinterlandına odaklanan diğer soylu ailelerin aksine Badoer ailesi sistematik olarak bir güçler ağı kurmuştur. Aile üyeleri siyasi misyonlar üstlenmiş, senyörlük haklarını üzerlerinde toplamışlardı. Bkz. Marco Pozza, **I Badoer**: **Una famiglia Veneziana dal X al XIII Secolo**, Aldo Francisci, Padova,1982

[282] Carlo Corsato, Deborah Howard, "Santa Maria Gloriosa Dei Frari: Architecture and Community", **Santa Maria Gloriosa Dei Frari**, Ed. Carlo Corsato, Deborah Howard, Centro Studi Antoniani, Padova, 2015, s. X

[283] Marini, **The Frari's Basilica**, s. 3.

1.4.1.10 Palazzo Loredan dell'Ambasciatore

1470 civarında inşa edilen gotik mimarî özelliği taşıyan bina soylu ailelerden Loredanlara aitti. Bu yapıyı karakterize eden şey mimarîsinin sadeliği, ışık ve renk kontrastlarından yoksun çok ince düz yüzeyleri vurgulayan stilin özgün olmasıydı. O zamanın diğer binalarına göre daha az fark edilir bir yapıya sahipti. Palazzo Loredan, Alman general Marshal Johann Matthias Reichsgraf von der Schulenburg'un (d.1661-ö.1747) orada kalmasından sonra Venedik'teki İmparatorluk Büyükelçisinin makamı olduğu için "del Ambasciatore" olarak adlandırılmaktaydı. Sarayda yaşayan ilk Viyana Büyükelçisi 1574 yılından itibaren Kont Filippo Rosenburg-Orsini idi. [284]

1.4.1.11 Palazzo Foscari

Gotik mimarî yapıda inşa edilen Palazzo Foscari Venedik siyasi tarihinin önde gelen isimlerinden biri olan Doç Francesco Foscari (1423-1457) tarafından 1452 yılında yaptırılmıştı.[285] 14. ve 15. yüzyıl tarzında tuğla kaplı saray diğer Venedik saraylarında olduğu gibi sade bir cepheye sahipti. Alt kat sade olup ana kapısı ve sivri kemerli bir dizi penceresi vardı. Diğer katlarda dış cephe Venedik-İslam tarzında dikdörtgen panellerle çerçevelenmişti. Panellerin sağ ve sol tarafında ikişer penceresi bulunmaktaydı. İkinci ve üçüncü katta merkezde kemerler ve sütunlar ile açık sundurmalarla kaplanmıştı. Üçüncü katta bu kemerlerde dört yapraklı yonca yivli

[284] Umberto Franzoi, **Palaces and Churches On The Grand Canal In Venice**, Storti Edizioni, Venedik 1999, s. 70-72.

[285] Balchin, **The Development of Cities in Northern and Central Italy during the Renaissance**, s. 231.

dairelerden oluşan oymalar bulunmaktaydı. Dördüncü katta ortada oymalı pencereler bulunmaktaydı. [286]

Sonuç olarak, Venedik, yüzyıllardır mimarların, sanatçıların ve yazarların ilham kaynağı ve zerafete sahip bir şehir tasarlayan toplumun yaratıcılığının kanıtı olmuştur. Bir takımadadan tam teşekküllü bir metropole, bir ada komününden bir devlete, ardından bir cumhuriyete ve bir emperyal güce dönüşen Venedik'in geçirdiği toplumsal ve siyasi dönüşüm şehrin mimarî yapısı ve kentsel planlamasındaki değişimle paralel olarak ilerlemiştir. Bu çerçevede, Venedik Cumhuriyeti devleti özetleyen ve yücelten bütünleştirici bir Venedik vizyonu ve ideal şehir imajı mimarî ve kentsel tasarım yoluyla aktarılmıştır.

1.4.2 Şehir Planı

1.4.2.1 Meydanlar

Meydan kelimesi İngilizce'de Place kelimesi ile ifade edilmektedir. Place kelimesi Latincede açık yer ya da genişletilmiş cadde anlamına gelen İspanyolca "Plaza" ve İtalyanca "Piazza" kelimesi ile aynı kökenden gelmektedir.[287]

---

[286] William Pitt Preble Longfellow, "Palazzo Foscari," **A Cyclopaedia of Works of Architecture in Italy, Greece And The Levant**, Ed. William Pitt Preble Longfellow, Charles Scribner's Sons, New York, 1903, s. 508.

[287]Clare Cooper Marcus, Carolyn Francis, Rob Russell, "Urban Plazas", **People Places: Design Guidelines for Urban Open Space,** Ed. Clare Cooper ve Carolyn Francis, John Wiley and Sons, New York, 1998 s. 13.

Meydanlar, kiliseler ve bunların etrafına inşa edilen evler, takımadaları çevreleyen mahalle adalarının kentsel ve sosyal çekirdeğiydi. Her mahalle, kendi kilisesi ve meydanının etrafına sokak sokak inşa edilmekteydi. Mahalle meydanları, önde gelen ailelerin evlerini, bir ibadethaneyi, pazarları, tezgâhları ve esnaf dükkânlarını içeren yarı özerk toplum merkezlerini oluşturmaktaydı. Meydanlar ayrıca yer altı sarnıçları ve kanallarla tatlı suyun toplanmasını da kolaylaştırmıştı. Venedikliler her bir meydanın merkezinde yer alan, bölgedeki kanallardan su toplamışlar ve evde tüketim için kumla filtrelemişlerdi.[288] Venedik genişledikçe ve adalar birleştirildikçe, meydanlar hem su hem de kara ile birbirine bağlanarak insanların yaşamını kolaylaştırmıştı.[289]

Venedik'e deniz yoluyla girerken görünen ilk mimarî yapı St. Mark Meydanı'dır. Kapalı meydan tipi özelliğinde olan ve geçmişi 9. yüzyıla dayanan meydan, 13. ve 16. yüzyıllarda yapılan çalışmalar sonucunda bugünkü halini almıştır. Tarihi ticaretle ilintili olan U şeklindeki yapısı ile meydan Venedik'in deniz ticaretinde önemli bir yere sahip han işlevi görmüştür. Tamamen kolonat[290] ve arkatlar[291] ile çevrelenmiş olan meydan toplanma, eğlenme, dinlenme vb. amaçlar içinde

[288] Psarra, **Venice Variations: Tracing The Architectural Imagination**, s. 30-31.

[289] ibid, s. 43.

[290] Kolonat: Bir duvarı, saçaklığı ya da kemerleri destekleyen sütunlar arası denilen aralıklarla düzenlenmiş bir dizi sütun. Bkz. Cyril M. Harris, "Colonnade", Dictionary of Architecture And Construction, McGraw Hill, New York, 2018, s. 230.

[291] Arkat: Sütunlar veya iskeleler üzerinde yükselen kemer şeklindeki açmalar dizisi. Revak. Bir yanda dükkânlar ve ofisler, diğer yanda bu tür kemerlerin sıralandığı üstü kapalı bir yürüyüş yolu için de arkat terimi kullanılmaktadır. Cyril M. Harris, "Arcade", Dictionary of Architecture And Construction, McGraw Hill, New York, 2018, s. 48.

kullanılmaktaydı. Bu haliyle canlı ve yaşayan bir meydan özelliğine sahipti. Meydanı Dükler Sarayı, Porta della Carta (anıtsal kapı), St. Mark Kilisesi, Torredel'orologio (Saat Kulesi), Procuratiavecchie, Campanella Kulesi, Ala movi (atrio), Procuratiamovo ve Libreria Vecchio (Kütüphane) yapıları çevrelemektedir.[292]

St. Mark meydanı kentin sivil ve dinî odak noktasıysa, Rialto da hiç şüphesiz ticarî bağlantı noktası, en kazançlı anlaşmalardan en küçük alışverişlere kadar değişen ticaret alanıydı. Burada inşa edilen binalar, esas olarak Rialto'nun insanların, malların ve paranın hızlı akışının nabzının attığı tüm kısa süreli hareketleri kolaylaştırmak için tasarlanmış biraz daha faydaya yönelik çarşılar, dükkânlar vb. yapılardı. Rialto sadece devlet yetkilileri ve patrici tüccarlar için bir alan değil, göçmenlerden, dilencilere ve seyyar satıcılara kadar marjinal olarak değerlendirebileceğimiz insanlarla doluydu. Rialto'da durmaksızın bir insan akışı olması onu benzersiz bir bilgi ve iletişim, ticaret ve eğlence, etkileşim ve müzakere merkezi haline getirmişti. [293]

Venedik'teki diğer meydanlar The Piazzetta di San Marco, Campo San Stefano, The Campo San Polo, Campo Santa Margherita, Campo dei Santi Giovanni, Campo San Zaccaria Campo San Rocco, Campo San Giacomo di Rialto, Campo San Barnaba, Campo Santa Maria Formosa, Campo dei Frari, Campo San Francesco della Vigna, Campo San Geremia, Campo Sant'Alvise, Campo San Pietro'dur. [294]

---

[292] Samim Oktay, "Venedikte Saint Marque Meydanı", **Arkitek,** İstanbul, S. 7-8,1932, s. 184.

[293] Rosa Salzberg, "The Margins in the Centre: Working Around Rialto in Sixteenth-Century Venice"**, The Place of the Social Margins, 1350-1750**, Ed. Andrew Spicer, Jane L Stevens Crawshaw, Routledge, New York, 2017, s. 135-137.

[294] Howard, **The Architectural History of Venice**, s. 77-84.

1.4.2.2 Mahalleler

Dükal başkentin 810'da Rialto'ya devredilmesiyle, site diğer yerleşim yerlerine göre siyasi ve dinî prestij kazanmıştı. Bu, lagünün diğer bölümlerinden gelen göçmen akışını artırmıştı, böylece 9. yüzyılda St. Mark çevresindeki alan nüfusu kalabalıklaşan bir yer haline gelmişti. Bu bölgenin çekirdeğini oluşturan mahalleler (San Bartolomeo, San Zulian, San Canciano, Santa Sofia, Santa Fosca, San Marcuola, San Geremia, San aternian, San Moisè ve San Procolo) 8. ve 9. Yüzyıllarda kurulmuştu. 10. yüzyılda, Rialto yerleşimi bu merkezi çekirdeğin ötesine doğru genişlemişti. Geleneksel kuruluş tarihlerine göre 10. yüzyılda 25 yeni mahalle kurulmuştu.[295]

Mahalle (contrata veya contrada), Venedik toplumunun başlıca ve temel birimiydi, birçok mahalle kendi sosyal ve ekonomik kimliklerine ve bazı azizlere bağlılıklarına göre ayrılmaktaydı. Bu nedenle mahalleler Venedik'in sosyal yapısının somutlaştırılmış haliydi.[296] Venedik yerleşim alanları Büyük Kanal'ın gidişatına uygun şekilde gerçekleşmişti. San Bartolomeo ve San Marco (San Benedetto, San Vitale, Sant'Angelo, San Samuele, San Fantin, Santa Maria Zobenigo) arasında 7 mahallenin oluşturulması kanalın sol tarafının sınırlarını çizmişti. Suyolu boyunca 10 mahalle kurulması (San Cassian, Santa Maria Mater Domini, San Stae, San Simeon Grande, San Giovanni Evangelista, San Stin, Sant'Agostin, San Giovanni Elemosinario, San Giacomo dall'Orio, San Giovanni Degolà) kanalın sağ tarafının sınırlarını belirlemişti. Bu yerleşimlerin bir sonucu olarak kanal karakteristik U şeklindeki kıvrımlarını almıştı. 10. yüzyılda merkezi çekirdekte yerleşim oldukça yoğundu. 976 yılında çıkan bir

[295] Romano, **Patricians and Popolani: The Social Foundations of the Venetian Renaisance State**, s. 14.

[296] Psarra, **Venice Variations: Tracing The Architectural Imagination**, s. 38.

yangın San Marco ile Santa Maria Zobenigo arasındaki üç yüz evi tahrip etmişti. İç yerleşim süreci 11. yüzyıl boyunca devam etmiş, böylece Venedik 1100 yılına kadar, bugüne kadar koruduğu coğrafî sınırlara neredeyse ulaşmıştı. 1100'e gelindiğinde şehrin 70 mahallesinin neredeyse tamamı kurulmuştu.[297] Bu dönemde her mahalle, komşularından suyla ayrılmış ayrı bir ada topluluğuydu. Zenginlerin kiliseleri ve evleri, ulaşımın kolaylaştırması açısından doğrudan su üzerine inşa edilmişti. Kanal boyunca uzanan dört kilise (San Giovanni Degolà, San Giacomo dall'Orio, Sant'Agostin ve San Polo) neredeyse kanala bitişik olacak şekilde yerleştirilmişti. Bu kiliseler sudan görülebilecek ve ona yaklaşılacak şekilde tasarlanmıştı ve böylelikle özerk karakterlerini vurgulamaktaydılar.[298]

1.4.2.3 Caddeler/Sokaklar

Venedik cadde sistemine verilen terminoloji şehre özgüdür ve Venedik kültürünün yüzyıllar boyunca güçlü bağımsızlığını yansıtmaktadır. Venedik caddeleri bu nedenle bir yol veya sokak değil, Latin callis'ten gelen bir patika veya rotaydı.[299] Cadde/sokaklar için kullanılan başka bir terimde parke taşı döşenmiş cadde "*salizzada*"ydı. *Ruga*, dükkân ve atölyelerin olduğu cadde; *strada*, geniş cadde; *ramo*, küçük bir sokak; *riva*, su kenarında geniş bir su alanına bakan caddedir.[300] Şehirde mahalleleri birbirine bağlayan ilkel bir cadde sistemi gelişmişti. Venedik'i inşa edenler

[297]Romano, **Patricians and Popolani: The Social Foundations of the Venetian Renaisance State**, s. 15.

[298] Saverio Muratori, **Studi Per Una Operante Storia Urbana di Venezia**,Istituto Poligrafico dello Stato, Roma, 1959, s. 29-30.

[299] Goy,**Venice The City And Its Architecture**, s. 24.

[300] Psarra, **Venice Variations: Tracing The Architectural Imagination**, s. 232.

topografyanın birçok özelliğini hesaba katmak zorunda kalsa da, genel olarak caddeler/sokaklar kanallara paralel uzanacak şekilde düzenlenmişti; binalar hem kanala hem de caddeye erişimleri olacak şekilde yerleştirilmişti. Büyük Kanal'ın iki yakasına paralel ilerleyen iki büyük yaya yolu gelişmişti. San Giovanni de Rialto ve San Bartolomeo mahalleleri bu caddelerin şehrin diğer bölgelerine yayıldığı merkezler olarak hizmet etmiş ve şehrin merkezi ticarî bağlantı noktası olmuşlardı.[301]

1.4.2.4 Kanallar

Alman gezgin Arnold von Harff anılarında Venedik'in kanallarından şöyle bahsetmektedir:

"Venedik, duvarsız ve denizden akan birçok kanalıyla tuzlu denizin ortasında uzanıyor, öyle ki hemen hemen her sokağın veya evin arkasından ya da önünden su akar, öyle ki bir evden, bir sokaktan veya bir kiliseden diğerine gitmek için gondol adı verilen küçük teknelere sahip olmak gerekir ve bana Venedik'teki gondolların sayısının elli binden fazla olduğu söylendi." [302]

Venedik'in pek çok merkezi için hayati önem taşıyan şey su sayesinde iletişimin sağlanmasıydı. Deniz suyu birçok binanın zemin katına iç rıhtımlar şeklinde nüfuz etmekteydi. Bir yerden başka bir yere gitmek için hem kara hem suyolu kullanılabilmekteydi. Kentin en geniş, gezintiye en uygun ve en merkezi noktada bulunan suyolu Büyük Kanaldır. Bu kanaldan sonra en önemli suyolları Cannaregio, St

[301] Romano, **Patricians and Popolani: The Social Foundations of the Venetian Renaisance State**, s. 17.

[302] Malcolm Letts, **The Pilgrimage of Arnold von Harff, Knight, From Cologne: Through Italy**, Routledge, New York, 2016, s. 57.

Mark ve Fondamente Nove kanallarıdır ve Büyük Kanal'ı çevredeki diğer kanallara bağlamaktadır. Kanallar, yapı malzemelerinden insanlara kadar çeşitli kaynak türleri için ana altyapı sistemi olarak çalışan önemli bir ulaşım aracı olmaya devam etmektedir.[303]

Floransalı tüccar Jacopo d'Albizzotto Guidi'nin kitabı "El Sommo Della Condizione Di Vinegia"'da Büyük Kanal'ı ticaretle bağlantılandırır. Kanalın nasıl her daim yük taşıyan gemilerle dolu olduğunu, insanların kanalda nasıl ticarî faaliyette bulunduğunu, komşu evlerin yük getirmek amacıyla nasıl bir işlev gördüğünü açıklamaktadır. Kanalların varlığı, çoğu zaman şehrin tasvirlerinin bir parçası olan teknelerin varlığını da beraberinde getirmişti.[304]

1.4.2.5 Köprüler

Venedik'teki yerleşim yerlerinin nüfusu arttıkça, kentin çevresindeki genişleme, yerleşik alanlar içinde gelişmeye yol açtı. Bazı kanallar ve balık havuzları dolduruldu, bazı kanalların seyri düzenlendi ve köprülerin yapımına başlandı. Köprü yapımı su taşımacılığına alternatif sağlaması açısından özellikle önemliydi. 1255'te mahalleler bir ahşap köprü ile birbirine bağlandı.[305]

Rialto köprüsü 1181'de büyük kanalının en kısa bölümünün üzerinde kurulmuştu. Doğu ile ticaretin gelişmesi sonucu Rialto pazarında insan trafiği arttığı

[303] Psarra, **Venice Variations: Tracing The Architectural Imagination**, s. 39-41.

[304] Jacopo D'Albizzotto Guidi, Ceci Marta, **El Sommo Della Condizione Di Vinegia**, Zauli Arti Grafiche, Roma, 1995, s. 31–32, 41–42, 57–58.

[305] Romano, **Patricians and Popolani: The Social Foundations of the Venetian Renaisance State**, s. 17.

için köprü zarar görmüştü. 1250'de köprü yenilenmiş ve ahşaptan yeniden inşa edilmişti. 1310'daki devrim sırasında köprü yakılmıştı. 1444'te ise köprü, Ferrara Markisi Leonello d'Este'nin (d.1407-ö.1450) düğün töreninde seyircilerin ağırlığına dayanamayıp yıkılmıştı. Sonra köprünün taştan yapılmasına karar verilmişti. Mimar Antonio da Ponte, çok iyi tasarımcı olan Michelangelo ve Palladio gibi isimlerin arasından seçilip Rialto köprüsünü inşa görevini üstlenmişti. Böylece Rialto köprüsü 1588-1592'de tekrar inşa edilmişti. [306]

Riva degli Schiavoni üzerinde bulunan Paglia Köprüsü 1360 yılında inşa edilmişti. Köprü adını burayı bekleme noktası olarak kullanan saman yüklü teknelerden almaktaydı. [307]

Şapka üreticilerinin köprüsü olan Bareteri Köprüsü 1200'de ahşaptan inşa edilmiş ve 1508'de yeniden taş kullanılarak yapılmıştı.[308]

1285 yılında ahşaptan inşa edilen köprü Cannaregio bölgesinde bulunmaktaydı. 1580 yılında taş kullanılarak tekrar yapılmış ve 1776'da restore edilmişti.[309]

---

[306] Natalie Tolley, "Analysis of the Rialto Bridge, Venice", **Proceedings of Bridge Engineering 2 Conference**, Bath University, 2009, s. 1.

[307] Giuseppe Tassini, **Curiosità Veneziane, Ovvero Origini Delle Denominazioni Stradali di Venezia**, Premiata Tipografia di Gio Cecchini, Venedik, 1863, s. 103.

[308] John Freely, **Strolling Through Venice**, Londra, 2008, s. 90.

[309] Tassini, **Curiosità Veneziane, Ovvero Origini Delle Denominazioni Stradali di Venezia**, s. 118.

1.4.3 Şehrin İnşâsında Kullanılan Yapı Malzemeleri

Venedik, Piazza San Marco ve Rialto gibi yüksek noktalarda kurulmuştu. Çoğunlukla Venedik düz bir yer olarak düşünülür, ancak alt kısımları yüksek gelgitlerle su basması olasılığından dolayı yükseklikte bir takım küçük farklılıklar vardı. [310] Ahşap, Venedik yapı endüstrisinin vazgeçilmez hammaddesiydi. Sadece inşaat için kullanılan kazıklar için değil, tavan kalasları ve çatı kirişleri için de ahşap gerekliydi. Venedik'te kum, alüvyon, kil ve bataklık kömürü farklı oranlarda karıştırılarak hazırlanan toprak ve tahta kazıklar önemli binaların temelinin inşaasında kullanılmaktaydı. Temel sisteminde kullanılan kazıklar farklı türlere ait olmakla birlikte yaygın olarak kullanılan ağaç türü kızılağaçtı.[311] Venediklilerin yerleştikleri ilk alanlarda zemin sağlamdı. Bu kısımlarda, yaklaşık bir metre uzunluğundaki kızılağaç kazıkları, karaağaç ve karaçamdan oluşan "zatterone" olarak bilinen yatay bir platformu ve büyük taş bloklardan oluşan temel duvarlarını desteklemişti. Başka yerlerde temeller, zeminin sağlamlığına ve inşa edilecek binanın ağırlığına bağlıydı. Venedik bina inşaatının ana ilkesi binaların gelgitlerin neden olduğu sürekli harekete direnmek için ıslak kum ve çamur üzerinde yüzecek şekilde tasarlanmasıydı. Meşe kerestelerinin yüksek maliyeti nedeniyle kazıklı temeller yalnızca gerekli olduğunda kullanılmaktaydı. Kazıklı temeller tekrar tekrar kullanılabilmekteydi, bu da Venedik plan formunun kalıcı karakterine katkıda bulunan bir unsurdu.[312] Venedik'in eşsiz doğal ortamı, inşaat yapanlar açısından büyük bir yaratıcılık ve uzmanlık gerektirmekteydi. Her şeyden önce, lagünün dengesiz zemininde

[310] Howard, **The Architectural History of Venice**, s. 56.

[311]Nicola Macchioni, Benedetto Pizzo, Chiara Capretti, "An Investigation Into Preservation of Wood From Venice Foundations", **Construction and Building Materials**, C. 111, 2016, s. 652.

[312] Howard, **The Architectural History of Venice**, s. 57.

ayakta kalabilmek için binalar hafif ve esnek olmak zorundaydı. Temeller, "caranto" olarak bilinen kum ve kil yatağına ulaşana kadar toprağa sürülen kazıklardan yapılmıştı.[313] Çapları 10-25 cm. arasında uzunluğu ise maksimum 3,5 ile 1 metre uzunluğunda değişen kazıklar kullanılmıştı. Kazıkların uçları testere haline getirilip (Şekil: 2), iki veya daha fazla kereste katmanı kazıklara dik olarak döşenmişti. [314] Kazıklar ya binanın çevresi etrafında birkaç sıra halinde düzenlenmiş ya da yapı çok ağır olacak şekilde tasarlanmışsa tüm yüzey alanını kaplamışlardı. Kazıkların üzerine, İstrian taşı ve zemin üzerindeki duvarları destekleyen çok sayıda tahta yerleştirilmişti.[315] Şehirde en yaygın olarak kullanılan yapı taşı, taş ocaklarından deniz yoluyla ucuza taşınabilen, İstria'dan gelen parlak beyaz, mermere benzer kireçtaşıydı. Temellerdeki yatay geçirimsiz İstria taşı katmanları, yükselen nemi engellemişti. Temel duvarının tamamı İstria taşından inşa edilmemiş olsaydı, dışta beyaz taştan bir tabaka ile karşı karşıya kalacaklardı ve iç kısım ise kil ile kaplanmış olacaktı. Ekonomik, hafif ve geçirgen olması nedeniyle tuğla, Venedik mimarîsinde en yaygın yapı malzemesiydi. Çünkü tuğla zamanda nemin kurumasına izin vermekteydi. Yakındaki anakaradan getirilen kilden yapılmış tuğlalar kırmızı-kahverengi renge sahipti. Pişmiş topraktan yapılan çatı kiremitleri de aynı kaynaktan gelmekteydi.[316]

Ahşap, bağlantı kirişleri için de bol miktarda kullanılmıştı. Zemin kirişlerinin ağırlığını eşit olarak dağıtmak için duvarların içine düzenli aralıklarla yerleştirilen yatay yollar olan reme, bölme duvarları gibi ahşaptan yapılmış olup cantinelle adı verilen

[313] Zorzi, **Venice, 697-1797: A City, A Republic, An Empire**, s. 90.

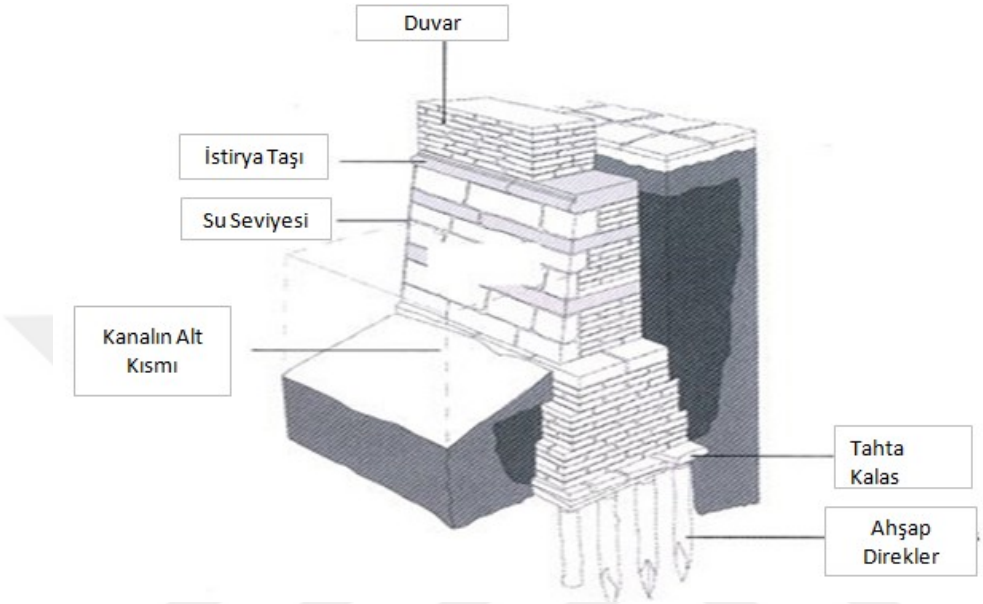
[314] Macchioni vd. , "An Investigation Into Preservation of Wood From Venice Foundations", s. 652.

[315] Zorzi, **Venice, 697-1797: A City, A Republic, An Empire**, s. 90.

[316] Howard, **The Architectural History of Venice**, s. 57-59.

yatay veya çapraz kirişlerle takviye edilmiş bir sıra kesmeden oluşmaktaydı. Tüm yüzey daha sonra sıva ile kaplanmıştı. Ahşap bazen de bütün bir sokak boyunca Venedik evlerini süsleyen çıkıntılı payandalar için kullanılmaktaydı. [317]

Şekil 2: Venedik'teki Binaların Temel Yapısı[318]

Sonuç olarak, Venedik, yüzyıllardır mimarların, sanatçıların ve yazarların ilham kaynağı ve zerafete sahip bir şehir tasarlayan toplumun yaratıcılığının kanıtı olmuştur. Bir takımadadan tam teşekküllü bir metropole, bir ada komününden bir devlete, ardından bir cumhuriyete ve bir emperyal güce dönüşen Venedik'in geçirdiği toplumsal ve siyasi dönüşümlerle şehrin mimarî yapısı ve kentsel planlamasındaki değişimle paralel olarak ilerlemiştir. Bu çerçevede, Venedik Cumhuriyeti devleti özetleyen ve yücelten bütünleştirici bir Venedik vizyonu ve ideal şehir imajını mimarî ve kentsel tasarım yoluyla aktarmıştır.

[317] Zorzi, **Venice, 697-1797: A City, A Republic, An Empire**, s. 90.

[318] https: //allaboutvenice. com/how-was-venice-built/ Erişim Tarihi: 13. 08. 2019.

2. BÖLÜM: VENEDİK VE TİCARET

15. yüzyıl gezgini Tafur Venedik'in ticaretine ilişkin olarak şu tespiti yapmıştı:[319]

"Hükümet çok güçlü ve bu yüzden şehir bu kadar müreffeh. Zenginliği olağanüstü. Vatandaşlar, Batı'dan gelenler gibi bol ve büyük miktarda Levant ürünlerini oraya getiriyorlar, öyle ki bütün dünya onların elindeymiş gibi görünüyor."

Ticaret yolları, Ortaçağ boyunca değişmiş ve gelişmişti. Fakat genellikle Akdeniz'i geçen Venedik ticaretinin iki ana hattı (Ek: 8) vardı. Ticaret rotalarından biri Venedik'ten Modon veya Coron'a oradan Peloponnesus'a (Mora) buradan da Negroponte'ye ve sonunda Konstantinopolis'e uzanmaktaydı. Diğer ticaret yolu da Modon veya Coron'a oradan güneye dönerek Girit, Rodos ile Kandiye'ye ve sonunda Akka yahut Yafa gibi Yakın Doğu'daki limanlarına ulaşmaktaydı. Konstantinopolis'ten ayrılan gemiler Venedik'e dönmek için genellikle aynı rotayı izlemekteydi, ancak Akka veya Yafa'dan ayrılan gemiler Venedik'e gitmek için kuzeye gitmeden önce genellikle daha güneyde İskenderiye üzerinden ve Afrika kıyıları boyunca seyahat etmekteydiler. Venedik denizciliği, kuzeyde Bizans, doğuda Levanten limanları ve güneyde Afrika ile sınırlanan Akdeniz çevresinde bir tür üçgen oluşturmaktaydı. Diğer ticaret rotaları zamanla ortaya çıkmıştı. 14. yüzyılda Pers İmparatoruyla yapılan antlaşma sonrasında Venedik gemileri Karadeniz'in güney kıyısındaki Trabzon'a ve Tana'ya yelken açmaya başlamıştı.[320] Venedik Avrupa'da Almanya ile Akdeniz arasındaki ana ticaret irtibatını

[319] Tafur, **Travels and Adventures 1435-1439**, s. 172.

[320] Horodowich,**A Brief History of Venice: A New History of the City and Its People**, s. 49.

sağlamaktaydı. Venedikliler ayrıca Brugge ve Londra'da ticaret yapmak için Kuzey Afrika kıyıları boyunca Batı Akdeniz üzerinden Cebelitarık boğazından Trablus, Tunus ve Cezayir'e ve İspanya kıyılarına kadar Berberi yolunu geliştirmişlerdi.[321]

Venedik Akka ve Tana gibi limanları olan ve koloni olarak adlandırılan Akdeniz çevresinde bir ticaret karakolları ağına sahipti. Akdeniz çevresinde sadece limanlara değil, ambarlara da sahip olmak ticareti çok daha kârlı hale getirmişti çünkü tüccarlar bir gemi dolusu ithal malın tamamını bir kerede boşaltmaya çalışırsa, bu yerel fiyatları düşürme eğilimindeydi. Tüm yıl boyunca malları stoklamak ve yabancı limanlarda depolar ve acenteler bulundurmak Venedikli tüccarların mallarını fiyatların en yüksek olduğu zamanı bekleyip satmalarına olanak tanımaktaydı. Ancak Venedik nispeten az bir nüfusa sahip olduğu için hiçbir zaman devasa arazileri ele geçirmek ya da yönetmek arzusunda olmamıştı. Diğer yandan, bunu yapacak kapasiteye sahip değildi. Venedik Devleti yerel kaynakları veya emeği sömürmeye çalışmaktan ziyade limanlar ve ticaret merkezleriyle ilgilenmişlerdi.[322]

Venedikliler ticaretten üç şekilde kar elde etmişlerdi. Venedikliler tedarikçilerin ürünlerini yalnızca Venedik şehrinde satmaya zorlandığı veya buna teşvik edildiği tekel pazarları yaratmayı başarmışlardı. Böylece Venedik tuz ve tahıl gibi ürünlerin hem arzını hem de talebini kontrol altına almıştı.[323] Venedik genellikle Avrupa ile Doğu arasında aracı olarak tekele sahipti. Özellikle Adriyatik Denizi'nde tüm mübadelelerde tekeldiler ve 11. yüzyılda Adriyatik'teki herhangi iki şehir arasındaki ticarete yalnızca Venedik gemileriyle yapıldığı takdirde izin verilmekteydi. Yabancı tüccarlar ve gemileri

[321] Lane, **Venice: A Maritime Republic**, s. 68.

[322] Howard, "Venice As An Eastern City", **Venice and the Islamic World, 828-1797**, Ed. Stefano Carboni, New Haven ve New York, 2007, s. 60.

[323] Crouzet-Pavan, **Venice Triumphant: The Horizons of a Myth**, s. 94.

Adriyatik'te faaliyet göstermekteydi ancak Venedik devriyeleri tüccarları Adriyatik'teki yüklerini yalnızca Venedik'te boşaltmaya zorlayacak kadar güçlüydü. Bu nedenle bir Floransa gemisi, baharat takası yapmak için Zara'ya kumaş götürememekteydi. Bütün değiş tokuşların Venedik'te yapılması gerekmekteydi; burada Venedikliler aracı olacak ve tüm malların alım satımı üzerindeki vergilerden kar edeceklerdi. Ayrıcalıklı konumlarını güçlendirmek amacıyla ilan edilmiş olan katı Venedik denizcilik yasaları, Venedik'e gelen malın ya Venedik gemileriyle ya da malların menşei ülkesinden gemilerle gelmesi gerektiğini şart koşmaktaydı. 13. Yüzyılda lagünün etrafındaki teftiş noktaları, yetkililerin gemileri kontrol etmesine ve yüklerin yasalara uygun ve izin verilen kapsamda olup olmadığını denetlemesine izin vermekteydi. Venedik'teki yabancı tüccarların şehirde birbirleriyle ticaret yapmaları yasaklanmıştı. Örneğin Almanlar Milanolularla doğrudan ticaret yapamamaktaydı ve Almanlar şehirde Fransa veya İngiltere'den taşınan malları değil, yalnızca Alman mallarını satabilmekteydi. Doğu'dan uzak olan veya kıyı şeridi çok az olan veya hiç olmayan Avrupa devletlerinin Venedik'te ticaret yapmaktan başka çaresi bulunmamaktaydı ve Doğu'dan gelen pek çok lüks mal yalnızca Venedik depolarında bulunabilmekteydi.[324]

Venedik ekonomi politikasının temel dayanak noktası güvenli ve dış pazarlarda faaliyet gösteren tüccarlarına hareket özerkliğini garanti etmek, ticaret yollarının serbest kalması ve bunun için ortaklarıyla müzakere ettiği bir uluslararası anlaşmalar ve imtiyazlar ağının hazırlanmasıydı. Bu şekilde Venedikliler kendilerine geniş bir girişim ve ticaret marjı sağlayan yasal güvencelerin koruması altında yabancı bir ülkede rahatlıkla ticaret yapabilmekteydi. Aslında bu anlaşmaların temelinde özellikle ticaretin icrasını düzenlemeye, lagün tüccarlarının seyahat ve değişim haklarını korumaya ve insan ve mal dolaşımını kolaylaştırmaya yönelik bazı karşılıklı tavizler vardı. Bu

[324] Horodowich,**A Brief History of Venice: A New History of the City and Its People**, s. 52.

nedenle sözleşme taraflarının hem ekonomik hem de hukukî nitelikte bir dizi ayrıcalık ve hakkı karşılıklı olarak tanıma konusundaki karşılıklı iradesine dayanmaktaydı. [325]

Anlaşmaların yapılmasındaki amaç mümkün olduğu kadar piyasa özgürlüğünü sağlamak ve iki tarafın ticarî aracılarının tam bir güvenlik durumunda hareketliliğini kolaylaştırmaktı. Venedik, Karadeniz'den kuzey Afrika'nın en batı kıyılarına kadar hemen hemen her ticaret merkezindeki tüccarlarını korumuş, bir anlaşmalar ve imtiyazlar ağı örmeyi başarmıştı.[326]

2.1 Ticaret Mekânları

Fuarları ve pazarları herhangi bir metodolojik netlikle tanımlamanın ve iki olguyu ayırt etmenin zorluğu özellikle alan sorunu ve şehir merkezlerinin gelişmesi göz önüne alındığında güçtür. İki ekonomik birim arasındaki yakın irtibat özellikle İtalya örneğinde dikkat çekiciydi. İtalya en yüksek kent yoğunluğuna sahip olmanın yanı sıra aynı zamanda kentsel stratejileri benimseyen kurumsal güçlerin erken dönem örneklerini gösteren bir ülkeydi. Avrupa ticareti çerçevesinde Ortaçağ ve erken modern çağların panayırları o dönem ekonomisinde dinamik bir unsuru teşkil etmekteydi. Ayrıca, fuar ve panayırlar hem ticarî hem de finansal açılardan Avrupa ekonomik mekanizmasının kalbini oluşturmaktaydı. Büyük uluslararası panayırların çoğu İtalyan tüccarların egemen olduğu az sayıda tüccar seçkinlerinin çalışmasıyla gelişmişti.

[325] Gerhard Rösch, "Le strutture Commerciali", **Storia di Venezia Storia di Venezia Dalle Origini Alla Caduta Della Serenissima**, C. 2, 1995, s. 439-440.

[326] ibid, s. 441.

Panayırların uluslararası nitelik kazanması ile şehir merkezlerinin ve pazarların büyümesi eşzamanlı gelişmelerdi.[327]

2.1.1 Panayır

Panayırlar ekonomilerde önemli bir yer tutmaktaydı. Şehir dışında yapılan dayanıklı tüketim malı alımları sınırlıydı ve günlük olarak mal tedariki için yeterli değildi. Bu açıdan panayırlar en çok bu fırsatı yaratan teşekküllerdi. Panayırlar genellikle sermaye malları (hayvancılık, tarım araçları) yada tekstil gibi dayanıklı tüketim mallarının veya günlük kullanım için olmayan mallarla ilgili üretici ve tüketicilerin yıllık buluşma noktasıydı. Panayır genellikle dinî bir bayramla birlikte özellikle koruyucu Aziz anısına düzenlenen bayramlarda gerçekleşmekteydi. Siyasi otoriteler, taşınan malları vergilerden muafiyeti gibi panayıra katılanlara bazı ayrıcalıklar tanımaktaydı. Diğer taraftan, tüccar ve müşterinin korunmasını sağlamaktaydı. Panayıra katılanlara bazı imtiyazlar ve muafiyetler tanınması, panayırın yapıldığı bölgeden bağımsız olması sebebiyle pazardan ayrılmaktadır. 11. yüzyıldan sonra ticarette iyileşmeler ve nüfusun artması dolayısıyla panayırların hem sayısı hemde önemi artmıştı. 12. yüzyılda bir dizi bölgesel ve bölgelerarası panayır sürekli bir pazar oluşturmuştu. 13. yüzyıldan itibaren nüfusa paralel olarak panayırların sayısındaki artış azalmıştı.[328]

Göğe Yükselme bayramı ile bağlantılı Sensa Panayırı Venedik tarihi bakımından önemliydi. Venedik'in en önemli törenlerinden biri olan doçun denizle evlenmesi,

[327] Paola Lanaro, "Economic Space and Urban Policies: Fairs and Markets in the Italy of the Early Modern Age", **Journal Of Urban History**, C. 30, S. 1, 2003, s. 37-38.

[328] Paolo Malanima, **Pre-Modern European Economy: One Thousand Years (10'th-19'th Centuries**), Brill, Leiden, Boston, 2009, s. 185-186.

Venedik deniz ve deniz ticareti arasındaki güçlü bağlantıyı simgeleyen eski bir ritüeldi. Bu etkinlik vesilesiyle düzenlenen panayırda St Mark meydanında hem temel hem de lüks ürünler satan birçok tezgah bulunmaktaydı. Anılan panayır iki haftalığına kurulmaktaydı. Panayırın açılmasıyla birlikte Venedik'in itibarı da artmıştı. Öyle ki, İtalyan Rönesansı'nın öncülerinden biri ve Mantova'nın markizi Isabella d'Este'nin oradan alışveriş yaptığı ve ünlü simaların bu panayırı ziyaret ettiği bilinmektedir.[329]

Venedik'in, şehri hac yolunda benzersiz bir nokta olarak gösterme niyeti bulunmaktaydı. Bu çerçevede, hacılara Kudüs'te yaşayacaklarından çok farklı bir tür maneviyat sunan bir yer olarak Venedik şehrini lanse etmeye çalışmıştı. Sensa panayırı, hacıların hediyelik eşya bulmaları, alışveriş yapmaları ve el yazmaları ve erken basılı kitaplar gibi Venedik'e özgü ürünleri keşfetmeleri için büyük bir fırsat yaratmaktaydı. Panayır vesilesiyle Venedik'ten ve dışarıdan gelen tüccarlar ve sanatçılar meydanda toplanmaktaydı. Tezgâhlarda çok sayıda nesne (resimler, kitaplar, Murano camı, ahşap, süs eşyaları, baharatlar vb.) satılmaktaydı ve panayır yılda 100.000'den fazla kişi tarafından ziyaret edilmekteydi. Panayır, kentin büyük bir cazibe merkezi olması ve ziyaretçilerin akıllarında egzotik ve büyüleyici bir yer olarak kalmasına katkıda bulunmuştu.[330] Panayır aynı zamanda, kitapçıların yeni yeni kitap okumaya başlayan ve kitap dünyasına aşina olmayan insanlar gibi farklı müşteri tipine ulaşılmasını sağlamıştı. Normalde dükkan da ciltsiz şekilde satılan ve genellikle satış anında bir ciltleyiciye verilen kitaplar panayır sırasında çoğunlukla ciltli olarak satılmaktaydı. Panayır

[329] Evelyn Welch,**Shopping in the Renaissance: Consumer Cultures in Italy 1400–1600**, Yale University Press, New Haven, 2006, s. 181

[330] Laura Grazia Di Stefano, "How To Be a Time Traveller: Exploring Venice With a Fifteenth-Century Pilgrimage Guide", **Making the Medieval Relevant**, Ed. Chris Jones, Conor Kostick, Klaus Oschema, De Gruyter, Berlin, Boston, 2020, s. 178-180.

sayesinde dükkânda uzun sürede satılan basılı eserler daha kısa sürede satılabilmekteydi.[331]

2.1.2 Pazar

Bir şehrin geçmişini ve geleneklerini öğrenmek için o şehrin günlük hayatı, otantik ruhu ile eski ve yeni yüzlerini keşfetmek için pazarlarına gitmekten daha iyi bir yol yoktur.

11. yüzyılda şehirlerin ekonomik durumlarında değişme görülmeye başlanmıştı. Değişim önce Fransa'nın güneyindeki birkaç şehirle İtalya'nın Pisa, Cenova, Venedik gibi şehirlerinde görülmüştü. Özellikle bahsekonu İtalyan şehir devletleri Bizans ve Müslüman Doğu'nun büyük ve zengin devletleriyle ticaret yaparak zenginleşmişlerdi. Şehir aynı zamanda bir pazar yeriydi. Köy halkı şehirlere gelerek şehir halkının beslenme, giyinme, ısınma gibi ihtiyaçlarını karşılamakta, kendileri de buradan sanayi ve ticaret eşyası satın almaktaydılar. Şehrin sahibi de satışlar üzerinden vergi almaktaydı.[332] Tipik bir pazar küçük bir alanda yaşayan ahalinin haftalık toplanma yeriydi. Değiş-tokuş çoğunlukla üretici ile tüketici arasında yapılmakla birlikte; bölge veya şehrin yerel ihtiyaçlarını aşan miktarlardaki ürünleri toplamak üzere aracılar da bulunmaktaydı. Pazarın hitabettiği alanın ölçeği küçük olduğu sürece yerel pazarlar kırlara dağılmış ve bazende bu dağınıklık sebebiyle birbirleriyle rekabet etmişlerdi. Şehirler büyüyünce haftada bir kurulan pazarlar ihtiyacı karşılamaz hale gelmekteydi. Ürünler artık haftada iki veya üç kez satışa sunulmaya başlanmıştı; pazar günleri bazı

[331] Angela Nuovo, **The Book Trade in the Italian Renaissance**, Brill, Leiden, Boston, 2013, s. 333.

[332] Charles Seignobos, **Avrupalı Milletlerin Mukayeseli Tarihi**, Çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul,1960, s. 145.

saatler belli bir ürünün satışına tahsis edilmekte ve daha sonraki dönemde bu saatler başka bir malın satışına ayrılmaktaydı; özel günler veya yerler -örneğin hayvan pazarı gibi- belli ürünlerin satışı için ayrıldığı için birden fazla pazar yeri ortaya çıktı. Malları kötü hava koşullarından koruma ihtiyacı kent hallerinin yapılmasına vesile olmuştu. Bu gelişmeler büyük kentlerde günlük pazarların oluşmasına yol açmış; bu pazarlara büyüyen dükkân ve depoların katılmasıyla alıcılar istediklerini arzu ettikleri zaman ulaşabilir hale geldiler.[333] Madeni paranın orijinalliği ve ağırlıkların güvenilirliği açısından her pazar meydanın da paranın, ağırlıkların ve alınan önlemlerin kontrolünü denetleyen bir otorite bulunmaktaydı. Pazar yeri genellikle kuralların, sınırların ve kesin düzenlemelerin uygulandığı alanlardı.[334]

Venedik'te yerli ve yabancı tüccarlar için bir buluşma yeri olan Rialto pazarı her gün kurulmaktaydı. Bu pazar uluslararası panayırların tüm özelliklerine sahipti, ancak sadece belirli bir dönemde değil yılın her günü kurulmaktaydı.[335]

Şehrin ekonomik merkezi olan Rialto pazarı Arsenal'den biraz daha eskiydi. Pazar yalnızca bazı tüccarlar için bir toplanma yeri işlevi görürken, 11. yüzyılın sonunda halka açık hale gelmeye başlamıştı. Devlet daha sonraki yüzyıllarda hiçbir zaman tüm pazar bölgesine sahip olmayı başaramamıştı. Aslında şehrin açık karakteri pazar yeri haline gelmesi açısından çok elverişliydi. Rialto pazarı sayesinde 1264'te

[333] Herbert Heaton, **Avrupa İktisat Tarihi**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay-Osman Aydoğdu, C. 1, Teori Yayınları, Ankara, 1985, s. 164-165.

[334] Malanima, **Pre-Modern European Economy: One Thousand Years (10'th-19'th Centuries**, s. 188.

[335] Nuovo, **The Book Trade in the Italian Renaissance** s. 298.

Büyük Kanal üzerindeki ilk kalıcı ahşap köprü inşa edilmişti.[336] Rialto meydanı, gıda pazarları, her türlü dükkân, depo, ofis, banka ve konut tarafından çevrelenmişti. Kentin ticaretini simgeleyen Rialto birkaç yüzyıl boyunca yerel ve uluslararası ticaretin merkezi olmuştu. Rialto pazar alanı, mal ve hizmetin ana kaynağı olması sebebiyle hem erkekler hem de kadınlar için Venedik'in sosyal ve ekonomik merkezi olarak işlev görürken hem de şehirdeki günlük yaşamı sembolize etmekteydi. Rialto pazarı yazarlar, sanatçılar, zanaatkârlar ve onların müşterileri için kozmopolit bir pazar yeri ama aynı zamanda bir entelektüel alışveriş merkeziydi. Rialto pazarının ilk günlerinden bu yana meydanın kuzeybatı tarafındaki "Ruga dei Oresi" adlı uzun caddeki çarşılar büyük ölçüde kuyumcular ve gümüşçüler tarafından doldurulmuştu. Köprünün en yakınındaki kısımda süslü kumaşları Venedik tekstil ticaretini özetleyen, lüks endüstrisinin önemli bir parçası olan kentin zenginliğine büyük katkıda bulunan manifaturacılar bulunmaktaydı. [337]

Pazar bölgesi, oldukça küçük bir alanda toplanmış birçok farklı işleve sahip, karmaşık, büyük ölçüde gelişmiş bir semtti. Bu işlevler, en zengin tüccarlar ve bankacılardan, seyyar satıcı ve hayat kadınlarına kadar şehrin tüm sosyal yelpazesini kucaklamaktaydı. Toptan satılan mallar için toptancı pazarlar, gıda ürünleri için perakende pazarlar bulunmaktaydı. Balık, et, meyve ve sebzeler; zanaatkâr için ip ve

[336] Albert J. Ammerman, **Venice Before the Grand Canal, Memoirs of the American Academy in Rome**, C. 48, 2003, s. 141-142.

[337] Sandra Paikowsky, "James Wilson Morrice at the Rialto Market in Venice", **Journal of Canadian Art History / Annales d'histoire de 'art Canadien,** C. 33, S. 1, 2012, s. 88-92.

kordon, akla gelebilecek her türlü kumaş, tencere, tava vb. mutfak eşyaları, baharat ve oryantal lüks mallar satıldığı pazarlar her zaman çok kalabalıktı.[338]

2.2 Ticareti Yapılan Ürünler

2.2.1 Tekstil Ürünleri

2.2.1.1 Yün Ticareti

Yünlü tekstil ürünleri 12. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar Batı Avrupa ekonomi tarihinde hem bölgesel hem de uluslararası ticaret için üretilmiş en önemli ticarî mallardandı. Bu nedenle, yünlü tekstiller 16. yüzyıla kadar İtalyan ekonomisi için hayati öneme sahip olmuştu. İtalya, Ortaçağ ve erken modern çağlarda Akdeniz havzası ve Yakın Doğu'daki Hıristiyan Avrupa'nın çoğunluğuna ve İslam dünyasına yüksek kalitede yün bazlı tekstil sağlayan en önemli üç bölgeden biriydi. [339]

Venedik yün endüstrisinin kökeni 13. yüzyıla kadar uzanmakta olup, 16. yüzyıla kadar şehir ekonomisinde çok önemli bir yeri bulunmamaktaydı. Venedik yüksek kaliteli kumaşların ve özellikle ince İngiliz yününden dokunmuş kumaşların yapımında

[338] Goy, **Building Renaissance Venice: Patrons, Architects and Builders C. 1430-1500**, s. 40.

[339] John H. Munro, "The Rise, Expansion, and Decline of the Italian Wool-Based Cloth Industries, 1100–1730: A Study in International Competition, Transaction Costs, and Comparative Advantage", **Studies in Medieval and Renaissance History**, C. 9,2012, s. 45-46.

uzmanlaşmıştı.[340] Venedik'te ticarî faaliyette bulunan bir yün üreticisi, ihtiyaç duyulduğunda farklı kumaş türlerinden hammaddeyi kolayca satın alabilme avantajına sahipti. Şehrin geleneksel ticarî işlevine uygun olarak hükümet yünden kazanç elde etmek için anakara sakinlerinden ve yabancılardan daha yüksek fiyatlar talep etmek amacıyla hammaddelerin her yerden gelmesini sağlama politikasını benimsemişti. Ayrıca, Venedik hükümeti tüccarların hareket özgürlüğünü genişletmek veya şehir stoklarına göre kısıtlamak için bu politikayı manipüle edebilmekteydi.[341] 1419'da yerel olarak üretilen yünlerden vergi tamamen kaldırılmıştı. Aynı zamanda, hükümet özel muafiyetler vermeden yabancı ülkelerden yün tedarikini başkent aracılığıyla temin etmek zorunda bırakmıştı.[342] 1430-1450 yılları arasında stoklar düşmüştü. 1433'te kumaşçılar şehirde çok az yün olduğu ve üretim kalitesini garanti edemedikleri için hükümet uygulamalarını protesto etmişti.[343] 1471'de senato yerel olarak üretilen yünün

[340] Domenico Sella, "The Rise and Fall of the Venetian Woolen Industry", **Crisis and Change in the Venetian Economy in the Sixteenth and Seventeenth Centuries**, Ed. Brian Pullan, Methuen, Londra, 1968, s. 111.

[341] Andrea Mozzato, "Production of Woollens in Fifteenth -and Sixteenth- Century Venice", **At the Center of the Old World: Trade and Manufacturing in Venice and the Venetian Mainland (1400-1800)**, Ed. Paola Lanaro, Centre for Reformation and Renaissance Studies, Toronto, 2006, s. 75-76.

[342] Archivio di Stato di Venezia, Senato, Deliberazioni Misti, Registri 52, fol 198, https: //asve. arianna4. cloud/patrimonio/264605ba-b0ab-4625-93b2-e5899a6c6b9f/51-deliberazioni-misti-registro-05-mar-1415-26-feb-1417, Erişim tarihi: 05. 10. 2020.

[343] Archivio di Stato di Venezia, Senato, Deliberazioni Misti, Registri 59, fol 6, https: //asve. arianna4. cloud/patrimonio/eed39c99-a20d-4c31-90ad-8183a4d02308/59-deliberazioni-misti-registro-01-set-1433-26-feb-1437, Erişim Tarihi: 17. 10. 2020.

ihraç edilmesine izin vermişti. 1480'lerin ortalarına kadar şehirde yün bolluğu vardı.[344] 1485'te yün üreticilerinin protestoları 1520'lere kadar sürecek olan bir krizin başlangıcını teşkil etmekteydi. Venedik hükümeti Venedik gemilerinin nakliye maliyetlerini düşürerek ve doğuya özgü baharatlar ile Girit şarabının ihracatını kesintiye uğratmakla tehdit ederek tehlikeyi önlemişti. Osmanlı ile savaş ve Memlüklerle sorunlu ilişkiler nedeniyle az miktarda Türk yünü sağlanabilmişti.[345] 1513'te Doğu Akdeniz'den yün ithal edilmesine ilişkin çağrı yapılmıştı.[346]

16. yüzyılın sonunda deniz ticaretinin büyümesi bilhassa cam, matbaacılık, ipek ve yünlü kumaşlarda yerel imalatların artan arzına da dayanmaktaydı. Yünlü kumaş endüstrisi özellikle diğer İtalyan bölgelerindeki genel üretimin düşüşüne kıyasla önemli gelişme sağlamıştı. 16. yüzyılın ikinci yarısında Venedik yünlü kumaş endüstrisi yılda 10.000 ila 24.000 kumaş üreterek gerçek bir patlama kaydetti. Büyüme, özellikle ipek endüstrisinin çeşitli kentsel ekonomilerde ve kırsal alanlarda yünlü kumaş üretiminin yerini aldığı İtalyan yarımadasının geri kalanıyla karşılaştırıldığında dikkat çekmektedir.[347]

---

[344] Archivio di Stato di Venezia, Senato, Deliberazioni Mar, Registri 9, fol 178, https: //asve. arianna4. cloud/patrimonio/dd1111cb-2bac-4afc-b00b-b0894f326d8c/37-deliberazioni-misti-registro-16-set-1381-27-gen-1383 Erişim Tarihi: 03. 02. 2021.

[345] Mozzato, "Production of Woollens in Fifteenth -and Sixteenth- Century Venice", s. 78.

[346] Benjamin Arbel, "The Last Decades of Venice's Trade with the Mamluks: Importations into Egypt and Syria", **Mamluk Studies Review**, C. 8, S. 2, 2004, s. 39.

[347] Andrea Caracausi, "The Wool Trade, Venice and The Mediterranean Cities at The End Of The Sixteenth Century", **Commercial Networks and European Cities, 1400-1800**, Ed. Andrea Caracausi ve Christof Jeggle, Pickering Chatto, Londra, 2014, s. 203.

2.2.1.2 Pamuk Ticareti

Batı ticarî gelişiminde baharat ticaretine verilen önem hammadde ve gıda maddelerinin rolünü gölgede bırakmıştı. 11. yüzyıldan itibaren, Doğu topraklarının fethi ve denizaşırı ticaret noktalarının kurulması, başta Avrupalı tüccarlara tekstil lifleri (yün, pamuk, ipek), boyalar, şap olmak üzere başlıca hammadde üretim bölgelerinde bir yer sağlamıştı. Doğuya özgü lüks malların ithalatı devam ederken ve hatta artarken 12. yüzyıldan itibaren ticarî faaliyetler gittikçe daha çok endüstriyel hammaddelerin satın alınmasına ve üretimi tamamlanmış ürünler için yabancı satış noktalarının açılmasına yönelmişti.[348]

12. yüzyılda kuzey İtalya'da kurulan pamuk endüstrisi, hem ürünler hem de kullanılan teknikler açısından İslam Dünyasının bir taklidinî sunmaktaydı. Lakin İslam Dünyasında tekstil imalatı devlet kontrolünde bir üretim sisteminden müteşekkildi. Devlet fabrikalarının yanı sıra özel sektöre ait daha küçük sanayi birimleri de vardı. İtalyan endüstrisi ise girişimcilerin çıkarları tarafından kontrol edilen özel bir teşebbüstü. Bunun yanı sıra İslam endüstrisi ademi merkeziyetçi hale getirilmiş ve tekstil üretiminin ana merkezleri hammadde kaynaklarının yakınında konumlanmıştı. İtalyan pamuk endüstrisi ise tedarik kaynaklarından oldukça uzakta bulunmaktaydı. Bu anlamda, İtalyan tüccarları haklı olarak Ortaçağ pamuk ticaretinin yaratıcıları olarak kabul edilmektedir.[349]

---

[348] Maureen Fennell Mazzaoui, **The Italian Cotton Industry in the Later Middle Ages, 1100–1600**, Cambridge University Press, New York, 1981, s. 28.

[349] ibid, s. 29.

Kuzey İtalya'ya ilk pamuk ithalatı, I. Haçlı Seferlerinin ardından 12. yüzyılda gerçekleşmişti. 1168 tarihli bir belgede, Venedikli tüccar Guidoto Gradenigo'nun, Torcello'lu Radoano Barozzi'yi, Korint'ten iki tonun üzerinde bir pamuk sevkiyatı yapması için görevlendirdiği ve Gradenigo'nun pamuk için bir yıl önce Konstantinopolis'teki Pietro da Molino'ya 64 altın ödediği kaydedilmişti.[350]

1104 yılında Hristiyanlar tarafından fethedilen Akka, Levanten mallarının nakliyesi bakımından önemli bir çıkış noktası olmuştu. Diğer taraftan Akka 12. ve 13. yüzyıllarda Pisa, Cenova, Venedik ve Marsilya tüccarlarına tahsis edilmiş özel mahalleleri (Ek: 14) olan büyük bir Hıristiyan kolonisine ev sahipliği yapmıştı. Baharat ticareti ile birleştiğinde büyük miktarda şeker kamışı ve pamuk sevkiyatı da vardı.[351]

Pegolotti "Pratica Della Mercatura" adlı el kitabında pamuğun Akka limanında Venedik, Pisa, Cenova, Mora, Ancona, Palermo, Messina, Puglia, Napoli, Floransa, Marsilya, Nimes ve Montpellier limanlarına ihraç edilen mallar listesinde ilk sırada bulunduğunu belirtmektedir.[352]

Kıbrıs Haçlı Krallığı da 13. ve 14. yüzyıllarda önemli bir pamuk kaynağıydı. 1191'den beri Lüzinyan hanedanı tarafından yönetilen Kıbrıs, Hristiyanların Suriye limanlarını kaybetmesinin ardından doğu ticareti için bir antrepo olmuştu. 1306'da Venedikliler, Kıbrıs Krallığı ile bir anlaşma yapılmış ve bu anlaşma sayesinde Mağusa limanında kendi mahallelerinin yanı sıra çok sayıda ticarî ve malî imtiyaz kazanmışlardı. Kıbrıs'ın ticaret ve bankacılık işlerinde öne çıkan ailelerden biri olan

[350] Raimondo Morozzo della Rocca ve A. Lombardo, **Documenti Del Commercio Veneziano Nei Secoli XI-XIII**, Sede Dell'istituto, Roma, 1940, s. 192.

[351] Mazzaoui, **The Italian Cotton Industry in the Later Middle Ages, 1100–1600**, s. 36.

[352] Pegolotti, **La Pratica Della Mercatura**, s. 63-68.

Venedikli Corner ailesi üyelerinden gemi sahibi olanlar Kıbrıs kralı ve yerel makamlarla bir dizi özel anlaşma yaparak adanın ana tarım ürünleri olan şeker, tuz ve pamuk ticareti üzerinde tekelleşmişlerdi. [353]

14. yüzyılda Kıbrıs'tan ham ve eğrilmiş pamuk ile pamuklu kumaş İspanya, İtalya ve Kuzey Afrika limanlarına gelmişti. Kıbrıs pamuk ipliği Paris ve Brugge'de de satılmaktaydı. Kıbrıs'ta Venedikliler ve Cenevizliler ithalat ve ihracat ücretlerinden muaftı.[354] 1474'ten sonra Kıbrıs ticareti üzerinde Venedik etkisi artmıştı. 1489 yılında Kıbrıs, Venedik mülkü ilan edilmiş ve Osmanlının fethine kadar bu statüyü korumuştu. 15. ve 16. yüzyılda, Venedik yoluyla ithal edilen Kıbrıs pamuğu, güney Almanya sanayileri tarafından yoğun bir şekilde kullanılmıştı.[355]

13. yüzyılda Batı'ya ihraç edilen yüksek kaliteli pamuk ihracat hacminin en büyüğünü Mısır'da yetiştirilen pamuk oluşturmaktaydı. Bu durum İskenderiye'nin yüzyıllardır Hint baharatları için Akdeniz'in başlıca çıkış noktası olmasından kaynaklanmaktaydı. Baharatlara ek olarak İskenderiye'den yerel mamul ürünleri özellikle de tekstil ürünleri olan ham keten ve pamuk ihracatı da yapılmaktaydı.[356]

1300'den sonra Batı endüstrileri için düşük kaliteli pamuğun ana kaynağı Anadolu'ydu. Kilikya dışında Anadolu'nun geri kalanında birkaç çeşit kısa lifli kaba pamuk üretilmekteydi. Buna ek olarak ucuz Türk pamuğu mum fitilleri, yorganlar ve şilte dolgusu gibi diğer amaçlar için yaygın olarak kullanılmaktaydı. Bu durum

[353] Mazzaoui, **The Italian Cotton Industry in the Later Middle Ages, 1100–1600**, s. 41.

[354] Pegolotti, **La Pratica Della Mercatura**, s. 85.

[355] Mazzaoui, **The Italian Cotton Industry in the Later Middle Ages, 1100–1600**, s. 42.

[356] Eliyahu Ashtor, "The Volume of Levantine Trade in the Later Middle Ages (1370-1498)", **The Journal of European Economic History**, C. 4, S. 3, Roma, 1975, s. 590.

Avrupa'nın birçok yerinde bu mala olan yüksek talebi açıklamaktadır. İtalya 1300'lerin başından itibaren Anadolu pamuğu ihracat etmekteydi. Güney sahili boyunca, Antalya limanı Türk şapı, ham pamuk ve kumaş için bir çıkış noktasıydı. Anadolu Türk Beyliklerinin limanları olan Alanya, Ayasuluk, Palatia (Milet) aynı şekilde Batı'nın şap ve pamuk ticareti için önemli depolardı. 15. yüzyılda Venedikliler Gelibolu'dan pamuk ihraç etmişlerdi. [357]

Venedik'in 1207-8'de Halep emiri ile yapmış olduğu anlaşmada, Halep'ten Lazkiye'ye ihraç edilen inci, kıymetli taş ve pamuk için ödenecek vergiler belirlenmişti. Pamuk için vergi parça yük başına 17 dirhemdi. 1225'te vergi tarife düşürülmüştü. 1229'da ise daha fazla taviz verilmişti. Beyrut hükümdarının 1222'de Venediklilere verdiği ayrıcalık ile pamuk ticaretini düzenlenmişti. Kuzey Suriye'deki emirlerle yapılan anlaşmalar, kervan yolları boyunca Venedikli tüccarlar için koruma sağlamıştı. 13. yüzyılın ortalarına doğru Venedikliler Şam pazarlarında ticaret yapmaya başlamışlardı.[358] 1373'te Mağusa'nın Cenevizliler tarafından ele gerilmesiyle Venedikliler Şam ve Halep pazarlarına erişim sağlayabilecekleri Beyrut ve diğer Suriye limanlarına yelken açmıştı. Moğol gücünün parçalanması ve Küçük Ermenistan Krallığının Memlükler tarafından yıkılması, Tebriz ve Orta Asya'ya giden yolu kullanmayı imkânsız hale getirirken, Timur'un fetihleri tüm Kuzey rotalarındaki ticaret modelini bozmuştu. Sonuç olarak, Suriye limanları ile Şam ve Halep gibi şehirlerde yoğun bir ticaret trafiği olmuştu. 14. yüzyılın sonunda Venedik, Beyrut limanına gidecek özel bir kadırga konvoyu hazırlamıştı. Her yıl Haziran ayında da Suriye limanlarına pamuk yüklemek için özel bir filo gönderilmekteydi.[359] 15. yüzyılda Akka

[357] Mazzaoui, **The Italian Cotton Industry in the Later Middle Ages, 1100–1600**, s. 44.

[358] Heyd, **Histoire Du Commerce Du Levant Au Moyen Age**, C. 1, s. 373-377.

[359] Mazzaoui, **The Italian Cotton Industry in the Later Middle Ages, 1100–1600**, s. 37.

limanının Batı ticareti için bir depo olarak işlevini devam ettirmesi neredeyse tamamen pamuğa bağlıydı. O dönemde Venedikliler Akka'da pamuğun depolanması için depolar kiralamaktaydı ve şehrin yakınlarında bu emtiayı satın almakla görevli bir Venedik temsilcisi bulunmaktaydı.[360] Cenevizliler, Katalanlar ve Floransalılar Ortaçağ'ın sonlarında Suriye ticaretinde aktif olsalar da Venedikliler bölgede en büyük ticarî nüfuza sahiplerdi. Şam ve Halep'te de bir dizi limanda Venedik fondaco[361] (funduk) ağı kurulmuştu. Şam kenti Querini, Barbarigo ve Storlado gibi bir dizi Venedikli soylu ailenin ticarî operasyonlarının merkezi haline gelmişti. Venedikli Soranzo ailesinin şirketi pamuk ticareti için önemli bir merkez olan Hama'da kurulmuştu. Pamuk ipliği ve kumaş üretimi ile tanınan Yafa yakınlarında küçük bir yerleşim yeri olan Remle, Venedikli tüccarların da uğrak yeri olmuştu. Suriye, Batı endüstrileri için en önemli pamuk kaynağıydı. Memlük sultanları ve ardından Osmanlı hükümdarları tarafından pamuğa uygulanan harçlar ve malî dayatmalar hammadde fiyatlarında ara sıra artışlara neden olmasına rağmen 16. yüzyıl boyunca Suriye bu konumunu korumuştu.[362]

[360] Heyd, **Histoire Du Commerce Du Levant Au Moyen Age**, C. 2,s. 465-466.

[361] Grekçe pandocheion, Arapça funduq ve Latince fundicum (fondaco) yaklaşık iki bin yıl boyunca Akdeniz'in her yerinde görülmekteydi. Sözkonusu kurumlar sadece tüccarlar ve gezginler için konaklama yeri değil, aynı zamanda ticari depolar, antrepolar, ticarethaneler, vergi istasyonları ve pazar alanlarıydı. 12. yüzyıla gelindiğinde Avrupalı tüccarların İslami pazarlara gelmesiyle funduk, fondaco'ya dönüşmüştür. Fondacolar, Müslüman ve Hıristiyan bölgeler arasındaki ticareti ve seyahati kolaylaştırmıştır. Bkz Olivia Remie Constable, **Housing the Stranger in the Mediterranean World: Lodging, Tradeand Travel in Late Antiquity and Middle Ages,** Cambridge University Press, Cambridge, 2003, s. 1-3.

[362] Mazzaoui, **The Italian Cotton Industry in the Later Middle Ages, 1100–1600**, s. 38.

Selanik, Yunan adaları ve çevresindeki bölgelerde üretilen pamuğun çıkış noktası olmuştu. Venedik'in elinde bulunan Yunan adalarında pamuk bitkisinin yetiştirilmesine verilen resmi teşvik yeni bir tedarik kaynağıydı. Girit, Negroponte (Eğriboz), Santorini ve Mora, Venedik'in 14. ve 15. yüzyıllardaki pamuk ithalatının önemli bir bölümünü oluşturmaktaydı.[363] 16. yüzyılın başlarında Kıbrıs, Girit, Negroponte ve çevresinde Venediklilerin elde ettikleri topraklar üzerinde uyguladığı doğrudan kontrol ve Suriye, Mısır ile eski Ermeni limanlarında ki güçlü ticarî nüfuzu sayesinde Venedik hem yüksek kaliteli hem de orta seviye Levant pamuk çeşitlerinde Avrupa endüstrilerinin baş distribütörü olarak yer almıştı. 1400'lerde İtalyan anakarasındaki siyasi kontrolün genişletilmesiyle Venedik hinterlandındaki birçok kente yalnızca kendisinden satın alma zorunluluğu getirerek pamuk tedariki üzerinde bir tekel uygulamaya koymuştu.[364] Pamuk ticareti, hem büyük hem de orta düzey Venedik ortaklıklarının bu sektöre yatırım yapmasını sağlamıştı.[365]

Pamuk işlemlerinde navlun, gümrük tarifeleri ve diğer giderler için yapılan kesintilerden sonra net kar marjı 15. yüzyılda % 40 ile % 55 arasında değişmekteydi.[366]

12. yüzyıldan 16. yüzyılın başlarına kadar olan dönem Avrupa pamuk ticareti tarihinde ayrı bir bölüm oluşturmaktaydı. Özellikle Venedik'in elinde bulunan pamuk arazilerinde ekim alanlarının genişletilmesi, nakliye ve denizcilikteki gelişmelerle birleştiğinde giderek daha büyük miktarda pamuk ithalatına izin vermişti. Düşük

[363] Thiriet, La Romanie Venitienne Au Moyen Age, Le Développement Et l ' Exploitation Du Domaine Colonial Vénitien (XIIe - XVe siècles), s. 321-322.

[364] Mazzaoui, **The Italian Cotton Industry in the Later Middle Ages, 1100–1600**, s. 47.

[365] Ashtor, The Volume of Levantine Trade in the Later Middle Ages (1370-1498), s. 602.

[366] Eliyahu Ashtor, "Profits from Trade with the Levant in the Fifteenth Century", **Bulletin of the School of Oriental and African Studies,** C. 38, S. 2, 1975, s. 271.

nakliye maliyetleri, bazı Doğu limanlarında hammadde maliyetindeki artışları telafi etmekteydi. Bu ticaretten esas karı başta esas olarak Venedik olmak üzere, Cenevizliler ve Floransalılar elde etmişti. 16. yüzyıl boyunca Akdenizdeki pamuk ticareti, uluslararası ticaretteki köklü değişiklikler nedeniyle kesintiye uğramıştı ve Balkanlar ve Mora'daki fetihlerin ardından Suriye ve Mısır üzerine Osmanlı fetih hareketleri İtalyan devletleri için siyasi ve askerî zorluklar yaratmıştı. Fetihin ötesinde Osmanlı siyasi ve ticarî politikaları Doğu Akdeniz'deki İtalyan ticaretinin refahını yavaş yavaş sekteye uğratmaktaydı.[367]

2.2.1.3 İpek

Lüks dokuma Ortaçağ ve Rönesans boyunca uluslararası lüks emtia ticaretinde sürekli alınıp satılan mallardandı ve evrensel bir talep görmekte olup ortak para yerine geçmekteydi. Lüks dokuma kıyafetler giymek ve sergilemek hem Doğu'da hem de Batı'da otorite ve rütbeyi göstermekte, dünyevi hayattan dinî törenlere ve önemli olaylara işaret etmekteydi. Her yerde en itibarlı olan dokumalar altın ya da gümüş telle işlenmiş veya üstüne incilerle değerli taşlar dikilmiş ipeklilerdi.[368]

Ortaçağ'da ipek ilk olarak hazır ürünler şeklinde Latin Batı'ya ulaşmıştı. 7. yüzyıldan 13. yüzyılın ortasına kadar sürekli bir ipek kumaş ticareti akışı olmuştu. Bu ipekler dokuları, altın veya diğer malzemelerden yapılmış iç içe geçen veya işlemeli dekoratif desenleri, ara sıra değerli taşlarla bezenmeleri ve son olarak da renkleri nedeniyle oldukça değerliydi. Bu ipeklerin menşei ve seyahat ettikleri güzergâhlar

[367] Mazzaoui, **The Italian Cotton Industry in the Later Middle Ages, 1100–1600**, s. 53.

[368] Rosamond E. Mack, **Doğu Malı Batı Sanatı: İslam Ülkeleriyle Ticaret ve İtalyan Sanatı 1300-1600**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 55.

yüzyıllar boyunca değişiklik göstermişti. Bizans, Levant ve onun büyük Asya hinterlandından, Kafkasya ve İspanya'dan, ipekler ya doğrudan Akdeniz'e taşınmaktaydı ya da Karadeniz'i Orta Avrupa üzerinden Latin Batı'ya bağlayan kara yollarını takip etmekteydi. Kumaşlar bu bölgeye hediye, haraç veya ticarî mal olarak gelmişti. 11. yüzyılın sonlarından itibaren doğrudan Akdeniz bağlantısı hızla önem kazandı ve sonraki yüzyılda ipek kumaşların Latin Batı'ya yönlendirilmesinde etkin rol oynamıştı.[369]

Yüzyıllar boyunca ipek endüstrisi Çin'de gelişmiş, ancak ipek böcekçiliği ve ipeğin sırrı o kadar iyi saklanmıştı ki yabancılar üretim sürecini asla öğrenememişlerdi. İpekböcekçiliği teknolojisinin Bizans'a 553/4'te ulaştığı andan itibaren ipek, imparatorluk tekeli olarak devlet kontrolü altında kalmıştı.[370] Erken ve orta Bizans dönemlerinde ipek üretimi imparatorluğun tekelindeydi ve Konstantinopolis'teki imparatorluk atölyesinde yüksek kaliteli ipekler dokunmaktaydı, çok sınırlı bir şekilde özel sektör de üretim yapabilmekteydi. İpeğe erişim toplumun en seçkin üyeleriyle sınırlıydı.[371]

Bizans İmparatorları ipeğin tedarikini kontrol etmekteydi. Bu kıymetli tekstil, uluslararası ticaretin en önemli maddeleri arasındaydı, çünkü çoğu ülke temel gıda maddeleri, yünlü kumaşlar, metaller ve toprak eşyalar gibi temel ihtiyaçlar bakımından

[369] David Jacoby, "Silk crosses the Mediterranean", **Byzantium, Latin Romania and the Mediterranean**, Ashgate Publishing Company, Aldershot, 2001, s. 55.

[370] Gilbert Dagron, "The Urban Economy, Seventh-Twelfth Centuries", **The Economic History of Byzantium**, A. E. Angeliki E. Laiou, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Vaşington, 2002, s. 444.

[371] Leslie Brubaker ve John Haldon, **Byzantium in the Iconoclast Era, c. 680-850: A History**, Cambridge University Press, New York, 2011, s. 479-480.

neredeyse kendi kendine yeterliydi. Bizans, ipek, mor ve altın işlemeli kumaşların ihracatını serbest bırakarak gümrük vergilerinden önemli bir gelir elde etmiş ve eyaletlere yabancıların altın akışını teşvik etmişti. Bu kumaşlar yalnızca bir mal olmayıp özel bir öneme sahipti. İmparator ve aristokrasinin kıyafeti, siyasi otoritenin vazgeçilmez bir sembolü ve dinî törenler için ipek kumaşlar temel ihtiyaçtı.[372]

10. yüzyılda ipek kumaş ve diğer Bizans mallarının Batı Avrupa'ya tedariki için kullandıkları kanallarından biri Venedikti. İtalya'da Venedikliler, 15 gün süren 2 yıllık fuar vesilesiyle yalnızca Pavia'da pallia (büyük Bizans ipek kumaşları) satabilmekteydiler. Pavia tacirlerin baharatlar, Doğuya özgü ipek kumaşlar, giysiler ve yerli işlenmemiş ipeklerin satışını yapabildiği yegâne yerdi.[373] 11. yüzyılın başlarından itibaren Venedik'in ipek kumaşının ithalatında büyümesine tanık olundu. 1071'den IV.Haçlı Seferi'ne kadar Venedikli tüccarlar sürekli Thebes'te (Teb) bulunmaktaydı. Bu iç şehirdeki faaliyetleri, doğuda Konstantinopolis'e ve batıda Venedik'e kadar çeşitli niteliklerde ipek kumaşların ihracatı ile ilgiliydi.[374]

11. yüzyılda Venedikli tüccarlar vergi muafiyetleri sayesinde imparatorluk içindeki iç ticarete katılmışlardı. 1126'dan itibaren ticarî ayrıcalıklar Venediklilerle ticaret yapan Bizanslılar tarafından genişletilmişti. Bu da onların Konstantinopolis'te ve Batı'da ipek taşıma ve ticaretindeki rollerini açıklamaktaydı.[375]

---

[372] Robert Sabatino Lopez, "Silk Industry in the Byzantine Empire", **Speculum**, C. 20, S. 1, 1945, s. 1.

[373] ibid, s. 37-38.

[374] Jacoby, "Silk crosses the Mediterranean", s. 62.

[375] David Jacoby,"The Byzantine Outsider in Trade (c. 900-c. 1350)", **Strangers to Themselves: The Byzantine Outsider, Papers from the Thirty-second Spring Symposium of Byzantine Studies**, Ed. Dion C. Smythe, Ashgate Variorum, Aldershot, 2000, s. 134-135.

Haçlı seferleri, Latin devletlerinin Levant'taki varlığı ve 12. ve özellikle 13. yüzyılda hac seyahatindeki artış Batı'nın Yakın Doğu ipek kumaşlarıyla tanışıklığını artırmıştı ve Batı'da yayılmalarını teşvik etmişti. Pek çok ipekli kumaş türü ve değerli giysiler 1098'de Antakya'yı fethettikten sonra Haçlıların topladıkları ganimetler arasında yer almıştı. 1268'de Latin döneminin sonuna kadar bu alandaki faaliyetlerini sürdüren Antakya önemli ipek kumaş üreticisi şehirlerdendi. 1153'te Venedik, Antakya prensi Renaud de Châtillon 'dan (1153-1160) kentin ipekli kumaş ihracatı üzerindeki ücretlerde bir indirim elde etmişti.[376]

Venedik ile Bizans İmparatorluğu arasındaki ticarî ilişkiler sayesinde ipek ticareti zamanla sağlam bir zemine oturmuştu. Artan talebe yanıt olarak her şehirde tek üretim merkezi ortaya çıkmıştı. Artık sadece prensler ve azizler değil, aynı zamanda nüfusun zengin şehirli sakinleri de ipek kıyafetler giyinmekteydi. Fakat elit ve kaliteli mallar yine Bizans'tan ve Müslüman ülkelerden gelmekteydi. Bu, bir tarafta siyasi ve askerî olayların, diğer tarafta teknik yeniliklerin bir sonucu olarak 13. yüzyılda değişmişti; bu faktörlerle birlikte Avrasya'da ipek ticaretinin tarihi modern zamanlara kadar şekillenmişti.[377] 1204 yılında Konstantinopolis'in Latinler tarafından fethi ile sona eren IV. Haçlı Seferi şehrin ipek endüstrisinin çöküşüyle sonuçlanmıştı. Kuşkusuz, Bizans İmparatorluğu'nun IV. Haçlı Seferi'ni takiben parçalanmasıyla Latin tüccarların ve girişimcilerin Thebes, Negroponte ve Andros'taki (Andre) ipek üreticilerine daha kolay erişmelerini sağlamıştı. Bu durum anılan yerlerdeki ürünlerin Latin Batı'ya

[376] Jacoby, "Silk crosses the Mediterranean", s. 63.

[377] Thomas Ertl, "Silkworms, Capital and Merchant Ships: European Silk Industry in the Medieval World Economy", **The Medieval History Journal**, C. 9, S. 2, 2006, s. 252.

ithalatını teşvik etmişti.[378] Diğer yandan, Latin istilası Bizans elitlerinin büyük bir kısmının ve yerel zanaatkârların çoğunun Anadolu'ya göç etmesine neden olmuştu. Kalan az sayıda usta zanaatkâr ve araç gereçleri kısa süre sonra girişimci olarak hareket eden ve üretimi yerinde kontrol etmeye başlayan Venedikli ve Cenevizli tüccarların kontrolüne girmişti.[379]

Ortaçağ'ın sonlarından itibaren Mora, Kiklad Adaları, Girit ve Oniki Adalar'daki ki ham ipek üretiminin önemli bir kısmının ya yerel sanayinin ya da diğer İtalyan şehirlerinin ihtiyacını karşılamak üzere Venedik'e gittiği için bol miktarda bulunmaktaydı. Ancak 16. yüzyılda bu malzemelerin yalnızca küçük bir kısmı Venedik kontrolü altındaki topraklardan gelmekteydi.[380]

Moğol ipekleri birkaç güzergâh üzerinden Latin Batı'ya ulaşmıştı. Başlangıçta Akka ipekli kumaşların ana pazarlarından ve ihracatçılarından biriydi. Bu bölgede üretilen ipeklere ek olarak tüccarlar tarafından bu lüks tekstillerin ünlü üreticisi Musul'dan getirilen ipek ve altınla dokunmuş kumaşları da işlemekteydiler. Bu tüccarların bir kısmı, Moğolların 1261'de şehirlerini yağmalamasından sonra Akka'ya yerleşmişti. Akka'ya ipek akışı, Moğol egemenliğinin 1250'lerde Batı Asya'da

[378] David Jacoby, "Oriental Silks Go West: A Declining Trade in The Later Middle Ages", **Islamic Artefacts in the Mediterranean World: Trade, Gift Exchange and Artistic Transfer**, Ed. Catarina Schmidt ve Gerhard Wolf, Marsilio, Venedik, 2010, s. 87.

[379] Ertl, "Silkworms, Capital and Merchant Ships: European Silk Industry in the Medieval World Economy", s. 253.

[380] Mola, **The Silk Industry of Renaissance Venice**, s. 65.

pekiştirilmesinden sonra önemli ölçüde artmıştı ve bu işlevini 1291'de Memlükler burayı ele geçirene kadar sürdürmüştü. [381]

Akka'nın düşmesinden kısa bir süre sonra Ayas'ın ipek ticaretindeki payı artmıştı. Marco Polo, 1290'ların sonlarında Venedikli ve Cenevizli tüccarların Küçük Asya'da üretilen ipekleri Ayas aracılığıyla naklettiklerinden şu şekilde bahsetmektedir.[382]

"Deniz üzerinde büyük ticaret yapılan Ayas adında bir şehirleri vardır. Çünkü bilmelisiniz ki, bütün baharatlar, ipek ve altın kumaşlar ve içeriden gelen diğer kıymetli eşyalar o şehre getirilir. Ve Venedik, Cenova ve diğer ülkelerin tüccarları mallarını satmak ve eksiklerini satın almak için oraya gelirler. Ve iç kısımlara (Doğu'nun), tüccarlar veya diğerleri kim seyahat edecek olursa olsun, yolu bu Ayas kentinden geçer."

Ayas, 1337'de Memlüklerin eline geçtikten sonra ipek ihracatçısı rolünü yavaş yavaş yitirmişti. 14. yüzyılın ortalarında Beyrut ve Mağusa, Suriye ve Mısır'dan Batı'ya giden ipekler için hem Akka hem de Ayas'ın yerini almıştı.[383]

---

[381] David Jacoby, "The Economic Function of the Crusader States of the Levant: a New Approach", **Medieval Trade in the Eastern Mediterranean and Beyond**, Routledge, New York, 2018, s. 135.

[382] Marco Polo, **Il Milione di Marco Polo**, Ed. Giovanni Battista Baldelli Boni, Pagani, Floransa, C. 1, 1827, s. 10.

[383] David Jacoby, **Oriental Silks Go West: A Declining Trade in The Later Middle Ages**, s.92.

Beyrut'tan çıkan tekstillerin bir kısmı Suriye'de üretilirken, diğerleri daha doğuda faaliyet gösteren atölyelerden gelmekteydi. Şam'da ipek kumaş üretiminin yanı sıra Bağdat ve Tebriz'den gelen kumaşların ticaretini de yapılmaktaydı.[384]

Tebriz de malların dolaşımı ve yayılmasında çok önemli bir kavşaktı. Bir ipek pazarı olarak önemli rolü kendi ürettiği ipekleri ve diğer İran şehirleri ile iç Asya'dan gelen ipeklerin pazarlanmasıyla daha da artmıştı. Memlüklerin İskenderiye'de hakimiyeti ele almasıyla Venedik ile ticaretin nihai olarak yasaklanmasından sonra Venedikli tüccarlar faaliyetlerini İran'a, çoğunlukla Tebriz'e taşımışlardı. Başta Venedikliler olmak üzere Tebriz'de ikamet eden İtalyan tüccarlar ipek ticaretiyle uğraşmışlardı. Tebriz'in Ayas ile de bağlantısı bulunmaktaydı ve kuzeydoğu Anadolu'da Trabzon'a giden yolda transit istasyon olarak da hizmet etmişti.[385]

Osmanlı fethine kadar Konstantinopolis, iç Asya'dan gelen ipekler için bir toplama merkezi ve transit istasyonu işlevi görmüştü. 1330'ların sonlarında Floransalı tüccar Pegolotti el kitabında Konstantinopolis'te aralarında çok değerli ipeklerin de bulunduğu çeşitli Doğu ipeklerini ve Trabzon'dan altın kumaş transferini kaydetmiştir. Buna ek olarak, Pegolotti eserinde Anadolu'nun batısındaki Phocaea'nın (Foça) Bizans ve Küçük Asya'daki Türk topraklarından kadife ihraç ettiğinden de bahsetmiştir.[386]

İpek endüstrisinin başlıca merkezleri Suriye'de Tire (Sur) ve Beyruttu. İpekböceği yetiştiriciliği öğrenildiğinde Suriyeliler hammaddesini yurtdışından yüksek

---

[384] Robert-Henri Bautier, "Les Relations Economiques Des Occidentaux Avec Les Pays d'Orient", Au Moyen Âge, **Commerce Méditerranéen et Banquiers Italiens Au Moyen Age**, Variorum Collected Studies, Aldershot, 1992, S. 4, s. 319.

[385] ibid, s. 317.

[386] Pegolotti, **La Pratica Della Mercatura** s. 36.

fiyatlarla satın almak zorunda kalmayıp, düşük maliyetle kendi başına üretebilmişlerdi. Suriyeli üreticiler ülkeyi dut ağaçlarıyla çevrelemişlerdi.[387]

13. yüzyılda Lucca, Milano ve Bologna şehirlerinin yanı sıra Venedik, genişleyen ipek ticaretinde başlıca şehirlerden biriydi ve ipek yaklaşık iki yüzyıl süresince kuzey ve orta İtalya'daki çoğu kentte mühim bir endüstri haline gelmişti. Venedik, Doğu Akdeniz ile geniş kapsamlı ticarî ilişkilerin etkisiyle, Avrasya ipek ticaret sistemlerindeki ekonomik ve politik değişimlerden çok faydalanmıştı. Bu dönemde özellikle Venedik ipek endüstrisi başarılı bir şekilde büyümüş ve Avrupa ve Yakın Doğu pazarına ürünlerini sunmuştu.[388]

Venedik arazilerinde büyük ipekböceği tarlaları kurulmuş olmasına rağmen, Venedik ipek endüstrisi modern dönemin öncesinde doğu ve batı Akdeniz bölgesinden ilave hammaddeye gereksinim duymaktaydı. Şehirde ve anakarada faaliyet gösteren atölyeler, en verimli üretim yöntemleri ve pazarlama stratejileri konusunda birbirleriyle yarışmaktaydı. Belediye meclisi, Venedik ipek endüstrisini İtalyan ekonomisinin en önemli sektörlerinden biri haline getirmek amacıyla rekabeti teşvik etmişti.[389]

1256 senesinde Venedik'te bir ipek dokumacıları loncası vardı. İpek dokumacılar itibarları ve ekonomik güçleri temelinde birçok şehirde en etkili loncaları temsil etmekteydi. Nitelikli işçilerin işe alınması ve görevlendirilmesi amaçlı politik ekonomik önlemler alınmaktaydı. Venedik, Floransa ve diğer şehirler, Lucca'daki ipek dokumacılarının 1307'de siyasi çalkantılar nedeniyle memleketlerini terk etmelerinden

[387] Heyd, **Histoire Du Commerce Du Levant Au Moyen Age,** C. 1, s. 19-20.

[388] Ertl, **Silkworms, Capital and Merchant Ships: European Silk Industry in the Medieval World Economy**, s. 246

[389] ibid, s. 259.

büyük fayda sağlarken, Lucca'daki ipek endüstrisinin eski standardına kavuşması uzun yıllar almıştı.[390]

Özel bir ipek işleme endüstrisi ilk olarak 13. yüzyılda Venedik'te kurulmuştu. 14. yüzyılda Venedik ipek üretim süreci ve ipekli ürünler hakkındaki yabancı zanaatkârlık ve imalat bilgisi konusunda ilerleme kaydettiğinde Levanten ipek pazarındaki düşüşe esneklikle tepki vermişti. Yabancı zanaatkârların kalıcı yerleşimi onlarla birlikte tekstil üretiminde teknolojik uzmanlığı da beraberinde getirmişti. Lucca ipekleri, Venedik'te yaşayan ve artan siyasi huzursuzluk nedeniyle şehirlerinden kaçan Luccalı ipek işçileri tarafından üretilmişti.[391]

Günlük olarak, işlenmemiş kaba kumaşlar ve kumaş yapımında kullanılan hammaddeler dünyanın her yerinden Venedik'e gelmişti. 15. yüzyıla gelindiğinde Venedik anakarası kuzey ve orta İtalya için ana ham ipek üreticisi haline gelmişti. [392]

Ham ipek Orta Doğu'dan ithal edilmişti ve iplikçiler, çözgücüler, boyacılar ve dokumacılar tarafından işlenip mamul hale getirilmişti. İhraç sisteminden yararlanan girişimci ipek tüccarı ayrıca dut yaprağı toplama ve ipek böceği yetiştirme, sarma, eğirme ve fırlatma, kaynatma ve boyama, çözgü ve dokuma işlerine de dahil olmuştu.[393]

---

[390] Crouzet-Pavan, **Venice Triumphant: The Horizons of a Myth**, s. 177.

[391] Paola Lanaro, "Reinterpreting Venetian Economic History", **At the Center of the Old World : Trade and Manufacturing in Venice and the Venetian Mainland, 1400-1800**, Ed. Paola Lanaro,Centre for Reformation and Renaissance Studies Publications, Toronto, 2006, s. 42.

[392] Crouzet-Pavan, **Venice Triumphant: The Horizons of a Myth**, s. 177.

[393] Edoardo Demo, "Wool and Silk: The Textile Urban Industry of the Venetian Mainland (XV–XVII centuries)", **At the Center of the Old World : Trade and Manufacturing in Venice**

İpek boyayanlar en yüksek nitelikte uzmanlardı. İpek loncasının kayıtları, 16. yüzyılın ortalarına kadar ipek üretiminin farklı aşamalarında çalışan 30.000 erkek ve kadın olduğunu göstermekteydi.[394]

Venedik'te ipek üretimi ve ticareti denetime tabi idi. İlk düzeyde loncalar, işçilerin, zanaatkârların ve ipek üreticilerinin (setaioli) günlük faaliyetlerini düzenlemişlerdi. Venedik ipek endüstrisinin kurumsal yapısı, işletme sahipleri ile işçilerin, sermaye ve emek arasındaki kesin ayrımı yansıtmaktaydı. İpek üreticileri, ipek loncasına (Arte della Seta) ve 1494'ten sonra yine bir yönlendirme komitesi olan Capitolo dei Venticinque Mercanti'ye hakim olmuştu. İpek kumaşlar üretmek istenirse paralı askerlerin de kaydolması gereken bu girişimci örgüt, tüm endüstri için yönetmelikler çıkarmıştı ve liderleri Corte veya Ufficio della Seta'daki (İpek Mahkemesi ve ofisi) girişimciler, zanaatkârlar ve işçiler arasındaki davalara bakmıştı.[395]

Venedikliler ipek endüstrisini korumak amacıyla kanunlar çıkardılar. Venedik hukukuna göre, ipek endüstrisinde çalışan hiçbir erkek ya da kadın, ekipmanı olsun ya da olmasın şehri terk edip başka bir eyalette ikamet edememekteydi. Düzenlemeye uymayanlar bir yıl hapis ve kalfalara 300 liret, ustalara 500 liret para cezasına çarptırılmaktaydı. İpek endüstrisinde çalışan işçileri kaçmaya teşvik eden herhangi biri bir yıl hapse mahkum edilmekteydi ve 500 liret para cezasına çarptırılmaktaydı. Kanunlara uymayanlar vatandaşların özel statülerinden mahrum bırakılması, soyluların beş yıl boyunca eyalet konseyinden veya görevinden dışlanması ve sıradan insanların

---

and the Venetian Mainland, 1400-1800, Ed. Paola Lanaro,Centre for Reformation and Renaissance Studies Publications, Toronto, 2006, s. 222.

[394] Crouzet Pavan, **Venice Triumphant: The Horizons of a Myth,** s. 310.

[395] Mola, **The Silk Industry of Renaissance Venice**, s. Xvii.

Rialto pazarına veya San Marco Meydanı'na gitmesine izin verilmemesi gibi haklar da kaybetmekteydiler.[396]

2.2.1.4 Keten

Keten Levant'taki giyim endüstrisi için önemli bir hammaddeydi. Mısır keten imalatının yanı sıra ihracatının da merkezi olmuştu. Mısır keten giysi üretimi ve ticareti için uluslararası bir merkez olarak 9. yüzyılın ortalarından itibaren özellikle de 10. yüzyılda tanınmıştı. 13. yüzyıla ait Akka tarife vergileri listesinde, Mısır'dan Şam'a gelen keten bezinden açıkça söz edilmekteydi. Mısır keten sanayisi, Memlükler döneminde de hâkim durumunu korumuştu. Keten giysi üretimi ve pazarlamasında uzmanlaşmış şehirler arasında Dimyat, Tinnis ve İskenderiye vardı. Mısır'dan sadece en kaliteli giysiler ihraç edilmişti. [397]

1153'te Antakya'dan Venedik'e keten bezi ihracatı gerçekleştirildiği ve 12. yüzyılda Suriye'de keten ekimi yapıldığı bilinmektedir. Yerli keten ve Mısır keteni 12. yüzyılda Akka'da ticarete konu oldu ve her iki keten türü de 13. yüzyılda bu şehirden Venedik'e ihraç edildi. Akka, Mısır ve Suriye arasında transit istasyon olarak hizmet veriyordu. Mısır keteni de Suriye'ye nakledilmekteydi.[398]

---

[396]ASV Senato Misti, Registr 33, fol 73, https: //asve. arianna4. cloud/patrimonio/d6a02aa4-f0a9-412e-9492-bcce7474d61b/33-deliberazioni-misti-registro-06-dic-1368-16-mar-1371, Erişim Tarihi : 25. 11. 2020.

[397] Zohar Amar, "Written Sources Regarding The Jazırat Fara'un (Coral Island) Textiles", **Atiqot**, S. 36,1998, s. 114.

[398] Jacoby, "The Economic Function of the Crusader States of the Levant: A New Approach," s.119

Avrupa tekstil ihracatının gelişmesi Yakın Doğu tekstil endüstrilerinin gerilemeye başlamasıyla mümkün olmuştu. İnce keten ve diğer dokuma ürünleriyle ünlü olan Mısır'daki üretim merkezleri, 12. yüzyılın sonlarından itibaren gerilemeye başlamıştı. Bu endüstrinin bazı önemli merkezleri üretimlerini durdurmuştu.[399] Mısır keten endüstrisinin büyük bir merkezi olan Tinnis şehri Haçlıların eline düşmesin diye Sultan el Malîk el-Kamil'in emriyle yok edilmişti. Dabik ve Şata fabrikaları da kapatılmıştı. Kahire'de de eski dokuma fabrikaları Eyyubiler döneminde ilahiyatçılar için okul olarak kullanılmaktaydı. Diğer yandan, tekstil fabrikaları yeterli kazanç sağlayamamaktaydı. Bu sebeple sermaye sahipleri daha ucuz olan ve daha fazla itibar edilen Avrupa tekstillerini ithal etmeyi tercih etmişlerdi. Böylece Yakın Doğu'nun tekstil endüstrileri Avrupa ile rekabet edememişti.[400]

Orta ve Batı Avrupa'dan Yakın Doğu'ya nispeten büyük miktarlarda keten ithal edilmekteydi. 14. yüzyılın sonu ve 15. yüzyılın başında ithalat büyük ölçüde artmıştı. Arap tarihçileri bu dönemde Memlük makamlarının Kahire'de zengin hanımların giydiği aşırı uzun Venedik keten gömleklerinin modasına karşı önlem aldığından bahsetmektedir. Araplar tarafından "bunduki" (Venedik) olarak isimlendirilen keten, genellikle Venediklilerin tekrar ihraç ettiği Alman keteniydi. Venedik kaynaklarında Alman keteni, Fondaco dei Tedeschi'de satıldığı için basitçe “de fontico” şeklinde isimlendirilmekteydi.[401] Konstanz'da ve günümüz İsviçresi’nin kuzeyindeki kasabalarda, bu ihracat pazarına hâkim olmak için yeterli donanıma sahip keten

[399] Eliyahu Ashtor, **Levant Trade in the Later Middle Ages**, Princeton University Press, New Jersey, 1983 s. 6.

[400] Eliyahu Ashtor, **A Social and Economic History of the Near East in the Middle Ages**, University of California Press, Berkeley, 1976, s. 246.

[401] Ashtor, **Levant Trade in the Later Middle Ages**, s. 154.

üreticileri bulunmaktaydı. O dönemde Venedik'e ürün tedarik eden Alman keten endüstrisinin en büyük merkezi Konstanzdı. 13. yüzyıla gelindiğinde, Alman ve İtalyan şehirleri bir kısmı ya da tamamı Levant'tan gelen kısmen veya tamamen pamuktan oluşan dokuma keten ipliğinden yapılmış fustian adı verilen daha yumuşak bir kumaş üretmekteydiler.[402] Venedik ve Ceneviz keten sanayi ürünlerini St. Gallen'den sağlamaktaydı. St. Gallen ile Venedik arasındaki ticarete ilişkin ilk belge 1360'lı yıllara aittir. Levant'a Alman keten bezi ihracatında Venedikliler en büyük paya sahipti. [403] Alman ketenini yüklemek için daha fazla zamana sahip olmak amacıyla Levant'a giden kadırgaların hareketin gününü erteleme kararları, bu malzemenin ihracatının Venedikliler için ne kadar önemli olduğunu göstermekteydi.[404] 1400'de Venedikli bir firma olan Pietro Venier & Cie bu maldan 42 balyayı Şam'a ihraç etti; 9 balya 763 dukaya satıldı. Nakliyatın toplam bedeli 3.560 dukaydı.[405]

2.2.2 Değerli Metaller

2.2.2.1 Bakır

Bakır ticareti, Venedik'in bölgesel ticaret merkezi rolünün uluslararası ticarî ağlarla nasıl kesiştiğine iyi bir örnek teşkil etmektedir. Ortaçağ'ın sonlarında Venedik

[402] Lane, **Venice: A Maritime Republic**, s. 61.

[403] Ashtor, **Levant Trade in the Later Middle Ages**, s. 155.

[404] Archivio di Stato di Venezia, Senato, Deliberazioni Misti, Registri 34, fol 26, https: //asve. arianna4. cloud/patrimonio/d35339ce-1335-40d1-a8e8-415b7751fdcd/34-deliberazioni-misti-registro-23-mar-1372-22-feb-1375,Erişim Tarihi: 12. 12. 2020.

[405] Ashtor, **Levant Trade in the Later Middle Ages**, s. 155.

bakır ticareti için kilit pazar konumundaydı.[406] Yakın Doğu'ya satışı yapılan metaller arasında bakır ilk sıralarda gelmekteydi. Darphaneler, sanayi işletmeleri ve diğer amaçlar için gereksinim duyulan bakır devlet yöneticileri tarafından yüklü miktarlarda satın alınmaktaydı.[407]

Venedik gemilerinin ve kadırgaların Müslüman Doğu'ya taşıdığı bakır sevkiyatları çeşitli bölgelerden gelmekteydi. Orta Avrupa'daki bakır üretimi, madencilik krizinden altın ve gümüşe göre çok daha az etkilenmişti. Bakır genellikle Saksonya ve Bohemya'nın bakır yönünden zengin madencilik merkezleriyle bağlantı halinde bulunan Nürnbergli tacirler aracılığıyla Venedik'e ithal edilmekteydi. 13. yüzyılın ikinci yarısından 14. yüzyılın başına değin Venediklilerin bakır elde ettiği bir başka bölge de Slovakya idi. Slovak bakırının önemli bir bölümünü Nürnbergli ve Venedikli tüccarlar satın almaktaydı.[408]

14. yüzyılda Venedik'te bakır, Cannaregio semtinde devlet dökümhanelerinin yoğunlaştığı yer olan gettoda işlenmekteydi. Getto terimi, belirli bir bölgede bakırın işlenmesiyle ilgiliydi. [409] 1330'lu yıllarda bakır işleme kapasitesi ve önemi artmıştı, bu da yüksek kaliteli hammadde talebini yükseltmişti. Getto için bakır satın alma kriterleri

---

[406] Monique O'Connell, "Venice: City of Merchants or City for Merchandise", **The Routledge Handbook of Maritime Trade around Europe 1300-1600**, Ed. Wim Blockmans, Mikhail Krom ve Justyna Wubs-Mrozewicz, Routledge, New York, 2017,s. 108.

[407] Archivio di Stato di Venezia, Senato, Deliberazioni Misti, Registri 43, fol 10, https: //asve. arianna4. cloud/patrimonio/399e5ea2-89f7-40ec-ad46-fec38a234ecd/43-deliberazioni-misti-registro-02-mag-1394-24-mag-1397, Erişim Tarihi: 19. 04. 2021.

[408] Ashtor, **Levant Trade in the Middle Ages**, s. 156-157.

[409] Benjamin Ravid, "Venice and its Minorities", **A Companion To Venetian History 1400-1797**, Ed. Eric R. Dursteler, Brill, Leiden, 2013, s. 473.

değişmişti. Bakırın kalitesi yerel işleme için çok düşükse getto temsilcileri satın almak zorunda değildi. Bir tüccar işlenmek üzere gettoya bakır teslim etmek istemezse veya getto bakırı kabul etmezse, bakırın sahibine bakırı başka bir yerde işlemesi veya satması konusunda yetkilendiren bir tür "bakır satış lisansı" verilmekteydi. Lisans ücreti, işleme masrafının yaklaşık yarısına karşılık gelmekteydi ve bazı bakır türleri için farklılık göstermekteydi. Venedikte bakır ticareti devletin elindeydi ve gettoda bakırın işlenmesinin kontrolünü sağlamak için bu lisans gerekmekteydi. Ücret politikası ve yapılan tüm düzenlemeler bu amaca yönelikti.[410]

Senato bakırın arzını artırmak ve kalitesini garanti altına almak için önlemler almıştı. 1382'de Senato bakırın Orta ve Batı Avrupa'dan Levant'a başka yollardan sevk edilmesini önlemek için ithalat üzerindeki vergiyi yarıya indirmişti.[411] Ardından, 1391'de Türk bakırının ithalatı için gümrük vergileri düşürülmüştü.[412] Venedikliler tarafından Levant'a ihraç edilen bakırın kalitesinin korunmasına yönelik tedbirler alınmıştı. 1383'te Senato Venediklilerin yalnızca Venedik'te rafine edilmiş veya

[410] Martin Štefánik, "The Exporting of Copper from Eastern Slovakia to Western Europe in the First Third Of the 14th Century", **Historický časpopis**, C. 66, S. 5, 2018, s. 802-803.

[411] Archivio di Stato di Venezia, Senato, Deliberazioni Misti, Registri 37, fol 82, https: //asve. arianna4. cloud/patrimonio/dd1111cb-2bac-4afc-b00b-b0894f326d8c/37-deliberazioni-misti-registro-16-set-1381-27-gen-1383 Erişim Tarihi: 03. 02. 2021.

[412] Archivio di Stato di Venezia, Senato, Deliberazioni Misti, Registri 42, fol 20, https: //asve. arianna4. cloud/patrimonio/3b8031af-29af-4cb6-968c-4637e5b26ff1/42-deliberazioni-misti-registro-26-mag-1391-04-mag-1394, Erişim Tarihi: 19. 02. 2021.

işlenmiş bakır ihraç etmeleri gerektiğine karar vermişti.[413] Venedik'te yerel dökümhanelerde rafine edilen ve işlenen bakır, St. Mark sembolü ile işaretlenmekteydi. Bu bakırlar "imzalı bakır" (rame di bolla) olarak adlandırılmaktaydı.[414] Böylece kalitesi garanti altına alınmış olmaktaydı. Venedik makamları, vatandaşlarının damgasız bakır satmasını yasaklamıştı.[415]

14. yüzyılda Venedik'ten Mısır'da İskenderiye'ye, Suriye'de Şam'a, Konstantinopolis'e, Kıbrıs'a, Mallorca'ya, Flandre'ye ve Kuzey Afrika'ya bakır ihraç edilmişti.[416] Pietro Pisani & Sons şirketi İskenderiye'de 101 ton, Marco Giustinian 1405'te 14,5 ton; ortağı, 3,5 ton; ve kardeşi Andrea, 5, 7 ton bakır satmıştı.[417]

Venedik eyalet hatlarının navlun ücretleri neredeyse her yıl Senato tarafından yeniden sabitlenmekteydi. 14. yüzyılın ikinci yarısında İskenderiye kadırgalarında bir milliarium (470 kg) bakır nakliyesi, bu tarifelere göre 5 duka, hatta 5 grosso şiline mal olmaktaydı.[418] 14. yüzyılın sonunda ise bakır Venedik'teki migliaio grosso (477 kg) 82-

---

[413] Archivio di Stato di Venezia, Senato, Deliberazioni Misti, Registri 38, fol 29, https: //asve. arianna4. cloud/patrimonio/636190b8-456f-4b8f-bfa9-708be8f1a1da/38-deliberazioni-misti-registro-20-gen-1383-30-ago-1384, Erişim Tarihi: 24. 02. 2021.

[414] Štefánik, "The Exporting of Copp*e*r from Eastern Slovakia to Western Europe in the First Third Of the 14th Century", s. 787.

[415] Ashtor, **Levant Trade in the Middle** Ages, s. 159.

[416] Štefánik, "The Exporting of Copp*e*r from Eastern Slovakia to Western Europe in the First Third Of the 14th Century", s. 787.

[417] Ashtor, **Levant Trade in the Middle Ages**, s. 268.

[418] Archivio di Stato di Venezia, Senato, Deliberazioni Misti, Registri 29, fol 9, https: //asve. arianna4. cloud/patrimonio/6cc8e872-5f07-4fde-b4df-095df501d8a4/29-deliberazioni-misti-registro-30-apr-1359-28-apr-1361, Erişim Tarihi: 07. 01. 2021.

85 ducata mal olmaktaydı, İskenderiye'de 90 kg bakır 16-20 dinara satılmaktaydı. Böylece brüt kar % 25 elde edilmişti.[419]

Doğuya gönderilen metaller arasında özellikle bakır Memlük topraklarında oldukça fazla talep görmekteydi. 14. yüzyılda ve 15. yüzyılın başlarında İtalyan tüccarlar Anadolu'nun kuzey kıyılarından Mısır'a bakır ithal etmekteydiler. 1453'te Konstantinopolis'in fethi ve Karadeniz'in kademeli olarak İtalyan gemilerine kapatılması, Venedikliler tarafından Mısır'a ve Suriye'ye ithal edilen bakırın önemini artırmıştı. 1496 yılında İskenderiye'ye yaklaşık 954 ton bakır; 1501 yılında 381 ton bakır Beyrut'a gönderilmişti; 1503'te Venedikli tüccar Michiel Foscari tarafından toplamda 811 ton bakır Mısıra'a ihraç edilmişti. [420]

Memlüklülere ithal edilen Venedik bakırının hacmi Orta Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde bakır üretiminin yeniden gelişmeye başladığı 15. yüzyılın ikinci yarısında oldukça arttı. Venedikliler Mısır ve Suriye'ye Orta Almanya, Tirol eyaletindeki Schwaz ve Slovakya bakırını satmaktaydılar. Memlük Sultan'ı Kansu Gavri'ye göre 15. yüzyılın sonunda Venedikliler her yıl 3.000-4.000 kintar (kantar) yaklaşık olarak 70.000 duka değerinde bakır ithalatı gerçekleştirmekteydi.[421] Sanudo seyahat günlüğünde, 1510'da İskenderiye'ye kadırgalarla ihraç edilen bakırın değerinin 50.000 duka olduğunu belirtmektedir.[422]

---

[419] Ashtor, **Levant Trade in the Middle Ages**, s. 160.

[420] Arbel, "The Last Decades of Venice's Trade with the Mamluks: Importations into Egypt and Syria", s. 46-47.

[421] Ashtor, **Levant Trade in the Middle Ages**, s. 465.

[422] Marino Sanuto, **I Diarii Di Marino Sanuto**, Ed. Stefani Federico, Fulin Rinaldo vd. , C. 9, Fratelli Visentini, Venedik, 1903, s. 516.

Mısır ve Suriye'de bakır ve türevi ürünler, madeni paraların basılması, askerî eşyalar, ev eşyaları ve süs eşyaları, cami ve sarayların çatılarının yanı sıra tıbbi kullanım ve boyama için kullanılmaktaydı. Bakır, Suriye ve Mısır'da biber ve diğer baharatlar karşılığında takas aracı olarak kabul edilmekteydi. Bakır nesneler aynı zamanda statü sembolü olarak da görülmekteydi.[423]

Geç Ortaçağ'da Venedik, bakır ticareti için kilit pazardı. Bakır ticareti, Venedik'in uluslararası ticaret ağlarıyla kesişen bölgesel bir ticaret merkezi rolünün iyi bir örneğini sunmaktaydı.

2.2.2.2 Kalay

Kalay Mısır ve Suriye'ye giden Venedik gemilerinde yaygın olarak ticareti yapılan bir metaldi. İngiltere'nin en çok kalay ihraç ettiği ülke Venedikti.[424] İngiltere ya da Almanya'dan ihraç edilen kalay İtalyan tüccarlar aracılığıyla Levant'a gönderilmekteydi. Cornwall ve Devon'da kalay üretimi 14. yüzyılda çok artmıştı. İniş ve çıkışlarına rağmen kalay üretimi 14. yüzyılın sonunda oldukça büyük miktarlara ulaşmıştı.[425] Kalay da Nürnbergli ve Avusturyalı tüccarlar vasıtasıyla Venedik'e getirilip Fondaco dei Tedeschi'de satılan ürünlerden biriydi.[426] Venedikliler, 14. yüzyılın ortalarında Mısır'a kalay ihraç edilmekteydi lakin 14. yüzyılın son çeyreğinde hem kadırga hem de cog gemilerle Levant'a sevk edilen kalay Şam'da, Halep'te ve başka

[423] ibid, s. 48-49.

[424] Ashtor, **Levant Trade in the Middle Ages,** s. 108.

[425] ibid, s. 159.

[426] Archivio di Stato di Venezia, Senato, Deliberazioni Misti, Registri 27, fol 102, https: //asve. arianna4. cloud/patrimonio/4f992c6a-7e2a-4fa2-a572-02eb0fdc91c0/27-deliberazioni-misti-registro-03-apr-1354-26-apr-1357, Erişim Tarihi: 25. 04. 2021.

yerlerde de satılmaktaydı.[427] Hem İtalyan hem de Katalan tüccarlar kalayı Akdeniz'e sevk etmekteydi. Venedik'e Flanders kadırgalarıyla taşınan kalay ise İngiltere'nin Cornwall ve Devon bölgelerinden gelen kalaydı.[428] 15. yüzyılın başlarında kalay esas olarak İtalyan tüccarlar tarafından Southampton'dan denizaşırı ülkelere ihraç edilmekteydi. Venedik kadırgalarının rotasındaki değişiklik nedeniyle Londralı tüccarlarda Southampton'daki kalay ticaretinde kendilerine yer bulmuştu. Uzun süre Venedikliler her yıl Londra'dan kalay taşımıştı. Kalay Cornish limanlarından Londra'ya su yoluyla götürülmekte ve başkentteki İtalyan tüccarlar tarafından satın alınmaktaydı. Yerel liman defterleri, Venedik kadırgalarının 1450'lerden beri İtalya'ya çok fazla kalay taşındığını göstermektedir.[429] Bu önemli malzeme bronz hazırlamak, bakır kapların, mutfak gereçlerinin ve aletlerin kalaylanmasında da kullanılmaktaydı. [430]

2.2.2.3 Demir ve Çelik

13. yüzyılın sonunda Yakın Doğu'nun imparatorları hâlâ savaş gemilerinin yapımı için kereste ve demire ihtiyaç duymaktaydı. Aynı zamanda şehir surlarını kırmak için kullanılan koçbaşı, çok sayıda kuşatma aleti ve silahlar için demir madeni önem arz etmekteydi. Doğu'daki ülkelerin çoğunda bulunmayan ya da çok az olan bu

[427] Ashtor, **Levant Trade in the Later Middle Ages**, s. 159.

[428] Archivio di Stato di Venezia, Senato, Deliberazioni Misti, Registri 23, fol 5, https: //asve. arianna4. cloud/patrimonio/116f7d0d-f367-4b4b-8e5f-9c6b61bc5c2f/23-deliberazioni-misti-registro-02-mag-1344-28-gen-1347, Erişim Tarihi: 09. 03. 2021.

[429] Alwyn Ruddock, "London Capitalists and the Decline of Southampton in the Early Tudor Period", **The Economic History Review,** C. 2, S. 2, 1949, s. 144.

[430] Arbel, "The Last Decades of Venice's Trade with the Mamluks: Importations into Egypt and Syria", s. 49.

malzemelere Avrupalı tüccarlar kolayca erişebilmekteydi. Ayrıca bu ticaretin Kilise tarafından yasaklanmasına rağmen Avrupalı tüccarlar bu tür madenleri Müslümanlara satmak konusunda istekliydi. [431] Demir esas olarak Venedik'e Steiermark[432] ve Karintiya[433]'dan gelmekteydi. Venedikliler ise demiri Mısır ve Suriye'ye ithal etmekteydi.[434]

Venedik çelik ticareti de yapmaktaydı. Buna ilişkin olarak Venedik senatosunun kararları bulunmaktadır. 1446'da Venedik senatosu çelik ve çelikten üretilen silahların Türklere ve Müslümanlara satılmasından şikâyetçi olmuştu. Sonuç olarak, tüm Venediklilerin ve Venedik tebaasının, İskenderiye'ye yaptıkları ihracata uygulanan ağır cezalar altında Venedik şehrinden, herhangi bir Venedik toprağından veya başka herhangi bir ülkeden doğuya çelik/çelik silah gönderilmesi veya taşınması yasaklanmıştı.[435]

2.2.2.4 Pirinç

Altın renkli bir alaşım olan pirinç seçilmiş ve modifiye edilmiş metallerin bir karışımıdır. Hacim yönünden uluslararası ticarette en önemli metaller bakır ve pirinçti. Mısır'da pirinç yerel olarak gemi imalatında kullanılmaktaydı ya da yerel zanaatkarları desteklemek için Yemen'e, Hindistan'a yeniden ihraç edilmekteydi. Her ne kadar 15.

[431] Ashtor, **Levant Trade in the Later Middle Ages**, s. 8.

[432] Steiemark günümüzde Avusturya'nın güneydoğu ve orta kesiminde bulunan federal eyalettir.

[433] Günümüzde Karitinya İtalya ve Slovenya ile sınırı bulunan Avusturya'da bir eyalettir.

[434] Arbel, "The Last Decades of Venice's Trade with the Mamluks: Importations into Egypt and Syria", s. 50.

[435] Stefan K Stantchev, **Spiritual Rationality: Papal Embargo As Cultural Practice**, Oxford University Press, Oxford, 2014, s. 182.

yüzyılın sonlarında gelişmiş madencilik teknikleri ve Avusturya Tirol ve Slovakya'daki zengin yeni yatakların işletilmesi Kuzey İtalya pazarını bakırla doldurmuş olsa da, Avrupa bakır arzı esnek olmadığı için pirinç talebinin artmasına neden olmuştu.[436]

Memlüklü imalatçılar ve başta Venedikliler olmak üzere İtalyan tacirler bir asırdan fazla süredir pirinç eşya ticaretinden kazanç sağlamaktaydılar. İtalyan tüccarlar zamanla Avrupalıların beğenisine uygun yüksek kaliteli parçaları tedarik ederek, rekabet gücü olan bir sanayinin Avrupa'da kurulmasını geciktirmişlerdi. Erken dönem Venedik kakma pirinç eşyalarını üreten zanaatkârlar, Rönesans'ın sonuna kadar doğudan gelen pirinç ürünleri taklit etmişlerdi. Papalığın 1300'lerin başında Memlük ticaretine koyduğu ambargonun kaldırılması ve Venedik'in Memlük limanlarına devamlı seferler düzenlemesi sonrasında tüccarlar özellikle Şam'a özel sipariş verebilmekteydi.[437] Venedik, Şam üzerinden pirinç objeler (Resim 1) alıp satmaktaydı. Doğu Akdeniz ve Kuzey Afrika kıyı şeridinîn işgal edildiği 1260'tan 1517'ye kadar Memlük egemenliği altında özellikle Sultan Kayıtbay (1468-1496)döneminde pirinç işçiliği gelişmişti. Memlükler, Kahire ve Kızıldeniz üzerinden Arabistan ve Uzak Doğu ile ticareti kontrol etmekte, Şam üzerinden Ortadoğu ticaretini yönetmekteydi. [438]

Memluk seçkinleri için işlemeli pirinç kapların üretimi yaklaşık 1375-1475 yılları arasında önemli ölçüde azalmıştı. Yeni binalar dahi geri dönüşümü sağlanmış

---

[436] J. Michael Rogers, "To and Fro. Aspects Of Mediterranean Trade and Consumption In The 15th And 16th Centuries", **Revue Du Monde Musulman et De La Méditerranée,** 1990, S. 55/56, s. 65.

[437] Mack, **Doğu Malı Batı Sanatı: İslam Ülkeleriyle Ticaret ve İtalyan Sanatı 1300-1600**, s. 227-228.

[438] Vanda Morton, **Brass From the Past: Brass Made Used and Traded From Prehistoric Times To 1800,**Archaeopress Publishing, Oxford, 2019, s. 95-96.

kapılar, lambalar ve şamdanlarla döşenmişti. 14. yüzyılın ikinci yarısında Ortadoğu'yu kasıp kavuran veba salgınında pek çok zanaatkâr hayatını kaybetmişti. Memluk seçkinlerinin geliri de 14. yüzyılın sonundan 15. yüzyılın ilk yarısına kadar süren siyasi, sosyal ve ekonomik kargaşa sırasında büyük ölçüde azalmıştı. Tekrar eden bakır, altın ve gümüş kıtlığı ihtiyaç duyulan malzemelerin tedarikini hem düzensiz hem de pahalı hale getirmişti. Bununla birlikte, döviz kuru düştükçe Avrupalı tüccarların satın alma gücü yükselmiş ve yerli halk daha istikrarlı bir para birimi kullanmayı tercih etmişti. 1400 yılına gelindiğinde İtalyan altın paraları Ortadoğu'da büyük ilgi görmekteydi. Ayrıca altın ve gümüş para getiren, bakır sağlayan Avrupalı tüccarlar, işlemeli pirinç kapların imalatı için gerekli malzemelere ayrıcalıklı olarak ulaşma imkanına da sahipti.[439]

Resim 1: Memlük Dönemine Ait Üzerinde Venedik Boldu Ailesinin Arması Olan Pirinç Şamdan[440]

[439] Rachel Ward, "Plugging The Gap: Mamluk Export Metalwork 1375-1475", **Facts and Artefacts Art in The Islamic World**, Ed. Annette Hagedorn ve Avinoam Shalem,Brill, Leiden, 2007, s. 263-264.

[440] https: //www. bmimages. com/preview. asp?image=00150007001, ErişimTarihi: 23. 09. 2020.

2.2.2.5 Şap

Anadolu toprakları oldukça mühim ve stratejik madenlerden olan Şap açısından bir hayli bereketliydi. Şap, münhasıran lifli bir bitki olan pamuk ile yünün ipliklerine ayrılmasını ve boyar maddenin tekstil üzerinde sabitlenmesi sağlamakta, böylece boya daha dayanıklı hale gelmekteydi.[441]

Şapın üretimi, ticareti ve kullanımı Yunan ve Roma dünyası tarafından bilinmekteydi. Bazı antikçağ yazarları özellikle Libya, Mısır, Ege Denizi'ndeki Milos adası, Makedonya, Frigya ve Ermenistan şapın geldiğinden bahsetmektedir. Şap mineraloji, simya, tıp, eczacılık veya sanat ve zanaat ile ilgili 12. yüzyıla kadar yazılmış Yunanca, Arapça ve Latince metinlerde de yer almaktaydı.[442]

Küçük Asya'da Koloneia[443], Phocaea ve Kadoi[444] şap madeni bulunmaktaydı. Tekstil endüstrisinin ilerlemesiyle birlikte bu madene olan ihtiyaç artmıştı. Avrupalılar, Küçük Asya'nın şap bakımından bolluğunun farkındaydı. Venedikliler şap üzerinde tekel olmak amacıyla Cenevizlilere karşı mücadele etmişti.[445] 1316, 1334 ve 1368'de Venedik makamlarının aldığı Senato kararlarında Kıbrıs'tan Venedik'e şap

[441] Zeki Arıkan, **Şap Ticaretinden Tuz Ticaretine Foça ve Mirası**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Akdeniz Akademisi, İzmir, 2016, s. 17.

[442] David Jacoby, "Production et commerce de l'alun oriental en Méditerranée, XIe-XVe siècles", **L'alun de Méditerranée**, 2006, s. 219-220.

[443] Günümüzde Giresun ilinin Şebinkarahisar ilçesi.

[444] Günümüzde Kütahya ilinin Gediz ilçesi.

[445] Arıkan, **Şap Ticaretinden Tuz Ticaretine Foça ve Mirası**, s. 17.

gönderildiğine ilişkin kayıtlar mevcuttur. Kıbrıs'tan ihraç edilen şap Kütahya'dan gelmekteydi.[446]

Doğu şapı, 11. yüzyıldan itibaren Akdeniz ticaretinde artan bir önem kazanmıştı. Şap Ortaçağ'da tekellerin kurulmasına yol açan az sayıdaki mallardan biriydi. Venedik, Ceneviz ve Pisa Mısır'ın batıdaki şap ihracatı ve dağıtımının büyük kısmını tekelleştirmişti.[447] Venedik, Mısır şapı tedarikinde istikrarlıydı. 1175'te Venedik gemileri İskenderiye'den, bizzat Venedik Doçu Sebastiano Ziani (1171-1178) adına 15.8 ton ağırlığında şap getirmişti. 1184'te Venedikte tüccar Romano Mairano İskenderiye gümrüğü tarafından teslim edilen toplam 9.7 ton kaliteli şapın Venedik'e taşınması amacıyla bir sözleşme yapmıştı.[448]

Şap, Yukarı Mezopotamya'da kayıtlara hiç geçmemişti. Ancak kayıtlarda Küçük Asya'dan gelen şap bulunmaktaydı. Moğollara gitmek amacıyla yola çıkan misyoner Guillaume de Rubrouck Selçuklu devleti topraklarından geçerken ülkenin şapının Ceneviz ve Venedik arasında paylaşıldığından bahsetmektedir. 13. yüzyılın ilk yarısında ve ortalarında Mısır pazarına eklenen bir Anadolu şap pazarının olduğu bilinmektedir. Öte yandan, takımadaların büyük bir bölümüne hâkim olan Venedikliler oradaki bazı eski Bizans şap yataklarını kendi çıkarları için kullanmıştı.[449] Ayrıca, 1332 ve 1333

---

[446] Jacoby, "Production Et Commerce de l'alun Oriental en Méditerranée, XIe-XVe siècles", s.242.

[447] David Jacoby, The Supply of War Materials to Egypt in the Crusader Period, **Jerusalem Studies in Arabic and Islam**, 25, 2001, s. 105-106.

[448] Jacoby, "Production Et Commerce de l'alun Oriental en Méditerranée, XIe-XVe siècles", s. 228.

[449] Claude Cahen, "L'alun avant Phocée. Un chapitre d'histoire Economique Islamo-Chrétienne Au Temps Des Croisades", **Revue D'histoire Economique Et Sociale**, S. 41, 1963, s. 443-444.

Venedik fermanlarında Phocaea'dan yapılan ihracata ilişkin ifadelerden de anlaşıldığı üzere şap üretimi Bizans egemenliği yıllarında devam etmişti.[450]

Venedik'e gelen şap, Kandiye, Negroponte, Konstantinopolis, Rodos, Ayas (Yumurtalık), Tana, Girit ve Mağusa limanlarından gelmişti. Denizaşırı yerlerde Venedikliler doğu şapını bazen Phocaea'da olduğu gibi üreticilerden, bazen de Tana'da olduğu gibi yabancı aracılardan satın almaktaydılar. Şap açısından Venedik hem büyük bir tüketim hem de dağıtım merkeziydi. Kendi sanayilerinin yanı sıra Floransa'ya, kuzey İtalya'nın çeşitli şehirlerine, Avusturya'ya ve güney Almanya'ya şap tedarik etmişti. Geniş bir coğrafî alana yayılmış olan şap tedarik kaynakları oldukça çeşitliydi.[451]

2.2.2.6 Civa

Antik çağda en önemli civa madenleri Efes'teki Küçük Menderes vadisi, Batı Anadolu ve İspanya'daki ünlü Almadén madenleri olmasına rağmen daha kaliteli ve daha pahalı zincifrenin (civa sülfür) menşei yeri Libya'ydı.[452] Erdel'de bulunan değerli minerallerinden biri civa idi. Bu değerli ağır metal civa alaşımı yapmak ve aynaları sırlamak için kullanılmaktaydı. Erdel civaları da Venedik'e ulaşmaktaydı.[453]

---

[450] Jacoby, "Production Et Commerce de l'alun Oriental en Méditerranée, XIe-XVe siècles", s.238.

[451] ibid, s. 244.

[452] Alessandra Giumlia Mair, "The History of Mercury Production in The Mine of Idrija", **Slovenia, II. International Conference Archaeometallurgy in Europe**, AIM, Milano, 2009, s. 69.

[453] János Buza, "Crafts in Divided Ottoman-Era Hungary", **The History of Handicraft in Hungary**, Hungarian Chamber of Commerce and Industry, Budapeşte, 2012, s. 89.

Civa hem Suriye hem de Mısır'da talep görmekteydi. Özellikle cıva Memlûk topraklarında başka maddelerle birlikte karıştırılarak bitlere karşı ve kas ile eklem ağrıları için yaygın olarak kullanılmaktaydı. Kötü kokulara ve boğaz şişkinliğine karşı da haricen kullanılmaktaydı.[454] Cilt hastalıklarını ortadan kaldırdığı bilinen buğday unu, zerdeçal, kükürt, sığla yağı ve süblimleştirilmiş civanın karışımından oluşan ilaç Venedik'ten ithal edilmekteydi.[455]

Ayrıca civa hem yaldızının baskınlığı hem de zincifrenin dekoratif bir renk maddesi olarak önemi nedeniyle sanat endüstrisi için hayati bir öneme sahipti. [456]

Diğer yandan, civa birçok yönden fayda sağlamaktaydı. Ne gümüş ne de pirinç onsuz düzgün bir şekilde yaldızlanamamaktaydı. Cıva altın parçacıklarını kendi üzerinde toplamaktaydı. Böylece saf altını ayrıştırmak mümkün olmaktaydı. Venedikliler, Mısır ve Suriye'ye civa gibi önemli metali sağlamaktaydılar.[457]

2.2.2.7 Kurşun

Kurşun, insanlar tarafından keşfedilen ve kullanılan ilk metallerden biriydi. Kurşun koyu gri, yumuşak ve nispeten ağır bir metaldir. Ortaçağ'da bir yapı malzemesi olarak yaygın şekilde kullanılan kurşun, dövülebilir ve uzun ömürlü olma özelliği

[454]Arbel, "The Last Decades of Venice's Trade with the Mamluks: Importations into Egypt and Syria", s. 51.

[455] Natalia Bachour, "Healing with Mercury: The Uses of Mercury in Arabic Medical Literature", **Asiatische Studien- Etudes Asiatiques**, C. 69, S. 4, s. 856.

[456] Rogers, "To and Fro. Aspects of Mediterranean Trade and Consumption in the 15th and 16th Centuries", s. 64.

[457] Mair, "The History of Mercury Production in The Mine of Idrija", s. 71.

nedeniyle inşaat sektörünün evriminde önemli bir rol oynamıştır.[458] Pirinç üretiminde, su kemerlerinde su iletiminde, kamusal ve özel hamamlarda, önemli binaların çatılarında ve genel olarak demiri paslanmaktan korumak için kurşun kullanılmıştı. Ayrıca, kurşun yaraları temizlemek ve kanamayı durdurmak, çeşitli cilt hastalıkları ile tümörleri tedavi etmek, tarımda meyvelerin olgunlaşmadan düşmesini önlemek için de kullanılmaktaydı.[459]

11. yüzyıl ortalarından itibaren kurşun Venedik tarafından ağırlıklı olarak İskenderiye, Dimyat ve Mısır'a taşınmıştı. 13. yüzyılın sonlarından itibaren de Bosna'nın maden bölgelerine yerleşen Venedikliler kurşunu Suriye'ye ihraç etmişlerdi.[460]

Venedikliler tarafından Levant'a iletilen kurşunun çoğu Bosna ve Sırbistan'ın zengin madenlerinden, Olovo'dan ve diğer madenlerden gelmekteydi. Çoğu da Ragusa'dan Venedik'e gönderilmişti.[461]

[458] Martin Thompson**, Base Metals Handbook**, Cambridge, 2006, s. 75-76.

[459] Arbel, "The Last Decades of Venice's Trade with the Mamluks: Importations into Egypt and Syria", s. 50-51.

[460] Ian Blanchard, **Mining, Metallurgy and Minting in the Middle Ages**, **Continuing Afro-European Supremacy, 1250-1450,** C. 3, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2005, s. 1468.

[461] Ashtor, **Levant Trade in the Later Middle Ages**, s. 159.

2.2.3 Gıda Maddeleri

2.2.3.1 Baharat

Venedikliler, Akdeniz'in farklı bölgelerinde çok çeşitli malların ticaretini yapmışlardı, ancak Ortaçağ'daki ticaretlerinin büyük bir kısmını ve kârlarının en büyük kaynağını biber, tarçın, karanfil ile zencefil gibi baharatlar oluşturmaktaydı ve bunlar Kuzey Avrupa'da yüksek talep görmekteydi. Sözkonusu baharatlar hafif olmaları ve fazla yer kaplamamaları nedeniyle kolaylıkla taşınabilmekteydi ve kargo maliyetleri nispeten ucuzdu. Ayrıca, kolayca bozulmadıkları için tüccarlar onları depolarda tutabilmekte veya çürüme riski olmadan uzun mesafelere taşıyabilmekteydi. Baharatların bir kısmı Hindistan'dan kara yoluyla getirilse de, çoğu gemiyle Kızıldeniz'e, Arap yarımadasında Cidde'ye ve ardından deve ile Şam'a ve Akka ile Yafa gibi Akdeniz limanlarına taşınmaktaydı. Alternatif olarak, baharatlar Mısır üzerinden Kızıldeniz'deki Kuseyr limanı üzerinden İskenderiye'ye gelmekteydi. Biber ve zencefil en çok talep gören ve en kârlı ticarî mallardandı. Venedikliler yılda binlerce ton baharat ithal etmekteydi. 15. yüzyılın ortalarında Venedikliler yılda 5.000 ton kadar baharat ithalı gerçekleştirmekteydi ve bunun yarısı biber ve zencefilden oluşmaktaydı.[462]

Biber Hindistan'ın güneybatısında bir eyalet olan Kerela'da yetiştirilmekteydi. Başta Batı Asya ülkelerinde olmak üzere birçok ülkede büyük talep gören Kerala baharatları arasında en önemlileri tarçın kakule, biber, karanfil, zencefil ve Hindistan ceviziydi. Araplar aracılığıyla bu baharatlar Avrupa'ya ulaşmıştı. Baharat altın ve gümüş kadar önemliydi. Biber kara altın olarak adlandırılmaktaydı. Karanfil ve

[462] Horodowich, **A Brief History of Venice : A New History of the City and Its People,** s. 50.

Hindistan cevizi de Avrupa pazarlarına, özellikle de tüm Avrupa'nın ticaret alanındaki üstünlüğünü kabul ettiği Venedik'e girme yolunu bulmuştu.[463]

Venedik tüccar kadırgaları biber de dâhil olmak üzere değerli malların nakliyesinde bir ayrıcalığa sahipti. Devlet biber kadırgaları, sonbaharda İskenderiye'yi sözde bir tür yıllık baharat fuarı için ziyaret ettiklerinde, biber ticareti faaliyetlerini bir araya toplayacak kadar önem arz etmekteydi. Fuarlar biber ticareti anlaşmalarının takas edildiği bir platformdu. Biber alımlarının takası öncelikli olarak madeni para bazında gerçekleştirilmekteydi. Venedikli aristokrat tüccarlar, kadırga kaynaklı biber ticaretine hâkimdi, ancak aristokrat sınıftan olmayan tüccar denizciler de ticarette yer almaktaydı.[464]

Tebriz ve Bağdat'ta da baharat ticareti yapılmaktaydı.[465] Floransalı tüccar Pegolotti tüccarlar için hazırladığı el kitabında Tana'da ticareti yapılan başlıca ürünler arasında biber, zencefil, safran gibi birçok baharatın olduğunu belirtmektedir.[466]

Zencefil çeşitli baharatlar gibi İpek Yolu ve diğer yollardan Akdeniz'e ithal edilmekteydi. Araplar bu yolların batı uçlarını kontrol etmekteydiler. Birçok Arap

---

[463] A. Sreedhara Menon, **Legacy of Kerala,**DC Books, Kottayam, 2008, s. 11-12.

[464]Georg Christ, "Weights Measures, Monies: Venetian Trade in Mamluk Alexandria Within An Imperial Framework"**, Merchants, Measures and Money Understanding Technolog ies of Early Trade in a Comparative Perspective Proceeding s of Two Workshops Funded by the European Research Council***,* Ed. Lorenz Rahmstorf, Gojko Barjamovic ve Nicola Ialongo, European Research Council, Göttingen, 2021, s. 210.

[465] Peter Jackson, **The Mongols and The Islamic World**, Yale University Press, New Haven ve Londra, 2017, s. 216.

[466] Pegolotti, **La Pratica Della Mercatura** s. 24.

şehrinin zenginliği baharat ticareti üzerine kurulmuştu. Ortaçağ'ın sonlarında bir kilo zencefil bir koyun değerindeydi.[467] 1285'lerde bu bitkiyi gören ilk Avrupalının Venedikli Marco Polo (d.1245-ö.1324) olduğu söylenmektedir. Ortaçağ boyunca zencefil, Venediklilerin kontrol ettiği önemli bir üründü. Venedikliler Karadeniz kıyısında Konstantinopolis ve Suğdak'ta ticarethaneler kurmuşlardı. Böylece ipek yolunu takip eden kervanların getirdiği zencefili tekellerine almışlardı. Zencefil üzerindeki Venedik tekeli 15. yüzyılın sonlarına kadar sürmüştü.[468] Levant'ta ve Venedik'te biber ve zencefil arasındaki fiyat farkı % 50 olduğu için net kâr % 20-25 civarındaydı. Çoğu zaman baharatlar cog ile taşınmaktaydı, bu durumda nakliye çok daha ucuzdu ve daha fazla kar elde edilebilmekteydi.[469]

Karanfil, Maluku Adaları'na (Endonezya) özgü bir ağacın açılmamış çiçek tomurcuklarıdır. Maluku Adaları'nda yetiştirilen karanfiller Çin ve Hindistan'a ihraç edilmekteydi. Çin'de, karanfil, ağız kokusuyla baş edebilmek amacıyla sarayda kullanılmaktaydı. Araplar karanfili Hindistan'dan Akdeniz bölgesine getirmişler ve karanfil MS. 176'da Mısır'a ulaşmıştı.[470] Venedik, 13. yüzyılda Avrupa'nın önde gelen karanfil tedarikçisiydi. Venedikli tüccar Marco Polo'nun 1298'de yaptığı ünlü yolculuklarının yayınlanmasının ardından karanfil Avrupa'da tanınır hale gelmişti.[471]

---

[467] Barbara Pickersgill," Spices"**, The Cultural History Of Plants**, Ed. Ghillean Prance and Mark Nesbitt, Routledge, New York, 2005, s. 154-155.

[468] Christophe Wiart, **Ethnopharmacology of Medicinal Plants: Asia and the Pacific,** Humana Press Inc, New Jersey, 2006,s. 3.

[469] Ashtor, **Levant Trade in the Later Middle Ages**, s. 428.

[470] Pickersgill, "Spices", s. 161.

[471] Edward Weiss, **Spice Crops**, CABI Publishing, Wallingford, 2002, s. 105.

Venedik İskenderiye, Şam ve Beyrut'tan karanfil satın almaktaydı. 1394'te Venediklilerin Suriye'deki harcamalarının %37'sini karanfil oluşturmaktaydı.[472]

Tıbbi nitelikleri, gıda aroması ve boya maddesi olarak kullanılan safran, dünyanın en pahalı baharatı olarak kabul edilmektedir. Bazı kültürlerde kutsal niteliklere sahip olduğuna inanılan safranın ayin törenlerinde de önemli bir yeri vardı.[473] Mısır papirüslerindeki referanslar, kralları kutsal yağ ile yağlamak için safran, sinameki ve tarçınla hazırlanan karışımın kullanıldığını belirtmektedir. Kleopatra'nın kozmetik ürünlerine safranı karıştırdığı söylenmektedir ve Mısır mumyalarında safran kalıntıları bulunmuştur.[474] Hem Yunanlılar hem de Romalılar onun rengine ve tadına övgülerde bulunmuşlardı. Müslümanlar safranı ilaç olarak kullanmışlar ve safran ticareti İslam'ın yayılmasıyla paralel şekilde artmıştı.[475]

Safran aslında Uzakdoğu'dan gelmeyen tek baharattı. Yabani safran özellikle Orta Doğu'da, İran'dan Fas'a kadar Akdeniz'e özgüydü.[476] Ticaretin başlangıcından itibaren en pahalı baharat olan safranın fiyatı zaman zaman ve yer yer dalgalanırken, diğer baharatların fiyatlarına göre yüksek kalmıştı. Göreceli olarak, Ortaçağ'ın

---

[472] Ashtor, **Levant Trade in the Later Middle Ages**, s. 166.

[473] Maguelonne Toussaint-Samat, **History of Food**, Çev. Anthea Bell, Blackwell Publishers, Cambridge, 1992, s. 519-520.

[474] Diane Raines Ward, "Flowers are a Mine for a Spice More Precious than Gold," **Smithsonian**, C. 19, 1988, s. 104-111.

[475] Toussaint-Samat, **History of Food**, s. 520.

[476] Francesco Antinucci, **Spezie: Una Storia di Scoperte Avidita E Lusso**, Bari, Laterza, 2014, s. 55.

sonlarında bir kilo safran bir atla aynı fiyata mal olmaktaydı.[477] Safran ekimi ve özellikle hasadı son derece zahmetliydi ve onun yüksek değerini belirleyen de bu faktördü. Safran aslında Crocus sativa adlı bitkinin çiçeğinin tepecik kısmından elde edilmektedir. Her çiçekte sadece üç tane vardı ve bunlar kurutulduktan sonra safran elde edilebilmekteydi. Bir kilogram safran elde etmek için yaklaşık 45.000 adet tepeciğin elle çıkarılması gerekmekteydi. Bu sebeple safranın fiyatı günümüzde dahi büyük ölçüde düşmeyen tek baharattır.[478]

Safran ayrıca 13. yüzyılda Haçlıların dönüşüyle İtalya, Fransa ve Almanya gibi Avrupa'nın diğer bölgelerinde de tanınmaya başlamıştı.[479] 15. yüzyılda Venedik büyük safran pazarlarından biriydi. Venedik'e getirilen safran Nürnberg üzerinden Batı ve Doğu Almanya'ya ihraç edilmekteydi. Zamanla safran ticareti yoğunlaştı ve kayıtlara göre, Almanlar Venedik'ten her yıl 100.000 dukadan fazla miktarda safran satın almıştı.[480]

Tarçın da bilinen en eski baharatlardan biriydi. Eski Mısır'da içecek aroması, ilaç ve cesetleri mumyalamada kullanılmıştır. O kadar kıymetliydi ki altından daha değerli kabul edilmekteydi. Romalılar için de tarçın aynı derecede kutsal ve önemliydi. Cenazelerde yakılmaktaydı. Bu zaman zarfında, tarçın Çin'de de büyük ilgi görmüştü. Çin botanik tıbbı hakkındaki en eski kitaplardan birinde tarçından bahsedilmektedir. [481]

---

[477] Frederick Rosengarten, **The Book of Spices**, Livingston Publishing Company, Philadelphia, 1969, s. 47.

[478] Antinucci, **Spezie: Una Storia di Scoperte Avidita E Lusso**, s. 55.

[479] Rosengarten, **The Book of Spices,** s. 393.

[480] Ashtor, **Levant Trade in the Later Middle Ages**, s. 162.

[481] Michael Murray, Joseph Pizzorno ve Lara Pizzorno,**The Encyclopedia of Healing Foods**,Atria Books, New York, 2005, s. 475.

Ortaçağ boyunca, tarçının kaynağı Batı dünyası için bir gizemdi. Arap tüccarlar, baharatı kara yoluyla Mısır'daki İskenderiye'ye getirmişler ve buradan Venedikli tüccarlar tarafından satın alınmıştı.[482] Tarçın, Ortaçağ Avrupası'nda en çok kullanılan baharatlardan biri haline gelmişti. Yoğun talep nedeniyle tarçın Yakın Doğu ve Avrupa arasında düzenli olarak ticareti yapılan ilk emtialardan biri olmuştu.[483]

2.2.3.2 Tahıl Ticareti

Tahıl, 14. yüzyıl ve 15. yüzyılın ilk yarısında doğu Akdeniz ile Batılı şehir cumhuriyetleri arasındaki ticarete konu mallar arasında en önemlilerinden biriydi.[484] Moğollar tarafından fethedildikten sonra Kırım'da bulunan Suğdak şehri Orta Asya ve Çin'den gelen Venedik ticaret konvoylarının hareket noktası olmuştu. Venedik'in Kırım'dan tahıl ihracıda bu döneme rastlamaktadır. 13. ve 14. yüzyıllarda, ihracat için mevcut tahıl fazlası kuzey kısımları Bulgarlara güney kısımları Bizans'a ait olan Trakya, Mesia ve Makedonya'dan gelmekteydi. Böylece bu üç bölgenin limanları özel bir önem kazanmıştı. Bunların arasında, Karadeniz'in batı kıyısında, Marmara Denizi'nde Rodosto (Tekirdağ), Sozopolis (Süzebolu), Anchialus (Anhialos), Mesembria (Nesebar) ve Varna ve nihayet Venediklilerin Philippopolis (Filibe) çevresindeki verimli

[482] Luisella Verotta, Maria Pia Macchi, "Healing Influences of Spices", **Connecting Indian Wisdom and Western Science**, Ed. Luisella Verotta, Maria Pia Macchi ve Padma Venkatasubramanian, Taylor Francis Group, Boca Raton,2015, s. 170.

[483] Murray ve Pizzorno, **The Encyclopedia of Healing Foods**, s. 475.

[484]Kate Fleet, **European and Islamic Trade in the Early Ottoman State: The Merchants of Genoa and Turkey**, Cambridge University Press, Cambridge, 2004, s. 59.

topraklara girdiği Selanik vardı. [485] Tüccar Pegolotti'nin eserinde 14. yüzyılda Venediklilerin yanı sıra diğer İtalyan şehir devletlerinin de bu bölgelerde ticaretle ilgilendiklerini ve Doğu'dan çeşitli tahıl türleri satın aldıklarını belirtmektedir. Tüccar Pegolotti'nin Pratica della Mercatura adlı eserinde en iyi buğday Kırım'da üretilmekte, ondan sonra ise Mesembria ve Rodosto buğdayının gelmekte olduğunu kaydedilmektedir.[486]

14. yüzyılda Cenevizliler Karadenizde ticarette önde gelmelerine rağmen Venedikliler, Bulgarlarla ticarî ilişkilerini Selanik ve Varna üzerinden sürdürmeye devam etmişti. Böylece, Batı Karadeniz ve Kırım'ın kıyı bölgeleri Venedik'in ticaret yörüngesine girmişti. Bulgar limanlarındaki Rumların rekabetini bozan ve ciddi bir kıtlık sırasında Konstantinopolis'e yardım eden İtalyanlar, bu ülkelerden Bizans başkentine ihraç edilen tahılın kontrolünü ele geçirmişlerdi. İtalyan şehir cumhuriyetleri buğday ve arpayı Trakya ve Makedonya'dan Selanik üzerinden ve Karadeniz'in batı kıyılarındaki limanlardan ihraç etmekteydiler. Bizans başkentinin tamamen Bulgaristan ve Kırım'dan gelen buğday arzına bağlı olması ile Bulgar ve Makedon tahılının doğrudan İtalya'ya sevk edilmesi, önemli miktarda hububat ihraç edildiğini göstermektedir.[487]

Girit, IV. Haçlı Seferi'nden sonra, Venedik Cumhuriyetinin egemenliğine girdiğinde Venedik'in ana tedarik kaynaklarından biri olmuştu. Adadaki arazilerin

[485] Jean Batou ve Henryk Szlajfer, **Western Europe, Eastern Europe and World Development, 13th–18th Centuries**, Ed. Jean Batou ve Henryk Szlajfer, Brill, Leiden, 2010, s. 19.

[486] Pegolotti, **La Pratica Della Mercatura**, s. 25.

[487] Jean Batou ve Henryk Szlajfer, **Western Europe, Eastern Europe and World Development, 13th–18th Centuries**, s. 20-21.

büyük bölümü Venedikli aristokratlara tımar olarak verilmişti.[488] Verimliliği ile ünlü olan güney kıyı bölgesinin ovaları hem Venedik'e hem de egemenliği altındaki adalara tahıl sağlamak için önem arz etmekteydi. Venedikliler sulama sistemini geliştirmişler ve insan gücü azlığını gidermek için genellikle Karadeniz ve Anadolu'nun kıyı bölgelerinden mülklerine köle ithal etmişlerdi.[489]

Girit'in çıkarları, diğer Venedik kolonilerinin çıkarları gibi, kesinlikle Cumhuriyetin çıkarlarına tabiydi. Kural olarak adadan ihraç edilen tüm malların, öncelikle şehrin ihtiyaçlarını karşılamak için Venedik'e gönderilmesi ve Venedikli tüccarların uygun gördüğü şekilde yeniden dağıtılması gerekiyordu. Venedik, Girit'e yapılan tüm ithalat faaliyetlerinde da aracılık yapmıştı. Ancak uygulamada bu kurallar her zaman işe yaramamış ve Girit doğrudan Kıbrıs, Konstantinopolis, Suriye, Anadolu ve Rodos ile ticaret yapmıştı. Venedik makamları, Girit ticaretinde özellikle de tahıl ticareti üzerinde katı bir kontrol uygulamışlardı. Venedik hükümeti ayrıca özel şahıslar arasındaki işlemler üzerinde sıkı bir denetim sağlamıştı. İthalatçılara nadiren tahılı piyasa fiyatından serbestçe satma yetkisi verilmekteydi ve genel olarak bu sadece senatonun kıtlık sözkonusu olmadığı zamanlarda olmaktaydı. [490]

Trakya, Anadolu, Eflak ve Kırım gibi buğday yetiştirilen önemli bölgeleri Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katılınca Osmanlı 19. yüzyıla kadar dünyanın önde gelen buğday üreticilerinden biri oldu. 14. yüzyılın başında Osmanlı, Aydın ile Menteşe Beylikleri, Batı Anadolu'dan Venedik'e ve Girit gibi Venedik'in elindeki topraklara

[488] ibid, s. 24.

[489] Thiriet, **La Romanie Venitienne au Moyen Âge**, s. 264-265 ve 410.

[490] Jean Batou ve Henryk Szlajfer, **Western Europe, Eastern Europe and World Development, 13th–18th Centuries**, s. 25-27.

buğday, pirinç, arpa, susam, kuru bakliyat ve kuru meyveyle birlikte ihraç etmişlerdi.[491] Venedik'in Osmanlı Devleti ile ticarî ve diplomatik ilişkileri 14. yüzyılın sonlarında artmıştı. Bunun nedeni Venediklilerin ticaret yaptığı Türk beylikleri olan Aydınoğulları ve Menteşelilerin Osmanlı tarafından ilhak edilmesiydi. Osmanlı hükümdarları bu bölgelerde, beylikler tarafından yapılan anlaşmalarla aynı çizgide ticaret anlaşmalarını sürdürme eğilimi göstermişlerdi. Venedikli tüccarlar İstanbul üzerinden Anadolu, Balkanlar ve Karadeniz'den çok miktarda hububat ithal etmekteydi. Osmanlı hükümdarları böylece tahıl ticaretini Venedik'le ilişkilerde bir pazarlık aracı olarak kullanmışlardı. Çünkü bu topraklar Venedik'in kendisi için özellikle de Girit, Eğriboz ile Mora yarım adasındaki Modon ve Koron şehirleri gibi Akdeniz kolonileri için önemli bir tahıl kaynağıydı. [492]

Osmanlının hububat pazarı olarak önemi diğer hububat üretim bölgelerinin erişilebilirliği gibi dış etkenlere, saldırı veya Osmanlı faaliyetleri gibi iç siyasi olaylara göre dalgalanmaktaydı. Diğer hububat tedarik bölgelerindeki zorluklar veya kıtlık zamanları Osmanlı'nın ihraç ettiği hububat miktarının artmasına neden olmaktaydı. Ayrıca, Kırım bölgesinde Altın Orda hanıyla yaşanan sıkıntılar bu bölgeden tahıl ithalatının azalmasına ve 1343'te Han'ın Altın Orda topraklarından ihracatı yasaklamasına neden olmuş, Anadolu'nun bir pazar olarak önemi artmıştı.[493] Altın Orda Han'ı, batılı tüccarları kendi kontrolündeki Karadeniz'deki limanlardan çıkarmaya

[491] Priscilla Mary Işın, **Bountiful Empire: A History of Ottoman Cuisine**, Reaktion Books, Londra, 2018, s. 121.

[492] Nancy Bisaha, "Ottoman Empire", **Trade, Travel, and Exploration in The Middle Ages**, Ed. John Block Friedman ve Kristen Mossler Figg, Routledge, New York, 2000, s. 465.

[493] Fleet, **European and Islamic Trade in the Early Ottoman State: The Merchants of Genoa and Turkey,** s. 67.

zorlayarak Venediklileri Tana'dan çıkarmıştı. Venedikliler misilleme olarak tüccarlarının hanın topraklarına girmesini yasaklamışlardı. Daha sonra Han tarafından uygulanan tahıl ihracına ilişkin yasak Konstantinopolis'te tahıl kıtlığına neden olmuştu. 1347'de Venedikliler Tatar topraklarında ticaret yasağını kaldırmışlar ve kısa bir süre sonra onlarla han arasında bir anlaşma yapılmıştı.[494]

Tahıl kıtlığı meydana geldiğinde, Osmanlı hükümeti, Osmanlı şehirlerinde yeterli miktarda ekmek temin edememenin halkı huzursuz ettiği için tahıl ihracatını yasaklamaktaydı.[495] I.Bayezid, 1390'da tahıl, kereste ve atın dışarıya satışını yasaklayarak ihracatın kontrol etmişti. Bu tür kontroller malî açıdan fayda sağlamaktaydı. I. Bayezid, Latin tüccarlarının ihracat hacmini kontrol ederek, hem kendi şehirleri hem de sömürgeleri için sürekli tahıla ihtiyaç duyan Latin devletlerinin ödemeye hazır oldukları mal için ödenen fiyatı ve ihracat vergisi oranını etkileyebilmekteydi. 1390'da Venedik'in kabul etmeye razı olduğu tahıl ihracatı daha önce müzakere edilen rakamın iki katına çıkmıştı. Malî ve siyasi kazanç dışında bu politika Venediklileri Cenevizlilere karşı kışkırtmanın bir yolu olarakta kullanılmaktaydı.[496]

Venediklilerin tahıl ihracatını yasaklayan katı düzenlemelerin daha sıkı bir şekilde uygulandığı diğer topraklardan ziyade Osmanlı İmparatorluğu'nun batı sınırlarında ve adalarda tahıl satın almaları daha kolaydı. Sözkonusu yerlerde, tahıl ticaretiyle ilgilenenler genellikle Türk ileri gelenleriydi. Venedikliler genellikle

[494] Elizabeth Zachariadou, "Prix et Marches des Cereales en Roumanie", **Nuova Rivista Storica**, C. 61, 1977, s. 295-296.

[495] Işın, **Bountiful Empire: A History of Ottoman Cuisine**, s. 121.

[496] Kate Fleet, Ottoman Grain Exports from Western Anatolia at the End of the Fourteenth Century, **Journal of the Economic and Social History of the Orient**, C. 40, S. 3, 1997, s. 290.

karamürsel denilen küçük tekneleri kullanan kaçakçılar aracılığıyla tahıl satın almaktaydılar. Osmanlı İmparatorluğu'nun tahıl bolluğuna sahip olması yüksek bir verimlilik oranından ziyade topraklarının genişliği ile ilgiliydi. 16. yüzyılda zaman zaman aşırı tahıl üretimi olması dolayısıyla hem üreticiler hem de tüccarlar tahıl ihracatını gerekli görmekteydi. Aynı zamanda, Venedik senatosu artık Osmanlıya bağımlı olmamak ve tahıl satın almak için ödenen büyük meblağlarla onun gücüne katkıda bulunmaktan kaçınmak için Venedik'in Dalmaçya kolonilerinde ve Levant'ta hububat ekiminin yoğunlaştırılması gerekliliği konusunda telkin etmişlerdi.[497]

Anadolu Selçuklu devletinin dağılmasından sonra kurulan Menteşe ve Aydın Beylikleri antik çağlardan beri tarımsal ürünleri ve sürüleriyle ünlü bereketli topraklarda kurulmuş olup, Asya hinterlandına kara yolları ile bağlanan mevkideydi. İki beyliğin limanları olan Palatia (Balat/Aydın) ve Theologo (Ayasuluk/İzmir) Venedikliler için ticaretin odak noktaları haline gelmişti.[498] Batı Anadoluda Türk Beyliklerinin teşekkül etmesiyle birlikte Venedik'in izleyeceği politika da netleşmişti. Menteşeoğullarının Karia ve Likya topraklarını elinde bulundurması Venedik'in buradaki ticarî çıkarlarını kaybetme ihtimalîni de beraberinde getirmişti. Venedik daha önce Küçük Asya'da hüküm süren devletlerle yapmış olduğu imtiyaz anlaşmalarını Menteşe Beyliği ile de yapmayı arzu etmekteydi.[499] Bu çerçevede, 1330'lardan beri Aydın'a düşman olan ve Türklerden ziyade Hıristiyanların tarafını tutmaya daha meyilli olan Menteşe Beyliği

[497] Jean Batou ve Henryk Szlajfer, **Western Europe, Eastern Europe and World Development, 13th–18th Centuries**, s. 38-39.

[498] Elizabeth A Zachariadou, **Trade and Crusade: Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydin (1300-1415),**Library of the Hellenic Institute of Byzantine and Post-Byzantine Studies, Venedik, 1983, s. XXXIV.

[499] Turan, **Türkiye-İtalya İlişkileri**, s. 201.

Girit aracılığıyla Venediklilerle erkenden ticarî ilişkiler kurmuştu. Menteşe stratejik konumda birçok limana sahip olduğundan dolayı Venedik denizden kolayca erişim sağlayabilmekteydi. Geç Ortaçağlarda Balat, denize şimdi olduğundan çok daha yakındı; Maiandros (Büyük Menderes) nehri taşımacılığa elverişliydi ve hafif tekneler nehirden yukarı yelken açarak şehre ulaşabilmekteydi. Balat pazarı Girit üzerinden Venediklilerin ihtiyaç duydukları malların büyük bir kısmını karşılamaktaydı.[500]

Menteşe ve Aydınoğulları Beyliği ile Venedik arasında yapılan imtiyaz anlaşmalarında buğday için ödenen vergi miktarının belirlenmesi tahıl satın alım faaliyetini kanıtlamaktadır.[501]

Venedik, çoğunlukla tahıl ithalatını bireysel tüccarların ellerine bırakmıştı ve kendi gücünü sevkiyatları kolaylaştırmakta kullanmıştı. Venedik hükümetinin yabancı tüccarlara yönelik politikaları istikrarlı değildi. Büyük ölçüde Venedik'in Levant ile ticaretini güvence altına almak için tasarlanmış korumacılık ile çoğunlukla mal veya gemi kıtlığından kaynaklanan hoşgörü arasında gidip gelmekteydiler. Tahıl Ofisi (Officio alle Biave) ithalatı teşvik etmek için cazip koşullar yaratmaya çalışırken, tahıl kıtlığı yabancı gemilerden elde edilen vergi gelirlerinin azalmasına yol açmıştı. Yabancı tüccarlar Venedik'te yeterli tahıl varsa bir kısmını Venedik şehri dışında satma hakkına sahipti.[502]

---

[500] Zachariadou, **Trade and Crusade: Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydin (1300-1415)**, s. 129-130.

[501] Fleet, **European and Islamic Trade in the Early Ottoman State: The Merchants of Genoa and Turkey**, s. 65.

[502] Maartje van Gelder, "Supplying the Serenissima: The Role of Flemish Merchants in the Venetian Grain Trade During the First Phase of Straatvaart", **International Journal of Maritime History**, C. 16, S. 2, 2004, s. 48.

Tahıl temel tüketim maddesi olduğu için ticarette en önemli ürünlerden biriydi. Venedikliler yeterli tahıl ekim alanları bulunmadığı için bu ürünü ithal ederek ihtiyaçlarını gidermeye çalışmışlardı. Diğer yandan, yaşanan siyasi krizler ve kıtlıklardan etkilenen tahıl üretimi ihracatın yasaklanması ve sınırlı ölçüde ürünün satılmasına yol açtığı için tahıl oldukça stratejik bir üründü**.**

2.2.3.3 Tuz

Cassiodorus, 6. yüzyılın başlarında, ada halklarının zorlu yaşam koşullarını anlattığı bir metinde şunları kaydetmişti: [503]

> "*Sakinlerin tek bir kaynağı var, balık bolluğu […]. İşleri tuzlaları kullanmaktan ibarettir: Pulluklar ve tırpanlar yerine silindirleri çalıştırırlar. Ekinlerini tuz bataklıklarından alıyorlar, tuzlu bataklıklar sayesinde üretmedikleri şeylere sahip oluyorlar. Orada basılan para gıdadır aslında. Her dalga işinize yarar. Altın da arayabilirsiniz ama tuzu istemeyen kimse yoktur ve bunda haklıdır, çünkü bu yerlerde beslenmeyi ona borçluyuz.*"

Venedik Cumhuriyeti'nin ekonomik refahını ve ticarî baskınlığını tuz ve ticaret üzerine kurduğu söylenebilmektedir. Venedik lagününde tuzlalar 10. yüzyıldan itibaren mevcuttu ve 1046'da tuzla kurulmuştu. Venedikliler başlangıçta ihtiyaç duydukları tahıl için tuzu ihraç etmişlerdi. Anakara şehirleri tuz tedarik etmek için Venedik'e bağımlı olduğundan şehir önce tuz üretimi daha sonra bu değerli emtia satışında tekel haline

[503] Jean-Claude Hocquet, "Le Salina", **Storia di Venezia: Origini Eta Ducale**, Ed. Lellia Cracco Ruggini, Massimiliano Pavan e Giorgio Cracco, Gherardo Ortalli, C. 1, Istituto La Enciclopedia Italiana, Roma, 1992, s. 515.

gelmişti. Bu amaçla, Venedik Ferrara Savaşları (Tuz Savaşları) gibi çok sayıda savaş yürütmüş ve rekabeti ortadan kaldırmaya çalışmıştı. Erozyon, fırtına, sel, tuzladaki işçilerin salgın hastalığa yakalanması, nehirlerin taşması ve rota değişimleri nedeniyle tuz ticareti kırılgan yapıya sahipti. [504]

1200 yılında iki yüzyıllık genişlemenin ardından, tuz üretimi artık doruk noktasına ulaşmıştı ve Venedik lagününü Akdenizli üreticiler arasında birinci sıraya yerleştirmişti. Tuzun gerçek başkenti haline gelen Chioggia çok geniş bir pazarın ihtiyaçlarını karşılayabilmekteydi. Yine bir değişim para birimi olan tuz sayesinde Venedik, anakaradan satın alınan gıda ürünlerinin ithalatını eşitlemiş ve edinîlen tekel tarafından bu ürüne ağır vergiler koymaya teşvik edildiğinde, maksimum ticarî ve malî kâr elde etme cazibesine karşı koyamamıştı. Böylece tuz devlet malîyesinin hizmetine sunulmuştu. Bununla birlikte, 1204'te ele geçirilen Bizans imparatorluğuyla bağlantıları sağlamak ve yolları korumak için kullandığı sayısız gemi tam yüke ulaşmadığında, ağır bir ürün olan tuz, ambarları kolayca doldurmaktaydı. Kısa süre sonra Venedik, Puglia, İskenderiye ve 13. yüzyılın sonlarından itibaren tüm Akdeniz'den ithalat yapmaya başlamıştı. Rekabet kızışınca komşular Venedik tekelinden kaçmaya çalışmışlardı. 13. yüzyıl tuz savaşlarının sesiyle yankılanmıştı. Chioggia tuz daireleri ciddi bir krizle karşı karşıya kalmıştı.[505]

1240-50 yıllarından itibaren Venedik lagünde üretilen Chioggia tuzunun aksine, deniz olarak adlandırılan tuzu resmi olarak ithal etmeye başladı. İthal tuzlar genellikle İskenderiye, Mısır, Cezayir, Kırım, Girit, Kıbrıs, Sardunya, İbiza veya Trablus

[504] Pierre Laszlo, **Salt: Grain of Life**, Colombia University Press, New York, 2001,s. 65-66.

[505] Jean-Claude Hocquet, L"a Politica Del Sale", **Storia di Venezia: L'età del Comune**, Ed. Lellia Cracco Ruggini, Massimiliano Pavan e Giorgio Cracco, Gherardo Ortalli, C. 2, Istituto La Enciclopedia Italiana, Roma, 1995, s. 713.

kıyılarındaki Ras el-Makhbaz'dan gelmekteydi. Venedik tuz piyasanın kırılgan yapısı nedeniyle tuz üretmekten ziyade tuzu alıp satmaktan daha fazla para kazanıldığını keşfetmişti.[506] Tuz ticaretine ilişkin olarak anayasal hükümleri 17 Haziran 1281'de Büyük Konsey tarafından oluşturulan yeni bir politika belirlemişti. Bu politikaya "ordo salis" (tuzun düzeni) adı verilmişti. Venedik, gemilerin belli miktar yük tuzla gelmesini gerektiren bir düzenleme olan Ordo Salis'i yürürlüğe koyarak tuz ticaretini yasalaştırmıştı bu sayede yılda 33.000 tona kadar yük boşaltılmıştı.[507]

Venedik'e tuz göndermek o kadar karlı hale geldi ki, aynı tüccarlar rakiplerini geride bırakan fiyatlarla diğer mallarını gönderebilmekteydiler. Tuz sübvansiyonu sayesinde Doğu Akdeniz'e gemi gönderen Venedikli tüccarlar burada değerli Hint baharatlarını gemilerine yükleyip onları Batı Avrupa'da rakiplerinin sunamayacağı düşük fiyatlarla satmışlardı.[508]

14. ve 15. yüzyıllarda artık yerel olarak çok az tuz üreten Venedik, bazıları uzak yabancı tuzla olmak üzere çok sayıda tuzlada üretimi kontrol etmeye devam etmişti. Tuz üretimi ve daha sonra ticareti Cumhuriyetin ilk yüzyıllarından itibaren Venediklilere ekonomik bir plan sunmuştu. Tekel pozisyonu, satış fiyatının kontrolünü elinde tuttuğu sürece servetin hızlı bir şekilde artmasına olanak sağlamıştı.[509]

Venedik'in 1460'larda tuz ticaretinden elde ettiği gelir Venedik devletinin toplam gelirinin yaklaşık %17'sini oluşturmaktaydı. Sonraki yüzyıllarda Venedik, çeşitli İtalyan şehirleriyle özel sözleşmeler yapmış ve Akdeniz'de ile Avrupa'da tuz tekelini sıkı sıkıya

[506] Mark Kurlansky, **Salt: A World History**, Penguin Books, New York, 2002,s. 84.

[507] Crouzet-Pavan, **Venice Triumphant: The Horizons of a Myth,** s. 94-95.

[508] Kurlansky, **Salt: A World History**, s. 85.

[509] Laszlo, **Salt: Grain of Life**, s. 67.

elinde tutmuştu. Tüm tuz işi Magistrato al Sale tarafından yönetilmekteydi ve her bir tahılın kaydını tutulmaktaydı. Yönettikleri pazarların taleplerini yerine getirmek için tuz toplamak ve Venedik'e taşımak için çok daha uzaklara yelken açmak anlamına gelse de, önemi yoktu. Ayrıca tuz karları daha fazla ticaret yapılmasını sağlamak üzere tüccarlara kredi olarak kullanılıp büyüyen bir ekonomiyi beslemekteydi. [510]

2.2.4 Cam Ticareti

Venedik cam işçiliğinin kökenleri ile ilgili mevcut en eski belge, MS 982'den kalma bir el yazmasıydı. Venedik cam yapımının kökenleri ile ilgili olarak, literatürde iki varsayım bulunmaktadır. İlk varsayım Roma cam yapımı geleneğiyle doğrudan bir bağlantı olduğu öne sürmektedir. Venedik lagününden çok uzak olmayan ve önemli bir liman olan Aquileia, MS 5. yüzyıla kadar ünlü bir cam işleme merkeziydi. Barbarların gelişiyle Aquileia yıkılmış ve sakinleri cam yapımı da dâhil olmak üzere zanaatlarını da Venedik adalarına taşımıştı. İkinci varsayım Venedik cam yapımının gelişmesini, cam sanatının o dönemde oldukça geliştiği Venedik Cumhuriyeti ile Levant arasındaki bağlarla ilişkilendirilmektedir. Bu görüş Venedik camı ile Bizans ve İslam cam zanaatı arasındaki teknik ve biçimdeki benzerliklere odaklanmaktadır.[511]

1200 yılına gelindiğinde, Venedik cam endüstrisi gelişmekteydi. Özellikle Doğu'dan edinîlen bilgiler ve teknikler cam endüstrisine güçlü bir temel sağlamıştı.

[510] Arbel, "Venice's Maritime Empire in the Early Modern Period", s. 221.

[511] Marco Verita, "Venetian Soda Glass", **Modern Methods for Analyzing Archaeological and Historical Glass**, Ed. Koen Janssens,John Wiley & Sons,West Susex, 2013, s. 520-521.

Venedikliler 1204 yılında IV. Haçlı Seferi sırasında Konstantinopolis'in yağmalanmasından sonra Bizans cam ustalarından önemli bilgiler edinmişlerdi.[512]

Tarihsel belgelere göre camı eritmek için kuvars ve bitki külü kullanılmıştı. Ortaçağ ve Rönesans döneminde Venedik'te ve Akdeniz bölgesinde kıyı bitkilerinin külleri kullanılırken, kuzey-orta Avrupa'da iç bitkilerin (eğreltiotu, kayın, meşe vb) külü kullanılmıştı. Kıyı bitkisi külleri esas olarak sodyum ve kalsiyum karbonatlardan (soda külü) yapılır; klorürler, sülfatlar, fosfatlar ve az miktarda potasyum, magnezyum, demir, alüminyum ve silika da bulunmaktaydı. Kara bitkileri külleri esas olarak potasyum ve kalsiyum karbonatlardan (potas külü) yapılmaktaydı. Bu küllerde eser miktarda manganez ve diğer renklendirici elementler bulunmaktaydı ve bitki türlerine, kökene (aynı türler farklı yerlerde yetişir), bitki kısımlarına (yapraklar, odun, ağaç kabuğu), yanma sıcaklıklarına vb. göre önemli bileşim farklılıkları vardı. Bu farklılıklar camcılar için ciddi problemlere yol açmış ve camın kalitesini düşürmüştü. Bu nedenle, Venedikli cam yapımcılarının iç kesimlerdeki bitkilerin külünün kullanımı açıkça yasaklanmıştı.[513]

13. yüzyılın sonundan 18. yüzyıla kadar İskenderiye'den, Suriye'den bitki külü ithal edilmişti. Aynı zamanda Venedikliler geri dönüşüm için Doğu'dan parçalar veya bloklar şeklinde kırık cam ithal etmişlerdi. İslam dünyasından ithal edilen bir diğer

[512] Seth C. Rasmussen, **How Glass Changed the World: The History and Chemistry of Glass from Antiquity to the 13th Century**, Spinger, Heidelberg, 2012, s. 42.

[513] Marco Verita,"Secrets and Innovations of Venetian Glass between the 15th and the 17th Centuries: Raw Materials, Glass Melting and Artefacts"**, Study Days on Venetian Glass Approximately 1600's**, Ed. Rosa Barovier ve Cristina Tonini, C. 172, S. 1, 2014,s. 54-55.

malzeme de, Aldrevandin olarak adlandırılan cam kap grubunda bulunan mavi emayeyi renklendirmek için kullanılan kobalttı.[514]

Doğu Akdeniz'deki bitki külüne dayalı cam yapımı geleneği ve Ortaçağda Venedik'in bu bölgeyle olan ekonomik ilişkileri göz önüne alındığında, Doğu Akdeniz, Venedik'in cam yapım işlemleri üzerindeki en önemli dış etki olarak görülmektedir.[515]

13. yüzyılın sonunda Venedik cam yapımı bütün Avrupa'yı etkilemeye başlamıştı. Venedik camının ünü yayılmıştı ve kaliteli cam eşya ve boncukların ihracatı ile Cumhuriyet zenginlik ve önem kazanmıştı. Venedik, kendi camlarının değerinin diğer ülkelerin kendileriyle rekabet edemedikleri sürece devam edeceğini bilmekteydi. Bu sebeple, Venedik camcılığa ilişkin bilgi ve yöntemlerinin sırlarını korumak için her tür önlemi almışlardı.[516] Venedik Büyük Konseyi 8 Kasım1291'de tehlikeli bir yangın çıkması halinde denetim altına almak amacıyla bütün cam fırınlarını birçok cam ustasının yaşadığı Murano Adası'na taşınmasını emretmişti. Ada teknik sırların korunmasını sağladığı gibi 1271-1303 yılları arasında üretim ile pazarlamayı düzenlemek, zanaatkârların göç etmesini ve hammaddelerin ihraç edilmesini yasaklamak için çıkarılan diğer yasaların uygulanmasını da kolaylaştırmıştı.[517] Murano

[514] David Whitehouse, "Imitations of Islamic Glass",**Glass Of The Sultans**, Ed. Stefano Carboni ve David Whitehouse, The Metropolitan Museum of Art, New York, 2001, s. 297.

[515] Jennifer L. Mass, John A. Hunt, "The Early History of Glassmaking In The Venetian Lagoon: A Microchemical Investigation", **The Materials Research Society Symposium Proceedings**, C. 712,2002, s. 306.

[516] Rasmussen, **How Glass Changed the World: The History and Chemistry of Glass from Antiquity to the 13th Century**, s. 43.

[517] Mack, **Doğu Malı Batı Sanatı: İslam Ülkeleriyle Ticaret ve İtalyan Sanatı 1300-1600**, s.189.

adasında cam endüstrisinin merkezileşmesi, yalnızca Venedik'teki yangın tehikesini ortadan kaldırmakla kalmadı, aynı zamanda Venedik cam yapım yöntemi sırlarının da daha iyi korunmasını sağlamıştı. Diğer ülkeler, özellikle İngiltere ve Fransa, Venedik cam yapım bilgisini araştırmaktaydı ve zanaatkârlara, Venedik'ten başka bir yerde rakip cam fabrikaları kurmak için ayrılırlarsa hem para hem de güvence vaat etmekteydiler. Konsey, seyahatleri sınırlamanın yanı sıra Venedik'te kritik bilgileri güvende tutma çabaları doğrultusunda ödülleri de kullanmıştı. 1376'da tüm Murano cam işçilerinin Venedik'li (orta sınıfın bir üyesi) olarak kabul edileceğini ilan etmişti.[518] Cam üreticilerinin hapsedilmesini yumuşatmak amacıyla Konsey dönemin sınıflı toplumunda benzersiz bir ayrıcalık tanımıştı. Venedik soylularının oğulları cam ustalarının kızları ile evlenebilmekteydi ve sözkonusu ayrıcalıkla bu tür evliliklerde doğan çocukların da asil statüsü kazanmış olacaktı. Başka hiçbir esnafın kızı bu kadar yüksek bir şerefe sahip değildi. Bununla birlikte, cam işçiliği asil kabul edilirken cam işçilerine de yüksek statü kazandırılmış olmaktaydı.[519]

Murano cam üretimi 15. yüzyılda büyümeye devam etti. Bu süre zarfında cam işleme teknikleri, Doğu Akdeniz'deki olaylardan büyük ölçüde etkilenerek daha da gelişmişti. Şam'ın Timur tarafından tahrip edilmesi, Osmanlının İstanbul'u ele geçirmesi sonrasında zanaatkârlar İtalya'ya akın etmişti. 1490 yılına gelindiğinde, cam

[518] Rasmussen, **How Glass Changed the World: The History and Chemistry of Glass from Antiquity to the 13th Century**, s. 44.

[519] Sheldon Barr, **Venetian Glass: Confections in Glass,(1855-1914)**, Harry N. Abrams, New York,1998, s. 12.

yapımı endüstrisi Venedik Cumhuriyeti için finansal açıdan çok önemli hale gelmiş ve Onlar Konseyi'nin yetkisi altına alınmıştı.[520]

2.2.5 Kağıt Ticareti

Venedik, yalnızca el yazması ve basılı metinlerin dolaşımı açısından değil, aynı zamanda kağıt ticareti açısından da bir hareketli bir noktaydı. Kağıt, kayıt tutma ve dolayısıyla diplomasi, yönetim, hafıza ve ticaret için başlıca ihtiyaçtı. Venedik'te kağıt, erken modern devletin inşasında önemli bir unsurdu.[521]

İranlı ve Arap kağıt imalatcıları, Çinlilerden öğrendikleri üretim usullerini birebir taklit etmekteydiler. Levanten kâğıdı parlaktı ve nişasta (buğday veya pirinç) ile tutkallanmaktaydı. [522] İtalya'da da kağıt endüstrisi mevcuttu. Veneto'da kâğıt üreten fabrikalar üretim için gerekli temiz suyun mevcut olduğu, Val Vestino'dan çıkan Toscolano nehrinin iki yakasında konumlanmışlardı. Camerate'nin dolambaçlı vadisi boyunca, su şelalelerinin yakınında düzinelerce kâğıt fabrikası bulunmaktaydı. 14. yüzyılda Riviera di Salò'da[523] da kağıt üreticilerinin olduğu bilinmekteydi.[524]

---

[520] Rasmussen, **How Glass Changed the World: The History and Chemistry of Glass from Antiquity to the 13th Century**, s. 44.

[521] Anna Gialdini, "Selling Paper in Early Modern Venice: Paper-retailers and the "Libri da carta bianca", **The Paper Trade in Early Modern Europe**, Ed. Daniel Bellingradt ve Anna Reynolds, Brill, Leiden,s. 31.

[522] Ashtor, **Levant Trade in the Later Middle Ages**, s. 210.

[523] Riviera di Salò: Lombardiya'daki Brescia eyaletinde, Garda Gölü kıyısında yer alan bir İtalyan kasabasıdır.

[524] Giovanni Zalin,"Origini e Sviluppo Dell'Industria Cartaria Nella "Riviera" Bresciana Del Garda", **Archivio Storico Italiano,** C. 143, S. 4, 1985, s. 595-596.

Araplar kağıt yapmak için gerekli malzemeyi havanda elle hamur haline getirirken, İtalyan kağıt yapımcıları su gücüyle dönüşümlü olarak çalışan taş başlı çekiçler kullanmaktaydı. Bu şekilde malzemeler çok daha iyi ezilmekteydi. Ayrıca İtalyan kağıt üreticileri nişasta yerine hayvan derisi artıklarının kaynatılmasıyla elde edilen tutkal kullanmışlardı. Böylece kağıt daha dayanıklı hale geldi. Ayrıca, kağıt tabakasını imal etmek amacıyla İtalyanlar, Araplar tarafından kullanılan kamış veya bambu yerine metalik tel kullanmışlardı. Yeni tür kağıt Doğudaki emsallerinden çok daha kaliteli olduğu için, İtalyan tüccarlar onu Yakın Doğu ülkelerinde büyük karlarla pazarlamaya başlamışlardı. 1400'lerin başından beri kağıt, Venedikliler ve diğer Güney Avrupalı tacirler tarafından tüm Levant ülkelerine ithal edilmekteydi.[525]

Genel olarak pahalı bir ürün olan kâğıdın Venedik'te üretimi tekeller veya fiyatların sınırlandırılması yoluyla düzenlenmekteydi. Venedikli matbaacılar genellikle daha iyi kar elde etmek için kâğıtlarını fabrikalardan ve bayilerden satın almaktaydılar ve kâğıt tedariki için kağıt perakendecileri, kitapçılar ve kağıt üreticileri ile ortaklıklar kurmuşlardı. Veneto'da üretilen kağıt, büyük miktarlarda Levant da dahil olmak üzere birçok yere ihraç edilse de, Venedik şehri ve matbaaları birincil alıcılardı.[526]

[525] Ashtor, **Levant Trade in the Later Middle Ages**, s. 210.

[526] Gialdinî "Selling Paper in Early Modern Venice: Paper-retailers and the Libri da Carta Bianca", s. 33-34.

2.2.6 Köle Ticareti

İngilizce'de yalnızca iki kelime "slave ve serf" özgür statüde olmayan insanlar için kullanılmaktadır. Latince ve Arapça ise köle için kullanılan kelimeler bakımından daha zengindir. Klasik Arapça'da *"abd, rakîk, gulam, fatan, kadim, memlük ve cariye"* kelimeleri köle anlamında kullanılmıştır. Ortaçağ'da Latince'de ise köle için "servus, sclavus, mancipium, colonus, villanus, emtitus, famulus, verna, ancilla" kelimeleri kullanılmıştı. Köleler için en sık kullanılan kelime servus idi. Ortaçağ Latincesi'nde "servus" köle anlamına gelmekteydi, ancak zamanla serfler ve özgür olmayan statüdekiler içinde bu sözcük kullanılmıştı.[527]

Köleler kısa sürede Venedik'in ticarî ürünleri arasında yerini almıştı. Akdeniz'den satın alınan köleler, Venedikliler tarafından Rialto'ya da getirilmişti. Bilhassa Slavların yaşadığı bölgeler, köle ticareti için önemli tedarik kaynağıydı. Anılan bölge Hıristiyanlaştıktan sonra bile köle ticareti devam etmişti.[528]

Venedik tüccarlarının köle satın almak için uğradıkları duraklardan biri olan Kandiye 14. yüzyılda genellikle Karadeniz'de ki Venedik ve Ceneviz limanlarından gelen çoğunluğunu Bulgar, Tatar, Rus ve Çerkezlerin oluşturduğu çok aktif bir köle pazarı haline gelmişti. Bu kölelerin birçoğu daha sonra yeniden satılmak üzere Kandiye pazarında satılmış, bazıları da tarlalarda çalışmak için adada kalmıştı.[529]

---

[527] Hannah Barker, **That Most Precious Merchandise: The Mediterranean Trade in Black Sea Slaves, 1260-1500**, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2019, s. 14-15.

[528] Crouzet-Pavan, **Venice Triumphant: The Horizons of a Myth**, s. 169.

[529] Luzzatto, **Storia Economica Di Venezia Dall'XI Al XVI Secolo** s. 63.

15. yüzyıla kadar köle pazarları pagan olarak kabul edilen ve bu nedenle kolayca satılabilen çok sayıda Bulgar'dan oluşmaktaydı. Kısa bir müddet köle pazarında Yunan Hıristiyan kölelerde satılmıştı. Köle ticareti zamanla gelişmişti ve Hristiyanların köle yapılması tartışılmaya başlanmıştı. Hristiyanların köle olarak satılmaması konusundaki gittikçe artan baskı sebebiyle köle ticareti Karadeniz pazarlarına kaymıştı.[530]

14. ve 15. yüzyıllarda kölelerin çoğu yemek pişirmek, temizlik, çamaşırların yıkanması, su taşımak, yiyecek satın almak, yakacak odun toplamak ve ateş yakmak, dikiş, dokuma, ayak işleri, çocuk bakımı, hayvanların beslenmesi ve bakımı gibi ev işleri için satın alınmaktaydı. İtalya'da yerli kölelerin büyük kısmı ya bekâr hanelerini yöneten ya da bir eşin gözetimi altında çalışan kadınlardı. Bir de köle süt anneler bulunmaktaydı, istisnai olarak onlar daha fazla saygı görüyorlardı ve onların çocuk bakımına tam olarak kendilerini adamaları beklenmekteydi.[531]

Erkek köleler daha çok ticaret ve zanaat üretimin de kullanılmıştı. İtalyan tüccarlara ait erkek köleler bazen yardımcı olarak çalışmakta, bazen onlarla birlikte seyahat etmekte veya bağımsız olarak tüccarın temsilcisi olarak hareket etmekteydi.[532]

Loncalar ve hükümetler tarafından kölelerin faaliyetlerine bazı kısıtlamalar getirilmesine rağmen, köleler Venedik'deki esnaf ve zanaatkârlara da yardım etmişlerdi.

---

[530] Crouzet-Pavan, **Venice Triumphant: The Horizons of a Myth**, s. 170.

[531] Barker, **That Most Precious Merchandise: The Mediterranean Trade in Black Sea Slaves, 1260-1500**, s. 72.

[532] Shelomo Dov Goitein, "Slaves and Slavegirls in the Cairo Geniza Records," **Arabica**, S. 9, 1962, s. 4.

Bazı Venedik loncaları daha sonra yabancılara satılabileceğini düşündüğü kölelere ticarî sırları öğrenmeyi yasaklamıştı.[533]

Venedik ve Cenova'da, köle kadınların cinsel yönden kullanımı yasaldı. Yasalara göre cinsel aktivitenin evlilik içinde gerçekleşmesi gerekiyordu, bu da kilisenin çıkardığı yasa ve kilise tarafından kontrol edilmekteydi. Hıristiyan olarak vaftiz edilen köleler kilisenin tüm kutsal yerlerine erişim sağlayabilmekte ve diğer vaftiz kölelerle evlenebilmekteydi. Vaftiz köleler ve özgür insanlar arasındaki evliliklerde özgür eşin, eşinin köleleştirildiğinin farkında olduğu sürece kilise hukuku uyarınca evliliğine izin verilmişti. Ancak, bir köle ile özgür kişi arasındaki sosyal statüdeki farklılıklar çok fazlaydı ve bu evlilikler sosyal olarak kabul edilemediği için uygulamadı gerçekleştirilememişti. [534]

2.3 Venedik'in Doğu ile Ticarî İlişkileri

2.3.1 Bizans ile İlişkiler

Venedik, idarecilerini kendisinin belirlediği Bizans'a bağlı bir eyaletti ve Bizans ile Avrupa arasında ticaret yapmaktaydı. Karşılığında Bizans'a bir taarruz olduğu

[533] Domenico Gioffrè, **Il Mercato Degli Schiavi a Genova Nel Secolo XV,** Fratelli Bozzi, Cenova, 1971, s. 91.

[534] Barker, **That Most Precious Merchandise: The Mediterranean Trade in Black Sea Slaves, 1260-1500**, s. 77.

takdirde Bizans'ı korumayı taahhüt etmişti. Bu durum, Venedik'in Bizansla rekabet edecek konuma gelmesine değin sürmüştü.[535]

IV. Haçlı Seferi'nin akabinde Konstantinopolis'te bir Latin İmparatorluğu kurulmasının Bizans ekonomisi üzerinde hem kısa hem uzun vade de etkileri olmuştu. Bu dönemde şehir çıkan yangınlarla zarar görmüş, özellikle zanaat ve ticaretin yoğun olduğu yerler büyük bir yıkıma uğramıştı. Ayrıca çatışmalar, talan ve yağmacılık da mal kayıplarına sebep olmuştu. Bütün bunlar şehrin sanayisini ve ticarî altyapısını felce uğratarak toplumun orta ve alt katmanlarını da etkisi altına alarak dış göç dalgası yaratmıştı, lüks tüketici, işveren ve kamu özel sektörün finansörü olan Bizans saray ahalisinin ve seçkinlerinin bir çoğu da bu dalgaya dâhil olup göç etmişti. Bizans'ın büyük toprak kayıpları nedeniyle taşradan başkente para ve mal akışı büyük ölçüde azalmıştı. Gerileme süreci Batının başta tahıl, peynir, şarap ve tuz olmak üzere gıda maddeleri ile ipek ve boya gibi sanayi hammadelerine duyduğu yoğun taleple birleşince, kısa sürede üretim fazlası elden çıkan taşra bölgelerinden Batı pazarlarına doğru yeniden yönlendirilmişti.[536]

1204 ile 1261 yılları arasında özellikle 1240'tan itibaren Latinler Karadeniz'de denizcilik, kıyı boyunca ve Karadeniz hinterlandındaki ekonomik kaynaklar pazarlar ve ticaret yolları ile ilgili kapsamlı bilgi toplayıp deneyim kazandılar. 1261'den önce hâlihazırda ele aldıkları ticarî operasyonların artan hacmi Konstantinopolis'in Bizans

[535]M. Murat Baskıcı, **Bizans Döneminde Anadolu – İktisadi ve Sosyal Yapı (900-1261),** Phoenix Yayınları, Ankara, 2009, s. 145.

[536] David Jacoby, "850 Dolaylarından 1453'e Kostantinopolis'in Ekonomisi"**, Bizantion'dan İstanbula Bir Başkent'in 8000 Yılı**, Sakıp Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2010, s. 98-99.

toparlanmasından hemen sonra o bölgede Ceneviz ve Venedik ticaretinin ve hızlı genişlemesini açıklamaktadır. [537]

Venedik'in Bizans ile diğer İtalyan şehirlerinden daha yakın bir bağı vardı. Venedik, Bizans imparatorlarından bir chrysobull[538] alan ilk İtalyan şehriydi. 991'de, Venedik Doç'u seçilen Pietro Orseolo, savaşın Venedik ekonomisi üzerinde olumsuzluk yaratacağını fark etmişti ve hem Alman hem de Bizans İmparatorluğu ile dengeli bir ilişki sürdürmenin Venedik'in çıkarına olduğunu değerlendirmişti. Bu nedenle, 992 yılında Venedik Cumhuriyeti her iki imparatorlukla da ayrı anlaşmalar yapmıştı.[539]

Doç, Venedik ticaretiyle ilgili malî konuların daha iyi ve açık bir şekilde düzenlenmesi için istekte bulunduktan sonra Bizans imparatorları II. Basileios (976-1025) ve VIII. Konstantinos (1025-1028) tarafından 992 yılında imtiyazlar içeren ilk chrysobull verilmişti. Venedik'in Bizans ile ilişkilerinin gelişmesinde önemli bir kilometre taşı olan bu belge, gümrük tarifelerini ve düzenlemelerini belirlemekteydi. Bu chrysobulla göre Venedik şu ayrıcalıklara sahip olmuştu: [540]

---

[537] David Jacoby, "The Economy of Latin Constantinople", **Urbs Capta: The Fourth Crusade and Its Consequences**, Ed. Angeliki Laiou, Geuther, Paris, 2005, s. 213.

[538] Chrysobull (Gr. *χρυσόβουλλο*) (Lat. *bulla aurea)* İmparatorun altın mührünü taşıyan çeşitli belge türlerinin genel adı; daha sonra, bu mührü taşımayanlar da dahil olmak üzere önemli belgeleri belirtmek için kullanılmıştır. Bkz. Nicolas Oikonomides, "Chrysobull", **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Ed. Alexander P. Kazhdan, Oxford University Press,Oxford-New York, C. 1, 1991, s. 451.

[539] Norwich, **A History of Venice**, s. 50.

[540] Horatio F. Brown, "The Venetians and the Venetian Quarter in Constantinople to the Close of the Twelfth Century", **The Journal of Hellenic Studies**, C. 40, 1920, s. 68-69.

-Venedik'ten veya diğer yerlerden gelen her Venedik gemisinin, Abydos[541] girişinde gümrüğe ödeyeceği miktar iki solidi'yi geçmeyecek, ayrılırken de on beş solidi ödeyecekti.

-Venedik gemileri yelken açmaya hazır olduğunu bildirdikten sonra üç günden fazla alıkonulmayacaktı.

-İmparatorlukta ticaret yapan Venedikliler eskiden olduğu gibi sadece dromos logothetesi[542] yetkisi altında olacaklardı. Uyuşmazlık durumunda yargılama logothete tarafından yapılacaktı.

I. Aleksios Komnenos (1081-118) 1081'de imparator olduğunda Bizans hem Doğu hem de Batı topraklarında birçok tehlikeyle karşı karşıya kalmıştı. Doğu'da imparatorluk Selçuklularla uğraşmaktaydı, ancak imparatorluğun kuzey-batı bölümünü zaten işgal etmişti. İmparatorluk için ciddi bir tehdit haline gelmiş olan Normanlar çok

[541] Günümüzde Abydos Çanakkale merkezden 6 kilometre uzaklıkta bulunan Nara Burnun'da yer almaktadır.

[542] Dromos logothete 5. yüzyıldaki curiosus curcus publici prasentalis'in Bizans imparatorluğundaki karşılığıdır. 8. yüzyıldan itibaren magister officiorumdan bağımsız bir daire haline gelen cursus clabularisin başındaki kişi 759/760 yılından itibaren dromos logothete olarak adlandırılmıştır. Dromos logothetenin, kamusal görevlerinin yanı sıra iç güvenlik, İmparatorluğun dış işleri, yabancılar hakkında istihbarat toplanması, yabancı prenslerle yazışmalar ve Büyükelçilerin kabulü görevleri bulunmaktaydı. 7. yüzyılda Dromos logothetenin sorumlulukları arasında törensel görevler, imparatorun korunması, siyasi bilgilerin toplanması ve dış ilişkiler üzerinde denetim de yer almaktaydı. İmparatorun en yakın danışmanı olduğu 12. yüzyılda Dromos logothetenin yetkileri genişlemişti. 13. yüzyılda ise anılan makamın sorumluluk alanına giren görevler ve önemi azalmıştır. Bkz. Alexander P. Kazhdan, "Logothetes Tou Dromou", **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Ed. Alexander P. Kazhdan, Oxford University Press, Oxford-New York, 1991, s. 1247-1248.

daha fazla tehlike arz etmekteydi. Komutan Robert Guiscard'ın önderliğinde stratejik açıdan büyük önem taşıyan Dıraç'ı Normanlar işgal etmek niyetindeydi.[543]

Mayıs 1081'de komutan Guiscard, çok büyük bir savaş filosuyla Puglia'dan Dıraç'a yelken açmıştı. Dıraç imparatorluğun kalbinden Konstantinopolis'e uzanan antik yol olan Via Egnatia'nın kapısıydı. Yeni imparator I. Aleksios Komnenos, askerî yardım karşılığında cömert ödüller vaat ederek, hemen Venedik'e elçiler göndermiş ve Normanlara karşı Venediklilerden destek istemişti. Venedikliler yardım etmeyi kabul etmişlerdi. Normanlar Venedik gemilerine ve limanlarına yapılan korsan baskınlarıyla Adriyatik'in barışını bozmuşlardı. Robert Guiscard Dıraç'ta başarılı olursa Normanlar Adriyatik'in girişinin iki tarafında güçlü noktalara sahip olacaklardı ve bu durum Normanlara Venedik'in denizaşırı ticaretini baltalamak için fırsat vermiş olacaktı. Venedik hızla etkileyici bir savaş filosu toplamış ve Normanlarla savaşta kritik bir rol oynamıştı. Venedik'in desteği sayesinde Normanların Bizans başkentine ulaşması engellenmiş oldu. Venedikliler geçmişte gösterdikleri sadakat ve özellikle Durazzo'da gemileriyle verdikleri büyük hizmetlerden ötürü ödüllendirilmişti. 1082'de I. Aleksios Komnenos, Venedikliler için önemli ticarî ayrıcalıklar içeren bir chrysobull vermişti. Bu imtiyaz belgesi Venedik'e gelecek tüm Bizans imparatorluk ayrıcalıklarının temelini teşkil etmekteydi. [544]

- Bizans tarafından uygun olduğu düşünülen Cumhuriyet kiliselerine, yılda yaklaşık 20 Hyperpyron [545] verilecekti.

---

[543] Anna Comnena, **The Alexiad**, Çev. E. R. A Sewter, Penguin, Londra, 2003, s. 124.

[544] Comnena, **The Alexiad**, s. 188-190.

[545] hyperpyron : (Gr. ὑπέρπυρον) 4. 55 gram ağırlığında 20. 5 karatlık altın sikke. Bkz. Philip Grierson," hyperpyron"**, The Oxford Dictionary of Byzantium**, Ed. Alexander P. Kazhdan, Oxford University Press, Oxford-New York, C. 2, 1991, s. 964.

- Doç, “protosebastos”[546] rütbesine sahip olacaktı ve hatırı sayılır bir maaş ile onurlandırılacaktı.

- Grado patriği ve haleflerine “hypertimos”[547] rütbesi verilecek ve 20 Hyperpyron tutarında bir meblağ tahsis edilecekti.

- Konstantinopolis'te ve imparatorlukta kâin Amalfili tacirler her yıl St Mark Kilisesi’ne 3 Hyperpyron ödeyecekti.

- İbrani Kapısı'ndan Vigla'ya kadar olan mevkide özgürce dolaşım hakkı ve Haliçte iskele, Konstantinopolis’te dükkânlar Venedikliler'e tahsis edilecek; bunlara ilaveten, Venedikliler'in himayesinde bulunan St. Akindynos Kilisesi'ne, anılan kilisenin yanındaki ekmek fırının 20 bezant[548] tutarındaki hasılatı verilecekti.

- Ayrıca Dıraçtaki S. Andrea Kilisesi, iratlarıyla birlikte Venedikliler’e verilecekti.

- Venedikli tüccarlar, imparatorluk topraklarında gümrük vergisi veya hazine tarafından alınan diğer vergileri ödemeden serbestçe ticarî faaliyette bulunabilecekti.

---

[546] protosebastos (Gr. Πρωτοσέβαστος): Bizans’ta kullanılan yüksek unvanlardan biri. I. Aleksios tarafından yaratıldığı kabul edilmektedir. Bu dönemde saray düzeninde İmparatordan sonra dördüncü sırada yer almaktaydı. Bkz. Alexander P. Kazhdan, “protosebastos” **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Ed. Alexander P. Kazhdan, Oxford University Press, Oxford-New York, C. 3, 1991, s. 1747.

[547] hypertimos: (Gr. ὑπέρτιμος) Bizans Piskoposlarına verilen dinî unvan. Gregorius Nazianzanus,“ὑπέρτιμος”, **A Greek- English Lexicon**, Ed. Henry George Liddell ve Robert Scotta, Oxford University Press, Oxford, 1981,s. 1618.

[548] Bezant: Batı Avrupa'da Bizans altın nomizmasına verilen isim. Bkz. Philip Grierson, "Bezant", The Oxford Dictionary of Byzantium, Ed. Alexander P. Kazhdan, Oxford University Press, Oxford-New York, C. 1, 1991, s. 287.

- Venedik'e verilen imtiyazların ihlali durumunda Venedikliler ceza ödeyecekti.[549]

1119'da yeni seçilen Venedik doçu Domenico Michiel (1117-1130), I. Aleksios'un Venedik'e verdiği ayrıcalıkların onaylanmasını istemek için Konstantinopolis'e elçiler göndermişti. Yeni imparator, II. Ioannes Komnenos (1118-1143) böyle bir ayrıcalığı onaylamayı reddetmişti. İlerleyen yıllarda Venedikliler başta Rodos, Samos, Midilli, Kefalonya gibi adalar olmak üzere Methone ve diğer Bizans topraklarına deniz yoluyla saldırmışlardı. 1126'da imparatorun başka seçeneği olmadığından Venedik'e I. Aleksios'un 1082'de verdiği imtiyazların onaylandığı bir chrysobull vermişti.[550]

11. yüzyılın sonlarına doğru Bizans ticareti değişime uğramıştı. Anadolu'nun büyük kısmının Selçuklular tarafından fethedilmesi, Bizans ekonomisinin önemli vergi kaynaklarından yoksun kalmasına neden olmuştu. Anadoluda sürekli savaş hali Bizans topraklarını ve hatta kıyı ticaretini de altüst etmişti. Aynı zamanda, güney İtalya'nın Normanlar tarafından fethi müreffeh Yunan yarımadasına korsan baskınlarına neden olmuştu ve İmparatorluğun tüm Avrupa eyaletlerini ciddi şekilde tehdit etmekteydi. Bu arada, İtalyan deniz şehirleri ticarî filolarını arttırmakta ve doğu pazarlarında giderek daha fazla kendilerine yer bulmaktaydı.[551]

---

[549] Comnena, **The Alexiad**, s. 191.

[550] Nicol, **Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine**,s. 76.

[551] Steven Runciman, "Byzantine Trade and Industry",**The Cambridge Economic History of Europe from the Decline of the Roman Empire**, Ed. Edward Miller, Cynthia Postan, M. Postan,C. 2, Cambridge University, Cambridge, 1987, s. 145.

I.Manuel Komnenos (1143-1180) saltanatının ilk yıllarında babasının doğudaki politikalarına bağlı kalmıştı. Haçlı prenslikleri, özellikle Antakya, öncelik alanıydı ve hem Sirmium'da artan Macar etkisine hem de Dalmaçya'daki Venedik egemenliğine tolerans göstermeye hazırdı. Bununla birlikte, Manuel'in dikkati giderek batıya doğru çekilmekteydi. Almanlar Bulgaristan ve Trakya boyunca ilerlerken bir Norman filosu Korfu adasını, Thebes ve Korint'i ele geçirmişti. Manuel donanma için Venediklilerden yardım istemiş ve Manuel 1147'de Venedik'in ticaret ayrıcalıklarını yenileyen bir chrysobull vermişti.[552] 1126 yılındaki imtiyaz belgesinin neredeyse aynı olan belgede daha önceki chrysobulllar teyit edilmekte ve hemen sonra Venediklilerin, İmparatora borçlu oldukları sadakat ve hizmet yükümlülüklerini açık bir şekilde yerine getireceklerinden bahsedilmekteydi. Ayrıca daha önceki imparatorların izin verdiği gibi Venediklilerin Kıbrıs ve Girit adalarında serbestçe ticaret yapmalarına rıza gösterildiği onaylanmıştı.[553]

İmparator Manuel 1148 yılı Mart ayında bir fermanla Konstantinopolis'teki Venedik mahallesinin sınırlarının genişletilmesine karar vermişti. 1148 Ekim ayında ikinci bir fermanla Rodos'ta Venediklilerin ilk kez serbestçe ticaret yapabilmesine izin

---

[552] Paul Stephenson, "Balkan Borderlands", **The Cambridge History of the Byzantine Empire**, Ed. Jonathan Shepard, Cambridge University Press, New York, 2008, s. 682-683.

[553] Gottlieb Lucas Friedrich Tafel, Georg Martin Thomas, **Urkunden Zur älteren Handels- Und Staatsgeschichte der Republik Venedig, mit Besonderer Beziehung Auf Byzanz Und Die Levante: Vom Neunten Bis Zum Ausgang Des Fünfzehnten Jahrhunderts, (814-1205)**,C. 1, Aus Der Kaiserlich-Königlichen Hof-Und Staatsdruckerei, Viyana, 1856, s. 107-108.

verdi.[554] Manuel'in 1147-1148 yıllarında Venediklilere verdiği imtiyazlara rağmen, 1171'de Bizans ve Venedik arasındaki ilişkiler Bizans İmparatorluğunda yaşayan Venediklilerin mallarına el koyulması emri ve buna ilaveten verilen hapis cezası ile bozulmuştu. Venediklilerin tutuklanması ve mallarına el konulması amacıyla 1171'de İmparatorluğun her yerine emir gönderilmişti. Venedik ile Bizans arasındaki gerginlikler 1179'da imparatorun Venediklilerle barış yapmasıyla son bulmuştu.[555]

İmparator Manuel sadece Venediklilerle değil diğer tüm ticarî uluslarla olan anlaşmazlık yaşamaktaydı. Bir yandan Batılı tüccarları imparatorluğuna gelmeye ikna edip, onları kendine bağlamaya çalışmaktaydı. Diğer yandan hırslı politikaları ve kolonileri tabi tuttuğu kısıtlamalar hoşnutsuzluk yaratıp sık sık ticarî ilişkilerin kesintiye uğramasına yol açmaktaydı. İtalya'nın Venedik, Ceneviz ve Pisa ticaret şehirleri sömürge kolonilerini ona borçluydu. Bizans topraklarına yerleşen İtalyanların sayısı onun hükümdarlığı sırasında önemli ölçüde artmıştı. 1180'de yerleşik Latinlerin sayısının 60.000'den fazlaydı. İmparatorluğun başkentinde yaşayan kalabalık nüfus ve binlerce Latin çeşitli ülkelerden gelen tüccarlarla temas etmekteydiler.[556]

12. yüzyılın sonunda Bizans ticarî hayatındaki bozulma daha da belirginleşmişti. İmparator Manuel'in hükümeti maliyetli olmuştu ve savaşlar ekonomik kaynakları tüketmişti. Çeşitli İtalyan toplulukları arasındaki rekabet başkentte sonu gelmeyen ayaklanmalara neden olmuştu. Öyle ki rekabet denizlere kadar uzanmaktaydı. Her

[554] Tafel ve Thomas, **Urkunden Zur älteren Handels-Und Staatsgeschichte der Republik Venedig, mit Besonderer Beziehung Auf Byzanz Und Die Levante: Vom Neunten Bis Zum Ausgang Des Fünfzehnten Jahrhunderts, (814-1205)**, C. 1, s. 109-115.

[555] Dafni Penna, **The Byzantine Imperial Acts to. Venice, Pisa and Genoa, 10th - 12th Centuries**, Eleven International Publishing, Lahey, 2012, s. 46.

[556] Heyd, **Histoire Du Commerce Du Levant Au Moyen Age**, C. 1, s. 220-221.

İtalyan şehri komşularının gemilerini avlamak için bir korsan filosuna sahip olacak ve hepsi Bizans gemilerini avlayacaktı. İmparator onlarla başa çıkmak için yeterince güçlü bir donanma bulundurmayı ekonomik sebepler nedeniyle göze alamamıştı. 1180'de İmparator Manuel'in ölümünden sonra Bizans'ta bir Latin karşıtlığı oluşmuştu. 1182'de Konstantinopolis'te çok sayıda Latin ölmüş ve mahalleleri yangınla yok edilmişti. İtalyan şehirleri intikamını İmparatorluğun kıyılarını harap ederek almışlardı. Bu olaylar Bizans ve Latin Hıristiyanlar arasında güvensizlik yaratmıştı.[557]

Bizans İmparatoru II. Isaakios Angelos, (1185-1195) imparatorluğun Latinlerle ilişkilerini düzeltme hususunda bir adım atarak Venedik ile ilişkilerini onarmaya çalışmıştı. Bu bağlamda, saltanatı boyunca Venediklilere beş imtiyaz vermişti. Bu fermanlardan yalnızca üç fermanın Latince kopyaları korunmaktadır. 1187 yılının ilk fermanında İmparator, Venediklilerin önceki Bizans imparatorlarına sunduğu ve I. Manuel, II. Ioannes ve I. Aleksios Komnenos'un imtiyazlarını onayladığını ifade etmişti. İkinci ferman ile II. Isaakios Angelos, 1148'de ki I. Manuel Komnenos'un imtiyazını onaylamıştı. En dikkat çekici olanı 1187 senesinin üçüncü fermanıydı. Bu fermanda Venediklilerin yükümlülükleri ayrıntılı şekilde tanımlanmıştı.[558] Bizans, Venedik'in imparatorluğun donanmasına yardım sağlaması ve Venedik filosunun

[557] Runciman, **A History Of The Crusades: The Kingdom Of Acre,** s. 100-101.

[558] Penna, **The Byzantine Imperial Acts to. Venice, Pisa and Genoa, 10th - 12th Centuries**, s. 47. Chrysobull hükümleri için bkz. Tafel ve Thomas, **Urkunden Zur älteren Handels-Und Staatsgeschichte der Republik Venedig, mit Besonderer Beziehung Auf Byzanz Und Die Levante: Vom Neunten Bis Zum Ausgang Des Fünfzehnten Jahrhunderts, (814-1205)**, C. 1, s. 179-204.

imparatorluğun emrine katılması gerektiğini belirten maddeler bulunmaktaydı.[559] Özellikle, gemilerin yapımını denetleyen her Venedikliye, Bizans tarafından 60 Hyperpyron verilecekti. Sözkonusu imtiyaz belgesinde İmparatorun, Bizans'ta yaşayan 20 yaşın altındaki ve 60 yaşın üzerindeki erkekler hariç Venediklilerin dörtte üçünü filo için kullanma, bunlara karşılık gelen maaşları ödeme hakkını saklı tuttuğu belirtilmekteydi.[560]

1189'da II. Isaakios Angelos, Venedik'e iki chrysobull daha vermişti. Birincisinde yalnızca dolaylı göndermeler varken, ikincisi yalnızca Latince de olsa korunmuştur. Venediklilerin Bizans'a sadakatle bağlı olma yükümlülüğüne değindikten sonra İmparator, 1171 yılında el konulan mülkle ilgili olarak Venediklilerle yapılan anlaşmaya atıfta bulunmuş ve bu mülkün Venediklilere iade edilmesi gerektiğini onaylamıştı. Ayrıca chrysobullda, I. Manuel tarafından 1171 olayları sonucunda Venediklilere ödenmesi emredilen ve bir miktarı ödenen tazminata ilişkin olarak kalan meblağın taksitlere bölünerek tazmin edileceği bildirilmekteydi. İmparator bu chrysobull ile Konstantinopolis'teki Alman ve Fransız bölgelerini Venediklilere bahşetmişti. Venediklilerin 1171'de mallarını alan Bizanslılara karşı dava açmasına izin verilmekteydi.[561]

---

[559] John H. Pryor, "The Venetian Fleet for the Fourth Crusade", **The Experience of Crusading,** Ed. Marcus Buul ve Norman Housley, C. 1, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, s. 107.

[560] Penna, **The Byzantine Imperial Acts to. Venice, Pisa and Genoa, 10th - 12th Centuries**,s. 47-48.

[561] Tafel ve Thomas, **Urkunden Zur älteren Handels-Und Staatsgeschichte der Republik Venedig, mit Besonderer Beziehung Auf Byzanz Und Die Levante: Vom Neunten Bis Zum Ausgang Des Fünfzehnten Jahrhunderts, (814-1205)**, C. 1, s. 206-211.

Her ikisi de Konstantinopolis'te önemli çıkarları olan ticarî güçler Pisa ve Venedik arasında sık sık çatışmalar yaşanmaktaydı. Venedik ve Pisa arasındaki düşmanlıklar 10 yıllık bir ateşkes yapmasıyla 1183'te resmen sona ermişti, ancak Pisa korsanlık faaliyetlerine devam etmişti. II. Isaakios Angelos, bir dizi girişimde bulunmuş ve Pisa ile ilişkileri yeniden tesis etmişti. 1195'te II. Isaakios kardeşi III. Aleksios (1195-1203) tarafından tahttan indirilmiş ve yeni imparator Venedik-Pisa mücadelesinde Pisalıları desteklemişti. Onun döneminde Pisa gemilerinin Marmara ve Ege'de Venediklilere yapılan saldırıları artmaya başlamıştı. Venedik gemilerinin yanı sıra Konstantinopolis'teki Venedik Mahallesi'nde saldırıya maruz kalmıştı. Aleksios Angelos daha iktidarının başında bu tür olaylara göz yumarak Venedik karşıtı bir tutum izleyeceğini göstermişti.[562]

III. Aleksios, Isaakios Angelos tarafından Venediklere tanınan imtiyazları ayrıcalıkları geri almış ve Venediklilerin 1171'deki zararlarından ötürü talep ettikleri tazminatı ödeme kararını da iptal etmişti. Ancak Doç Enrico Dandolo'nun girişimleri sonucunda Aleksios Angelos, Venedikliler ile antlaşma görüşmelerine başlamıştı. [563]

1198 yılının Kasım ayında bir chrysobull ile Venedik'e imtiyazlar tanıdı. Bu son Bizans chrysobullu birçok yasal konunun düzenlendiği bir İtalyan şehrine yönelik ilk ve tek chrysobulldu. Medeni hukuk, ceza hukuku hükümleri, usul ve veraset hukuku da dâhil olmak üzere birçok hukuk alanını kapsamaktaydı.[564] Sözkonusu chrysobulla göre Bizans İmparatorluğu'nda bir Venedikli öldüğü zaman mülkü veya malları Bizans'a geçmeyecekti, bir vasiyetname mevcutsa, ölen kişinin mülkü o belgeye göre

[562] Madden, **Enrico Dandolo: The Rise Of Venice,** s. 112.

[563] Nicol, **Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine,** s. 115.

[564] Penna, **The Byzantine Imperial Acts to. Venice, Pisa and Genoa, 10th - 12th Centuries**, s. 62.

dağıtılacaktı, eğer vasiyetname yoksa orada yaşayan Venedikliler mülkün ne yapılacağına karar vereceklerdi.[565] Venedikliler alış, satış veya malların nakliyesi sırasında vergiden muaf olacaktı. Ticaret serbestîsinden yararlanılacakları şehir ya da eyaletler hakkında detaylı bir liste verilmekteydi. Eyalet valileri ve imparatorluk ailesinin emlakı ile manastır topraklarından sorumlu görevliler Venedikli tüccarlara yanlı davranmamaları konusunda ikaz edilmekteydi. Bahşedilen ayrıcalıklarının tekrar açıklanması son zamanlardaki suistimallerden kaynaklanmaktaydı, ancak buna rağmen mal ve gemilerin vergilendirilmesine devam edilmekteydi.[566]

Papa III. Innocentius'un çağrısıyla başlayan IV. Haçlı Seferi Mısır'ı ele geçirip Kudüs'ü kurtarmak hedefinden saparak Bizans üzerine yönelmişti. 12 Nisan 1204'te Konstantinopolis Haçlı orduları tarafından zaptedilerek yağmalanmıştı. Bununla birlikte Bizans hâkimiyetindeki topraklarda Latin İmparatorluğu ve ona bağlı Latin prenslikler, düklükler kurulmuştu. İmparatorluk toprakları *Partitio Terrarum Imperii Romaniae* (Roma İmparatorluğu Topraklarının Paylaşımı) olarak adlandırılan anlaşma ile Venedikliler ve Haçlılar arasında paylaşılmıştı. Anlaşmada Venediklilere ve diğer Haçlılara verilen topraklar ayrı ayrı belirtilmişti. [567] Konstantinopolis'in Haçlılar

[565] Daphne Penna, "From ″douloi″ to Demanding Negotiators: The Case of the Venetians in 12th Century Byzantium, An Example on Succession Law Taken From the Chrysobull of Alexios III Angelos Directed at Venice in 1198. " **Yearbook of the Research Centre for the History of Greek Law**, Academy of Athens, S. 44, 2012, s. 211-212.

[566] Charles M. Brand, **Byzantium Confronts The West**, Harvard University Press Cambridge, 1968, s. 202.

[567] David Jacoby, "Multilingualism And Institutional Patterns Of Communication In Latin Romania", **Diplomatics in the Eastern Mediterranean 1000-1500: Aspects of Cross-**

tarafından işgaliyle Venediklilerle Haçlıların ortak egemenliğinde bir Latin İmparatorluğu hayata geçirilmişti. İmparator rolü Hainaut Kontu Baudouin'e, Doç Dandolo'ya ise Bizans'a ait Despot[568] unvanı verilmişti. Venedik toprak paylaşımında en kârlı çıkan taraftı. Başkent İmparator ile Doç arasında bölünmüştü. Doç'un payına şehrin 3/8'i düşmüştü. Adriyatik kıyılarında çoğu önemli mevki, Ege Adaları'nın büyük bölümü, Mora'nın bazı bölgeleri, Trakya'da bazı yerler ve Gelibolu Yarımadası'nda stratejik noktalar Venedik'in eline geçmişti. Venedik'le Konstantinopolis arasındaki ticaret güzergâhında kendileri için çok elverişli atlama taşları olabilecek adalara sahip olmuşlardı.[569]

Cultural Communication, Ed. Alexander D. Beihammer, Maria G. Parani,Christopher D. Schabel, Brill, Leiden, 2008, s. 29.

[568] Despot (**δεσπότης**): Yunanca efendi ve bey anlamlarına gelmektedir. Bkz. Henry George Liddell, Robert Scotta "δεσπότης", **Greek- English Lexicon**, American Book Company, New York, Şikago, 1901, s. 334. Despot başlangıçta saygıyı ifade eden bir hitap biçimi olarak kullanılmıştır. Bu itibarla Tanrı'ya, patriğe ve piskoposlara ancak esas olarak imparatorlar için kullanılan bir sıfattır. 12. yüzyılda yaratılan despot unvanı hiyerarşide en üst sırada gelmekteydi. 1163'te Bizans İmparatoru I. Manuel damadı ve gelecekte ki Macar kralı III. Béla'dan başlamak üzere Bizans sarayına mensup kişiler arasındaki en yüksek makam olarak kabul edilmiştir. Despot 1163'ten önce de en yüksek derecedeki soylular için kullanılan bir unvandı. 13. yüzyıldan itibaren imparatorlar anılan unvanı birkaç kişiye aynı anda vermişlerdi. Paleologos döneminde, despot hem Konstantinopolis'te hem de en büyük yerleşim birimlerinin (Selanik, Epiros ve Mora) başında faaliyet göstermekteydi. Bkz. Alexander P. Kazhdan, "Despotes," **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Ed. Alexander P. Kazhdan, Oxford University Press, Oxford-New York, 1991, s. 614.

[569] Nicol, **Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine,** s. 141-142.

1204'ten sonra Venedikliler ve Haçlılar tarafından Yunan anakarasında İstanbul Latin İmparatorluğu'na bağlı siyasî teşekküller tesis edilmişti. Monferrato Markisi Bonifacio di Monferrato tarafından kurulan Selânik Latin Krallığı (1204-1224), Burgonya şövalyesi Othon de la Roche tarafından Atina'da Atina Dükalığı (1205-1458), Haçlılar tarafından Mora Yarımadası'nda Achaea Prensliği (1205-1432) ve Venedik soylusu Marco Sanudo liderliğinde kurulan Nakşa Dükalığı (1207-1579) bu siyasi oluşumların başında gelmekteydi.[570]

Konstantinopolis'in düşüşünden sonra Venedikliler ve Haçlılar neredeyse şehrin taşınabilir tüm mallarını yağmalamışlardı. Değerli metaller ve değerli taşları çıkarmak için sanat eserlerini dahi yok etmişler ve kutsal emanetlerin çoğunu çalmışlardı.[571]

Latin İmparatorluğu döneminde Venedikliler, Aziz George'un kol kemiği Ayios Polyeuktos Kilisesi'ne ait sütun ve sütun başlıklarını, Havariyyun Kilisesinden Pala D'Oro adlı eseri, hipodromdaki Quadriga heykelini, Philedelphion'dan Tetrark Heykeli ve sütununu, Ayasofya'dan Bizans imparatoru VI. Leo'nun tacını, Venedik San Mark Aslanını, Havariyyun Kilisesi'ni model alan lamba/tütsülüğünü, Çarmıha Gerilmiş İsa ve Bakire Meryem temalı kitap ciltlerini, baş melek Mikail figürlü panel ve ikonu, imparatorluk kadehlerini, Bizans kâselerini, porfir taşından yapılmış baş heykelini, taşa oyulmuş aslan başını, Bizans İmparatorunu tasvir eden yuvarlak taş kabartmayı şehirlerine götürmüştü. Günümüzde anılan eserlerin büyük kısmı St Mark Kilisesi'nde bulunmaktadır.[572]

---

[570] Nickiphoros I. Tsougarakis, "The Latins in Greece: A Brief Introduction", **A Companion to Latin Greece**, Ed. Nickiphoros I. Tsougarakis, Peter Lock, Brill, Leiden, 2015, s. 2-4.

[571] Horodowich, **A Brief History of Venice : A New History of the City and Its People**, s. 41.

[572] Margaret E. Frazer, "Byzantine Enamels And Goldsmith Work", **The Treasure Of San Marco Venice**, Ed. David Buckton, Olivetti, Milano, 1984, s. 109-201.

Diğer yandan, Latinlerin idaresi altında bulunmak Bizanslıları rahatsız etmekteydi. Kilise açısından Roma'nın himayesinde bulunmaları kültürel özelliklerini koruma bilinci aidiyet hissini canlandırmış ve yabancı düşmanlığını derinleştirmişti. Bizans aristokrat ailelerin bir kısmı Latinlerin egemenlikleri altında yaşarken, Bizans'ın ileri gelenlerinin büyük bir çoğunluğu işgal altındaki mevkileri terk ederek, henüz muhasara altına alınmamış bölgelere yerleşmişler ve burada yeni devletler tesis etmişlerdi. Anadolu'da Theodoros Laskaris'in (1205-1222) himayesinde İznik İmparatorluğu kurulmuştu.[573]

Konstantinopolis'in ele geçirilmesinden kısa süre sonra Mikhail Komnenos Doukas (1205-1214) Epir (Epiros) Despotluğu'nu teşekkül etmişti. Despotluğun başşehirleri Arta ve Angelokastron'du.[574]

I. Andronikos (1183-1185) torunları I. Aleksios (1204-1222) ve David Komnenos (1204-1214) Karadeniz'in güney doğusunda Trabzon İmparatorluğu'nu kurmuştu. [575] 1185 senesinde Andronikos'un vefatından sonra Aleksios ve David güvenlik önlemi olarak Gürcistan'a götürülmüşlerdi. Aleksios ve David Komnenos Gürcü Kraliçesi Thamar'ın desteğiyle 1204 senesinde Trabzon'u almıştı. Aynı sene David Komnenos Paphlagonia ve Herakleia'yı ele geçirmişti, fakat buraların büyük kısmını kaybetmişti. 257 senelik bir tarihe sahip olan imparatorluk 1461 senesinde Osmanlı hâkimiyeti altına alınmıştı.[576]

---

[573] Georg Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**,Çev. Prof. Dr. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, s. 393.

[574] John Julius Norwich, **Bizans –Gerileme ve Çöküş Dönemi**, Çev. Selen Hırçın Riegel, Kabalcı Yay. İstanbul, C. 3, 2013, s. 173.

[575] Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, s. 393.

[576] Norwich, **Bizans –Gerileme ve Çöküş Dönemi**,s. 173.

2.3.1.1 İznik İmparatorluğu ile İlişkiler

Bizans aristokrat ve ruhban sınıfı imparatorluğu yeniden tesis etmek üzere İznik'e göç etmekteydi. Bu sırada, Haçlılar ise ele geçirdikleri bölgeleri paylaşmaktaydı ve Latin İmparatorlar paylarına düşen yerlerde kendi hükümranlığındaki tahta oturmaktaydılar. Böylece imparatorluğun her yerinde derebeyler ortaya çıkmıştı. Özellikle Venedikliler, ticarî faaliyetlerinin ilerlemesi ve sömürge kolonilerinin kurulması amacıyla önemli noktaları himayesi altına almaktaydı.[577]

İznik İmparatorluğu doğu dünyasının iki büyük ticaret yolu arasındaydı. Bunlardan ilki Venedikliler tarafından kontrol edilen ve Girit ve Eğriboz adası aracılığıyla Konstantinopolis'e ulaşmaktaydı. Diğer yol ise Kırımdan Sinop'a ve Anadolu'yu geçerek Konya'ya gitmekteydi. Rota Anadolu'nun güney kıyıları Antalya ve Alanya'dan devam etmekteydi. Bu limanlar doğrudan Kıbrıs, Suriye ve Mısır'la bağlantı sağlamaktaydı.[578]

İznik İmparatorluğu'nun ilk hükümdarı I. Theodore Laskaris (1204-1222) zamanında Latin İmparatorluğuyla ticarî faaliyetler sürmekteydi. Laskaris üçüncü evliliğini ilk iki Latin İmparatorun yeğeni olan Iolande'nin kızı ile yapmıştı. Ağustos

[577]Charles Diehl, **Bizans İmparatorluğu Tarihi**, Çev. A. Göke Bozkurt, İlgi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 127.

[578] Michael Angold, **A Byzantine Government in Exile**, Oxford University Press, Londra, 1975, s. 115.

1219'da Konstantinopolis'in Venedik podestasıyla ile Laskaris anlaşma yapmıştı. Bu anlaşmaya göre: [579]

- İznik İmparatorluğu'ndaki Venediklilere ticaret serbestisi, gümrük denetimi ile tüm vergi ve harçlardan muafiyet tanınacaktı.

-İmparator Laskaris ayrıca deniz kazasına uğrayan ya da ölen Venediklilerin mallarının korunmasını garanti etmekteydi.

-İmparator adına basılan sikkeler Venediklilerinkinden farklı olacaktı ve taraflar birbirini kopya etmeyeceklerdi. [580]

İmparator III. John Vatatzes Doukas (1222-1254) döneminde Anadolu'nun 1243 yılında Moğollar tarafından istilası hem politik hemde ticarî yönden İznik İmparatorluğu ile Anadolu Selçukluları yakınlaşmıştı. İznik İmparatorluğu'ndan, kıtlık çeken Selçuklu topraklarına çok miktarda mısır ve diğer gıda maddeleri ihraç edilmişti. Vatatzes, yabancı ithalatı engellemek için bazı düzenlemeler getirmişti. Ekonomi politikası otoriterdi. Kendine yeterlilik fikri, Bizans zihniyetine derinden damgasını vurdu. Sadece imparatorluğun değil imparatorun ve aristokrasinin de kendine kendine yetmesi beklenmekteydi. Vatandaşlarının özellikle yurt içinde üretilen kumaş ve malları kullanmaları amacıyla yasa çıkarmıştı. Bu yasa Müslüman ülkelerden ve İtalya'dan kumaş ithalatını sınırlamak için tasarlanmıştı.[581] Vatatzes İznik İmparatorluğunun en

[579] Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, s. 398.

[580] Tafel ve Thomas, **Urkunden Zur älteren Handels-Und Staatsgeschichte der Republik Venedig, mit Besonderer Beziehung Auf Byzanz Und Die Levante: Vom Neunten Bis Zum Ausgang Des Fünfzehnten Jahrhunderts, (1205-1255)**, C. 2, s. 205-207.

[581] Angold, **A Byzantine Government in Exile**, s. 116-117.

önemli devlet adamıydı ve imparatorluğun iç ve dış politika açısından ilerlemesini sağlamıştı.[582]

2.3.1.2 Trabzon İmparatorluğu İle İlişkiler

Venedik'in Trabzon İmparatorluğu ile ticarî ilişkiler geliştirmesinde etkili olan faktör 13. yüzyılın sonları ve 14. yüzyılın başlarında Batı Avrupa'daki iktisadi gelişmeler sonucunda nüfusun büyümesi ile birlikte özellikle hububat ürünlerine ve dokumacılık sanayisinin hammadelerine olan gereksinim artmasıydı. Venedikliler bu talebe yanıt verebilmek amacıyla farklı alanlara yönelerek, büyük ticarî kâzanç elde etmek istemekteydiler. Venedik'in Trabzon pazarına girmesinde rakipleri Cenevizliler de büyük rol oynadı. Ayrıca, Trabzon'da bir ticaret istasyonu elde edebilmek Venedikliler'in doğuya ilişkin ticarî politikaları açısından da oldukça önem arz etmekteydi.[583]

Venedik'in Karadeniz bölgesindeki pazara olan ilgisi Cenova'dan sonra oldukça geç başlamıştı. İmparatorluk topraklarında ticaret, vergi ayrıcalıkları, korunma ve hareket özgürlüğünün koşullarını belirlemek, aynı zamanda istikrarlı bir temsil ve imtiyaz için yerleşmek amacıyla Venedikliler imparatorla geçmişte diğer krallıklarla yaptıkları gibi ticaret anlaşmaları müzakere etmişlerdi. Venedik ile Trabzon İmparatorluğu arasında 1319'dan 1396'ya kadar beş ticarî anlaşma yapılmıştı. İlki

[582] Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, s. 402.

[583] Murat Keçiş, "Trabzon İmparatoru III. Aleksios'un Khrysoboulloslarına Göre Venediklilerin Trabzon Ticareti Hakkında Gözlemler", **Trade in Byzantium**, Ed. Paul Magdalino ve Nevra Necipoğlu, Koç Üniversitesi Yay. , İstanbul, 2016,s. 341.

1319'da II. Aleksios (1297-1330), 1364, 1367 ve 1376 yıllarında III. Aleksios (1349-1390) ile 1396'da ise III. Manuel (1390-1417) döneminde yapıldı.[584]

1319 yılındaki anlaşma bağlamında Trabzon imparatoru II. Aleksios tarafından Venediklilere ilk defa bir antrepo, bir kilise ve konut yapmak için arazi tahsis edilecekti ve Romania[585] balyoslarının istifade ettikleri yetkileri kullanmak üzere "balyos" unvanlı bir yönetici bulundurmalarına izin verilmekteydi.[586]

1364'teki anlaşma çerçevesinde Venediklilerin kazandıkları ayrıcalıklar şunlardı;

-Venedikliler Cenevizliler ile aynı miktarda vergi ödeyeceklerdi.

---

[584] Angeliki Tzavara, "I trattati Commerciali Tra Venezia e l'Impero di Trebisonda (1319–1396)," **Thesaurismata,** S. 41-42,2011–2012, s. 41-87.

[585] Coğrafi bir ad olarak zaman içinde değişik sınırlara sahip olmasına rağmen Ortaçağ yazınında Romania/Romanya daha çok Bizans İmparatorluğunun sınırlarını ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Latin İmparatorları Romania adını sık sık unvanlarının bir parçası olarak mühürlerinde ve yazışmalarında kullanmışlardır. Konstantinopolis'teki Venedik Podesta'sı ve Doç'un resmi belge ve mektuplarında Romania adını kullanılmıştır. 1204'te Konstantinopolis'in işgalinden altı ay sonra Venedikliler ile Fransız ve Haçlılar arasında hazırlanan taksim antlaşmasında "Partitio Romanie" ifadesine yer verilmiştir. Romanya'nın geniş bir geçmişe sahip olduğu ve farklı zamanlarda farklı anlamlara geldiği uzun zamandır kabul edilmektedir. Bkz. Robert Lee Wolff, "Romania: The Latin Empire of Constantinople", **Speculum**, C. 23, S. 1, 1948, s. 1-34.

[586] Heyd, **Histoire Du Commerce Du Levant Au Moyen Age,** C. 2**,** s. 101, Anlaşma hükümleri için bkz. Tafel ve Thomas, **Urkunden Zur älteren Handels-Und Staatsgeschichte der Republik Venedig, mit Besonderer Beziehung Auf Byzanz Und Die Levante: Vom Neunten Bis Zum Ausgang Des Fünfzehnten Jahrhunderts, (1205-1255**, C. 2, s. 122-124.

-Deniz araçlarıyla gelen mallar eğer İmparatorlukta satışı yapılmayacaksa paket başına 20 aspro[587]'ya tekabül eden nakliye vergisi ödenecekti.

-İmparatorlukta satışı yapılacak mallar için onları satın alan kişi mal için %2 ve kantar için %2,5 toplam %4,5 vergi verecekti. Hem satan hem de alan kişi Venedik tabiiyetindeyse herbiri %2,5 verecekti. Açılmadan geri gönderimi yapılacak mallar gümrük vergisinden muaf olacaktı.

-Altın, gümüş ve değerli taşlar gümrük denetimine takılmayacak ama malların nakliyesine 20 aspro ödenecekti.

-Karadan nakliyesi sağlanan malların boşaltılması için 12 aspro, satma işi için %1 ödenecekti.

-İmparatorlukta ticarete konu olan dokumacılık ürünlerini satan ya da alan Venedikliler Cenevizliler gibi %1 vergi verecekti.

-Venediklilerle birlikte gelen Venedik tabiiyetinde olmayan tüccarlara yabancılarla aynı muameleyi görecek ve aynı miktarda vergi verecekti.

-Venedikliler Cenevizliler gibi kalıcı olmak amacıyla Trabzon'da toprak talebinde bulundukları için onlara Aziz Theodoro Gavras Manastırı'nın alt kısmındaki arazi tahsis edildi. Ayrıca bu arazide Venedikliler bir kilise yapmak, kendi din adamlarına sahip olmak ve farklı kurumlar inşa etme imtiyazına sahip olacaktı.[588]

---

[587] Aspro/Asper: (Gr. ἄσπρον) İlk olarak 12. yüzyılda yaygın olarak kullanılmaya başlayan madeni para. Bkz. Philip Grierson, asper**, The Oxford Dictionary of Byzantium**, Ed. Alexander P. Kazhdan, C. 1, Oxford University Press, Oxford-New York, 1991, s. 211.

[588] Keciş, Trabzon İmparatoru III. Aleksios'un Khrysoboulloslarına Göre Venediklilerin Trabzon Ticareti Hakkında Gözlemler", s. 355. Bkz. Tafel ve Thomas, **Urkunden Zur älteren Handels-Und Staatsgeschichte der Republik Venedig, mit Besonderer Beziehung Auf**

1367'teki anlaşma aşağıdaki hükümleri ihtiva etmektedir;

-Tüm Venediklilerin güvenle Trabzon İmparatorluğu'na seyahat edebilecekler ve ticaretlerini serbestçe yapabilecekler, can ve mal güvenlikleri sağlanacaktı.

-Tüccarlar deniz ya da kara yoluyla nakli sağlanan her paket için 20 aspro vereceklerdi. Deniz yolu ile nakli sağlanan mallar için ağırlığı ölçülen ve trampa suretiyle ya da nakit ile satışı yapılacak mallar hariç % 2,5 ödenecekti.

-Deniz yoluyla nakli sağlanan ve ağırlığı ölçülen mallar için %4, Venediklilerin trampa ya da nakit ile satın alacakları her şey için satıcı %1,5, hem malı alan hem de malı satanlar Venedik taabiyetindeyse ve mallar ağır cinsten ise alan kişi %2 ve satan kişi %2 verecekti; eğer emtia ağır cinsten değilse gümrük vergisinden muaf tutulacaktı. Satışı gerçekleşmeyen ve geri götürülen emtia vergiden muaf olacaktı.

-Altın, gümüş, değerli taşlar, inciler vb. mallar her türlü vergiden muaf olacak ve paket başına 20 aspro verilecekti. Deniz ve kara yolu ile gelen mallar da aynı muafiyetten yararlanacaklar, ancak girişte yük başına 20 aspro verecekler, arzu edilirse bu emtia için % 1 verilecekti. Kamoka (Şark kumaşı), zendad (ince kumaş), Buhara kumaşı vb. şeylerin alım satımını yapan Venedikliler % 1 ödeyecekti. Ancak yabancı uyruklu biri Venediklilerle birlikte İmparatorluk topraklarına geldiğinde kendi uyruğunun ödemekle yükümlü olduğu vergiyi verecekti.

-Venediklilere tahsis edilen arazide Venedikliler kendilerini muhafaza edebilmek için bir sur inşa edebilecekler, kiliselerini yapabilecekler ve oraya istedikleri gibi din adamı ve esnaf kâhyaları görevlendirecekler, konut yapabileceklerdi.

Byzanz Und Die Levante: Vom Neunten Bis Zum Ausgang Des Fünfzehnten Jahrhunderts, (1205-1255), C. 2,s. 101-104.

-Özel tartı ve ölçüleri olacak, Cenevizliler gibi hazinedarları ve komisyoncuları bulunacaktı.[589]

1376'daki ticarî anlaşma "Diplomatarium Veneto-Levantinum" adlı çalışmanın ilk baskısında "Veneto-Levantinum Pactum Cum Trapesunda" başlığı altında 1391 yılında, III. Manuel hükümdarlığı dönemine tarihlendirilmiştir. Sergei Karpov anılan anlaşmanın hatalı bir şekilde tarihlendiğini ve bunun Venedik ile Trabzon arasındaki ihtilaftan sonra 1376 tarihli olduğunu kanıtlamıştır. Bu anlaşma daha önceki anlaşmaların neredeyse aynı hükümlerini ihtiva etmekteydi.[590]

1396 yılında III. Manuel Venedikle ticarî imtiyazlar içeren bir anlaşma yapmıştı. Yeni anlaşma Venediklilerin imparatorluk topraklarında serbestçe ticaret yapabilmesi; mallar için ödenecek vergilerin belirlenmesi; Venediklilerin kendi papazları, kendi komisyoncularının bulunması ve balyoslar tarafından adli konuların yürütülmesi gibi imtiyazları içermekteydi.[591] Kârlı ticareti devam ettirmek amacıyla imparator Venedik ve doğulu tüccarlara avantajlar sunmak ve garantiler vermek zorunda kalmıştı. Sözkonusu anlaşma Venedik ve Trabzon arasında yapılan son ticarî anlaşma olarak bilinmektedir.[592]

---

[589] ibid,s. 357-358 355 Bkz. Tafel ve Thomas, **Urkunden Zur älteren Handels-Und Staatsgeschichte der Republik Venedig, mit Besonderer Beziehung Auf Byzanz Und Die Levante: Vom Neunten Bis Zum Ausgang Des Fünfzehnten Jahrhunderts, (1205-1255)**, C. 2,s. 126-129.

[590] Tzavara, "I trattati Commerciali Tra Venezia e l'Impero di Trebisonda (1319–1396)", s. 67-68

[591] **I libri commemoriali della Repubblica di Venezia Regesti**, Ed. Ricardo Predelli, C. 3, Venedik, **A Spese Della Societa**, 1883, s. 244, S. 54.

[592] Tzavara, "I trattati Commerciali Tra Venezia e l'Impero di Trebisonda (1319–1396)," s. 70

2.3.1.3 Epir Despotluğu İle İlişkiler

1204'ten sonra Latinlerin arasındaki ganimetlerin bölünmesinde Epir Venediklilere tahsis edilmişti. Kıyı şeridine Venedikli tüccarlara aşinaydı ve kuzey limanları ve açık denizdeki adalardan yararlanma imkânı bulunmaktaydı. Venedikliler 1205'te Dıraç'ı ve 1207'de Korfuyu işgal etmişlerdi. 1210 yılında Mikhail Doukas Epir'i Venedik'in temsilcisi olarak ve Venediklilerin çıkarları doğrultusunda yönetmeyi kabul etmişti.[593]

20 Haziran 1210'da Venedik Doçu ile Epir Despotu arasında bir antlaşma yapılmıştı. Doç Petro Ziani (1205-1229) adına bir imtiyaz olarak anılan anlaşma ile Despot Mikhail Venedik'in hamisi St. Mark ve Doç Pietro Ziani'ye ve haleflerine sadakat yemini etmiş ve ona verilen tavizlerde yer alan her şeyi gözeteceğine söz vermişti. Doç, Epir Despotuna Durazzo (Dıraç) Düklüğü'nden Nafpaktos'a kadar olan bölgeyi tımar olarak tahsis etmişti. Bu imtiyaz sayesinde Venedikliler kendileri için özel bir jeostratejik önemi olmayan bir bölgenin işgali için maliyetli askerî operasyonlardan kaçınarak bölgeden yüksek menfaat sağlamışlardı. Ayrıca, bu arazi edinîmlerinin getireceği kazançlar, savunma maliyetlerine kıyasla önemsiz olacaktı. Epir Despotu Mikhail, Venedikliler'in ve Dıraçta yaşayanların emniyetini sağlayacağını ve ticaret faaliyetlerinden vergi alınmayacağını taahhüt etmekteydi. Despot Mikhail sahip olduğu ve olacağı topraklarda Venedikliler'e ait bir ticaret merkezi, kilise ve mahkeme bulunacağını taahhüt etmişti. Ayrıca, Venedik yönetimine Korfu veya Arnavutluk itaat

[593]Donald M. Nicol,**The Despotate of Epiros 1267-1479**,, Cambridge University Press, New York,1984, s. 3-4.

etmediği takdirde bu konuda mümkün olduğunca yardım etmeye söz vermekteydi. Diğer yandan, Venedikliler serbestçe tahıl da alabilecekti.[594]

2.3.1.4 Latin İmparatorluğu'nun Ardından Bizans ile İlişkiler

14. yüzyıl boyunca Bizans bir dizi büyük değişiklik geçirmişti. Ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeler kayda değer bir canlılık gösterirken, devletin tebaasının düzen ve güvenliğini sağlama kabiliyeti ise zayıftı. Siyasi tarih için yeni bir dönem, yüzyılın başlangıcıyla değil, 1258'den beri İznik İmparatoru olan VIII. Mikhail'in (1261-1282) kuvvetleri tarafından Konstantinopolis'in Latinlerden geri alınmaya çalışılmasıyla başlamaktadır. 25 Temmuz 1261'de meydana gelen bu olay Bizans'ın bölünmüş devletlerinin liderleri İznik imparatoru ve Epir Despotu tarafından da desteklenmişti ve VII. Mikhail tarafından buna zemin hazırlanmıştı. İmparatorluğun eski başkentinde bir Bizans imparatorunun yeniden tahta geçmesinin bazı önemli sonuçları olmuştu. İmparator Mikhail Batılılarla uğraşmak zorunda kaldığı için ilgi odağını Asya'dan Avrupa'ya kaydırmıştı. Papalık, Anjou hanedanlığından I.Charles (1246-1285), Valois hanedanı ve Venedikliler, Konstantinopolis'i geri almak için çeşitli çabalara girişmişlerdi, öyle ki Bizans ile en az bir batılı güç arasında 1261 ile 1314 arasında hemen hemen her zaman düşmanlık vardı; Batıda güçlü koalisyonlarla Bizans'a karşı ittifak kurmuştu. VIII. Mikhail (1261-1282) zamanında, hem ustaca diplomasi yürütmesi hem de onun verdiği büyük bir taviz ile bozulmuştu. VIII. Mikhail

[594] Tafel ve Thomas, **Urkunden Zur älteren Handels-Und Staatsgeschichte der Republik Venedig, mit Besonderer Beziehung Auf Byzanz Und Die Levante: Vom Neunten Bis Zum Ausgang Des Fünfzehnten Jahrhunderts, (1205-1255)**, s. 119-123.

Konstantinopolis'i birçok tehdide karşı elinde tutmayı ve devletinin mülklerini genişletmeyi başarmıştı.[595]

VIII. Mikhail (1261-1282) Cenevizlileri Konstantinopolis'ten uzaklaştırdıktan sonra diplomaside yeni bir aşamaya geçilmişti. Eski düşmanı Venedik ile bir anlaşma amacıyla müzakerelere başlamıştı. Cenevizlilerin denizlerde Venedik'e karşı aldığı yenilgiler nedeniyle Cenevizlilerin artık eskisinden daha az işine yaradığını fark etmişti. Bundan dolayı düşmanlığından daha fazla korktuğu güçle bir uzlaşma arayışına girmesi gerektiğini değerlendirmişti. İmparator Mikhail denizden gelebilecek bir saldırıdan da endişelenmekteydi. VIII. Mikhail, Doç'a müzakere etme arzusunu bildirmek için Arrigo Trevisano'yu göndermişti. Haziran 1265'te Venedik ve Bizans arasında bir antlaşma müzakere edilmişti.[596] Ana hükümler aşağıdaki sunulmaktadır:

-Konstantinopolis, Selanik ve Yunan İmparatorluğu'nun diğer önemli merkezlerindeki Venedik sömürgelerine mahalleler verilecekti.

- Venedikli tüccarlar Bizans'taki vergilerden muaf olacaktı.

- Cenevizliler İmparatorluktan çıkarılacağını ve İmparator Mikhail, Venedik'in rızası dışında Cenevizliler ile hiçbir anlaşma yapmayacağını taahhüt edecekti.

-Venedikliler, Venedik'e dost bir güç Konstantinopolis'e saldırsa bile İmparatorla ile barış içinde kalacaklardı. Michael Paleologos'un potansiyel düşmanları

[595] Angeliki E. Laiou, "The Palaiologoi and the World Around Them (1261–1400)", **The Cambridge History of the Byzantine Empire,** Ed. Jonathan Shepard, Harvard University Press, Cambridge, s. 803.

[596] Deno John Geanakoplos, **Emperor Michael Palaeologus and the West, 1258-1282**, Harvard University Press, Cambridge, 1959, s. 182.

olarak belirtilenler Papalık, Fransa, Sicilya, Kastilya, Aragon, İngiltere, Anjou hanedanından I. Charles, Pisa ve Ancona idi.

-Konstantinopolis'e bir Ceneviz saldırısı olması durumunda Venedik, İmparator Mikhail'e Ceneviz gemilerine eşit sayıda gemilerle yardım edecekti.

-Venedik, Modon, Coron ve Girit'i elinde tutacaktı.

- Negroponte'nin Latin lordlarına saldırmasına izin verilecekti ve adadaki Venediklilerin lordlara erzak yardımı yapması yasaklandı.

-Latin fetihleri sırasında Yunan İmparatorluğu'na ait olan Ege Denizi'ndeki Latin mülkleri ve Achaia Prensi'ne verilenler Michael'e teslim edilecekti.[597]

Hohenstaufen hanedanlığından III. Conradin'in (1254-1268) Sicilya kralı I. Charles'tan (1262-1282) Sicilya'yı geri almak için İtalya'ya inişi, çatışmalarının sonucunu bekleyen Venedik'i bir kez daha ayağa kaldırmıştı. Sicilya üzerindeki yeni mücadele ve Latin İmparatorluğu'nun yeniden kurulmasının olanaksız hale gelmesi Venedik'i etkilemişti. Bununla birlikte, Venedik'i endişelendiren başka hususlar da vardı. Sömürge kolonileri ile VIII. Mikhail arasında var olan yarı savaş durumu, Venedik'in Doğu'daki ticarî faaliyetini asgariye indirmişti. Bu sebeple, Venedik anlaşma yapmak üzere Bizans'a elçi göndermişti. Ancak İmparator Mikhail Venedik ile özel bir anlaşmaya olumlu yaklaşmamıştı ve bunun yerine hem Venedik hem de Ceneviz ile anlaşmayı yapmayı arzu etmekteydi. Sonuç olarak, Venedik elçileri sonunda bir antlaşma yapmayı başarsalar da anlaşmanın şartları Venedik'in beklediği gibi değildi.[598]

---

[597] Tafel ve Thomas, **Urkunden Zur älteren Handels-Und Staatsgeschichte der Republik Venedig, mit Besonderer Beziehung Auf Byzanz Und Die Levante: Vom Neunten Bis Zum Ausgang Des Fünfzehnten Jahrhunderts, (1256-1299)**, C. 3, s. 62-89.

[598] Geanakoplos, **Emperor Michael Palaeologus and the West, 1258-1282**,s. 213-214.

1268'de yapılan sözkonusu anlaşma ile 1265 anlaşmasının bazı hükümleri tekrar uygulamaya konulmuştu, ancak Venedik için dezavantaj oluşturacak maddeler de dahil edildi. Anlaşmanın önemli hükümleri şöyleydi:

-4 Nisan 1268 tarihinde yürürlüğe girecek olan anlaşma beş yıllık bir ateşkes anlaşmasıydı.

-Venedik, Bizans İmparatorluğu aleyhinde hiçbir güçle birleşmeyeceğini taahhüt etmişti.

-Venedikliler İmparatorluk topraklarına serbestçe giriş-çıkış yapabilecek ve vergilerden muaf tutulacaktı.

- Bizans tabiyetindeki birine karşı suç işlemekle itham edilen bir Venedikli, kendi balyosu ya da yöneticisinin önüne çıkarılacaktı. Bir Venediklinin Konstantinopolis şehri içinde bir Bizans vatandaşını veya bir Venedikliyi öldürmesi durumunda, İmparator tarafından yargılanacaktı.

-Cenevizliler 1265 anlaşmasının aksine imparatorluktan çıkarılmamalıydı. Venediklilerin ve Cenevizlilerin Boğazlarda veya Karadeniz'de birbirlerine saldırmaları açıkça yasaklandı.

-İmparatorluk'taki Venediklilere kalıcı ticarî kuruluşlar tahsis edilmeyecekti. Bu tür tesisler için Venedikli tüccarlar kira ödemek zorundaydı.

-Venedik ile Achaia Prensi William arasında Eğriboz konusunda yapılan anlaşmayı gözeteceğine söz vermişti. [599]

Bizans'a karşı bir sefer başlatma arzusunda olan Charles her şeyden önce Venedik'i kendi tarafına çekmeye çalışmıştı. IV. Haçlı Seferi'nin başarısını Venedik'in

[599] Tafel ve Thomas, **Urkunden Zur älteren Handels-Und Staatsgeschichte der Republik Venedig, mit Besonderer Beziehung Auf Byzanz Und Die Levante: Vom Neunten Bis Zum Ausgang Des Fünfzehnten Jahrhunderts, (1256-1299),**C. 3, s. 92-101.

desteğiyle papalık onayı olmadan tekrarlamak mümkün olabilirdi. Böyle bir anlaşma için özel bir itici güç 1268'de yapılan Bizans-Venedik ateşkes anlaşmasının 4 Nisan 1273'te sona ereceği gerçeğiydi. Charles, Bizans'ın o zaman Venedik ile yeni bir anlaşma sağlamaya veya eski anlaşmayı uzatmaya çalışacağını düşünmekteydi. Her ikisi de Doç ile bir anlaşma imkanı arayan Angevin ve Bizans elçileri şimdi aynı anda Venedik'te ortaya çıkmışlardı. Yunan elçileriyle birlikte, İmparator VIII. Mikhail tarafından İmparatorluğun tekliflerine olumlu yaklaşmak umuduyla Doç'a geri gönderilen beş yüz Venedikli mahkum gelmişti. Papa X. Gregory (1271-1276), Bizans-Venedik anlaşmasının uzatılmasına karşı çıkmıştı. Çünkü bunun Latinler arasında anlaşmazlık yaratacağına, İmparator üzerindeki baskıyı azaltacağına ve böylece İmparatorun birleşme arzusunu azaltacağına inanmaktaydı. Bu nedenle Papa Gregory, Venedik'i uyarmıştı. Ancak Doç Lorenzo Tiepolo (1268-1275) papalık uyarılarını dikkate almamayı ve kararını açık bırakmayı tercih etmişti.[600]

Sonunda 19 Mart 1277'de İmparator VIII. Mikhail Venediklilerle iki yıl sürecek olan ticarî ve diplomatik ilişkileri düzenleyen yeni bir chrysobull yayınladı ve sürenin bitiminde herhangi bir taraf iptal etmek isterse, bunu altı ay önceden haber vermek zorundaydı.

-VIII. Mikhail, Venedik kolonilerine ilişkin olarak Girit, Koron ve Modon'u Venedik'in yönetme hakkını kabul etmekteydi ama Negroponte (Eğriboz) için koşullar elverdiğinde iki tarafta fetih haklarını saklı tutacaklardı.

-Venediklilere Konstantinopolis ve Selanik'te yeni ve kalıcı ikamet ve ticaret bölgesi verilecekti.

[600] Geanakoplos, **Emperor Michael Palaeologus and the West, 1258-1282**, s. 254-255.

-Karışık evliliklerden ve ya birlikteliklerden olan her çocuk ve bunların varisleri Venedik vatandaşı olarak tanınıp, Venedik vatandaşlarına özgü muamelelerden yararlanacaktı.

-İmparatorluktaki Venediklilerin kendi terazilerini ve ölçülerini kullanmalarına izin verilecekti.

-Venediklilerle Cenevizlilerin barış içinde yaşamaları emredildi ve anlaşmazlık durumunda İmparator en yüksek hakem olarak hareket edecekti.

-Venedikliler, Venedik malları söz konusu olduğunda hiçbir gümrük ve vergi ödemeksizin İmparatorluğun sakinleri ile serbestçe ticaret yapabilecekti.

-Yabancılara ait herhangi bir mal gümrük memurlarına beyan edilecek ve gümrük vergisi ödenecekti.

-Suçu cezalandırma ve suçluları yargılama yetkisi 1268 anlaşmasındaki ile aynı kalacaktı

-İmparatorluktan tahıl alma ve ihraç etme hakları artık daha kısıtlıydı, ancak bunun karşılığında Venediklilerin Karadeniz'den tahıl ihraç etmelerine de izin verildi.[601]

VIII. Mikhail'in politikaları Batıya yönelikti. Bu çerçevede, VIII. Mikhail Venedik ve Cenova'ya önemli ticarî ayrıcalıklar tanımıştı ve II. Andronikos (1282-1328) tahta çıktığından itibaren Cenova ile dostane ilişkiler içinde olmuştu. Anjou hanedanından I. Charles'ın 7 Ocak 1285'te ölümünden sonra Bizans'ın teknik olarak

[601] Nicol, **Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine**,s. 186-189.

savaş halinde olduğu tek devlet Venedik'ti.[602] VIII. Mikhail'in yerine geçen II. Andronikos Palaiologos (1282-1328) Venedik'e karşı imparatorluk politikasını tersine çevirmişti. Bizans Venedik ile 28 Temmuz 1285 tarihinde Venedikli tüccarların Bizansta ticarî faaliyetlerine devam etmelerine ve Karadeniz'e erişim sağlamalarına izin veren bir anlaşma müzakere edilmişti. Sözkonusu anlaşmanın şartları, 1277'de Venedik'le yapılan antlaşma ile neredeyse aynıydı. 1277'deki anlaşmadan ayrılan madde imtiyazların 10 yıl ya da tarafların rızası üzerine daha uzun bir dönem geçerli olmasıydı ve bu süre içerisinde iki tarafta diğerinin düşmanlarına hiçbir şekilde yardım etmeyecek, ittifak kurmayacaktı ve ulaşımı kolaylaştırmayacaktı. Belge, VIII. Mikhail döneminde bazı Venedik gemilerinin ve malların ele geçirilmesi nedeniyle Venedik yurttaşlarına verilen zarara karşılık ödenecek tazminat üzerinde varılan uzlaşmayla sona ermekteydi. İmparator, hemen 24.000 Hyperpyron ödeyerek bu zararı tazmin etmeye söz vermekteydi.[603]

4 Ekim 1302'de yeni bir antlaşma müzakere edilmişti. Sözkonusu anlaşma 1285'teki antlaşmanın benzeriydi ancak günün koşullarına uygun şekilde bazı düzenlemeler ve ilaveler yapılmıştı. Venedikliler Ege'deki bir çok adayı zapt etmişlerdi. Daha önce İmparatorun elinde bulunan bazı adalar tekrar İmparator'un hakimiyetine geçmişti ama 4 ada (Kea, Serifos, Santorini ve Amorgos) Venedik idaresinde olacaktı. Venedik'in ihraç ettiği bazı mallara ilişkin bir kısıtlama getirilmekteydi. Venedikli tacirler tuz ve sakız ticareti yapmayacaktı. Anlaşmada savaş durumunda uğranılacak zarar ile ilgili hükümlerde bulunmaktaydı. Antlaşmanın diğer bölümleri çoğunlukla her

[602] Angeliki E. Laiou, **Constantinople And The Latins: The Foreign Policy of Andronicus II**, Harvard University Press, Cambridge,1972, s. 58.

[603]Kenneth Meyer Setton, **The Papacy and the Levant (1204- 1571)**, C. 1, American Philosophical Society, Philadelphia, 1976, s. 144 Bkz. Bkz. Tafel ve Thomas, **DVL**, s. 133-150.

iki tarafın savaş sırasında uğradıkları maddi kayıplarla ilgiliydi. İmparator, Venedikli donanma komutanı Ruggiero Morosini'nin verdiği zararlardan ötürü Venedik'i bağışladığını ve müsadere ettiği Venedik mülkleri içinde para ödemeyi kabul etmekteydi. Ayrıca Venedikli elçiler Jacobus Quirinus ve Rainerius Michael İmparator'un huzuruna geldiğinde, Bizans'ın Venediklilere vermiş olduğu zararları telafi etmek amacıyla vermeyi taahhüt ettiği 14 bin Hyperpyron'u da ödemesi gerekmekteydi. Venedikli tüccarların Konstantinopolis'te gözaltına alındığında buranın sakinleri tarafından 7.000 Hyperpyron değerindeki mallarının çalındığına dair iddialarına ilişkin soruşturma yapılacaktı. Son olarak sözkonusu antlaşma 10 yıl yürürlükte kalacaktı.[604]

1310'da Venedik ve Bizans arasında yeni bir antlaşma müzakere edilmişti. Sözkonusu anlaşma 1268/1285/1302 anlaşmalarının, ilgili taraflar arasındaki tazminat taleplerine ilişkin çelişkili iddiaların çözümüne ilişkin bazı hükümlerle yenilenmesiydi. Yeni hükümler şöyledi:

-12 yıllık bir süre için geçerli olacaktı.

-Venedikli tacirlerin Katalanlar tarafından ele geçirilen İmparatorluk topraklarına girmeleri yasaklandı. Katalanlar buraları boşalttığı takdirde tekrar ticarî faaliyetlerine başlayacaklardı.

-Bizanslıların Venediklilere verdikleri zararın telafisi sebebiyle belirlenen tazminat tutarı yeniden düzenlendi ve sözkonusu meblağ 40.000 Hyperpyron'a baliğ olmaktaydı. İmparator bu miktarı dört yılda 10 bin Hyperpyron'luk taksitler şeklinde ifa edecekti. Diğer yandan, Bizans İmparatoru Venedikliler tarafından Bizans'a verilen zararın telafisi için tazminat istemeyecekti. [605]

[604] Nicol, **Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine**, s. 208-209.

[605] Thomas, **DVL**, s. 83-85.

Venedik ile Bizans arasında başka bir antlaşma da 1324 yılında yapılmıştı. Yeni anlaşmanın hükümleri 1285/1302/1310 antlaşmalarındaki ile aynıydı. Yeni anlaşmanın diğerlerinden farkı Venedikli tacirlere Konstantinopolis'in mısır pazarı dışında imparatorluğun her yerinde vergisiz mısır satma hakkı vermesiydi. Ancak, İmparatorluk arazilerinde yetişen mısırın ihraç edilmesi konusunda herhangi bir değişikliğe gidilmemiş, sınırlama devam etmekteydi. İmparator Venedik'e olan borçlarını beş yıl içinde ödemeyi kabul etmekteydi. Sözkonusu antlaşma beş yıl geçerli olacaktı.[606]

II. Andronikos döneminin sonunda 1328 senesinde Venedik ve Cenevizliler Bizans üzerindeki emellerine ulaşmak amacıyla Bizans topraklarını harp meydanı olarak kullanmışlardı. Aynı yılın baharında Venedik filosu Galata ve Boğaz'ın girişini kuşatma altına almıştı. Konstantinopolis'te yaşayanlar açlığın eşiğine gelmişti. İç savaş döneminde tarım yapma imkânı kalmamıştı, yiyecek sevkiyatı sekteye uğramıştı. Halk ağır vergi yükü nedeniyle ekonomik olarak kötü durumdaydı. İmparator halk nezdinde cazibesini kaybetmişti. Vatandaşlar III. Andronikos'u imparator olarak görmeye hazırdı. Sonunda III. Andronikos (1328-1341) iktidarı ele geçirmişti.[607]

III. Andronikos'da selefleri gibi Venediklilerle çeşitli imtiyazlar içeren anlaşmalar yapmıştı. Venediklilerle 1332 yılında temelde 1324 anlaşması ile aynı olan ve altı yıl süreyle yürürlükte olacak olan bir anlaşma yapmıştı. Anlaşmada 1324 yılındaki anlaşmadan farklı olarak Selanik'te bulunan balyosa, Venedik kolonilerine tahsis edileceği bildirilen ancak edilmeyen evler için zararın tazmin edilmesi gereken zararı yılda 15.800 Hyperpyron tutarında olmak üzere 3 taksitte ödeyeceği ve Temmuz

[606] Nicol, **Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine**, s. 236.

[607] Norwich, **Bizans I: Erken Dönem**,s. 245.

1332 tarihinden önceki tüm tazminat isteklerinden vazgeçileceği maddesi bulunmaktaydı.[608]

V. Ioannes Palaiologos (1341-1376) Mart 1342'de[609], Eylül 1349'da[610] Ekim 1357'de ve Mart 1363[611] tarihlerinde Venedik ile İmparatorluk arasındaki daha önce yapılan anlaşmalarla benzer hükümleri içeren anlaşmalar yapılmıştı. Anlaşmalar genellikle beş yıl süre ile yürürlükte kalmıştı. Anlaşma hükümlerinin çoğu Venedik tazminat taleplerinin ödenmesi hususunu içermekteydi.[612]

1 Şubat 1370'te yapılan yeni anlaşmanın maddelerinin çoğu Konstantinopolis'teki Venediklilerin statüleri, serbestçe mal ve mülk sahibi olma hakkı, kentteki şarap dükkânlarının sayısı ve mısır satışı hususundaki şartlar ile Venedik vatandaşlığı talepleriyle ilgiliydi. [613]

Venediklilerin Konstantinopolis şehrinde ikamet eden vatandaş ve tebaalarının sayısı gitgide artmıştı. 14. yüzyılın ilk yarısına gelindiğinde Venediklilerin yaşadıkları mahalleler neredeyse özerk birer bölge halini almıştı.[614]

Mart 1376'da Venedikliler Konstantinopolis'e donanma göndererek başka bir ticarî antlaşma yapılması için İmparatoru zorlamışlardı. Antlaşma 5 yıl sürmüştü.

---

[608] Thomas, **DVL,** s. 230-231.

[609] Anlaşma hükümleri için bkz. . Thomas, **DVL**, s. 257-259.

[610] Anlaşma hükümleri için bkz. . Thomas, **DVL**, s. 343-345.

[611] Anlaşma hükümleri için bkz. . Predelli, **DVL**, s. 39-43.

[612] Nicol, **Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine**, s. 247, 257 ve 285.

[613] Predelli, **DVL**,s. 151-156.

[614] Jacoby, The Economy of Latin Constantinople", s. 99.

Anlaşmada zararların tazminini ve borçların ödenmesine ilişkin hükümler bulunmaktaydı.[615]

II. Manuel Palaiologos (1391-1425) döneminde Haziran 1390 tarihinde yine bir anlaşma yapılmıştı. Anlaşma, Konstantinopolis'te ikamet eden Venediklilerin sorunları, zarar tazminatı olarak belirlenen borç tutarı, şarap dükkanları, mısır satışı hususunda önceki anlaşmaların maddelerine benzer hükümler içermekteydi.[616] 1406 yılında bir anlaşma daha yapılmıştı ve yapılan anlaşma 1390'da yapılan anlaşmayla neredeyse aynı hükümleri içermekteydi. Anlaşma metnindeki tek önemli değişiklik, Tenedos (Bozcaada) adasına ilişkin olanıydı. Antlaşmada Tenedosla ilgili herhangi bir öneri sunulmazken, İmparator II. Manuel sorunun antlaşma geçerli olduğu müddetçe askıya alınmasını Venedikliler'e kabul ettirmişti.[617]

1412[618], 1418[619], 1423[620] ve 1431[621]'de Venedik Bizans'la ticarî ayrıcalıklar tanıyan anlaşmalar yapmıştı. Sözkonusu anlaşmalar 1390 tarihli anlaşmanın tekerrürüydü. VIII. Ioannes Palaiologos (1425-1448) döneminde yapılan 1431'deki anlaşma Bizans ile Venedik arasında 1390'dan beri yapılan antlaşmaları bütünleştirmekteydi. Tenedos adasının mülkiyet problemi de sürüncemede bırakılmıştı. Venedikliler bu anlaşma vesilesiyle ticarî imtiyazlarını bir kez daha onaylatmıştı.[622]

---

[615] Predelli, **DVL**, s. 171-174.

[616] Predelli, **DVL**, s. 224-229.

[617] Nicol, **Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine**, s. 335.

[618] Anlaşma hükümleri için bkz. . Predelli, **DVL**, s. 304.

[619] Anlaşma hükümleri için bkz. Predelli, **DVL**, s. 316-317.

[620] Anlaşma hükümleri için bkz. Predelli, **DVL**, s. 341.

[621] Anlaşma hükümleri için bkz. . Predelli, **DVL**, s. 346.

[622] Nicol, **Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine**, s. 359.

1436 yılında anlaşma 5 yıllığına yenilenmişti.[623] Eylül 1442[624]'de, Nisan 1448[625]'de daha önce yapılmış olan anlaşmalar teyit edilmişti. 1390 tarihinden bu yana yapılan tüm anlaşmaların metinleri neredeyse birbirinin tekrarıydı. [626]

Venedik ile Bizans arasında yapılan anlaşmalar genellikle birkaç yıl sürmekteydi. Bizans İmparatorları bazen antlaşmaları uzatmak istememişlerdi. Çünkü Venediklilere serbest ticaret statüsü sağlayabilecek bir anlaşma olmazsa, onlara harç ve gümrük vergileri uygulamaktan kurtulabileceklerini düşünmekteydiler.

Konstantinopolis'in fethiyle birlikte Osmanlı-Venedik ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştı. Konstantinopolis fethedildikten sonra Bizans'a ait Ege adaları İmroz (Gökçeada), Limnos (Limni) ve Thasos'u (Taşoz) adaları II. Mehmed'e teslim edilmişti. Bu durum Venedik'in Ege ve Doğu Akdeniz'deki varlığı için tehlike arz etmekteydi. [627] Diğer yandan, Sultan II. Mehmed (1451-1481) Bizans'ın çöküş devrinde Venedik ve Ceneviz'e tanınan gümrük muafiyetine son vermiş onlardan gümrük almıştı. II. Mehmed gümrük vergi oranını %2'den %5'e çıkarmıştı.[628] Ancak herşeye rağmen Venedik kendisi için hayati öneme sahip olan ticareti devam ettirebilmek adına 1454'te bir elçiyi Sultan II. Mehmed'e göndermişti.

---

[623] Predelli, **DVL**, s. 346.

[624] Anlaşma hükümleri için bkz. . Predelli, **DVL**, s. 352.

[625] Anlaşma hükümleri için bkz. . Predelli, **DVL**, s. 372.

[626] Nicol, **Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine**,s. 373.

[627] Kritovulos, **Kritovulos Tarihi (1451-1467)**, Çev. Ari Çokana, Heyamola, İstanbul, 2013, s. 274.

[628] Halil İnalcık, **Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar**, C. 1, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009, s. 77.

2.3.2 Selçuklular ile İlişkiler

Anadolu Müslüman ve Hristiyan dünya arasında köprü görevi görmekteydi ve uluslararası ticaret açısından büyük önem kazanması Selçuklu'nun fetihlerinin bir sonucuydu. Bizans hâkimiyetindeyken Doğu ve batının mücadele alanı olan Anadolu'da uluslararası ticaret için şartlar çok elverişli değildi. Selçuklu fetihleri Anadolu'yu İslam ülkelerinin ekonomik ve ticarî faaliyetlerine dâhil etmişti. Selçuklu Sultanları ekonomik ve ticarî faaliyetlerini ilerletmek için farklı araçlara ve önlemlere başvurmuşlardı. Bu politika çerçevesinde Sinop ve Antalya gibi limanlarda ticareti kolaylaştırmak amacıyla buralara zengin tüccarları yerleştirip onları desteklemişlerdi. Anadolu'ya gelen tüccarlara ise ayrıcalıklar tanımışlardı.[629]

Selçuklular ve Venedikliler arasındaki ilk temaslar, I. Gıyâseddin Keyhüsrev zamanında Antalya'nın fethinden sonra başlamıştı. Antalya, Bizans zamanında da Venedikliler için önemli bir ticaret merkeziydi. IV. Haçlı Seferinden sonra Doğu Akdenizde siyasî bir güç haline gelen Latinler, Selçuklukluların kıyıdaki şehirleri ele geçirip gücünü ispatlayınca muhatap olarak Selçukluları görmeye başlamışlardı. Özellikle Antalya Selçukluların eline geçince bu bölgelerdeki imtiyazlarını kaybetmemek için bir anlaşma yapmak istemişlerdi.[630]

1220 yılı öncesine ait herhangi bir belge bulunamamakla birlikte 1220 yılı tarihli antlaşmada Sultanın babası ve kardeşine atıfta bulunmaktadır. Bu bilgi ışığında, 1220 antlaşmasından önce Selçuklular ile Venedikliler arasında iki defa ticaret ve dostluk

[629] Osman Turan, "Selçuk Kervansarayları", **Belleten,** C. 39, 1946, s. 471-473.

[630] M. Said, Polat,"Selçuklu Türkiye'sinde Ticaret", **Türkler**, C. 7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 570.

antlaşması yapıldığı değerlendirilmektedir. Bu antlaşmalardan ilki, I. Gıyâseddin Keyhüsrev döneminde büyük olasılıkla 1209 yılında yapılmış, ikincisi ise I. İzzeddin Keykavus tarafından ikinci bir fermanla yenilenmişti. 1220 yılında I. Alâeddin Keykubâd'ın Selçuklu hükümdarı olmasının ardından bir antlaşma yapılmıştı. Anlaşma Doğu Akdeniz'deki Venedik politikasının gelişmesinde kritik bir aşamaya işaret etmekteydi ve Venedik ile Anadolu Türkleri arasında siyasi ve ticarî ilişkilerin kurulmasının ilk önemli kanıtıydı. [631]

8 Mart 1220 tarihinde 2 yıl geçerli olacak bir anlaşma yapılmıştı. Anlaşmaya göre;

-Levantta ikamet edenler de dâhil olmak üzere Venedik tabiiyetindekiler ile Selçuklu idaresinde ve tabiiyetinde bulunanlar arasında Selçuklu topraklarında barış yapılmıştı.

-Selçuklu idaresindeki yerlerde ticarî faaliyette bulunan Venedikliler % 2 oranında vergi ödemekle mükellefti.

-Değerli taşlar, inciler, sikke halinde veya işlenmemiş gümüş ve altın, tahıl gümrük resminden muaftı.

-Venediklilerin gemileri Selçuklu idaresindeki yerlerde veya sahillerde tehlikeye düşecek olursa Selçuklular Venediklilere yardım edecekler, bulunan eşyaları taraflar birbirine iade edecekti. Ve eğer bir batan gemi içerisinde Venedikliler bulunursa can ve mal güvenliği sağlanacaktı. Geminin içinde yabancılar bulunsa bile hapsedilmeyeceklerdi. Eğer bir Venedik gemisi düşmanlar tarafından takip edilir ve kıyıya gelirse Selçuklu hâkimiyetindeki topraklara girmesine izin verilecekti.

[631] M. E. Martin, "Notes and Documents, The Venetian-Seljuk Treaty of 1220", **English Historical Review**, C. 95, S. 375, 1980, s. 326.

-Selçuklu topraklarında herhangi bir Venedikliler ile Lâtinler, Pisalılar veya başka yabancılar arasında anlaşmazlık olduğu takdirde Venedikliler arasından seçilecek bir heyet tarafından davalar görülebilecekti. Cinayet ve hırsızlık vakaları sultanın kendi mahkemesinde görülecekti.

-Selçuklu tabiiyetindekiler Venedik'e ait yerlerde, Venedik tabiiyetindekiler ise Selçuklu hakimiyetindeki topraklarda özgürce ticarî faaliyetlerini gerçekleştirecekti.

-Selçuklu tabiyetinde olan tüccarlar kendilerine ait ya da yabancı gemilerle Venedik'e ait topraklara girerken, Venedikliler tarafından selamlanacaklardı.

-Selçuklu gemileri, Venedik'e ait yerlerde, tehlikeye maruz kalırsa geminin içinde bulunanlar o mahaldeki yetkililer tarafından tehlikeden kurtarılacak ve malları muhafaza edilerek sahiplerine iade edilecekti. Geminin tehlikeye uğradığı sırada vefat edenlerin eşyaları geri verilecekti.

-İki tarafın tebaasından birinin diğerinin topraklarında ölümü halinde vefat edenin malları ortakları soruşturuncaya kadar muhafaza edilecek ve geri verilecekti.[632]

Sözkonusu antlaşma, Anadolu pazarlarına girmek isteyen Venediklilere tavizler sağlamıştı. Doç, Latin İmparatorluğu'nun Anadolu'da zayıfladığını ve burada Selçukluların yanı sıra İznik Rum İmparatorluğu ile karşı karşıya kaldığını fark etmişti. Selçuklularla yapılan anlaşmalar, Doç tarafından Levanten ticaret yollarının Venedik kontrolünü uygulamaya yönelik bir girişim olarak yorumlanabilir.

[632] Osman Turan, **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar, Metin Tercüme ve Araştırmalar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara,1958, s. 124.

2.3.3 Kilikya Ermeni Krallığı ile İlişkiler

Kilikya ve kıyı bölgeleri, Orta Anadolu'dan geçen kara yollarını Doğu Akdeniz çevresindeki deniz ulaşım ağlarına bağladıkları için stratejik olarak önemliydi. Bu stratejik açıdan önemli konumu nedeniyle Kilikya bölgesi, Haçlılar ve Batılı tüccarların gelişinden önce Ermeniler, Bizanslılar ve Selçuklular arasında bir savaş alanıydı. Askerî çatışmalar daha iyi belgelenmesine karşın Kilikya Ermeni Krallığı'nın ekonomisini gösteren kaynaklar yetersiz, parçalı ve tek yanlıdır. Neredeyse tamamen Batı kökenlidirler ve büyük ölçüde Batılı tüccarlar tarafından yürütülen ticaret ve Batılılar tarafından taşınan malların taşınmasıyla ilgilidir.[633]

1201 ve 1333 yılları arasında 7 anlaşma yapılarak Venedik'e imtiyazlar tanınmıştır. Kilikya Ermeni Krallığı hükümdarlarından Batılı tüccarlara verilen imtiyazlar bölgesel, yargısal ve ticarî olmak üzere üç kategoride ele alınabilir. Bölgesel ayrıcalıklar, tüccarlar için han, ev, kilise ve diğer tesisler inşa etmek için arazi veya mahallelerin bağışlanmasını içermektedir. Yargı imtiyazları, bir tüccarın ticarî faaliyetlerle ilgili olan ve olmayan konulardaki yasal statüsü ile tüccarın bulunduğu şehirlerde yerleşik görevli kişilerin yetkilerinin kapsamı ile ilgiliydi. Ticarî ayrıcalıklar, belirli mallar için vergi muafiyetlerini veya indirimli gümrük vergilerini içermektedir.[634]

---

[633] David Jacoby, The Economy of The Armenian Kingdom of Cilicia: Some Neglected and Overlooked Aspects, **La Méditerranée des Arméniens XIIe-XVe siècle**, Ed. Claude Mutafian, Lethielleux, Paris, 2014, s. 261.

[634] Jonathan Riley-Smith, "Government in Latin Syria and the Commercial Privileges of Foreign Merchants," **Relations between East and West in the Middle Ages**, Ed. Derek Baker, Edinburgh University Press, Edinburg,1973, s. 109.

13. yüzyılın ortalarından itibaren Kilikya Ermeni Krallığı ekonomisinde büyük gelişme gerçekleşmişti. Asya'daki Moğol genişlemesi, kıta genelinde ticareti kolaylaştırmıştı. Daha spesifik olarak, Kral I. Hetum'un (1226-1270) 1254'te Moğol hükümdarlığına boyun eğmesi ve 1256'dan itibaren İlhanlı hükümdarı Hülagü (1256-1265) ile iyi ilişkileri, Kilikya Ermenistanı'nın Akdeniz kıyısını Tebriz'e bağlayan yol boyunca barış ve istikrarını sağlamıştı.[635]

Kilikya Ermeni Krallığı'nın ticarî aracı ve Asya kıtasını geçen Akdeniz çıkış noktası olarak rolü şüphesiz krallığın refahında önemli bir faktördü. Ayrıca, transit ticaretin doğası ve krallıkta idare edilen Asya ürünlerinin çeşitliliği 1330'lara kadar uzanan süreçte açık bir şekilde gelişmişti. Krallık üzerinden yapılan transit ticaret de büyük ölçüde Moğol ve Selçuklu topraklarındaki sürekli talebe bağlıydı ve bunlar olmadan ticarî alışverişler gerçekleşemezdi. Krallığın ticaretteki merkezi konuma sahip şehri Ayastı. Kırsal ürün pazarları ise Tarsus, Adana, Mamistra ve Sis şehirleriydi.(Ek: 13) [636]

Ermeni Krallığı mevcudiyetinin devamı için ekonomi politikası çerçevesinde İtalyan tüccarlara destek olmayı zaruri görmekteydi. Ayrıca Krallık topraklarını hem Müslümanlara hem de Bizans'a karşı savunmak için İtalyanların ticaret kolonileriyle yakın ilişkiler kurup anlaşmalar yaparak çeşitli ayrıcalıklar tanımayı uygun bulmaktaydı. İtalyan tüccarlar açısından ise Ermeni Krallığı toprakları Anadolu'nun iç kısımlarına ve doğuya giden yolların girişi konumunda olup mal alım satımına uygun güvenli limanlara sahip bulunmaktaydı. [637]

[635] Bautier, "Les Relations Economiques Des Occidentaux Avec Les Pays d'Orient", s. 290.

[636] Jacoby, "The Economy of The Armenian Kingdom of Cilicia", s. 284.

[637] Turan, **Türkiye-İtalya İlişkileri**, s. 90.

Venedik, Kilikya Krallığı ile ilk anlaşmasını 1201 yılı Aralık ayında yapmıştı. Bu antlaşmanın şartlarına göre;

-Tüm Venedikliler ve Venedik tabiiyetindeki vatandaşlar krallık topraklarında ve limanlarında serbestçe ticaret yapma hakkına sahip olacaktı.

-Venedikli tüccarlar krallığın her yerine herhangi bir malı gönderip satın alırken güvenliği sağlanacaktı.

-Venediklilerin herhangi bir gemisinin krallığın tüm kıyılarında batması veya kazaya uğraması durumunda kurtulan herkesin güvenliği sağlanacaktı.

-Venedikliler liman gümrük vergilerinden muaf olacaklardı. Ancak Suriye'de bulunan Venedikli tacirler ülkeye getirdikleri mallar için giriş kapısı Portella girişinde gümrük ödemek zorundaydı.

-Para basmak için getirtilen altın ve gümüşten de vergi alınacaktı.

-Krallık kıyılarında bir Venedik gemisinin batması halinde mürettabat ve yük için hapis veya müsadere riski olmayacak insanların özgürlüğü garanti edilecek ve mallar sahibine iade edilecekti. Başka milletlerin gemilerinde batık olan gemilerinde Venedik'e ait mallar da güvence altına alınacaktı.

-Bir Venedikli krallık topraklarında ölürse ve vasiyet bırakmışsa, buna uygun şekilde hareket edilecekti.Ve eğer bir sözleşme yapılmadan aniden ölürse ve orada bir Venedikli tüccar varsa, ölünün malları ve mülkleri yakınındaki Venediklinin eline geçer. Vasiyet bırakarak veya vasiyet bırakmadan vefat ederse ve orada bir Venedikli bulunmaz ise ölürse, Venedik doçundan konuya ilişkin olarak mektup gelene kadar tüm malları Sis Başpiskoposunun gözetimi altında bulunacaktı.

-Krallık topraklarında Venedikliler arasında herhangi bir çekişme veya anlaşmazlık çıkarsa, taraflardan biri Venedikli ise bu sorunun Venedikliler tarafından çözülmesi gerekir; eğer değilse Sis (Kozan) başpiskoposunun veya başpiskoposun haleflerinin huzurunda çözülecekti. Fakat Venedikliler ve herhangi bir millet arasında

herhangi bir çekişme veya cinayet ile ilgili anlaşmazlık çıkarsa krallık mahkemesinde çözülecekti. Venedikliler ile herhangi bir millet arasında herhangi bir çekişme veya anlaşmazlık çıkarsa, aynı şekilde hâkim kararıyla krallık mahkemesinde çözülecekti.

-Misis şehrinde kilise, kiliseye hizmet eden rahipler ve din adamlarının mallarını ve mal depolamak için bir depo ve ev yapımı için arsa verilecekti.[638]

1201 tarihli anlaşma Mart 1245'te ve Kasım 1261'de yenilenmişti. Söz konusu anlaşmaların hükümleri 1201 yılında yapılan anlaşmanın hükümlerinin neredeyse aynısını ihtiva etmekteydi. Yalnızca ölen Venediklinin malları konusunda vasiyet olsun ya da olmasın teslim edilecek Venedikli yoksa Venedik doç ya da Akka'da görevli balyostan talimat gelene kadar malvarlığı Ermeni Krallığının eline geçecek hükmü 1201 anlaşmasından farklılık arz etmekteydi.[639]

1201 ve 1245 anlaşmalarında Misis şehrinde kilise, kiliseye hizmet eden rahipler ve din adamlarının mallarını depolamak için bir depo ve ev yapımı için arsa veriliyordu. 1261 anlaşmasında ise Misis yerine Sis'te kilise, kiliseye hizmet eden rahipler ve din adamlarının mallarını ve mal depolamak için bir depo ve ev yapımı için arsa verilecekti. Ayas'da Venediklilere ev yapacakları bir yer verilecekti. [640]

---

[638] Tafel ve Thomas, **Urkunden zur älteren Handels-und Staatsgeschichte der Republik Venedig, mit besonderer Beziehungauf Byzanzunddie Levante: vomneuntenbis zum Ausgangdesfünfzehnten Jahrhunderts, (814-1205)**, s. 381-385.

[639] Sopracasa**, I Trattati Con il Regno Armeno di Cilicia 1201-1333**, s. 35-38.

[640] ibid s. 43-46.

1272 yılındaki anlaşma 1261'de yapılan anlaşmanın aynı hükümlerini ihtiva etmekle birlikte Ayas'ta Venedikliler için ayrılan arsanın teyit edildiği belirtilmekteydi.[641]

1307 tarihli anlaşmada 1272 anlaşması hükümlerine ek olarak şu maddeler yer almaktaydı:

-Venediklilerden hiç biri kolonilerinden çıkmazlarsa ivedilikle krallığa: "Böyle bir kişi halkımızın bir parçasıdır" diye belirtip krallığın onları tanıyabileceği isimlerini bildireceklerdi.

-Krallık topraklarında veya yabancı ülkelerde ikamet edenlerden biri Venediklilere borç ya da para vermeyi teklif ederse Venedik balyosuna bildirecekti. Eğer balyos, adamın iyi ve tanınan biri olduğunu söylerse ve borç verebileceğini belirtirse, ona borç verebilecek ve bölgenin yerel yetkilisi bunu sicile kaydedecekti. Ancak balyos, adamın bir dolandırıcı ve hırsız olduğunu söylerse, borç veremeyecek veya para teklifinde bulunamayacaktı. Benzer şekilde, Ayas'ın dışında, tüm krallık üzerinde bir adam Venediklilere bir şey borç vermek veya para teklif etmek isterse, o yerdeki yetkilileri ve balyosu bilgilendirecekti. Borç sicile kaydedilecekti. [642]

1321'de yapılan anlaşma hükümleri 1272 tarihindeki anlaşma ile aynıydı. [643]

1333'te Venedikliler yeni bir anlaşma daha yapmışlardı. Bu anlaşmanın hükümleri şöyleydi:

-Tüm Venedikliler serbestçe krallığa gelebilecek ve kalabilecekti.

-Venediklilerin topraklarından gelen Venedikliler anlaşmada bahşedilen ayrıcalıklar ölçüsünde özgür olacaklardı.

[641] ibid, s. 57-60.

[642] ibid, s. 70-77.

[643] ibid, s. 90-93.

-Camlet (Deve tüyünden kumaş) dokuyan ve Kilikya topraklarında oturan Venedikliler'e ayrıcalıklar bahşerek ticarette özgürlük tanınacak kendilerinin ve oğullarının zanaatları için kraliyetin tanıdığı haklara sahip olacaklar ve hiç kimse onlara haksız muamelede bulunmayacaktı.

-Krallık topraklarında şarap satışı için dükkanlar bulunduran Venedikliler, krallık memurlarının onlardan haftada bir aldığı vergiyi belirlenen orandan daha fazla ödemeyeceklerdi. Şaraplarını hesaplanan ölçüye göre satmayan yada kendileri için az ya da çok bir ölçü belirleyen yetkililer tarafından miktara göre suçlu bulunabilecekti ama daha fazla haksızlık veya sıkıntı yaratılmayacaktı.

-Venedikliler şehirde şıra veya şarap alıp sattıklarında alınan vergilerden muaf olacaklardı.

-Tarsus şehrinde giriş çıkışlarda her türlü tuz için, Tarsus'un kürk ve deri pazarı olan Peliparia'da deri alıp satarken ve Tarsus limanına gemileriyle giriş çıkışlarda ödedikleri vergilerden muafiyet sağlanacaktı.

-Tüm Venedikliler, deve yünü satın alabilecek ve diğer imtiyazlarda belirtilen şartlara uygun şekilde krallık topraklarından çıkarabilecekti.

-Bir balya kumaşa verilen vergiden muaf olacaklardı.

-Krallık yetkilileri tarafından Venedikliler mısır, tuz ya da herhangi bir şey almaya zorlanmayacaktı.

-Eğer biri Venediklilerin mallarını yağmalamışsa ve hırsız ortaya çıkarsa, krallık mahkemesi tarafından yakalanıp hapsedilecek çalınan mallar sahibine iade edilecek ancak hırsız mahkemenin emrine göre cezalandırılacaktı. Krallık halkından veya tebaasından herhangi biri Venedikli birine borçluysa ve borcundan dolayı

hapsedilecekse, borcunu ödeyene veya kefil verene kadar hapisten çıkarılmayacak, hapisten çıkması için borcu geri ödemesi gerekecekti.[644]

14. yüzyılda Venedikli tüccarların Ermenistan Krallığı'ndaki ticarî faaliyetleri artmış olup, bu yerlerin Karamanoğulları Beyliği tarafından alınmasından sonrada etkinlikleri devam etmiştir.[645]

2.3.4 Eyyubilerle İlişkiler

Selahaddin Eyyübi'nin III. Haçlı Seferine kadar Venedik, Pisa, Cenova, Amalfi gibi İtalyan şehir devletleri ile ilişkileri ticarîydi ve bunlarla ticaret anlaşmaları yapmıştı. Ayrıca Mısır'ın Akdeniz kıyısındaki şehirlerinde ticarî koloniler teşkil etmeleri için imtiyazlar tanımıştı. Karşılığında Mısır'da az bulunan kereste, zift ve demir gibi gemi yapımında kullanılan malzemeleri temin etmişti.[646]

Venedik tüccarları daha geniş ticaret ayrıcalıklara sahip olmak istemekteydi ve dikkatlerini İskenderiye'nin ötesine çevirmişlerdi. 13. yüzyılın başlarında Venedikliler Halep'te ticaret yapmaktaydılar. Halep, Akdeniz, Anadolu, Irak ve İran'dan gelen doğu malları (pamuk, ipek, antep fıstığı ve tıbbi ilaçlar vb.) bakımından önemli bir kaynaktı.1207/1208 yılında bir Venedik elçisi, Haleb'in Eyyubî hükümdarı Selahaddin Eyyubi'nin oğlu Melik Zahir'i şehirdeki Venedikli tüccarların imtiyazlarını düzenlemesi amacıyla ziyaret etmişti. Sözkonusu talebe istinaden Venediklilere kentte hamam, ticarethane ve kilise verilmişti. İthalat ve ihracat vergileri % 12 olarak belirlenmişti.

[644] Thomas, **DVL,** s. 237-238.

[645] Turan, **Türkiye-İtalya İlişkileri**, s. 93.

[646] Ramazan Şeşen, **Salahaddin Eyyubi ve Devlet,**Çağ Yayınları, İstanbul,1987, s. 94.

Mahkeme önüne geldiklerinde ayrımcılık görmeyeceklerdi. Venedik tebaasından birinin vefatı halinde malları güvence altına alınacaktı.[647]

Venedik'in ilk zamanlardan beri izlediği uluslararası politikanın kalıcı bir özelliği, hem müttefikler hem de düşmanlarla temas halinde kalmasıydı. Kimi zaman sağduyuyla, kimi zaman değişken koşullarda kârı gözetme tutumuyla hareket eden Venedik diplomasisi, devletin güvenliğini ve refahını sağlamada herhangi bir donanma veya ordu kadar etkili olmuştu; diplomasinin temel koşulu ise iletişimde süreklilikti. Bu saikle hareket eden Venedikliler 1225 senesinde El-Aziz Muhammed'e (1216-1236) Tomasino Foscarini'yi elçi olarak göndermişti. Aynı yıl Halep sultanı ile Venedik vatandaşlarının durumu, işleri gibi konularda bir anlaşma yapılmıştı. Venedik elçisi, anlaşmanın mevcut padişahın halefleri altında bile yürürlükte kalacağına dair açık bir onay almak için ihtiyatlı bir şekilde davranmıştı. Antlaşmanın bölümleri, Halep'teki Venedikli tüccarların misillemeye karşı güvenliklerinin sağlanmasına ana mesele olarak değinmekteydi. Vergiler yeniden düzenlenmişti. Gümrük vergileri %6'ya düşürülmüştü. Ölüm ve deniz kazasında Venedik tebaasının mülkünün korunması için daha sağlam güvence elde etmişti. Venedik tebaasının mülkünün korunması için ayrıcalıklar verilmişti.[648]

1229 yılında Giovanni Succugullo elçi olarak Haleb'e gönderilmişti. Yeni elçi, Venediklilerin Haleb'teki haklarını yeniden müzakere etmişti. Dört yıl önce verilen

[647] Olivia Remie Constable, **Housing the Stranger in the Mediterranean World – Lodging, Tradeand Travel in Late Antiquity and Middle Ages,** Cambridge University Press, Cambridge, 2003,s. 124.

[648]William Heyd, **Yakındoğu Ticaret Tarihi**, Çev. Enver Ziya Karal, Türk Tarih Kurumu Yay. , Ankara, 2000, s. 418.

ayrıcalıklar yenilenmişti. Venedikli tüccarların güvenliklerinin sağlanacağı teminatı verilmişti. Venedik tebaasından birinin vasiyet bırakması ya da bırakmadan vefat etmesinin ardından mallarının nasıl düzenleneceği daha önceki anlaşmalarda düzenlendiği şekilde aynı kalmıştı. Succugullo, dört yıl önce belirtilen antlaşma kapsamında yer almayan bazı önemli yeni imtiyazlar elde etmişti. Deve yükü ile katır yükü arasında bir ayrım ortaya koyarak vergiler yeniden tanımlanmıştı. Venedik tüccarları tarafından Halep gümrüklerine ödenmesi gereken vergiler ayrıntılı bir şekilde yeniden tanımlanmıştı. Venediklilerin Halep ve Lazkiye'deki dükkânlarına ek olarak kilise, mahkeme ve fırın inşası sözü verilmişti. En önemlisi, Venediklilere anlaşmazlıklarında yargılama yetkisine sahip icra memuru (balyos) gönderilmesine izin verilmesiydi.[649]

1254'te Jean Secreto elçi sıfatıyla El-Melikün Nasır'ın (1250-1260) sarayına gitmişti. Buna ilişkin iki mektup bulunmaktaydı. Söz konusu ilk belgede Venedik tüccarlarına sağlanan daha önceki imtiyazlar genel bir şekilde onaylanmaktaydı. El-Melikün Nasır, emirlere ve diğer kamu görevlilerine Venediklilerin Eyyübi topraklarındaki güvenliğini gözetmelerini, canlarını ve mallarını korumalarını emretmekteydi. İkinci belge ise, Melik ve Venedik Doçu ile Venedikli elçi tarafından sultan tarafından sunulan taleplerin tam olarak karşılanması konusundaki karşılıklı dostluk vaadlerinin bir kanıtıydı.[650]

---

[649] Tafel ve Thomas, **Urkunden Zur älteren Handels-und Staatsgeschichte der Republik Venedig, Mit Besonderer Beziehungauf Byzanzunddie Levante: Vomneuntenbis Zum Ausgangdesfünfzehnten Jahrhunderts**, **(1205-1255)**,C. 2,s. 274-276.

[650]Louis de Mas-Latrie, "Documents Français de l'an 1254 Emanantdu Sultan d'Alep",**Bibliothèque de L'école Des Chartes,** C. 12, 1851, s. 528-530.

2.3.5 Kıbrıs Krallığı ile İlişkiler

Kıbrıs coğrafî konumu sayesinde Doğu'dan Batı'ya hareket eden insanlar ve mallar için bir kavşak noktasıydı. Coğrafya, kuşkusuz Kıbrıs tarihinde önemli bir bileşendi ancak siyasi ve ekonomik koşullar, adanın Akdeniz ticareti ve deniz taşımacılığındaki gelişen rolünü belirleyen önemli faktörlerdendi. 11. yüzyılın ikinci yarısında Venedikliler İskenderiye'yi Levant kıyısı boyunca Konstantinopolis'e bağlayan düzenli seferler kurmuşlardı. Bizans Kıbrıs'ı bu önemli suyolu üzerinde yer almıyordu ve bu nedenle Venedikli tüccarlar 12. yüzyıla kadar adaya çok az ilgi göstermişlerdi.[651]

Venedikliler 12. yüzyılda Kıbrıs'ı Frankokrasi içindeki devletler ve Mısırla bağlayan Doğu Akdeniz'in bölgesel ticaret ağı içinde faaliyet göstermişlerdi. Ayrıca, adayı Konstantinopolis'e ve İmparatorluğun çeşitli vilayetlerine bağlayan ticaret trafiğinde de yer almışlardı.[652]

Adanın 1191'de İngiltere Kralı I. Richard (1189-1199) tarafından fethedilmesinden 1489'da Venedik tarafından ilhakına kadar uzanan dönemde Venedik'in Kıbrıs'taki varlığı ve ekonomik faaliyeti iki ayrı döneme ayrılabilir: 1191-1290 yılları arası ve 1290'dan sonrası. Adanın 1192'de Guy de Lusignan (1192-1194) tarafından satın alınmasından sonra Venedik'in Kıbrıs'taki ekonomik faaliyetinde ani bir düşüş izlemişti. Yeni hükümdarın izlediği politika çerçevesinde Kıbrıs'ta Venediklilerin

[651] David Jacoby, "The Venetians in Byzantine and Lusignan Cyprus: Trade, Settlement, and Politics", **La Serenissima and la Nobilissima: Venice in Cyprus and Cyprus in Venice**, Ed. A. Nicolaou-Konnari, Bank of Cyprus Cultural Foundation, Nicosia, 2009, s. 59-60.

[652] David Jacoby, "Byzantine Trade with Egypt from the Mid-Tenth Century to the Fourth Crusade", **Thesaurismata**, S. 30, 2000, s. 37–38.

tüm özel ve devlet mülkiyetindeki mülklerine el koyulmuştu. Kamulaştırma, Venediklilere ciddi bir darbe vurmuştu. Bu durum Venediklilerin tamamı olmasa da çoğunu Kıbrıs'ı terk etmeye teşvik etmişti. Yine de Venediklilerin Kıbrıs'ta ticaret yapmalarını engellenmemişti.[653]

13. yüzyılın başında Kıbrıs'ta nüfusun çoğu tarımla uğraşan köylülerdi, yönetici sınıfın serveti esas olarak toprak mülkleri biçimindeydi ve ihracatın çoğunluğu temel ürünlerden oluşmaktaydı. Bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren tarımsal çerçeve içinde Kıbrıs Batı Avrupa ile Doğu Akdeniz ve Orta Doğu toprakları arasındaki taşıma ticaretinde bir antrepo rolü üstlenmişti. Kıbrıs bu rol sayesinde zenginleşirken, Kıbrıs'ın tarımsal ürünlerine -buğday, şarap, yağ, keçiboynuzu, bakliyat, tuz ve hepsinden öte şekere- yönelik artan dış talep, tarıma dayanan ancak yüksek oranda ihracata yönelik bir ekonominin evrimine yol açmıştı. Ana şehirler, başkent Lefkoşa ve adanın en doğudaki limanı olan Mağusa etkileyici bir şekilde gelişmişti. Kıbrıs'ın diğer şehirleri olan Limasol, Baf ve Girne kısmen Latin fetihinin ve kısmen de Avrupa ve Yakın doğudaki siyasi ve ekonomik gelişmelerin yarattığı yeni ekonomik modele bir dereceye kadar katılmışlardı. [654]

Venedik'in Kıbrıs'a artan ilgisi ve 1280'lerde Venedik ticaret sisteminde üstlendiği yeni rol, Venedik'in en önemli devlet kurumlarından biri olan Maggioor Consiglio'nun sicillerinde ada ile ilgili kayıtlarda görülmektedir. Kıbrıs bezantının Venedik'teki belirli mallar üzerindeki ithalat vergilerinin tahsilinde kullanılan Venedik

[653] Jacoby, "The Venetians in Byzantine and Lusignan Cyprus", s. 63-64.

[654] Nicholas Coureas, "Economy", **Cyprus: Society and Culture 1191-1374**,Ed. Angel Nicolaou-Konnari and Chris Schabel, Brill, Leiden, 2005, s. 103.

ve yabancı para birimleri arasındaki döviz kurları listesine dahil edilmesi de bunun kanıtıdır.[655]

Venedikliler Kıbrıs Krallığı'ndan ticarî imtiyazlar elde etmek için elçiler göndermişlerdi. Kıbrıslı hükümdarlar tarafından Venedik lehine çıkarılan 13. yüzyıl fermanlarının hiçbiri günümüze kadar ulaşmamıştır ve bu nedenle içeriklerini belirlemek mümkün değildir. Bu sebeple, Venediklilerin elde edebildikleri ayrıcalıklar hakkında çok az bilgi edinîlebilmiştir. Bu fermanlardan birinin I. Henri (1218- 1233) zamanında Venedik elçileri Pietro Dandolo ile Luca Barbani' ye verildiği, ikincisi Marco Barbo'nun Kıbrıs Krallığı naibi Kraliçe Plaisance d'Antioche'den (1254-1261) üçüncüsünü ise III. Hugues'tan (1267-1284) aldığı bilinmektedir. Venedik vatandaşlarının Kıbrıs'taki yasal konumuyla ilgili birçok noktayı görüşmek üzere Kıbrıs Kralına bir Venedik elçisi gönderilmişti. 2 Haziran 1302'de Senatoda alınan bir kararda elçiye onaylatması talimatı verilen imtiyazlar şunlardı: [656]

-Venedikliler ada genelinde ayrıcalıklara sahip olmalı ve hiçbiri adaya girerken, orada kalırken veya adadan ayrılırken vergi veya geçiş ücreti ödememeli.

-Venedikliler ve Venedik tabiiyetindekiler Nicosia (Lefkoşa), Limosol ve Magusa topraklarında kiliseler, sokaklar, meydanlar ve lojman verilmeli. Ve eğer kral bahsi geçenleri vermezse, en azından Venediklilerin bu toprakları ve mülkleri kendi paraları karşılığında satın almalarını kabul etmeli.

-Bir Venediklinin bir Venedikliyle arasında herhangi bir ihtilaf varsa, bu Venedik mahkemesinde karara bağlanmalı. Ayrıca, herhangi birinin bir Venedikliye karşı şikâyeti veya anlaşmazlığı varsa, o da Venedik mahkemesine götürülmeli. Bir

[655] Lane ve Mueller, **Money and Banking in Medieval and Renaissance Venice: Coins and Moneys of Account**, s. 626 – 627.

[656] Heyd, **Yakın Doğu Ticaret Tarihi**, s. 405

Venedikli tarafından Venedikli olmayan bir kişiye karşı şikâyet veya anlaşmazlık varsa Kral'ın mahkemesinde dava açılmalı.

-Venedikli biri ölürse, vasiyet bırakmış olsun yada olmasın mülkü Venedik uhdesinde olmalı. Ve Venediklilerden herhangi biri bir gemi kazası geçirmişse, mallarını kaybetmesine izin verilmemeli ama gemi kazasında öldüyse, malı mirasçılarına veya Venediklilere kalmalı.

-İmtiyazlar karşılığında Kral bir şey isterse, Venediklilerin her zaman onun dostu olacağına ve ona karşı kimsenin yanında yer almayacağına söz verilmeli. Bununla yetinmezse, krallıktaki bütün Venediklilerin iş için seyahat etmelerine engel olmadıkça bulundukları yerlerin savunmasına destek olacaklarına söz verilmeli.[657]

Venedik Cumhuriyeti 14. yüzyılda 1306 ve 1360 tarihlerinde Kıbrıs Krallığı ile anlaşmalar yapmıştır. 1306 yılında yapılan anlaşmanın maddeleri aşağıda sunulmaktadır:

Kıbrıslı Franklar hangi şartlarda gümrük veya geçiş ücreti ödemiyorsa, Venedikliler de aynı şartlarda bu ücretleri ödemeden ticaret yapabilecekti. (Krallığın baronlarının veya şövalyelerinin yerel yargı yetkisine sahip olduğu durumlarda bazı çekinceler konulmuştur).

- Venedikliler Lefkoşa, Limasol ve Mağusa'da bir kilise, loggia, balyoslar için bir ev ve açık bir meydan sahibi olma hakkı verilecekti.

-Venedikliler arasındaki davalar veya Venedikli olmayan birinin Venedikli birine karşı açtığı davalar, Venedik mahkemesinde görülecek, bir Venediklinin Venedikli olmayan birine karşı bir şikayeti veya anlaşmazlığı varsa, söz konusu dava krallığın mahkemesinde görülecek veya kanunda belirtilen başka bir yerde karara

[657] Lois de Mas Latrie, "Nouvelles Preuves de l'histoire de Chypre", **Bibliothèque de l'École Des Chartes**, 1873, C. 34, s. 54-56

bağlanacaktı. Venedik balyosu, kendi yetki alanına giren konularda uygun görürse, kendi Venedikli vatandaşlarını kralın hapishanesine gönderebilecek ve buradan çıkarabilecekti.

-Venedik balyosu, cinayet, hırsızlık, saldırı veya Krallığın kanunlarına göre cezası sakatlama veya ölüm olan herhangi bir suç dışında Venedik vatandaşları arasındaki davalarda yetkili olacaktı.

-Bir gemi kazası durumunda, devlet kurtarmaya yardım edecek ve destekleyecekti. Eğer enkaz altında kalan kişi ölürse, mülkü varislerine veya mirasçılara, bunlar bulunmadığı takdirde o bölgelerdeki Venediklilere verilecekti.

-Kıbrıs krallığının krallarına veya krallığın kendisine karşı asla sözleşme veya ittifak yapmayacaklar ayrıca Kıbrıs Krallarına karşı gelen veya gelmek isteyenlerden herhangi birine yardım etmeyecekler veya destek vermeyeceklerdi.[658]

Venedik Senatosu, I. Peter'i (1358-1369) tahta çıkışından dolayı tebrik etmek amacıyla hediye vermek ve adadaki Venediklilere tanınan ayrıcalıkları yenilemek için elçi göndermişti. Venediklilerin 1328 yılındaki imtiyaz talepleri 16 Ağustos 1360'ta Lefkoşa'da onaylanmıştı.[659]

1360 yılındaki anlaşma 1306 yılında yapılan anlaşmanın benzer hükümlerin ihtiva etmekteydi. Buna ilaveten aşağıdaki maddeler yer almıştır:

-Saldırgan bir Venedikli, Kralın görevlendirdiği yetkili tarafından tutuklanacak, ancak Kralın emri olmadan yargılanmayacaktı. Ayrıca sözkonusu dava Kralın takdirine bağlı olarak kararlaştırılacak ve davalı Venedik vatandaşı krallığın yasa ve geleneklerine tabi olmayacaktı.

---

[658] ibid, s. 42-45.

[659] George Hill, **A History of Cyprus: The Frankish Period (1192-1432**), Cambridge University Press, New York, 2010, C. 2, s. 310.

-Venedik vatandaşlığı şüpheli olan bir kişi, iki kefil ibraz ederse kabul edilecekti.

-Venedik balyosu, Venedik gemilerinin kaptanlarından kaçak mal taşımadıklarına dair garanti alacaktı. Kralın görevlileri beyanı aldıktan sonra kargoyu kaçak mal açısından inceleyecekti.

-Gemi kaptanları, Kralın özel izni olmadan Venedikliler ve mürettebat dışında hiç kimseyi gemiye almayacaktı. [660]

1360 yılında yenilenen anlaşma ile Venedik vatandaşları üzerindeki yargı yetkisiyle ilgili çeşitli konular açıklığa kavuşmuştu. Ancak yine de anlaşmazlıkların çıkmasını önleyememişti. 1361'de Kıbrıslılar, insanların yalan beyanla Venedikli olduklarını iddia etmelerinden tacirlerin Venedikli olmayanlara ait malları ithal etmelerinden ve hileli bir şekilde gümrük muafiyetleri talep etmelerinden ve gerekli çıkış belgelerine sahip olmayan Kıbrıslı yolcuları gemiye alan Venedik gemilerinden şikayetçi olmuşlardı.[661]

Kıbrıs Kralı IV. Hugues'ün vefatının ardından yerine oğlu I. Pierre (1359-1369) tahta geçmişti. I. Pierre Kıbrıs ekseninden kayan Doğu Akdeniz ticaretini tekrar adaya yönlendirerek Kıbrıs'ı yeniden bu ticaretin merkezi yapmak için başlıca Müslüman

[660] Predelli, **DVL**, s. 60-64.

[661] Peter W. Edbury, **The Kingdom of Cyprus and the Crusades 1191–1374**, Cambridge University Press, Cambridge, 1991, s. 154.

liman ve pazarlarını tahrip etmek suretiyle ticaret trafiğini Kıbrıs'a yönlendirmek ve Müslüman limanlarını Kıbrıs kontrolü altına almak arzusundaydı.[662]

Bu çerçevede, Kıbrıs Kralı Pierre Avrupalı devletlerden para, asker, silah desteği sağlayarak 1365'te İskenderiye'yi ele geçirmişti. Kralın 1361'de önemli bir geçiş istasyonu olan Antalya'yı işgal etmesi ve 1364'e kadar Türk korsanlığına karşı başarılı savaşı göz önüne alındığında, İskenderiye'yi işgali Kıbrıslı tüccarlara Doğu mallarını Batılılara yeniden satan aracılar olarak lider bir rol sağlamanın bir yolu olarak görüldüğünü kanıtlamaktadır. Saldırıdan en çok etkilenen Venedik olmuştu. İskenderiye baskını sırasında Venedik meskenleri ve depoları ateşe verilip yağmalanmıştı.[663] Saldırıdan sonra Memlük Sultan'ı Eşref Şaban Batılılarla ticareti yasaklamıştı. Memlüklerle ticaret barış antlaşmalarının yapılmasından sonra 1370 yılına kadar tam olarak devam edememişti.[664]

Kıbrıs Kralı II. Pierre (1369-1382) döneminde Venedik ve Cenevizliler Kıbrıs konusunda mücadele etmekteydi. Cenevizliler bu mücadelede galip gelerek Akdeniz'in önemli limanlarından biri olan Mağusa'yı ele geçirmişler ve 1373-1464 yılları arasında buraya hâkim olmuşlardı. Mağusa'nın 1374'te Cenevizliler tarafından işgali Venedik ticaretini kesintiye uğratmıştı. 1382 yılında I. Jacques'ın tahta çıkmasıyla Venedikliler

---

[662] Peter W. Edbury, "The Crusading Policy of King Peter I of Cyprus, 1359- 1369", Ed. Peter W. Edbury, **Kingdoms of the Crusades from Jerusalem to Cyprus**, Ashgate Publishing, Aldershot, 1999, s. 91.

[663] David Jacoby, "Western Merchants, Pilgrims, and Travelers in Alexandria in the Time of Philippe de Mézières (ca. 1327–1405)", **Philippe de Mézières and His Age,** Brill, Leiden, 2012, s. 409.

[664] Hill, **A History of Cyprus: The Frankish Period (1192-1432**), s. 338.

sahip oldukları ayrıcalıkları kaybederken, adada Cenevizlilerin nüfuzu artmıştı. Venediklilerin ticarî faaliyeti Mağusa'dan Lefkoşa'ya taşınmıştı. [665]

15. yüzyıl boyunca başta Corner ailesi olmak üzere Michiel, Pisani, ve Lezze gibi Venedikli soylu aileler Kıbrıs ekonomisi üzerinde büyük bir nüfuz kazanmıştı. Kıbrıs Kralı II. Jacques bu nüfuzlu ailelerden Venedikli aristokrat Marco Corner'ın kızı Caterina Corner ile evlenmişti. Kral II. James 6 Temmuz 1473'te vefat edince hamile kraliçe Caterina, kralın varisi doğana kadar adanın yönetimini ele almıştı. Doğumdan kısa süre sonra kraliçe Caterina'nın oğlu III. Jacques vefat etmişti. Bu olaydan sonra Kraliçe Caterina Kıbrıs Krallığı tahtında oturma hakkını kaybetmiş oluyordu ancak Kraliçe adayı yönetmeye devam etmişti. Bu dönemde adanın malî, askerî ve adli kontrolünün Venediklilerin eline geçmesiyle birlikte, Venedikliler adada özgürce hareket etmeye başlamıştı. 1487'de Venedik, Kraliçe Caterina'nın Kıbrıs yönetiminden el çekmesi konusunda yoğun çaba göstermişti. Venedik'in çabaları souç vermiş 1489'da adanın yönetimi Doç Agostino Barbarigo'ya devredilmişti. [666] Böylece Kıbrıs Venedik'in en büyük kolonilerinden biri haline gelmiş ve Venedik yaklaşık bir yüzyıl boyunca Levant ticaret yollarının idaresini kontrol altında tutma imkânı elde etmişti.

2.3.6 Moğollar İle İlişkiler

Moğol İmparatorluğu, otuz yılı aşkın bir süredir devam eden zorlu bir askerî ve siyasi sürecin ürünüydü. 1206'dan 1240'a kadar Moğollar modern Çin, Orta Asya ve Doğu Avrupa'nın çoğunu fethetmişti. 13. yüzyılın ikinci yarısında Moğol İmparatorluğu toprak genişlemesi ile birlikte ulusötesi bir güç haline gelmişti. Bu yayılma Moğollar

[665] Lane, **Venice: A Maritime Republic**, s. 186.

[666] O'Connell, **Men of Empire: Power and Negotiation in Venice's Maritime State**, s. 36-37.

tarafından kurulan iç organizasyonla birlikte uluslararası ticarî nüfuz alanının hızlı bir şekilde genişlemesi için uygun koşulları yaratmıştı. Bu yeni durum nedeniyle İtalya'nın kentsel tüccar sınıfı ekonomik avantajlar elde etmek amacıyla yarışa girmişti. Özellikle Cenova ve Venedik, Doğu Akdeniz havzasındaki organize varlıklarını sürdürerek bazen de sıfırdan ilişki kurarak bu siyasi değişimden yararlanmıştı. Karadeniz kıyıları boyunca yayılmış birkaç devletten oluşan bir ticaret ağının yaratılması, tüccar sınıfının yenilenen dinamizminin ve Moğol ticaret eğiliminin sonucuydu. Moğol İmparatorluğu, Batılı tüccarların girişimcilik yeteneklerini ortay akoymaları ve onları coğrafî ve kültürel olarak uzak ama çok kazançlı yeni bir çerçevede etkin hale getirmeleri için elverişliydi.[667]

Fransız Yazar Leon Cahun Moğol komutanı Subutay ve Venedikliler arasında Venedik'in ticarî Moğolların ise siyasi çıkarlarına uygun bir anlaşma olduğunu iddia etmektedir. Venedik'in rakipleri olan Cenevizliler'in Suğdak'ta sahip olduğu ticaret karakoluna baskın düzenlenmesini bunun ilişkilendirmektedir. Moğolların Venediklilere sağladığı sürekli koruma, Andre Polo'nun Moğol himayesinde Suğdak'a yerleşmesi, 1235'te Moğolların köle olarak Mısır'a götürdüğü Kıpçakları Venediklilere satması, Moğolların Kiev'den geçen ticaret yolunu yok ederken güneydeki ticaret yoluna zarar vermemelerini öne sürerek görüşünü ispatlamaya çalışmaktadır.[668] Ancak Fransız tarihçi Rene Grousset Moğolların Kıpçakların yardıma çağırdığı Rus ordusunu

[667] Lorenzo Pubblici, **"**Antagonism and Coexistence. Local Population and Western Merchants On Venetian Azov Sea in the 14th century",**Russia, Oriente Slavo e Occidente Europeo: Fratture e Integrazioni Nella Storia e Nella Civiltà Letteraria**, Firenze University Press, Floransa, 2017, s. 25-26.

[668] Leon Cahun, **Asya Tarihine Giriş, Kökenlerden 1405'e Türkler ve Moğollar**, Çev. Sabit İnan Kaya, Seç Yayıncılık, İstanbul, 2006,s. 191.

yendikten sonra siyasi bir netice elde edemediklerini ve Cenevizlilerin Suğdak'taki ticaret kolonilerini yağmalamakla yetindiklerini belirterek, Moğollar ile Venediklilerin anlaştığı hususundaki Cahun'un hipotezini doğrulayacak bir kanıt bulunmadığını ve Suğdak'ın o zaman siyasi olarak Trabzon İmparatorluğuna bağlı olduğunu ifade etmektedir.[669] Venedik arşiv kayıtlarında da anlaşmaya ilişkin kayıt bulunamamıştır.

2.3.6.1 Altın Orda İle İlişkiler

Moğollar ile Latinleri ticarî ilişkiler çerçevesinde elde edilen çıkarlar ve malların değiş tokuşu birbirine yaklaştırmıştı. Moğol ve Tatar tüccarların uluslararası ticarette yer edinmesi, Avrupalı tüccarlarla ortaklıklar kurulması, küçük ölçekli ticaretin geliştirilmesi, yurtdışında ticaret yapan tüccarlar, yük hayvanları ve işçi kiralanması ile gümrük ve geçiş ücretlerinin işlem maliyetlerinden elde edilen gelirler Moğolların Latinlerle ticareti geliştirmesinde önemli unsurlardı.[670]

Haçlı Seferleri Avrupa'nın Yakın Doğu ile ticaret akışını etkilerken Karadeniz ticaretinin ilerlemesinde ve canlanmasında da önemli rol oynamıştı. Bu dönemde,

---

[669] Rene Grousset, **Stepler İmparatorluğu**, **Atilla, Cengizhan,Timur**, Çev. Halil İnalcık, Ankara, 2015, s. 256.

[670] Nicola Di Cosmo, "Mongols and Merchants on the Black Sea Frontier in the Thirteenth and Fourteenth Centuries: Convergenges and Conflicts",**Mongols, Turks, and Others: Eurasian Nomads and the Sedentary World,** Ed. Devin Deweese vd. C. 11, Brill, Leiden, Boston, 2005, s. 395-396.

Papalığın ticaret yasakları sebebiyle Mısır'ın yerini Suriye ve Karadeniz Limanları almış ve Karadeniz ticaretinde İtalyan şehir cumhuriyetleri öne çıkmaya başlamıştı.[671]

1260'larda Venedikliler Don nehrinin aktığı Azak Denizi'nin kıyısında bulunan Tana'da koloni kurmuşlardı. Trabzon gibi diğer Karadeniz limanlarındaki kolonileri sayesinde Venedik ve Ceneviz; tahıl, tarımsal ürünler, kürk, kereste ve köle ticaretini geliştirmişti.[672]

Venedik Karadeniz ticaretini kontrol altına almaya yönelik olarak adımlar atmaya başlamıştı. Venedik, 1285'de İmparator II. Andronikos Palaiologos (1282-1328) ile Karadeniz ticaretinde yer almalarına izin veren bir antlaşma[673] müzakere etmişlerdi. 1291 yılında Akka'nın düşmesi Venedik'i Doğu ticaretinin ana üssünden yoksun bırakmıştı ve bu olaydan sonra Venedik Karadeniz'e yönelmişti.[674]

[671] Abdulhalik Bakır, Muhammet Berberoğlu, "Beylikler Dönemi Öncesinde Karadeniz'de Uluslararası Ticaret". **Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi**, 2018, s. 161.

[672] John H. Pryor, "The Maritime Republics", **The New Cambridge Medieval History**, Ed. David Abulafia, C. 5, Cambridge University Press Cambridge, 1999, s. 440.

[673] Anlaşma maddeleri için bkz. Gottlieb Lucas Friedrich Tafel, Georg Martin Thomas, **Urkunden zur älteren Handels-und Staatsgeschichte der Republik Venedig, mit besonderer Beziehungauf Byzanzunddie Levante: vomneuntenbis zum Ausgangdesfünfzehnten Jahrhunderts, (1256-1299),** C. 3, Viyana, 1857,s. 322-339.

[674]Virgil Ciociltan, **The Mongols and the Black Sea Trade in theThirteenth and Fourteenth Centuries**, Çev. Samuel Willcocks, Brill, Leiden-Boston, C. 20, 2012, s. 160.

1250'lilerden sonra bilhassa 1300'lü yıllarda Altın Orda hâkimiyetindeki Kırım, Suğdak ve Tana'nın Uzakdoğu ile Avrupa arasındaki ticarette önemli bir yeri vardı. Tana'da ticaret 1332'den itibaren Venedik tüccarlarının kontrolüne geçmişti.[675]

Özbek Han (1313-1341) döneminde 1332 senesinde Venediklilerin Karadeniz'deki ticaretinin devamlılığını sağlamak için Venediklilere ayrıcalıklar tanıyan bir anlaşma yapıldı. Anlaşmanın önemli maddeleri şöyleydi:

-Venedik tüccarlarının Tana'da güvenlik içinde yaşama, ev inşa etme, Don nehrinin kıyısında Hospital Şövalyelerinin kiliselerinin arkasındaki Azak'taki bataklığa uzanan bir arazi parçasına sahip olma hakkı verilecekti. Venedikliler yaptıkları ticaret nedeniyle vergi ödeyeceklerdi.[676]

-Venedikli tüccarlar değerli taşlar, inciler, altın ile gümüş ve altın eşya hariç tüm ticarî işlemlerinden %3 oranında vergi ödemekle yükümlüydü.[677]

-Eğer bir mal tartılarak satılıyorsa, tartı işlemi ile ticaret vergilerinin hazineye ödenmesi işlemlerini takip için hanın gümrükçüsü ve Venedik elçisi birer yetkili tayin edecekti. Kendi aralarında alım satım yapanlar aracıya ya da birbirlerine avans vereceklerdi. Bu şekilde verilen avans geçerli kabul edilecek ve bu yapılan alışverişin bir parçası sayılacaktı.

-Eğer Altın Orda tabiiyetindeki kişi ile bir Venedikli arasında anlaşmazlık olur ve bunlardan biri diğerini şikayet ederse, Altın Orda bölgesindeki hâkim ve Venedik

[675]Aleksandr Yvr'evich Yakubovskiy, **Altın Ordu ve Çöküşü**, Çev. Hasan Eren, Kültür Bakanlığı Yay. , Ankara,1976, s. 134-135.

[676] Ayşe Melek Özyetgin ve İlyas Kemaloğlu, **Altın Orda Hanlığı'na Ait Resmi Yazışmalar**, Türk Tarih Kurumu, Ankara,2017, s. 93.

[677]Jackson, **The Mongols and the West: 1221-1410**,s. 312.

elçisi bu sorunu araştırıp iki tarafında sorumlulukları belirleyecek ve suçlu olanları cezalandıracaktı.

-Venedikliler tek ve çift direkli gemiler için eskiden olduğu gibi vergi ödeyeceklerdi. Ülkeye giren ve çıkan tüm gemiler bu kurala eksiksiz uymak zorundaydı.[678]

Canibek Han (1341/42-1357) döneminde 1344 senesinde Venediklilerle tekrar bir anlaşma yapıldı. 1332'de yapılan anlaşma hükümlerine ek olarak, eğer bir Venedikli işlenmemiş deriyi satın alırsa veya edinîrse Altın Orda devletine azami %50 asgari %40 oranında vergi ödemek zorunda olacaktı. Ceneviz saldırılarına karşı Venedikliler bulundukları mahallede kendi güvenliklerini kendileri sağlayacaktı. Ayrıca Venedik gemileri Altın Orda hâkimiyetindeki bölgelerde kaza yaparsa, gemideki mallar Venediklilerin talebi üzerine kendilerine teslim edilecekti.[679]

1343 yılında Tana'da yaşayan Tatarlar ile birkaç Venedikli kadırga mürettebatı arasında anlaşmazlık çıkmıştı. Anlaşmazlıkların büyümesini müteakip Venedikli Andreolo Civrano, Tatar Hoca Ömer'i öldürülmüştü. Bu olay öfkeli Tatarların, kökenlerine bakılmaksızın batılılara karşı intikam peşinde koştuğu bir isyana neden olmuştu. Tatarlar bir çok kişiyi öldürmüş ve hapsetmişlerdi. Tana'da yaşayan Cenevizli ve Venedikliler hatta bazı Floransalılar kaçmak zorunda kalmıştı. Altın Orda Hanı bir

[678] Özyetgin ve Kemaloğlu, **Altın Orda Hanlığı'na Ait Resmi Yazışmalar**, s. 93.

[679] Louis de Mas Latrie, **Privilèges Commerci aux Accordés à la République de Venise par Lesprinces de Crimée et les Empereurs Mongols du Kiptchak**, C. 29, Bibliothèque de l'Écoledeschartes, Paris, 1868, s. 586.

ordu toplamış ve Kefe'ye kuşatma yapmak üzere yürümüştü. Bu olayla Karadeniz ticaretinin düzeni sarsılmıştı.[680]

Büyük zarara uğrayan İtalyan tüccarlar kaybettikleri imtiyazları yeniden elde etmek için tekrar girişimlerde bulunup durumu düzeltmek üzere adımlar atmaktaydılar. Bu adımlardan biri de Venediklilerle Canibek Han arasında 1347'de yapılan anlaşmaydı. Daha önce yapılan anlaşmadan farklı olarak vergi oranı %5'e yükseltilecekti. Venedik gemilerinde Müslüman hacılar ve tüccarlar seyahatleri sırasında ve Moğol halkı ile deniz kenarındaki yerleşim birimlerine zarar vermeyecekti. Eğer Venedik Frenkleri tarafından zarar verilirse, Venedikliler kendi imkânlarıyla onu bulacak ve teslim edecekler bulamadıkları takdirde Han'ı haberdar ederek haksız yere cezalandırılmanın önüne geçilecekti. Azak'taki bir bölüm toprak soyurgal[681] olarak verilecekti.[682]

Canibek Han 1356 senesinde Venediklilere yeni imtiyazlar tanımıştı. Han tarafından verilen emirleri Kırım valisi ve Suğdak ve Kefe arasındaki sahilde bulunan Salgat'ın hakimi Venediklilere bildirmişti. Bu emirlerde Venediklilere Provato

[680] John E. Dotson, Safety Regulations for Galleys in Mid-Fourteenth Century Genoa: Somethoughts on Medieval Risk Management, **Journal of Medieval History**, C. 20,S. 4, 1994, s. 332.

[681]Soyurgal: Altın Orda Hanlığı gibi Cengiz Han sonrası Moğol devletlerinde, özellikle de İran, Azerbaycan ve Anadolu'nun doğusunda kurulan Türkmen beylikleriyle Bâbürlüler'de başarılı kumandanlara, ele geçirilen yerlerde karşı koyulmadan merkezî otoriteye bağlılık gösteren yöneticilere, Hıristiyan ruhbanları dâhil din adamlarına, sanatkâr ve ediplere verilen bir ihsanın ve belgesinin adıdır. Bkz. Mehmet Ölmez, "Soyurgal", **DİA**, C. 37, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. , İstanbul, C. 37, 2009, s. 388-389.

[682]Özyetgin ve Kemaloğlu, **Altın Orda Hanlığı'na Ait Resmi Yazışmalar**, s. 107-110.

limanında ticaret yapma ve orada bir konsolosluğa sahip olma hakkı verilecekti ve ev inşa etme taahüdünde bulunulmaktaydı. Gümrük vergisi sadece % 3 oranında belirlenmişti ve yerel halk ile Venedikliler arasındaki anlaşmazlıkların konsolos ve bölge hâkimi tarafından çözüleceği karara bağlanmıştı.[683]

Canibek Han'dan sonra idareyi ele alan Berdibek Han (1357-1359) zamanında Karadeniz politikası tutarlılık arz etmekteydi. Berdibek Han köklü hedefleri çerçevesinde, Özbek ve Canibek Han'ın dostluklarının sürekliliğini vurgulamak için Venediklilere vermiş oldukları ayrıcalıkları 24 Eylül 1358 yılında yenilemişti. Canibek Han'ın verdiği ayrıcalıkları onaylamıştı.[684] İki gün sonra Salgat'ın yeni hakimi Kutluk Temür, Kırım limanlarını açmayı da taahhüt etmişti. Böylece Venedik tüccarları Suğdak, Provato ve Calitra (Koktebel) limanlarında ticaret yapabilecekti.[685]

Altın Orda Hanlarının Cenova'ya karşı açıkça Venediklileri tercih eden politik yaklaşımı benimsemişlerdi. Toktamış Han ise tam tersi bir politika izlemiş, Ceneviz tüccarlarına eşi görülmemiş derecede cömert davranmış ve imtiyazlar içeren anlaşmalar yapmıştı.[686]

---

[683]Ciociltan, **The Mongols and the Black Sea Trade in the Thirteenth and Fourteenth Centuries**, s. 216.

[684]Riccardo Predelli, **DiplomatariumVeneto-Levantinum, Sive Acta et diplomata res Venetas Graecas Atque Levantis Illustrantia, 1351-1454,** C. 2, s. 47-50.

[685]Ciociltan, **The Mongols and the Black Sea Trade in theThirteenth and Fourteenth Centuries**, s. 220

[686]ibid, s. 226.

2.3.6.2 İlhanlılar ile İlişkiler

Moğollar 1231 ve 1258 yılları arasında batı İran, Doğu Anadolu ve Mezopotamya'yı (Bağdat dahil) fethettiğinde, yeni gelenleri tanıma fırsatı yakalamak için en iyi konumda olan batılı güçler arasında Venedikliler vardı. Venedik geniş ticarî çıkarları ve bölgedeki varlıklarından dolayı zamanla Moğollarla hem ekonomik hem de siyasi anlamda iş yapmaya başlamıştı. Diğer Avrupa güçleriyle mukayese edildiğinde, Venedik Cumhuriyeti ile İlhanlı devleti arasındaki resmi temaslar hemen başlamamıştı, ancak zamanın şartları göz önüne alındığında oldukça düzenli olarak kabul edilebilecek bir rutin halini almıştı.[687] Venedikliler 1286, 1320 ve 1326 /1327'de İlhanlı sarayına elçi göndermişlerdi. 1307'de Venedik bir Moğol elçisini kabul etmişti. 1320'de Cumhuriyet, İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır Han (1316-1335) ile bir ticarî antlaşma müzakere etti.[688] Anlaşmaya göre;

-Venedikliler İlhanlıların topraklarında ticaret yapma serbestisine sahip olacaktı.

-İlhanlı hâkimiyetindeki yerlerde mallarını satacak Venedikli tüccarlara ilgili görevliler yardım edecek ve onları koruyacaktı.

-Venediklilerin can ve mal güvenliği sağlanacak, uğrayacakları zararlar tazmin edilecekti.

-Bir Venedikli İlhanlı sınırları içerisinde vefat ettiği takdirde yalnızca Venedik Konsolosu kişinin mirasa konu mal ve edimleriyle ilgilenecekti.

---

[687] Giorgio Rota, **"**Venetian Attempts at Forging an Alliance with Persia and the Crusade in the Fifteenth and Early Sixteenth Centuries", **The Crusade in the Fifteenth century: Converging and Competing Cultures**, Ed. Norman Housley, Routledge, New York, 2017, s. 120.

[688] Giorgio Rota, **Under Two Lions: On the Knowledge of Persia in the Republic of Venice (c 1450–1797**), Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Viyana, 2009, s 9.

-Kervanlarıyla birlikte konaklayacak Venedikliler, hayvanlarını 3 gün para ödemeden otlatabilecekti.

-Yalnızca yasal olarak belirlenmiş vergiler alınacak, Venediklilerin kendileri için ürettikleri şaraptan vergi alınmayacaktı.[689]

-İlhanlı egemenliğindeki herhangi bir şehir yada yerde bütün Latinler ibadethane açabilecekti.

-Denizde ya da karada meydana gelen herhangi bir suç teşkil eden olay için oğul, baba, iş ortağı ya da hizmetkar sorumlu olmayacak, suçu işleyenin sorumlu olacaktı.

-Venedikliler arasındaki davalara Venedik konsolosu, Venedik'in davanın bir tarafı olduğu davalara ise İmparatorluğun yargıcı (Zerchuzi) bakacaktı.[690]

1324'te Tebriz'de bir Venedik konsolosu bulunmaktaydı. Bundan kısa bir süre sonra son İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır Han'ın ölümü, hanedanlığın hızla çöküşünü ve Venedik'in İran'la ilişkilerini olumsuz etkileyen bir kargaşa dönemini getirmişti.[691] 17 Aralık 1338'de Venedik Senatosu İlhanlı Devleti'nde ticaret yapılmasını yasaklamıştı. Ancak, İlhanlıların çöküşü ve Pax Mongolica'nın sonunun gelmesi Venedik ile İran'ın ticaretini sona erdirmemişti. 1344'te Konstantinopolis'teki yeni Venedik elçisi Cenevizlilerle başa çıkabilmek amacıyla "Tebriz" elçileriyle temas

[689] Thomas, **DVL**,s. 173-176.

[690] Louis de Mas Latrie, "Privilège Commercial Accordé en 1320 à la République de Venise Par Un roi de Perse faussement attribue a un roi de Tunis"**, Bibliothèque de l'École Des Chartes,** C. 2, 1870, s. 98-101.

[691] Rota, **"**Venetian Attempts at Forging an Alliance with Persia and the Crusade in the Fifteenth and Early Sixteenth Centuries", s. 120.

kurulması ve Venedik tüccarları için uygun ticaret koşullarının oluşturulması imkânlarının araştırılması talimatını vermişti. [692]

2.3.7 Memlükler ile Ticarî İlişkiler

Venedikliler ve Memlükler iki ekonomik sistemin temel bağımlılığına dayanan bir ticarî ortaklık kurmuşlardı. Venedik tüccarları Memlük sultanlarına ve Batı Avrupa'ya tabi bölgeler arasındaki ana aracı rolünü üstlenmişti. Memlük toprakları ile Venedik arasındaki ticarî ilişkilerin temel özelliği, Venediklilerin Mısır, Suriye ve Filistin'deki mevcudiyetinin devam etmesine bağlı olmasından kaynaklanmaktaydı. Venedikliler sadece Venedik'ten Doğu'ya ve Doğu'dan Venedik'e mal ihracatcısı olarak değil, aynı zamanda Batının mal ve ürünlerinin Mısır ve Suriye'ye ithalatçıları olarak da aktif rol oynamışlardı.[693]

Venedik başta Mısır olmak üzere İslam Dünyası ile uzun yıllardır ticaret yapmaktaydı. İlk ticarî ayrıcalıkların Venediklilere verildiğini bildiren arşiv belgeleri günümüze kadar ulaşmıştır. Batılı tacirler Memlük pazarlarında baharatlar, ilaçlar, boyalar, egzotik mallar, dokuma ürünleri ve zirai ürünler satın almışlar, Avrupa'da imal edilen ürünleri ise Memlüklere satmışlardı. Batılı tacirler arasında İtalyan şehir devletlerinden Venedikliler de bulunmaktaydı.[694]

---

[692] Rota, **Under Two Lions: On the Knowledge of Persia in the Republic of Venice (c 1450–1797**), s. 10.

[693] Benjamin Arbel, "The Last Decades of Venice's Trade with the Mamluks: Importations into Egypt and Syria", s. 37.

[694] Maria Pia Pedani, "Bahri Memlûklerle Venedikliler Arasındaki Ticarî Antlaşmalar", **Türkler Ansiklopedisi**, C. 5, Yeni Türkiye Yay. , Ankara, 2002, s. 423.

Memlük Sultanı Muizzuddin El-Mansur Aybek (1250-1257) tarafından 1254 yılında Venediklilere ayrıcalıklar bahşedildi. Sözkonusu ayrıcalıkları içeren belgede yer alan imtiyazlar şunlardır:

-Venedikli tüccarlar Memlük topraklarında ticaret yapmakta serbest olacaktı.

-Venedik tüccarları Memlük idaresi altındaki her yerde emniyette olacaktı.

-Bir Venedikli vefat ederse ölen tacir bir vasiyet bıraktıysa, vasiyete uygun şekilde hareket edilecek, eğer bir vasiyet yoksa tacirin malları bir Venedik konsolosuna verilecek, konsolos ülkede değilse başka bir Venedikli tüccara verilecekti.

-Venedikli tüccarların uyuşmazlık davalarında konsolos yetkiliydi. Dava eden Venedikliyse hakim Müslüman, dava eden bir Müslümansa hakimin konsolos olacağı hususunda anlaşıldı.

-Venedikli tacirler her çeşit malın alışverişini yapabilecekti. Fakat şarabı yalnızca kendi özel kullanımları için fondacolarına götürebilirler, hatta Müslüman olmayanlara satışını yapabilirlerdi.

-Kıymetli taşlar, inciler ve kürkler gibi lüks ürünler ithalat vergisinden muaftı.

-Malın satılmadan önce sahte olduğu anlaşılırsa ve buna şahitler varsa, malın ait olduğu sahibine iade edilmesi gerekmekteydi.

-Venedikliler rutin hale gelen darphane ücretlerini ödeyeceklerdi.

-Venediklilerin fondacosu olacaktı ve fondaco için bir kira ödemeyeceklerdi. Fondaco binaları cuma günleri Müslüman geleneklerine göre diğer günlerde ise kendi adetlerine göre konsolos iradesiyle kapatılabilecekti. Buralarda

Venedikliler dışında kimse kalmayacaktı. Fondacoda ekmek pişirmek için fırın yapabileceklerdi.

-Venediklilerin ibadet etmesi için bir kilise ve hamam olacaktı.

-Venedik'in konsolosu İskenderiye'de bir yıl veya daha fazla kalırsa, ne o ne de hizmetçileri herhangi bir vergi veya haraç ödemeyeceklerdi.[695]

1288 yılında Sultan Seyfeddin Kalâvûn el-Elfi el-Mansûr (1279-1290) Venedikli tüccarlara verilen ticarî imtiyazlari yeniledi. Buna göre;

-Venedikliler özgürce ticaret yapabileceklerdi.

-Memlüklerin idaresindeki topraklarda Venedik tüccarların emniyeti sağlanacaktı.

-Memlük ülkesinde vefat eden Venedikli miras bıraktıysa vefat edenin isteğine uygun şekilde malları istediği kişiye verilecekti.[696]

Memlûkler, yabancı tüccarların ülkelerinde ticaret yapmasını cazip hale getirmek amacıyla onlara her türlü kolaylığı sağlamışlardı. Memlûk sultanları,

---

[695] Tafel ve Thomas, **Urkunden Zur älteren Handels-und Staatsgeschichte der Republik Venedig, Mit Besonderer Beziehungauf Byzanzunddie Levante: Vomneuntenbis Zum Ausgangdesfünfzehnten Jahrhunderts**, **(1205-1255)**, s. 483-489.

[696] Louis de Mas-Latrie, **Traités de Paix Et De Commerce Et Documents Divers Concernant Las Relations des Chrétiens Avec les Arabes de l'Afrique Septentrionale Au Moyen âge**, Chez J. Baur et Détaille, Paris, 1872, s. 81-82.

Haçlılarla mücadele etmelerine rağmen Avrupalı tüccarların Memlüklerle ticareti devam etmişti. Memlük Sultanları, din ve ticareti birbirinden ayırmışlardı.[697]

Latin Doğu'da Haçlıların son kalesi Akka'nın ele geçirilmesi ile Doğu Akdeniz kıyıları Memlûklerin idaresine altına alınmıştı ve Levant'ta neredeyse 200 yıllık Latin yerleşimine son verilmişti. Şehrin Memlük Sultanı el-Melik'ül-Eşref Halil (1290-1293) tarafından ele geçirildiği haberi batı Hıristiyan âleminde Haçlı seferi tutkusunu yeniden uyandırmış ve kutsal toprakların geri alınması için yeni bir dönemini başlatmıştı. 1291'den sonra Haçlı seferi planlamasındaki en önemli gelişmelerden biri kutsal toprakların geri alınmasını kolaylaştırmak için ekonomik araçların kullanımına olan ilginin artmasıydı.[698]

Batı'nın deniz üstünlüğü ve deniz cumhuriyetlerinin işbirliği ile Memlük ticaretinin ekonomik ablukasının kutsal toprakların kurtuluşunun önünü açacağını değerlendiren Papa IV. Nicholas (1288-1292) Ağustos 1291'de Mısır ile ticaret yapmalarını önlemek için Ceneviz ve Venedik'i birbirleriyle barış yapmaya çağırmıştı. Ardından Papa IV. Nicholas Memlûk Sultanlığı ile 10 yıl ticaret yapılmasını yasaklayan bir bildirge yayınlamıştı.[699] Papanın ilan ettiği kapsamlı ambargo neredeyse tüm Batılı devletlerden destek görmüştü. Buna ilişkin olarak Cenevizliler Müslümanlar ile yapılacak her türlü ticareti yasaklarken, Venedik yalnızca savaş malzemeleri imalatında

---

[697] Bahattin Keleş, "Memlüklerde Ticaret", **Türkler Ansiklopedisi**, C. 5, Yeni Türkiye Yay. , Ankara, 2002, s. 432.

[698] Sylvia Schein, **Fideles Crucis: The Papacy, the West, and the Recovery of the Holy Land 1274-1314**, Oxford University Press, Oxford, 1991, s. 264-265.

[699] Ashtor, **Levant Trade in the Middle Ages**, s. 17.

kullanılacak ham maddeler ile köle ticaretini yasakladığını bildirmişti.[700] Sonuç olarak, Venedikliler, Mısırla olan ticarî bağlarını koparmadı ve ticarî ilişkilerini Papalık ambargosuna rağmen sürdürmüştü.

Venedik Doç'u tarafından Mısır'a bir elçi gönderildi. 1302 yılında Sultan Nasır Muhammed b. Kalavun (1293-1294, 1299-1309 ve 1310-1341) ticarî Venediklilere verilen ayrıcalıkları bir anlaşma ile yeniledi. Memlük hâkimiyetindeki topraklarda Venedikli tüccarların kendilerini ve mülklerini güvence altına alan 1288 yılında yapılan anlaşmayı detaylandırarak tasdik etmekteydi. Karada ve denizde tacirlerin gidiş dönüşlerinde serbestlik tanımakta ve güvence vermekteydi.[701] Venedikliler Mısır gümrük alanlarında donanımlı ve korunaklı çok sayıda depoya sahip olacaklardı. Venedikli tüccarların malları güvenli bir şekilde muhafaza edilecek ve depoların kilitlerini ellerinde bulunduracaklardı. Konsolosluk haklarına saygı duyulacaktı. Venedik gemilerinin İskenderiye veya Memlük hâkimiyetinde başka bir yerde kazaya uğraması durumunda, görevlilerin insanları kurtaracağını, mağdurların mallarını koruyacaktı.[702] Onlara ait olduğu konusunda kuşku olmayan ve sahile vurmuş her şey İskenderiye'deki veya Şam'daki Venedik konsolosluğuna verilecekti.[703] Venedikliler altın ve gümüş sattığında, alıcı bedelini hemen ödemek zorundaydı. Venediklilerin

---

[700] Barker, **That Most Precious Merchandise: The Mediterranean Trade in Black Sea Slaves, 1260-1500**, s. 201.

[701] Mas-Latrie, **Traités de Paix Et De Commerce Et Documents Divers Concernant Las Relations des Chrétiens Avec les Arabes de l'Afrique Septentrionale Au Moyen âge**, s. 82-83.

[702]Setton, **The Papacy And The Levant (1204- 1571)**, s. 167.

[703]Pedani, "Bahri Memlûklerle Venedikliler Arasındaki Ticarî Antlaşmalar", s. 425.

içinde bir fırını, su sarnıcı ile kuyusu olan başka bir fondacoya ve manastıra sahip olabileceklerdi.[704]

1302 anlaşmasından 2 yıl sonra iki devlet arasındaki ticarî ilişkiler tekrar kötüleşmişti. 1304 yılında Venedik Doçu, Bizans'tan Mısır'a köle getiren Girit'teki Ceneviz gemisine el koymuştu. Bunun üzerine Sultan Muhammed b. Kalavun, Venediklilerin İskenderiye konsolosunu ülke topraklarından uzaklaştırmıştı. [705]

Venedik ile Mısır arasındaki doğrudan ticaret Papa'nın Memlükler, Ermenistan, Kıbrıs ve Girit toprakları ile yapılan tüm ticareti yasaklaması nedeniyle 1323-1344 yılları arasında kesintiye uğramıştı.[706]

1345 yılında Memlük Sultanı Salih İsmail (1342-1345) döneminde, Venedikliler yeni imtiyazlar elde etmek amacıyla Mısır'a Nicolaus Geno'yu elçi olarak göndermişti. 1345 yılında Venedik'e verilen ticarî imtiyazlar arasında, boncuklar, inciler ve kürkler vergiden muaf olması hususu da vardı. Fondacoya, kendi kullanımları için götürdükleri şarap ve peynir üzerinden ithalat vergisi alınmayacaktı. 1302'de yapılan anlaşmadan farklı olarak Venedik gemileri kazaya uğradığında sahile vurmuş her şeyin İskenderiye'deki veya Şam'daki Venedik konsolosluğuna verilmesi mümkün olmadığı takdirde eşyaların Venedikli bir tüccara verilmesi öngörülmekteydi.[707]

---

[704]Latrie, **Traités de Paix Et De Commerce Et Documents Divers Concernant Las Relations des Chrétiens Avec les Arabes de l'Afrique Septentrionale Au Moyen âge**, s. 83-85.

[705] Keleş, "Memlüklerde Ticaret", s. 433.

[706] Pedani, "Bahri Memlûklerle Venedikliler Arasındaki Ticarî Antlaşmalar", s. 426.

[707] Thomas, **DiplomatariumVeneto-Levantinum: Sive Acta Et Diplomata Res Venetas Graecas Atque Levantis Illustrantia: 1300-1350**, s. 293.

1355 ve 1361 yılında Sultan Nasır Hasan (1354-1361) dönemindeki anlaşmalar 1345 yılında yapılan anlaşma ile neredeyse aynı hükümleri ihtiva etmekteydi.[708]

Sultan Eşref Şaban (1363-1376) zamanında Haçlılar, 1365 yılında İskenderiye'ye saldırmış ve Müslüman, Hristiyan, Yahudi ayrımı yapmaksızın şehir halkının mallarını yağmalayıp, halkı esir almışlardı. Bu baskın Memlük Devleti'nde derin etki yarattı. Kısa süre sonra şehri geri alan Sultan Şaban, Mısır ve Suriye'nin diğer bölgelerinde bulunan Hristiyanların tutuklanmasını ve yağmalanan mallarının iadesini istemişti. Diğer yandan Memlük Sultanı Mısır ve Suriye'de Batılılarla ticareti yasaklamıştı.[709]

Venedikliler, 1365-1370 yılları arasında Memlüklerle ticarî ilişkilerini askıya almışlardı. Venedikliler Kahire'de tutuklu bulunan konsolosun ve Venedikli tüccarların serbest bırakılması için harekete geçmişlerdi. 1366 yılında Mısır'da tutuklu bulunan Venedikli tüccarlar serbest bırakılmıştı. 1368 yılında ticarî mal taşıyan çok sayıda Venedik gemisine el konulmuştu. [710]

1375 yılında Sultan Şaban devrinde Venediklilere tekrar imtiyazlar verilmişti. Venedikli tüccarlar arasında Sultanın hükmettiği topraklardayken ihtilaf çıkarsa, ihtilafın tek çözüm yeri konsolosluktu. Fakat konsolosluk cinayet vakalarındaki katilleri ve yaralamaya sebebiyet verenleri yargılayamamaktaydı. Bu durumlarda yargılama yetkisi Sultanın emirinde veya Şam bölgesi için sultanın vekilinde olacaktı.[711]

---

[708]Predelli, **DVL**, s. 19-23.

[709]Fatma Akkuş Yiğit, "İskenderiye'de Venedik Ticareti, Konsolosları ve Fondaco'su", **Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi**, S. 2, 2015,s. 24-25.

[710]Keleş, "Memlüklerde Ticaret", s. 436.

[711]Pedani, "Bahri Memlûklerle Venedikliler Arasındaki Ticarî Antlaşmalar", s. 425.

1442 yılında Sultan Zahir Seyfuddin Çakmak (1438-1453) döneminde Suriye ve Mısır'da Venedik ticaretine ilişkin yeni bir anlaşma yapılmıştı. Venediklilerin yerel kıyafetlerini giymelerine ve karayoluyla yaptıkları seyahatlerinde katır ya da deve yerine ata binmelerine izin verilmekteydi. Fondaco ile sınırlı olmaksızın Şam ve Amman'da özgürce ikamet edebileceklerdi.[712]

Sonuç olarak, Venediklilerle Memlûkler arasındaki ticarî ilişkiler her dönem istikrarlı bir şekilde devam etmemiştir. Venedikliler, ticarî çıkarlarını herşeyin üzerinde tuttuklarından ilişkiler zaman zaman sekteye uğrasa da Memlük sultanlarından imtiyazlar elde etmeyi başarmışlardı.

2.3.8 Anadolu Beylikleriyle İlişkiler

2.3.8.1 Menteşe Beyliği ile İlişkiler

Anadolu'nun siyasi otoriteleri olan Beyliklerle ilişki kurmak daha önce edinîlmiş olan ticarî imtiyazların sürdürülmesi bakımından önemliydi. Bu sebeple Venedik'in Menteşe Beyliği ile ilişki kurması, Bizans ve Selçuklular ile yapılmış olan eski anlaşmaları onaylatması gerekmekteydi.[713]

Coğrafî olarak batıya yakın konumu ile söz konusu iktisadi sahada 14. yüzyılın başlarından itibaren batılı tüccarların aktif oldukları Menteşeoğulları toprakları Venediklilerin ilgi odağı olmuştu. Venedikliler ile beyliğin kuruluşundan sonra

[712] Howard, "Venice and the Mamluk", **Venice and the Islamic World: 828-1797**, Ed. Stefano Carboni, Yale University Press, New Heaven, 2007, s. 78.

[713] Turan, **Türkiye-İtalya İlişkileri**, s. 201.

başlayan ticarî ilişkilerde Venediklilerin Egedeki en önemli kolonilerinden biri olan Girit öne çıkmaktaydı. 1204'te Venedik'e ait bir koloni haline gelen Girit bu tarihten sonra Venedik'in ticarî bir üssü olmuştu.[714]

Girit ile Menteşe arasındaki trafik 1318'de Türklerin Karpatos'a (Kerpe Adası) akınlarıyla başlayan çatışmalarla kesintiye uğrasada tamamen sonlanmamıştı. 1321 Venedik-Katalan anlaşmasından sonra Giritli tüccarlar bir kez daha Menteşe'yi ziyaret etmeye başlamışlardı, ancak Ekim 1322'de Kandiye Dükü, Menteşe Beyliği topraklarından ithalat ve ihracatı yasaklamıştı. Türk tahılı 1324'te Girit'e ithal edilse de o yıl Venedik Senatosu Kandiye Dükünün Türklerle anlaşma yapmasını yasaklamıştı. Ticarî ihtiyaçlar Anadolu ile bazı ilişkilerin yeniden kurulmasını zorunlu kılmıştı. Böylece Menteşeoğlu Orhan Bey (1320-1341) ile Venedikliler arasında 1331 yılı Nisan ayında bir antlaşma yapıldı. Girit'te yaşayan Venedikliler ile Girit'e yakın 5 ada olan "Karpatos, Kifera, Santorini, Kea ve Serifos" sakinleri bu anlaşmadan yararlanmıştı.[715]

13 Nisan 1331 tarihli ahidname başlıca şu hükümleri içermekteydi:

-Venedikli tüccarlar ve Venedik tebaası kara veya deniz yoluyla güvenli bir şekilde Menteşe idaresindeki yerlerde serbestçe ticarî faaliyette bulunabilecekti.

-Venedikliler ticarî faaliyetleri nedeniyle bazı mallar hariç olmak üzere %2 oranında vergi ödemekle mükellefti. Menteşeoğullarının bazı ihracat malları üzerinden aldıkları vergi özel tarife uygulamalarına tabi olacaktı.

---

[714] Serdar Çavuşdere,"Ege'de Türk-İtalyan Hububat Ticareti (13. -14. yüzyıllar)", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, S. 28, C. 46, 2009, s. 283.

[715] Zachariadou, **Trade and Crusade: Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydin (1300-1415)**, s. 18.

-Venedikliler ihtiyaçları doğrultusunda şarap satın alıp Venedik'e nakledebileceklerdi.

-Venedikli tacirlere Palatia'da ikamet edebilecekleri ve ticarî faaliyetlerini gerçekleştirebilecekleri araziler ile bir kilise tahsis edilecekti.

-Borçları dolayısıyla Venedikli tacirin namına bir başkası suçlanmayacak ve hapsedilmeyecekti.

-Menteşeoğullarının başşehrinde Venediklilerle ilgili hukukî uyuşmazlıklarda yargılama yetkisine haiz bir konsolos bulunabilecekti. [716]

Menteşeoğlu İbrahim Bey (1341-359) tarafından 1337'de Venediklilerle yeni bir anlaşma yapılmıştı. Bahsekonu anlaşma 1331 yılındaki anlaşmanın hükümlerine ek olarak ağırlıklar ve ölçülerin yeniden düzenlenmesi, vergi ayrıcalıklarının güvenceye alınması, Venediklilere tahsis edilen bölgede konut inşa etmeyi durdurmaları gibi hükümleri içermekteydi.[717] 1337 antlaşması ile 1331 antlaşması arasındaki bir diğer fark 1331 antlaşması Girit ve ona bağlı beş küçük ada ile ilgiliydi. 1337 tarihli anlaşma, bu adalara ek olarak Koron, Modon ve Negroponte toprakları hususunu da içermekteydi. Bu değişiklik büyük olasılıkla 1332 civarında Negroponte'deki (Eğriboz) savaş sırasındaki askerî çatışmalardan ve Venediklileri güvenlik açısından zor durumda bırakan Türk akınlarının genişlemesinden kaynaklanmaktaydı.[718]

---

[716] Turan, **Türkiye-İtalya İlişkileri**, s. 206-207.

[717]Mike Carr, **Merchant Crusaders in the Aegean (1291-1352**), The Boydell Press, Suffolk, 2015, s. 126.

[718] Zachariadou, **Trade and Crusade: Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydin (1300-1415)**, s. 36.

13 Ekim 1358'de Menteşeoğlu Musa Bey (1359-1374) döneminde Venediklilerle bir anlaşma yapılmıştı. Sözkonusu anlaşma 1337'de yapılan anlaşmanın yenilenmesiydi. Üzerinde mutabakata varılan maddeler Şubat 1359 da Venedik Senatosu tarafında onaylanıp yürürlüğe girmişti. Bu antlaşma vesilesiyle Musa Bey şap ticaretindeki tahditi kaldırmıştı.[719]

22 Nisan 1375'te Menteşeoğlu Ahmet Bey (1359-1391) döneminde Venediklilerle 30 maddelik yeni anlaşma müzakere edilmişti. Anılan anlaşma 1337 anlaşmasının yenilenmesiydi.[720]

Venediklilere tanınan imtiyazlar İlyas Bey (1402-1424) döneminde 24 Temmuz 1403, 1407 ve 1414'te yapılan anlaşmalarla yenilenmişti. 1403 anlaşması 25 maddeden oluşmaktaydı. 1331 tarihli anlaşmanın detaylandırılarak tekrarlanmasıydı. 1375 anlaşmasında olduğu gibi "Coron, Modon, Kythera, Karpatos, Amargos, Kea, Serifos ve Negroponte" adaları anlaşma kapsamındaydı. Anlaşmanın önemli maddelerini şöyle sıralayabiliriz:

-Venedik ve Girit tüccarları Menteşe idaresindeki yerlerde özgürce ticaret yapabilecekti.

-Venedikliler %2 oranında gümrük vergisi ödemekle mükellefti. Ancak satılamayan emtia Menteşeoğlu mülkünden çıkartılabilecekti. Sözkonusu emtia karayolundan başka mevkiye götürülmesi arzu edildiğinde %2 çıkış vergisi ödenecekti. Venediklilerin ihraç ve ithal ettikleri bazı emtia (şap, balmumu, deri, sabunvb.) için girişte ve çıkışta vergiden muaf olacaktı.

---

719 Turan, **Türkiye-İtalya İlişkileri**, s. 211.

720 Zachariadou, **Trade and Crusade: Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydin (1300-1415)**, s. 219-224.

-Venedik gemilerinde görevli ve yolcuların gereksinimleri için alınan yiyecek ve içecekler gümrük resminden muaf olacaktı.

-Menteşeoğullarının mülkünde daimi ikamet eden yada ticarî faaliyetleri için gelen Venediklilerin can ve mal güvenliği sağlanacaktı.

-Mirasçı bırakmadan vefat eden Venediklilerin emtiaları eskiden olduğu gibi Konsolosun gözetimine bırakılacaktı.

-Venedik tebaasının işlediği suçtan veya neden olduğu ziyandan dolayı başkası itham edilmeyecekti.

-Taraflar birbirine saldırmayacaklar, saldırıda bulunanlara destek olmayacaklardı. Aksi halde cezalandırılacaklardı.

-Haczedilmiş ya da gasba uğramış gemiler içinde hasar ve ziyan tazmin edilecekti. Venedikliler Menteşeoğullarının korsan gemilerini yakaladığı takdirde mürettabatla birlikte Menteşeoğullarına teslim edecekti, ancak gemide ganimet sözkonusu ise Venedikliler müsadere edebilecekti.

-Taraflardan herhangi birinin idaresindeki yerelere kaçan köle, cariye ve savaş esirleri de birbirlerine teslim edilecekti.[721]

Haziran 1407'de, 1403'teki anlaşmanın maddelerini tekrar eden yeni bir antlaşma yapıldı. Bahsekonu anlaşmayı kapsayacak bölgeler arasına Nafplion ile Atina, Argos ve Mikonos eklenmişti.[722]

[721] Turan, **Türkiye-İtalya İlişkileri,** s. 219-221.

[722] Zachariadou, **Trade and Crusade: Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydin (1300-1415)**, s. 99.

17 Ekim 1414'te Menteşeoğulları Beyi İlyas Bey (1402-1424) ile Venedikliler arasındaki ilişkilerin mahiyetini belirten son anlaşma yapılmıştı. Anılan anlaşmada 1403 ve 1407'de yapılan anlaşmaların bir tekrarıydı.[723]

2.3.8.2 Aydınoğulları Beyliği ile İlişkiler

Ceneviz, 14. yüzyılda esas olarak Karadeniz ticaretine yönelmesine rağmen, Anadolu'nun Ege ve Aydın'ın limanları ilgisini çekmekteydi. Bununla birlikte Ceneviz Menteşe ve Aydın Beyliklerine karşı askerî harekatı hiçbir zaman gerekli görmemiş ve Türk yayılmasına karşı çıkan Hıristiyanlarla ortak hareket etmekten kaçınmıştı. Venedik Haçlı Seferi ile meşgulken, Cenevizliler Ege'deki konumlarını sağlamlaştırarak, Karadeniz üzerindeki kontrolünü genişleterek kazanç sağlamışlardı.[724] Kütahya şapının ana çıkış noktası, köle ve at pazarı, buğday, darı, arpa ve pirinç gibi tahılların üretim merkezi olan Aydınoğulları toprakları Venedik ticareti için bir çekim noktası oluşturmuştu.[725] Venedik'in büyük kolonilerinden biri olan Girit adası, Anadolu kıyılarında bulunmaktaydı ve Menteşe ve Aydın ile ticaret için son derece uygun bir zemin oluşturmaktaydı. Dolayısıyla iki deniz cumhuriyetinin çıkarları çatışmaktaydı. Menteşe ve Aydın beylikleri de bu savaşta yerini almıştı. Türklerin genişlemesine ve onlara silah zoruyla karşı koymanın zorluklarına rağmen Venedikliler Menteşe ve

[723] Turan, **Türkiye-İtalya İlişkileri**, s. 223-224.

[724] Zachariadou, **Trade and Crusade: Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydin (1300-1415)**, s. XXXV.

[725] Freddy Thiriet, "Les Relations Entre La Crete Et Les Emirats Turcs D'Asie Mineure Au XIVe Siecle (vers 1348-1360)", **Etudes Sur La Romanie Greco-Venitienne**, C. 2, Actes du XII ° Congrès International des Études Byzantines, Beograd, 1964, s. 214.

Aydınoğulları Beylikleriyle ile olan ticarî ilişkileri sayesinde kendi refahlarını artırmayı başarmışlardı.[726]

Venedikliler, Batı Anadolu'daki bir başka Türk beyliği Aydınoğulları ile de beyliğin kuruluşundan itibaren ilişki kurmuşlardı. Aydınoğulları ile Venedik arasındaki ilk ticaret anlaşması Umur Bey (1334-1348) döneminde 9 Mart 1337 tarihinde yapılmıştı. Venedik'in bu anlaşma ile elde ettiği ayrıcalıklar, Menteşe Beyliğiyle yapılan anlaşmayla benzer hükümleri ihtiva etmekteydi. Yirmi paragraflık anlaşmanın başlıca maddeleri: [727]

-Aydınoğulları bir yıl boyunca Ege'de deniz gücünü kullanmayacaktı.

-Venedik Aydınoğlu topraklarında özgürce ticarî faaliyetlerini gerçekleştirebilecekti. Sadece Giritliler değil Koron, Modon, Eğriboz halkı ile Venedik tabiyetindeki bütün vatandaşlar da bu haktan faydalanabilecekti.

-Venedikliler beylik topraklarında ödenmesi öngörülen gümrük ve diğer vergilere tabi olacaktı

-Ayasuluğ da Venedikli tacirlerin ikamet edebilecekleri ve ticarî faaliyetlerini gerçekleştirebilecekleri araziler ile bir kilise tahsis edilecekti.

-Venediklilerle ilgili hukukî uyuşmazlıklarda yargılama ve Venediklilere vekâlet etme yetkisine haiz bir konsolos bulunabilecekti.

Girit limanları, Venedik ile Levant devletleri, özellikle de Memluk toprakları arasındaki ticarî ilişkilerde aracı bir konuma sahipti. Girit yönetimi iki beylikle Venedik

[726] Zachariadou, **Trade and Crusade: Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydin (1300-1415)**, s. XXXV,XXVI.

[727] Turan, **Türkiye-İtalya İlişkileri**, s. 254.

arasındaki siyasi ve ticarî ilişkilerin yürütülmesini sağlamaktaydı. Girit'in Venedik valisi ve konseyi müzakereler için beylere elçiler göndermekte, anlaşmalar yapılmakta ve Palatia (Balat) ve Theologo'da (Ayasuluk) konsoloslar atamaktaydı. Bu düzenleme Venedik'in ticaret politikasını kolaylaştırdı ve sömürge yönetimini tatmin etmişti. [728]

1337 senesinde yapılan anlaşma Venedik ile Aydınoğulları arasındaki ilişkiyi istenen seviyeye getirememişti. Bölgeye ilişkin çıkarları Venedik'i Aydınoğlu Umur Bey'e karşı oluşturulan ittifak içinde yer almaya sevk etmişti. Umur Bey'in şehit olmasından sonra Hızır Bey ve Venedik'in de içinde bulunduğu kutsal ittifak 18 Ağustos 1348'de bir ateşkes anlaşması yapmıştı. Sözkonusu anlaşma her ne kadar ateşkes anlaşması olsa da içeriğinde ticaret alanında tanınan ayrıcalıkları ihtiva eden hükümlerde bulunmaktaydı. Sözkonusu anlaşmanın ticarete ilişkin hükümleri şu şekildeydi: [729]

-Başta Ayasulug olmak üzere Beyliğe ait limanlardan ticaretten elde edilen kazancın yarısı kutsal ittifak devletlerine verilecekti.

-Aydınoğulları idaresindeki yerlerde bütün Hristiyan tacirlerin emniyeti sağlanacaktı.

-Hem ticarî vergiler, harçlar hem de resimlerin bedeli sabitlenecekti.

-Kutsal ittifaka dahil devletlerin ticaret gemileri vergilerden muaf olacaktı

[728] Zachariadou, **Trade and Crusade: Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydin (1300-1415)**,s. XXXIV.

[729] Thomas, **DVL**, s. 313-318.

Hızır Bey (1348-1360) döneminde Venedik ile yeniden savaş çıkması ihtimalî üzerine Aydınoğulları ile 7 Nisan 1353'te yeni bir anlaşma yapmıştı. Sözkonusu anlaşmanın öne çıkan maddeleri şöyleydi: [730]

-Hızır Bey kendi topraklarında ticaretin ve denizde Venedik gemilerinin güvenliğini sağlayacaktı. Bu amaçla "Koron, Modon, Negroponte, Karpathos, Kythera, Kea ve Gaudos" gibi Venedik'in topraklarının bir kısmı da anlaşmaya dâhil edilmişti.

-Aydınoğulları topraklarında ve kıyılarında Venedikliler serbestçe ticaret yapabilecekti.

-Ayasuluğ da bir Venedik konsolosunun bulunacak ve konsolosun özel yargılama yetkisi olacaktı.

-Frank ve Grekler de Venedikli tüccarlar gibi muamele görecek, özgürce ticarî faaliyetlerini gerçekleştirecekti.

1353 tarihli anlaşma birkaç ufak değişiklikle birlikte 1359 ve 1370 yıllarında yenilenmiş ve Aydınoğulları'nın 1390 yılında Osmanlıya ilhakına kadar geçerliliğini korumuştu. Ekim 1370 tarihli anlaşma da Girit ile Venedik arasındaki yazışmalarda adı geçmeyen Aydınoğulları Beyi, eski anlaşmayı yenilemiş ve ayrıca Niccolo Morosini'ye borçlu olunan meblağı geri vereceğine ve topraklarında sahte dukaların basılmasına son vereceğine söz vermişti.[731]

[730] Turan, **Türkiye-İtalya İlişkileri**, s. 258.

[731] Predelli, **DVL**,s. 160-161.

2.3.8.3 Karamanoğulları ile İlişkiler

Karamanoğullarının Venedikler ile diplomatik ve ticarî ilişkileri II. İbrahim Bey (1423-1464) dönemi ve sonrasında yoğunlaşmıştı. Venedik ile ilişkileri Anadolu sahillerinde ticaret eksenli olmasının yanı sıra siyasi ve diplomatik olarak yoğunluk göstermekteydi. Dönemin en güçlü haber alma ağını kurmuş olan ve diplomasiye büyük önem veren Venedik, Osmanlılar ile Karamanoğulları arasındaki rekabetten kaynaklanan anlaşmazlığın farkına varmış ve bunun için Osmanlıların Anadolu'daki en büyük rakipleri olan bu beylikle iş birliği yapmaya yönelmişti.[732]

II. İbrahim Bey ve Venedikleri yakınlaştıran olay Selanik meselesiydi. I. Bayezid (1389-1402) döneminde hâkimiyet altına alınan Selanik, Ankara Savaşı'ndan sonra Süleyman Çelebi tarafından Bizans'a geri verilmişti. Bizanslılar da bu şehri 1423 yılında Venediklilere teslim etmişti. Osmanlılar uzun süre kendi idarelerinde bulunan Selanik'in bu şekilde el değiştirmesini kabul etmemişlerdi.[733] Diğer yandan, Batılı devletler, II. Mehmed'e karşı bir ittifak oluşturmaya çalışmışlardı. Karamanoğulları Batılı devletler için ittifak kurulmaya uygun görülmekteydi. İstanbul'un fethi hazırlıkları bağlamında Boğaziçi'nde bir kale inşa edildiğini haber alan Venedik paniğe kapılmış ve edindikleri olumlu izlenimler neticesinde II. İbrahim Bey ile bir anlaşma yapma kararı almıştı. [734]

---

[732] Max Silberschmidt, **Venedik Menbalarına Nazaran Türk İmparatorluğunun Zuhuru Zamanında Şark Meselesi,** Çev. Köprülüzade Ahmet Cemal, Evkaf Matbaası,İstanbul, 1930, s. 175-180.

[733] Melek Delilbaşı, "Selanik'in Son Zaptı Hakkında Bir Tarih", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 8, 1963, s. 25-26.

[734]Franz Babinger, **Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı**, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 2003,s. 84.

Venedik hükümeti 1452 yılının sonlarına doğru Giovanni Mocenigo'yu (d.1409-ö.1485) Karamanoğullarına elçi olarak göndermişlerdi. 12 Şubat 1453'te Venedik elçisi Mocenigo Konya'ya gelmiş ve Karamanoğullarıyla bir ticaret anlaşması akdedilmişti.[735] Anlaşmaya göre;

-Venedikliler Karamanoğlu topraklarında vergilerden muaf özgürce ticarî faaliyetlerini gerçekleştirebilecekti.

- Venedikli tacirlerin mallarını muhafaza edebilecekleri bir kervansaray veya han tahsis edilecekti.

-Venedik tebaası hiç bir vergiye tabi olmaksızın istediği yerde dükkân açıp, satış yapabilecek ve bu satışlarda kendi ölçülerini kullanabileceklerdi.

-Venedik Karaman'a konsolos gönderebilecek ve konsoloslar Venedik tebaasının hukukî, idarî vb. her türlü işleri ile ilgilenebileceklerdi. Türklerle Venedikliler arasında ihtilaf olması durumunda Venedikli konsoloslar bu davalara da bakacaklardı.[736]

Uzun Hasan'ın Karaman seferi neticesinde İshak Bey (d.?-ö.1464) Karamanoğulları Beyliğinin başına geçerek Karamanlı topraklarının tamamına hâkim olmuş ve Mısır Memlûklu Sultanı Seyfeddin Hoşkadem (1461-1467) adına hutbe okutmuştu. İshak Bey'in babasının zamanında kesintiye uğrayan Karaman Venedik ilişkileri onun döneminde sürmeye devam etmişti. Venedik Senatosu'nun, 2 Aralık 1463 tarihli karar üzerine Lazaro Quirini, Uzun Hasan Bey'in yanına gitmek için yolla çıkarken, Andreo Cornaro da Rodos'tan Karaman'a geçerek İbrahim Bey ile bir ittifak

[735]Şehabettin Tekindağ, "Son Osmanlı Karamanlı Münasebetleri", **Tarih Dergisi**, S. 17-18, 1963, s. 45-46.

[736]Predelli, **DVL,** S. 385-387.

yapılmıştı. Ancak İbrahim Bey'in vefatı ittifakı başlamadan bitirmişti. Bu durumu müzakere eden Venedik Senatosu, İbrahim Bey'in hayatta iken veliaht olarak göstermiş olduğu ve Elçi Cornaro'nun İbrahim Bey ile görüşmesinde hazır bulunan İshak Bey ile ittifak ilişkisini sürdürmek istemişti. Bundan dolayı Venedik Senatosu 15 Şubat 1464 tarihinde hem İshak Bey'in cülusunu tebrik etmek hem de babası döneminde iki devlet arasında kabul edilen anlaşmayı devam ettirme niyetini beyan etmek üzere bir elçi göndermeye karar vermişti. Ayrıca Senato Venedik donanmasının Osmanlıya karşı hazır olduğunu bildiren de bir mektup göndermişti. Karamanoğlu İshak Bey, Venedik'in gönderdiği elçi Andreo Cornaro ile anlaşmıştı.[737]

İttifak girişimleri Karamanoğulları'nda başlayan iktidar mücadeleleri sonucu İshak Bey'in saf dışı bırakılmasıyla sonuçsuz kalmıştı. Osmanlının da destekleğiyle Pir Ahmed Bey tüm Karaman topraklarında idareyi ele geçirmişti. Karamanoğulları toprakları jeopolitik konumu açısından oldukça mühim bir bölgede bulunması nedeniyle kardeşler arasındaki taht mücadelesi, hem Osmanlıyı hem de ve Akkoyunlular'ı ilgilendirmekteydi. Bundan Osmanlı ve Akkoyunluların gelişmelere ilgisiz kalması beklenemezdi.[738]

Pir Ahmed dönemin de de Karamanoğulları-Venedik ilişkileri devam etmişti. Venedik Fatih'in batıya ilerleyişini durdurmak amacıyla Karamanoğulları ve Akkoyunlularla temaslarını sürdürmekteydi. Bu çerçevede, Venedik ile Akkoyunlu ve Karamanlılar arasında karşılıklı elçiler gidip gelmişti. Karamanlıların amacı Osmanlıya karşı batıdan güçlü bir müttefik bulmaya çalışmaktı. Böylece doğudan ve batıdan

[737] Turan, "Fatih Mehmet-Uzun Hasan Mücadelesi ve Venedik", s. 74-75.

[738] Remzi Kılıç, "Fatih Devri Osmanlı Akkoyunlu Mücadelesi," **Erciyes Ünversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 1, S. 14, 2003, s. 101.

yapılacak taarruzlarla Osmanlı ortadan kaldırılmış olacaktı. Sultan II. Mehmed ise, Karamanlıların, Venedik ve Akkoyunlular ile ittifak kurarak harekete geçmeleri üzerine harekete geçmişti.[739] Konya üzerine yürüdü ve Sadrazam Mahmud Paşa'yı Pir Ahmed'i yakalamakla görevlendirmişti. Pir Ahmed, Memlüklere sığınmıştı. Konya merkezli Karaman ise Osmanlı idaresine girmişti.[740]

Anadolu'da tüm bu gelişmeler yaşanırken Venedik Senatosu daha önce doğuda Osmanlıya karşı bir cephe açmak için Akkoyunlu Uzun Hasan ve Karaman Beylerine yeni bir elçi gönderme kararı almıştı. Bunun için Senato, Josephat Barbaro'yu elçi olarak göndermeyi uygun görmüştü. Venedik'ten yola çıkan elçi önce Kıbrıs'a gelmişti. Bu sırada Kıbrıs'ta Uzun Hasan'ın elçisi ve Papa'nın elçisini geride bırakarak Karamanlıların elçisiyle beraber küçük bir gemi ile Karaman sahillerine (Silifke ve civarı) kadar ulaşmıştı. Burada Barbaro'yu karşılayan ise Karamanoğlu Kasım Bey'di.[741]

Ancak Karamanoğullarının zaferi uzun sürmemişti. Fatih Sultan Mehmed, Gedik Ahmed Paşa'yı Silifke ve çevresini ele geçirmekle görevlendirmişti. Ahmed Paşa, 1474'te Venedik donanmasının yardımlarıyla Karamanoğullarının ele geçirdiği Silifke ve çevresini Osmanlı topraklarına katmıştı. Karamanoğlu Kasım Bey Akkoyunlulara sığınmıştı. Böylece Venedik'in Karamanoğulları'nı Osmanlılar'a karşı destekleme ve himayeye girişimi sonuçsuz kalmıştı.[742]

---

[739] Turan, "Fatih Mehmet-Uzun Hasan Mücadelesi ve Venedik", s. 81.

[740] Feridun Emecen, "Fatih Sultan Mehmed ve Etrafındaki Dünya: Osmanlı Devleti'nin Doğu Komşuları", **Osmanlı Araştırmaları**, C. 33, S. 33,2009, s. 69.

[741] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 33.

[742] Kılıç, "Fatih Devri Osmanlı Akkoyunlu Mücadelesi,", s. 105.

Karamanoğullarının Hristiyan dünyasında en çok temas ettiği devlet Venedik'ti. Nitekim Venedik ile siyasi ittifakların yanı sıra ticarî ilişkilerde kurulmuş ve Karamanoğullarının durumunu kendi çıkarları için iyi kullanmıştı. Öyle ki Venedikliler, Karamanlıların yıkılışına kadar Osmanlılara karşı bir cephe açmak amacıyla Karamanlılarla siyasi ittifak içinde olmuştu.

2.3.9 Osmanlı ile İlişkiler

Venedik hem levantın ticaretine hükmettiğinden hem de orada sömürgelere sahip olduğu için Osmanlı Devleti'yle ilişkileri oldukça karmaşıktı. Bizans topraklarındaki Osmanlı genişlemesi, Venedik'in şimdiye dek çıkarları çerçevesinde yararlandığı, yetki ve kontrolsüz bir çılgınlık alanını kaybettiği anlamına gelmekteydi. Osmanlılardan önce Venedik, Levantın en önemli bölgelerinde yerel yönetimlerden ticarî ayrıcalıklar elde etmişti. Bu nedenle, Osmanlı-Venedik karşılaşması en başından beri temel olarak politik bir sorun haline gelmişti. Öte yandan, Osmanlı'nın fetih arzusu Venedik'i giderek daha fazla askerî güç olmaya, saldırgan ve genişleyici bir politika izlemeye zorlamıştı. Böylece Venedik, Osmanlıları ele geçirmekle tehdit ettiği stratejik olarak önemli bir kıyı bölgesine sahip olmaya çalışmaktaydı. Bazı devletler, siyasi ömürlerini uzatmak için Venedik ve Osmanlıları birbirlerine karşı oynayarak bu rekabetten yararlanmıştı. Bizans imparatorluğu, uzun süredir varlığını bu duruma borçluydu.[743] Venediklilerin çıkarlarına uygun şekilde takip ettiği siyasete karşı Osmanlı temkinli bir politika izlemekteydi. Çünkü güçlü bir donanmaya sahip Venedik'in, Anadolu ve Rumeli arasındaki Gelibolu geçidinî

[743] Halil İnalcık, "An Outline of Ottoman-Venetian Relations", **Venezia Centro di Mediazione tra Oriente e Occidente**, S. 15-16, 1976, s. 83-84.

kapatarak iki sahil arasındaki nakliyeyi engelleme ihtimalî bulunmaktaydı. O dönemde Osmanlının henüz güçlü bir donanması da bulunmamaktaydı.[744]

Osmanlı'nın Gelibolu'yu fethi Venedik ve diğer Latin devletlerinde ciddi kaygı uyandırmıştı. O zamana değin Osmanlı Beyliği, Menteşe ve Aydın Beylikleri ile karşılaştırıldığında nispeten küçük bir sorun olarak görülmekteydi. Bizans olaylarına müdahaleleri de Osmanlı'nın, 1350'den bu yana birbiriyle savaşan Ceneviz ve Venedik'le temasına yol açmıştı. Bizans ve Aragon Venediklilerin safında yer alınca Cenevizliler de Osmanlı cephesinde destek bulmuştu. 1352'de Orhan Bey (1324-1362) döneminde Cenevizlilerle anlaşma yapılmıştı. Osmanlı-Ceneviz ittifakı neredeyse bir yüzyıl sürmüş, hem Osmanlılara hem de Cenevizlilere Bizans ve Venediklilere karşı mücadelelerinde büyük avantajlar sağlamıştı.[745]

Edirne'nin fethi ile Osmanlıyı Rumeliden çıkarmak için kurulan Balkan ittifakının yenilgisi Osmanlı ile ilişki kurulmasını zorunlu hale getirmişti. I. Murad'ın (1362-1389) tahta geçmesi Osmanlı ile ilişki kurması için Venedik'e bir fırsat sunmuştu. Konstantinopolis balyosu Orio Pasqualigo tarafından Murad'ın Venedik hakkında olumlu düşünceleri olduğu öğrenilmişti. Bu çerçevede, balyos Pasqualigo Venediklilere ne gibi imtiyazlar sağlayacağını ve onlara yerleşme alanı nereyi tahsis edeceğini öğrenmek amacıyla mektup iletmişti.[746] Balyosun 26 Nisan 1368'de Senato'da okunan mektubunda I. Murad'ın Venediklilere Scutari'de (Üsküdar) çok iyi

[744] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C. 1, Ankara, 1988, s. 228.

[745] Hans Theunissen, "Ottoman-Venetian Diplomatics: The Ahd-Names, The Historical Background and the Development of a Category of Political Commercial Instruments together with an Annotated Edition of a Corpus of Relevant Documents", **Electronic Journal of Oriental Studies**, S. 2, 1998, s. 105-106.

[746] Turan, **Türkiye-İtalya İlişkileri**, s. 297.

konuma sahip bir yer ayrılmasını uygun gördüğü belirtilmekteydi. Senato, Murad ile Venedikli tüccarların Scutari'ye taşınması ve herhangi bir vergi vb. ödemeleri yapmadan serbestçe ticaret yapılması ile yeni ticaret merkezinin güçlendirilmesi hususunda müzakere edilmesine karar vermişti.[747]

1377-1381 yıllları Venedik Ceneviz savaşı süresince Venedik ile Osmanlı ilişkileri iyiydi. Venedikliler, 1377'de Cenevizlilere karşı bir ittifak kurmak amacıyla görüşme yapmak üzere Osmanlılara elçi göndermişti.[748]

20 Nisan 1382 yılında Venedik elçisi Pantaleone Barbo'nun 1 Mart tarihli mektubu senatoda görüşülmüştü. Elçi Barbo'ya Sultan Murad'a güvenilir bir kişinin gönderildiği takdirde ona 200 Hyperpyron değerinde hediye sunulabileceğinin değerlendirildiği bildirilmişti.[749]

Osmanlı ile ticarî ilişkilerin kurulması Venedik'in menfaatlerine uygun düşmekteydi. Bu sebeple rakibi Ceneviz gibi ticarî imtiyazlar elde etmek için Osmanlı nezdinde girişimlerde bulunmuştu.[750] 1382 yılında Venedik Cumhuriyeti elçisi Leonardo Dellaporta I. Murad'ı (1362-1389) ziyaret etmişti. Ziyaretin amacı bir barış ve dostluk anlaşması yapmaktı. Ancak, Dellaporta bunu başaramamıştı. Bir anlaşma

[747] Thiriet, **RDVS**, C. 1, s. 118.

[748] Theunissen, "Ottoman-Venetian Diplomatics: The Ahd-Names, The Historical Background and the Development of a Category of Political Commercial Instruments together with an Annotated Edition of a Corpus of Relevant Documents", s. 107-108.

[749] Thiriet, **RDVS,** C. 1, s. 152.

[750] Halil İnalcık, **Fatih'e Kadar Çanakkale Boğazı, Gelibolu Osmanlı Üssü ve Osmanlı – Venedik Karşılaşması**, Ed. Mustafa Demir, Çanakkale Tarihi, C. 1, Değişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 24.

müzakere edilememiş olsa da o yıllardaki Venedik Osmanlı ilişkileri ılımlı bir havada geçmişti.[751]

1 Temmuz 1384 tarihinde senato Osmanlı'ya elçi göndermeye karar vermişti. 22 Temmuz 1384'te elçi olarak görevlendirilen Marino Malîpiero'ya (1428-1515) talimatlar verilmişti. Elçi, olağan övgülerden sonra Venediklilerin buğday vergisi ödememe ve ihracat yapma hakkı talebinde bulunacaktı. Sultan Murad bu teklifi reddettiği takdirde modius (eski bir Roma tahıl ölçü birimi) başına yalnızca 1/2 Hyperpyron ödeme koşulu ile ihraç hakkı tanınmasına, şapın batıya serbestçe ihraç edilmesini sağlamak ve şapın Sultanın belirlediği sabit fiyatın altında satın alınması hakkının kazanılmasına çalışılacaktı. Sultan Murad'a Venediklilere ticaret merkezi tahsis etmek isteyip istemediği sorulacak ve buranın hangi şartlarla verileceği hakkında bilgi istenecekti. Bozcaada'ya inerken Türkler tarafından alıkonulan Angelo Bembo ve Lazaro Darpino'nun serbest bırakılması talep edilecekti.[752]

I. Murad'ın saltanatı süresince Gelibolu Osmanlı orduları için bir geçiş üssü olmuştu. 1389'da I. Murad düşmana karşı hareketi sırasında orduyu Gelibolu'da donanmanın muhafazası altında Rumeli'ye geçirmeyi başarmıştı. 1388'de Venedik, Gelibolu açıklarına donanma sevk etmişti. Aslında Venedik ile Haçlılar XIV. ve XV. yüzyılda Boğazın kontrolünü sağlamak ve Osmanlı donanmasını yok etmek istemekteydi.[753]

---

[751] Turan, **Türkiye-İtalya İlişkileri**, s. 301.

[752] Freddy Thiriet, **Regestes Des Deliberations Du Senat De Venise Concernant La Romanie**, C. 1, Mouton, Paris-La Haye, 1958, s. 164-165.

[753] İnalcık, **Fatih'e Kadar Çanakkale Boğazı, Gelibolu Osmanlı Üssü ve Osmanlı – Venedik Karşılaşması**, s. 25.

Yıldırım Bayezid (1389-1402) ile iki devlet arasındaki ilişkiler yeni bir aşamaya geçiş yapmaktaydı. Sultan Bayezid Aydınoğulları ve Menteşeoğulları Beyliklerini işgal edince beyliklerin donanmaları da ele geçirilmiş oldu. Osmanlı deniz gücü Ege Denizi'ndeki Sakız, Eğriboz gibi pek çok adaya seferler düzenledi. Bu durum Venedik'i ticarî çıkarları bakımından endişeye sevk etti.[754]

Venedik 1390 yılında elçisi Francis Querini'yi Yıldırım Bayezid'e göndermişti. Elçiye tahıl nakliyatına ilişkin hususlar, Venediklilere ait yerlere saldıran ve tutuklanan Türk denizcilerin mallarının iadesinin gündeme getirilmesi ve Osmanlı tarafından esir alınan Venediklilerin özgür bırakılması için çaba gösterilmesi konusunda talimat verilmişti.[755] Elçi Querini'nin girişimleri olumlu sonuçlanmıştı. Mayıs 1390 tarihinde Sultan Bayezid Venedikli tüccarların Osmanlı egemenliğindeki kara ve denizlerde ticaret yapmasına izin vermiş ve Aydınoğulları ile Menteşe Beyleri tarafından Venediklilere verilen ayrıcalıkları onaylamıştı.[756] Bunlar Venedik'in Osmanlılardan elde ettiği ilk imtiyazlardı. Görüldüğü üzere, verilen imtiyazlar arasında vergi bağışıklığı ve tüccarlar için yer tahsisi, konsolos bulundurma, yargılama yetkisi gibi maddeler yer almamıştı.

Osmanlının Ankara Savaşı'nda yenilmesi, Sultan Bayezid'in Timur tarafından esir alınması, Doğu Akdeniz' de paniğe ve kargaşaya sebep olmuştu. Böyle bir ortamda Venedik için en önemli mevzu Doğudaki ticaretinin güvenli bir şekilde devam etmesiydi. Bu çerçevede, barış ortamının sağlanması önem arzetmekteydi. Timur Batı Anadolu'da İzmir'in alınması ve Ceneviz kolonileri üzerinde hâkimiyeti sağlamak gibi

[754] Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, s. 228.

[755] Turan,**Türkiye-İtalya İlişkileri**, s. 306-307.

[756] **I libri Commemoriali Della Repubblica di Venezia Regesti**, Ed. Riccardo Predelli, C. 3, A Spese Della Societa, Venedik, 1883, s. 207.

sorunlarla mücadele ederken Sultan Bayezid'in oğlu Süleyman Çelebi (1402-1411) Edirne'de iktidarı ele geçirmişti. Ancak Anadolu topraklarında Timur'un hâkimiyetini de kabul ettiğini bildirmişti. Timur'un Süleyman Çelebi'ye karşı tutumu netleşince Venedik'te diplomatik manevralar için harekete geçmişti. [757]

1403 yılında Gelibolu'da Süleyman Çelebi, VII. Ioannes (1376-1408), Venedik, Cenova, Rodos ve diğer Hıristiyan Devletleri arasında yapılmıştı. Anlaşma'nın Venedik ticaretine ilişkin kısımları şu hususlardan oluşmaktaydı:

-Tüm Frank, Venedik, Cenova, Rodos ve Grek tüccarları Süleyman Çelebi egemenliğindeki bölgeye serbestçe girip ticaret yapabilecek ve daha önceden ödedikleri olağan vergiyi ödeyeceklerdi.

-Bir tüccar suç işlerse, başka bir tüccar bu yüzden cezalandırılmayacaktı.

-Eğer hakimiyet bölgesinde bir deniz kazası olursa kurtarılan insanlar ve mallar geri verilecekti.

-Bütün limanlar açık olacak ve hububat miktarına ilişkin bir sınırlama yapılmayacak, tahıl ürünlerinde bir İstanbul mudu[758] için bir Hyperpyron ödenecekti.

-Venediklilere ait olup Osmanlı tarafından ele geçirilmiş olan bütün araziler, kaleler, evler, ya da herhangi mülk iade edilecekti. Atina (Sitines), Eğriboz'un karşısındaki karanın denizden içeri beş millik bölümü Venediklilere bırakılacaktı. Ancak, tuzlalar ve limanlar Osmanlıda kalacaktı.

---

[757] Turan, **Türkiye-İtalya İlişkileri**, s. 345-346.

[758] Mud/Müd: Elleri öne doğru uzatmak anlamındaki medd kökünden türeyen müd (med) kelimesi öne uzatılarak birleştirilmiş iki avucun aldığı tahıl miktarı anlamına gelmektedir. Genellikle hububat ve bakliyat gibi kuru besinlerin ölçümünde kullanılan ölçeğe de mud/müd ismi verilir. Bkz. Cengiz Kallek, "Müd", **DİA**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2020, s. 455-457.

-Venedikliler, vergi ödemeden Osmanlı egemenliğindeki yerlerden hububat alan bir kimseyi cezalandıracaktı. [759]

Venedik, 1411 yılında Süleyman Çelebi'yi öldürerek Rumeli topraklarında egemen olan Musa Çelebiye' de 1403 yılında elde ettiği imtiyazları onaylatmak istemişti. Bu amaçla elçi Giacomo Trevisano'yu Osmanlıya göndermişti. 12 Ağustos 1411'de Venedik Musa Çelebi (1411-1413) ile içerisinde ticarî hükümlerin de yer aldığı barış anlaşması yapılmıştı. Anlaşmanın ticarete ilişkin hükümlerine göre;

-Venediklilerin elinde bulundurdukları kaleler, Mora'daki Koron, Modon, Argos, Neapoli, Phitileo, Eğriboz, Thiene, Michone ve İnebahtı ile Arnavutluk'taki yerlere ve kalelere herhangi bir saldırıda bulunmayacaklardı.

-Arnavutlukta Z. Stracimir ve Zorzi Balsa'nın egemenliğinde olup Venediklilerin bulunduğu yerler, evler, kaleler ve mallar Venedik'e ait olacaktı.

-Venedikli tüccarlar Osmanlı topraklarında serbestçe ticaret yapabilecekler ve yalnızca olağan ticaret vergisini ödeyeceklerdi.[760]

Venediklilere tabi Akdenizdeki Anderos adası hakimi Pietro Zeno'nun gemileri Osmanlı ticaret gemilerine düşmanca davranınca Gelibolu'dan hareket eden Osmanlı donanması Andros Paros ve Milos adalarına gelip çok sayıda kişiyi esir almıştı, ardından Venedik ticaret gemilerine saldırmıştı. Zamanla bu gerilim çatışmaya dönüşmüş ve Osmanlı ile Venedikliler arasında ilk büyük deniz savaşı gerçekleşmiş ve Osmanlının yenilgisiyle sonuçlanmıştı.[761]

---

[759] Dennis, "1403 Tarihli Bizans-Türk Antlaşması", s. 160-161.

[760] Predelli, **DVL**, s. 302-304.

[761] Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C. 1, s. 353-355.

Savaşın ardından yaklaşık üç yıl süren barış çabaları, 1419 yılında sonuçlanmıştı. 6 Kasım 1419 tarihinde Çelebi Mehmet (1413-1421) ile Venedikliler arasında ahidname niteliği taşıyan bir anlaşma kabul edilmişti. Anlaşmanın hükümleri şu şekildeydi:

-Karşılıklı olarak iki taraf birbirlerine saldırmayacak ve zarar vemeyecekti, esirler karşılıklı olarak iade edilmeyecekti.

-Türk donanması silahlı olarak Ege'ye açılmayacaktı.

-Venedik'in Eğriboz ve Arnavutluk için ödeyeceği vergiler de karara bağlanmıştı.

-Venedikliler Eğriboz için 100 duka, Arnavutlukta İşkodra, Leş ve Drivasto kaleleri için 200 duka ödeyecekti. Nakşa Dükalığı Venedik'e bağlı olmaya devam edecekti. Dükalığın ödediği vergi kaldırılacaktı.

-Her iki taraf birbirlerinin egemen olduğu kara ve denizlerde serbestçe ticaret yapabilecekti.

-Venedik veya Osmanlı tarafından birisi isyan edip karşı tarafa geçerse ve sahip olduğu kaleleri verirse kabul edilmeyecekti.

-1416'da mallarına el konulan Venedik gemisindeki emtialar kimin aldığı tespit edildiği takdirde iade edilecekti.[762]

Osmanlının Balkanlardaki fütuhatı çerçevesinde stratejik öneme haiz Selanik, 14. yüzyılın sonunda yoğun saldırıya maruz kaldı ve 1394 yılında ele geçirilmişti. Ankara Savaşı'ndan sonra Selanik, Bizans'ın desteğini sağlamak amacıyla Süleyman Çelebi (1377-1411) tarafından Bizans'a geri verilmişti. 1423 senesinde Venedik idaresine geçen Selanik, 1430'da Osmanlı topraklarına katılmıştı.[763]

[762] Predelli, **DVL**, s. 318-319.

[763] Delilbaşı, "Selanik'in Son Zaptı Hakkında Bir Tarih", s. 23-24.

Venedik çıkarlarını güvence altına almak ve Selanik bunalımına son vermek amacıyla Osmanlıya barış teklif etmişti. 4 Eylül 1430'da II. Murad (1421-1444) ile Venedikliler bir anlaşma müzakere etmişti. Bu anlaşmaya göre;

-İki taraf birbirlerine saldırmayacaklarını ve zarar vermeyeceklerini taahhüt etmekteydiler.

-Türk gemileri ve silahlı mürettebatı Gelibolu ve Osmanlı devletine ait yerler hariç olmak üzere ve Boğaz dışında kalan yerlerden başlamak suretiyle eskisi gibi muamele göreceklerdi. Silahlı Türk gemileri haricindeki gemiler Osmanlı toprakları dışında Venediklilerce dostça karşılanacaklardı. Venedik gemilerine de Türk topraklarında aynı şekilde davranılacaktı.

-Venedikli tüccarlar önceden olduğu gibi Türk hâkimiyetindeki yerlerde serbestçe ticaret yapabilecekti.

-Venedikliler Lepanto (İnebahtı) için 100 altın duka, Arnavutluk için 136 duka ödeyecek ve toplam 236 duka her yıl Eylül ayında Konstantinopolis'teki balyos tarafından Osmanlıya verilecekti.[764]

Tahta genç yaşta I. Mehmed'in (1444-1446) oturmasından istifadeyle Papa, Haçlı ittifakı oluşturmaya çalışmıştı. Önce bu ittifaka destek veren Venedik, bu ittifakın hayata geçmemesi üzerine Levanttaki çıkarlarını korumak için Osmanlıdan bir imtiyaz talep etmişti.[765]

Yapılan görüşmeler 25 Şubat 1446 tarihli bir anlaşma ile neticelenmişti. Bu anlaşmada yer alan tarafların birbirine saldırmayacağı, birbirlerinin mallarına zarar verenlerin cezalandırılacağı, Türk gemilerinin Venedik egemenliğindeki yerlerde dostça

[764] Predelli, **DVL**, s. 344-345.

[765] Turan, **Türkiye-İtalya İlişkileri**, s. 452-455.

karşılanması gibi çoğu hüküm 1430 senesinde yapılan anlaşmasının aynısıydı. Yeni anlaşmanın 1430 tarihli anlaşmadan farklı hükümleri şunlardı:

-Leponte ve Arnavutluk (Leş ve İşkodra) için 236 duka vergi ödenmesine devam edilecekti ancak vergi Eylül ayı yerine Şubatta ödenecekti.

-Tüccarlar serbest ticaret yapabilecek maddesine tüccarların kendi adına yada aracı olarak diğer devlet hakimiyetindeki yerlerden arzu ettikleri malları özgürce satabilecek ve satın alabilecek, tüccarların işlemedikleri bir suçta sorumlu tutulamayacak ifadesi eklenmişti.

-Esirlerden Hristiyan olanların iade edilmesi, kendi isteğiyle Müslümanlığı seçenlerin ise iade edilmeyip, yerine her bir esir için bin duka ödenmesi kararlaştırılmıştı.[766]

Sultan II. Mehmed, (1451-1481) potansiyel düşmanları ile anlaşmalar yaparak Bizanslıları politik olarak saf dışı bırakma politikası izlemekteydi. Böylece Konstantinopolis'in fethi için hazırlıklarına başlayabilecekti. Bu çerçevede, Sırp despotu ile barış anlaşmasını yenilemişti. Batı sınırlarını güvenceye aldıktan sonra Karamanoğlu İbrahim (1423-1464) ile yeni bir anlaşma yapmıştı. Venedik 1451'de Elçi Lorenzo Moro'yu 1446'da yapılan anlaşmayı yenilemek üzere görevlendirmişti.[767] 10 Eylül 1451 tarihinde yenilenen anlaşma 1446 tarihli anlaşmayla neredeyse aynı hükümleri içermekteydi. Her iki tarafın vatandaşlarının serbestçe ticaret yapabileceği, karşı taraftan kişilere ve mekânlara zarar verenlerin cezalandırılacağı, suçlunun yerine başkasının sorumlu tutulamayacağı, karşı tarafa sığınan isyancılarla kölelerin geri

[766] Predelli, **DVL**, s. 366-368.

[767] Theunissen, "Ottoman-Venetian Diplomatics: The Ahd-Names, The Historical Background and the Development of a Category of Political Commercial Instruments together with an Annotated Edition of a Corpus of Relevant Documents", s. 123.

verileceğine ilişkin maddeler korunmuştu. Bu anlaşma ile Venedik, saltanat değişikliği nedeniyle ticaretin aksaması veya engellenmesi ihtimalîne karşı barışı sürdürmek ve pazarlarını garantiye almayı amaçlamaktaydı. Diğer yandan, Venedik anlaşmanın yenilenmesiyle ihtiyaç duyduğu buğdayı Osmanlı'dan temin etme imkânına da kavuşmaktaydı.[768]

15. yüzyılda yaklaşmakta olan Osmanlı tehlikesini gören Venedik hem ekonomik hem de ticaret ağının güvenliğini sağlamaya yönelik adımlar atmıştı. Bu çerçevede, Osmanlı ile sulh içerisinde olma politikası izleyerek Nisan 1454 tarihinde Osmanlı ile bir anlaşma yapmıştı. Sözkonusu anlaşmanın hükümleri daha önce yapılan anlaşmalarla benzer maddeleri ihtiva etmekteydi. Venedik Cumhuriyeti'nin kısmen sadece açıklayıcı hükümler olarak ve gelecekte anlaşmazlıkları önlemek için gerekli görüp anlaşmaya eklediği ilave maddeler şunlardı: [769]

- Doç'un tebaası ve bayrağının koruması altına girenlerin Sultanın ülkesinin her yerinde ticaret yapmasına izin verilecekti. Venedik topraklarındaki Osmanlı tebaası da aynı haklara sahipti. Osmanlı hâkimiyetindeki yerlerde satışı gerçekleştirilen ve satın alınan emtiadan % 2 oranında vergi alınacaktı. Satışını yapma imkanı bulamadıkları ürünleri vergiye tabi olmadan arzu ettikleri yere nakledebileceklerdi.

- Ülkelerine dönerken ya da başka ülkelere seyahat ederken İstanbul'dan geçen tüm deniz taşıtları burada duraklayabilecek ve herhangi bir mukavemet ile karşılaşmaksızın seferlerine devam edeceklerdi.

- Hristiyanların mallarının Karadeniz üzerinden arzu edilen ülkelere satışı ve ülkelerden alışı gerçekleştirilebilecekti; sadece satışı yapılan emtia

[768] Turan, **Türkiye-İtalya İlişkileri**, s. 467-468.

[769] Selahattin Tansel, **Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askerî Faaliyeti**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1953, s. 195.

üzerinden %2 oranında vergi verilecekti ancak Müslümanlara ait emtianın başka ülkelere satışı gerçekleştirilmeyecekti; satış yapıldığı takdirde bu emtialara el konulacaktı.

- Venediklilerin yanında çalıştırdıkları gemi personelinin huzurunu bozacak eylemlerde bulunulmayacaktı.

- Pera sakinleri Venediklilere olan borçlarını ödemekle mükellef bulunmayacaktı.

- Konstantinopolis patriği Bizans döneminde Venediklilerin sahip olduğu yerlerden elde ettiği gelirleri almaya devam edecekti.

- Venedik eyaletlerindeki Osmanlı tüccarlarından Venediklilerin Osmanlı topraklarında ödediği vergiden daha fazla vergi alınmayacaktı.

- Venedik, limanlarında takibi ve onarımı yapılan Osmanlı gemilerinin güvenliği sağlanacak ve yardım edilecekti. Osmanlı da Venedik gemileri konusunda aynı hareket tarzını izleyecekti.

- Taraflar, birbirlerinin etki alanlarından kaçan araçlar, kişiler ve emtiayı karşılıklı olarak iade edeceklerdi.

- Osmanlı İmparatorluğu'nda bir mirasçı veya vasiyetname bırakmadan ölen Venediklilerin terekesi, Venedik ve Osmanlıda bu konuda kendisine yetki verilen görevlilerce ayrıntılı şekilde raporlanacak ve balyosun emanetine bırakılacaktı; balyosun bulunmadığı yerlerde terekenin kime verileceği netleşene dek orada bulunan bir Venediklinin kefaletinde olacaktı.

-Taraflar birbirlerinin düşmanlarına hiçbir şekilde yardım ve lütufta bulunmayacaklardı. Taraflar bu maddeyi çiğnediği takdirde zaruri önlemleri almakta özgür olacaklardı.

- Venedik tarafından İstanbul'da bir balyos görevlendirilebilecekti. Balyos Venedikliler üzerinde yargı yetkisiyle donatılmış olacaktı ve görevlerini yerine getirirken ihtiyaç halinde Osmanlı makamlarından yardım alacaktı.

- Taraflar, İstanbul'un Osmanlının eline geçmesinden önce birbirlerine verdikleri zararları tazmin edeceklerdi.

- Venedikliler, gümüş ticareti üzerindeki vergiden muaf tutulacak, İşlenmiş veya para haline getirilmiş gümüş Osmanlı topraklarında serbestçe alınıp satılabilecekti.Ancak paralar piyasaya sürülmeden önce darphaneye getirilecek ve burada denetlenecekti. İşlenmemiş gümüş ise imparatorluk darphanesinde damgalattırılmak zorundaydı.

- Konstantinopolis'in düşmesinden önce Osmanlıların Venediklilere akdettiği borçlar tahsili sağlanarak iptal edilecekti.[770]

1454 tarihli anlaşma akdedilmiş olsa da Osmanlı-Venedik ilişkileri tam anlamıyla düzelmemişti. Venedik çıkarları doğrultusunda bazen Osmanlılara karşı ittifak bazen de dostluk politikası izlediği için Osmanlı bu devlete karşı temkinli yaklaşmıştı. Fatih'in 1461 senesinde Trabzon'u fethi Osmanlı'ya karşı ittifak teşebbüslerini hızlandırmıştı. Venedik bütün Hristiyanların katıldığı bir birlik oluşturmak istemişti. Ancak buna muvaffak olamamıştı. Osmanlıların Sırbistan ve Mora seferleri sonucunda Osmanlı ile Venedik sınır komşusu olmuştu. Osmanlılar 1463'ten beri karada ve denizde durmadan Venedik ve müttefiklerine karşı savaşmak zorunda kalmışlardı. Tarihe 463-1479 Osmanlı Venedik Savaşı olarak geçen bu uzun savaşta

[770] Johann Wilhelm Zinkeisen, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Ed. Erhan Afyoncu, Yeditepe Yay. , İstanbul, 2011, s. 25-26.

Venedikliler Osmanlılara karşı Macarlar, Karamanlılar ve Akkoyunlular ile ittifak kurma çabası içine girmişlerdi.[771]

Fatih Sultan Mehmed Venedik seferine son vermek amacıyla birtakım tedbirler almıştı. Bu çerçevede, Arnavutluk sorununu halletmek üzere harekete geçmişti ve 1478 yılında Akçahisar'ı[772] kuşattı. Aynı yıl Venedik topraklarına büyük bir akın düzenlemişti. Venedik kuvvetleri dağıtılmış ve büyük tahribata uğramıştı. Osmanlının yaptığı baskı arttınca Venedikliler müttefikleri tarafından terkedilerek Osmanlıya karşı yalnız bırakılmıştı.[773]

Osmanlı akınlarından endişelenen, ticarî çıkarları tehlikeye giren ve iki tarafı da yoran bu uzun savaşın sona ermesi için Venedik Cumhuriyeti Osmanlıya elçi göndererek, bir anlaşma yapmaya muvaffak olmuştu. Uzun süren müzakerelerden sonra 26 Ocak 1479'da anlaşma yapılmıştı. Sözkonusu anlaşmanın maddeleri ile 1456 yılındaki anlaşmayla neredeyse aynıydı. 1479 yılında yapılan anlaşmanın diğer anlaşmalardan farklı olan hükümleri ise şöyleydi;

- Venedik, İşkodra ve çevresini terk edecek, Kroya, Limnos Adası, Negroponte, Mora'da Maina ile muharebe esnasında ele geçirdiği toprakları Osmanlı idaresine bırakacaktı. Ancak savaş esnasında buralara yığmış olduğu silah ve mühimmatlarını

---

[771] Şerafettin Turan, "Fatih Mehmet-Uzun Hasan Mücadelesi ve Venedik", **Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi,** C. 3, S. 4-5, 1967, s. 69-72.

[772] Akçahisar: Arnavutluk'ta Osmanlı döneminde Akçahisar adıyla anılan tarihi bir kasaba ve kale.

[773] Tansel, **Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askerî Faaliyeti**, s. 211.

herhangi bir engelleme olmaksızın alabilecekti. Osmanlı ise Arnavutluk, Dalmaçya ve Mora'da Venedik'ten aldığı toprakları iade edecekti. İki devlet arasında savaş öncesi sınırları belirlemek ve bu sınırlara geri çekilmek için yeni görüşmeler yapılacak ve bu görüşmeleri yapmak üzere iki taraftan da birer temsilci görevlendirilecekti.

- Venedik, şap iltizamından doğan borcu 100 bin duka altınını 2 yıl içerisinde ödeyecekti.

- Venedik Osmanlı İmparatorluğu topraklarında serbestçe alım satım yapabilecekti. Bunun karşılığında da her yıl 10 bin duka altın ödeyecekti.

- Venedik tabiyetindekilerin yargısal işlemlerini yürütmek için Konstantiniyye'de bir balyos bulunduracaktı.[774]

Venedik bu barış anlaşmasıyla en önemli hedefini gerçekleştirmekte ve doğu ticaretindeki ayrıcalıklarını korumayı başarmıştı. Osmanlı ise Venedik'i Ege'den ve Arnavutluktan uzaklaştırmıştı.

Fatih'in ölümünden sonra yerine geçen oğlu II. Bayezid (1481-1512) ile Venedikliler barışı sürdürmek amacıyla elçi Antonio Vittorini'yi görevlendirmişti ve Ocak 1482'de yeni bir anlaşma yapılmıştı.[775]

Sultan Bayezidle Venedik arasında yapılan anlaşmanın maddeleri aşağıda sunulmaktadır:

- II. Mehmed'le yapılan sulh antlaşması teyit edilmekteydi.

- Ticaret yapmanın karşılığı her yıl 10 bin duka altın olarak belirlenen tutar ödenmeyecekti.

[774] Zinkeisen, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, s. 310.

[775] **I libri Commemoriali Della Repubblica di Venezia Regesti**, Ed. Ricardo Predelli, C. 5, A Spese Della Societa, Venedik, 1901, s. 241.

- Venediklilerin vermeye mültezim olduğu 100 bin duka altına baliğ borcun kalanı 50 bin duka üç parçada ödenebilecekti.

- Venedik'in malları için % 5 olarak uygulanan vergi % 4'e çekildi.

- Venedik balyosunun İstanbul'da yaşamasına izin verilecek ve Venedik toplumu üzerindeki yetkisinin tanınacak ve ihtiyaç halinde subaşından[776] yardım isteme hakkı devam edecekti.

-Sınırlar II. Mehmed zamanında elçi Nicola Cocco'ya verilen sınırnamedeki gibi savaş öncesi haline getirilecekti.

- Vasika[777] kalesi ve Polisa adlı yerler sınırlarıyla ve nahiyeleriyle Venedik'in tasarrufunda olacak ve Osmanlı buralardan haraç talep etmeyecekti.

- II. Mehmed ve II. Bayezid zamanında esir düşen bütün Venedikliler serbest bırakılacaktı. [778]

[776] Subaşı: Eski Türk devletlerinde genellikle bir memuriyet adı olarak kullanılmasına rağmen subaşılık çoğunlukla askeri bir terimi ifade etmektedir. Subaşı, Osmanlılardan önceki Türk devletlerinde ordu komutanı ve başkumandan vazifesini ifa ederken, zamanla önemini yitirmiş, köy, kasaba, kazâ, sancak ve diğer büyük merkezlerde emniyet ve asayişi sağlamakla görevlendirilmiştir. Bkz. Alaaddin Aköz, Doğan Yörük,"XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı'ndaki Taşra Görevlileri", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 14, 2004, s. 107-132

[777] Vasika (Vatika) Mora'da Monemvasia yakınlarında bulunmaktadır. Bkz. Theunissen, "Ottoman-Venetian Diplomatics: The Ahd-Names, The Historical Background and the Development of a Category of Political Commercial Instruments together with an Annotated Edition of a Corpus of Relevant Documents", s. 665

[778] Zinkeisen, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, s. 374.

Bu anlaşma daha önceki barış antlaşmalarının teyidiydi. 1482 anlaşmasıyla tek taraflı bir ayrıcalık ve barışçıl ilişkiler bahşedilmiş olup, bir kapitülasyona örnek teşkil etmektedir.

2.3.10 Celayirliler ile İlişkiler

1358 yıllarında Tebriz'in kontrolünü aldıktan sonra Celayirli hükümdarı Şeyh Üveys (1356-1374) Ceneviz ve Venedik ile ticareti canlandırmaya çalışmıştı. Cumhuriyet ve Tebriz arasında ilişkileri yeniden tesis etmek amacıyla Şeyh Üveys 1369'da Venedik'e elçi tayin etti ve elçi ile bir mektup göndermişti.[779] Mektupta Şeyh Üveys hükmettiği toprakların güvenli olduğunu ve güçlü ticarî ilişkiler geliştirmekten onur duyduklarını belirterek Venedikli tüccarları Tebrize davet etmekteydi. [780]

Venedik Ağustos 1370'te Celayir Sultanına gönderdiği cevabı mektupta, Trabzon'daki Venedikliler, Celayirli Sultana ticaret kervanlarına izin vermeleri için iki yıl bekledikleri için sultanının güvencesini inandırıcı bulmadıklarını belirtmişlerdi.[781] Şeyh Üveys, 1373'te Venedik tüccarlarını Karadeniz'den Tebriz'e giden kervan yollarının açık ve güvenli olduğuna ikna etmek amacıyla tekrar Trabzon'daki Venedik balyosuna yazmıştı. Sultan, kervanları engelleyecek veya yağmalayacak herkesi cezalandıracağına dair güvence vermekteydi.[782] Bununla birlikte, Venedik, Sultan'ın vaatlerine ikna olmamış ve Celayirli Sultan'a cevap vermemişti. Venedikliler Tebriz'e

[779] Patrick Wing, **The Jalayirids,: Dynastic State Formation in the Mongol Middle East**, Edinburg University Press, Edinburg, 2016, s. 119.

[780] Predelli, **DVL**, s. 158.

[781] Predelli, **DVL**, s. 159.

[782] Predelli, **DVL**, s. 163.

yolculukları için yeterli teminat alamayınca daha iyi bir zamanları beklemeye karar vermişlerdi. Şeyh Üveys Venedik ile ticaret kanallarını yeniden açma imkânı bulamamıştı.[783]

2.3.11 Timurlular İle İlişkiler

Timurlular 14. yüzyılın sonlarında Karadeniz kıyılarının bazı bölgelerine hâkim olmak için hem karada hem de denizde savaşan güçlerin siyasi sahnesinde yeni bir oyuncu olarak ortaya çıkmıştı.[784]

Timur'un Bağdat'ı ele geçirdikten sonra Memluklerle ilişkileri, Doğu Anadolu'ya seferleri, Levantta ticaret yapan tacirler ve bölgedeki temsilciler aracılığıyla iletilen bilgiler Avrupa'nın Timur hakkında bir fikir sahibi olmasını sağlamıştı. Venedik Timur'un Ortadoğu'ya ilk seferi sırasında Osmanlı ile Timur arasında çatışma çıkma ihtimalîni öngörmüştü. Timur'un ilerleyişine ilişkin raporlar, Kafkasya'daki ilk yıkım kampanyalarından sonra 1394 yılı Temmuz ayında Venedik Senatosu Osmanlı Timur çatışması ihtimalî üzerinde görüşme yapmıştı. Ayrıca, Bizans İmparatoru II. Manuel'i, (1391-1425) Bayezid'in Timur'un faaliyetlerinden rahatsız olduğunu ve çatışma ihtimalî bulunduğunu belirterek Osmanlılara karşı dik durmaya çağırmıştı.[785]

---

[783] Wing, **The Jalayirids,: Dynastic State Formation in the Mongol Middle East**, s. 120.

[784] Nagy Pienaru, "The Timurids and the Black Sea", **From Pax Mongolica to Pax Ottomanica, War**, **Religion and Trade in the Northwestern Black Sea Region (14th–16th Centuries)**, Ed. Ovidiu Cristea Liviu Pilat, Brill, Leiden, 2020, s. 113.

[785] Freddy Thiriet, **Regestes Des Deliberations Du Senat De Venise Concernant La Romanie**, C. 1, Mouton, Paris-La Haye, 1958, s. 203.

1394 tarihli Senato görüşmesi öncesine ait Venedik-Timur ilişkine dair Batılı kaynaklarda herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Doğu'da güçlü bir devletin ortaya çıkması Venedik'i Karadeniz'deki ticareti açısından endişelendirmişti. Bu sebeple, Venedik Altın Orda İmparatoru Toktamış Han'a güvenliğin sağlanmasına ilişkin talepte bulunduğu mektuplar iletmişti.[786] 1395'te Tana, Timur'un birlikleri tarafından ele geçirilmeden önce burada ticaret kolonileri olan Venedikliler, Cenevizliler, ve Katalanlarında içinde bulunduğu bir heyet Timur'u ziyaret etmişti. Heyet mahallelerinde güvenli şekilde yaşamaları konusunda yardımcı olunması ve ticaret faaliyetlerine devam etmeleri için izin verilmesini arzu ettiklerini dile getirmişti. Timur heyetin isteklerini kabul edeceğini açıklamıştı.[787] Bu dostane güvenceye rağmen Timur, Altın Orda coğrafyasıyla Avrupa arasındaki ticaretin gerçekleştiği işlek limanın bulunduğu Tana şehrini ele geçirip yağmalamıştı. Heyeti şehre geri getiren Timur'un temsilcisinin, yaklaşmakta olan saldırı için casusluk yaptığı ortaya çıkmıştı.[788] Saldırının özellikle Avrupalılara karşı herhangi bir düşmanlıktan ziyade, Timur'un Altın Orda hanlığının ekonomisini mahvetme politikasından kaynaklandığı öne sürülmüştü. Yağma sırasında tahrip olan yalnızca Venedik mülkleri değildi, Altın Orda'nın birbirini takip eden hanlarının topluluğa verdiği ayrıcalıklar da tahribata uğramıştı.[789] Tana'nın

[786] Musa Şamil Yüksel, "Timur'un Yükselişi ve Batı'nın Diplomatik Cevabı, 1390-1405", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 18, 2005, s. 233.

[787] Louis de Mas Latrie, "Privilège commercial accordé en 1320 à la République de Venise par un roi de Perse faussement attribue a un roi de Tunis", s. 138-139.

[788] Adam Knobler, **Mythology and Diplomacy in the Age of Exploration**, Brill, Leiden, 2017, s. 23–4.

[789] Thiriet, **RDSV**, C. 1,s. 217.

yağmalanması Avrupalılar tarafından uzunca bir süre unutulmamıştı. Nizamüddün Şami Zafername adlı eserinde bu olaydan şöyle bahseder. [790]:

"*Emir Timur Azak Hisarına gelerek bütün o vilayeti eline geçirdi. Evlerini yaktı, vilayetin Müslümanlarını ayırarak serbest bıraktı. Bütün kafirleri kılıçtan geçirdikten sonra oradan göç etti."*

Ocak 1401'de Venedik Senatosu, Yakın Doğu'daki Timur operasyonları hakkında yeni raporlarla alarma geçmişti, Girit'teki temsilcilerine Timur'un manevraları hakkında güncel bilgiler göndermeleri ve İskenderiye'deki konsolosuna Timur şehre ulaşırsa Girit'e çekilmesi talimatını vermişti. 1401 yılında Timur ordusu Şam'ı yağmaladığında hem Venedikli hem de Katalan tüccarlar kayıplara uğramıştı. Hıristiyan âlemini Osmanlı sultanından kurtarmaktan elde edilecek fayda son derece önemli olsa da Timur potansiyel olarak daha büyük bir tehlikeyi temsil etmekteydi ve Anadolu'daki varlığı tüm Hıristiyan güçler için ciddi bir ikilem oluşturmaktaydı.[791]

Ankara Savaşı'ından önce 8 Mayıs 1402'de, Venedik Senatosu, Venedik'in mallarını korumak için bir filonun gönderilmesi, Osmanlı Sultanı Bayezid ile Timur çatışırken bu durumdan yararlanılması ve Konstantinopolis'e cesaret verilmesi konusunda tavsiyelerde bulunmuştu. Ancak bu öneriler reddedilmişti.[792] 1402 yazının sonlarında, Timur'un Hıristiyan güçlere karşı iyi niyetli olduğu ve onlarla sürekli barış istediği yönünde söylentiler çıkmıştı; Konstantinopolis'ten gelen Timur'un II. Manuel'e

[790] Nizamüddin Şami, **Zafername**, Çev. Necati Lugal, Türk Tarih Kurumu Yay. , Ankara, 1987, s. 196.

[791] Peter Jackson, **The Mongols and the West**, s. 241.

[792] Freddy Thiriet, **Regestes Des Deliberations Du Senat De Venise Concernant La Romanie**, C. 2, Mouton, Paris-La Haye, 1959, s. 27.

Osmanlıya kaptırdığı tüm toprakları geri vermeyi teklif ettiği bir rapor, Batı'da hatırı sayılır bir iyimserliğe yol açmıştı. Kuşkusuz bu nedenle, Levant'ta hayati çıkarları olanlar dışındaki diğer devletler yeni gelenle temas kurma niyetindeydi.[793]

22 Eylül 1402'de Ankara'da yaşanan olayları haber alan Senato, Çanakkale Boğazına filo gönderilmesi ve Gelibolu'nun satın alınması imkânlarını araştırmaya karar vermişti.[794] Ancak ertesi gün Senato bu kararı iptal etmiş ve eldeki tüm savaş gemilerinin Çanakkale Boğazına ve Gelibolu önlerine gönderilerek gelişmelere göre hareket etme hususunda mutabakata varmıştı. Ayrıca bölge Timurlular tarafından işgal edildiği takdirde Gelibolu'nun satın alınabilmesi amacıyla Balyos vekili Bertucio Diedoya 20.000 dukaya kadar harcama yetkisi verilmişti. [795]

Senato 17 Ekim tarihinde Timur'la barış şartlarının görüşülmesine karar vermiş ve Venedik'in Girit'teki tebaası Moğol yetkilileri ile müzakere başlatmak amacıyla talimatlandırılmıştı.[796] Öte yandan Timur'un Ankara'daki zaferini müteakip askerî harekâtlarının Anadolu'nun ötesine geçmeyeceği ve Avrupa tehdidinîn azaldığı sonucuna varılmıştı. Bunun üzerine Venedik Osmanlı yenilgisinin yarattığı siyasi boşluktan yararlanıp Gelibolu'yu işgal etmeye karar vermişti. Senatonun işgal kararından iki hafta sonra Süleyman Çelebi'nin elçisi Bizans ve Venedik ile anlaşma yapmak üzere Venedik'e gelmişti. 1403 yılında Gelibolu'da Süleyman Çelebi, VII.

[793] Peter Jackson, **The Mongols and the West**, s. 242-243.

[794] Thiriet, **RDSV**, C. 2,s. 30.

[795] Thiriet, **RDSV**, C. 2, s. 31.

[796] Thiriet, **RDSV**, C. 2, s. 31.

Ioannes, Venedik, Ceneviz, Rodos ve diğer Hıristiyan Devletler arasında anlaşma yapılmıştı.[797]

Timur tehdidinîn azalması ile Karadeniz havzasında Venedik ticareti yeniden canlanmıştı. Timur'un Anadolu'dan hızlı bir şekilde çekilmesi Venedik hükümetini Timur'a karşı bir politika geliştirme zorunluluğundan kurtarmıştı.[798]

Timur ticaretin devlete önemli gelir sağladığının bilincindeydi. Bu sebeple Semerkand'ı dünyanın en iyi kenti yapmak için ticareti teşvik etmişti. Tüccarları koruma politikası Şahruh zamanında da sürdürülmüştü. [799] Hem Timur hem de Şahruh, tüccarların serbest geçişini ve transit malların güvenliğini sağlayarak uluslararası ticareti geliştirme niyetini Hıristiyan ve İslam devletlerinin liderlerine yönelik mesajlar da gönderdiler.[800]

2.3.12 Akkoyunlular ile İlişkiler

Ortaçağ boyunca, güçlü Müslüman devletler tarafından tehdit edilen Hıristiyan güçler, çok defa, uzak ve az bilinen Doğu ülkelerinden bir hükümdara intikamlarını alma umudu bağlamışlardı. Beklentiler önce Moğollar, sonra da Timur'un (1370-1405) gerçekleştireceği yönünde olsa da çeşitli sebeplerle bu mümkün olamamıştı. Osmanlı topraklarının genişlemesi ve ticaretlerine zarar gelmesi endişesi birçok Avrupa

[797] George T. Dennis, "1403 Tarihli Bizans-Türk Antlaşması", Çev. Melek Delilbaşı, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,** C. 29 S. 1–4, 1978, s. 160.

[798] Rota, **Under Two Lions: On the Knowledge of Persia in the Republic of Venice (c 1450–1797**), s. 27

[799] İsmail Aka, **Timur ve Devleti**,Ankara, 2000, s. 128.

[800] Pienaru, "The Timurids and the Black Sea", s. 132.

devletinin Pers coğrafyasında hâkimiyeti elinde bulunduranlarla temasa geçilmesinde etkili olmuştu. Osmanlıların topraklarını genişletmesinden en çok zarar görenlerden biri de Venedikti. 15. yüzyıl boyunca, Osmanlıya karşı bir dizi başarısız savaş, Venedik anakarası dışındaki topraklarının büyük bir bölümünün kaybedilmesine neden olmuştu.[801]

Akkoyunlular, ekonomik durumlarını iyileştirmek amacıyla ticareti teşvik etmişler ve devamlılığı sağlamak için de uğraş vermişlerdi. Akkoyunlu hükümdarlarından Uzun Hasan (1453-1478), ticareti geliştirmek için çok sayıda düzenleme yapmıştı. Akkoyunlular'ın idaresindeki çoğu şehir önemli ticaret merkezlerinden olup, çok sayıda malın ticareti yapılmaktaydı. Akkoyunlular uluslararası ticareti geliştirmeye önem vererek, ticaret yollarını hâkimiyetleri altına almaya çalışmışlardı. Bu bağlamda, Trabzon şehri Akkoyunlu tacirlerinin Karadeniz'e çıkış yolu idi. Akkoyunlu tüccarlar, burada özellikle ipek ve doğuya özgü malları almaya gelen başta Venedik ve Ceneviz olmak üzere Avrupalı tüccarlar ile temas kurmaktaydı. Akkoyunlu tüccarlar, Trabzon ticaretinden büyük gelir elde ederek Kırım'daki ticaret merkezleri ile ticarî ilişkilerini yürütmekteydi.[802] Akkoyunlu toprakları Venedik'in ticaret trafiğine çok uygun bir konumdaydı ve Venediklilerin sözkonusu bölgeye olan ilgileri yeni değildi. Venedikliler bu kıymetli güzergâhı ihmal edemezdi ve burayla ticareti teşvik etmek için bölgenin hâkimi kral, emir ve sultanlar ile ticarî imtiyaz sağlayan antlaşmalar yapmaktaydı. 15. yüzyıl ortalarından itibaren Venedik-Pers

[801]Giorgio Rota, "Diplomatic Relations Between Safavid Persia and the Republic of Venice: An Overview, **Türkler,** Ed. Hasan Celal Güzel, Cem Oğuz ve Osman Karatay, C. 2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 580.

[802] Kazım Paydaş, "Ak Koyunlular Döneminde Ticaret", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 23, S. 36, 2004,s. 213.

diplomatik ilişkileri yoğun olmuştu. 1463-1474 yılları arasında Akkoyunluların (1453-1478) sarayına Venedik tarafından beş elçi (Lazaro Quirini, Caterino Zeno, Josaphat Barbaro, Paolo Ognibene ve Ambrogio Contarini) gönderilmişti.[803]

Uzun Hasan ile Osmanlı arasındaki ilk kırılma 1461 tarihinde Sultan II.Mehmet'in Trabzon seferinde yaşanmıştı. Uzun Hasan, Trabzon limanı sayesinde Venedik ve diğer Avrupalı devletlerle ticarî münasebetlerini yürütmekteydi. Ancak Trabzon limanı ticarî ve stratejik bakımdan Osmanlılar için de son derece önemliydi ve Osmanlı tarafından ele geçirilmişti.[804] İkinci kırılma ise Sultan II.Mehmet'in Karamanoğlu topraklarına yürümesi nedeniyle olmuştu. Bu gelişmeler Venedik ile Uzun Hasan arasında Osmanlıya karşı ittifak sağlamak için gerekli ortamı sunmuştu.[805] 15. yüzyılın ortalarında Venedik Cumhuriyeti, Memlükler gibi Akdeniz havzasının geleneksel büyük güçlerinden biri ve orada bir istikrar faktörüydü. Halen İtalya anakarasında yayılmakta olan Venedik 1453'ten sonra denizaşırı topraklarında Osmanlıların artan yayılmacılığıyla karşı karşıya kalmış ve bu durum iki devletin sınırlarını bir dizi cephede doğrudan temas eder hale getirmişti. Cumhuriyet, Osmanlı'nın Venedik toprakları üzerindeki iddialarını meşru kabul edemezdi. Bu sebeple, II. Mehmed'e savaş ilan ederek yeni fetihler yapmaktan ziyade kendi siyasi ve ticarî çıkarlarını korumaya çalışmıştı.[806]

---

[803] Berchet, **La Repubblica di Venezia e la Persia**,s. 9.

[804] Ebu Bekr-i Tihrani, **Kitab-ı Diyarbekriyye**, Çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yay. , Ankara, 2014, s. 249.

[805] Turan, "Fatih Mehmet-Uzun Hasan Mücadelesi ve Venedik", s. 67.

[806] Halil İnalcık, "The Ottoman Turks and the Crusades (1451-1522)", **A History of the Crusades**, The Impact of the Crusades on Europe, Harry W. Hazard, Norman P. Zacour, C. 6, The University of Wisconsin Press, Wisconsin, s. 325.

2 Aralık 1463'te Venedik Senatosu Karamanoğulları ve Akkoyunlularla ittifak yapılmasına karar vermişti. İttifak görüşmelerini gerçekleştirmek üzere elçi olarak Andreas Cornaro'yu (d.1419-ö.1473) Karamanoğullarına, Lazaro Quirini'yi Akkoyunlulara göndermişti.[807]

15 Şubat 1464'te Venedik Senatosu Uzun Hasan'a mektup yazılması ve Osmanlı'ya karşı Venedik donanmasının hazır olduğunun bildirilmesi konusunda mutabakata varmıştı.[808] Haberler üzerine Uzun Hasan'da Venedik'e bir mektup göndermeye karar vermiş ve Kâtip Mehmed isimli elçiyi Venedik'e göndermişti. Elçi Uzun Hasan'ın 60.000 atlıdan oluşan ordusuyla Mart ayında Osmanlıya karşı harekete geçeceğini ve zaruret halinde dahi olsa Osmanlı ile barış yapmayacağına dair güvence verilmesini istemekteydi.[809]

26 Eylül 1464'te Venedik Senatosu Uzun Hasan ile ittifak yapılmasına karar vermişti. Sözkonusu karar bir mektupla Akkoyunlu hükümdarına bildirilecekti. Böylece ittifak resmiyet kazanmış olmuştu.[810]

II. Mehmet, 1470'te Eğriboz'u aldıktan sonra, bu yeni ve önemli fetih için Avrupalı hükümdarların Venedik'in yardımına koşacaklarından şüphe ederek, Venedik'e barış önerileri sunmuştu. Ada 264 yıldır Venediklilere aitti ve burası doğuda Venedik'in hâkimiyetindeki en kıymetli yerlerden biriydi. II. Mehmet Venedik ile barış

[807] Berchet, **La Repubblica di Venezia e la Persia**, s. 102-103.

[808] Malipiero, **Annali Veneti Dall'anno 1457 Al 1500 Del Senatore Domenico Malîpiero ; Ordinati E Abbreviati Dal Senatore Francesco Longo, Archivio Storico Italiano,** s. 25.

[809] Turan, "Fatih Mehmet-Uzun Hasan Mücadelesi ve Venedik", s. 75-76.

[810] Berchet, **La Repubblica di Venezia e la Persia**, s. 105.

yapmak istemiş ancak anlaşma şartları Venedik tarafından reddedilmişti.[811] Venedik, Akkoyunlu Uzun Hasan ile ittifak kurmaya mecbur kalmıştı. Uzun Hasan ise kendisinde ateşli silahlar olmadığından Venedik'ten gelecek ateşli silahlara oldukça önem veriyordu.[812] Venedik Elçisi Lazaro Quirini Akkoyunlu sarayından ayrılırken beraberinde Uzun Hasan'ın elçisi de bulunaktaydı. Akkoyunlu hükümdarı elçisi vasıtasıyla Venediklilere bir de mektup iletmişti. Uzun Hasan 2 Ağustos 1470 tarihli mektubunda; II. Mehmet'ten başka düşman ve engelin olmadığını, onun da hâkimiyetini elinden almanın kolay olduğunu, kendileriyle ittifak kurulursa Venedik donanmasının ve Akkoyunlu ordusunun gücü sayesinde Osmanlı'nın Asya ve Avrupa'da sahip olduğu hâkimiyetten mahrum bırakılacağını bildirmekteydi. [813]

Venedik Uzun Hasan'ın elçisine 7 Mart 1471'de Akkoyunlu hükümdarına yardıma her zaman hazır olduklarını ve Akkoyunlularla dostluğunun çok değerli olduğunu söylemişti. Aynı zamanda bu dostluğu teyit etmek ve pekiştirmek için Senato İran'a bir elçi göndermeye karar vermişti. Venedik elçisi Caterino Zeno Akkoyunlu ülkesine gönderilmişti.[814] Zeno'nun da gelişiyle Uzun Hasan, Osmanlıya karşı harekete geçmek için ihtiyacı olan silahları temin etmek amacıyla Venedik'e elçi göndermişti. Bu talep olumlu karşılanmış ve 1473'te Venedik elçisi Josaphat Barbaro (1413-1494) Uzun Hasan'ın istediği silahlar ile bu silahları kullanacak uzmanları Akkoyunlu ülkesine götürmekle görevlendirilmişti. Barbaro, Osmanlı ile Uzun Hasan'ın barış görüşmelerine

[811] Malipiero, **Annali Veneti Dall'anno 1457 Al 1500 Del Senatore Domenico Malîpiero ; Ordinati E Abbreviati Dal Senatore Francesco Longo, Archivio Storico Italiano**, s. 49-51.

[812] Turan, "Fatih Mehmet-Uzun Hasan Mücadelesi ve Venedik", s. 90.

[813] Malipiero, **Annali Veneti Dall'anno 1457 Al 1500 Del Senatore Domenico Malîpiero ; Ordinati E Abbreviati Dal Senatore Francesco Longo, Archivio Storico Italiano**,s. 68.

[814] Berchet, **La Repubblica di Venezia e la Persia**, s. 6.

engel olunması, bazı koşullarda ise barışa Venedik'i dahil etmeye çalışması ile talimatlandırılmıştı. Buna göre; Anadolu Uzun Hasan'a bırakılmış, Çanakkale Boğazı'ndan başlayarak Çanakkale dahil Ege kıyısı Venediklilere verilmişti, Karadenize serbestçe giriş çıkış ve ticarî imtiyazlar sağlanırsa Venedik'in barışa razı olabileceği elçi Barbaro'ya bildirilmişti. Elçiye verilen talimatlardan da anlaşıldığı üzere başından beri Venedik ticarî çıkarlarını koruma gayesi ile hareket etmekteydi.[815]

Ateşli silahlar ve yardım malzemelerinin İran'a giden yollar Osmanlı tarafından işgal edildiği için Uzun Hasan'a ulaşması gecikmişti. Silahlar Otlukbeli Savaşı'ndan sonra ancak ulaşabilmişti.[816] 11 Ağustos 1473'te Uzun Hasan Otlukbeli'nde Osmanlılar ile yaptığı savaşı kaybetmişti. Buna rağmen Uzun Hasan pes etmemiş, Osmanlı'ya karşı tekrar harekete geçme isteğini Venedik'e mektuplar ile iletmekteydi. Venedik, Akkoyunlu ülkesine Paolo Ognibene'yi elçi olarak tayin etmişti. Yeni elçinin görevi müttefikliği devam ettirmek ve Akkoyunlu hükümdarını Osmanlı ile savaşa teşvik etmekti. Ancak Uzun Hasan'ın verdiği sözlere rağmen II. Mehmed ile bir daha karşılamaya yaklaşmamıştı. [817] Uzun Hasan'ın ölümüyle Venedik'in son umudu da sona ermiş ve 1479'da Venedik Osmanlı ile barış yapmıştı. [818]

Sonuç olarak, Venedik diplomasi becerisi, ustaca kurgulanmış ticarî uygulamaları ve ekonomik pragmatizmi sayesinde Kuzey İtalya'da bir tüccar şehri olmaktan çıkıp geniş bir Akdeniz imparatorluğunun başkenti olmuştu. Venedikli tüccarlar ticarî faaliyetlerini Doğu Akdeniz çevresinde genişletirken, tüccarlarını ve ticarî çıkarlarını ticaret yaptığı yöneticilerle müzakere ederek korumaya çalışmıştı. Bu

[815] Turan, "Fatih Mehmet-Uzun Hasan Mücadelesi ve Venedik" s. 102-103.

[816] Berchet, **La Repubblica di Venezia e la Persia**, s. 11.

[817] Turan, "Fatih Mehmet-Uzun Hasan Mücadelesi ve Venedik", s. 123-126.

[818] Berchet, **La Repubblica di Venezia e la Persia**, s. 21.

müzakerelerin neticesinde elde edilen imtiyazlar, tüccarların statüsü ve hakları, ilgili bölgedeki tüccar topluluklarının idaresi ile tüccarlar ve toplumlar arası ilişkilerin düzenlenmesine ilişkin farklı yasal mekanizmalar ve yerel halk arasındaki etkileşimi göstermektedir. Avrupa'daki diğer birçok şehrin aksine en başından beri kârı her şeyin üstünde tutan Venedik'in önceliği askerî avantajlardan ziyade ticarî avantajlar elde etmekti. Venedik bunu tüccarların güvenli bir şekilde hareket edebileceği uluslararası yükümlülükler ve imtiyazlar ağı yaratarak başarmıştı. 12. yüzyıldan itibaren uzun anlaşmalar ve ayrıcalıklar dizisi, Venedikli tüccarın ticaret güzergâhındaki ticarete konu her olayda haklarını korumasına yardımcı olmuştu. Böylece, Venedikli tüccar yabancı bir ülkede kendi menfaatlerini korumaya çalışan bir hukuk sisteminin parçası olmuştu.

Venedik'in ticarî faaliyette bulunduğu devletlerle yapmış olduğu anlaşmaları incelediğimizde ticarî çıkarlarının anlaşma maddelerine ne şekilde yansıdığı açıkça görülmektedir. Deniz ticaretini ilgilendiren antlaşmalarda bile garantiler hep aynıydı. Venedikliler anlaşmanın diğer tarafı olan devletin hâkimiyetindeki yerlerde araziler, binalar, bir veya birden fazla depo, birkaç ev bloğundan oluşan bir sokak, han, hamam ve pazar yeri tahsis edilmesini sağlayarak kendi ticarî bölgesini anlaşma ile güvence altına almaktaydı. Bazı anlaşmalarda sözkonusu bölgeler Venedik tarafından görevlendirilen yetkilinin idaresindeydi. Ticaret kolonilerindeki balyos ve konsoloslar doçu temsil ediyordu ve Venedik hukuk kurallarının uygulanmasından sorumluydu. Bu ayrıcalıklı statünün elde edilemediği durumlarda, Venedik tebaası arasındaki davalarda söz konusu imtiyazların sağlanması için her türlü çaba gösterilmekteydi.

Ticarî ayrıcalıklar, belirli mallar için vergi muafiyetlerini veya indirimli gümrük vergilerini içermekteydi. Önemli Akdeniz ticaret bölgelerinde, bazen genel ölçekte, bazen sadece bireysel mallar veya mal grupları için vergi oranı indirimi veya vergiden muafiyet elde etmek mümkün olmuştu. Ayrıca, Venedik'in ticarî stratejisinin mihenk

taşı olan kendi ağırlık ve ölçülerinin kullanılması uygulanması, Venedikli tüccarlar için günlük işlerin yürütülmesinde yadsınamaz bir avantaj sağlamıştı. Diğer yandan, gemi enkazlarının çalınmasına karşı mücadele, ardından geminin kaybı, kıyı halklarının kargo kaybı Ortaçağ'ın tüm denizcilerin muzdarip olduğu başlıca sorunlardandı. Akdeniz kıyılarından korsanlığın kökünü kazımak Venediklilerin her zaman bir hedefi olmuştu. Bu sebeple, antlaşmaların her yerinde malların korunması ve yabancı bir ülkede ölen kişilerin vasiyetlerinin yasal geçerliliğinin tanınması konusunda ısrarcı olundu. Uluslararası trafik riskliydi ve tüccarın yolculuk sırasında hayatını kaybetme olasılığı göz ardı edilmedi. Bu nedenle Venedik politikasının amaçlarından biri, tebaasından birinin yurtdışında ölmesi durumunda mal varlığına el konulmasını önlemekti. Venedik'in bakış açısından bir Venediklinin mirası, nerede ölürse ölsün, hiç şüphesiz kendi yurdunda ölmüş gibi muamele görmeliydi. Bu çerçevede, vasiyetin tanınması, mirasa konu varlıkların korunması ve devri için Venedik temsilcisinin müdahalesine ilişkin maddelerin anlaşmada yer almasına özen gösterilmekteydi.

İkili anlaşmalarda tesis edilen imtiyazların çoğu mütekabiliyet arz etmekteydi. Bu da ticaretin refahı açısından Venediklileri akdedilmiş yükümlülüklere uymak zorunda bıraktı. Venedikliler tarafından kurulan anlaşmalar ağı, Doğu'nun hemen her yerindeki Venedik tebaasını korumaya muktedir bir araç teşkil etmişti.

Ticaret sayesinde Venedik hukuk sistemi de Doğulu devletlerle uyguladığı akdî disiplinin kuralları ile sınırlarının çok ötesine taşınmış oldu. Venedik'in neredeyse yaptığı tüm anlaşmalarda yer almasına çalıştığı maddeler günümüzde uluslararası ticaret hukukunun temelini teşkil etmektedir.

3. BÖLÜM: TİCARETİN DİĞER UNSURLARI

3.1 Para ve Para Basımı

Ortaçağda, Avrupa'daki her şehrin veya bölgenin kendi parası mevcuttu. Ortaçağda, para olarak tanımlanan eşyalar, genellikle yönetim erkleri veya güçlü şehir devletleri tarafından üretilmekteydi ve parasal değerleri temsil eden birçok metal para türü bulunmaktaydı. Bu paraların ağırlıkları, boyutları, baskıları ve metal içerikleri son derece değişkendi ve zaman içinde, kesinlikle her yeni yöneticiyle birlikte değişmekteydi. Bu değişkenlik, tüccarlar için, özellikle de Venedikliler gibi küresel tüccarlar için bir zorluktu. Çünkü mal alışverişlerinde kendi para birimlerini döviz kurlarına çevirmek zorundaydılar.[819]

Yüzyıllar boyunca Batı Avrupa halkı mal ve hizmetlerinin karşılığı olan fiyatlarını sabitlemek, alacaklı-borçlu ilişkisi kurmak, hesap tutmak gibi işlemleri yapmak amacıyla libra[820] (pound), solidus[821] (şilin), denarius (penny) ve florenus[822]

[819] Meredith F. Small, **Inventing The World: Venice and The Transformation of Western Civilization**, Pegasus Books, New York,2018, s. 180-181.

[820] Libra (Latince Pondus): "Pound"un türetildiği Pondus, ağırlık için kullanılan en eski Latince kelimedir. Libra hem "denge" hem de "ağırlık" anlamına gelmekte olup Fransız livresinin ve İtalyan lirasının kaynağıdır. İtalya'daki en eski metalik değer birimi bakır libradır. Bu ağırlığı kullananlar arasında bir birlik sağlanamadığı için birbirinden farklı ağırlık hesapları ortaya çıkmıştır. Bu sebeple libranın tam olarak kaç birim ağırlığa denk geldiğini belirlemek güçtür. Bkz. John F. Chown, **A History of Money From AD 800,** Routledge, Londra, 1994, s. 33-38.

[821] Solidus (Latince solid) veya nomisma **(**Grekçe: νόμισμα) geç dönem Roma İmparatorluğu ve Bizans İmparatorluğu'nda basılan altın para. Bizans İmparatorluğunun ekonomisinin temelini

(florin) gibi terimleri kullanmıştı. Karolenj reformu ile Batı Avrupa para sistemi gümüş pennye dayandırılmıştı. Üç yüzyıl boyunca batı darphanelerinde basılan penny resmi değer birimi olmuştu.[823] Venedik'in para tarihi, çoğu Avrupalı darphaneciler gibi gümüş madeni bir para olan denaro (Resim 2) ile başlamıştı (Latince: denarius; Venedikte: denaro). Venedik ile özdeşleştirilebilen en eski madeni paralar, Karolenj imparatoru I. Louis (814-840) adına 819'dan 822'ye kadar basılan ancak arka yüzünde açıkça Venecias adının yazılı olduğu gümüş denarolardı. Bu dönemde Venedik, Bizans ile güçlü bir ittifak içindeydi ve hiçbir şekilde Frank İmparatorluğunun bir parçası değildi. Venedik denaroyu basarak Frank İmparatorluğunun ticaret yollarına girmeye çalışmıştı. 9. yüzyılda kısa bir süre yaygın bir dolaşım ağına sahip olsa da Venedik denarosu, Ortaçağ boyunca yalnızca bölgesel öneme sahipti.[824] Venedik'te basılan ilk madeni para olan denaro Cermen imparatorlarının isimlerini taşıyordu ancak bu durum Batı imparatorunun Venedik üzerindeki egemenliğinin tanınması anlamına gelmemekteydi.

---

solidus oluşturmuştur. Bizans'ta solidus para biriminin ağırlığı da 4. 55 gr. ile 4. 40 gr. civarına sabitlenmiştir. Bkz. John F. Chown, **A History of Money From AD 800,** Routledge, Londra, 1994, s. 17-22.

[822] Florin (Latince: Florenus auri): Floransa florini, 8. yüzyılda Avrupa'da altın para basımının ortadan kalkmasından sonra uluslararası bir para birimi statüsü kazanan ilk Avrupa altın parasıydı. Florini ilk olarak 1252'de Floransa çıkardı. 3,53 gram veya 72 tane saf altın ağırlığındaydı ve adını florinin bir tarafını süsleyen çiçek fleur-de-lis'ten aldı. Bkz. John F. Chown, **A History of Money From AD 800, Routledge**, Londra, 1994, s. 16-18.

[823] Carlo M Cipolla, **Money, Prices, and Civilization in the Mediterranean World: Fifth to Seventeenth Century**, Gordian Press, New York, 1967, s. 38-39.

[824] Stahl, **Zecca**,**The Mint of Venice in the Middle Ages**, s. 3.

İmparatorun otoritesini tanıyan kuzey İtalya'nın komşu topraklarında madeni para basma gerekliliği nedeniyle verilen bir imtiyazdı.[825]

Resim 2: Doç II. Vitale Michiel Dönemi Denarosu[826]

1150'den sonra Venedik'in ticarî faaliyetlerinde gümüşe dayalı bir para sistemi kullanılmıştı. Venedik kendi gümüş sikkelerini basmak için kuzeyden gümüş almaktaydı. Bu gümüşler Venedikliler tarafından Venedik'te ve İtalya'da özel borçları, kamu vergilerini veya bağışları ödemek için kullanılmaktaydı.[827]

[825]Lane ve Mueller, **Money and Banking in Medieval and Renaissance Venice: Coins and Moneys of Account**, s. 107.

[826] "La Collezione AAZ di Monete di Venezia", **Numismatica Ars Classica**, Auction 108, Milano, 2018, s. 11.

[827] Louise Buenger Robbert, "Monetary Flows-Venice 1150 to 1400", **Precious Metals in the Later Medieval and Early Modern Worlds**, Ed. John F. Richards, Carolina Academic Press, Durham,1983, s. 53.

Venedik'teki ticarî sözleşmeler, yurt içindeki işlemler için kullanılan hesap birimi olan pound cinsinden verilen fiyatlar üzerinden yapılmaktaydı. Ayrıca ticarî sözleşmeler, hangi madeni paralar mevcutsa o parayla ödenebilmekteydi. Venedik'in dış ticaretine ilişkin sözleşmelerde Bizans para birimi cinsinden fiyat teklifleri verilmekteydi.[828] Denaro küçük bir değeri temsil ediyordu ve küçük çaplı işlemler için uygun para birimiydi. Ancak bazı finansal işlemler büyük miktarda para gerektirmekteydi ve denaro bu işlemlerde kullanmak için uygun değildi. Ödeme yaparken dezavantajı daha az hissediliyordu. Çünkü insanlar zaman zaman Müslüman dinarı veya dirhem veya Bizans nomizması gibi büyük yabancı para birimlerini kullanarak ödeme yapabilmekteydi. Buna rağmen hesaplama ve muhasebede zorluk devam etmekteydi. Bu zorluğun üstesinden gelmek için insanlar denaroyu başka para birimleri cinsinden söylemeye başlamıştı. Örneğin 14.412 denarius demek yerine 60 libra 1 solidius ifadesi kullanılmaktaydı.[829]

12. yüzyılın sonunda Venedikliler daha büyük bir madeni paraya ihtiyaç duyduklarında, 1194 yılında Doç Enrico Dandolo ilk grossoyu bastırdı. Grosso, 2,2 gram gümüş, % 96,5 saflığında bir madeni paraydı (Resim 3). İtalya'daki darphanelerdeki bir kuruş veya diğer kuruş çeşitleri olan madeni paralar, boyut ve ağırlık olarak çok daha küçüktü ve çok daha az saf gümüş içermekteydi. Venedik devleti grosso ile önemli bir yenilik yaratmıştı çünkü o zamanlar dolaşımda olan diğer İtalyan gümüş sikkelerinden 24 kat daha değerliydi. Venedik devleti grosso'yu bir asırdan fazla bir süredir aynı ağırlık ve incelikte basmaya devam etmişti. Ayrıca, Doç

[828] Louise Buenger Robbert, "Reorganization of the Venetian Coinage by Doge Enrico Dandolo", **Speculum**, C. 49, S. 1, 1974, s. 49.

[829] Cipollo, **Money, Prices, and Civilization in the Mediterranean World: Fifth to Seventeenth Century**,s. 40-41.

Dandolo nispeten değersiz denaroyu basmayı bırakmıştı, ancak eski denarolar tedavülden kaldırılmamıştı. Bu paralar yerel Venedik perakende satışlarda kullanılırken, grosso ise daha büyük işlemler ve Levanten piyasaları için bir değişim aracı olarak önem kazanmıştı.[830]

Resim 3: Doç Pietro Ziani Dönemi Grossosu[831]

Grossonun basılması, Venedik açısından ilk ve çok önemli bir parasal eylemdi. Kıta Avrupası madeni paralarından çok daha ağır olan grosso, çoğu Avrupalı ihracatcının madeni paraları ile Bizans ve İslam ülkelerindeki darphaneler üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuştu.[832]

Grosso, Bizans'ın altın paralarından bazılarına şekil, boyut ve tasarım açısından da benzemekteydi. Fakat Venedik grossosu gümüş, Bizans madeni parası ise altın,

[830] Louise Buenger Robbert, "Reorganization of the Venetian Coinage by Doge Enrico Dandolo", s. 49

[831] "La Collezione AAZ di Monete di Venezia", **Numismatica Ars Classica**, Auction 108, Milano, 2018, s. 12.

[832] Stahl, **Zecca**,**The Mint of Venice in the Middle Ages**, s. 16.

elektrum (altın ve gümüş alaşımı) veya bakırdı. İki paranın da üzerindeki figürlerin makam sembolleri farklıydı (bir taç veya düklük başlığı, patriğe ait asa) ve Venedik ve Bizans hükümdarları farklı tören kıyafetleri giymekteydi. Grosso düz bir madeni para iken Bizans parası tırtıklıydı. Tasarımdaki benzerlikler, Venediklilerin madeni paralarını kasıtlı olarak Bizans modellerine dönüştürdüklerini göstermekteydi. Enrico Dandolo döneminde Venedikliler, Doğu Akdeniz'deki ticaret için Bizans altını cinsinden fiyat teklif etmekteydiler. Ancak Konstantinopolis hükümeti 12. yüzyılın son on yılında zayıflarken Bizans parası da değer kaybetmekteydi. Ve Doç Enrico Dandolo'nun ölümünden kısa süre sonra Venedik parası Venedik'in Doğu Akdeniz ile ticaretinde Bizans parasının yerini tamamen almıştı.[833]

Devletin ödemeleri ve uluslararası işlemler için grosso baz alınarak bir hesap birimi oluşturulmuştu. Venedikliler doğudaki ithal malların ücretini, aynı ayarda saflaştırılmış ve darphane tarafından damgalanmış gümüş külçeler ve grossi ile ödemekteydiler. Şehir içindeki perakende satış işlemleri için ise daha az gümüş içeren daha küçük değerdeki para olan piccoli basılmıştı. Böylece ikinci bir hesap birimi oluşturulmuştu.[834]

1268 yılından kısa bir süre sonra, Venedik darphanesi denaro üretimine yeniden başladı. 1269 yılı sonunda yeni denaro dolaşımdaydı. Aynı yılın Şubat ayında, resmi görevlilerin maaşlarını ayarlamak için grosso'ya 26.11 denaro olarak resmi bir oran belirlenmişti. Aralık ayında ise grosso'ya 28 penny değerinde bir dolaşım oranı tanımlanmıştı.[835]

---

[833] Robbert, "Reorganization of the Venetian Coinage by Doge Enrico Dandolo",,s. 50

[834] Lane, **Venice: A Maritime Republic**, s. 148

[835] Stahl, **Zecca**,**The Mint of Venice in the Middle Ages**, s. 24-25

Giovanni Dandolo (1280-1289), Avrupa'da ve özellikle de Levant'ta ün kazanan altın duca'yı (zecchino) basan ilk doçtu. Bu paranın çıkarılmasına ilişkin 31 Ekim 1284 tarihli kararnameye kadar Venedik'te mevcut olan ve Venedikli tüccarlar tarafından tüm dünyaya yayılan esas para birimi grosso idi. Altın duka çıkar çıkmaz popüler olmuştu ve popülaritesini hiç kaybetmemişti.[836]

1284'te Venedik, 3.559 gram ağırlığındaki 24 karat saf altından duka çıkardı. Venedik dukasının basılmasının birkaç nedeni vardı. Birincisi, denizaşırı ticaret için altın madeni paralara ihtiyaç bulunmaktaydı. Yeterli miktar ve kalitede Hyperpyron Konstantinopolis darphaneleri tarafından sağlanmamaktaydı. İkinci olarak, Venedikliler kendi altın madeni parasını kullanmak istemekteydi. Üçüncüsü ise Venedik devletinin gümüş grossoyu desteklemek için altın dukayı çıkarmıştı. Son olarak, Venedikliler için yeni altın kaynaklarının bulunması imkanı vardı. [837]

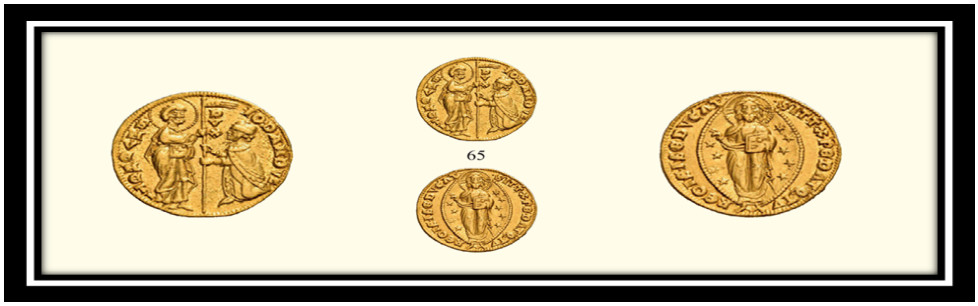
Altın ve gümüş Venedik'e Alman, Macar ve Balkan madenlerinden gelmişti ve Haçlı Seferlerine katılımları sayesinde çok fazla altın ganimet elde etmişlerdi. Ancak altın, esas olarak Ceneviz, Pisa ve Floransa'dan geçen Kuzey Afrika ticaretinden Batı Avrupa'ya akmaktaydı. Cenova ve Floransa altını madeni paraya dönüştüren ilk batı şehirleriydi ve 1252'de çıkarılan florin, 1284'te Venedik dukasından önce standart altın olarak geniş kabul görmüştü. O zamana kadar ise Bizans altınları Venedik ticaretinde kullanılmaktaydı. Bizans altınları ağırlık ve ayar bakımından değeri düşerken Venedik dukası 1284'teki ilk basımından 1797'de Cumhuriyet'in çöküşüne kadar 3,5 gram

[836] Francis Cotterell Hodgson, **Venice In The Thirteenth And Fourteenth Centuries : A Sketch of Venetian History From The Conquest of Constantinople to The Accession of Michele Steno A. D. 1204-1400**, George Allen&Sons, Londra,1910, s. 181-183.

[837] Robbert, "Monetary Flows-Venice 1150 to 1400", s. 60.

ağırlığında ve neredeyse saf altından olma niteliğini korumuştu. Giderek diğer madeni paralardan daha yaygın olarak tanınmaya başlamıştı ve güvenilir hale gelmişti. Ama 14. yüzyılın ilk yıllarında birçok Venedikli altına güvenememişti. Duka, (Resim 4) ödeme yapmanın alternatif veya tamamlayıcı bir yolu olmuştu.[838]

Resim 4: Doç Giovanni Dandolo Dönemi Dukası[839]

Venedik para sistemi 1328 ile 1356 arasında değişikliğe uğramıştı. Bu değişikliğin bir özelliği penny ile grosso arasında değer olarak iki yeni gümüş paranın çıkarılmasıydı: Bunlar Mezzanino ve soldino. Uzun vadede daha önemli olan, Aziz Mark aslanı ile basılmış ilk Venedik parası olan soldino idi. İthal edilen tüm gümüşün 1/5'inin darphaneye verilmesi hususundaki düzenleme ile yeni paraların basılması için gümüş elde edilmişti.[840] 1.242 gram ağırlığındaki mezzanino, iç piyasada 1 grosso = 32 penny olduğundan yarım grosso veya 16 pennye tekabül ediyordu. 0.957 gram ağırlığındaki soldino, yurtdışında 1 grosso = 36 penny olduğundan, bir grosso'nun üçte birini veya 12 pennye tekabül ediyordu.[841] Soldino kısa sürede Venedik'te grossonun

[838] Lane, **Venice: A Maritime Republic**,s. 148.

[839] "La Collezione AAZ di Monete di Venezia", **Numismatica Ars Classica**, Auction 108, Milano, 2018, s. 19.

[840] Lane ve Mueller,, **Money and Banking in Medieval and Renaissance Venice: Coins and Moneys of Account**, s. 170.

[841] Robbert, "Monetary Flows-Venice 1150 to 1400", s. 62.

yerini alan en yaygın gümüş para olmuştu. Senato Venediklilerden tüm küçük çaptaki ödemelerin gümüşle yapılmasına altın paraların büyük ölçekli ve yabancı işlemlerde kullanılmasına karar vermişti. Gümüş çok sayıda küçük işlemde kullanılarak Venedik'te daha hızlı dolaşıma girmişti. Kurdaki düşüşle birlikte geçici de olsa avantajlar elde edilmişti.[842] Venedik, duka dışında başka madeni paralar da bastı. 1472'de lira adı verilen gümüş bir parayı piyasaya çıkardılar. Gümüş para 1472 yılına kadar gümüş grossonun dolaşımdan kalıcı olarak çekildiği ve lira gibi küçük değerdeki diğer gümüş sikkeleri bıraktığı zamana kadar azalmaya devam etmişti. [843]

Venedik Cumhuriyeti, Ortaçağda uluslararası ticarete önemli katkılar sağlamıştı. 12. yüzyılın sonlarından başlayarak tüccar aristokrasisi darphanelerini sürekli madeni para üretmeye yönlendirmişti. Grosso ve duka sayesinde Venedikli tüccarlar dış ticaretleri için güvenilir bir takas aracına sahip olmuştu. Böylece arz ve talep değişimlerinden önce bu madeni paralara dayalı hesap birimlerine esneklik sağladı. Venedik'in komşuları ve yabancı ev sahipleri Cumhuriyet'in parasının ne kadar güvenilir olduğunu anlamaya başlamışlardı ve 1400'de Venedik ticaret bölgesinde neredeyse herkes Venedik madeni paralarını kullanmaktaydı. Venedik, Avrupa ve Yakın Doğu ticaret bölgeleri arasında aracı olmuş ve 14. yüzyılın sonlarında Venedik parası uluslararası takasın ana aracı olarak işlev görmüştü. [844]

Ortaçağ Venedik'ine en çok benzeyen darphane rejimleri Helenistik Atina ve Roma Cumhuriyetiydi. Bizans darphanesi ise eski darphane uygulamalarının Ortaçağ Venedik'ine aktarılmasında bir aracı görevi görmüştü. Venedik, madeni paranın

[842] Nicolo Papadopoli, **Le Monete Di Venezia**, C. 1, Ferdinando Ongania, Venedik,1893, s. 207

[843] Robbert, "Monetary Flows-Venice 1150 to 1400", s. 62

[844] Robbert, "Monetary Flows-Venice 1150 to 1400",s. 53

organizasyonunu Bizanstan öğrendi ve en önemli Ortaçağ parası olan gümüş grossoyu Bizans darphanesindeki örneklere benzeterek bastırmıştı.[845]

İlk madeni paralar, Rialto Köprüsü'nün doğu tarafındaki Rialto'daki bir darphanede basılmıştı. 9. yüzyılda bu bölge Venedik'in finans bölgesinin bir parçasıydı. Rialto Köprüsü'nün orijinal adı Venedik'te "para köprüsü" anlamına gelen "Pons de la Moneta" idi. 1277'de darphane, St. Mark meydanına taşındı. [846]

Darphane, sosyal hiyerarşinin tüm düzeylerindeki işçilerle Venedik'teki en büyük işverenlerden biriydi ve buradaki ücretler şehir genelinde uygulanan ücret eğilimlerinin bir göstergesiydi. Darphane, hükümet merkezi Dükler Sarayı'nın tam karşısındaki tek bir binada bulunmaktaydı. Doğrudan devlet tarafından işletilmekteydi, yasa koyucunun görevlendirdiği ekipler düzenli olarak denetim yapmaktaydı ve ayrıntılı hesaplar periyodik olarak hazineye sunulmaktaydı. Para basımının en yoğun olduğu dönemlerde, Venedik darphenesinde (zecca) yaklaşık 225 kişi çalışmaktaydı, bu da burasını Arsenale'den sonra Venedik'teki en büyük üretim tesisi ve Avrupa'daki tek çatı altında toplanmış en büyük fabrika işletmelerinden biri haline getirmekteydi.[847]

Cumhuriyet, başkalarının madeni para basmak için onların kalıplarını çalmasına veya uygulamalarını kopyalamasına engel olmak adına yalnızca güvenilir vatandaşların darphanede çalışmasına izin vermekteydi. Darphane idaresi, yönetim konseylerinden

---

[845] Alan M. Stahl, "Learning from the Zecca: The Medieval Mint of Venice as a Model for Pre-Modern Minting", **The Numismatic Chronicle**,C. 171, 2011, s. 347.

[846] Stahl, **Zecca**,**The Mint of Venice in the Middle Ages**, s. 8.

[847]Alan M. Stahl, "Coins for Trade and for Wages: The Development of Coinage Systems in Medieval Venice," **Wages and Currency: Global Comparisons from Antiquity to the Twentieth Century**, Ed. Jan Lucassen,Peter Lang, Bern, 2007, s. 202.

biri tarafından genellikle bir veya iki yıllık dönemler için seçilen asil statüdeki adamlar olan darphane müdürlerinin ekiplerinin elindeydi. Bazı erkekler için bu pozisyon hayatının kariyeri gibi görünmekteydi. Bazı ailelerin darphane yöneticileri arasında öne çıktığı görülse de, darphane hiçbir şekilde bir ailenin veya klanın alanı haline gelmemişti. Ayrıca darphane hiçbir zaman özelleştirilmemiş ya da kiraya verilmemişti; darphane müdürü her zaman devletin bir çalışanıydı, çoğu Venedikli yetkili gibi maaşlı çalışandı. Darphane yöneticilerinin performansı ve darphane idaresi öncelikle düzenli olarak tutmaları gereken hesapların denetimi ile izlenmişti, çoğu kez yöneticilerin yeniden seçilmeleri böyle bir denetimden olumlu yönde rapor çıkmasına bağlıydı.[848]

Darphane görevlilerinden biri de tartıcılardı. Darphane tartıcılarının temel sorumluluğu, üretimin çeşitli aşamalarında külçe ve madeni paraların incelenmesi veya tahlilini yapmaktı. Metallerin ve işlenmemiş parçaların uygun saflık değerinde ve ağırlıkta olduğunu doğrulamanın yanı sıra, darphaneye giren ve çıkan miktarları kaydetmekteydi. Bu nedenle onun kayıtları, ustalar ve katip tarafından tutulan hesapların hayati bir unsuruydu.[849] 1279'daki gümüş darphanesi düzenlemelerinde, tartıcı darphane yöneticilerine göre çok daha düşük statüdeydi, ancak bir yüzyıl sonra tartıcılar, darphane müdürü ile hemen hemen aynı statüye sahip olmuşlardı.[850]

Darphanede, darphane müdürleri üzerinde bir denetim mekanizması işlevi gören kâtipler bulunmaktaydı. Kâtipten müdürlerin defterine paralel bir defter tutması istenmekteydi. Hesaplarında suç işlenip işlenmediğini öğrenmek adına biri Doç'un sarayına, diğeri de devlet savcısına gönderilecek olan iki kayıt tutması beklenmekteydi.

[848] Stahl, **Zecca**,**The Mint of Venice in the Middle Ages**, s. 245.

[849] Stahl, **Zecca**,**The Mint of Venice in the Middle Ages**, s. 286-287.

[850] Lane ve Mueller, **Money and Banking in Medieval and Renaissance Venice: Coins and Moneys of Account**, s. 213.

Katip külçe haline getirilen tüm gümüşlerin ve madeni paraların basımının kaydını tutmaktaydı. Ayrıca arıtma işçileri tarafından işlenen gümüşü ve külçe üzerinden yapılan yasadışı spekülasyonlar nedeniyle toplanan cezaları da takip etmekteydi. Kâtip, her 14 günün sonunda devredilen tüm varlıkları kaydetmekte ve her iki ayda bir darphane müdürlerine yüksek sesle okumaktaydı. Darphane müdürleri ve tartıcıları çıraklarI kişisel işler için kullandıkları takdirde katip onları cezalandırma yetkisine sahipti. Darphanede bulunan bi diğer görevli de yazıcılardı. 1395 tarihli darphane reform yasasında, altın darphanesinin yazıcısının her iki ayda bir devlet tedarikçileri huzuruna çıkması ve darphane müdürlerinin görevine uygun şekilde hareket edip etmediğini yemin ederek rapor etmesi gerekmekteydi.[851]

Darphane demircisinin temel görevi, bozuk para basmak için kullanılan kalıpları şekillendirmekti. Genellikle kalıplar demir ustası tarafından yapılmaktaydı. Demirci, her ustalık döneminin başında on altı yeni yığın kalıbı ve grossi için yirmi dört kalıp yapmaktan sorumluydu. Daha sonra kırılmış veya yıpranmış kalıpların yedekleri olarak on iki çift kalıptan oluşan bir yığını hazır tutmak zorundaydı.[852] Venedik devleti para basma politikaları kapsamında darphane sistemine çok önem vermiş bu sebeple farklı görev dağılımlarıyla çeşitli işlerin üstesinden gelen yetkililerle birlikte başarılı bir şekilde işleyen bir darphane sistemi kurmuşlardı.

Darphaneyi düzenleyen politikaların belirlenmesi, Ortaçağ ve Rönesans Venedik'i için büyük önem taşımaktaydı. Darphane, aynı zamanda, Venedik'ten geçerken külçe üzerinden alınan vergiler, madeni paralara dönüştürülen gümüş ve altın için alınan darphane harçlarından dolayı devlet için doğrudan gelir kaynağıydı. Bununla

[851] Stahl, **Zecca**,**The Mint of Venice in the Middle Ages**, s. 297.

[852] ibid, s. 300.

birlikte, bu vergiler çok yüksek tutulursa, yabancı tüccarlar külçelerini başka bir yere götürebilir ve Venediklileri bu gelir kaynağından yoksun bırakabilirdi.[853]

14. ve 15. yüzyılın başlarında, darphane politikasıyla ilgili kararlar, özellikle ekonomik ve politik koşullar, Doğu Akdeniz ticareti üzerindeki Venedik hegemonyasına giderek daha fazla meydan okurken, daha da karmaşık ve teknik hale geldi. Devletin diğer konularındaki bütün kararlarında olduğu gibi, parasal sorunlar üzerindeki nihai otorite, soyluların temsilcisi olan Büyük Konseydi. 13. yüzyılın sonuna kadar Büyük Konsey, bu yetkinin bir kısmını doğrudan darphane politikası üzerinde uygulayarak gümüş ayarı standartlarını ve külçe satışı için prosedürleri belirlemekteydi.[854]

Ancak diğer finansal politikalar Kırklar Konseyi'nde kararlaştırılmış ve ardından Büyük Konsey tarafından onaylanmıştı. Venedik'in ilk ve tek altın parası olan dukanın basılmasına izin verilen tarihte Kırklar Konseyi, darphanenin idaresi ve madeni paranın kontrolüne ilişkin tüm önemli kararlardan sorumluydu. 1331 yılında para politikalarıyla ilgili yargı yetkisi Kırklar Konseyi üyelerinin de katıldığı daha büyük bir organ olan Senato'ya geçmişti.[855] Ekim 1361'de, Büyük Konsey, Kırklar Konseyi'nin ilgilendiği para ve bankacılık konularının Senato'da karara bağlanacağına ve danışmanlar heyetinin tavsiyelerinin Senato'ya bildirileceğine hükmetmişti. Para politikası üzerindeki bu sorumluluk devri, Senato'nun yetki alanındaki diğer artışlarla uyumluydu. Venedik'in Ortaçağ'ın sonlarında, özellikle de para politikası açısından karşılaştığı en büyük problemlerden biri 15. yüzyılın başlarında külçenin şehre ve şehrin darphanesine

[853] Alan Stahl, "Office-Holding and The Mint in Early Renaissance Venice", **Renaissance Studies**, C. 8, S. 4, 1994, s. 406.

[854] Papadopoli, **Le Monete Di Venezia**,s. 327-329

[855] Stahl, "Office-Holding and The Mint in Early Renaissance Venice",s. 407

akışının azalmasıyla ortaya çıkmıştı. Bu duruma çözüm bulmak için olağan prosedürler 1414'te denenmişti. Senato üç danışmandan oluşan bir heyet seçti ve iki ay sonra onların tavsiyeleri üzerine altın satışı ve basımı ile ilgili uygulamalarda reform yapan uzun bir dizi karar almıştı. Ocak 1416'da Senato, darphanenin devlet için çok önemli bir unsur olduğuna karar verdi. Darphane yönetimine ait kararların ehil olmayanlara bırakılamayacağına hükmedilmişti. Altın madeni parayla ilgili konularda yasa çıkarmak için aralarında Doç, danışmanlar, Kırklar konseyi başkanları, konsey danışmanları, eyalet savcısı, hesap görevlilerinin de bulunduğu 28 kişilik heyet kurmuştu. Bu heyetin aldığı kararlar sanki Senato'da kabul edilmiş gibi kanun gücüne sahip olacaktı. 14. Yüzyılın ortalarından itibaren darphaneyi yöneten kararlar artık Senato'da değil, yetkisini devrettiği bir dizi seçkin kurulda alınacaktı.[856]

Venedik para politikaları doğrultusunda Cumhuriyet içinde kullanılmak üzere en kaliteli madeni paraları tutmuştu ve yabancı ülkelerle yapılan işlemlerde daha az iyi yapılmış madeni paralar kullanmıştı. Cumhuriyet, başka yerlerden gelen madeni paraların şehre girmesini yasaklayarak parasının değerini korumuştu.[857]

Sonuç olarak, Venedik ticaretin devamlılığı ve ekonomisinin refahını sağlamak amacıyla para, insan yasa, sözleşmeler gibi çeşitli unsurlardan oluşan organize bir sistem inşa etmişti. Venedik ticarî faaliyetlerine hizmet eden oldukça etkili araçlar kullanmıştı. Bunlardan ilki paraydı. Venedik para birimi artan ticaret hacmi ve genişleyen topraklarının ihtiyaçlarına yanıt vermek amacıyla dönüşüme uğramıştı. Bu çerçevede, Karolenj İmparatorluğu ile ticarî ilişkileri geliştirmek üzere Venedik ilk para

[856] Stahl, **Zecca**,**The Mint of Venice in the Middle Ages**, s. 110-112.

[857] Lane ve Mueller,, **Money and Banking in Medieval and Renaissance Venice: Coins and Moneys of Account**, s. 31.

birimi olan denarou basmıştı. Ayrıca, Haçlılar tarafından ödenen gümüş paralardan yararlanarak gümüş grossoyu basmıştı. Böylece Doğu'dan erzak almak ve ithalat yapmak için bir ödeme aracı yaratılmıştı. Grosso, değişmeden ağırlık ve incelikte tutulduğu için Venedik'in itibarını artırmış ve ticaret dünyasının dikkatini çekmişti. Venedik'in Doğu'daki çıkarlarının genişlemesi, sağlam bir para sistemi tarafından kolaylaşmıştır. 13. yüzyılda Venediklilerin ülke dışında kullandıkları para, her yabancı pazarın kendi parasıydı. Venedik paraları sadece Venedik'te kullanılmaktaydı. Bu dönemde Venedik özel yasal imtiyazlara sahip olduğu yerlerde bile kendi para birimini yurtdışında dayatmaya cesaret edememişti. Keza, grossonun 1194'te basılmasına rağmen yaklaşık 1250'ye kadar Venedik dışında veya çevresinde dolaşıma girmediği görülmektedir. Duka, gümüş grosso'nun yerini alınca Doğu piyasalarında yaygın bir madeni para haline gelmiş altın cinsinden istikrarlı ağırlığı nedeniyle yüzlerce yıl Doğu piyasalarında en yaygın para birimlerinden biri olarak kabul edilmişti.

3.2 Fiyatlar

Son yıllarda fiyat politikası ekonomi tarihçilerini giderek daha fazla meşgul etse de bu alandaki metodoloji sorunu devam etmektedir. Fiyatların altın veya gümüş paralar mı, hesap birimi mi, gram cinsinden gümüş veya altın olarak mı ifade edileceğine karar verilmesi gerekmektedir. Fiyat enflasyonu Fisher denklemi ile açıklanmaktadır. MV = PT (M = para miktarı, V = değişim hızı, P = meta fiyatları ve T = işlem sayısı). Ancak hem mevcut bilgilerin azlığı hem de yorumlanmasının güçlüğü nedeniyle bu formülü Ortaçağ Avrupa'sına uygulamak zordur. Nümizmatikçiler, para miktarını belirlemek için Ortaçağ darphane verilerini belirleme yöntemleri geliştirirken, tarihçiler para arzındaki artışın kanıtı için siyasi olaylara bakmaktadırlar. Ortaçağ madeni paralarının

dolaşım hızının belirlenmesi zordur. 14. ve 15. yüzyıllar için mevcut olan daha fazla bilgi bu yüzyıllardaki Avrupa fiyat tarihinin genel taslağını oluşturmaktadır. 14. yüzyıldan önceki yüzyıllar için, fiyatlar yalnızca tahmin edilebilmektedir. Venedik için, 12. ve 13. yüzyıl kaynakları bazı veriler vermekte ve genel bir eğilim ortaya çıkmaktadır. Venedik'te 1173 ile 1282 arasında bir fiyat enflasyonu meydana gelmiş ve büyük olasılıkla para miktarı da artmıştı.[858]

1170'ten sonra Avrupa madenlerinden gittikçe daha fazla gümüş elde edilmeye başlanmıştı. Bu madenler yaklaşık 1250'de tükenmeye başladığında, Bohemyalılar Jihlava'da (Iglau) zengin gümüş damarları ve Pisalılar ise Sardinya'daki Iglesias'ta gümüş keşfetmişti. Aynı zamanda, Karpat dağlarındaki gümüş madenleri daha fazla gümüş üretmeye başlamıştı. Bunlar Venedik'in Ortaçağ'da gümüş tedarik kaynaklarıydı. Gümüş külçeler ve gümüş sikkeler 12. ve 13. yüzyıllarda Venedik'e ithal edilince Venedik'te para arzında bir artış olmasına sebep olmuştu. Bunun sonucunda Venedik'te fiyatlar artmış ve enflasyon artışı meydana gelmişti.[859]

14. yüzyılın başında ise Venedik ekonomik sistemi olgunluğa ulaşmıştı. Ekonomi oldukça iyi bir şekilde yapılandırılmış, yabancı üreticiler ve tüketiciler arasındaki mübadelelerde aracı olarak hareket eden bir grup işletmeci etrafında dönmekteydi. Bu işletmeciler kârlarını yatırımdan ve müteakip satışlardan elde eden kapitalist tüccarlardı. Üreticiler, yalnızca tüccarların ayrıcalığı olan malların dolaşım sürecinin dışında kalmıştı. Hem ticarî kârların hem de ticarî sermayenin ve ticaretin varlığının kökenleri, farklı ve uzak devletlerarasındaki ürün mübadelesine, yani transit

[858] Louise Buenger Robbert, "Money and Prices in Thirteenth Century Venice", **Journal of Medieval History**, C. 20, 1994, s. 374

[859] ibid, s. 375.

ticarete dayanmaktaydı. Ana varlıklar tarımsal ürünlerinin ihracından değil, ticarî ve ekonomik açıdan daha az gelişmiş topluluklar arasındaki mübadeleden ve özel üretim bölgeleri olan sömürge kolonilerinden gelmekteydi. Ticarî sermaye, tam da bu temel üzerine inşa edilmiş çeşitli üretim alanlarından açıkça ayrılmış bir aracı olarak hareket etmekteydi.[860]

Tüccar malı ucuza alıp pahalıya satmaktaydı; ama aynı zamanda arz piyasalarında talepte ve talep piyasalarda arzda artışa neden olan trafiğin genişlemesiyle kar oranı düşme eğilimindeydi. Tüccarlar, dolaşımdaki malları çeşitlendirmeye ve mevcut pazarları genişletmeye veya yenilerini açmaya odaklanarak bu düşüşü telafi etmeye çalışmıştı. Venedik bu eklemli ticaretin gelişmesini destekledi, işletmecilerin yeni mübadele nesneleri arayışında ve bakir ticaret yollarının keşfedilmesinde olduğu gibi giderek daha uzak topraklarda ayrıcalık ve kolaylıklar elde etme çabalarını teşvik etmişti. Bu nedenle Serenissima, malların dolaşım sürelerine ve parasal sermayenin az çok hızlı devrine göre değişen yüksek kâr oranına sahip yatırım biçimlerinin yolunu açmıştı.[861]

Devlet, taşınır malları ve sözleşmeleri korumayı amaçlayan yasal araçlar ve kurumlar aracılığıyla ve ayrıca özellikle korumacı, sömürgeci ve malî sektörlerde tüccarların çıkarlarını gözetmeyi amaçlayan tamamen yeni yapılar geliştirerek ticarî kapitalizmi desteklemeye devam etmişti. Uluslararası ticareti ve denizcilik ekonomisini teşvik etmek için, 13. yüzyıldan itibaren yabancı topraklarda bir ağ oluşturulmuştu,

[860] Jean Claude Hocquet, **Venise Au Moyen Age**, Les Belles Lettres, Paris,2003, s. 127.

[861] Jean-Claude Hocquet, "I Meccanismi Dei Traffici", Ed Girolamo Arnaldi, Giorgio Cracco ve Alberto Tenenti, **Storia di Venezia, La Formazione Dello Stato Patrizio**, Istituto La Enciclopedia Italiana, Roma,C. 3, 1997, s. 530.

buna ticarî satış noktalarının açılması ve ticaret kolonilerinin kurulması eşlik etmişti. Bu destek noktaları, pazarlar ve koloniler kesinlikle rastgele değil, ticaretin sürekliliğini ve aynı zamanda insanların güvenliğini garanti altına almak için trafik akışının mübadeleleri yoğunlaştığı yerlerde seçilmişti. Buralar her ne pahasına olursa olsun, yerli isyanlardan ve rakiplerin hırslarından, hatta savaş yükümlülükleri ve kamu borcu pahasına savunulmaları gerekmekteydi.[862]

Son olarak, sözleşmeli kredilerin finansmanını sağlamak için - faiz ödemesi ve anaparanın amortismanı - tüketim ve transit ticaret üzerindeki dolaylı vergilerden gelen olağan devlet gelirleri tahsis edilmişti. Borç verenler, sermayelerinin bir kısmını piyasada pazarlık edilebilir ve herhangi bir zamanda nakde çevrilebilir kamu borçlanma senetlerine yatırma olasılığı sunulan kapitalist tüccarlar olduğundan, ticaret aristokrasisinin yararına bir malîye politikası izlenmişti.[863]

15. yüzyılda nitelikli insan gücünün yanı sıra uzmanlaşma ve toplumsal işbölümü yoluyla ticarete yatırım artmıştı, gelir yükselmiş, karlar yatırıma dönüşmüş, denizcilik işletmelerinin sayısı ile önemi artmış ve gemi taşımacılığı gelişmişti. Tüm bu unsurlar, maliyetlerin düşürülmesine ve mal ve sermaye dolaşım ritminin hızlanmasına katkıda bulunmuştu. Tüccar sınıfı, ticaretin genişlemesini, çeşitlenmesini ve rasyonelleşmesini desteklemek amacıyla hukukî, korumacı, finansal, malî konularda devletin desteğini elde etmişti. [864]

Ticaret sisteminin sorunsuz şekilde işlemesini sağlamak amacıyla fiyatların düzenlenmesi ve haksız rekabetin önlenmesi konusunda hükümet yasal düzenlemeler

[862] Hocquet, **Venise Au Moyen Age**, s. 129.

[863] Hocquet, "I Meccanismi Dei Traffici", s. 530.

[864] Hocquet, **Venise Au Moyen Age**, s. 134.

yapmıştı. Temel gıda maddeleri ve fiyatları ile ilgili en eski ve en dikkat çekici yasalardan biri 1227 yılında balıkçılara ilişkin olan yasaydı. Balık, modern öncesi Avrupa'nın birçok yerinde bir lüks olsa da Venedik sokaklarında temel bir gıda maddesiydi. Balıkçılar yasasında hükümet, piyasada satılan ürünlerin en yüksek kalitede olmasını sağlamak için çok çaba göstermekteydi. Bu sebeple, hükümet şehir içinde ve Venedik'in iki ana pazarı, Rialto ve St Mark meydanında satılacak balıkların fiyatını ve çeşitliliğini katı bir şekilde düzenlemiş ve serbest piyasada haksızlıkların önüne geçmeye çalışmıştı. Balıkçılar, fiyatları yükseltmek için kıtlık varmış gibi yapmamaları konusunda uyarılmıştı.[865]

Hükümet tarafından sıkı bir şekilde denetlenen bir diğer gıda satıcıları grubu, "ternarii" olarak bilinen bakkallardı. Bakkallar peynir, bal, zeytinyağı ve et gibi temel ürünleri işlemekteydi. Bakkalların yasaları ilk olarak 1263'te yürürlüğe girmiş ve 1279'da yeniden düzenlenmişti. Yağ veya balın fiyatı piyasayı düzenleyen denetçiler ve yargıçlar tarafından belirlenen fiyatın altında veya üstünde olamazdı. Balıkçılarda olduğu gibi, Venedik hükümeti herhangi bir ürünün (özellikle yağ) satışında kullanılan ağırlıkların ve ölçülerin resmi olarak belirlenmiş şekilde uygulanmasını sağlamıştı.[866]

Venedik'te zanaatkârlar, perakendeciler vb. ticarete hizmet edenler tüm ekonomik faaliyetleri üzerinde kontrol sahibi olan ticarî sermayenin koruması altındaydılar. Kamu borcu, tüketim ve ticaret vergileri ve gümrük vergileri ile finanse edilmekteydi. Venedik'in politikası tamamen ve sürekli olarak, vergi gelirlerinin

---

[865] Alexander Frederick Medico More, **At the Origins of Welfare Policy: Law and the Economy in the Pre-Modern Mediterranean (1150-1350),** Harvard University, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2014, s. 38-40.

[866] ibid s. 45-46.

maksimum kaynağı ve tüm nüfusun zenginliği olan uluslararası ticareti kesinlikle teşvik etmeye ve desteklemeye yönelikti.[867]

3.3 Harcamaları Kısıtlayıcı Yasalar

Venedik hükümetinin fiyat istikrarının sağlanması, toplumsal eşitsizliğin önüne geçerek ticaret çarkının işlemeye devam etmesi amacıyla yaptığı düzenlemelerden biri de harcamaları kısıtlayıcı yasalar çıkarmaktı. Ortaçağ'da Venediklilerin aşırı tüketiciler haline gelmesi yönetici sınıfı korkuttu. Soyluların en çok korktukları şey toplumsal huzursuzluktu ve yoksulların zenginlere karşı devrimiydi. Şehrin ekonomik sağlığı, soylu sınıf ve cittadinî arasında sağlam, karşılıklı saygıya dayalı bir çalışma ilişkisi gerektirse de, soylular, soylu olma kriterlerini belirlediklerinde, idareyi ve en yüksek kârlı ticaret gemilerini ele geçirdiklerinde bu bağlantıyı kesmişlerdi.[868]

Zenginlerin halka açık gösterişli teşhiri giderek daha belirgin hale gelen rütbe ve servet eşitsizlikleri Venedik uyum ve dayanışmasına yönelik en büyük tehditler arasındaydı. Kilisenin uyarıları ve geleneklere bağlı muhafazakâr soyluların uygun bulmaması, Venediklilerin kazanma ve ihtişam eğilimlerini kontrol etmeye yetmemekteydi.[869]

Kanun koyucular zenginlik ve ayrıcalıklı bir statü istemekteydiler ama aynı zamanda toplumsal dayanışmanında sağlanmasını arzu etmekteydiler. Bu sebeple

---

[867] Hocquet, "I Meccanismi Dei Traffici", s. 556.

[868] Diego Puga, Daniel Trefler, "International Trade and Institutional Change; Medieval Venice's Response to Globalization" **Quarterly Jounal of Economics**, 2014, s. 806.

[869] Patricia Fortini Brown, "Behind the Walls; The Material Culture of Venetian Elites", **Venice Reconsidered: The History and Civilization of an Italain City-State, 1297–1797,** Ed. J. Martin, D. Romano, The John Hopkins University Press, Baltimore, 2000, s. 319.

yarattıkları dengesizliği kendi kendilerini kontrol ederek düzeltmeye çalışmışlardı. Senato, zenginleri daha ihtiyatlı hale getirmek amacıyla 1299'dan 1500'e kadar tüketim yasaları adı verilen bir dizi yasa çıkarmıştı.[870]

Bu yasalar içinde en eskisi 1299'da Büyük Konsey tarafından evlilik kutlamaları, törenler, toplantılar ve kadınların lüks kıyafetleri için yapılan harcamaları sınırlamak amacıyla kabul edilmiş olandı. Venedik sadece iki yıl önce kalıtsal bir aristokrasi oluşturmuş olmasına rağmen sözkonusu harcamayı kısıtlayıcı kanunlar doç ve ailesi dışında rütbesi ne olursa olsun, yönetim kurulundaki tüm erkek ve kadınlara uygulanmaktaydı. 1299 yasası 1307'de yürürlükten kaldırılmış olsa da, 1334'te harcamaları kısmak için başka bir girişim daha gelmişti. Evlilik törenleri ve giyim yine yasanın odak noktasıydı.[871]

Aşırı tüketimin yükselişi, dış görünüşün önemini teşvik ettiği için çeşitli yollarla giysi satın almayı teşvik eden karmaşık bir ticarî sistem yarattığından buna yönelik çok sayıda kanun çıkarılmıştı. 1334 yılında kadınların altın kumaştan elbiseler giymeleri ve pelerinlerinde pahalı süslemeler taşımaları yasaklanmıştı. On yaşından büyük erkeklerin ipek veya kadife ya da altından kumaş giymeleri yasaktı ve süsleri gümüş ve altından düğmelerle sınırlıydı.[872]

---

[870] Patricia Fortini Brown,**Private Lives in Renaissance Venice**, Yale University Press, New Haven, 2004, s. 10.

[871] Brown, "Behind the Walls; The material Culture of Venetian Elites", s. 319.

[872] Mary Margaret Newett, "The Sumptuary Laws of Venice in the Fourteenth and Fifteenth Centuries", **In Historical Essays**, Ed. T. F. Tout, Manchester University Press, Manchester, 1907,s. 263-264.

1334 ve 1472'de çeyiz ve düğün harcamalarını sınırlayan kanunlar çıkarmışlardı. 1472'de çıkarılan kanun düğün törenlerinde hangi yiyeceklerin sunulabileceğini ve hangi yemeklerin servis edileceğini belirlemekteydi. Sülünler, francolin, tavus kuşu, keklik ve güvercinlerin sunulması özellikle yasaklanmaktaydı. Yemeklerin sayısı şekerlemeler hariç üçle sınırlıydı. Halka açık yerlerde akşam yemekleri artık hoş görülmeyecekti, daha çok odalarda sadece özel yemekler ve tatlılar servis edilecekti.[873]

1472'de Senato kolları astarlamak amacıyla kullanılan tüm altın ve gümüş kumaşları yasaklayan yeni bir yasa çıkardı. Bunları içeren herhangi bir giysi imha edilecekti. [874]

Gittikçe daha fazla özel alan devletin müdahalesine maruz kalmaktaydı. Müsrif ziyafetler ve pahalı kadın kıyafetleri ve takıları düzenleme için çıkarılan yasalardan sonra, Büyük Konsey özel sarayların dekorasyonu ve tefrişatı ile ilgilenmeye başlamıştı. 1476'da çıkarılan kararnameyle yatak odasını ahşap, yaldız ve boya ile süslemenin maliyetinin 150 duka'yı geçemeyeceğine karar verilmişti.[875]

15. yüzyılda Venedik'te yüksek platformlu "chopine" adı verilen ayakkabılar moda olmuştu. Venedikte ki dar sokaklar uzun süre asfaltlanmayınca özellikle yağışlı havalarda toz ve çamurla dolmaktaydı. Gondol yaygın olarak kullanılmadan önce kadınlar istedikleri yere yaya olarak gitmekteydi ve toz ile çamurdan korunmak için ayakkabılarının altına bir tür platform yerleştirmekteydiler. Bu platfom kademeli olarak yükseltilmişti. Chopinler ne kadar yüksekse, onları giyen kadının statüsünün o kadar

[873] Brown, "Behind the Walls; The material Culture of Venetian Elites", s. 319-320.

[874] Newett, "The Sumptuary Laws of Venice in the Fourteenth and Fifteenth Centuries", s. 276.

[875] P. F. Brown, "Behind the Walls; The material Culture of Venetian Elites", s. 321.

yüksek olduğu düşünülmekteydi. Venedik'te soylu kadınlar tarafından bu ayakkabılar çok ilgi görmekteydi. 1430'daki kanunla ayak tertibatını daha makul oranlara indirmek için müdahale edilmişti. Bir kunduracının topuğu yarım quartadan daha yüksek olan her türlü ayakkabıyı yapması ve satması halinde para cezası ödeyecek ve üç ay hapis cezası alacaktı. Yarım quartadan daha yüksek Chopin (Ek: 12) giyen kadınlar da para cezasına çarptırıldı.[876]

Venedik hükümeti gondollara ilişkin de bir düzenleme yapmıştı. Zenginler, özel gondolcularının kürek çektiği gondollarda dolaşırken, sıradan halkın gösterişsiz özel tekneleri vardı. Bu nedenle tüm gondollar siyaha boyanmıştı. Daha önce, Venedik'te her türden parlak renklerle süslenmiş, dikkat çeken gondollar siyaha boyanınca daha ciddi görünmekteydi ama bu renk değişikliği gondolların zenginlere ait olduğu gerçeğini değiştirmemişti.[877]

Aşırı harcamaları kısıtlayıcı yasalardan biri de inci kulanımını kısıtlamıştı. İlk başta kadınlar tek bir boncuk dizisi takabiliyordu, ancak bu kuralı görmezden geldikleri için 1497'de inciler Venedik'te yasaklanmıştı. Venedikli cam üreticileri buna çare bulmak amacıyla içi beyaz mumla doldurulmuş opal camdan içi boş boncuklardan taklit inciler üretmişti. Daha sonra Venedik'in cam üreticileri toz cam, yumurta akı ve salyangoz balçık karışımından sahte inciler yapmanın bir yolunu bulmuştu. Bu küçük cam toplar, incilerin parlaklığıyla kuruyan bir kaplamaya batırılmıştı. Gerçek inciler gibi olmasalar da kadınlar arasında kullanılmaktaydı.[878]

---

[876] Newett, "The Sumptuary Laws of Venice in the Fourteenth and Fifteenth Centuries", s. 274.

[877] Peter Björn Kerber, **Eyewitness Views*:* Making History *in* Eighteenth-Century Europe**, The J. Paul Getty Museum, Los Angeles, 2017, s. 27.

[878] Paul Craddock**, Scientific Investigation of Copies, Fakes and Forgeries**, Butterworth-Heinemann, Oxford,2009, s. 403.

Harcamaları düzenleyici yasalar, doç ve aristokrasi üyelerinin şehrin güç ve ticaret dengesini koruyabilecekleri bir hükümet aracı olarak hizmet etti. [879]

3.4 Sözleşmeler ve Ortaklıklar

3.4.1 Deniz Kredisi

İlk ticarî belgeler, bir yanda kilisenin tefecilik diye eleştirdiği menkul kıymetlere ilişkin adi borçların, diğer yanda ise hiçbir zaman eleştiri konusu olmamış bir sözleşme biçimi olan gerçek ortaklıkların Venedik'te kullanıldığını göstermektedir. Ortaklıkların onaylanması olağan bir meseleydi. Bununla birlikte ne adi borç ne de adi ortaklık 13. yüzyılın ortalarına kadar kullanılan deniz kredisi kadar Venedik'te popüler değildi. [880]

Deniz kredisi, bir geminin uzun mesafeli ticarî bir yolculuk yapması için gereken sermayeyi sağlayan ve özellikle kredi verenin yolculuk riskinin bir kısmını üstlendiği bir sözleşmeydi. Anlaşma şuna benziyordu: Parası veya malı olan (yatırımcı) bir kişi, bazı şarta bağlı transferler karşılığında onu bir tüccara (uzak mesafeli ticaret yapabilecek, yetenekli ve istekli bir kişiye) verdi. Daha sonra, tüccar yelken açıp ticaret yaptı. Geminin bir fırtına, yangın vb. nedenlerle batması veya korsanlar tarafından el konulması ve kargonun kaybolması durumunda, sözleşme çerçevesinde tüccar yatırımcıya ödeme yapmamaktaydı, yani tüccarı seyir riskine karşı kısmen sigortalamıştır. Aksine, gemi limana güvenli bir şekilde varırsa, tüccar yatırımın

[879] Newett, "The Sumptuary Laws of Venice in the Fourteenth and Fifteenth Centuries", s. 274.

[880] Frederic C. Lane, **Venice and History: The Collected Papers of Frederic C. Lane**, The John Hopkins University Press, Baltimore,2019, s. 57-58.

karlılığına bakmaksızın, sermaye ve faizi (caput et prode) kapsayan sabit tutarı geri vermek zorundaydı. [881]

Deniz kredisi, ödünç verilen paranın kullanım amacına göre üçe ayrılmaktadır. 1) Orijinal ya da bona fide deniz kredisi, 2) Pignus türü ve 3) Tefecilikten kaçınma türü. Orijinal deniz kredisi, oldukça ilkel bir deniz ticaretinin ihtiyaçlarına hayranlık uyandıracak şekilde uyarlanmış, kredi sözleşmesi ve sigorta sözleşmesinin bir birleşimiydi.[882] Pignus tür kredinîn amacı, birinci türden oldukça farklıydı. Orijinal deniz kredisinde, kredi sözleşmesinin amacı, deniz yoluyla bir ticaret girişimine girişecek olan bir tüccar için fon sağlamaktı. Pignus türü kredinîn amacı, böyle bir girişimde bulunan bir tüccarın, deniz ticaretiyle hiç uğraşmayan bir tüccara borç vermesine izin vermekti. Deniz kredisinin tersine çevrildiği akıllıca bir yolla, sadece deniz ticareti için değil, aynı şekilde kara ticareti için de tefeciliğe karşı yasalardan kaçmak mümkündü. Nakit ihtiyacı olan tüccar her zaman değeri en azından kredi tutarına ve faizine eşit olması gereken bir malı (pignus) rehin verirdi. Borç verenin rehini nezaretine alması ve borç verenin gitmekte olduğu limana vardığında borcun geri ödenmemesi halinde rehinin borç veren tarafından satılması şartıyla, ikraz şartları kredi tutarı artı öngörülen faiz onun tarafından alıkonulmaktaydı. Fazlalık, rehinli mülkün yasal sahibi olan fonların borçlusuna iade edilmekteydi. Tefecilikten kaçınma türü deniz kredisi, biçim olarak, esasen birinci türden farklı değildi. Üçüncü türe, birinci ya da ikinci türden hiç gerçek deniz kredisi olmayan, ancak tefecilikte olağan bir krediyi

[881] Yadira Gonzalez de Lara, **Changes in Information and Optimal Debt Contracts: The Sea Loan**, European University Institute, San Domenico, S. 6, 1997, s. 3-4.

[882] Calvin B. Hoover, "The Sea Loan in Genoa in the Twelfth Century", **The Quarterly Journal of Economics**, C. 40, S. 3, s. 501.

gizlemek için yalnızca deniz kredisi deyimini kullanan sözleşmeler olan tüm sözleşmeler dâhildi.[883]

Tek yön ve sefer için veya hem gidiş hem de dönüş için deniz kredisi verilebilmekteydi. Çoğu deniz kredisi sözleşmesi gemi yükünün bir kısmının, genellikle krediyle satın alınan malların, kredinîn iadesi için bir teminat olarak kabul edileceğine dair bir madde içermekteydi. Deniz kredileri, yalnızca gidiş seferleri için verildiğinde, başka bir ülkeye sermaye transferini içerdiğinden zaman zaman deniz değişim sözleşmeleri olarak temsil ediliyorlardı ve iade edilecek para başlangıçta ödünç verilen para biriminden farklı bir para biriminde fiyatlandırılmaktaydı. Böyle bir sözleşme, olağan takas sözleşmeleriyle hemen hemen aynı avantajlara sahipti.[884]

3.4.2 Colleganza (Commenda/ Collegantia)

10. yüzyıldan beri kullanılan bir başka kredi türü, Venediklilerin colleganza Avrupanın diğer yerlerinde commenda diye adlandırdığı sözleşmeydi. Bir ortaklığın bazı özelliklerine sahip bir tür kar paylaşımlı krediydi. Sözleşmeye taraf olan iki kişiden biri sözleşmeye konu olan sermaye ile seyahat ve ticaret yapmayı taahhüt etmekteydi. Yatırımcılar bu kredide sabit bir meblağ veya belirli bir yüzde talep etmek yerine kârın bir yüzdesini almayı kabul ettiklerinden, colleganzanın deniz kredisinden geliştiği düşünülmektedir. Colleganzayı diğer sözleşmelerden ayıran özellik yatırımcının kazancı, kâr miktarına bağlı olduğu için ilgili tüm giderlerin ve gelirlerin muhasebeleştirilmesiydi. Venedik yasaları, Venedik'e döndükten sonra 30 gün içinde bir

[883] ibid, s. 511 ve 521.

[884] Robert Lopez, Irving W. Raymond, **Medieval Trade in the Mediterranean World**, Columbia University Press, New York, 1967, s. 168-169.

muhasebe yapılmasını gerektirmekteydi ve seyahat eden tüccarın kişisel ve seyahat masraflarının ne kadarını bu yatırımın getirisine karşı maliyet olarak talep edebileceğini şart koşmaktaydı.[885]

Colleganza iki taraflı ve tek taraflı olmak üzere ayrılmaktaydı. Tek taraflı Colleganza, bir taraf sermayeyi, onu denizaşırı bir ticarî girişimde kullanmak ve önceden belirlenmiş bir kâr payıyla birlikte geri vermek üzere başka bir tarafa emanet etmekteydi. Genellikle seyahate katılmayan yatırımcı kârın dörtte üçünü almakta ve seyahat eden taraf dörtte birini almaktaydı. Sermayedeki herhangi bir kayıp münhasıran yatırımcıya aitti, seyahat eden taraf kar elde edilmezse emeğinin ödülünü de kaybetmekteydi.[886] İkili Colleganzada seyahat etmeyen taraf sermayenin üçte ikisini sağlarken seyahat eden taraf emeğine ek olarak üçte bir oranında sermayeye katkıda bulunmaktaydı. Karlar genellikle yatırımlara göre yarıya bölünmekte zararlar her iki yatırımcı tarafından sermayeye katkılarına göre karşılanmaktaydı.[887]

Colleganza'da somutlaşan ticarî kredi miktarı o kadar artmıştı ki bu durum Venedik'in yönetim konseylerini rahatsız etmişti. 1324 senesinde herhangi birinin, hükümetin belirlediği miktardan daha fazla bir meblağı colleganzada denizaşırı ülkelere göndermesi veya taşıması yasaklanmıştı. Periyodik olarak kısıtlandıktan sonra colleganza, Levanten ticaretini finanse etmede giderek önemini yitirmişti. Uluslararası ticaretteki büyük rolünden uzaklaştırılan colleganza, üç biçimde devam etmişti.1) Az bilinen bölgelere yapılan ticaret seferleri için eski biçiminde kullanılmıştı.2) Yakın pazarlarda ticaret için kullanılan gemilerin tüccarının mülkiyetine izin vermek için biraz

[885] Lane, **Venice and History: The Collected Papers of Frederic C. Lane**, s. 58.

[886] Lopez ve Raymond, **Medieval Trade in the Mediterranean World**, s. 175.

[887] Jacques Le Goff, **Ortaçağ Tüccarları ve Bankerleri**,Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2018, s. 30.

değiştirilmişti. 3)14. yüzyıldaki colleganza sözleşmelerinin çoğu, deyim yerindeyse Rialto'da kullanılmak üzere esnaf ve zanaatkârlara ya da bankalara verilen kredilerdi. Yerel colleganza adı verilen bu tür deniz riski içermemekteydi. Borç veren genellikle hırsızlık ve yangın riskini göze almaktaydı ve getirisini tam olarak belirtmemişti. Uygulamada, krediler genellikle 1330'da %8 ve 1340'tan sonra % 5 olmak üzere belirli bir standart oranında yenilenmişti.[888]

3.4.3 Fraterna Compagnia

Sermayeyi birleştirmek ve riskleri yaymak amacıyla deniz ticareti için commenda ne ise, ortaklıklarda da kara ticareti için oydu. Mekân ve zaman içinde büyük ölçüde değişmeden kalan commendanın aksine çok sayıda ortaklık çeşidi ortaya çıkmıştı. [889] Karada yapılan ticaretle ilgili ortaklık sözleşmelerinin sayısı çok daha fazla olmakla birlikte compagnia ve societas terrae gibi iki temel tipe indirgenebilmektedir. Arşivlere göre bu türden ilk sözleşmeleri Venedikli tüccarlar yapmış ve bunlara fraterna compagnia gibi özel bir isim vermişlerdi. Bunlar özellikle iç bölgelerde yaşayan tüccarlar arasında imzalanmıştı.[890]

Compagnia sözcüğü Latince "*cumpanis*"ten, "aynı ekmeği yiyen", "arkadaş" kelimesinden gelmekteydi. Bu, compagnianın aile ile orijinal bağlantısını göstermektedir. Venedik'in bu türden fraterna compagnia anlaşmalarının en eski

[888] Lane, **Venice and History: The Collected Papers of Frederic C. Lane**, s. 59-60.

[889] Lopez ve Raymond, **Medieval Trade in the Mediterranean World**, s. 185.

[890] Le Goff, **Ortaçağ Tüccarları ve Bankerleri**, s. 31.

belgeleri, yalnızca ticarî değil, aynı zamanda aynı ailenin üyeleri tarafından miras alınan gayrimenkul ve diğer mülklerin ortak yönetimini de içermekteydi.[891]

Compagnia tipi sözleşmede imza atanlar birbirlerine çok yakın insanlar olduklarından riskleri, umutları kayıp ve kazançları eşit oranda paylaşmaktaydılar. Societas terrae daha çok commendaya benzemekteydi. Sermayeyi koyan kişi kaybetme riskini tek başına üstlenirken kazanç genellikle paylaşılmaktaydı. Ancak koşulların pek çoğu daha esnekti, örneğin sermaye payları çok değişebilir; örgütlenme süresi tek bir işle ya da bir seyahatle sınırlı değildi. Bu süre çoğunlukla bir yıldan dört yıla kadar uzayabilirdi.[892] Compagnia, özellikle Venedik ve Toskana'da aile ortaklıkları ve ortak girişimlerle ilgilenen aile sözleşmesi (consorteria) veya fraterna compagnia idi. Bazen bu sözleşmeler aile üyelerini bağlar; aksi takdirde, müşteri olan yabancıları da kapsayacak şekilde genişletilmekteydi.[893]

13. yüzyıl boyunca Venedik, kendine özgü bir biçimde de olsa aile şirketlerini geliştirmişti. 1242 tarihli Jacopo Tiepolo'nun tüzüğü, fraterna compagniayı yeni bir ticarî organizasyon biçimi olarak düzenlemişti. Babası hayatta olan ya da olmayan kardeşler herhangi bir resmi sözleşmeye ihtiyaç duymadan hukuken bir ortaklık oluşturabilmekteydi. Kardeşlerin her biri, diğerleri için kalıcı olarak tam yetkili bir yasal temsilciydi ve borçlarından tamamen sorumluydu. Dayanışma sorumluluğuna karşı tek

[891] Lopez ve Raymond, **Medieval Trade in the Mediterranean World**, s. 185.

[892] Le Goff, **Ortaçağ Tüccarları ve Bankerleri**, s. 31.

[893] Mueller,**The Venetian Money Market: Banks, Panics, and the Public Debt, 1200-1500**, s. 96.

koruma, resmi, noter tasdikli bir bölünme işlemiydi.[894] Diğer ortaçağ aile şirketlerinden farklı olarak, fraterna compagnia, yanlızca uzun süre boyunca çeşitli ailelerden birçok ortağı kucaklayan devasa bir şirket oluşturmak için sözleşmeye dayalı olarak kurulmuş bir iş ortaklığı değildi. Bir fraterna ortaklığı daha fazla sermaye veya personele ihtiyaç duyduğunda, diğer aile ortaklıklarıyla veya varlıklı kişilerle maaş veya komisyonlarla çalışan acentelerle ortak girişim kurmuştu. Fraterna compagnia yetki alanında sınırsız sorumluluğa genellikle itiraz edilmezdi. Bir fraternanın varlığı önceden var olan bir miras bölünmesinin veya özgürlük akdi kanıt gösterilerek reddedilebilmekteydi. Alternatif olarak belirli durumlarda hiçbir varlık miras alınmadığı için sorumluluğun miras alınamayacağını göstererek veya bir üyenin başarısızlık anında reşit olmadığını ve dolayısıyla bu konuda kusursuz olduğunu savunarak sorumluluğa itiraz edilebilmekteydi.[895] Bununla birlikte, 14. yüzyıl boyunca fraterna ortaklığı, Venedik bankacılığında ve denizaşırı ticarette giderek baskın hale gelmişti.[896]

Sonuç olarak, Venedik'te uzun mesafeli riskli ticaretin finansmanı hem büyümeye hem de sosyal ve ekonomik değişikliklere yol açmıştı. Bu değişikliklerin altında yatan uzun mesafeli ticaretin büyük riski ve getirisiydi. Venedik'in riskleri önlemeye yönelik attığı adımlardan biri deniz kredisi, colleganza, fraterna compagnia gibi sözleşmeler yapmak olmuştu. Özellikle colleganzada sorumluluk her bir ortaklık ve ortakların anonim hissesi

[894] Yadira González de Lara, "Business Organization and Organizational Innovation in Late Medieval Italy, **Research Handbook on the History of Corporate and Company Law**, Ed. Harwell Wells, Edward Elgar Publishing, Massachusetts, 2018,s. 80.

[895] Mueller, **The Venetian Money Market: Banks, Panics, and the Public Debt, 1200-1500**, s. 110

[896] Yadira González de Lara, "Business Organization and Organizational Innovation in Late Medieval Italy", s. 81.

ile sınırlı tutulduğu için günümüzde ki anonim şirketin ilk örneklerinden biri olarak değerlendirebiliriz. Sözleşmeler şehrin tarihi açısından son derecede önemliydi çünkü çok zengin olmayan tüccarların seyahat eden ortaklar olarak riski üstlenip uluslararası ticarete erişmelerine izin vermekteydi. Venedik'e ekonomik hareketlilik getirmiş ve nüfusun daha büyük bir bölümünün uluslararası ticarete, servete ve siyasi güce ulaşmasına imkan tanımıştı. Genel olarak üç sözleşme türünün de uygulanmasına yönelik bu devlet temelli mekanizma, Venediklilerin genel olarak finansal piyasalar yoluyla sermayeyi harekete geçirmelerini sağlamış ve dolayısıyla denizaşırı ticaretten elde edilen kazançların Venedikliler arasında geniş bir şekilde dağıtılmasına neden olmuştu.

3.5 Ticaret ve Hukuk

Venedik'in ekonomik yükselişi, Akdeniz boyunca ve Akdenizin ötesinde ticaretin genişlemesine dayanmaktaydı. En kazançlı ticaret ise doğunun kıymetli mallarıydı. Sözkonusu ticaret büyük miktarlarda sermaye gerektiriyor ve yüksek riskler içermekteydi. Venedik'ten Doğu'ya ticaret yapmak üzere bir seyahat gidiş-dönüş, 6-9 ay sürmekteydi.[897] Büyük bir silahlı mürettebatın taşınması, deniz korumasına sahip konvoylarda yelken açılması ve tüccarların yurtdışındaki mülkiyet haklarını güvence altına alma ihtiyacı teçhizat maliyetlerini daha da artırmaktaydı.[898] Bu koruyucu önlemlere rağmen Venediklilerin gemi kazası, korsanlık veya yabancı hükümdarlar tarafından mallara el konulması yoluyla malların kaybolma riski yüksekti. Karlar, örneğin gümrükte ödenen tarifeler ve rüşvetlere, nakliye ve depolama ücretlerine, fiyat

[897] Lane, **Venice: A Maritime Republic**, s. 119-123.

[898] ibid**,** s. 46-48.

dalgalanmalarına, uzun ve tehlikeli yolculuklardan sonra malların varıştaki durumuna bağlı olarak büyük ölçüde değişmekteydi.[899]

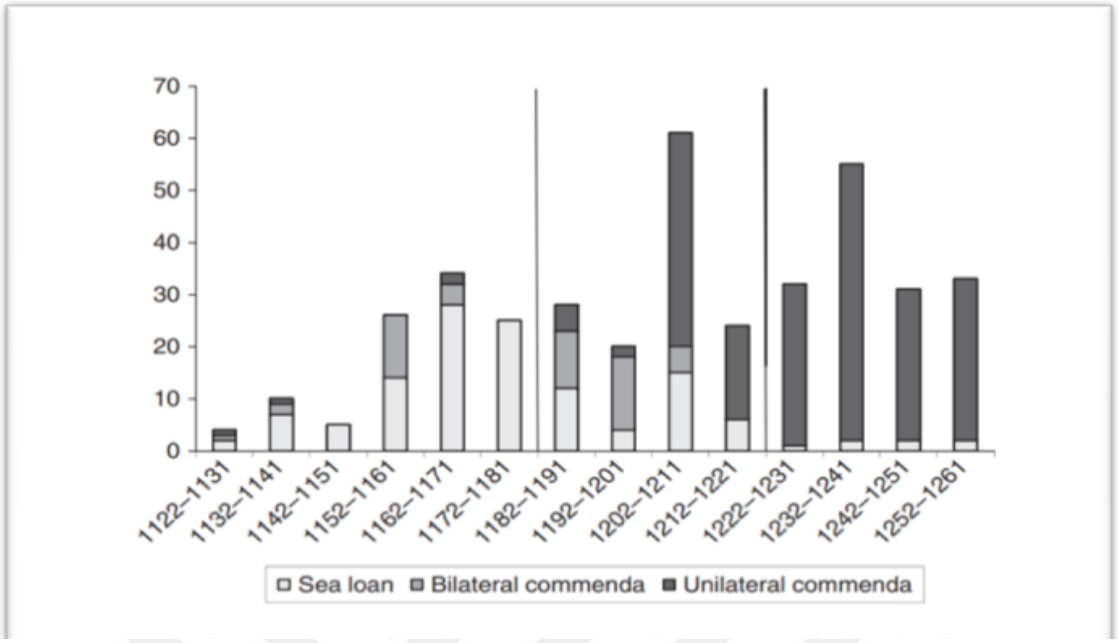
Bu riskli ticaret, büyük sermaye harcamaları gerektirmekteydi. Bu da sermayenin harekete geçirilmesini ve tahsis edilmesini destekleyen yeni iş biçimlerinin ve yasal yeniliklerin geliştirilmesine yol açmıştı.[900] Sermayeyi artırmak ve iç ticaret risklerini çeşitlendirmek amacıyla tüccarlar deniz kredileri ve commenda sözleşmeleri kullanmışlardı. Deniz kredisi, yatırımcının denizde veya düşman kişilerin elindeki kayıp riskini üstlenmesi ve dolayısıyla daha yüksek bir getiri oranına izin verilmesi özelliği ile sabit ödemeli bir krediydi. Commenda bir yatırımcının, sermaye yatırımıyla orantılı şekilde herhangi bir kayıp durumunda sorumluluk üstlendiği ve ticarî karları ve riskleri tüccarla paylaştığı bir ticaret sözleşmesiydi (Şekil: 3).[901]

[899] Yadira Gonzalez de Lara, "The Secret of Venetian Success: A Public-Order, Reputation-Based Institution", **European Review of Economic History**, C. 12, S. 3,2008, s. 252.

[900] Puga ve Trefler, "International Trade and Institutional Change*:* Medieval Venice's Respons to Globalization", s. 756.

[901] Gonzalez de Lara, "The Secret of Venetian Success: A Public-Order, Reputation-Based Institution", s. 253.

Şekil 3 : Yıllara Göre Deniz Kredileri ve Commenda Sözleşmeleri Grafiği [902]

Denizaşırı ticaret yatırımlarının doğasında var olan iki sorun şuydu: İlk sorun, denizaşırı bir yerde bulunan bir tüccar, kendisine emanet edilen tüm sermaye ile kaçabilirdi. İkinci sorun Venedik'e dönse bile girişimden elde edilen kazançları yanlış beyan edebilir ve farkı kendi menfaatine uygun şekilde kullanabilirdi. Bir tüccarın sermayenin tamamını veya bir kısmını zimmetine geçirmeme taahhüdü vermesini sağlayan bir kurum olmasaydı yatırımcı başlangıçta yatırım yapmazdı ve dolayısıyla karşılıklı yarar sağlayan finansal ilişkiler ortaya çıkmazdı.[903]

---

[902] Yadira Gonzalez de Lara, "Litigation Plus Regulation: The Protection of Investor Rights in Late-Medieval Venice", **Origins of Shareholder Advocacy**, Ed. Jonathan GS Kopell, Palgrave Macmillan, New York, 2011, s. 106. Sea Loan=Deniz Kredisi, Bilateral Commenda= İki Taraflı Commenda, Unilateral Commenda=Tek Taraflı Commenda.

[903] Gonzalez de Lara, "The Secret of Venetian Success: A Public-Order, Reputation-Based Institution", s. 257.

Tanrı korkusu veya fedakârlık gibi etik düşünceler ve aile üyeleri arasındaki sadakat bir tüccarın bağlılık sorunlarını azaltabilirdi.[904] Bu faktörlerin Venedik malî piyasasını desteklemede rol oynamasına rağmen bunlar yeterli değildi. Yurtdışında ölmekte olan bir tüccarın mallarını yasal varislerine nakletmek için diğer tüccarlara emanet ettiği standart formül bulunmaktaydı. Buna rağmen yine de sözleşmenin ihlali durumunda ağır bir parasal yaptırım uygulanmaktaydı. Ayrıca hem deneyimli hem de deneyimsiz tüccarlar aynı şartlar altında deniz kredisi ve commenda sözleşmelerine girmişlerdi. Eğer malî ilişkiler yalnızca etik üzerine kurulu olsaydı, kayıtları özünde dürüst olduklarını kanıtlayan deneyimli tüccarların daha avantajlı koşullar elde etmesi beklenmekteydi. Diğer yandan ailenin/soyun finansal ilişkilerdeki rolü sınırlanmış ve azalmıştı. 1021-1261 dönemi için yayınlanan 435 deniz kredisi ve commenda sözleşmesinin sadece %8,97'si aile üyeleri arasında kurulmuştu. Ayrıca, aile içi ilişkilerin oranı, 11. yüzyılda % 37,50'den 12. ve 13. yüzyıllarda sırasıyla % 7,23 ve % 9,20'ye düşmüştü. [905]

Geç Ortaçağ döneminde büyük bir coğrafî alanda etkili olan merkezi bir hukuk sistemi bulunmamaktaydı. Avrupa'nın her yerinde yerel mahkemeler vardı ve bunlar kendi yetkileri altındaki alanlarda yapılan sözleşmeleri denetleyip uygulayabilmekteydi. Sadece yasal olarak yargı yetkisine sahip oldukları (sınırlı) bölgesel alanda bulunan bireyler arasında sözleşmenin icrası yetkisine sahiptiler. Ama yasa başka bir anlamda işlevsizdi. Genel olarak, yerel mahkemeler, merkezi yasal bir otoritenin tarafsız

[904] Douglass Cecil North, **Institutions, Institutional Change and Economic Performance**, Cambridge University, Cambridge, 1990, s. 55.

[905] Gonzalez de Lara, "The Secret of Venetian Success: A Public-Order, Reputation-Based Institution s. 257-258.

görevlileri veya tarafsız adalet dağıtıcıları değildi. Aksine, çoğu zaman yerel çıkarların somutlaşmış haliydiler ve yabancılara karşı önyargılıydılar.[906]

Bir Venedik mahkemesi, üzerinde yargı yetkisine sahip olduğu sınırlı bölgesel alan içinde tüccarları sözleşmeden doğan yükümlülüklere uymaya zorlayabilmekteydi. Ancak kaçan bir tüccara baskı yapamazdı. Bir tüccar, bir yatırımcının sermayesini zimmetine geçirirse ve başka bir yargı yetkisine sığınırsa, bir Venedik mahkemesi onu geri ödeme konusunda zorlayamamaktaydı. Bir tüccarın izini sürmek çok maliyetliydi ve yeri bulunsa bile Venedik'in misillemede bulunamayacağı, örneğin ticareti kesintiye uğratamayacağı için bir devlete karşı müşterek dava açmak olası değildi.[907] Sözleşmeye aykırı hareket etmenin önüne geçmek amacıyla Venedik'te teminat bırakmak sorunu azaltabilirdi ama çoğu tüccar geride çok az mal bırakmaktaydı. Venedikli tüccarların %40'ından fazlasının soylu olmayan aile isimleri vardı. Ayrıca, zengin tüccarlar genellikle servetlerinin çoğunu yanlarında taşıyabilecekleri türden mallar olarak tutuyorlardı ve hem Venedik hem de Venedik topraklarının dışında gayrimenkulleri bulunmaktaydı. [908]

Hukuk sistemiyle ilgili ikinci bir sorun, ticaret sözleşmelerini uygulamak için bir mahkemenin doğrulanabilir bilgilere ihtiyaç duymasıydı. Ancak Venedikli yatırımcılar, Venedik'te kaldıkları ve dolayısıyla yurtdışındaki tüccarları doğrudan izleyemedikleri

[906] Avner Greif, "Impersonal Exchange without Impartial Law: The Community Responsibility System", **Chicago Journal of International Law**, C. 5, S. 1, 2004, s. 118.

[907] Mueller,**The Venetian Money Market: Banks, Panics, and the Public Debt, 1200-1500**, s. 205-211

[908] Gonzalez de Lara, "Litigation Plus Regulation: The Protection of Investor Rights in Late-Medieval Venice", s. 107.

için güvenilir bilgiler elde edememişti. Doğrulanabilir bilgi üreten ve ileten bir kurumun yokluğunda, bir Venedik mahkemesi denizaşırı ticaret yatırımlarını destekleyemezdi. [909]

Tanıkların ifadelerini adli kovuşturmalarda delil olarak kabul ederek ve gemi kazası, korsanlık veya yurtdışındaki mallara el konulmasından kaynaklanan kayıpların doğrulanmasına ilişkin geri ödeme istisnalarını şart koşarak, hukuk sistemi deniz kredilerinin ve bir dereceye kadar commenda sözleşmelerinin uygulanmasını kolaylaştırmıştı. Mahkemenin bu tür kayıpları doğrulamak için tanıklara güvenmesi mevcut verilere de yansımıştı. Ancak muhasebede yapılan bir sahtekârlığı ortaya çıkarmak çok daha zordu. Belirli bir tüccarın gümrükten geçmek için ödediği tarifelerin ve rüşvetlerin, ayarladığı nakliye ve depolama ücretlerinin, çok sayıda ağırlık, ölçü ve para birimi arasında uyguladığı dönüştürme oranlarının, ister yolculuk sırasında hasar görmüş olsun, ister mürettebat tarafından çalınmış olsun fiyatının doğrulanması gerekmekteydi. Bu tür maliyetler, fiyatlar ve olaylar hakkında doğrulanabilir bilgi olmadan bir Venedik mahkemesi piyasalarının ilerlemesini teşvik edemezdi. Bir tacirin seyahatteyken yaptığı hareketlere ilişkin asimetrik bilgi mahkemenin etkinliğini de zedelemekteydi. Hile yapanları cezalandırmak için mahkemenin bir sözleşmenin ne zaman ve ne ölçüde ihlal edildiğini bilmesi gerekmekteydi. [910]

Venedik Cumhuriyeti bir tüccarın kendisine verilen sermayenin tamamını zimmetine geçirmemesi ve kaçmaması ya da yanlış bilgi verip sermayenin bir kısmını zimmete geçirmemesi için gerekli olan önlemleri almıştı. Venedik'teki münhasır ticarî ayrıcalıklar, koruyucu konvoylar ve temel haklar, ticareti diğer şehirlerinkinden daha

[909] Gonzalez de Lara, "The Secret of Venetian Success: A Public-Order, Reputation-Based Institution", s. 261-262.

[910] Gonzalez de Lara, "Litigation Plus Regulation: The Protection of Investor Rights in Late-Medieval Venice", s. 108-109.

karlı hale getirmiş ve böylece tüccarları Venedik otoritesine boyun eğmeye teşvik etmişti.[911]

Vatandaşı korumak için Venedikli olmayanların ticarete erişimleri engellenmiş, sıkı vatandaşlık kuralları uygulanmış ve vatandaşlık edinmenin maliyeti yükseltilmişti. Özellikle Venedik hükümeti yabancıların Venedik'ten mal göndermesini ve kolonilerinde ticarî faaliyette bulunmasını yasaklayan kanun ve yönetmelikler çıkarmıştı. Ayrıca bu yasakları uygulamak amacıyla gerekli idarî yapıları da geliştirmiştir. Örneğin, 13. yüzyılda Venedik'ten kolonilerine giden bir ticaret konvoyuna katılmayı planlayan tüccarların önceden kaydolmaları ve bir lisans almaları gerekmekteydi.[912]

Venedik'teki tüccarların konsolosları ve koloni yöneticilerinin, yabancıların Venedik vatandaşlarına ayrılmış işlerle uğraşmalarını engellemek gibi özel görevleri vardı. Devlet ayrıca, 12. ve 13. yüzyıllarda 10 yıl ve 14. yüzyılda 25 yıla kadar, göçmenlerin Venedik'te uzun bir süre vergi ödemelerini zorunlu kılarak vatandaşlığı ve dolayısıyla ticarete erişimi kısıtlamıştı. Venedik'te Doğu mallarının bolluğunun karları aşındırdığı 14. yüzyıl boyunca çeşitli noktalarda devlet ayrıca ithalat kotaları oluşturmuştu ve böylece yüksek fiyatları geri getiren tekelci uygulamaları koordine etmişti.[913]

---

[911] Gonzalez de Lara, "The Secret of Venetian Success: A Public-Order, Reputation-Based Institution", s. 262.

[912] Lane, **Venice: A Maritime Republic**, s. 61.

[913] Gonzalez de Lara, "Litigation Plus Regulation*:* The Protection of Investor Rights in Late-Medieval Venice", s. 113.

Yabancı ülkelerdeki koloni valileri, seyahat yazarları ve Venedik'teki çeşitli kamu görevlileri, tacirlerin hesaplarını doğrulamak için gerekli bilgileri toplamaktaydı. Son olarak, sıkı idarî kontroller ve yasal yaptırımlar, dürüst tüccarları ödüllendirmek ve hile yapanları cezalandırmak için olanak sağlamıştı. Bir tüccarın şehir bağlantısını ve devlet nezdindeki dürüst itibarını korumanın gelecekteki kazançları, bir yatırımcının sermayesinin tamamını veya bir kısmını zimmetine geçirerek elde edebileceğinden daha büyük olduğu için, tüccarın Venedik'e geri dönmesi ve bir taahhüdünü yerine getirmesi en iyi seçenekti. Böylece denizaşırı ticarette karşılıklı yarar sağlayan yatırımlar mümkün olmuştu. [914]

Sonuç olarak, ticarete girişte kısıtlamalar olmasaydı, Venedik'in ticaretten elde ettiği kazanç dağılırdı, tüccar, bir yatırımcının sermayesini doğrudan zimmetine geçirir ve yasal yaptırımlara maruz kalmamak için kaçardı. Kamulaştırma ihtimalîni göz önünde bulunduran potansiyel yatırımcılar yatırım yapmaz ve karşılıklı yarar sağlayan finansal değişim gerçekleşmezdi. Dolayısıyla hem yasal sistemin etkin işleyişi hem de finansal piyasaların gelişimi için hukukî ve idarî düzenlemeler zaruriydi. [915]

3.6 Lonca Teşkilatı

Tüccar loncaları, 11. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Avrupa ekonomisi için önemli kurumlardandı. Loncaların ekonomik, sosyal ve politik rolleri her dönem tarihçilerin inceleme konusu olmuştur. Tüccar loncaları eski çağlardan beri yaygın olup, sadece

[914] Gonzalez de Lara, "The Secret of Venetian Success: A Public-Order, Reputation-Based Institution", s. 262.

[915] Gonzalez de Lara, Litigation Plus Regulation*:* The Protection of Investor Rights in Late-Medieval Venice", s. 113.

Avrupa'da değil, Kuzey Afrika, Yakın Doğu, Orta ve Güney Amerika, Hindistan ve Çin'de de mevcuttu. Loncalar Antik Mısır, Yunan ve Roma döneminde daha aktifti ve Roma'nın düşüşünden sonraki beş yüzyıl boyunca Avrupa ve Akdenizde ki ticaret merkezlerinde varlığını sürdürmüştü. 1000 ve 1500 yılları arasında Ortaçağ ticaret devrimi sırasında Avrupa'nın çoğunda göze çarpan bir kurum haline gelmişlerdi.[916]

12. ve 13. yüzyıllarda Venedik Avrupa standartlarına göre çok büyük bir şehirdi ve yaklaşık 100.000 kadar nüfusa sahipti. Orta Doğunun büyük bölümüyle ve özellikle Konstantinopolis ile uzun süredir devam eden ticarî ilişkileri vardı. Venedik loncalarındaki ilk düzenlemeler Konstantinopolis'teki uygulamalara göre şekillenmişti. Venedik'in kültürel ve politik kökenlerinin büyük bölümü de loncalardan gelmekte olup, loncaların Venedik'in kültürel ve ekonomik hayatı üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. 10. Yüzyılın başında Konstantinopoliste ticaret birlikleri loncalar gibi iş görmekteydi.[917]

Venedik'teki ilk loncalar bir manastırın kilisesinde toplanmakta, yemekhanesinde yemek yemekte, arşivlerini ve fonlarını burada muhafaza etmekteydi.[918]

İtalyan loncaları kuzeydeki devletlerden daha erken ortaya çıkmıştı, daha zengin ve daha prestijli olanlar ise loncaların ilk döneminde siyasi bir rol oynamıştı. Venedik'te 12. yüzyılda özellikle terziler, ceketçiler, sarraflar ve mücevherciler, boyacılar, fıçı

---

[916] Sheilagh Ogilvie, **Institutions and European Trade : Merchant Guilds, 1000-1800**,Cambridge University Press, Cambridge, 2011, s. 1.

[917] Richard Goy, **Venetian Vernacular Architecture: Traditional Housing in The Venetian Lagoon**, Cambridge University Press, New York, 1989, s. 91.

[918] Heaton, **Avrupa İktisat Tarihi**, s. 197.

yapıcılar, halatçılar ve berber hekimler gibi denizcilikle uğraşmayan yeni zengin gruplardan oluşan loncalar ortaya çıkmıştı. [919]

1173'te Venedik Cumhuriyeti, Devlet ile usta zanaatkârlar ve tüccarların gayri resmi ticaret birlikleri arasındaki ilişkilerini resmileştirmek için bir yasa çıkardı. 1173'ten sonra hükümet, artık resmile hale gelmiş loncaların faaliyetlerini denetlemekteydi. Loncalar 13. yüzyılın ilk yarısında oldukça hızlı büyümüş ve ekonomik açıdan güçlenmişti. Loncalar sıkı kontrol altına alınmadığı takdirde devlete zarar verme ihtimalî bulunduğu için 1261'de bir tüzük çıkarıldı. Bu tüzük uyarınca, loncalar daha katı bir devlet düzenlemesine tabi olmuştu. 1261 tüzüğü uyarınca, loncalar kendi iaralarında tabi olacakları kuralları düzenlemişler ve Devlet tarafından onaylandıktan sonra bu kurallar, loncaları düzenleyen yasal olarak bağlayıcı tüzükler haline gelmişti.[920] 1261 tüzüğü uyarınca tüm loncaların devlete bağlılık yemini etmeleri gerekmekteydi. Bir çocuğun 12 yaşına gelmeden çırak olarak eğitilmesine izin verilmemekteydi. Çıraklık süresi 5 yıldı, ancak bazı zanaatlarda 7 yıl sürüyordu. Bir kişinin kendi başına atölye veya dükkan açmadan önce 2 veya 3 yıl kalfa veya stajyer olarak deneme süresinden geçmesi gerekmekteydi. Usta bir zanaatkâr loncaya her yıl ücret ödemek zorundaydı.[921]

13. yüzyıl, zanaatkârların yavaş yavaş yapılanmaya başlandığı, loncaların üretim ve revizyonunun daha yoğun olduğu dönemdi. 1219 terziler ve dublet adlı ceket

[919] David Nicholas, **The Growth of the Medieval City: From Late Antiquity to the Early Fourteenth Century**, Routledge, New York, 2014, s. 258.

[920] Ted Sichelman, Sean O'Connor, "Patents as Promoters of Competition: The Guild Origins of Patent Law in the Venetian Republic", **San Diego Law Review,** C. 49, S. 4, 2012 s. 1271-1272.

[921] Goy, **Venetian Vernacular Architecture: Traditional Housing in The Venetian Lagoon,** s. 92.

yapımcıları, 1222 tezgah döşemecisi, 1227 balıkçı, yağ ölçerler, 1228 tuğla fırıncısı, 1233 ipçiler, kuyumcular, ikinci el eşya satıcıları, 1243 boyacı (revize edilmiş 1289), 1258 doktor, 1259 fıçı kasnağı üreticileri (1279'da revize edildi) loncaları kuruldu. 1259-1284 yılları arasında keten satıcıları, eczacılar, tatar yayı üreticileri, hububat ölçüm bekçileri, ağırlık üreticileri, testereciler, sıvı ve katı yağ satıcısı (revize edilmiş 1279), ikinci el mal tüccarları, ipek dokumacı, berber, şişe üreticileri, kürkçüler, kastarcı, ayakkabıcılar, marangozlar, tersane işçileri, kalafatçılar, duvarcı, kumaşçı, demirci, ressamlar, zahire tüccarları, fıçıcılar, keten, pamuklu kadife ve kanvas dokumacılar, çalgı teli üreticileri, altın ve gümüş gözetmenleri, iplik eğiriciler, kum kazıcılar, şapkacılar, kasketçiler, manav, iğ üreticileri, çan üreticileri, cam üreticileri gibi tüccar loncaları oluşturulmuştu.[922]

Venedik, tam olarak Venedik vatandaşlığına sahip herhangi bir kişinin tüccar olarak ticaret yapmasına izin vermekteydi. Tam vatandaşlık, yalnızca halkın belli bir kesimi tarafından sahip olunan genelde tüccar ailelere verilen özel ayrıcalıklardandı. 1315'te şehir her tüccarın Venedik vatandaşlığını kanıtlamasını gerektiren ve bunu yapamazsa ticaret yapmasını yasaklayan yeni bir yetkili makam, "provveditori di comun" oluşturmuştu. Şehir, ticaret ayrıcalıklarına göre birbirinden farklı üç tür vatandaşlık tanımlamıştı. Vatandaşlığı olmayanlar yasal olarak ticaret yapamamaktaydı. Venedik sakinlerinin çoğunluğu Venedik "tebaası" idi, "vatandaş" değillerdi ve bu nedenle, yurtiçinde tüccar olarak veya dışarıda herhangi bir Venedik tüccar loncasının üyesi olarak özel bir izin almadıkları sürece yasal olarak ticaret yapamamaktaydılar.[923] Venedik, genellikle tüccarların yurtdışındaki Venedik loncalarına üye olabilmeleri için

[922] Mackenney, **Venice as the Polity of Mercy: Guilds, Confraternities, and the Social Order, c. 1250–c. 1650**, s. 34.

[923] Ogilvie, **Institutions and European Trade : Merchant Guilds, 1000-1800**, s. 52-54.

tam Venedik vatandaşı olduklarını kanıtlamalarını istedi. Lakin 14. yüzyılın sonlarında Senato, Altın Orda ve rakip Ceneviz tüccar kolonisinin Kefe'deki artan saldırganlığı karşısında daha etkin bir varlık oluşturmak amacıyla Tana'daki Venedik konsolosluğuna yeni üye Venedik vatandaşları için istisnai olarak izin vermişti. Ancak üyelik hakları tüccar olduklarını kanıtlamak zorunda olan, Latin kökenleri olan ve Latince dilini bilen 50 başvuranla sınırlıydı; üyelikler yalnızca Altın Orda tarafından kontrol edilen bölgede geçerliydi ve Venedik de dâhil diğer Venedik ticaret kolonilerine devredilememekteydi. Aynı şekilde, Konstantinopolis'teki Venedik tüccar loncası, artan Fransız, İngiliz, Hollandalı, Osmanlı ve Yahudi rekabeti karşısında Venedik'in Levanten ticaretini canlı tutmak için 16. yüzyılda ortak üyeliğe izin vermeye başlamıştı.[924] Cenova, Bologna ve Venedik gibi Ortaçağ İtalyan şehirlerindeki loncalar, köleleri ve onların soyundan gelenlerin lonca üyesi olmalarını ve hatta lonca atölyelerinde iş bulmalarını yasaklanmıştı. İtalyan loncaları 15. yüzyıldan sonra köleliği bir giriş engeli olarak kullanmayı bırakmışlardı.[925]

Haksız rekabeti önlemek adına loncalar düzenlemeler yapabilmekteydi. Akdeniz, İskenderiye ve Akka'daki Venedik tüccar loncaları 1278'de, Ağustos konvoyundan önce gelen üyelerin belirli malları satmamasına ve Eylül ortasından önce hiçbir üyenin Venedik'e gitmemesine karar vermişti. Böylece resmi konvoyla seyahat eden tüccarlar fiyat rekabetiyle karşı karşıya kalmayacaktı. 1283'te, Akka'daki Venedik tüccar loncası tüm üyelerin kendi aralarındaki rekabetin fiyatları yükseltmesini önlemek

[924] Bernard Doumerc, 'Les Venitiens `a La Tana (Azov) au XVe si`ecle', **Cahiers Du Monde Russe et Sovi´Etique,** C. 28, S. 1, 1987, s. 6.

[925] Sheilagh Ogilvie, **The European Guilds, An Economic Analysis**, Princeton University Press, New Jersey, 2019, s. 101.

için fonlarını bir araya getirmelerini ve ortak olarak pamuk ve biber satın almalarını istemişti.[926]

Çoğu Avrupa kasabasında olduğu gibi Venedik'te çok sayıda ve birbirine bağlı loncaların varlığı, hammadde temini, aracılık, pazarlama vb. gibi mekânsal ve işlevsel olarak dağılmış faaliyetlerin bütünleşmesine yardımcı oldu ve işlem maliyetlerini azaltan yoğun ekonomik ilişkiler ağları yaratmıştı. Ayrıca çıraklık, işgücü piyasasına gayri resmi erişim ve kişilerarası alışverişler yoluyla teknolojik bilginin üretimini ve dağıtılmasını sağlamıştı.[927]

Avusturya İktisat Okulu'nun ekonomi tarihçileri genellikle loncaları gelişmeleri önleyen, piyasa koşullarının daha düşük ücretler ve işgücünün genişlemesini gerekli hale getirdiği durumlarda ücretleri sabit tutarak işgücü arzının sınırlandırılmasını sağlayan endüstriyel ilerlemenin düşmanları olarak görmüşlerdi. Venedik loncaları erken dönemde bu şekilde hareket etme eğilimi göstermişlerdi ama 15. ve 16. yüzyıllarda daha çok ekonomik büyümeye yardımcı olmuşlardı. Makinelerin ve diğer yeni icatların Venedik'e girişini engellememişlerdi. Aksine, hükümet ilk matbaacılara vermiş olduğu gibi mucitlere ayrıcalıklar verme konusunda da cömert davrandı.[928] Nitekim Venedik, 1474'te mucitlerin maddi ve fikri haklarını koruyan ve uluslararası bir gözetim otoritesi olmamasına rağmen modern patentlerin öncüllerini oluşturan bir yasayı 1474'te geçiren ilk devlet olmuştu. 1474 ile 1788 arasında, Venedik Senatosu en

[926] Ogilvie, **Institutions and European Trade : Merchant Guilds, 1000-1800**, s. 117.

[927] Francesca Trivellato, "Guilds, Technology and Economic Change in Early Modern Venice", **Guilds, Innovation and the European Economy, 1400-1800**, Ed. Stephan R. Epstein, Maarten Prak, Cambridge University Press, New York, 2008, s. 222.

[928] Lane, **Venice: A Maritime Republic**, s. 320.

az 1.904 buluş patenti çıkarmıştı. Bunların 104'ü (%5,5) yeni tip ipek kumaşlar ve 63'ü (% 3,3) iplik makineleri dâhil genel olarak tekstil fabrikalarıyla ilgiliydi. 16. yüzyılda, projelerin çoğu makinelerden oluşurken, daha sonra ipek kumaşlar daha sık patent almıştı.[929]

Venedik patent kanunu, bugünkü patent kanunlarından daha katı ve koruyucuydu. Venedik'teki Devlet Arşivleri binası, "ayrıcalıklar" adı verilen binlerce patent belgesi kayıtlarını barındırmaktadır. Başvuru sahipleri tam olarak ne teklif ettiklerini ve bunun devlet ve ekonomi için neden iyi olacağını açıklamak zorundaydılar. Patent verilen mucitler de planlarının ayrıntılarını paylaşmaktaydılar. Devlet istediği takdirde patenti geri alma hakkına sahipti.[930] Birçok mucit, fikir hırsızlığından korktuğu için isteklerini belli belirsiz bir şekilde yazmıştı. Bir imtiyaz tanınması halinde üreticinin Venedik'te o ürünün tek üreticisi olmasına veya belirli bir tekniği kullanmasına rıza gösterilen tek üretici olarak çalışmasına izin verilmekteydi. Bu imtiyazlar genellikle on yıl sonra sona ermekteydi. Yasal olarak patentli bir fikir veya ürün taklit edildiğinde şikayet etme imkanı bulunmaktaydı. [931]

Sonuç olarak, Venedik'teki loncalar kent zanaatkarlarını yöneten baskın kurumlardı. İşçilerin eğitimi, çeşitli zanaat kollarının organizasyonu ve yetenek havuzlarının oluşturulmasını destekleyen loncalar teknolojik gelişme sürecine katkıda bulunmuştu. Loncaların yeniliğe ve genel olarak sanayi öncesi ekonomiye en önemli

[929] Trivellato, "Guilds, Technology and Economic Change in Early Modern Venice", s. 222.

[930] Adrian Johns, **Piracy: The Intellectual Property Wars from Guttenberg to Gates**, University of Chicago Press, Şikago, 2009, s. 20-21.

[931] Giulio Mandich, "Venetian Patents (1450–1550)", **Journal of the Patent Office Society**, C. 30,1948, s. 192, s. 166–224.

katkıları loncaların beşeri sermayenin eğitimine dâhil olmasıydı. Loncalar çıraklıkla başlayıp her biri başka bir yeterlilik ve uzmanlık düzeyine erişim sağlayan bir eğitim kurumu işlevi görmekteydi. Böylece nitelikli işgücü istihdamının artmasında da loncalar etkili olmuştu. Diğer yandan, kalite standartlarının belirlenmesine yardımcı olan loncalar pazar şeffaflığı da sağlamışlardı.

3.7 Ticarete Yardımcı Meslekler

3.7.1 Konsolos

Anlamları farklı zamanlarda değişen Konsolos[932] kelimesi Latincedir. Konsolos kelimesi consulere fiilinden türemiş olup, danışmanlık, yargılamak, hükmetmek, yardım etmek, iyileştirmek, çıkarlarını korumak, öneri almak anlamlarına gelmektedir. [933]

Bizans'ta kurulan yarı-bağımsız yabancı kolonilerde, yargı yetkisi kullanan özel magistralara "konsül" denilmekteydi. 1060 senesinde, Venedik hukuk ve ceza davalarına karışan Venediklileri yargılamak üzere magistralar göndermişti. Siyasi ve ticarî alanlardaki gelişmeler 11. Yüzyıldan itibaren konsolosluk ağının genişlemesini sağlamıştı.[934]

İtalyan şehir cumhuriyetlerinin başta Doğu Akdeniz ülkeleri olmak üzere çok sayıda ülkeyle ticarî ilişki geliştirmeleri tacirlerin başka devletler nezdinde menfaatini

[932] Consulere bkz. Jean Baptiste Gardin Dumesnil, "Consulere", **Latin Synonyms, With Their Different Significations, and Examples Taken From The Best Latin Authors**, G. B. Whittaker, Londra, 1825, s. 156-157.

[933] Alex De Miltitz, **Manuel Des Consuls**, C. 1, A. Asher, Londra, Berlin, 1837, s. 3.

[934] Rona Aybay, **Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk**, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009, s. 12-13.

gözetecek yapıları oluşturmayı gerekli kılmıştı. Başta Venedik olmak üzere İtalyan cumhuriyetleri haklarını savunmak, çıkarlarını korumak amacıyla yabancı ülkelerde temsilciler bulundurmuşlardı.[935]

Venedik Cumhuriyeti'nin bir temsilcisi ve Osmanlı İmparatorluğu da dahil olmak üzere yurtdışındaki bir Venedik topluluğunun başı olan balyos (bailo), vatandaşları için adaleti sağlamış, gümrük ve diğer vergilerini toplamış, Venedik ticaretini denetlemiş ve yerel makamlar için resmi bir irtibat noktası olmuştu. 13. yüzyıldan itibaren balyos terimi, Venedik'in Akka, Trabzon, Ermenistan, Kıbrıs, Korfu, Durazzo (Dıraç), Nauplia, Halep, Koron, Modon, Negroponte (Eğriboz), Patras, Tenedos (Bozcaada), Tire (Sur), Trablus da dahil olmak üzere doğu kolonilerini ve topraklarını yönetmek için atanan Venedikli bir yetkiliyi belirtmek için kullanılmaktaydı. [936]

Balyos ilk olarak Konstantinopolis'te 18 Haziran 1265 tarihli antlaşmadan sonra teşekkül eltmişti. Böylece Venedikliler, Bizans İmparatoru'ndan ilk kez temsilcileri için balyos unvanını almışlardı.[937]

Balyos'un atanması çoğunlukla iki yıl sürdü ve balyos Konstantinopolis'te, genellikle üç yıl görev yapmaktaydı. Bir kançılaryası vardı ve koloninin en önemli üyelerinden oluşan Oniki Konseyi tarafından desteklenmekteydi. Balyos, Venedik'e

---

[935] Vladimir Potyemkin, **Uluslararası İlişkiler Tarihi (Diplomasi Tarihi),** Çev. Attila Tokatlı, Evrensel Basım Yayınları, İstanbul, 2009,s. 147.

[936] Maria Pia Pedani,"Bailo", **Encyclopedia Of The Ottoman Empire**, Ed. Gabor Agoston, Bruce Masters, Facts on File, New York, 2009, s. 72.

[937] Aygül Ağır, "From Constantinople to Istanbul: The Residences of the Venetian Bailo (Thirteenth to Sixteenth Centuries)", **European Journal of Archaeology**, C. 18, S. 1, 2015, s. 128-146.

yalnızca politika ve sömürge meseleleri hakkında değil, aynı zamanda yerel pazarlarda satılan malların fiyatları ve miktarı hakkında da bilgi göndermek zorundaydı. Balyos, bir konsolostan daha önemliydi. Bazı görevleri paylaşmış olsalar da, her ikisi de aynı yabancı ülkede yaşamaktaysalar balyos konsolosun doğrudan amiriydi.[938]

1200'lerden başlayarak özellikle 1300'lerde dış ticaretin artan yoğunluğundan ötürü konsolosluğa ilişkin yapılar ve düzenlemeler Doğu Akdeniz dışındaki dünyanın farklı bölgelerinde de kalıcı hale gelmeye başlamıştı. 1400'lü yıllarda ticaret konusundaki uyuşmazlıkları çözmede bu alanda uzmanlaşmış tüccarlar vazifelendirilmişti ve bu kişiler "tacir yargıç" olarak adlandırılmaktaydı. Bu kişilerden konsolos olarak görevlendirilenlere de "yargıç konsolos" denilmekteydi. Bu konsolosların işlevi bulundukları ülke nezdinde yetkileri dâhilinde kendi ülkesinin tabiiyetinde bulunan koloni sakinleri arasında ya da kendi ülkesi ile bulunulanan ülke tabiiyetindeki koloni sakinleri arasında ortaya çıkan hukukî anlaşmazlıkları çözmekti. Bazen konsolosların görev alanlarına ceza davalarına bakmak da dâhil olabilmekteydi. Bu dönemde konsoloslar ile devlet arasında resmi bir ilişki bulunmadığı için konsolosun devletin temsilcisi sıfatı bulunmamaktaydı. Ayrıca konsoloslar kendi devletleri nezdinde özerk bir pozisyonda bulunmaktaydı ve onların seçimi ve görevlendirilmesi konusunda kendi ülkesi yetkili değildi. Konsoloslar koloni sakinleri arasında gerçekleştirilen seçimle vazifelerine atanmaktaydı.[939]

Tüccarların ticarî faaliyette bulunduğu ülke yöneticileriyle yapılan anlaşmalar sonucunda konsoloslara atfedilen vazifeler, hak ve yükümlülükler ayrıntılı olarak netleştirilmişti. Konsolos adının 1200'lerde Venedik'te kullanıldığı görülmektedir.

[938] Pedani,"Bailo", s. 73.

[939] Aybay, **Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk**, s. 14

1250'lerde Venedik'teki kıdemli konsoloslar tacirlerin borç-alacak, teminat ve kefalet gibi konulardaki işlerle meşgul olmuşlardı. Aynı dönemde, Venedik dışında yaşayan Venediklilerin hukukî ve ticarî konularda işlerini yürütmek üzere ilk konsoloslar tayin edilmişti. İlk etapta Venedik elçileri ile birlikte çalışan konsoloslar daha sonra elçilerin idaresi altına görevlendirilmişlerdi.[940]

1500'lerin başında, Venedik konsolosluk ağı çok geniş bir bölgeyi kapsamaktaydı. Bununla birlikte konsolosların görev tanımı da genişletilmişti. Görevleri ülke dışında yaşayan Venediklilerin haklarını korumak, anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmak ve yargılamaya ilişkin sınırlı yetkileri bulunan konsolosların 16. yüzyılda ticarî piyasaları kontrol etmek, vergi ve harçları toplamak, yerel yetkililerle temasa geçmek ve Venedik Cumhuriyetini bulunulan ülkenin ticaret ve uluslararası politikaları hakkında bilgilendirmekti.[941]

15. yüzyılın sonunda çoğu Venedik balyosunun yabancı ülkelerdeki görevleri yerleşik kişiler tarafından üstlenilmişti. 1575'te bir kanun ile İstanbul'daki balyosun yerleşik bir elçi olarak görülmesi gerektiği kabul edilmişti. 1670'te balyos Osmanlı İmparatorluğu'ndaki tüm Venedik konsoloslarından sorumlu kabul edilmişti.[942]

Venedik'e başarılı bir şekilde müzakere etme yeteneğini kazandıran teşkil ettiği ve geliştirdiği bu diplomatik mekanizma ve diplomasi örgütüdür.[943]

---

[940] Maria Pia Pedani, **Doğu'nun Kapısı Venedik,** Küre Yay. , İstanbul,2012, s. 92-94.

[941] Maria Pia Pedani, "Venetian Consuls in Egypt and Syria in the Ottoman Age", **Mediterranean World,** C. 18, 2006, s. 8.

[942] Pedani,"Bailo", s. 73.

[943] Potyemkin, **Uluslararası İlişkiler Tarihi (Diplomasi Tarihi)**, s. 149.

3.7.2 Simsar

Simsar "koruyan, gözeten, alıcı ile satıcı arasındaki aracı" manasına gelmekte olup, bir iş veya meslekte uzman yetkin kişi içinde simsar ifadesi kullanılmaktadır. Simsar genel ifadeyle bir sözleşmenin tarafları arasında temsil ettiği kişi adına aracılık yapan kişiydi.[944]

Araştırmacılar arasında bu mesleğin kökeni ve hangi yüzyılda ortaya çıktığı hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar kökenini Roma'ya dayandırmış.[945] Bazı tarihçiler ise 1200'ler de para ekonomisinin büyümesiyle birlikte Batı Avrupa'nın ticaret bölgelerinde simsarlara rastlandığını ifade ederek, bu dönemde çeşitli zorluklar nedeniyle sekteye uğrayan ticaret trafiğini kolaylaştırmak amacıyla simsarlara daha sık başvurulduğunu ileri sürmüşlerdi. Simsarlık mesleğinin kökenini Levant ticaretine dayandıran bir başka görüşe göre ise, İtalyan şehir devletlerinin Levant'a seyahatleri sırasında, Müslüman şehirlerin ticaret politikasında simsarların önemli rol oynadığını keşfedip, bu kurumu kendi ülkelerine transfer etmişlerdi. Bu görüşü savunanların dayanak noktası Araplar ve İtalyanlar tarafından ticarî aracılara verilen adların birbirine benzemesiydi.[946]

---

[944] Cengiz Kallek, "Simsar", **DİA**, C. 37, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul,2009, s. 215.

[945] Ella Natalie Rothman, **İmparatorluk Simsarları: Venedik-İstanbul Arasında Mekik Dokuyanlar**, Çev. Ebru Kılıç, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 60.

[946] J. A Van Houte, "Les Courtiers au Moyen age, Origine et Caracteristiques D'une Institution Commerciale en Europe Occidentale. " **Revue Historique de Droit Français et Etranger**, C. 15, 1936, s. 106 ve s. 115.

Venedikliler simsarlara, başka ülkelerden gelen tacirler ile Venedikli tacirler arasında aracılık etmesi dışında yaptıkları işlemleri hususi bir defterde tutması, başka ülkeden gelen tacirlerden vergi ve gümrük bedellerinin tahsil etmesi ve yabancı tüccarın dolandırılmasını önleme görevlerini atfetmişti.[947]

15. yüzyıla kadar simsarlar devlete verilen "messetteria"[948] adlı verginin hesaplanıp kontrol edilmesinden sorumluydu. Tüccar, müşteri ve aracı tarafından uygun bulunup imzalanan tüm ticarî işlemi kayıtlara geçirmekle yükümlüydü. Alıcı ya da satıcı yazı yazmayı bilmiyorsa bile müzakere edilen anlaşmaya kendi mühürünü basması gerekmekteydi.[949] Devlet yetkilileri simsarların ticaret ahlakı dışında hareket etmesini ve dolandırıcılığın önüne geçilmesi adına simsarların okuma yazma bilmesini şart koşmuşlar bu maddeyi 1551' de lonca tüzüklerine eklemişlerdi.[950]

22 Ocak 1435 tarihinde yalnızca Venedik tabiiyetindekilerin, eşi Venedikli olanların ve ya kentte en az 10 sene ailesiyle birlikte ikamet edenlerin simsarlık mesleğini icra edebileceği hususu karara bağlanmıştı. Yalnızca mısır tohumu ile kıymetli emtia ticaretinde yabancı ülke tabiiyetindeki simsarlar aracı olarak görev alabilecekti. 26 Haziran 1497'de Onlar Konseyi simsarlar için bir dernek teşkil edilmesine ve sadece Venedik vatandaşlarının simsarlık yapabileceğine dair karar

[947] Rothman, **İmparatorluk Simsarları: Venedik-İstanbul Arasında Mekik Dokuyanlar**, s. 54.

[948] Messetteria: Gemiler ve kadırgalarla taşınan mal ve eşya ihracatına ve Venedik'te emlak, ev, gemi ve tekne alımına uygulanan bir satış vergisiydi. Renard Gluzman, **Venetian Shipping from the Days of Glory to Decline 1453-1571**, Brill, Leiden, 2021, s. 126.

[949] Pedani, **Doğu'nun Kapısı Venedik**, s. 242.

[950] Rothman, **İmparatorluk Simsarları: Venedik-İstanbul Arasında Mekik Dokuyanlar**, s. 65.

almıştı. Yabancı uyruklu simsarların sayı bakımından fazla olması nedeniyle konsey 1503 senesinde yeni bir kanun çıkararak Rialto'da simsarlık yapabilecek kişi sayısını asgari 100 kişi olacak şekilde sınırlamıştı. Ancak yeni yasayla birlikte işlerini kaybedecek olan simsarların tepkilerine istinaden kanun tekrar düzenlendi ve asgari 150 kişinin simsarlık yapabileceği karara bağlanmıştı.[951]

Venedikli simsarların 1497'de bir loncaya ve kardeşliğe dâhil olmasıyla simsarlık mesleği kamu hukukunun alanına girmişti. Bu durum Venedik'in ticaret politikalarını merkezileştirme, uzak bölgelerle ticarî faaliyetleri kolaylaştırma ve yabancı ülke uyruğundaki tüccarları şehre çekme konusundaki uğraşlarının bir sonucuydu.[952]

Toptan satış işlemlerinde aracılık ücretleri biçiminde "dazi di messetaria" adlı vergi alınmaktaydı. Fondaco'daki Alman tüccarlar ve geçici ticarî anlaşmalar kapsamındaki bazı yabancı tüccar gruplarına genellikle özel fiyatlar uygulanmaktaydı. Simsarlık vergisi uygulanmaya başladığında, vergi oranı sadece %0.25'ti. Ancak bu oran sözleşmenin taraflarınca ayrı ayrı ödenmekte olup işlemlerin sayısı artıkça ödenen tutar artırmaktaydı. 1258 yılına gelindiğinde vergi oranı %0,5'e yükseldi. 1350'den - 1413'e değin vergi oranı %0,75, 1413 yılından sonra ise Fondaco'da %0,75 başka yerlerde yüzde %1'di.[953]

---

[951] Pedani, **Doğu'nun Kapısı Venedik**, s. 241.

[952] Rothman, **İmparatorluk Simsarları: Venedik-İstanbul Arasında Mekik Dokuyanlar**, s. 62.

[953] Lane ve Mueller,, **Money and Banking in Medieval and Renaissance Venice: Coins and Moneys of Account**, s. 187-188.

Simsarlar; devlet ile imparatorluk dışındaki vatandaşları, Venedikli ticaret erbabı ve zanaatkâr sınıfı, hükümet kurumları ve pazar ile gelir durumu yüksek ve düşük kişiler arasında iş yapmaktaydı. Bu sınıflar arasındaki sınırlarının oluşumunda ve aralarında gerçekleşebilecek aracılıklarda simsarlar kilit rol oynamaktaydı. Ayrıca soylular pazarı bilinmeyen aktörlerden oluşan bir yer olarak algılasa da simsarlar ve müşterileri çoğunlukla dinsel, dilsel ve siyasal sınırları aşan bağlar geliştirmişti. [954]

3.7.3 Tercüman

Bir dilden diğerine çeviri yapan, farklı dilleri konuşan farklı insanlar arasında iletişimi mümkün kılan tercüman çok erken dönemlerde ortaya çıkmıştı. Tercüman için kullanılan Turgeman kelimesi, Aramice'den İbraniceye, Arapça'dan Türkçe'ye, İtalyanca'dan Fransızca'ya, İngilizceye ve diğer birçok dile geçmişti. Artık modern İtalyanca'da kullanılmayan turcimanno biçiminde İtalyan dilinde de bu kelimeye rastlamaktayız. Fransızca'da truchement, İngilizce'de dragoman ve drogman olan tercüman kelimesi İbranicede Targum kelimesi ile aynı köktendi.[955]

İtalyan dragoman/dragomano'ya Venedik ve diğer İtalyan resmi kayıtlarında 15. yüzyılın sonlarında karşılaşılmaktadır. Dragoman sözcüğü çok sayıda Venedik belgesinde tanımlama yapılmaksızın kullanılmaktaydı; bu durum siyasi elitlerin bu kuruma bir derece aşina olduğunu düşündürmektedir. Dragoman terimi bu belgelerde ya bir Osmanlı hükümet yetkilisini (İstanbul' da ya da yurtdışında diplomatik görevde) ya

[954] Rothman, **İmparatorluk Simsarları: Venedik-İstanbul Arasında Mekik Dokuyanlar**, s.58.

[955] Bernard Lewis, **From Babel to Dragomans : Interpreting the Middle East**, Oxford University Press, New York, 2004, s. 19.

Bab-ı Ali' de ya da Kahire'deki Memlük sarayında görevli yabancı elçiler için çalışan bir tercümanı ya da Doğu Akdeniz'in başka limanlarında yabancı tacirlere yardım eden bir tercümanı ifade etmekteydi.[956]

Venedikli tüccarların Memlük topraklarındaki haklarını ve ayrıcalıklarını özetleyen 1254 tarihli ticarî anlaşmadaki "herhangi bir Venedikli veya Müslüman birbirlerinden bir şey alırsa veya satarsa, dragoman (Turcimannus) satışlarında ve satın almalarında hakem..." hükümden de anlaşıldığı üzere davada atıfta bulunulan dragoman memurunun, başlıca görevi yabancı tüccarlar ile yerel alıcılar ve satıcılar arasındaki işlemleri kolaylaştırmak ve onaylamaktı.[957]

1323 tarihli İrlandalı Symon Semeonis'in hac seyahatine dair anılarında, yalnızca tercüman olarak hizmet etmekle kalmayan, aynı zamanda seyahat izni, vergi muafiyeti gibi konularda yardımcı olan ve Symon'un Mısır ve Suriye-Filistin'e ulaşımını sağlayan dragomanlardan (druchemannis) bahsetmektedir. 12. ve 13 yüzyıllarda, dragmonlar savaş alanında ve buğday tarlalarında, İslami divanlarda ve Hıristiyan hac bölgelerinde bulunabilmekteydi. Bazı dragomanlar mihmandar, komisyoncu olarak bazıları arabulucu olarak görev yapmıştı. Bazıları karşıt ordular arasında bazıları ise feodal beyler ve kırsal köylüler arasında arabulucu olmuştu.[958]

---

[956] Rothman, **İmparatorluk Simsarları: Venedik-İstanbul Arasında Mekik Dokuyanlar**, s. 208.

[957] Tafel ve Thomas, **Urkunden Zur älteren Handels-Und Staatsgeschichte der Republik Venedig, mit Besonderer Beziehung Auf Byzanz Und Die Levante: Vom Neunten Bis Zum Ausgang Des Fünfzehnten Jahrhunderts (1205-1255)**, s. 485.

[958] William Stephen Murrell, **Dragomans and Crusaders: The Role of Translators and Translation in the Medieval Eastern Mediterranean**, 1098-1291, Vanderbilt University, Yayınlamamış Doktora Tezi, 2018, s. 22.

12. ve 13 yüzyıllarda İtalyan denizci devletler ile İslam dünyası arasındaki yoğun ticarî ilişkiler, Doğu Akdeniz limanlarında hem malların hem de tüccarların artan hacmini barındıracak yeni kurumlar ve ticarî uygulamalara yol açmıştı. Avrupalı ve Memlük tüccarları arasında yürütülen işlerin neredeyse tamamı tercümanların yardımıyla yürütülmekteydi ve hatta bazı Arapça bilen Batılılar muhtemelen aracıların veya simsarların hizmetlerine girmeleri için baskı altındaydı. Tercüman veya dragoman bu nedenle yaygın olarak bahsedilen bir figürdü ve bu pozisyonda görev yapan erkeklerin hayatın çeşitli kesimlerinden gelmekteydi. Bazıları yerel sakinlerdi bazıları ise Avrupa kökenliydi.[959]

Ortaçağ Akdenizindeki kültürler arası ticaretin karmaşıklığına siyasi, dinî ve kültürel farklılıklar eklense de, ticarette İtalyan ve İskenderiye tüccarları arasındaki temel engel dildi. İskenderiye'deki gümrük dairesinde konuşulan dili anlayamayan İtalyan bir tüccar, ne için vergilendirildiğini nasıl anlayabilirdi? Ve yerel bir dragoman, tüccara vergi dağılımını sözlü olarak açıklasa bile tüccar vergi makbuzlarının veya muhasebe defterlerinin ayrıntılarını kesinlikle ayırt edemezdi. Ve divandaki yerel bir kâtip, tüccar için resmi vergi belgelerini tercüme etse bile çevirinin doğru olup olmadığı konusundaki endişe devam etmekteydi. Ticarette güven ve şeffaflık sorununu ele almanın tek yolu divanda çalışan kendi çevirmenine sahip olmaktı. Ticaret hacmi belirli bir eşiğe ulaştığında ve İslami yöneticiler şehir devletlerine ticaret imtiyazları vermeye başladığında, Venediklilerin, Pisalıların veya Cenevizlilerin temsilcilerinin divanda kendi kâtiplerinin olmasını istemilerdi. Bu temsilciler aracılığıyla, kendi topluluklarına

[959] Constable, **Housing the Stranger in the Mediterranean World – Lodging, Tradeand Travel in Late Antiquity and Middle Ages**, s. 289.

tanınan ticarî ayrıcalıklara uygun olarak tüm işlerini İskenderiye veya Tunus gümrük dairelerinde yürütebileceklerdi.[960]

Diplomasi, yerel idare, ticaret, hac ve hatta bilimden bahsedilse de, tercümanlar her zaman sadece dilsel aracılıktan daha fazlasını yapmaktaydılar. Diplomaside, dragomanlar elçi ve müzakereci olarak yerel yönetimde ise vergi tahsildarı ve yargıç olarak da görev yapmışlardı. Dragomanlar ticarette tanık ve aracı olarak, hac yolculuğunda tur rehberi olarak ve bilim alanında genellikle mahkeme danışmanı ve sayman olarak görev almışlardı.[961]

Tercümanlar Venedik'in deniz aşırı topraklarının her yerinde istihdam edilmekteydi, buralarda İtalyan dilini bilmeyen yerleşiklerle diyaloga girilmesini sağlamaktaydılar. Bilhassa Grek ve Slav dilini bilen tercümanlara Venedik'in sömürge kolonilerinde gereksinim duyulmaktaydı. Buralarda çalışan tercümanlar Venedik sömürgelerinde yaşayan kişiler olsa da çalıştıkları bölgeye yeni gelenlerdi. Çoğunlukla iyi ücretler alınan tercümanlık mesleği arpalıklardan biriydi.[962]

16. yüzyılın başında itibaren Venedik'te kamu dragomanı bürosu ortaya çıkmıştı. Bu kurum Osmanlı Divan-ı Hümayun Tercümanı'nın diplomatik işlevlerini balyosun dragomanlarının ticarî görevleriyle birleştirmekteydi. Venedik koloni idaresinde görevlendirilen tercümanların aksine Kamu Dragomanları yöneticiler ile yönetenler arasında aracılık etmemekte, şehri ziyaret eden, Osmanlı ile Safevi elçi ve tüccarlarıyla

---

[960] Murrel, **Dragomans and Crusaders: The Role of Translators and Translation in the Medieval Eastern Mediterranean**, s. 150-151.

[961] ibid, s. 26.

[962] Rothman, **İmparatorluk Simsarları: Venedik-İstanbul Arasında Mekik Dokuyanlar**, s. 206.

hükümet yetkilileri arasında aracılık yapmaktaydı. Dolayısıyla Osmanlı bağlamında dragomanlar hem tabiyetindeki nüfuslar hem de her kesimden yabancı heyetlerle meşgul olurken, Venedik'te esasen yabancılarla ilgilenmekteydiler. Ayrıca Venedik'te eşsiz bir konuma da sahiplerdi; çünkü bu dönemde Venedik yönetiminde kayıtlı tam zamanlı uzman tercümanlar yalnızca Türkçe ve Yunanca dillerinde mevcuttu.[963]

Venedik'te kamu dragomanlarının birçok görevi vardı: Sultan'ın Doç'a gönderdiği mektupların, ayrıca Venedikliler tarafından ele geçirilen, Osmanlılara ait iç yazışmaların çevirisinin yapılması; resmi görevlerde Osmanlı yetkililerine eşlik edilmesi ve bunun için raporlar hazırlanması; sınır anlaşmazlıklarını müzakere etmek üzere Venedik-Osmanlı sınır bölgelerine seyahat edilmesi; Venedik'teki Osmanlı ve Safevi tüccarına genellikle çok dürüst olmayan tacirler ve ticarî simsarlarla işlerinde yardımcı olunması. Dolayısıyla Kamu Dragomanının konumu iki yönlü olarak tanımlanabilir: Birincisi Osmanlı ve Safevi uyruklu yabancılar hakkında kayıtlar tutan nerede olduklarını soylu işverenlerine bildirmesi gereken bir devlet memuruydu; ikincisi, Osmanlı tacirlerinin şehirle bağlantıları olmadığı için savunmasız oldukları ve özel korumaya ihtiyaç duydukları varsayımıyla onların çıkarlarını korumakla mükelleftiler.[964]

Sonuç olarak, Venedik siyasi, ticarî ve dilsel sınırlar arasında yer alan ve bu sınırları aşmaya yardımcı aktörler olan konsoloslar, tercümanlar ve simsarlar ticaretin sorunsuz işleyişinde önemli rol oynamışlardı. Doğu ile ticaretin artması ve Venedik ticaret kolonileri kurulması ile simsarlar Venedik'in ticaret politikalarını

[963] Mary Neff, **Chancellery Secretaries in Venetian Politics and Society, 1480-1533**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, California University, Los Angeles,1985, s. 60.

[964] Rothman, **İmparatorluk Simsarları: Venedik-İstanbul Arasında Mekik Dokuyanlar**, s. 211.

merkezileştirme, uzak yerlerle ticareti kolaylaştırma, tüccarın güvenle ticaret yapabilmesini sağlama konusunda kilit noktada bulunmuşlardı. Çünkü onların aracılık ettiği şey ticaretten daha fazlasıydı. Bu sebeple bulundukları ülkenin bilgi alanının merkezinde yer almaktadırlar. Diplomatik pratiğin temelini oluşturan tercümanlar, rollerinin bir konuşmacının mesajını başka bir dilde iletmeyi çok aştığı, görev bölgelerinin siyasi ve ticarî arenasında önemli aktörlerdi. Ortaçağ Akdeniz havzasında tercümanlar, yönetenler ile yönetilenler arasında temel aracılar olarak çeşitli siyasi, ticarî ve diplomatik işlevlere hizmet etmişlerdi. Dragomanların sosyal geçmişi ve çalışmalarının kurumsal parametreleri, dilbilimsel ve hukukî sınırların ötesinde sürdürdükleri etkileşimler sayesinde yüzyıllar boyunca gelişmişti. Ticaretin gelişme ve genişleme dönemleri boyunca merkez ile çevre arasında konsoloslar/balyoslar arabulucu olmuşlardı. Onların görevi yalnızca Venedik toplumuna hizmet etmekle sınırlı değildi. Venediklilerin çıkarlarını gözeten temsilci, kefil, hakem ve lobici olarak halka açık bir figür olarak hareket etmişlerdi. Venedik konsolosu kurumsal bir oyuncu olarak, ticaret ulusları arasındaki çatışmaların çözülmesinde ve Venedik yasalarının uygulanmasında etkili olmuştu.

4. BÖLÜM: TİCARETİN ŞEHİR YAŞAMINA ETKİLERİ

4.1 Mimarî

Kültürlerarası mimarî aktarım insanların nerelerde dolaştıklarıyla yakından ilişkilidir, çoğu zaman mimar ya da inşaat ustaları ülkelerinin teknik ve sanat analayışlarını başka bir kültüre taşımakta veya başka ülkelere giden seyyahlar orada gördükleri binaları çizip getirmekte ve anlatmaktadır. Venedik'te bu aktarım St. Mark Kilisesi aracılığıyla gerçekleşmiştir.[965]

St. Mark Kilisesi mozaikleri, mermerleri ve egzotik silueti ile Venedik'teki en göze çarpan oryantal yapıdır. St. Mark ile Konstantinopolis'teki Apostoleion (Kutsal Havariler Kilisesi) arasındaki benzerlik St. Nicolo di Lido'da bir keşiş tarafından yazılmış olan erken dönem bir 12. yüzyıl el yazmasında kaydedilmişti. Ancak St. Mark Kilisesi'nin planı dikkatle incelendiğinde Bizans mimarîsinin Venedik kilisesinin oldukça farklı ayinsel işlevine uyacak şekilde dönüştürüldüğü görülmektedir.[966]

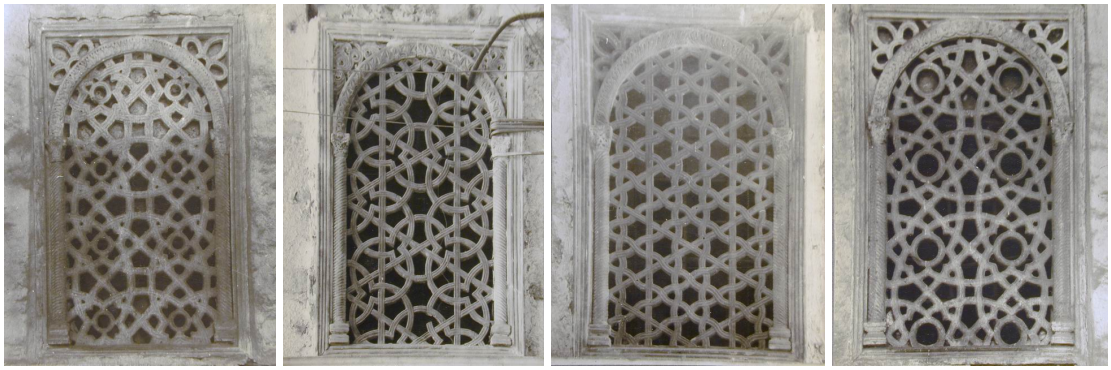
Kilisenin Bizans mimarîsine ait özelliklerinin yanısıra İslami usluptaki süslemeleri de dikkat çekmektedir. ÖrneğinSt Mark Kilisesi'nin batı cephesinde bulunan Porta Sant'Alippio'nun (Resim 6) üzerindeki taş pencere parmaklıkları ile

[965] Mack, **Doğu Malı Batı Sanatı: İslam Ülkeleriyle Ticaret ve İtalyan Sanatı 1300-1600**, s. 21.

[966] Howard, **The Architectural History of Venice**,s. 24.

Şam'daki Emevi camindeki pencereler (Resim 5) mimarî açıdan benzerlik göstermektedir.[967]

Resim 5: Şam Emevi Cami Pencereleri[968]

Resim 6: Porta Sant'Alippio, St Mark Kilisesi[969]

13. yüzyılda kilise yapısına eklenen St Mark'ın dış kubbeleri de yapı ve biçim olarak Mısır prototiplerine benzemektedir. Çift kubbe fikri Pers kökenli gibi görünse de,

[967] Otto Demus, **The Church of San Marco in Venice: History, Architecture and Sculpture**, Dumbarton Oaks, Vaşington, 1960, s. 104.

[968] https: //archnet. org/sites/31/media_contents/35862 Erişim Tarihi: 08. 02. 2018.

[969] https: //xavieryepez. com/basilica-windows-shapes-on-san-marco-basilica-venice-italy/ Erişim Tarihi: 12. 03. 2019.

büyük soğan biçiminde kubbelerin izine 13. yüzyılda Mısır şehir manzarasında rastlanmaktadır. Tolunoğlu Camisi'nin (Resim 7) kubbelerinde de açıkça görüldüğü üzere St Mark'ın (Resim 8) yükseltilmiş kubbelerini andırmaktadır. Ayrıca, kabarık Fatımi ve Memlük kubbeleri her zaman önemli mezarların üzerinde durmaktaydı. Aziz Mark İskenderiye'de şehit edildiğinden, Venedik'in koruyucu azizinin anıt mezarına bir Mısır türbesinin niteliklerini atfetmek akla yatkın görünmektedir.[970]

Resim 7: Tolunoğlu Camii - Kahire/ Mısır[971] Resim 8: St. Mark Kilisesi - Venedik[972]

[970] Deborah Howard, "Venice and Islam in the Middle Ages, Some Observations on the Question of Architectural Influence", **Architectural History**, C. 34,1991, s. 63.

[971] https: //www. cairo360. com/article/sights-travel/ibn-tulun-mosque-cairos-oldest-and-largest-mosque/ Erişim Tarihi: 18. 10. 2019.

[972] https: //www. trekearth. com/gallery/Europe/Italy/Veneto/Venice/Venice/photo705214. html, Erişim Tarihi: 24. 09. 2018.

14. yüzyılda Venedik Gotik mimarîsi, yeni Gotik formları Venedik-Bizans ve oryantal motiflerle harmanlayarak vatandaşların süslemeli yüzeylere olan hevesi sayesinde gelişmişti. Bizans kültürüyle mimarî bağlantılar Venedik'in erken mimarlık tarihinde başlamış ve ticaret, savaş, Haçlı seferleri, korsanlık, diplomasi ve keşifler yoluyla İslam dünyasıyla olan alışverişler bir tüccarın kültürünü zenginleştiren özgün bir sanatsal ifade yaratmıştı.[973]

1340 ve 1424'te yeniden inşa edilen Venedik Dükler Sarayı (Resim 10) Bizans, İslami ve Gotik mimarî özellikler taşımaktadır. Yapıya ilişkin olarak ilk göze çarpan şey cephelerin iki boyutluluğu ile Palazzo Comunale'nin rıhtıma bakan açıklığıdır. Sarayın mazgalları, Mısır mimarîsinin karakteristiği olan sivri çatı çizgisi ve saray cephesinin üst tarafındaki çinilerdeki baklava deseni İslami mimarî unsurlarıdır.[974] Sarayın doğuya özgü mimarî unsurları arasında bulunan pembe ve beyaz renkli baklava şeklindeki desenler Selçuklu minarelerindeki dokulu, tek renkli tuğladan yapılmış örnekleri andırmaktadır. Buhara'daki Kalan Cami (Resim 9) ile Dükler Sarayı'nın dış duvarlarını süsleyen desenler birbirlerine benzemektedir.[975]

[973] Howard, **Venice and the East: The Impact of the Islamic World on Venetian Architecture, 1100–1500**, s. 170.

[974] Ferraro, **Venice: History of the Floating City**, s. 16.

[975] Mack, **Doğu Malı Batı Sanatı: İslam Ülkeleriyle Ticaret ve İtalyan Sanatı 1300-1600**, s. 28.

Resim 9: Kalan Cami- Buhara[976]

Resim 10: Dükler Sarayı - Venedik[977]

St. Mark Kilisesi ve Dükler Sarayı'nın cephelerinde Doğu'dan ödünç alınan öğeler Doğu ve Batı arasındaki lüks mal ticaretiyle ilişkiliydi. Diğer yandan, anılan iki binanın İslami üsluptaki süslemelerinde olduğu gibi Venedik kent peyzajına hakim olan çeşitli doğu öğeleri de Venedikli gezgin ve tüccarlar etkisiyle ortaya çıkmıştı.[978]

Venedikte özel mülk sahipleri Doğu ile ticaret yaptığını gösterme çabası içindeydi. Bu sebeple, tüccarlar evlerinin iç ve dış dekorasyonunda doğu ticaretine atıfta bulunan mimarî ve dekoratif unsurlardan yararlanmışlardı. Bu çabanın izleri 15. yüzyıldan kalma bir baharat tüccarının evi olan Ca' Mastelli'nin dış cephesinde mevcuttur. Doğuyla bağlantı sözkonusu yapının dış cephesinde sarıklı bir sürücü

[976] https://tr. wikipedia. org/wiki/Kalan_Minaresi#/media/Dosya:Kalon_Minaret_(8145398812).jpg, Erişim Tarihi: 12. 03. 2019.

[977] Ferraro, **Venice: History of the Floating City**, s. 305.

[978] Mack, **Doğu Malı Batı Sanatı: İslam Ülkeleriyle Ticaret ve İtalyan Sanatı 1300-1600**, s. 22

tarafından yönetilen büyük bir mal paketiyle yüklü devenin taş kabartmasında (Resim 11) somutlaşmıştır.[979]

Resim 11: Venedikli Baharat Tüccarının Evi Ca Mastelli-Venedik[980]

Venedikli zengin tüccarlar, evlerin genellikle mavi ve altın rengine boyandığı Şam ve Tebriz'e yaptıkları seyahatlerde gördüklerini taklit ederek evlerini süslemek için renkli taşlar (Resim 12) kullanmışlardı. Mısır, İran ve Konstantinopolis'e seyahat etmiş olan tüccar Giovanni Dario Venedik'te bulunan evini doğu seyahatlerinden esinlenerek renkli mermerlerle süslemişti (Resim 13).[981]

[979] Howard, **Venice and the East: The Impact of the Islamic World on Venetian Architecture, 1100–1500**, s. 150.

[980] https://www. trulyveniceapartments. com/blog/arts-and-music-related-news/spices-and-camels-in-cannaregio, Erişim Tarihi: 25. 11. 2019.

[981] Howard, **Venice and the East: The Impact of the Islamic World on Venetian Architecture, 1100–1500**, s. 153.

Resim 12: Tüccar Giovanni Dario'nun Evinin Dış Cephe Dekorasyonu[982]

Resim 13: Tüccar Giovanni Dario'nun Evinin İç Mekân Dekorasyonu[983]

[982] https: //www. rocaille. it/ca-dario/, Erişim Tarihi: 25. 01. 2022

[983] https: //www. rocaille. it/ca-dario/, Erişim Tarihi: 25. 01. 2022

İslami mimarî öğelerin izlerine Venedik'in doğuyla ticaretinde büyümenin zirvede olduğu dönemde daha çok rastlanmaktaydı. Venedikli tüccarlar artık Karadeniz limanlarından İran'a ve Anadolu'ya ve hatta Çin'e seyahat etmekteydi.[984]

Sonuç olarak, Doğu ve Batı'nın karşılaştığı bir tür kültürel "temas bölgesi" olarak Venedik'in Doğu ile yakından bağlantılı olması şehrin mimari yapılarının görünümünde ifadesini bulmuştur. Görsel unsurların Müslüman dünyasından Venedik'e iletilmesi, şehrin Doğu ile Avrupa arasında önde gelen bir tüccar olarak öne çıkmasının bir sonucuydu. İpek Yolu boyunca yapılan ticaret Venedik'e hem bilgi hem de mal akışını sağladı. İslami mimari formlarının Venedik'e aktarılmasıyla ilgili olarak, Venedikli mimarların sözkonusu mimari tarzları gösteren çizimlere bakarak ve Doğu'ya seyahat edenlerin anlatımlarına dayanarak olduğunu söylemek mümkündür. Diğer yandan, Doğu'dan Venedik'e gelen önemli miktarda mal vardı ve mallar arasında İslam mimarisi unsurlarını tasvir eden eşyalarda bulunmaktaydı.

4.2 Sanat

4.2.1 Halı

Venedik, özellikle 1400'lerin ilk yarısından itibaren Doğu ülkelerinde dokunan halıların Suriye, Mısır ve Anadolu'dan Avrupa'ya yayılma noktasıydı. Venedik ile Osmanlı İmparatorluğu arasında kurulan güçlü bağlar, Venedik bölgesinde Osmanlı mallarının modasının yayılmasını ve bunun sonucunda sanatta temsil edilmesini sağlamıştı. 15. yüzyılın ikinci yarısı ve 16. yüzyılın başında ticarete konu halıların hem

[984] Howard, "Venice and Islam in the Middle Ages, Some Observations on the Question of Architectural Influence", s. 67-68.

sayısında hem de kalitesinde artış görülmüştü. Bunda geometrik desenli halıların İtalya'ya gelmesiyle ev döşemelerinde kullanımına yönelik ilginin artması, resim sanatındaki eğilimlerin değişmesiyle birlikte büyüyen İtalyan süsleme sanatına artan talep etkili olmuştu.[985]

1400'lerin sonlarından itibaren Venedik'teki Yahudi tüccarların da halı ve tekstil ticareti için oldukça önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Yahudi tüccarlar genellikle Venedikli tüccarlar ile Ortadoğulu satıcılar arasında aracılık yapmışlardı.[986]

İlk defa 14. yüzyılın başında İtalyan ressamların resimlerinde Doğuda dokunan halılara rastlanmıştı. Venedik'te halılar 15. yüzyılın yarısına kadar resimlerde yer almamıştı. 15. yüzyılın sonlarında Venedik siyasetinin önemli şahsiyetleri evlerinde odalarını süsleyen doğu işi gelen halıların yanında resmedilmek istemekteydiler. Örnek olarak Giovanni Bellini'nin resmettiği dört danışmanla birlikte Doç Leonardo Loredan'ın portresini gösterebiliriz. (Resim 14) Resimdeki karakterler, bir Osmanlı halısı üzerine yerleştirilmiş bir Memlük halısı ile kaplı bir masada oturmuş olarak temsil edilmekteydi. Burada, halılar Venedik'in ticarette uzmanlaştığı lüks bir mal ve şehrin en önde gelenleri arasındaki zenginlik, güç ve ticaret bağlantılarını göstermek için sergilenecek lüks bir nesne olarak öne çıkmaktaydı. [987]

---

[985] Mack, **Doğu Malı Batı Sanatı: İslam Ülkeleriyle Ticaret ve İtalyan Sanatı 1300-1600**, s. 127.

[986] Walter B. Denny, "Oriental Carpets and Textiles in Venice", **Venice and the Islamic World, 828-1797**, Ed. Stefano Carboni, Yale University Press, New Haven ve New York, 2007, s. 175.

[987] Marco Spallanzani**, Oriental Rugs in Renaissance Florence,**SPES, Floransa, 2007, s. 50.

Resim 14: Doç Leonardo Loredan'ın Portresi[988]

Batıdaki evlerde halıların işlevi Ortadoğu'dan biraz farklıydı. Birçok İtalyan ressam halıyı bir zemine serilmiş olarak tasvir etmiş olsa da halıların yalnızca yeri örtme işlevi bulunmamaktaydı. Soylu ve ileri gelen kişilerin kürsüsünün önüne, dinî tören düzenlenen bir mekâna, resimlerde Meryemin tahtının altına serilirdi. Halı resimlerdeki figürlerin konumlarını belirtir ve çok saygıdeğer bir alanı fark edilir kılmaktadır.[989] Yeni geometrik desenli halıların ortaya çıkmasıyla birlikte doğudan gelen halılar ayaklar altında gösterilmeyecek kadar değerli kabul edilmiş ve bir sanat eseri gibi yerden daha soylu, görünür bir konuma yükseltilmişti. Kasa ve sandıkları örtmek için kullanılan farklı ebatlarda halılar da mevcuttu. Halılar yemek masalarını,

[988] https: //gallerix. org/storeroom/1427668153/N/700245966/, Erişim Tarihi: 24. 09. 2021.

[989] Mack, **Doğu Malı Batı Sanatı: İslam Ülkeleriyle Ticaret ve İtalyan Sanatı 1300-1600**, s. 128.

yazı masalarını, bazen de süs eşyalarını, sıraları veya küçük yatakları örtmek için kullanılmaktaydı.[990]

Tören alayı ve dinî merasimlerde zemini, sunakları, balkonları veya pencereleri süslemek için küçük halılar, zeminde ise büyük halılar kullanılmaktaydı. Özel günlerde St. Mark meydanının balkonlarını süsleyen küçük halıların neredeyse tamamı Anadolu ürünlerinden oluşmaktaydı. Seccade olarak bilinen küçük boyutta dokunan halılar, yüzyıllardır Anadolu imalatının sembolik bir parçasıydı ve İtalyan resimlerinde tasvir edilmişti. Venedik'te halka açık törenlerde kullanılan halılara örnek olarak Giovanni Mansueti'nin "Miracolo della Reliquia della Santa Croce in Campo S. Lio" tablosunu gösterilebiliriz (Resim 15). Kanala bakan pencere ve balkonlardan sarkan Türk halılarını net bir şekilde görülebilmektedir. [991]

Resim 15: Giovanni Mansueti'nin "Miracolo della Reliquia della Santa Croce in Campo S. Lio" Adlı Tablosu[992]

[990] Spallanzani, **Oriental Rugs in Renaissance Florence**, s. 50.

[991] Denny, "Oriental Carpets and Textiles in Venice", s. 178.

[992] https: //www. gallerieaccademia. it/en/miracle-relic-holy-cross-campo-san-lio#&gid=1&pid=1, Erişim Tarihi: 23. 07. 2022.

Resim 16: Giovanni Mansueti'nin “Miracolo della Reliquia della Santa Croce in Campo S. Lio” Adlı Tablosundaki Anadolu Halıları[993]

Kentin dinî ve tüccar birliklerinden de halılara yoğun talep vardı. Cima da Conegliano, Giovanni Mansueti, Gentile e Giovanni Bellini, Vittore Carpaccio gibi sanatçılara sipariş edilen tablolarda Türk halılarının örnekleri görülmektedir. Sipariş edilen resimler genellikle azizlerin ve koruyucuların yaşam hikâyelerini veya şehrin diğer dinî olaylarını temsil etmekteydi. Örneğin, Vittore Carpaccio'nun “Battesimo dei Seleniti” adlı resminde (Resim 17) müzisyenlerin ayaklarının altına büyük bir Osmanlı halısı yerleştirilmişti.[994]

[993] https: //www. gallerieaccademia. it/en/miracle-relic-holy-cross-campo-san-lio#&gid=1&pid=1, Erişim Tarihi: 23. 07. 2022.

[994] Catarina Schmidt Arcangeli, “Orientalist Paiting in Venice, 15th to 17th Centuries”, **Venice and the Islamic World, 828-1797**, Ed. Stefano Carboni, Yale University Press, New Haven ve New York, 2007, s. 123.

Resim 17: Vittore Carpaccio'nun “Battesimo dei Seleniti”Adlı Tablosu[995]

16. yüzyılda Venedik envanterinde Doğudan gelen onlarca halı bulunmaktaydı. Halılara menşeine göre farklı isimler verilmişti. Mısır’dan gelen Memlüklerin dokuduğu halılara “cagiarini”; Şam’da satılan Türk ve Memlük halıları ya da Şam’da dokunan Memlük tarzı halılara “damaschini”, Kuzey Afrika’dan gelen halılara “barbareschi”, Rodostan ithal edilen halılara “rhodioti”, Osmanlı halılarına “turchesci” ve Çerkez yada Kafkas halılarına “simiscasa” ismini vermişlerdi.[996]

Özellikle Venedikte yapılan tablolardaki kent manzaralarında gündelik hayatta halılar üzerinden nasıl gösteriş yapıldığı görülmektedir. Bir kardeşlik cemiyeti olan Scuola di San Rocco arşivlerinde halı ve halı tasvirleriyle Venedik şehir yaşamının her noktasında karşılaşıldığı kayıtlıydı.[997]

[995] https: //library. bc. edu/venetianart/files/original/11b0daa0d694e916bec19b4e3f7aa0bf. jpg, Erişim Tarihi: 03. 06. 2022.

[996] Mack, **Doğu Malı Batı Sanatı: İslam Ülkeleriyle Ticaret ve İtalyan Sanatı 1300-1600**, s. 133.

[997] ibid, s. 138-139.

14. yüzyıldan 16. yüzyılın sonuna kadar Venedik'e ihraç edilen halıların çoğu Anadolu'dan gelmekteydi. Bu sadece o dönemin modasından değil, aynı zamanda Venedik'in Osmanlı ile olan ticarî ilişkilerinden ve burada tüccarların tedarik edip sipariş verdiği özel halı dokuma yerlerinin olmasından kaynaklanmaktaydı. 16. yüzyılda Mısır Memlûk halıları ve İran halıları Venedik'te ilk kez ortaya çıkmıştı. Aynı zamanda, 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İtalyan ressamlar resimlerinde Türk halılarına daha az yer vermeye başlamıştı. 17. yüzyılda İtalyan resimlerinde halı temsilleri önemsiz hale gelmişti.[998]

Halıların tablolarda tasvir edilmesine olan ilgi azalsa da Doğu halıları, Batının maddi kültürü içinde bugüne değin varlığını sürdürdü ve İtalyan zevki üzerinde derin bir etki bırakmıştı.[999]

4.2.2 Dokumacılık

Dokumacılık yüksek standardın geliştiği ilk İtalyan süsleme sanatıydı ve Doğuya özgü tasarımlarda gelişmenin doruğa ulaştığında bunları ilk takip eden İtalyan dokumacılar oldu. Lüks dokuma Ortaçağ boyunca uluslararası lüks mal ticaretinde yoğun talep gören mallardandı ve para yerine geçmekteydi. Bu sebeple sanatsal aktarımda önemli rol oynamaktaydı.[1000] Venedik'te güçlü bir doğu etkisi vardı ve

[998] John Mills, **Carpets in Pictures**, Londra, 1975,s. 28.

[999] Mack, **Doğu Malı Batı Sanatı: İslam Ülkeleriyle Ticaret ve İtalyan Sanatı 1300-1600**, s. 157.

[1000] ibid, s. 55.

Venedik kumaşları ihtişam açısından doğudakilerle yarışmaktaydı. Figürlü kadifeler, altın kumaşlar, damasklar, brokarlar ve brokateller dokunmuştu.[1001]

15. yüzyılın başında Venedik kenarları "alla fiorentina" (Floransa usulü) örülmüş kendi kumaşlarını Doğu'ya satmıştı. Osmanlı dokumacılığının gelişmesi Venedik ile rekabete yol açmıştı. Bu durum ürünlerin kopyalanmasına sebep olmuştu.[1002]

Venedikli politikacı ve diplomat Francesco Barbaro'ya ait bir şalda (Resim 18) Doğu süslemesinin Venedik dokumaları üzerindeki etkisi belirgindir. Bu giysinin ipek kumaşı İstanbul'dan gelmiş, işlemesi ise Venedik'te yapılmıştı. [1003]

Resim 18: Francesco Barbaro'ya Ait Şal[1004]

[1001] Mola, **The Silk Industry of Renaissance Venice**, s. 170.

[1002] Mack, **Doğu Malı Batı Sanatı: İslam Ülkeleriyle Ticaret ve İtalyan Sanatı 1300-1600**, s. 85.

[1003] Stefano Carboni, **Venice and the Islamic World, 828-1797,** Ed. Stefano Carboni,Yale University Press, New Haven ve New York, 2007, s. 321.

[1004] Denny, "Oriental Carpets and Textiles in Venice", s. 185.

16. yüzyılda Venedik ipek tekstilinin de önemli bir üreticisiydi; ham ipek kuzey İran'ın Gilan ve Mazenderan şehirlerinde üretilmekte ve Orta Doğu'da Venedikli tüccarlar tarafından Venedik'e götürülmekteydi. Venedik'in lüks ipekleri Avrupa'da büyük ilgi görmekteydi. Su ile çalışan dokuma tezgâhı, pedalla çalışan dokuma tezgâhı ve çıkrık dâhil olmak üzere Ortaçağ'da dokumadaki Avrupa teknik yenilikleri büyük ölçüde düşük kaliteli kumaşın Orta Doğu'ya ihracına yol açmıştı.[1005]

15. ve 16. yüzyıllarda üretilen tekstil ürünlerinin büyük bir kısmını ipek dışında kadife oluşturmaktaydı. Özellikle Bursa Osmanlı İmparatorluğu'ndaki en büyük kadife üreticilerinden biriydi. 15. yüzyıldan itibaren kitleler tarafından kullanılmaya başlanan kadife hem Osmanlı İmparatorluğunda hem de yurt dışında oldukça popülerdi. [1006] Kaftanlarda, döşemelerde ve el yazması örtülerde Venedik kadifesi, brokar işlemeli, saten ve altın işlemeli ipek gibi kumaşlar kullanılmıştı. Osmanlı saray kaftanlarından sadece ikisinin orijinal Osmanlı kadifesi, diğerlerinin ise altın işlemeli Venedik kadifesi olması, Venedik dokumalarına olan yoğun ilgiyi göstermektedir. 15. ve 16. yüzyılda İtalyan dokumacılığının ana ihracat kaynağı olan Topkapı Sarayı'ndaki çeşitli örnekler İtalyan ipeğinin İmparatorluk için önemini gözler önüne sermektedir. Bu kumaşların birçoğunun kaftanlarda kullanılmış olması sahiplerinin hayranlığını gözler önüne serer. Günümüze kadar ulaşan İtalyan kadife kaftanları en iyi kumaşlardan yapılmıştı. Bu kaftanlarda güç ve statü göstergesi ağır Venedik kadifeleri ve kemhalar kullanılmıştı.[1007]

Venedikli zanaatkârlar Doğunun ipekli kumaşlarının desenlerini, tasarımlarını ve dokumalarını yalnızca taklit etmekle kalmamış isimlerini de ödünç almıştı. Latince

[1005] ibid, s. 183.

[1006] ibid, s. 188.

[1007] Nurhan Atasoy, Walter Denny, Louise Mackie ve Hülya Tezcan, **İpek: Osmanlı Dokuma Sanatı**, Ed. Julian Raby ve Allison Effner, TEB, İstanbul, 2001, s. 182-183.

yüksek kaliteli bir ipek çeşidi *camoca* olarak adlandırılmaktaydı. Camoca kökeni Farsça olan kemhanın Latince karşılığıydı.[1008] Hafif bir ipek olan *ormesino* adını kumaşın üretiminin Venedik ormesini zanaatı haline gelmesinden önce yüzyıllar boyunca yapıldığı yer olan Basra Körfezi'ndeki Hürmüz adasından almaktaydı. Hareli bir bitişe sahip zengin, ağır bir ipek olan *tabino* veya *tabi*, aslen Bağdat'ın bir bölgesi olan Attabiya'da yapılmış ve buraya atfen tabino ismini almıştı. Figürlü bir ipek olan *damasco* Suriye'nin güneybatısında ilk yapıldığı şehir olan Şam'ın (Damask) adından gelmekteydi. [1009]

Doğu ipekleri, İtalya'dan tüm Latin Batı'ya hızla yayılarak zevk ve modada bir devrim yaratmıştı. Doğu'ya duyulan güçlü hayranlık, canlı ve parlak renklerin beğenisi, altın ve gümüş ipliklerin sağladığı parlaklık ve Doğu ipeklerini süsleyen egzotik desenler saray çevrelerinde ve şehir seçkinleri arasında yayılmasını sağlamıştı. Figürlü ve altın dokuma kumaşlardan daha ucuz olan sade ipekler Batı'ya geldikten sonra genellikle işleme veya işlemeli bordürlerle süslenmişti. Hükümdarlar tarafından saray mensuplarına sunulan ipekler, sosyal statünün göstergesi olarak hizmet etmişlerdi. Venedik'te, seçkin sınıftan olanların çocukları dahi bu tür dokumalardan yapılmış giysiler giymekteydi.[1010]

[1008] Nikolaos Vryzidis, "Ottoman Textiles and Greek Clerical Vestments: Prolegomena on a Neglected Aspect of Ecclesiastical Material Culture", **Byzantine and Modern Greek Studies**, C. 42, S. 1, 2018, s. 94.

[1009] Margaret F. Rosenthal, "Clothing, Fashion, Dress, and Costume in Venice (c. 1450–1650)", **A Companion to Venetian History**, 1400-1797, Ed. Eric R. Dursteler, Brill, Leiden, 2013, s. 904-905.

[1010] Mola, **The Silk Industry of Renaissance Venice**,s. 97.

4.2.3 Seramik

İnsanlık tarihinin en eski tanıklarından biri olan seramikler, pratik kullanımının yanı sıra önemli bir ticaret malzemesi olması nedeniyle ait oldukları toplumun kültürel ve sanatsal mirasını farklı bölge ve zaman dilimlerine aktarmaktadır. Venedik ile İslam dünyası arasında çeşitli objeler ithal edilmişti. Bunlar arasında hem ev eşyası olarak hem de dinî amaçlar için kullanılan tabak, vazo ve kavanoz gibi seramik ve pirinç eşyalar da vardı. Halılarda ve diğer dokumalarda olduğu gibi Doğuya özgü belirli üslup ve teknik unsurları Venedikli seramik zanaatkârları hızla benimsemiş ve bunları kendi eserlerine uygulamışlardı. Tüm dekoratif sanatlar arasında seramik Doğu'dan ithal edilen ürünlerle olan sürekli temasları en iyi yansıtan eşyaydı. Doğu çanak çömleği ile etkileşim 11. yüzyılın başlarında başlamıştı. Bacini adı verilen tabaklar, İslam standartlarında basit kabul edilirken, Avrupalılar tarafından oldukça beğenilmekteydi.[1011] "Bacini" kelimesi İtalyanca bir terim olup, inşa edilen mimarî yapıları hareketlendirmek, süslemek ve renk katmak amacıyla belirli bölümlerine bu seramik kapların yerleştirilmesiydi. [1012] Kilise cepheleri ve kuleleri süsleme gibi çeşitli işlevlerinin yanı sıra mutfak eşyaları gibi evsel amaçlar için kullanılan bacininin yaşamın her alanında özellikle dinî yapılarda kullanımı Venediklilerin estetiğe verdikleri önemi yansıtmaktadır.[1013]

[1011] Maria Vittoria Fontana. "Islamic Influence on the Production of Ceramics in Venice and Padua", **Venice and the Islamic World 828 – 1797**, Yale University Press, New Heaven ve New York, 2006,s. 281.

[1012] Joanita Vroom, "The Global Ottomans", **The Routledge Handbook of Archaeology and Globalization**, Ed. Tamar Hodos, Routledge, New York, 2017, s. 909.

[1013] Mack, **Doğu Malı Batı Sanatı: İslam Ülkeleriyle Ticaret ve İtalyan Sanatı 1300-1600**, s. 11.

15. yüzyılda İtalyan seramik sanatı teknik ve tarz bakımından dönüşüm geçirmiş ve günümüzde mayolika olarak adlandırılan seramik üretilmişti. İtalyan mayolikası çeşitli boyalar kullanılarak süslenmiş, kalaylı sırla kaplanmış bir seramiktir. Kalaylı sırlar ilk olarak 8. veya 9. yüzyılda Abbasi döneminde Irak'ta, Çin porselenlerini taklit etmek amacıyla üretilmişti. Kalaylı sır yöntemi 10. ve 11. yüzyıllarda geliştirilerek Fatımi Mısır'ına transfer edilmişti. Daha sonra hem doğuya doğru Suriye ve İran'a, hem de batıya doğru kuzey Afrika üzerinden İspanya'ya yayılmıştı. Bu yöntem 13. yüzyılın ilk yarısında İtalya'da da görülmüştü. [1014]

1475'te zengin İtalyanların porselene olan ilgisi büyüktü. 15. yüzyıl sonu ve 16. yüzyılda porselene olan talep arzdan daha fazla olunca müşteriler taklit porselen satın almaya başlamıştı. İtalyan zanaatkârların çeşitli süsleme motifleri kullanarak porseleni taklit etmeleri sonucunda İtalyan mayolikalarında "alla porcellana" (Resim 19) olarak adlandırılan mavi-beyaz yeni bir tarz ortaya çıkmıştı. Beyaz zemin üzerine mavi çiçekli hatai ve bahar dallı motiflerinden oluşan alla porcellana stili 16. yüzyılda Venedik seramiğinin süslemesinde kullanılan başlıca motifti.[1015]

[1014] Michael Tite, "The Production Technology of Italian Maiolica: a Reassessment"**, Journal of Archaeological Science**, C. 36, 2009, s. 2065.

[1015] Mack, **Doğu Malı Batı Sanatı: İslam Ülkeleriyle Ticaret ve İtalyan Sanatı 1300-1600**, s. 175-179.

Resim 19: Alla Porcellana, Venedik[1016]

Türk süsleme sanatında çokça kullanılan, sarmal dallar üzerine belirli düzen çerçevesinde yerleştirilen birbiriyle uyumlu şekilde tekrarlara dayalı kompozisyonlardan oluşan rumi motifi 16. yüzyıl başlarında üretilen Venedik mayolikalarının süslemesinde oldukça sık kullanılmıştı (Resim 20). Bu motifin kullanılmasında 16. yüzyılda Venedikli tüccarlar aracılığıyla Venedik'e götürülen İznik ürünlerinin etkisi olmuştu. [1017]

[1016] https: //www. britishmuseum. org/collection/object/H_1878-1230-435, Erişim Tarihi: 23. 05. 2019.

[1017] Başak Çoraklı, "İznik Seramikleri ve İtalyan Mayolikaları Arasındaki Etkileşimlerin Yansımaları", **Akdeniz Sanat Dergisi**, C. 13, S. 24, 2019, s. 33.

Resim 20: Maestro Lodovico, Venedik[1018]

Beyaz arka plan üzerine mavi sarmal şekildeki ince dallar üstüne konumlandırılan küçük çiçek motifleriyle süslenmiş seramikler "Haliç işi" (Resim 21) olarak isimlendirilmişti. İtalya'ya gönderilen ilk grup İznik seramikleri bu stilde dizayn edilmişti. Bu desen özellikle Ceneviz ve Venedik'te üretilen mayolikaların tasarımında etkili olmuştu. [1019]

[1018] https://www. cambiaste. com/it/asta-0417/piatto-venezia-bottega-di-mastro-lodovico-iniz-184851?action=reset, Erişim Tarihi: 05. 03. 2020

[1019] Tarkan Okçuoğlu ve Ömer Cenker Ilıcalı, "İtalyan Mayolika ve İznik Seramiklerinin Teknik, Motif ve Uslup Bağlamında Karşılaştırılması (XV. -XVII. Yüzyıllar)", **Art Sanat,** S. 8,2017, s. 231.

Resim 21: Haliç İşi Üslupta Albarello[1020]

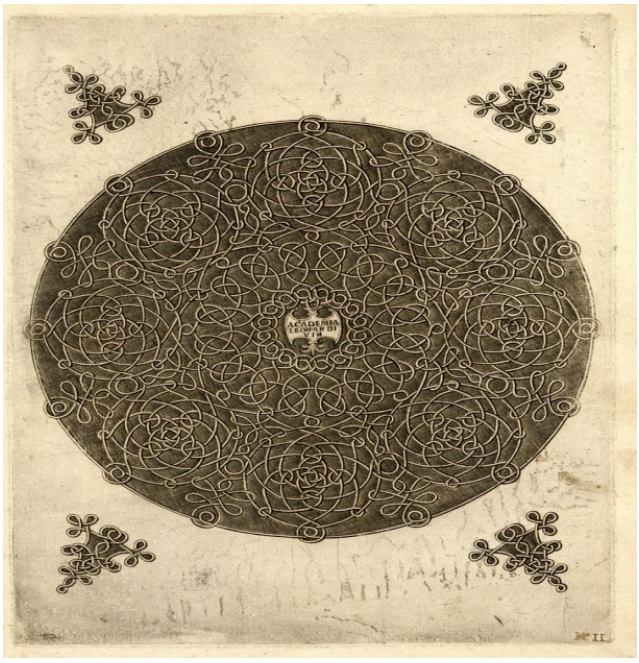

Düğüm motifinin mayolikalarda uygulamaları 16. yüzyılın başında görülmüş olup, yaygın olarak kullanılması ise bu yüzyılın ortalarında olmuştu. Mayolikalarda düğüm motifi; tabağın bütün alanına yayılan geometrik şekilli birbiri içerisine geçen desen (Resim 22) ve eserde bitkisel bezemeyi ya da kenar süsleri ile çerçeveyi birbirine bağlayan bir süsleme unsuru olarak iki şekilde kullanılmıştı. Geometrik şekilli geçmeli düğüm motiflerine, Venedik'in Müslüman dünyasından ithal ettiği ve yoğun talep gören maden ürünlerindeki düğüm süslemeleri ilham kaynağı olmuştu. [1021]

[1020] https://www. britishmuseum. org/collection/object/H_1990-0502-1, Erişim Tarihi: 03. 01. 2018.

[1021] Çoraklı, "İznik Seramikleri ve İtalyan Mayolikaları Arasındaki Etkileşimlerin Yansımaları" s. 34-35.

Resim 22: Düğüm motifi, Fifth knot, Leonardo da Vinci Okulu[1022]

Venedik ve çevresinde 16. yüzyıldan 18. yüzyıl başına değin belirgin şekilde İznik seramiği üslubuna benzer Candiana mayolika (Resim 23-24) tarzı ortaya çıkmıştı. Bu mayolika tarzında İznik seramiğinde olduğu gibi çiçek ve arabesk desenler kullanılmıştı. Candianalarda İznik kırmızısı rengi de elde edilmeye çalışılmış fakat bu rengi elde edemeyip yerine kahverengi-turuncu renkleri kullanılmıştı.[1023]

[1022] https://www. britishmuseum. org/collection/object/P_1877-0113-366, Erişim Tarihi: 27. 04. 2019

[1023] Okçuoğlu ve Ilıcalı, "İtalyan Mayolika ve İznik Seramiklerinin Teknik, Motif ve Uslup Bağlamında Karşılaştırılması (XV. -XVII. Yüzyıllar)", s. 232.

Resim 23: Candiana, Venedik[1024]

Resim 24: Candiana, Venedik-Padova[1025]

4.2.4 Cam

15. yüzyıldan 17. yüzyılın sonuna kadar Venedik, cam yapımında dünya lideri olmuştu. Murano'nun üstünlüğü camının kalitesinden (homojenlik, şeffaflık, renk paleti

[1024] https://www. britishmuseum. org/collection/object/H_1997-0402-1, Erişim Tarihi: 22. 08. 2021.

[1025] https: //data. fitzmuseum. cam. ac. uk/id/object/73247, Erişim Tarihi: 17. 10. 2019.

vb.), Venedik cam eşyalarının stilinden, cam ustalarının becerisinden ve geniş ürün yelpazesinden kaynaklanmaktaydı. Venedik'te camcılığın her zaman dinamik bir zanaat olması sayesinde bu üstünlüğe ulaşılabilmiş ve korunabilmişti. Venedik camının tarihi, Venedik Cumhuriyeti tarihine paralel olarak gelişmişti. Venedik cam endüstrisinin kökeni, evrimi ve kalitesi Venedik cam üreticilerinin çağdaş Levanten cam merkezleriyle etkileşimlerinin sonucuydu. Başlangıcından bu yana cam endüstrisi köklü değişiklikler geçirmiş ve yüzyıllar boyunca birçok yeniliği bünyesinde barındırmıştı.[1026]

Venedik cam üretiminin ivme kazanması, Suriye zanaatının gerilemesi ve son bulmasıyla aynı döneme denk gelmişti. Bu durum Suriye cam endüstrisinin düşüşünü, Timur'un 1400'de Halep ve Şam'ı yağmalamasına bağlanarak basitleştirilmişti.[1027] Ancak Timur'un Suriye'den Semerkant'a zanaatkârları naklettiği ve zanaatkârların da Semerkant yerine Venedik atölyelerinde çalışmak üzere kendi istekleriyle ayrılmış olmaları daha olası görünmektedir.[1028] Bununla birlikte, bu zamanda Levant'ta meydana gelen genel ekonomik bozulma, özellikle de zanaatın 14. yüzyılın ikinci yarısında zaten azalmakta olduğu düşünüldüğünde Suriye cam endüstrisinin çöküşünde daha önemli bir faktördü.[1029]

[1026] Verita, "Venetian Soda Glass",s. 515.

[1027] Ralph Pinder-Wilson, "The Islamic Lands and China", **Five Thousand Years of Glass**, Ed. Hugh Tait, British Museum Press, Londra, 1991, s. 131.

[1028] Catherine Hess, "Brilliant Achievements: The Journey of Islamic Glass and Ceramics to Renaissance Italy", **The Arts of Fire: Islamic Influences on Glass and Ceramics of the Italian Renaissance**, Ed. C. Hess, Getty Publications, Los Angeles, 2004, s. 7.

[1029]W. Patrick McCray, **Glassmaking in Renaissance Venice: The Fragile Craft**, Ashgate Publishing Limited, Aldershot ve Hampshire, 1999, s. 61

Öte yandan, Venedik şehir merkezinde yapılan kazılarda bulunan cam eritme kaplarının parçalarına bakıldığında Venedik'te cam yapımının 6. yüzyılda başladığı söylenebilmektedir.[1030] Venediklilerin 13. yüzyıldan önce bitki külünden üretilen cam üretim atölyeleri bulunmamaktaydı. Venedik'ten gelen camların çoğu natron (doğal sodyum karbonat) kullanılarak yapılmaktaydı. Bununla birlikte, kimyasal analizler 10. yüzyılda Suriye veya Mısır'daki atölyelerden ithal edilen kırıntı veya ham cam kullanılarak kül bazlı bazı camların da üretildiğini göstermektedir.[1031]

Doğu Akdeniz'in farklı teknik, sanatsal bilgi ve uygulamalarını bir araya getiren Venedik, kendisini diğer Avrupalı cam üreticilerinden farklılaştırmayı başarmıştı. 13. yüzyılın sonları Venedik cam yapımında bir dönüm noktasıydı. Onlar Konseyi, bu değerli zanaatkarları tecrit etmeye çalışmıştı. 8 Kasım 1291'de çıkarılan bir kararname ile Venedik'in merkezinde cam fırınları yasaklanmış ve Murano olarak bilinen küçük adalar grubunda şehrin cam yapımının kalbi olarak cam fırınlarının kurulmasını teşvik etmişti. Bu topluluk aynı zamanda şehrin gelişen endüstrisini göç veya casusluktan korumak için sıkı bir şekilde düzenleme getirmişti.[1032]

14. yüzyılın ortalarından bu yana Venedikli camcılar kum yerine kuvars çakılları kullanarak yüksek kaliteli ürünler elde etmişlerdi. Venedik'te erimiş camın suya dökülmesi ve ardından yeniden eritilmesiyle şeffaflık özelliği geliştirilmişti. Bu berrak,

---

[1030] Marco Verità, Alessandro Renier,Sandro Zecchin, "Chemical Analyses of Ancient Glass Findings Excavated in the Venetian Lagoon", **Journal of Cultural Heritage,** C. 3, S. 4, 2002, s. 262.

[1031] Julian Henderson, **Ancient Glass: An Interdisciplinary Exploration**, Cambridge University Press, New York, 2013, s. 101.

[1032] Jutta-Annette Page,"Introduction", **Beyond Venice: Glass in Venetian Style, 1500-1750**, The Corning Museum of Glass, New York, 2004, s. 5.

renksiz cam çalışmaları cristallo adı verilen kristal camı elde etmelerini sağlamıştı. Cristallo Venedik'te 15. yüzyılın ortalarında doğal kaya kristali ile karşılaştırılabilecek kadar netlik ve homojenlik kazanmış şeffaf bir camı belirtmek için kullanılan terimdir. Angelo Barovier tarafından icat edilen Cristallo camı kısa sürede tüm dünyada ticarete konu olmuş ve bu gizli formül Venedik'in yaklaşık iki yüzyıl boyunca diğer Avrupa cam yapım endüstrileri üzerindeki üstünlüğünü korumasını sağlamıştı. Cristallo'nun hazırlanması için Barovier, bitki külünün saflaştırılmasından oluşan mevcut tekniğe yeni bir adım eklemişti. [1033]

Yakın zamanda yapılan araştırmalar aynı emaye tekniğinin Venedik'teki Aldrevandin kapları ve Memlûk İslam bölgelerindeki en değerli kapları süslemek için kullanıldığını göstermiştir. Tek tek renklerin farklı kimyasal bileşimleri olduğundan, emayeleri eritmek için farklı sıcaklıklar da gerekmekteydi; bu nedenle, nesneyi yumuşatmadan ve deforme etmeden bunları cam yüzeye kalıcı olarak sabitlemek için özel bilgi ve büyük deneyime ihtiyaç duyulmaktaydı. Levanten bölgesindeki İslami cam üreticilerinin bu konuda ustalaşmış olması bu teknolojinin Venedik'e ihraç edilmiş olma olasılığını yükseltmektedir. Öte yandan aralarındaki genel kompozisyon benzerliği cam üzerine emayeleme bilgisinin camcıların hammaddeleriyle aynı yoldan Venedik'e ulaştığını göstermektedir. [1034]

Venedikli cam ustalarının kendilerini sanatsal olarak en özgürce ifade edebildiği ortam cam kaplardı. Erken modern dönem boyunca cam üreticileri, geleneksel Gotik, metal nesnelerden sonra cam kaplar yapmaktan yavaş yavaş vazgeçmişler, bunun yerine

[1033] Verita, "Secrets and Innovations of Venetian Glass between the 15th and the 17th Centuries: Raw Materials, Glass Melting and Artefacts", s. 56-57.

[1034] Verita, "Venetian Soda Glass", s. 522-523.

giderek artan bir çeşitlilikte kap formları ve şekilleri üretmişlerdi.[1035] Üretilen kaplar ayrıca kabın geri kalanıyla aynı renkte veya daha parlak, zıt bir renkte olabilen camdan ipler veya izler ile süslenmekteydi. 13. yüzyılın sonundan itibaren Murano'da üretilen kaplara mavi iplikler uygulanmaya başlanmış ve bu moda sonraki iki yüzyılda zirveye ulaşmıştı.[1036] Murano'daki cam üreticileri 15. yüzyıldan sonra ihracat için bu tür kapları üretmeye devam etmiş olsa da, cam yapım teknolojisindeki gelişmeler sayesinde Venedik'te ve dünyanın başka yerlerinde zevkler değişmeye başlamıştı. Seramik gibi, camdan yapılmış kapların, metalden yapılmış eski tabaklar veya kadehlere kıyasla yiyeceklerin tadını güzelleştirdiği düşünülmekteydi.[1037]

En eski, renksiz ve mineli Venedik cam obje 1300'lerin başında su bardaklarından oluşan "Aldrevandin grubu" olup Suriye cam zanaatiyle yakın ilişkiliydi. (Resim 25) Geniş ağızlı bu bardakların mine boyaları kısmen objenin iç kısmına sürülüp üflenen cam ile kaynaştırılması İslami tarzı, kısmende soğuk boyama yoluyla camla kaynaştırılmadan dışına sürülmesi Bizans tarzını yansıtmaktadır.

[1035] Hugh Tait, "Venice: Heir to the Glassmakers of Islam or of Byzantium?", **Islam and the Italian Renaissance**,Ed. C. Burnett and A. Contadini, The Warburg Institute, Londra, 1991, s. 153.

[1036] Mladen Pešić, "Venetian Glass from National Museum in Zadar, Mitja Guštin, Ed. Sauro Gelichi, and Konrad Spindler", **The Heritage of the Serenissima: The Presentation of the Architectural and Archaeological Remains of the Venetian Republic**, Založba Annales, Koper, 2006, s. 118.

[1037] McCray, **Glassmaking in Renaissance Venice: The Fragile Craft**, s. 82.

Aldrevandin grubu kaplar Venedikli cam ustaları ile Bizans ve Müslüman dünya arasındaki teknik ve sanatsal etkileşimlerin bir örneğiydi. [1038]

Resim 25: Aldrevandin Beaker[1039]

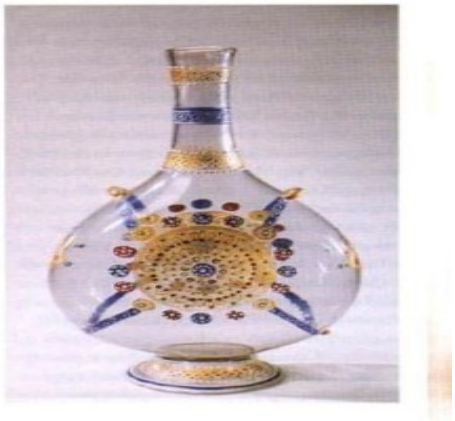
Venedikli cam ustaları 15. yüzyılın sonunda aristokratların beğenisine uygun Doğuya özgü objeler üretmişlerdi. Bunlar arasında en çok ilgi gören objeler guastada (hacı matarası) adı verilen iki tarafı yassı, uzun boyunlu ve kavisli kısımlarında kulpları olan bir şişelerdi. Bu şişeler Müslüman mataralarından esinlenilerek üretilmişti. [1040]

[1038] Mack, **Doğu Malı Batı Sanatı: İslam Ülkeleriyle Ticaret ve İtalyan Sanatı 1300-1600**, s. 190.

[1039] https://www. britishmuseum. org/collection/object/H_1876-1104-3,Erişim Tarihi: 27. 12. 2021.

[1040] Mack, **Doğu Malı Batı Sanatı: İslam Ülkeleriyle Ticaret ve İtalyan Sanatı 1300-1600**,s. 198.

Resim 26: Guastada Örneği[1041]

Venedik'te boncuk yapımı ilk olarak cam mücevher üreticilerinin de boncuk üretmeye başladığı 1340'ta görülmektedir. Birçoğunun sarı camdan yapılmış olması, belki de kehribarı taklit etmek için tasarlanmış olması ve bunların ya kalıplara dökülerek ya da sarılarak yapılmış olması dışında boncuklar hakkında çok az şey bilinmektedir. Venedik 15. yüzyılın başlarında Suriye cam endüstrisinin bıraktığı boşluğu doldurmuştu. 1487 yılında basit, tek renkli boncuklara ek olarak, çok renkli rosetta veya chevron boncuklar üretilmişti. 1600 yılına gelindiğinde girasole adı verilen yanardöner cam türü kullanılarak değerli taşları taklit etmek için yapılan sahte inciler ve diğer boncuklar popülerlik kazanmıştı. Boncuk üreticileri farklı ülkelerin tercihlerine uyum sağlamak için çok çeşitli şekil, renk, boyut ve stillerde ürünler üretmişti.[1042] Venedik boncuk yapımının çok yönlülüğü boncuk ticaretinin dünyanın dört bir yanında gelişmesine izin vermişti.

Venedikli cam üreticileri en başından beri Levanten kaynaklarından ilham almışlardı. Venedik camının tarihi, insan ağları üzerine inşa edilmiş olup, bilginin

[1041] ibid, s. 198.

[1042] Sibylle Jargstorf, **Glass Beads from Europe**, PA: Schiffer Publishing Ltd. , Atglen,1995, s. 35 ve 51.

doğrudan aktarımı, farklı zanaatkârlar arasındaki yaratıcı işbirliği ve imalatçı, tüccar ile tüketici arasındaki ilişkilerin bütünüdür.

4.2.5 Resim

Venedik geç Ortaçağ ve Rönesans boyunca boya ticareti için önemli bir merkezdi. Venedik, yeni doğmakta olan matbaa endüstrisinin bağlantı noktası olduğunda ve kentin zanaatkârları cam imalatı, seramik üretimi ve tekstil boyamada önemli ilerlemeler kaydettiğinde, şehrin zanaat ticareti girişimci ve sanatsal bir patlamanın odak noktasında bulunmaktaydı. Bu ortamdan, şehrin refahına ve yenilik konusundaki itibarına katkıda bulunan ressamlar ortaya çıkmıştı. Bu sanatçıların en ünlülerinin resimleri günümüze ulaşan eserlerin çoğunluğunu oluşturmakta ve Venedik'te kullanılan malzeme ve boyama tekniklerinin tarihsel ve bilimsel analizlerinin çoğunun temelini oluşturmaktadır. Mevcut tabloların sayısı, üretimin 1480'den 1530'a önemli ölçüde arttığını göstermektedir. Ayrıca ressamların yaratıcı yeteneklerini boya seçimine ve boyama tekniklerine de uyguladıkları görülmektedir.[1043]

15. yüzyılın sonunda, zanaatkârların boyama malzemelerine olan yüksek talebi, kimyasal bilgi ve uzmanlığa dayalı iyi geliştirilmiş maden işleme teknikleri ve güçlü ihracat faaliyetleri 1493'te Vendecolori adı verilen resim ve boya malzemeleri satıcıları mesleğinin Venedik'te ortaya çıkmasına neden olmuştu. Bu Venedik'e özgü bir meslekti. Bu mesleğin ortaya çıkışı önemli miktardaki talebin varlığının kanıtıdır.

[1043] Barbara H. Berrie, Louisa C. Matthew, "Venetian "Colore": Artists At The Intersection of Technology And History", **Bellini, Giorgione, Titian and the Renaissance of Venetian Painting,** David Alan Brown, Sylvia Ferino Pagden, Yale University Press, New Haven, 2006, s. 301.

Venedik ekonomisinin derinliğinin, zanaat sektörünün girişimci başarısının ve çeşitliliğinin bir örneğiydi.[1044]

O zamanlar Venedik'e özgü olan Vendecolori mesleğine, 16.yüzyılın ikinci yarısına kadar başka bir yerde rastlanmamıştı. İtalya'nın geri kalanı ve Kuzey Avrupa'da, eczacılar, işlerinin yalnızca küçük bir bölümünü oluşturan ressamların malzemelerini satmaktaydılar. Renklendiriciler ve bunları çıkarmak, işlemek ve uygulamak için kullanılan malzemeler konusunda uzman olan Venedikli boya satıcıları, renk seçimi ve kullanımlarında yenilikleri teşvik etmede ve çeşitli sanatçılar ve zanaatkârlar arasındaki iletişimi desteklemede önemli rol oynamıştı.[1045]

Rialto'nun işlek bölgesinde Vendecolori'ye ait dükkânlar ve bunlarla ilişkili depolar mevcuttu. Şehir merkezindeki konumları nedeniyle bu mağazalar sadece perakende düzeyinde faaliyet gösterdiği değerlendirilse de birçok belge bazılarının yalnızca toptan ticarette değil uluslararası ticarette de çok aktif olduğunu kanıtlamaktadır. Hammadde üreticileri vendecoloriye gerekli maddeleri tedarik ediyor ve böylece onları bölgesel toptan ticarete dahil etmekteydiler. Dükkânların ayrılmaz bir parçası olan veya yakınında bulunan depolarının varlığı, toptan ticarete katıldıklarına ilişkin güçlü bir argümandır. Uluslararası ticarete katılımlarının ana kanıtı, envanterlerinde yerel olarak bulunmayan malzemelerin görünmesidir. Boyalar

[1044] Louisa C. Matthew,"Vendecolori a Venezia: The Reconstruction Of A Profesion", **The Burlington Magazine**, C. 144, S. 1196, 2002, s. 680.

[1045] Berrie, Matthew, "Venetian "Colore": Artists At The Intersection of Technology And History", s. 301.

çoğunlukla Doğudan deniz yoluyla Venedik'e gelen tüccarlar sayesinde elde edilmişti.[1046]

1503'te Venedik'te yayınlanan Bartolomeo Pasi'nin ünlü tüccar el kitabı, şehre giren ve çıkan geniş ürün yelpazesi hakkında değerli bilgiler sunmaktadır ve Venedik'in bir ticarî transit merkezi olarak önemini çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Pasi'nin "Tariffa De I Pesi, E Misure Corrispondenti Dal Leuante Al Ponente, E Da Una" adlı kitabında Venedikli tüccarlar tarafından ticareti yapılan boya renkleri diğer mallarla birlikte listelenmektedir. Bu listeden, Terra Rossa (toprak kırmızısı), Verde (yeşil), Risalgallo (sarımsı turuncu) azurro (mavi) cinabrio (parlak kırmızı), verderame (bakır yeşili) terra gialla (toprak sarısı), ambracano (kehribar grisi) rengindeki boyaların ticarete konu olduğu anlaşılmaktadır.[1047] Tüccar Gagliana Grossa'nın 1583 yılı sonunda kuzey Dalmaçya'daki Biograd na Moru yakınlarındaki Gnalić adacığı yakınlarında batan kargo gemisinde çok çeşitli boyar maddeler ele geçirilmişti. Gemi enkazı alanında kurşun karbonat, kurşun oksit, antimon sülfür, cıva sülfür, kalay ve civa gibi inorganik renklendirici maddeler ile demir oksit ve arsenik bazlı renklendirici maddeler çeşitli kimyasal analizlerle tespit edilmişti.[1048]

[1046] Katarina Batur ve Irena Radić Rossi, "Archaeological Evidence of Venetian Trade in Colouring Materials: The Case of the Gnalić Shipwreck", **Trading Paintings and Painters' Materials 1550–1800**, Ed. Anne Haack Christensen ve Angela Jager,Archetype Publications, Londra, 2019,s. 117.

[1047] Di Pasi, **Tariffa de i Pesi, e Misure Corrispondenti Dal Leuante al Ponente, e Da Una Terra, e Luogo All'altro, Quasi Per Tutte le Parti Dil Mondo**, s. 108.

[1048] Katarina Batur and Irena Radić Rossi, "Archaeological Evidence of Venetian Trade in Colouring Materials: The Case of the Gnalić Shipwreck", s. 112.

Ticareti yapılan mallardan olan mavi renkli boyanın tonları arasında, hem şövale hem de fresk çalışmalarında en çok tercih edilen renk olan lacivert, Ortaçağ ve Rönesans boya çalışmalarının vazgeçilmez unsurlarından biriydi. Lacivert renginin kapsamlı uygulaması 15. ve 16. yüzyıl Venedik resimlerinde görülmektedir. Özellikle bu renk Meryem Ana ve azizlerin giysilerinde, Meryem ana ve İsa temalı resimlerde yoğun bir şekilde kullanılmakta olup, ana temanın odağındaydı.(Resim 27) Lacivert renk boya, günümüzde Afganistan'da eski bir madende nadir bulunan bir mineral taş olan lapis lazuliden elde edilen pahalı bir malzemeydi. Lapis lazuli, şehrin deniz ticareti sayeinde Venedik'te bulunabilen bir taşlandandı.[1049] Lapis lazuli, nispeten küçük miktarlarda mücevher gibi alınıp satılacak ve genellikle bir tüccarın kişisel eşyalarıyla taşınacak kadar değerliydi. Lapis lazuliye ek olarak, boya veya diğer zanaat endüstrilerinde kullanılmak üzere ithal edilen hem ham hem de işlenmiş maddeler arasında şap, amonyum klorür, boraks, reçineler, aloe, çinko oksit ve azurit bulunmaktaydı.[1050] Lacivert rengi ve bu rengin tonlarındaki boyaların Doğu'dan Batı'ya başlıca varış ve dağıtım noktası Venedik'ti ve Avrupa'daki başlıca pazarı da Venedik kurmuştu. Bu boyayı bulmanın ve üretmenin zor olması, aslında ressamların malzeme aramak için Venedik'e gelmelerinin ilk nedeniydi. [1051] Kuzey Avrupa'da lacivert renk boyanın fiyatının yüksek olması ve az bulunması nedeniyle resimde lacivert renginin uygulanmasında Venedik ve Kuzey Avrupa'daki resim çalışmaları arasında belli bir

[1049] Joyce Plesters, "Ultramarine Blue, Natural and Artificial", **Studies in Conservation**, C. 11, S. 2, 1966, s. 62-64.

[1050] Matthew, "Vendecolori a Venezia: The Reconstruction Of A Profesion", s. 682.

[1051] Andrea Mozzato, "The Pigment Trade in Venice and the Mediterranean in the Second Half of the Fifteenth Century", **Renaissance Studies in Honor of Joseph Connors**, Ed. Machtelt Israels and Louis A. Waldman, Harvard University Press, Cambridge, 2013, s. 173.

fark oluşturmuştu. Venedikli ressamların lacivert rengini eserlerinde daha fazla kullandıkları görülmüştür.[1052]

Resim 27: Madonna del Prato - Giovanni Bellini[1053]

Öte yandan Venedik gibi büyük bir ticaret ve üretim merkezi, hâlihazırda üretilmiş veya rafine edilmiş birçok malzemeyi sağlamaktaydı. En erken faaliyetlerden biri 14. yüzyılda iyi bilinen bir Venedik ürünü olan vermilyon (çin kırmızısı) boyasının üretimiydi. (Resim 28) Çeşitli tonlarda elde edilen kırmızı renk ile boyanmış kumaşlar, uluslararası pazarda lüks ürünler olarak önemli bir rol oynamaktaydı. [1054] Venedikli ressam Lorenzo Lotto'nun 1540'ların başlarına tarihlenen hesap defterindeki kayıtlarda Kırmız böceğinden elde edilen kırmızı boyanın fiyatının lacivert ve altın renginden düşük olduğunu ancak diğer tüm renklerden dört kat daha pahalı olduğu bilgisi yer almaktadır.[1055]

[1052] John Gage, **Color and Culture: Practice and Meaning from Antiquity to Abstraction,** University of California Press, Berkeley, 1999, s. 130.

[1053]https://www. nationalgallery. org. uk/paintings/giovanni-bellini-madonna-of-the-meadow, Erişim Tarihi: 19. 06. 2018.

[1054] Matthew, "Vendecolori a Venezia: The Reconstruction Of A Profesion",s. 684

[1055] Berrie ve Matthew, "Venetian "Colore": Artists At The Intersection of Technology And History", s. 302.

Resim 28: Santa Catalina – Lorenzo Lotto [1056]

Venedik aynı zamanda kurşun beyazı renk boyanın üretimi için bir merkezdi. Hem kurşun beyazı hem de vermilyon düzenli olarak Venedik'ten ihraç edilmekteydi. Venedik'in kurşun beyazı Venedik beyazı ('bianco da Venezia') olarak adlandırılacak kadar ünlüydü. Bu boyaya olan talep, 15. yüzyılın sonraki yıllarında Venedik'te yağ tekniğinin kullanımının artmasıyla devam etmişti. Kurşun beyazı, yağların kuruma özelliklerini ve karıştırıldığı tüm boyaların opaklığını artırmakta ve ayrıca son derece kalıcı olmasını sağlamaktaydı. Kurşun beyazına olan bu ilgi Venedikli ressamların tekniğini de etkilemişti.[1057]

Boya, astar ve vernik üretmek veya rafine etmek için kullanılan maddelerin çoğu da Doğu Akdeniz'den veya daha doğudan ithal edilmekteydi. İthal edilen ürünler arasında çam reçinesi, kitre, sakız, köknar balsamı, mür, kafur ağacı, reçine tozu ve zift,

[1056] https: //www. nga. gov/collection/art-object-page. 258. html, Erişim Tarihi: 01. 08. 2022.

[1057] Matthew, "Vendecolori a Venezia: The Reconstruction Of A Profesion", s. 684.

çeşitli aloe bitkisi, terebentin arap zamkı ve ejderha kanı ağacı reçinesi bulunmaktaydı. Aslında ressamlar bir dereceye kadar pratik kimyagerlerdi.[1058]

Sanat Venedik'te bir meslekti ve hükümet ile toplum tarafından desteklenmekteydi. Venedikli sanatçılar, güçlü ve kapsamlı bir ressamlar loncasına mensuptu.[1059]

Sonuç olarak ticaret, Venedik'in yalnızca ekonomik refahına katkıda bulunmamış sanatsal zenginliğini de büyük ölçüde etkilemişti. Doğu ile ticaret sayesinde çeşitli malzemelerden yeni sanat eserleri üretilmiş, sanatçı ve zanaatkârlar yeni malzemeler ve teknikler keşfetmeye başladıkça yeni fikirler ortaya çıkmıştı. Diğer yandan daha fazla servet sahibi olmaya başlayan tüccarlar, şehirlerini ve evlerini süslemek için tablolar, halılar, seramikler, cam eşyalar ve ipek kıyafetler için para harcamaya başlamıştı. Bu aynı zamanda şehirli elitin zenginliklerini ve güçlerini sergilemelerinin bir yoluydu. Ticaret tüccar sınıfının zenginlik ve güç açısından yükselmesine izin vermişti. Tüccar da sanatın büyük ölçekte gelişebileceği ideal bir ortamı yaratmıştı. Sanat eserlerine olan talep servet sahiplerinin bunlara sahip olma ve onları bir statü sembolü olarak gösterme arzusu nedeniyle hızla büyümüştü. Venedik ile ticarî ilişkilerin seyri sanatsal üretimin gelişimiyle paralellik arz etmektedir.

[1058] ibid, s. 683.

[1059] Berrie ve Matthew, "Venetian "Colore": Artists At The Intersection of Technology And History", s. 303.

4.3 Dil

Kuzey İtalya'daki Bergamo'dan Doğu Akdeniz'deki Girit ve Kıbrıs adalarına kadar uzanan Venedik'in farklı bölgeleriyle dil birliği yoktu. Venedik zengin bir dil manzarasıyla karakterize edilmekteydi. Tüm Avrupa, Akdeniz ve ötesinden tüccarlar, diplomatlar ve gezginler, şehre iş, ticaret ve askerlik hizmeti için gelenler dilin kelime hazinesine katkıda bulunmuşlardır. Devlet yöneticileri hiçbir zaman resmi bir dil ilan etmemişlerdi. Venedik lehçesi Venedik kimliği için asgari öneme sahipti. Dile karşı bu kayıtsızlık dilin muazzam çeşitlilikteki karakterini ve başka dillerin etkisine açık hale gelmesini açıklamaktadır.[1060] Diğer yandan, Venedik Levant'taki ticarî, siyasi ve stratejik çıkarlarını desteklemek amacıyla Doğu dilleri konusunda uzmanlaşmaya önem vermekteydi. Bu çerçevede, Venedikli tüccarların genç yaşta yurtdışına Arapça öğrenmek, muhasebe ve ticaret konularında bilgi edinmek için gönderilmesi gelenek haline gelmişti. [1061] Kültürler arası temaslar artınca az sayıdaki insanın dil bilgisine güvenmek yeterli görülmemişti. Dragomanlar olarak anılan tercümanlar, Levanttaki Avrupalı tüccarların, diplomatların, gezginlerin ve misyonerlerin vazgeçilmez yardımcıları ve Avrupa ile Doğu arasındaki dilsel aracılığın yüzü olmuştu.[1062]

Gezginler, fetih dışında siyasi sürgün, hac, misyonerlik çalışmaları, ticaret veya avlanmak gibi birçok sebeple başka ülkelere seyahat etmekteydi. 13. ve 14. yüzyılların

---

[1060] Eric R. Dursteler, "Language and Identity In The Early Modern Mediterranean", Ed. John Watkins, Kathryn L. Reyerson, **Mediterranean Identities in the Premodern Era**, Aldershot, Farnham, 2014, s. 36-37.

[1061] Howard, "Venice As An Eastern City", s. 62.

[1062] Francesca Lucchetta "La Scuola Dei 'Giovani Di Lingua' Veneti Nei Secoli XVI e XVII," **Quaderni di Studi Arabi**, C. 7, 1989, s. 28.

Pax Mongolica (Moğol barışı) sırasında, tüccarlar ve misyonerler batıdan doğuya hareket etmekteydiler. Marco Polo bu seyahatlerin bilinen en iyi örneğidir. Polo Doğu'ya yaptığı yolculukta en az dört Asya dili (Uygurca, Moğolca, Arapça ve Farsça) öğrenmişti.[1063] Daha sonra 15. yüzyılın başlarında, Nicolò de' Conti adlı Venedikli gezgin ve tüccar Orta Doğu ve Hindistan'a, Cava, Borneo ve muhtemelen günümüz Vietnam'ının orta kıyısındaki Çampa'ya kadar seyahat etmişti. Şam'da yaşamış ve burada Arapça öğrenmişti. Daha sonra bir kervanla Fırat'a ve Basra Körfezi'ne gitmişti. Burada da Farsça öğrenmişti. Bu dilleri öğrenmesi ve İslam kültürünü yakından tanıması sayesinde Hint Okyanusu çevresinde çeşitli yerlerde Müslüman ticaret toplulukları arasında yaşaması ve Müslüman tüccarların gemileriyle seyahat etmesi kolaylaşmıştı.[1064] Venedikli tüccar Emmanuel Piloti, Mısır ve Orta Doğu'da yirmi yılı aşkın bir süre yaşamıştı ve Arapça'yı akıcı bir şekilde öğrenmişti. 16. yüzyılın başlarında İtalyan gezgin Varthemalı Ludovico, Şam'da Arapça öğrenmiş, Türk ordusuna katılmış, Mekke'ye gitmiş ve Hindistan'a seyahat etmişti. Ümit Burnu'nu dolaşarak ülkesine dönmüş ve maceralarını anlatan bir yazı yayınlamıştı. [1065]

Venedikli tüccar Francesco Bevilaqua[1066] mektuplarını ticarette yaygın olarak kullanılan terimlere de yer vererek Venedik lehçesinde yazmıştı. Bu belgelerde,

[1063] Ken Mondschein, **Game of Thrones and the Medieval Art of War**, Mc Farland Company, Jefferson, North Carolina, 2017, s. 174-175.

[1064] Kennon Breazeale, "Editorial Introduction to Nicolò de' Conti's Account", **SOAS Bulletin of Burma Research**, C. 2, S. 2, 2004, s. 101.

[1065] Mondschein, **Game of Thrones and the Medieval Art of War**,s. 175.

[1066] Francesco Bevilaqua, Venedik'te özel ekonomik ve idarî ayrıcalıklardan yararlanan, ancak münhasıran patricilerin yararlandığı tüm siyasi haklardan yararlanmayan, cittadinî Originarii

Levant'taki Venedikli tüccarların faaliyetlerinde kullandıkları qadi (chadi: Türkçe Kadı), muqaddam (machademo Türkçe: Mukaddeme), qasr (alcaxar Türkçe Kasır) ve bazaar (basaro, bazaro: Türkçe pazar) gibi Arapça veya doğu kökenli ifadelere rastlamak mümkündür. (Ek: 9) Bu durum Venedikli tüccarların bu terimlere aşinalıklarının bir göstergesidir. Bu kelimelerin çoğu Ortaçağ'ın sonlarında Venedik'in olağan söz dağarcığının bir parçası olmuştu.[1067]

Türkçe'den Venedik Lehçesine Geçen Kelimeler

Bardaco: Bardak.[1068]

Busdògan: Bozdoğan, gürz, topuz.[1069]

Caicco : Kayık.[1070]

Casna : Kasa, birinin parasını tuttuğu sandık, kutu.[1071]

Arapça'dan Venedik Lehçesine Geçen Kelimeler

Artichoke: al haršūf (خرشوف) (Türkçe: Enginar) [1072]

---

bir aileye mensuptu. Bkz. Benjamin Arbel,"Venetian Trade in Fifteenth-Century Acre: The Letters of Francesco Bevilaqua (1471-72). " Asian and African Studies, C. 22, 1988, s. 228-229.

[1067] Benjamin Arbel, "Venetian Trade in Fifteenth-Century Acre: The Letters of Francesco Bevilaqua (1471-72). " **Asian and African Studies**, C. 22, 1988, s. 232.

[1068] Ivana Zečević, **Gli Slavismi del Veneziano. Dalla Storia del Contatto Linguistico tra Slavi Meridionali e Veneziani,Alla Ricostruzione dell'Etimologia Dei Prestiti Linguistic**,Lausanne University,Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2021, s. 52.

[1069] ibid, s. 59.

[1070] Giuseppe Boerio, "Caichio/Caechio", **Dizionario Del Dialetto Veneto**, Coi Tipi di Andrea Santini e Figlio, Venedik, 1867,s. 116.

[1071] Boerio,"Casna", s. 145.

Arsenale: dār es-sinā'a **(دار الصـــناعة)** (Türkçe: Tersane) [1073]

Avallo: hawala, حوالـة (Türkçe: garanti) [1074]

Commenda: el-mudaraba (المضـــاربة)(Türkçe: bir tür iş ortaklığı)[1075]

Fondaco: funduk (فنـــدق) (Türkçe: han)[1076]

Sensale: simsar (سمســار.) (Türkçe: alıcı ile satıcı arasındaki aracı)[1077]

Zafran / zaffarano: zafaran (زعفــران) (Türkçe safran)[1078]

Zecca: sikka (دار ســك العملــة) (Türkçe: darphane)[1079]

Farsça'dan Venedik Lehçesine Geçen Kelimeler

Pestacio/pistacio : pistak/pista (پســـته) (Türkçede fıstık)[1080]

Dulipan/ tulipano : dulbend /turbante (دلبند) (Türkçede lale)[1081]

Turcasso/carcasso: tirkaş (**تیرکش**) (Tirkeş)[1082]

[1072] Ronnie Ferguson, "Venetian Language", **A Companion to Venetian History, 1400-1797**, Ed. Eric R Dursteler, Brill, Leiden ve Boston, 2013, s. 932.

[1073] ibid, s. 932.

[1074] Pedani, "Venetian Consuls in Egypt and Syria in the Ottoman", s. 11.

[1075] ibid,s. 11.

[1076] Georg Christ, **Trading Conflicts: Venetian Merchants and Mamluk Officials in Late Medieval Alexandria**, Ed. Paul Magdalino, David Abulafia, Benjamin Arbel, ve diğerleri, Brill, Leiden ve Boston, 2012, s. 72.

[1077] Pedani, "Venetian Consuls in Egypt and Syria in the Ottoman",s. 11.

[1078] Boerio, "Zafran/Zafaran",s. 804.

[1079] Stahl, **Zecca,The Mint of Venice in the Middle Ages**, s. 33.

[1080] Boerio, "Pestachio",s. 496.

[1081] Boerio,"Dulipan", s. 249.

[1082] Friedrich Diez, "Turquois", **An Etymological Dictionary of the Romance Languages, Turquois**, Williams and Nortgate, Londra ve Edinburg, 1864, s. 446.

Venedik'in Ortaçağ ve Rönesans'ın aracısı, İslam ve Hıristiyan dünyaları arasında malların, modanın ve sanatsal üslubun taşıyıcısı olarak konumu diller arasında kelime alışverişini sağlamıştı. İtalyan lehçelerine giren yabancı kelimelerin ve terimlerin birçoğu resmi İtalyanca'da kullanılmasa da Venedik'in lehçesinde bugüne değin ulaşmıştır.[1083]

Sonuç olarak, ticaret yaptıkları bölgelerde konuşulan dilleri öğrenmeye önem veren Venedikli tüccarlar yeni kavram, deyim ve terimlerle karşılaşmışlardı. Böylece zamanla diller arasında sözcük aktarımı gerçekleşmişti. Bunun yanı sıra ticaret Venedikli tüccarın bulunduğu ülkenin dilini öğrenmesini gerektirmiş ve ya o dili bilen nitelikli insana olan ihtiyacın artmasına da neden olmuştu. Bu da dil öğrenimine daha fazla önem verilmesine sebebiyet vermişti.

4.4 Bilim

15. yüzyıla kadar Venedikliler dünyalarını kompakt, sınırlı ve düzenli bir alan olarak görmüşlerdi. Venedikli entelektüeller, Avrupa'nın başka yerlerindeki akademisyenler gibi üniversitede okudukları kitaplarda anlatılan evrenin, aslında var olan evren olduğunu öğrenmişlerdi.[1084] Yüzyılın sonunda Venedikliler bu bildik evrenin parçalandığını görmüşlerdi. Okyanusların ötesindeki yenidünyaların keşfi, bunların bilinen dünyanın sadece küçük bir köşesini işgal ettiklerini ve şimdi on binlerce mil genişlediklediklerini ortaya çıkarmıştı. Kısa süre sonra merkezi, insanlığın meskeni olan

[1083] Ferguson, "Venetian Language" s. 932.

[1084] Alberto Tenenti, "The Sense of Time and Space in the Venetian World of the Fifteenth and Sixteenth Centuries," **Renaissance Venice**, Ed. J. R. Hale, Faber and Faber, Londra, 1973, s.31-32.

dünya değil, dünyanın ve gezegenlerin etrafında döndüğü güneş olan yeni bir kozmoloji ortaya çıkmıştı. Diğer değişiklikler de devam etmekteydi. Bir ticarî devrim İtalya'yı küresel ekonomiye doğrudan doğruya itmişti; Venedikliler, şehirlerini dünyanın merkezinde görmekteydiler. Yeni bir mal dünyası, yeni bilme yollarına, deneyim ve deneyle ilgili yöntemlere başvurulmasına yol açmıştı. Entelektüellerin güvenle iddia ettikleri gibi, doğa yalnızca kitaplarda değil, denizciler, simyacılar ve zanaatkârlar tarafından sağlanan teknikleri kullanarak dünyayı manipüle ederek keşfedilebilmekteydi. 1600'e gelindiğinde, en katı muhafazakârlar dışında hiç kimse, önemli gerçeklerin kitaplarda bulunabileceğine veya yaşı ilerlemiş bilinmesi gereken her şeyi bildiğine inanmamaktaydı. Venediklilerin bakış açılarının değişmesiyle birlikte Venedik'te bilimin de geliştiğine tanık olmaktayız. [1085]

4.4.1 Farmakoloji ve Kimya

Venedik ilaç ve tedavi biliminin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştı. İçinde şifalı bitkilerin yetiştiği çok sayıda bahçe ve yeşil alanların yer aldığı Girit ve Kıbrıs Venedik himayesindeydi. Aynı zamanda Konstantinopolis, Suriye ve Mısırla Venedik'in yoğun ticarî ilişkileri bulunmaktaydı. Doğa bilimi üzerine çalışma yapan araştırmacılar Venedik Senatosu'na, Venedik'in yelken açtığı dünyanın her yerinden otlar, çözeltiler ve minerallerin tedarik edilmesi arzularını iletmişlerdi Bu isteği memnuniyetle karşılayan Senato, Padova botanik bahçesini Girit ve Kıbrıs'tan getirilen

[1085] William Eamon, "Science and Medicine in Early Modern Venice", **A Companion to Venetian History, 1400-1797**, Ed. Eric R. Dursteler, Brill, Leiden, 2013, s. 701.

bitkiler madensel maddeler ile tıbbi ilaçların bulunduğu bir toplama noktası ve önemli bir çalışma merkezi haline getirmişti. [1086]

Tıp devrimi sırasında bahçe bu reformun önemli bir parçası olmuştu. Bahçesi, doktorlara ve hastalarına hizmet etmek için oluşturulmuş akademik bir yerdi. Ayrıca burası özel olarak tıbbi bakımda kullanılan ve o günlerin ilaçları olan şifalı bitkileri yetiştirmek için kurulmuştu. Bu bahçede yetişen bitkiler daha sonra kurutulup ezilmiş ve Venedik Cumhuriyeti'ndeki eczanelerde macun ve merhem haline getirilmişti.[1087]

Doğa bilimciler, araştırmacılar Doğu Akdeniz'de Venedik kolonilerinde, Venedik filolarında, Şam ya da Kahire'deki konsolosluklarda doktor olarak hizmet vermişlerdi. Bazı araştırmacılar hizmetlerinin ardından Venedik'e geri döndüğünde yeni bitkilerin tanıtılmasında öncü olmuştu. Doğa bilimi araştırmacılarının da kendilerine bahçe oluşturmaya başlamasıyla birlikte botanik bahçelerinin sayısı artmıştı. Bu gibi bahçeler, doğudan ve batıdan gelen tacir ve tüccarlar sayesinde Venedik'i botanik ile ilgili en son haberlerin tartışılabileceği ve yeni örneklerin incelenebileceği bir forum haline getirmişti. [1088]

Ortaçağ baharat satıcısı ve bakkalı iken bilgili tıp pratisyeni ve zanaatkar-bilginliğe doğru evrim geçiren eczanelerde çeşitli ilaçların yapılması ve geliştirilmesinde önemli rol oynamıştı. Eczacının ilaçla olan bağlantısının diğer tarafı

[1086]Richard Palmer, "Pharmacy In The Republic Of Venice", **The Medical Renaissance of the Sixteenth Century,** Ed. Andrew Wear, Roger Kenneth French ve Iain M. Lonie, Cambridge University Press, New York, 1985, s. 101.

[1087] Richard Palmer, "Medical Botany in Northern Italy in the Renaissance", **Journal of the Royal Society of Medicine**, C. 78,1985**,** s. 151.

[1088] Palmer, "Pharmacy In The Republic Of Venice", s. 101-102.

baharat ticaretiyle olan bağıydı. Eczaneler (spezierie), uzun mesafeli baharat ticaretinin merkezi olmasının yanı sıra yoğun nüfuslu bir şehir olan Venedik ekonomisinde önemli bir konuma sahipti. 1565 yılında yeni kurulan Collegio degli Speziali'de 71 eczacı dükkânlarını tescil ettirmişti. 4 yıl sonra bu sayı 85'e yükseldi ve 17. yüzyılın başlarında 100'den fazla dükkân bulunmaktaydı. [1089]

Eczaneler aynı zamanda halka açık bilimsel gösterilerin sunulduğu yerlerdi. Venedikte antik çağın evrensel panzehiri olan tiryak yapımı için her yıl tören düzenlenmekteydi. İlk olarak Roma İmparatoru Marcus Aurelius'un hekimi Galen tarafından yapılan tiryak, tüm hastalıkları tedavi etmek için kullanılan nadir ve maliyetli bir ilaçtı.[1090] Tiryak çok eskiden beri kullanılmakta ve çok çeşitli bileşenler karıştırılarak hazırlanmaktaydı. Adının kökenleri ve kökleri hakkında çeşitli görüşler bulunsa da ilacın temeli haline gelen bilinen ilk formül 3. yüzyılda Pontus Kralı VI. Mithridates (MÖ 120-163) tarafından zehirlenmeye karşı panzehir olarak geliştirilmişti. Başlangıçta ilaç 36-54 bileşenden oluşmaktaydı. Dört yüzyıl sonra Roma İmparatoru Nero'nun özel doktoru Andromachus, engerek eti ekleyerek ve bileşen sayısını artırarak tarifi değiştirmişti. Ortaçağ'da, tiryak bir panzehirden her derde deva bir ilaç haline gelmişti. Erken modern Avrupa'da, tiryakın en ünlü ve pahalı türü Venedik tiryakıydı. Diğer Avrupa şehirlerinde de genellikle biraz değiştirilmiş bir formülle resmi bir izine sahip uzmanlar tarafından tiryak üretilmişti.[1091]

[1089] Filippo de Vivo, "Pharmacies As Centres of Communication in Early Modern Venice", **Renaissance Studies**, C. 21, S. 4, 2007, s. 505-506.

[1090] Eamon, "Science and Medicine in Early Modern Venice", s. 719.

[1091] Danuta Raj, Katarzyna Pękacka-Falkowska, Maciej Włodarczyk, Jakub Węglorz, "The real Theriac – Panacea, Poisonous Drug or Quackery?", **Journal of Ethnopharmacology**, C. 281, 2021, s. 1.

Tiryak yapma töreni her baharda Provveditori alla Sanità'nın veya Halk Sağlığı Ofisi'nin sıkı denetimi altında gerçekleştirilmekteydi. Törenler ilacı yapmak için ruhsat alan eczane dükkânlarının dışındaki meydanlarda gerçekleşmekteydi. Meydanda sıra sıra büyük mayolika kavanozları, antik panzehiri oluşturmak için kullanılan Doğudan gelen otlar, sakızlar ile biber, mür, arap zamkı, tarçın, rezene, gül yaprakları, iris kökleri, afyon, kehribar gibi baharatlarla doluydu. Arka sıradaki en yüksek bölümde içinde canlı yılanlar bulunan birkaç düzine cam kap durmaktaydı. Tiryakın ana maddesi ve ilaca etkisini veren madde önceden belirlenmiş bir metoda göre öldürülen ve parçalanan engereklerin etiydi. Tören büyük ilgi görmekteydi. Öyle ki Venedik'te tiryak yapımını izlemek gezginlerin seyahat planlarının düzenli bir parçası olmuştu.[1092]

12. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar üretilen Venedik tiryakı ve en kaliteli tiryak olarak kabul edilmiş ve tüm Avrupa'ya ihraç edilmişti.[1093]

Dünyanın uzak bölgelerinden yeni ve egzotik hammaddelerin Venedik'e getirilmesi ilaç ticaretini geliştirmişti. Yoğun ilaç ticareti sayesinde gelişen eczacılık ile birlikte kimya endüstrisi de ilerleme sağlamıştı. 1294'te Venedik, civa klorür, kırmızı civa sülfür, kurşun asetat, boraks, sabun, nişadır, Venedik talkı ve Venedik terebentini üretmekteydi. Engerek yılanı panzehirdi ve eczacılığa ilişkin önemli ihracat ürünleri arasında bulunmaktaydı.[1094]

[1092] Eamon, "Science and Medicine in Early Modern Venice", s. 719.

[1093] John Griffin, "Venetian Treacle and the Foundation of Medicines Regulation", **British Journal of Clinical Pharmacology**, C. 58, S. 3, s. 318.

[1094] Glenn Sonnedecker, **Kremers and Urdang's History of Pharmacy**,, J. B Lippincott Company, Philadelphia, 1976, s. 59.

4.4.2 Kartografya ve Coğrafya

Haritalar, insan dünyasındaki şeylerin, kavramların, koşulların, süreçlerin veya olayların mekânsal olarak anlaşılmasını kolaylaştıran grafiksel tasvirlerdir.[1095]

Venedik'i Avrupa keşif çağında harita ticaretinin önemli bir merkezi yapan ekonomiye bakış açısıydı. Deniz keşiflerini yönlendirmeye yardımcı olan harita ticareti, yeni bir uluslararası ticaret ekonomisi yaratmış ve erken modern Venedik'in günlük yaşamında özellikle önemli bir yer tutmuştu.[1096]

Şehir, lagün üzerinde ıslah edilmiş topraklar üzerinde kurulduğundan Venedik tarıma dayalı bir ekonomi yaratamamıştı. Sadece balık ve tuzları bulunmaktaydı. Venedikliler denizin onları dünyanın geri kalanına bağladığını kabul etmişlerdi. Bu nedenle enerjilerini en iyi ticaret gemilerini ve savaş kadırgalarını inşa etmeye adamışlardı. Böylece büyük bir deniz gücü haline gelen ve Avrupa'nın en büyük ticaret filosuna sahip olan Venedik, ticaret ve nakliye için doğru çizelgelere ihtiyaç duyduğundan haritacılığı bölgede vazgeçilmez bir bilimsel ve sanatsal çaba haline getirmişti.[1097]

[1095] John Brian Harley and David Woodward, "Cartography in Prehistoric, Ancient, and Medieval Europe and the Mediterranean", **The History of Cartography**, Ed. John Brian Harley and David Woodward, C. 1, The University of Chicago, Şikago ve Londra, 1987, s. xvi.

[1096] Ackroyd, **Venice: Pure City**, s. 220.

[1097] Roger Crowley, **City of Fortune: How Venice Ruled the Seas**, Random House, New York, 2011, s. 149.

Ortaçağ deniz devriminin simgeleri denizci pusulası ile yeni navigasyon yöntemleriydi. Temel aritmetik ve geometri yüzyıllardır denizciler tarafından bir limandan diğerine olan mesafeleri ve yönleri tahmin etmede kullanılmıştı. Bu tür bilgiler giderek daha doğru hale geldikçe ve giderek daha fazla talep gördükçe, bir noktadan diğeri arasındaki mesafeleri liman liman listeleyen "liman defterlerinde" derlenmeye başlanmıştı. Sonra mesafeler ve yönlerle ilgili tüm bilgiler bir araya getirilerek yeni bir yöntem tasarlanmış ve ilk deniz haritasını yapılmıştı. Bu haritalar liman defterinden türetildiği için "portolano" veya "portolan haritası" (Ek: 5) olarak adlandırılmıştı. 14. yüzyılın en iyi harita yapımcıları arasında iki Venedikli denizci, Domenico ve Francesco Pizzigani vardı.[1098] Portolan haritasının öncülerinden biri de Cenova doğumlu ancak çalışmalarının büyük çoğunluğunu Venedikte yapmış olan Pietro Vesconte idi. Vesconte Doğu Akdeniz'in bir haritasını tasarlamış ve 1311 yılına tarihlendirilen bu harita, hayatta kalan en eski "portolan haritası"ydı. Vesconte, çeşitli atlaslar ve haritaların portföylerini çizmişti.[1099]

Vesconte haritalarının doğruluğu konusunda üne sahipti ve coğrafî bilgilerini, etrafta dolaşan ve notlar alan ya da gördüklerini hatırlayan denizcilerden öğrendiği düşünülmektedir.[1100]

Ortaçağ'daki harita türlerinin ilk örneği olan mappa mundi, Avrupalılar tarafından bilinen tüm dünyayı kapsayan Asya, Avrupa ve Afrika'dan oluşan üç kıtayı

[1098] Lane, **Venice: A Maritime Republic**, s. 119-120.

[1099] Tony Campbell, "Portolan Charts From The Late Thirteenth Century to 1500", **The History of Cartography**, Ed. John Brian Harley and David Woodward, C. 1, The University of Chicago, Şikagove Londra, 1987, s. 378.

[1100] Paul D. A. Harvey, **Medieval Maps**, University of Toronto Press, Toronto, 1991, s. 30.

tasvir etmekteydi.[1101] Mappamundi (çoğul mappaemundi) terimi, Latince mappa (masa örtüsü veya peçete) ve mundus (dünya) kelimelerinden gelmektedir. 13. ve 14. yüzyıllarda bu terim, genel olarak portolan haritası tarzında olsun ya da olmasın, herhangi bir dünya haritası anlamında kullanılmıştı. Ortaçağ Latincesinde mappa mundi "dünyanın veya yeryüzünün tanımının yer aldığı açıklayıcı bir çizelge veya harita" olarak tanımlanmıştı.[1102] Mappamundilerde tamamen coğrafî bilgi vermek yerine tipik olarak İncil ve İncil'in klasik tarihi resmedilmiş ve Kudüs odak noktasına yerleştirilmişti.[1103]

15. yüzyılda yapılan seyahatler önemli bir bilgi birikimi oluşturmuştu. Venedikli kartograf Fra Mauro'nun 1457 yılında çizmiş olduğu dünya haritası bu bilgi birikiminin bir sonucuydu. Bahsekonu harita dönemine göre takdire şayandı. Yalnızca içerdiği coğrafî bilgilerin kapsamı açısından değil, aynı zamanda icra edildiği sanatsal beceri ve dünyanın farklı kısımlarını bir araya getirip bir bütün olarak temsil etmedeki ustalık açısından da dikkate değerdi.[1104]

Fra Mauro'nun ahşap bir destek üzerine yerleştirilmiş parşömen üzerine çizilmiş dünya haritası, 223 × 223 cm ölçülerinde kare, yaldızlı ahşap bir çerçeve içinde yer

---

[1101]Jordan Branch, **The Cartographic State*:* Maps, Territory and the Origins of Sovereignty***,*** Cambridge University Press, Cambridge*,* 2014, s. 43.

[1102] David Woodward, "Medieval Mappaemundi", **The History of Cartography,** Ed. John Brian Harley and David Woodward,C. 1, The University of Chicago, Şikago ve Londra, 1987, s. 287.

[1103] Branch*,* **The Cartographic State*:* Maps, Territory and the Origins of Sovereignty**, s. 43.

[1104]Charles P. Daly, "On the Early History of Cartography or What We Know of Maps and Mapmaking Before the Time of Mercator", **Journal of the American Geographical Society of New York**, C. 11, 1879, s. 29.

almaktaydı. Bu kare çerçevenin içine yaklaşık 196 cm çapında dairesel bir çerçeve yerleştirilmişti. Yüzeye dağılmış üç bin yazıt vardı (bunların iki yüzü uzun, ayrıntılı efsaneler, geri kalanı ise yer isimleridir); bu yazıtlar toplam 115.000'den fazla karakterden oluşmaktaydı. Buna ek olarak, Fra Mauro'nun dünya haritası şehirleri, tapınakları, cenaze anıtlarını, sokakları ve gemileri temsil eden yüzlerce resmin yanı sıra sol alt köşede Dünyevi Cenneti temsil eden bir sahne içermekteydi.[1105] (Ek: 6)

Fra Mauro bu haritayı hazırlamak için çeşitli kaynaklardan yararlanmıştı. Venedik çok önemli bir limandı ve dünyanın her yerinden insanlar gelmekteydi. Venedik'te sadece ticaret yapmak için değil, aynı zamanda dünyanın çeşitli yerleri ve buralardaki yaşam koşulları hakkında bilgi alışverişinde bulunmak içinde ziyaret edenlerde bulunmaktaydı. Fra Mauro; Marco Polo ve Niccolo Conti'nin seyahat yazılarından yararlanmıştı. Venedik Cumhuriyeti haritanın oluşturulmasında önemli rol oynamıştı. Ayrıca, Batlamyus'un haritasından da bazı etkiler görülmekteydi. Fra Mauro Arapça kaynakları da kullanmıştı. Birçok Arap haritasında olduğu gibi güney en üstte çizilmişti. [1106]

Venedik, Akdeniz boyunca ticarete ve transit geçişe hâkim olan küresel bir kavşaktı. Venedik'in ticarî ağları Adriyatik ve Akdeniz dünyalarını birbirine bağlarken, Venedik vatandaşları, pratik seyir haritalarından dekoratif haritalara ve uzak yerlerin

[1105] Angelo Cattaneo, **Fra Mauro's Mappa Mundi and Fifteenth- Century Venice**, Turnhout, Brespol, 2011, s. 19.

[1106] ibid, s. 185-198.

görüntülerine kadar çeşitli haritaların aktif ve meraklı alıcılarıydı. Şehri hiç terk etmemiş vatandaşların bile haritalar ilgisini çekmekteydi.[1107]

Kartografik faaliyetler haritaların bu şehirde Avrupa'daki diğer şehirlerden daha kolay ve yaygın olarak dağılmasını sağlamıştı. Böylece Venedikli soylu ve vatandaş sınıfları arasında kartografik okuryazarlık diye adlandırabileceğimiz şeyin temeli oluşmuştu. Aynı zamanda, Venedik'teki haritalara olan yoğun ilgi haritacılığın 16. yüzyıl kültürel yaşamındaki büyük rolünü desteklemişti.[1108] Venedikliler haritaları değerli tüketim nesneleri olarak görmüştü ve iç mekânlarını haritalarla dekore etmeyi tercih etmişlerdi. Haritalar, hükümet salonlarında veya evin içerisinde Venedik'in ötesindeki dünyaya görsel bağlantısını sağlamaktaydı. Dükalık Sarayları dünyanın çeşitli bölgelerinin fresk haritalarını yaptırırken, Venedikliler de evlerinin içini benzer görüntülerle süslemekteydiler. Venedik evlerinin duvarlarındaki haritalar, devletin itibarından ziyade bireyin statüsünün sembolüydü. Haritalar ve harita sahiplerinin kimliği arasında yakın bir ilişki vardı. Venedikliler haritalarını yalnızca statüyü göstermek veya coğrafî bilgiler edinmek için değil, komşularına ve ziyaretçilerine ilettikleri ince mesajlar için de değer verilen nesneleri olarak görülmüşlerdi.[1109]

Haritalar coğrafya bilgisine duyulan ihtiyacı artırmıştı. İlk kez 1406'da Latince'ye çevrilen Batlamyus'un Coğrafya El Kitabı, enlem ve boylam kullanarak

---

[1107] Rose Malloy and Michael Hosler-Lancaster, **Tensions in Renaissance Cities**, The University of Chicago, Şikago, 2017, s. 21.

[1108] Denis Cosgrove, "Mapping New Worlds: Culture and Cartography in Sixteenth-Century Venice", **Imago Mundi**, C. 44, 1992, s. 69.

[1109] Genevieve Carlton, "Making an Impression: The Display of Maps in Sixteenth- Century Venetian Homes", **Imago Mundi**, C. 64, S. 1,2012, s. 29-30.

projeksiyonların nasıl oluşturulacağına dair ayrıntılı bilgiler içermekteydi bu da antik modeller üzerinde yeni bir harita üretimini teşvik etmişti. [1110]

1436'da bir Batlamyus planisferini çizen Venedikli haritacı ve denizci Andrea Bianco, Akdeniz havzası, Kuzey Afrika ve Kuzey Avrupa'nın sekiz deniz haritası ve dairesel bir mappa mundi'yi (Ek: 7) de içeren bir atlas hazırlamıştı. Bianco'nun dünya haritası modern zamanlara değin ulaşan ve Batlamyus tekniklerini kullanılan ilk Venedik haritasıydı. Ayrıca Bianco'nun atlası Batlamyus'un Coğrafyası ve Batlamyus haritalarının Venedik'teki el yazmalarının mevcudiyetinin ilk belgesel kanıtıydı.[1111]

Batlamyus'un Coğrafya El Kitabı 1511'de Venedik'te "Liber Geographiae Cum Tabulis Et Uniuersali Figura" adıyla, Bernardo Silvano'nun notları ve yorumlarıyla birlikte Jacopo d'Angelo tarafından çevrilerek yayınlanmıştı. Erken modern haritacılar, kâşiflerden edindikleri yeni dünyanın coğrafî bilgisini Batlamyus'un eski açıklamalarıyla birleştirip dünyanın görüntüsünü tasvir etmişlerdi. Bu tasvirlerde Akdeniz çevresindeki bölgeler ve yeni keşfedilen yerler çok daha net bir şekilde gösterilmekteydi.[1112]

Coğrafya bilgisine sahip olmak ticaret, devlet idaresi ve yayılmacı politikayla ilişkili fayda sağlama kaygısı ile ilgiliydi. Denizaşırı bölgelerdeki topraklar, ticaret ağı ve buna bağlı olarak güvenlik arayışı coğrafî uzmanlık ve kartografik bilginin geliştirilmesini gerektirmekteydi. Osmanlı İmparatorluğu'nun denizlerde giderek artan gücü Venedik'in Doğu'nun coğrafî bilgisine olan ilgisini teşvik etmişti. Böylece coğrafya bilgisi ve harita okuryazarlığı, her şeyden önce İtalya yarımadasında ve Doğu

[1110] Malloy ve Hosler-Lancaster, **Tensions in Renaissance Cities**, s. 21-22.

[1111] Cattaneo, **Fra Mauro's Mappa Mundi and Fifteenth- Century Venice**, s. 162-163.

[1112] Malloy ve Hosler-Lancaster, **Tensions in Renaissance Cities**, s. 22-23.

Akdeniz'de Cumhuriyet'in askerî, siyasi ve ekonomik işlerinin başarılı bir şekilde yönetilmesine önemli ölçüde katkı sağlamıştı.[1113]

4.4.3 Matbaacılık ve Çeviri Bilimi

Doğu ve Batı arasındaki görsel bilgi iletişiminde kitapların önemi yadsınamaz. Venedikli tüccarların el kitapları 13. yüzyılda dolaşımdaydı. Matbaadan önce bu tür kitaplar el yazması şeklinde bir kullanıcıdan diğerine geçmekteydi. Tüccar el kitapları, Venedikli seyyahın zihninde etkileyici bir pencere açmaktaydı. Tüccar kitapları ölçüler, ağırlıklar, tarifelerin yanı sıra tıbbi ilaçlar için tarifler, dualar, gemi inşası ve teçhizatı hakkında bilgiler ve hem astronomi hem de astroloji üzerine notlar da içermekteydi. Bazı gezginler, seyahat anılarını dönüşlerinde, gelecek nesiller için de yazılı olarak kaydetmişlerdi. Marco Polo'nun Rustichello'ya dikte ettiği yolculuğu bunun en ünlü örneğidir. Seyahat anılarını kâğıda aktarmaya yönelik bilinçli niyet bu tür anlatıları görsel bilgilerin iletilmesinde daha etkili kılmaktadır.[1114]

Doğu-Batı aktarımında matbaanın rolü çok mühimdir. Baskı, Venedik'in yenilikleri karşılama ve geliştirme konusundaki yeteneğinin bir başka yönünü göstermektedir. Venedik erken bir tarihte önemli bir matbaa merkezi haline gelmişti. Matbaa Almanya'da ortaya çıkışından neredeyse on beş yıl sonra 1469'da Venedik'e

---

[1113] Anastasia Stouraiti, "Colonial Encounters, Local Knowledge and the Making of the Cartographic Archive in the Venetian Peloponnese", **European Review of History: Revue Europe´Enne d'Histoire**, C. 19, S. 4, 2012, s. 493-494.

[1114] Deborah Howard, "The Role of the Book In The Transfer of Culture Between Venice And The Eastern Mediterranean," **The Renaissance and the Ottoman World**, Ed. Anna Contadini ve Claire Norton,Routledge, New York, 2016, s. 97-107.

gelmiş Speyerli John ve kardeşi Windelin tarafından Venedik'te tanıtılmıştı.[1115] O dönemde Venedik bir kültür başkenti olmaktan uzaktı. El yazmaları üretimi alanında 15. yüzyılda diğer İtalyan şehirlerinin çok gerisindeydi. 1468'de Bizanslı bilgin ve kardinal Konstantinopolisli Basilios Bessarion Venedik'e taşınmıştı. Venedik'e ahlak felsefesi, teoloji ve edebiyata yönelik yaklaşık 752 el yazması bağışlamıştı. Kitapların yarısından fazlası Yunancaydı. Senato sonunda bu elyazmalarına özel olarak ayrılmış yeni bir kütüphaneye yani Biblioteca Marciana'ya yerleştirmeye karar vermişti. Senato, böyle bir anıtın onu tüm İtalya'nın bilimsel araştırma merkezi haline getireceğini düşünmüştü. Kardinal Bessarion'un mirasıyla Venedik paha biçilmez bir kültürel hazinenin yanı sıra, Hıristiyan Doğu'nun kayıp başkentinin varisi olduğunu da teyit etmiş olmaktaydı.[1116]

Venedik basım sektörünün 15. yüzyılın sonlarında hızlı bir şekilde büyümesi kentin birbirini tamamlayan unsurlarında ani bir patlamaydı. Taşınabilir harita ile yeni baskı tekniği bilgisi Avrupa'ya yayıldığında Venedik'te yaratıcı bir zemin bulmuştu. Şehir hızla Avrupa'nın en büyük basılı malzeme üreticisi olmuştu. Venedik Cumhuriyeti'nin yerleşik ticaret ağının üstünlüğü, karmaşık bir dağıtım sisteminin kolayca kurulmasını sağlamıştı. Venedik'ten gelen kitaplar çok kısa zamanda İtalya'ya ve Avrupa'ya ulaşmıştı. Bununla birlikte, 16. yüzyılın başlarında yerel baskının hızlı bir şekilde genişlemesi baskı boyutunun daha küçük ve dolayısıyla daha ucuz biçimlerinin gelişmesine sebep olmuştu. Posterler ve kararnameler gibi basılı materyaller ve daha

[1115] Martin Lowry, **The World of Aldus Manutius: Business and Scholarship in Renaissance Venice**, Clarendon Press, Oxford, 1979, s. 37-38.

[1116] Martin C. J. Lowry, "Two Great Venetian Libraries in the Age of Aldus Manutius. " **Bulletin of the John Rylands Library**, C. 57, 1974,S. 130-131.

ucuz olan broşürler birçok matbaacının çıktıları arasında önemli bir yer teşkil etmekteydi.[1117]

Eylül 1469'da Speyerli John, Venedik'te beş yıllık bir matbaa tekeli elde etmişti, ölümünün ardından matbaa dükkânı açan diğer matbaacıların da yolu açılmıştı. 1480'lerde editoryal ekip çalışması ve matbaalar ile okullar arasındaki işbirliği sayesinde, Venedik kitapları Avrupa pazarının büyük bir bölümünü fethetti. Daha sonraki yenilikler kitap dolaşımını artırdı ve kitaplara ekonomik bir önem kazandırdı. Ucuz basımlar, ünlü bir metnin yayınlanmasından yalnızca birkaç ay sonra ortaya çıkmaktaydı, düşük fiyatlar baskı sayısının önemli boyutta artmasına neden olmaktaydı.[1118]

Hiçbir yeni bilgi sisteminin seleflerinin yerini bir anda alması mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla matbaanın icadından sonra bile seyahat anlatıları hala el yazması biçiminde dolaşımdaydı. Fakat matbaacılık, bilinen dünyaya ilişkin kamuoyu algısını değiştirmişti. En önemlisi, matbaa daha fazla yetki ve özgünlük duygusu vermişti. Geleneksel tüccar el kitapları basılı biçimde görünmeye başlamıştı. Venedik'te seyahat anlatılarının basımı ise 15. yüzyılda başlamıştı. Marco Polo'nun ilk basılı nüshası 1496'da Venedik'te yayınlanmıştı. Özellikle seyahat yazarları deneyimlerini anlatırken dikkat çekmek amacıyla otantikliğe her zaman vurgu yapmaktaydılar. Ayrıca bilinen Venedik yapılarıyla görülen yerlerdeki yapılar karşılaştırarak yabancı yerlerin anlatımına inandırıcılık kazandırılmaktaydı. Diğer taraftan basılı metinler daha geniş bir kitleye ulaşmış, basılı eserler aydınlatmalar, süslü baş harfler veya kişiselleştirilmiş

[1117] Rosa Salzberg, "Per le Piaze and Sopra il Ponte: Reconstructing the Geography of Popular Print in Sixteenth –Century Venice", **Geographies of the Book**, Ed. Miles Ogborn and Charles W. J. Wither, Routledge, New York, 2016, s. 111.

[1118] Crouzet –Pavan, **Venice Triumphant: The Horizons of a Myth**, s. 180-181.

ciltler eklenerek özelleştirilmişti. 16. yüzyılda Venedik ciltçiliği, Osmanlı ve diğer İslami ciltlerden derinden etkilenmişti. [1119]

Basılı kitaplara olan ilgi bir çeviri dalgası başlatmıştı. Padova ve Venedik'te Aristoteles'e ve onun en büyük yorumcusu Afrodisiaslı İskender'e olan ilgi artmaktaydı. Aristoteles'in tüm yapıtlarının ilk İtalyanca basımı 1483'te Venedik'te yapılmıştı. İskender'in *De Anima*'sının Latince çevirisi ilk olarak 1495'te Venedik'te basılmıştı.[1120] Dioscorides'in *De Materia Medica* adlı eserinin ilk Yunanca çevirisi 1499'da Venedik'te basıldı.[1121] Hümanist Aldous Manutius 1490'da Venedik'te açtığı Aldine Press adlı matbaasında başlıca Yunan başyapıtlarını yayınlamaya başlamıştı. Aldous Manutius 1495-98 yılları arasında Aristoteles'in eserlerinin beş ciltlik bir baskısını çıkarmıştı. Manutius matbaasında Aristofanes, Tukididis, Sofokles, Herodot, Euripides ve Platon'un eserlerini yayınlamıştı. Daha önce Yunan edebiyatı gelişigüzel bir şekilde sadece manastır kütüphanelerindeki el yazması ciltlerde mevcuttu. Manutius, Yunan edebiyatını ve felsefesini Venediklilerle tanıştırmıştı.[1122]

[1119] Howard," The Role of the Book In The Transfer of Culture",s. 102-103.

[1120] Donald R. Morrison, "Note On The Frontispiece: Aristotle and Alexander of Aphrodisias by Ulocrino"**, Aristotle Transformed : The Ancient Commentators and Their Influence,** Ed. Richard Sorabji,Cornell University Press, New York, 1990, s. 522.

[1121] John Marion Riddle, "Dioscorides", **Catalogus Translationum Et Commentariorum : Mediaeval and Renaissance Latin Translations and Commentaries : Annotated Lists and Guides**, Ed. . F. Edward Cranz, C. 4, The Catholic University of America Press, Vaşington, 1980, s. 9.

[1122] Horodowich, **A Brief History of Venice : A New History of the City and Its People**, s. 130.

Coğrafî konumu itibari ile Venedik hinterlandında yer alan Padova, Arap bilim ve felsefesinin Avrupa Rönesansına aktarılmasında bir aracı olarak öne çıktı. Bilimsel eserlerin, özellikle tıbbi eserlerin Arapça'dan Latince'ye çeviri dalgasını başlatan ilk Avrupa üniversitesi Padova Üniversitesiydi. Çeviri dalgası aslında Girolamo Ramusio adındaki Venedikli bir doktor tarafından başlatılmıştı. 1483 yılı civarında Şamdaki Venedik konsolosluğuna doktor olarak gönderilen Ramusio, İbn Sina'nın *El-Kanun Fi't-Tıb* adlı eserinin (Lat.Canon) yeni bir tercümesi üzerinde çalışma yapmış, eserin orijinal Arapça metnini tıpkı Arapça'nın yaptığı gibi sağdan sola okunan bir Latince metin üretmişti. Ancak Doktor Ramusio işini bitiremeden 1486'da vefat etmişti.[1123]

Girolamo Ramusio'nun ardından Şam'daki Venedik konsolosluğuna hekim olarak Andrea Alpago atandı. Doktor Alpago, Arapça'dan Latince'ye çeviri yapan önemli tercümanlardan biri olarak kabul edilmektedir. Şam'da Andrea Alpago, sadece bir doktor olarak değil, aynı zamanda tekstil ve inci tüccarı olarak olarak da çalışmıştı. Andrea Alpago, Arapça'yı Suriye'de öğrenmişti. Canon'un yeni bir çevirisini yapmak yerine Gerard of Cremona tarafından yapılan eski Latin versiyonunu Arapça el yazmalarının yardımıyla düzeltmişti. Alpago, 1522'de Canon baskısını hazırlarken beklenmedik bir şekilde ölmüştü. Sonunda eseri 1527'de Venedik'te yeğeni bastırmıştı.[1124]

Matbaa ile birlikte gezi yazılarında antoloji formatı çok ilgi çekti. 1543'te Aldous Manutius'un yayınevinin varisi Antonio Manutio, Venedik'ten Tana, İran,

[1123] George Saliba, "Knowledge of Arabic at Padua and Its Reflection in Vesalius' Work", **Mélanges**, S. 68, 2020, s. 21-22.

[1124] Raphaela Veit, "Avicenna's Canon in East and West: A Long History of Editions", **Texts in Multiple Versions Histories of Editions**, Ed. Luigi Giuliani, Herman Brinkman, Geert Lernout ve Marita Mathijsen, Rodopi, Amsterdam, 2006, s. 335-336.

Hindistan ve Konstantinopolis'e yolculuklar adlı daha uzun bir seyahat yazısı antolojisi yayınlamıştı. Burada amaç doğu yolculuğunun Venedik bilincindeki önceliğini yeniden tesis etmekti. Seyahat yazısı alanında en ünlü Venedik basım faaliyeti coğrafyacı ve seyahat yazarı Gian Battista Ramusio'nunkiydi (d.1485- ö.1557). Ramusio'nun amacı harita yapımcılarına yardımcı olmak için her kıtada antik çağın coğrafî bilgisini güncellemekti. Batlamyus'un Coğrafyası, son keşif yolculuklarının ışığında ek metinlere ihtiyaç duymaktaydı. Bu girişim matbaacı Tommaso Giunti tarafından 1550, 1556 ve 1559'da Venedik'te yayınlanan üç ciltlik kitapla sonuçlanmıştı. Ramusio'nun üç cildi coğrafî olarak düzenlenmişti. İlk cilt Afrika, Hindistan ve Doğu Hint Adaları hakkındaydı. İkinci cilt Rusya, Orta Doğu ve Orta Asya ve üçüncü cilt Yeni Dünya ile ilgiliydi. İlk kez seyahat bilgisinin sınırları geleneksel bilgi kaynaklarının sınırlarının ötesine geçmişti. Dünya büyüdükçe Venedik'in rolü küçüldü ve birçok Venedikli seyahat etmeden coğrafî meraklarını tatmin etmişti.[1125]

4.4.4 Muhasebe Bilimi

Venedik başarılı bir ticaret imparatorluğu haline gelmişti ve şehirdeki hemen hemen herkes ticaretin bir parçasıydı. Bu iş sadece fiziksel olarak değil aynı zamanda malî açıdan da karmaşıktı. Bir işletmenin kârlı olup olmadığını, ne kadar kârlı olduğunu ve neyin işe yarayıp yaramadığını belirlemek için bir tür hesap tutma ve bir tür periyodik hesaplaşma gerekmekteydi.[1126]

[1125] Howard, "The Role of the Book In The Transfer of Culture", s. 106-107.

[1126] Rob A. Bryer, "Double-Entry Bookkeeping And the Birth of Capitalism; Accounting for the Commercial Revolution in Medieval Northern Italy", **Critical Perspectives in Accounting**, C. 4, S. 2, 1993, s. 113.

Muhasebe sisteminde önce gelir ve gideri ayırmışlardı, ancak sistem ilkeldi, bir hesap defterinden çok bir günlük gibiydi. 1494'te Venedik'te ders veren Luca Pacioli adında bir Fransisken keşiş ve matematikçi, Venedik ticarethanelerinde devrim yaratan cebir ve muhasebe üzerine "*Summa de Arithmetica*, *Geometria, Proportioni et Proportionalita*" adlı bir kitap yayınlamıştı. İlk amaç, dış piyasalardaki nakit akışını ve işin bu kısmını yöneten şirketleri takip etmekti.[1127] Ancak bu sistem dünyanın her yerindeki işletmelerin çalışma biçiminde devrim yaratmıştı. Çift girişli defter tutma olarak bilinen bu sistem günümüzde küçük işletmelerde, şirketlerde, holdinglerde ve şehirlerde kullanılmaktaydı.[1128] Çift girişli defter tutma, bize modern finansı getiren ve Batı'ya kapsayıcı kredi ve borç kavramlarını öğreten sistemdir. Çift girişli muhasebe matematikçi Pacioli tarafından icat edilmemişti. Arap ve Asya bölgelerinde bir tür basit çift girişli tip defter tutmanın örnekleri vardı. Çift girişli defter tutma yöntemini kullanma İtalyan deniz cumhuriyetlerinin 15. yüzyılın sonuna kadar gelişmesi ve gelişen ticarî faaliyetlerinin sonucunu ortaya koyma ihtiyacından doğmuştu. O dönemde şirketler hem boyut olarak büyümüş, hem de daha fazla sayıda çalışana sahip olmuştu ve genellikle birkaç ülkede şubeleri bulunduğu için iş kapsamı genişlemişti. Geç Ortaçağ'da, ticaretin canlanması, şirketlerin gelişmesi ve karmaşıklıklarının artması sayesinde çift giriş yöntemi icat edilmişti. [1129]

Çift girişli defter tutma yöntemi Luca Pacoli tarafından incelenip yazılmadan önce Venedik tüccarları tarafından geliştirilmiş ve kullanılmıştı. Bu sistem başlangıçta

[1127] Lane, **Venice: A Maritime Republic**, s. 164.

[1128] Jane Gleeson-White, **Double Entry; How the Merchants of Venice Created Modern Finance,** American Institute Publishing Company, New York, 2011, s. 72.

[1129] Richard H. Macve, "Pacioli's Legacy", **Accounting History From the Renaissance To The Present**, Ed. T. A. Lee, a. Bishop ve R. H. Parker, Routledge, New York, 2013, s. 4.

"alla viniziana" olarak bilinmekteydi.[1130] Ancak matematikçi Pacioli'nin kitabının çift girişli defter tutma ile ilgili "Particularis de computis et scripturis" adlı bölümünde diğer yöntemler arasında kesinlikle tavsiye edilen ve kılavuz olarak kullanılabilecek Venedik yöntemi açıklanmaktaydı. Luca Pacioli, yöntemin amacının, bir tüccarın işinin her zaman nerede durduğunu bilmesini sağlamak olduğunu yazmıştı. Çift girişli defter tutma sistemin 1200'lerden beri Venedik'te kullanıldığını iddia eden Luca Pacioli bu sebeple sadece yöntemi geliştirmişti. [1131]

Pacioli'nin Summa'sı çift taraflı defter tutma yönteminin kurallarını ve ilişkilerini tanımlayıp sistematize ettiği için muhasebe tarihinde temel bir dönüm noktasıydı. Yüzyıllar boyunca sadece pratik ve ampirik muhasebe tekniklerinden sonra, ilk kez Venedik tekniğinin metodik yapısı sunulmuştu. Pacioli'nin sistemi tüccarların sadece tahakkuk eden gelirleri değil, aynı zamanda yasal ve meşru gelirlerini de tanımlamasına izin vermişti. Onun eserinin yayılmasından kısa bir süre sonra hesap tutanlar farklı nitelikler kazanmaya başlamış ve muhasebe sanatı, muhasebenin yapıldığı aritmetikten kopmaya başlamıştı. Meslekten yetişenler muhasebe sanatının öğretmenleri olarak matematikçilerin yerini almaya başlamışlardı.[1132]

[1130] Gleeson-White, **Double Entry; How the Merchants of Venice Created Modern Finance**, s. 14.

[1131] Macve, "Pacioli's Legacy", s. 3.

[1132] Libero Mario Mari, Francesca Picciaia, "The Spread of the Double-Entry Bookkeeping Method in the Sixteenth Century: The Quaderno doppio col suo giornale novamente composto et dilegentissimamente ordinato secondo il costume di Venetia of Dominico Manzoni" (Venice, 1540), **The Origins Of Accounting Culture: The Venetian Accounting Culture**, Routledge, New York, 2018, s. 66.

Bir muhasebeci olan Dominico Manzoni, Pacioli'nin Summa'sından sonra çift taraflı defter tutma yönteminin gelişmesinde ve yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamıştı. Dominico Manzoni, tanınmış bir Venedik tüccarı olan Alvise Vallaresso'nun uzman muhasebecisiydi. Pacioli'nin eserlerinden açıkça esinlenerek muhasebenin teorik bölümünü ele almıştı. Manzoni, zamanın büyük tüccarlarına hizmet etmek için çift girişli defter tutma yöntemini kullanan ilk muhasebeci (quaderniere) idi, daha sonra muhasebe ile ilgilenen herkesin yararlanması için Venedik yöntemine göre muhasebe tekniklerini tanımlayıp yaymıştı.[1133]

Ticaret trafiğinin gelişmesi ve artık yerel boyutta olmaması, daha ayrıntılı muhasebe tekniklerinin yanı sıra daha güvenli muhasebe yöntemlerinin benimsenmesini gerektirmişti. Böylece tüccarların, yazı bilgisi edinme ve özellikle ticaretle ilgili olmak üzere matematik bilgisi edinme ve bu bilgiyi aktarma ihtiyacı hissetmeye başlamıştı.[1134]

Muhasebe uygulamalarının eğitimi için yapılandırılmış ve organize edilmiş belirli ortamların ilk tarihsel kanıtı 12. ve 13. yüzyıllar arasında oluşturulan İtalyan Abbaco okullarıydı. Bu okullar öğrencileri matematik, geometri ve ticarî konuların öğretilmesi yoluyla ticarî ve sanatsal faaliyetleri yürütmeye hazırlamaktaydı. Öğrenciler tüccar ve zanaatkârların oğullarıydı ve bazen bu tür bir eğitimin yararlı olacağı bir

[1133] Cosmo Gordon, "Books on Accountancy,1494–1600",**The Library**, C. 1, S. 1, 1913, s. 151-152.

[1134] Maria Pia Maraghini, "The Role Of The 'Abacus Tradition' For the Economic And Social Development of the Society: Evidence From Tuscany (Italy) Between XIII and XVI century", **Pecuni**, C. 13, 2011, s. 30.

mesleği sürdürmek isteyen soylu ailelerin erkek çocukları da bu okullara devam etmekteydi.[1135]

Abbaco okulları başlangıçta tüccarlar ve yerel topluluklar tarafından finanse edilmişti. Öğrenciler biraz Ortaçağ Latincesi öğrenmekteydiler. Genel olarak okuma, yazma, iş yazışmaları ve noter formüllerini içeren bir ilköğretim düzeyinden sonra, yaklaşık 11 yaşında ortaöğretim düzeyinde eğitim vermekteydiler. Müfredatın ağırlıklı olarak ticarete odaklandığı, duvar ustaları, mimarlar ve sanatçılar gibi zanaatkârlara iyi bir eğitim sağlamak için uygulamalı matematik dersleri verilmekte ardından seçilen bir meslekte çıraklık başlamaktaydı. Abaco okullarının temel amacı tüccarı, ticarî ve sanatsal faaliyetlerin uygulamalarına hazırlamaktı.[1136]

Tarihteki önceki defter tutma yöntemleri, hem borçları hem de alacakları bir sütunda göstermekteydi ancak çift giriş yönteminde borçlar solda ve alacaklar sağda olacak şekilde karşıt veya bitişik sütunlara ayırmaktaydı. Bu durumda, büyük bir T çizilir ve iki sütun yapılırdı. Bir alacak sağ sütunda gösterilmişse, sol sütuna karşılık gelen bir borç yazılmalıydı. Bu sistem bir tüccarın tüm finansal durumunu ortaya koymaktaydı. Periyodik bir hesaplama için, tüm borç ve alacakların hesaplanması için iki sütun toplanabilmekteydi. Tüm rakamlar, kar ve zarar bilgisine ulaşmak için de kullanılabilmekteydi. Luca Pacioli, bu basit muhasebe sisteminin herhangi bir ticarî işi yürütmek için gerekli olduğunu belirtmişti Bu şekilde organize edilmiş bir işlem

[1135] Alan Sangster,A. ,Stoner,Gregory N. ,McCarthy,Patricia, "The Market for Luca Pacioli's Summa de Arithmetica", Accounting Historians Journal, C. 35, S. 1, 2008, s. 116-117.

[1136] Alan Sangster, "Luca Pacioli, School Teacher and University Professor", Ed. Hernández-Esteve E and Martelli M, **Before and After Luca Pacioli, Proceedings of ATTI II Incontro Internazionale**, Aboca Edizioni, Sansepolcro, 2011 s. 461.

kaydına sahip olarak, bir mal sahibi bir bakışta işlerin iyi gittiğinden veya belki de gitmediğinden emin olabilmekteydi. Ve bir kâr veya zararın gerçek değeri ve bunun neden meydana geldiği hakkında periyodik olarak fikir sahibi olunabilmekteydi.[1137]

Şirketler için "defter tutma" görevi, özellikle birkaç şubesi olan ve iş alanlarını kendi şehirleri dışında genişletebilecek en büyük şirketler için daha önemli hale gelmekteydi. Venedik ticaretin ana merkezi olduğundan ve çok sayıda büyük ve ilgili şirkete sahip olduğundan, burada çift girişler başka hiçbir yerde olmadığı kadar yaygın olarak kullanılmaktaydı.[1138]

Venedik bir ticaret şehriydi, büyüklüğü Doğu'daki geniş ticarî imparatorluğundan ve bir liman olarak coğrafî avantajlarından kaynaklanmaktaydı. Doğu ve Batı arasındaki ticaretin aktif merkeziydi ve kârı çok büyüktü. Bu nedenle, Venedik'in ünlü Venedik çift giriş yöntemini geliştirmesi olağandı. Ticaretteki üstünlüğü, sistemin 14.-16. yüzyıllar arasında Venedikli yazarların yardımıyla tüm Avrupa'ya İtalya'nın diğer bölgelerine yayılmasını sağlamıştı. Çift girişli muhasebe sisteminin kaynağı ne olursa olsun Venedik onu kullanmış, geliştirmiş ve mükemmelleştirmişti. Böylece çift girişli muhasebe sistemi Venedik yöntemi adı altında dünya çapında tanınmasını sağlamıştı. [1139]

[1137] Gleeson-White, **Double Entry; How the Merchants of Venice Created Modern Finance**, s. 73

[1138] Plinio Bariola,**Storia Della Ragioneria Italiana Premiata al Concorso Della Società Storica Lombarda**, Tipografi a Ambrosiana di Cavalli Salmini & Co. , Milano, 1897, s. 361.

[1139] Edward Peragallo,**Origin and Evolution of Double Entry Bookkeeping: A Study of Italian Practice From the Fourteenth Century**, American Institute Publishing Company, New York, 1938, s. 32 ve 37.

4.5 Kültür

4.5.1 Seyahat Kültürü

Seyahat Venedik kültürünün ayrılmaz bir parçasıydı. Sokaklarda, pazar yerlerinde ve evlerde, denizaşırı tüccarların maceraları sürekli konuşulmaktaydı. Rialto Köprüsü'nün dibinde soylu tüccarların duvara boyanmış bir dünya haritasını kullanarak yolculuklarını planlamak için buluşabilecekleri mermer ve ahşaptan bir sundurma bulunmaktaydı.[1140] Seyahat deneyimi yalnızca zanaatkâr ve burjuva olarak adlandıracağımız bir sınıfa mensup birinin değil, aynı zamanda siyasi kariyerine başlamadan önce ticaret sanatını icra eden Venedikli soylunun da ticaretteki çıraklığının bir parçasıydı. Genellikle Venedikli seyyahın rotası Doğu yönünde olup diplomatik ve ticarî ilişkilerin olduğu kısmen bilinen ülkelerdi.[1141]

Yabancı ülkeler hakkında bilgi birikimi, genellikle çok genç yaşta yurtdışına seyahat eden Venedik'in tacir soylularının eğitiminin önemli bir parçasıydı.[1142] Aristokrat kültüründe seyahat ciddi bir girişim olarak görülmekteydi. Ticaret ve diplomasi, Venedikli soylu erkekleri yurtdışına çeken en önemli nedenlerdi ve her iki amaç için seyahat edenlerin yolculuklarına eğitim yoluyla hazırlanmaları

[1140] Howard, "Venice as a Eastern City", s. 60.

[1141] Daria Perocco, "Viaggiatori Mercanti Veneziani Tra Costantinopoli E L'egitto Nel Cinqueecento", **Carte di Viaggio,** C. 1, 2008, s. 59.

[1142] Deborah Howard, "The Status of the Oriental Traveller in Renaissance Venice", **Re-Orienting the Renaissance Cultural Exchanges with the East**, Ed. Gerald MacLean, Palgrave Macmillan,New York, 2005, s. 29.

beklenmekteydi. Tacirleri yurtdışına seyahat etmeye teşvik eden tamamen ticarî olsa dahi tarih ve coğrafya çalışmalarıyla kamu hizmetindeki meslektaşlarının diplomatik yolculuklarına hazırladıkları şekilde hazırlanmışlardı. [1143]

Coğrafî bilginin sınırlarını genişleten Venedikli seyyahlar keşiften ziyade, genellikle kâr arayışıyla daha uzaklara gitmeye teşebbüs etmişlerdi. 1455'te Alvise da' Mosto, Cape Verde adalarını ilk keşfeden kişiydi, ancak adalar çorak ve ıssız olduğu için bu keşif onun için çok az önemliydi. Ticarî macera için potansiyel bir yer olarak, Batı Afrika ekvator bölgelerinin yemyeşil ormanları çok daha fazlasını vaat etmekteydi. Orada köle ve 150 papağan karşılığında at, yün ve ipek satmıştı. Kendisinden sonrakilerin, Batı Afrikalı hükümdarların tuz kaynaklarına çok ihtiyaç duyduğunu ve tüccarların da köle ticaretinden para kazanabileceklerini fark edeceklerini düşünmekteydi.[1144]

Venedik'te diplomatik seyahat genç soylu erkeklerin sosyal ve politik yönlerden yetişmeleri açısından önem arz etmekteydi. Birçok genç Venedik asilzadesi ve vatandaşı için diplomatik bir görevde bir büyükelçiye eşlik etmek eğitimlerinin önemli bir parçasıydı. Diplomatik-eğitim amaçlı seyahat, geleceğin büyükelçilerinin yetişmesinde sıkça başvurulan eğitim yöntemiydi. [1145]

[1143] Kathryn Taylor, "Ancients and Moderns in Sixteenth-century Ethnography", **History of European Ideas**, C. 46, S. 2, 2020, s. 119.

[1144] Howard, "The Status of the Oriental Traveller in Renaissance Venice", s. 31.

[1145] Kathryn Taylor, "Making Statesmen, Writing Culture: Ethnography, Observation, and Diplomatic Travel in Early Modern Venice", **Journal of Early Modern History, C.** 22, 2018, s. 4.

Seyahat edilen ülkelerden dönen gezginler yolculuklarını kaydetmişti. Bu kayıtlı bilgiler Venedik'te sözlü olarak ve el yazması biçiminde dolaşmıştı. Seyahat anlatılarının basımı Venedik'te 15. yüzyılda başlamıştı ve eserler Venedik lehçesinde yazılmıştı. 16. yüzyılda ise basılı metinler geniş bir kitleye ulaşmıştı. Basılı seyahat anlatıları antolojisi yeni gezginlerin algılama biçimlerini şekillendirmeye yardımcı olmuştu.[1146] En ünlü Venedikli gezginlerden hem Alvise Contarini hem de Josaphat Barbaro, anlatımlarının en başında deneyimlerinin onları okuyacak gezginler için taşıyacağı önemi vurgulamışlardı. Venedik seyahat raporundaki önemli bir unsurda söylenenlerin doğruluğunun kanıtlanabilir olmasıydı. Misyonerlerin seyahat literatüründe bulunan efsanevi unsurlar tüccarların seyahatnamelerinde pek görülmemektedir.[1147]

Diplomatik eğitim almak üzere gerçekleştirilen seyahatlerin bir parçası olan seyahat günlükleri aracılığıyla diplomatik gözlem ve beceriler gelişmişti. Diplomatik eğitim amaçlı gezginlerin seyahat günlükleri biçiminde bıraktıkları eserler, Venedikli diplomatik gezginlerin çok daha dar bir şekilde siyasi sistemlere, yabancı kültürlere ve yaşam biçimlerine odaklandığını ortaya koymaktadır. [1148]

Seyahatnamelerde ülkelerin siyasi, toplumsal, ekonomik ve kültürel özellikleriyle ilgili bilgiler de yer almaktadır.

[1146] Howard, "The Status of the Oriental Traveller in Renaissance Venice",s. 29.

[1147] Perocco, "Viaggiatori Mercanti Veneziani Tra Costantinopoli E L'egitto Nel Cinqueecento", s. 59.

[1148] Taylor, "Making Statesmen, Writing Culture: Ethnography, Observation, and Diplomatic Travel in Early Modern Venice", s. 20.

1471 yılında Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan nezdinde elçi olarak gönderilen Venedikli Caterino Zeno'nun İran'daki kadınlara dair gözlemlerinden biri şöyleydi:

"Geleneklere göre kadınlar kendilerini kimseye göstermezlerdi ve görülmeleri halinde zina etmiş gibi sayılırlardı. Bunun için şehirde ve kalede dolaşırken ya da kocalarıyla birlikte Şahın komutanları arkasında savaşa giderken yüzlerini at kıllarından dokunmuş ağlarla kaplarlardı. Ağlarının arkasından başkalarını kolayca görebilirler, ancak kimse kendilerini göremezdi."[1149]

Uzun Hasana elçi olarak gönderilen Venedikli Ambrogio Contarini seyahatnamesinde Kefe Tebriz ve İsfan şehirlerine dair gözlemlerinden şu şekilde bahseder:

"Kefe hakkında çok fazla ayrıntı veremeyeceğim çünkü orada bulunduğum süre boyunca görünmemek için evde kaldım; ama ben gördüğümü ve işittiğimi anlatacağım. Kefe, Karadeniz'de yer almaktadır; her ulustan kalabalık nüfusa sahip, zenginliği ile ünlü olan oldukça ticarî bir yerdir."[1150]

"Tebriz büyük bir şehirdir. Çok kalabalık olduğunu düşünmüyorum. Her türlü erzak boldur, ama her şey pahalıdır. İçinde birçok çarşı bulunur. Bu

[1149] Zeno, **De i Commentarii Del Viaggio in Persia di M. Caterino Zeno il K. & Delle Guerre Fatte nell'Imperio Persiano, dal tempo di Ussuncassano in quà, libri due**, s. 11.

[1150] Ambrogio Contarini, Josaphat Barbaro, **Travels to Tana and Persia**, Çev. William Thomas, Clerk of the Council to Edward VI ve S. A. Roy, Burt Franklin, New York, 1873, s. 116.

şehirden Halep'e giden kervanlarla çok miktarda ipek ve yünlü kumaşlar ile hemen hemen her türden çok sayıda ticarî mal geçer."[1151]

"Tebriz'den İsfehan'a yolculuk yirmi dört gündür. İki şehir arası bölgenin tamamı İran'a ait olup, pek çok yeri kurak ovalardan oluşur. Ancak sulama yoluyla tahıl ve meyve bolca üretilir. Daha önce gördüğüm veya tattığımdan daha kaliteli ve her türden meyve var. İsfahan'ın sağında ve solunda, çok verimli olduğu söylenen ve erzakların büyük bir bölümünün buradan getirildiği dağlar vardır. Her şey pahalıdır. Şarap, bizim quart ölçümüze eşit bir miktar için üç ila dört dukaydı. Ekmeğin fiyatı makuldu. Bir deve yükü odun bir duka ediyor. Et bizden daha pahalı. Bir duka karşılığında yedi tane tavuk satın alınmaktadır. Diğer şeylerin fiyatları makul.[1152]

Venedikli gezgin Josaphat Barbaronun 15. yüzyılda Anadolu ve İran"a yaptığı yolculuk sonucunda kaleme aldığı seyahatnamesinde Yezd şehrinden şöyle bahseder:[1153]

"Daha sonra zanaatkârlar şehri Yezd'e geldik. Burada ipekli, pamuklu ve yünlü kumaşlar dokuyan zanaatkârlar var. Bazıları söylediklerimin doğru olmadığını zanneder, ama Yezd'i görenlerin de bildiği gibi söylediklerim doğru.

[1151] ibid, s. 127.

[1152] ibid, s. 131.

[1153] Barbaro, **Viaggi fatti da Vinetia, alla Tana, in Persia, in India et in Costantinopoli: con la descrittione particolare di città, luoghi, siti, costumi, et della Porta del gran Turco : & di tutte le intrate, spese, & modo di gouerno suo, & della ultima impresa contra Portoghesi**, s. 42.

Bu şehir surlarla çevrili ve surların çevresi yaklaşık beş mildir. Şehirde yaşayanların hepsi kumaş dokumacılığıyla uğraşırlar."

Venedikli tüccar ve Seyyah Marco Polo doğuya yaptığı yolculuk sırasında görme fırsatı bulduğu Kirman, Erzincan ve Keşmir'den şu şekilde bahseder:

"Kirman bir zamanlar babadan oğla miras yoluyla efendisi olan bir Pers krallığıdır, ancak Tatar onu aldıktan sonra istedikleri efendileri gönderdiler. İşte burada Turkuvaz adı verilen taşlar vardır. Bol miktarda bulunur ve dağlardan çıkarılır."[1154]

"*Erzincan dünyanın en iyi bokeran/bugan*[1155] *yapıldığı bir şehirdir. Dünyanın en güzel pamuk yünü vardır ve en iyisidir. "*[1156]

"Keşmir putlara tapan bir eyalettir ve kendine ait bir dili vardır. Bunlar şeytanların sihrini o kadar iyi bilirler ki, putları konuştururlar, zamanı değiştirirler, büyük heyecanlar yaratırlar ve inanılmayacak işler yaparlar."[1157]

Her gezginin hikayesi, şehrin ortak Doğu deneyimine katkıda bulunarak, uzak diyarları anımsatan anılardan oluşan bir mozaik yaratmıştı. Tüccar el kitapları ve diplomatik raporlar tarafından sürekli güncellenen İslam dünyasındaki bu canlı tablo Venedik'te sanat ve mimarînin üretimine ve yorumlanmasına renk katmıştı.[1158]

[1154] Polo, **Il Milione di Marco Polo**, s. 20.

[1155] Buharadan gelen pamuklu kumaş.

[1156] Polo, **Il Milione di Marco Polo**, s. 11.

[1157] ibid, s. 30.

[1158] Howard, "Venice as a Eastern City", s. 70.

Venedikliler diplomatik, ticari veya keşif amacıyla gerçekleştirdikleri seyahatlerle çok fazla bilinmeyen bir dünyanın kapılarını açmıştı. Yüzyıllar boyunca tüccar el kitapları, seyahatnameler, büyükelçi raporları ve hacı günlüklerinde yabancı ülkelere yapılan yolculuklar kaydedilmiştir. Özellikle seyahatname türündeki eserler ile gezginler gözlemlerinin diğer insanlara ulaşmasını sağladılar. Bu eserler yeni bir bilgi havuzu yaratmanın yanı sıra dünyanın tasvir edilmesi konusunda farkındalık yaratmıştır. Genel olarak seyahatnamelerde yolculuk edilen yerin adı, konumu, iklimi, halkının karakteri, gelenekleri ve adetleri hususunda bilgiler yer almaktaydı. Venedikli tüccar, seyyah ve elçiler özellikle Doğu'ya yaptıkları seyahatlerde tutmuş oldukları günlükler aracılığıyla Doğu'nun bilimi, kültürü, coğrafyası, sosyolojik yapısı, ekonomisi gibi çeşitli konularda Venedik halkının bilgi sahibi olmasını sağlamıştır. Böylece Venedikliler bilgi edinmenin doğru yolunun artık dogmaların kendiliğinden kabulü olmadığını deneyimlemişlerdi. Bu da Venediklilerin maddi ve kültürel yaşamlarının bir şekilde Doğu'ya bağlı olduğunu ortaya koymaktadır.

4.5.2 Mutfak Kültürü

Bizans ve dolayısıyla Roma geleneğinin mirasçısı olan lagün mutfağı, 13. yüzyıldan beri Venedik'in daimi elçilikleri, Müslüman nüfusla bir arada yaşayan Venedikliler, aşçı olarak çalıştırılan köleler ve Orta Doğu'ya dağılmış kolonileri aracılığıyla Doğu mutfağından etkilenmişti. Venedik mutfağının merkeziliği bu sürekli değiş tokuşlardan beslenmektedir.[1159]

[1159] Carlo Coco, **Venezia In Cucina, Editori Laterza**, Roma, 2007, s. V.

1300'lerin ortalarında Venedik lehçesinde yazılmış el yazması Libro per Cuoco (Yemek Kitabı) 14. yüzyıl Venedikli köle ve baharat tüccarları için yiyeceklerin nasıl hazırlandığına dair en eski ve en iyi kanıtları sunmaktaydı. Libro per Cuoco'daki tariflerinin yaklaşık dörtte üçü baharat içermekteydi. Tariflerde kişniş tohumu ve kakule ile günümüzde daha egzotik olan baharatlar da yer almıştı. [1160] Eserde, tüm bileşenlerin bir havan ve tokmakla ince bir toz olana kadar dövülmesi gerektiği belirtilmektedir. Kitaptaki 73. Tarifte bir ons biber, bir ons tarçın, bir ons zencefil, 1/8 ons karanfil ve çeyrek ons safran alın diye belirtilmişti.[1161]

Libro per Cuoco adlı eserinbaharatların nasıl kullanılacağına ilişkin ayrıntılı talimatları Ortaçağ'da alışılmadık bir durumdu. Aynı dönemde yazılmış diğer kaynakların çoğu baharatların nasıl kullanıldığından bahsetmemekteydi. 1970'lerden beri basılan birçok Venedik yemek kitabı Venedik'e özgü yemek geleneğinin başlangıç noktası olarak Libro per Cuoco'dan alıntı yapmaktaydı.[1162]

Venedik ile uzun süredir devam eden siyasi ve ticarî bağlar ve 16. yüzyılın ortalarında Macaristan'ın fethiyle Osmanlı yemek kültürü Orta ve Batı Avrupa'yı etkilemişti. Kayıtlı en eski örneklerden biri, tarçın ya da gül suyuyla tatlandırılmış riso turchescodur. (Türk usulü sütlaç).[1163] Papa V. Pius'un (1566-1572) aşçısı Bartolomeo Scappi'nin 1570'te Venedik'te yayınlanan kitabında sütlaç, üzerine şeker ve tarçın

[1160] John Dikie, **Delizia : The Epic History of the Italians and Their Food**, Free Press, New York, 2008, 51-52.

[1161] Anonimo Veneziano, **Libro Per Cuoco del Secolo XIV**, Ed. Ludovico Frati, Editori Laterza, Livorno,1899, s. 40.

[1162] Dikie, **Delizia : The Epic History of the Italians and Their Food**, s. 52.

[1163] Işın, **Bountiful Empire: A History of Ottoman Cuisine**, s. 34.

serpiştirilen Türk usulü pirinç olarak anlatılmaktaydı. Scappi'nin kitabında sütlacın ziyafetlerde ayrı bir yemek olarak servis edildiği belirtilmekteydi.[1164]

Avrupa'da Türk şerbetinin modası, 16. yüzyılın ortalarında Venedik'te başlamıştı. 1546-1551 yılları arasında beş yılını Osmanlı topraklarında, Küçük Asya ve İran'da seyahat ederek geçiren Fransız botanikçi-doğa bilimci Pierre Belon'ın seyahat kitabında, incir, erik, armut, şeftali, kayısı, üzüm ve baldan yapılmış şerbetlerden bahsederek, Osmanlıda kar ve buzun depolanması için özel yapılar olduğunu ve şerbetçilerin yaz boyunca sattıkları şerbeti (sorbe) soğutmak için kar veya buz karıştırdığını belirtmektedir. 1577'de, şerbet adlı içeceğin haberi Floransa'ya ulaşmış ve Toskana Büyük Dükü I. Francesco Medici (1574–1587), Venedik'teki Maffeo Veniero'ya şerbet (sorbette) ve diğer Türk içeceklerinin tarifler göndermesini istemişti.[1165]

Venediklilerin mutfağında yalnızca Doğuya özgü yemekler pişmemekte, Doğu'nun yemek pişirme tarzları da Venedik mutfağında benimsenmekteydi. Akdeniz'den getirilen kuru meyvelerin tartlarda, kurabiyelerde kullanılması ve çeşitli baharatlarla yapılan sosların yemeklerin pişirilmesini bunlara örnek verebiliriz. Bağdatlı doktor İbn Cezle (1100-?) tarafından baharatların nasıl kullanıldığı, ne için kullanıldığı ve hangi hastalıkları önleyebilecekleri konusunda insanları bilinçlendirmek için Arapça beslenme kitabı yazılmıştı. [1166] Venedikliler önemli bir kültürel operasyon daha gerçekleştirip ve sözkonusu eseri çevirmesi için Arap kökenli doktor aynı zamanda gurme olan Giambonino da Cremona'yı Venedik'e davet etmiştiler. Doktor

[1164] Bartolomeo Scappi, **Opera di M. Bartolomeo Scappi, Cuoco Secreto Di Papa Pio V,** 1570, Venedik, s. 271.

[1165] Işın, **Bountiful Empire: A History of Ottoman Cuisine**, s. 176-177.

[1166] Jack Goody, **Avrupa'da İslam Damgası,** Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 110.

Giambonino, İbn Cezle'nin kitabını "Liber de ferculis et de condimentis" adıyla Latince'ye çevirmişti. Giambonino'nun tarif kitabı Arap gastronomisi üzerine bir metin olarak kabul edilmiş olsa da, Batı'da derlenen ilk yemek kitaplarından biriydi. Sunulan yemekler Batılılara yönelik ve pratikti. Tarifler Avrupa geleneğinin tat parametrelerine ve doğudakinden kaba ve daha fakir olan mutfak alışkanlıklarına uyarlanmıştı.[1167] Bu çeviri eser, Ortaçağ Avrupasının en eski yemek kitaplarından biriydi. Eserde, 83 tarif Arap isimlerini koruyarak kullanılmıştı. Tariflerin mide için iyi olup olmadıkları, çeşitli organlar ve işlevleriyle mizaç üzerindeki etkileri not edilmişti.[1168]

Venedik için baharat ticareti önemli bir gelir kaynağıydı ve yüzyıllar boyunca bu alanda tekele sahipti. Doğu'dan ithal ettiği baharatları tüm Avrupa'ya ihraç etmekteydi. Bu ürünün satış potansiyelini gören Venedikliler bir ürünü satmak için talep yaratmanın gerekliliğini fark ederek pazarlamayı icat etmişlerdi. Venedik ambalajı icat ederek önceden paketlenmiş ve kullanıma hazır karışık baharatlar olan ünlü " sacchetti veneziani"adlı küçük çantaları/paketleri piyasaya sürmüştü. Üç çeşit paketli baharat bulunmaktaydı. Biri et için kullanılan siyah ve güçlü baharatlar, diğeri balıklar için tatlı ve ince baharatlar, son olarak her türlü yiyecek için kullanılabilen evrensel bir baharat karışımıydı.[1169]

Sonuç olarak, Bizans ve başlıca Müslüman ticaret merkezleriyle olan bağların ve lagünden Germen dünyasına ve Kuzey Avrupa'ya doğru uzanan muazzam mal akışının mutfak kültürünü etkilemesi kaçınılmazdı. Venedikliler, Doğudaki devletlerin sadece ticari ortakları değillerdi, aynı zamanda Doğu kültürü, sanatı ve mutfağının da yakın

[1167] Coco, **Venezia In Cucina, Editori Laterza**, s. 21.

[1168] Claudia Roden, **The New Book of Middle Eastern Food**, Alfred A. Knopf, New York, 2000, s. 11.

[1169] Coco, **Venezia In Cucina, Editori Laterza**, s. 40-41.

takipçileriydiler. Doğu kültürünün etkisi Venediklilerin yemek alışkanlıkları ve damak zevklerine de yansımış ve Doğu'ya olan ilgileri yemek pişirme yöntemleri ve sofralarını süsleme biçimlerini de etkilemiştir. Venedikliler yemek masalarını doğuya özgü masa örtüleri ile dekore etmişler, doğuya özgü gümüş takımlar, fincanlar ve porselenler ve diğer değerli eşyalarla donatmışlardı. Doğu'dan Venedik'e ve Avrupa'ya ulaşan ürünler arasında en çok talep gören ürün baharatlar olmuştur. Özellikle 14. ve 16. yüzyıllar arasında Venediklilerin yemek tariflerinin çoğunda çeşitli türde baharatlara yer verilmiştir. Böylece yemeklerde güçlü tatlar ve aromalar elde etmek için kullanılan baharatlar Venedik mutfak sanatının gelişmesinde ve tüketim alışkanlıklarını değiştirme de önemli rol oynamıştır.

4.5.3 Giyim Kültürü

Giyim, erken modern Venedik'te modaya uygun bir elbise giyme sistemine dönüştü, çünkü zevklerdeki sık değişiklikler, tasarımlardaki yenilik ve tekstil üretimindeki yenilikçi yöntemler, benzeri görülmemiş bir kurumsal esneklik tarafından teşvik edilmekteydi. Ek olarak, artan sosyal hareketlilik, farklı gelenekler ve giyim tarzları hakkında daha geniş bilgi ve endüstriyel tekstil üretiminde çeşitlilik, Venediklilerin, sosyal rütbe ve zenginlikten bağımsız olarak kendilerini kıyafetle ifade etme biçimlerini değiştirmişti.[1170]

Moda ve elbise, giyenin malî imkânlarını, sosyal statüsünü, etnik kökenini ve cinsiyetini yansıtmakta ve Venedik'in nasıl geliştiğini göstermekteydi. Tekstil, Venedik nüfusunun büyük bir bölümünü ilgilendiren çok önemli bir maldı. Venedik'e gelen çoğu yabancı halk, Asya, Avrupa ve Kuzey Afrika'dan gelen tekstilleri, tasarımları, boyaları

[1170] Rosenthal, "Clothing, Fashion, Dress, and Costume in Venice (c. 1450–1650)", s. 889.

ve desenleri yansıtan gelişen bir el sanatları endüstrisinde yer almaktaydı. Venedikliler şehrin maddi kültürünü küreselleştirerek, hem deneyimlerini hem de egzotik malları eve getirmiş, Akdeniz dünyasında geniş kapsamlı iş ağları kurmuştu. Bu da malzeme alışverişinin sürekliliğine katkıda bulunmuştu. Üst sınıf Venediklilerin moda estetiği, Venedik'in Konstantinopolis, Halep, Trablus, Kahire ve İskenderiye'deki kolonileri aracılığıyla edindiği deneyimlerden oluşmakta olup hem klasik geçmişi hem de Kuzey Afrika ve Asya ile Ortaçağ ve erken modern bağlantıları yansıtmaktaydı.[1171]

Venedik tekstil endüstrisinin yaratılması ve yayılmasında yeni üretim, ticaret ve tüketim kalıpları, Venediklilerin malları seçme ve satın alma biçimlerini de değiştirmişti.[1172]

Hiyerarşik bir sistem olarak, moda ve kıyafet belirli renklere ve kumaşlara bağlı kalarak kullanıcının mesleğini, medeni durumunu (özellikle kadınlar için) ve cinsiyetini ve sosyal kademesini bildiren olarak hizmet etmişti. Venedikli kadın ve erkekler vücutlarını çok farklı insan grupları tarafından okunabilir kılmak ve süslemek için tekstiller, desenler ve süslemeler kullanmışlardı.[1173]

Venedikliler yabancı kentsel pazarlara bağlandıkça kadınlar giderek daha fazla tekstil, özellikle de ipek üreticisi olmuşlardı. Venedik'teki kadınlar sarma, eğirme, fırlatma ve kaynatma gibi ipek yapımının ön saflarında yer almıştı. Kadınlar,

[1171] Ferraro, **Venice: History of the Floating City**, s. 107-108.

[1172] Margaret F. Rosenthal, "Cultures of Clothing in Later Medieval and Early Modern Europe," **JMEMS,** C. 39, S. 3, 2009, s. 460.

[1173] Rosenthal, "Clothing, Fashion, Dress, and Costume in Venice (c. 1450–1650)",, s. 890

hammaddelere, üretime, kültüre ve toplumsal hiyerarşiye değinen etkinlikler olan kostüm ve giyime dâhil olmuşlardı.[1174]

Venedik loncaları tarafından yönetilen zanaatların sayısının ve çeşitliliğinin artmasıyla Venedikli tüccarlar, diplomatlar, hümanistler, sanatçılar, dilenciler, hacılar, gezgin zanaatkarlar ve işçiler şehirleriyle bir ticaret merkezi olarak etkileşime girmişlerdi.[1175] Tekstil üretimindeki moda trendleri ve teknolojik yenilikler, üretici ve tüketiciyi işbirlikçi bir tasarım sürecinde giderek daha fazla bir araya getirmekteydi. Bu işbirliği, kıyafet tasarlayan ve son derece seçici özel müşterilere hızla yanıt veren tüccarları, zanaatkârları ve terzileri içeren geniş ve çeşitli bir sosyal ve ticarî ağı içermekteydi.[1176]

15. yüzyılda Venedik'te turcha terimi önden bir Türk paltosu gibi açılan herhangi bir uzun kıyafeti tanımlamak için kullanılmaktaydı. (Resim 29) Kıyafetin kolu kısaydı ve Türk tarzında dekore edilmişti. Kolların altının sergilemesine izin verilmekteydi.[1177]

[1174] Ferraro, **Venice: History of the Floating City**,s. 186.

[1175] Rosenthal, "Clothing, Fashion, Dress, and Costume in Venice (c. 1450–1650)", s. 890.

[1176] Elizabeth Currie, "Fashion Networks: Consumer Demand and the Clothing Trade in Florence from the Mid-Sixteenth to Early Seventeenth Centuries," **JMEMS,** C. 39, S. 3, 2009,s. 484.

[1177] Charlotte A. Jirousek, Sara Catterall, **Ottoman Dress and Design in the West: A Visual History of Cultural Exchange**, Indiana University Press, Bloomington, 2019, s. 97.

Resim 29: Türk Tarzından Esinlenilen Ceket [1178]

Modaya uygun giysilerdeki modern değişiklikler, büyük ölçüde basılı kostüm kitapları aracılığıyla insanlara ulaşmıştı. Bunlar, zamanın kültürel üretiminin ve maddi kültürünün sosyal, politik ve estetik dinamiklerinin anlaşılmasına katkıda bulunmuştu.[1179] Kostüm kitapları belirli kostümlerle temsil edilen kentler ve ülkelerin bir bütün olarak dünya ile arasındaki ilişkiyi ifade etmekteydi. Bu haliyle, kostüm kitapları dünyayı yaratma olarak tanımlanan şeyin farklı bir biçimiydi. Kostüm kitapları giyinik bedenin imajını bir bilgi yaratma yöntemi olarak kullanılmıştı.[1180]

16. yüzyılın başlarından itibaren, Kuzey Avrupa'da basılan kostüm kitapları, bir tanımlama sistemi, bir tür Rönesans etnografisi işlevi görmekteydi. Büyük ölçüde okuryazar öncesi bir toplumda, insanlar tekstillerin değerini ve kıyafetlerin kesimini, sıklıkla taklit etmek istedikleri meslek, zenginlik, sosyal statü ve coğrafî köken ile

[1178] ibid,s. 97.

[1179] Rosenthal, "Clothing, Fashion, Dress, and Costume in Venice", s. 893.

[1180] Giorgio Riello, "The World in a Book: The Creation of the Global in Sixteenth-Century European Costume Books**,** Global History and Microhistory", **Past & Present**, C. 242, S. 14, 2019, s. 284.

özdeşleştirmişlerdi.[1181] 16. yüzyılda Venedikte yaşamış yazar ve ressam Cesare Vecellio (d.1530-ö.1601) gibi kostümlü kitap derleyicileri ve yazarları, giyimin dilini, coğrafî konumuyla ilişkili olarak insan öznesinin yapımı olarak deşifre ederek "öteki" veya "egzotik" hakkında yorum yapmışlardı.[1182]

Cesare Vecellio'nun "Habiti antichi e moderni di tutto il mondo" adlı kostüm kitabı 1590'da Venedik'te İtalyanca, ardından 1598'de genişletilmiş iki dilli versiyon olarak yayınlanmıştı. Yazar, o zamanlar bilindiği şekliyle tüm dünyanın giyim yoluyla görsel ve söylemsel bir haritasını çıkarmaya çalışırken, okuyucularına, farklı bir beğeni, üslup siyaseti ve moda ve tekstil üretim politikasında tezahür eden sınıf ve cinsiyet ilişkilerinin bir resmini çizmekteydi. Vecellio, moda ve yeni dünyanın keşfinin pek çok ortak yanı olduğunu söylemektedir, çünkü her yeni keşif yeni giysiler, stiller ve giyim zevklerini ön plana çıkarmaktaydı. Vecellio'nun amacı, o zamanlar, gözlerinin önünde keşfedilen dünyanın giyim, süs ve gelenek çeşitliliğinin haritasını çıkarmaktı.[1183]

Vecellio bir gezgin değildi, bir sanatçı ve entelektüeldi. Ancak zihniyeti tamamen kozmopolitti. Dünyayı, ulusötesi ticaret tarafından yapılandırılmış zengin bir mübadele sistemi olarak algılamaktaydı. Bu dışa dönük tavrın bir nedeni, Ortaçağ'dan beri doğuyla yakın ilişkileri bulunan bir şehirde yaşıyor olmasıydı. Venedik aristokrasisi

[1181] Ulinka Rublack, "Dressing Up: Cultural Identity in Renaissance Europe", Oxford, 2010, s. 10–16.

[1182] Rosenthal, "Clothing, Fashion, Dress, and Costume in Venice", s. 894.

[1183] Eugenia Paulicelli, "Mapping the World: The Political Geography of Dress in Cesare Vecellio's Costume Books", **The Italianist**, C. 28, S. 1, 2008, s. 24-25.

servetini topraktan değil, bilinen dünyanın her bölgesinden, özellikle Asya krallıklarından Venedik'e ithal edilen mal ticaretinden elde etmişti.[1184]

Vecellio'nun çalışması, yalnızca İtalya'daki ve dünyadaki stillerin çeşitliliğini gösteren bir katalog değildi. Daha ziyade, kimliğintanımlanma ve yazılma sürecini elbisenin kumaşı ve kıvrımlarında izlememize yardımcı olan bir metindir. Vecellio'ya göre kıyafet, artan iç ve dış pazar alışverişleri içinde üretim ve tüketimin çeşitli aşamaları aracılığıyla edinîlen, toplumsal ve politik bir yaşamı olan bir nesneydi. Vecellio, moda kapitalizminin iletişim ve ticaret yoluyla şekillendiği bir dönemde yazmıştı. Tüketicilerin talepleri, pazarların genişlemesi ve lüks tekstiller, tablolar, baharatlar ve yiyecekler gibi Doğu'dan elde edilebilenler şeyler sayesinde şekillenmişti.[1185]

Ancak Venedik, komşu bölgelerden göçmenler, dünyanın dört bir yanından gemilerle gelen tüccarlar ve Osmanlı tarafından gönderilen düzenli elçiler ile oldukça uluslararası bir şehirdi. Avrupa'nın geri kalanı ve Levant ile tekstil ve cam gibi yüksek kaliteli lüks mal ticareti yapan şehir, papalar, krallar ve büyükelçiler de dahil olmak üzere çeşitli statüde ziyaretçileri ağırlamaktaydı. Sadece İtalyanlar tarafından değil, aynı zamanda Yunanlılar, Slavlar, Ermeniler, Persler ve Afrikalılar tarafından da iskan edilmişti. Vecellio, dünyanın her yerinden ziyaretçilerin geldiği bir merkez olarak Venedik'in coğrafî ve kültürel merkeziliğini vurgulamaktaydı.[1186]

[1184] Ann Rosalind Jones, "Cesare Vecellio, Venetian Writer and Art-book Cosmopolitan", **A Companion to the Global Renaissance,** Ed. Jyotsna G. Singh, A John Wiley & Sons, Ltd. , Publication, West Sussex, 2009, s. 305.

[1185] Paulicelli, "Mapping the World: The Political Geography of Dress in Cesare Vecellio's Costume Books", s. 26-27.

[1186] Jones, "Cesare Vecellio, Venetian Writer and Art-book Cosmopolitan", s. 342.

Venedik konumu nedeniyle doğu ülkeleriyle, şehre ticaret ve gezginler getiren ticarî ayrıcalıklara sahipti. Vecellio, Asya ve Afrikadan egzotik kostümleri sergilemek için elinden geleni yapmıştı. Egzotik topraklar arasında Osmanlı ordusunun ince zevki, gücü ve Venedik ile olan ticarî ilişkileri nedeniyle Vecellio'nun özel ilgi alanına girmekteydi. Osmanlı İmparatorluğu'nun İtalyan ve Avrupa ticaretinde sahip olduğu önemli rol göz önüne alındığında ilgisi şaşırtıcı değildi. Vecellio'nun kitabının içinde Habiti de Turchi adlı bir kısım bulunmaktaydı. [1187] Vecellio, Osmanlı kıyafetlerinin görkemine ek olarak, özellikle sarayda, toplumsal rütbelerin açık hiyerarşisine hayrandı ve Osmanlı ordusunun düzenini ve disiplinini takdir etmekteydi. Vecellio kitabında Sultan II. Murad'ın gravür portresine yer vermişti. Kostüm kitabında Sultan'ın kıyafetlerinin fevkalade güzel ve hayal etmenin imkansız olduğu ifadeyle, brokar ve diğer ipek türleri giydiği, başına her zaman en güzel tülden bir sarık taktığı (Resim 30) kaydedilmektedir.[1188]

[1187] Paulicelli, Mapping the World: The Political Geography of Dress in Cesare Vecellio's Costume Books", s. 43-44.

[1188] Jones, "Cesare Vecellio, Venetian Writer and Art-book Cosmopolitan", s. 343.

Resim 30: Sultan Murat Kıyafet Tasviri[1189] Resim 31: Türk Kadın Kıyafeti Tasviri[1190]

Vecellio, kostüm kitabında okurlarına, Türk kadınlarının toplum içinde nadiren görüldüğünü ve görülse dahi yalnızca tamamen örtünmüş olarak görüldüğünü, evde ise minderlere oturdukları ve özenli giysiler giydikleri, takılar taktıklarından bahsetmekteydi. (Resim 31)[1191]

Kostüm kitapları 16. yüzyılda küresel coğrafyaları hayal etmenin ve onları ifade etmenin yollarından biri olmuştu.

[1189]ibid„s. 352.

[1190] ibid,s. 356.

[1191] Riello, The World in a Book: The Creation of the Global in Sixteenth-Century European Costume Books**,**Global History and Microhistory", s. 296.

4.6 Sağlık

Venedik, erken modern Avrupa'nın en önemli antrepolarından biriydi. Kent aynı zamanda bir mal ve fikir alışveriş merkeziydi. Arsenal'de gemi inşası, Murano'da cam üretimi ve matbaa, yün ve ipek endüstrileri yoluyla endüstriyel başarı elde etmişti. 16. yüzyıl boyunca nüfusu Avrupa'da ilk 10 arasındaydı, yüzyılın ortalarında 170.000'e ulaşmıştı. Venedik gibi ticarî merkezlerin kentsel karakteri, nüfus yoğunluğu, temizlik ve hastalık rejimi açısından kendi zorluklarını da beraberinde getirmekteydi. Böylece halk sağlığı konuları, Cumhuriyetin yasama gündeminde önemli bir yer tutmaktaydı.[1192]

Veba salgınları, insanlığı şimdiye kadar vuran en kötü felaketler olarak sıralanmaktaydı. Yüzyıllar boyunca veba salgınları döngüsel olarak ortaya çıkmış ve Asya, Orta Doğu, Akdeniz ve Avrupa'da milyonlarca can almıştı. Vebanın ortaya çıkışının geniş kapsamlı siyasi, sosyal ve ekonomik sonuçları olmuştu. Birçok tarihçi, 6. yüzyıldaki ilk veba salgınının geç antikitenin sonunu getirdiğini düşünmektedir. Kara Ölüm olarak adlandırılan ikinci veba salgını öldürücüydü.[1193] Levant'tan gelen gemilerin yanaştığı Akdeniz liman kentleri bundan çok muzdarip olmuştu. Vebaya yakalanılmasına neden olan bakteri pireleri enfekte etmişti. Pirelerde Venedik ticaret gemilerinde her yerde bulunan fareleri ve denizcileri de ısırmıştı ve ardından gemiler enfeksiyonu şehre taşımıştı. Rıhtımda fareler, bakteriyi de alarak gemiye binmişlerdi, bir fare ısırığı hastalığı kolayca bulaştırabilmekteydi. Hastalıklı pireler ayrıca Venedik'te satılan mallarla veya diğer Avrupa şehirlerine nakledilmek üzere şehre

[1192] Jane L Stevens Crawshaw, **Plague Hospitals: Public Health For The City in Early Modern Venice**, Ashgate, Great Burlington, 2012, s. 12.

[1193] Michale Walters Dols, **The Black Death in the Middle East**, Princeton University Press, Princeton, 1977, s. 315-316.

taşınmıştı. Ayrıca, pireler bir kez karaya çıktıklarında köpekler ve kediler gibi yeni potansiyel konaklar bulmaktaydı. Böylece hastalık hızlıca yayılmaktaydı.[1194]

1347'de vebaya neden olan etken hala bilinmemekteydi. Veba patojeninin keşfedilmesi uzun sürmüştü. Veba, 1348'den beri şiddetli saldırılarla tekrarlamış, Akdeniz ve Batı Avrupa'da endemik hale gelmiş ve 350 yılı aşkın bir süre erken modern dünyanın değişmez bir gerçekliği olarak kalmıştı. İnsanların hareketi ve onlarla birlikte seyahat eden mallar, para, fikirler ve yenilikler Venedik'i zengin, yaratıcı ve en başarılı kentlerden biri haline getirmede çok önemli olsa da aynı zamanda kenti özellikle hastalığın yayılmasına karşı savunmasız hale getirmişti. Venedik ve diğer İtalyan şehirlerinin ticaret ve seyahat merkezleri olarak konumu, onları salgın hastalıkların ön saflarına yerleştirmişti.[1195]

Vatandaşların kitlesel ölümü, Venedik hükümetini bu hastalıklara karşı çok yönlü bir savunma yapmaya sevk etmişti. Venedik halk sağlığını bulaşıcı hastalıklara karşı koruma konusunda kapsamlı bir plana sahip olan ilk şehirdi. 1347'den itibaren İtalya'nın çeşitli limanlarında, gemiler veba belirtileri nedeniyle düzenli olarak geri çevrilmekteydi. Ancak 20 Mart 1348'de Venedik Cumhuriyeti, gelen gemiler için karantinaya ilişkin tarihteki ilk kamu politikasını dayatmıştı. Venedikliler, vebanın ne olduğundan, nereden geldiğinden veya nasıl bulaştığından gerçekten emin olmasa da, Venedik hükümeti önlem alma yoluna gitmişti. Venedik makamları, vebanın havadan geldiğine ve kötü havanın solunmasıyla insanların enfekte olduğuna kanaat getirmişti.

[1194] Small, **Inventing The World: Venice and The Transformation of Western Civilization**, s. 111.

[1195] Dols, **The Black Death in the Middle East**, s. 39-41.

Bu sebeple enfekte olanları uzaklaştırmak istemişlerdi.[1196] Yetkililer, bu havayı solumanın veya durdurmanın bir yolu olmadığı için ticaret ortakları ve kolonileri veya bulaşma ihtimalî taşıyanlarla arasına engel koymak adına bir dizi yasa çıkarmıştı. Venedik'e gelen insanları ve gemileri veba belirtileri açısından incelemeye başlamışlar ve semptom gösterenlerin geçişine izin vermemişlerdi. 1377'de Venedik kolonilerini korumak için daha da ileri gitmişti. Venedikle yoğun ticaret yapan Adriyatik'in diğer tarafındaki Ragusa (Dubrovnik) şehrine Venedik hükümeti karantina uygulamıştı. Bu karantina, limandaki gemilere binmeyi ve insanları, hayvanları ve kargo veya kişisel eşyaları hastalık belirtileri açısından incelemeyi içermekteydi. Daha sonra tüm bu insanlar, hayvanlar ve mallar, herkesin sağ mı yoksa ölü mü olduğunu görmek amacıyla otuz gün boyunca açıkta demirlemiş gemilerde kalmak zorunda kalmışlardı.[1197]

Uygulanan tecrit, 1348'de otuz gün kuralıyla başlamıştı, ancak daha sonra 1403'te kırk güne çıkarılmıştı. "Karantina" modern İtalyanca'da quaranta giorni "kırk gün" anlamına geldiğinden "karantina" etiketi kaldı. O zamanlar veba zararlısının ev sahibiyle birlikte ölmemiş olabileceğine dair de bazı ipuçları vardı. Bu varsayım, Venedik'in başka bir tür karantina başlatmasına neden olmuştu. 1348'den itibaren Venedik'in herhangi bir yerinde vebadan ölenlerin hepsi şehirden uzağa, genellikle adalara gömülmek zorunda kalmıştı.[1198]

[1196] Dorothy Porter, **Health, Civilization and the State: A History of Public Health from Ancient to Modern Times**, Routledge, Londra, 1999, s. 33.

[1197] Katerina Konstantinidou, Elpis Mantadakis, Matthew E. Falagas, Thalia Sardi ve George Samonis, "Venetian Rule and Control of Plague Epidemics on The Ionian Islands During the 17th and 18 Centuries", **Emerging Infectious Diseases,** C. 15, S. 1, 2009, s. 39-43.

[1198] Small, **Inventing The World: Venice and The Transformation of Western Civilization**, s. 113.

Vebanın bulaşıcı bir hastalık olduğu sonucuna varılınca bu sorunla baş edebilmek için veba hastaneleri kurulmasının (lazaretto) en iyi çözüm olduğu düşünülmüştü. Lazaretto veba hastaları için bir hastane; ayrıca veba ile enfekte olduğundan şüphelenilen insanların ve eşyaların gözlemlenmesi için kullanılan bir yerdi.[1199] 28 Ağustos 1423'te Senato, Venedik'in çevre bir bölgesinde en az yirmi odalı bir hastanenin inşa edilmesini emretmişti. Bu proje için bin ila iki bin dukalık bir meblağ ayrılmıştı. Lagün üzerindeki kalabalık şehir, Levant'ın en önemli ticaret ortağı ve bu nedenle veba enfeksiyonuna en çok maruz kalan, surlarla veya kapılarla kendinî koruyamayan şehirde veba hastanesi kurulmuştu. Hastane, enfekte Venediklileri, denizde enfekte olanları ve Venedik'e giderken hastalanan yabancıları kabul edecekti. Lazaretto, her şeyden önce göçmenler ve dilenciler de dahil olmak üzere Venedik'te ikamet etmeyen kişiler için şehirde dolaşıp hastalık yaymalarını önlemek amacıyla tasarlanmıştı. Yine de, lazarettoya kabul için hastaların rızası gerekmekteydi. Bu, devletin henüz popüler olmayan önlemleri uygulamaya hazır olmadığını göstermektedir.[1200] Venedik lazarettosunun kurulmasında ve gelişmesinde Tuz Ofisi, çok önemli bir rol oynamıştı. 1423'te Senato, Tuz Ofisine (Ufficio del Sal) Lazaretto Vecchio'nun yapımını finanse etmesi ve işçilerin maaşlarını ödemesi talimatını vermişti. Tuz Ofisi, de bu talimatı yerine getirmişti.[1201]

[1199] Crawshaw, **Plague Hospitals: Public Health For The City in Early Modern Venice**, s. 19-20.

[1200] Richard Palmer, **The Control of Plague in Venice and Northern Italy, 1348-1600**, University of Kent, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1978, s. 183-192.

[1201] Crawshaw, **Plague Hospitals: Public Health For The City in Early Modern Venice**, s. 34.

Tuz Ofisi aracılığıyla finansman sağlarken, dinî tarikatlar enfekte ve ölülerle ilgilenmişti. Devlet ilk kez veba ile mücadeleyi devralmıştı. O zamana kadar bu rolü kilise ve manastırlar yerine getirmekteydi. 1438'de St Mark vekilleri lazarettonun malî idaresini devralmışlar ve mülkünü artırmak için çok daha büyük yatırımlar yapmaya karar vermişlerdi. Zamanla, lazaretto herhangi bir sosyal statüdeki veba hastalarını, ikamet ettikleri yer olsun veya olmasın alacak şekilde genişletilmişti.[1202] 1420'lerden beri, Venedik Senatosu veba bulaşmış bölgelerden gelen kişilerin Venedik'e girmesini yasaklamaya başlamıştı. 1471'de Lazaretto Nuovo adında başka bir hastane inşa edilmişti. Burası vebadan kurtulanların ve enfeksiyondan şüphelenilen kişilerin iyileşirken ve dezenfekte edilirken kalabilecekleri bir hastaneydi. Böylece iki lazaretto Venedik'te vebanın kontrol altına alınmasında önemli rol oynamıştı. Lazaretto'nun, hem deniz hem de karadan ticaret yoluyla enfeksiyon ithalatına ilişkin endişelere yanıt vermesi amaçlanmıştı.[1203]

Birlikte ele alındığında, bu çeşitli adaların devlet tarafından kullanılması, Venedik'te halk sağlığını korumaya yönelik organize ve stratejik bir planın parçasıydı. Bu planlar hükümet konseyi üyeleri tarafından yazılıp kabul edilmişti ve vatandaşlardan alınan vergilerle finanse edilmekteydi. 1485'te Venedik devleti, açık hedefleri ve çok sayıda gücü olan üç kişilik bir komite olan Magistrato alla Sanità'yı (Sağlık Dairesi) kurmuştu. Bu bakanlık dört yüz yıldan fazla bir süre çalıştı ve Venedik'i bir şehir ve nüfus olarak sağlıklı tutmaktan sorumluydu. Geniş görevleri arasında karantina sürecini tasarlamak ve idare etmek, veba adalarını yönetmek; tıbbi prosedürleri de gerçekleştiren doktorların ve berberlerin gözetimi; lağımların akmaya devam etmesini, çöplerin

[1202] Palmer, **The Control of Plague in Venice and Northern Italy, 1348-1600,** s. 192-200.

[1203] Zlata Blazina Tomic ve Vesna Blažina, **Expelling the Plague,** McGill-Queen's University Press, Montreal, 2015, s. 136.

uzaklaştırılmasını, suyun temiz olmasını ve cesetlerin nereye gittiğinden emin olmak; delilere nasıl davranıldığını izlemek; ve veba, çiçek hastalığı ve zührevi hastalıkları kontrol etmeye çalışmak bulunmaktaydı. Venedik, aynı zamanda, Floransa'dan sonra, çocukları hastalıklardan korumak için aşıları kullanan ikinci şehir ve bu tür aşıları halka ücretsiz sağlayan ilk şehirdi.[1204]

Venedik başta olmak üzere çoğu İtalyan şehri Sağlık Dairesi'nden önce veba hastaneleri kurmuştu. Veba yoksulların hastalığı olarak görülmeye başlandığından, şehirler lazarettoları açmak ve yoksulları ve göçmenleri toplamak için artan bir aciliyet hissetmişlerdi. Bu gruplar, diğer nedenlerin yanı sıra, nereden geldiklerini, yani sağlıklı veya enfekte bir yerden geleni tespit etmenin imkânsız olması nedeniyle hedef alınmıştı.[1205] Fakirlerle ilgilenmek, hastalığın şehre yayılmasını önlemek, hastaları iyileştirmek, onların üretken olamamaları ve ailelerinin geçimini sağlayamamaları nedeniyle sefalet saflarına katılma tehlikesinden kaçınmaktı.[1206] Bu nedenle, hasta yoksulların ve aslında tüm Venedik vatandaşlarının refahı, hastalığın ticaretin ve sanatın düşmanı olduğu için doğrudan Cumhuriyetin malî refahıyla bağlantılıydı. Öncelikle Avrupa ve Doğu'nun ticarî bağlantısı olarak gelişen bir devlette, yoksul hasta sorununu ele alan bir politika, hem yerli vatandaşların hem de ziyarete gelen tüccarların yaşam

[1204] Small, **Inventing The World: Venice and The Transformation of Western Civilization**, s. 120-121.

[1205] Tomice ve Blazina, **Expelling the Plague**, s. 137.

[1206] Katharine Park, "Healing the Poor: Hospitals and Medical Assistance in Renaissance Florence", **Medicine and Charity Before the Welfare State**, Ed. Jonathan Barry, Colin Jones, Routledge, Londra, 1991, s. 27.

koşullarını iyileştirmiş ve Venedik'in istikrarlı ve gelişen bir şehir merkezi olarak ününe katkıda bulunmuştu.[1207]

O dönemde Avrupa'nın en büyük şehirlerinden biri olan Venedik'te bu kadar çok sayıda insan için veba kontrol önlemlerinin organizasyonu, her açıdan özellikle organizasyonel ve finansal olarak zorlu bir görevdi. Lazarettolar ticareti kolaylaştırmak için çok önemli kurumlardı ve Venedik'in salgın hastalıklar karşısında güçlü bir duruş sergilemesini sağlamıştı.[1208]

Venedikliler refahlarını gelişen bir ekonomiye bağlamışlardı. Nüfusun gıda, su ve tıbbi bakıma temel düzeyde erişimi olursa, huzursuzluk daha az olurdu. Huzursuzluk olasılığı daha düşük olduğunda, ticaret kesintisiz olarak devam ederdi. Özetle, Cumhuriyet hükümeti refah ve halk sağlığı politikalarını ülkenin ekonomik refahına faydalı olarak tasavvur etmişti.[1209]

Sonuç olarak, kozmopolit bir ticaret merkezi olarak Venedik'in bulaşıcı hastalıklardan kaçması oldukça zordu. Veba salgını Avrupa'da yayıldığında Venedik salgından en çok etkilenen şehirlerden biri olmuştur. Buna rağmen Venedik vebaya müdahalenin merkezindeydi. Venedikliler pandemileri yönetmek için tasarlanmış ilk halk sağlığı sistemini yaratmışlardır. Hastaları sağlıklılardan ayırmaya yönelik uygulamayı temel alan Venedik hükümeti, bulaşıcı hastalıkları izlemek ve bunlarla savaşmak için sistematik olarak büyük ölçekli izolasyon ve bilgi toplama yöntemlerini

[1207] More, **At the Origins of Welfare Policy: Law and the Economy in the Pre-Modern Mediterranean (1150-1350)**, s. 234.

[1208]Zlata Blazina Tomic ve Vesna Blažina, **Expelling the Plague**, s. 136.

[1209] More, **At the Origins of Welfare Policy: Law and the Economy in the Pre-Modern Mediterranean (1150-1350)**, s. 322.

kullanmıştır. Lazaretto, özellikle vebanın önlenmesi ve tedavisi olmak üzere salgın hastalıklara karşı erken müdahalelerde önemli bir rol üstlenmiştir. Lazaretto hem bir tecrit hastanesi hem karantina merkezi hem de enfekte malların dezenfeksiyonu ya da imhası için depo işlevi görmekteydi. Veba hastaneleri ayrıca Venedik'teki tıbbi yapıların Avrupa çapında etkili olan bir halk sağlığı modeli sağladığını göstermektedir. Bilimin hastalıkların nasıl yayıldığını açıklayamadığı bir dönemde Venedik'in çabaları etkileyicidir.

SONUÇ

Venedik şehrinin tarihi, Doğunun denizlerinde ve pazarlarında zenginleşmeden önce tuzlu suyun ortasında hayatta kalmak için verilen mücadelenin tarihiydi.

Ortaçağ Avrupa'sının en büyük metropollerinden biri olan Venedik canlılığını uzak mesafeli ticaretten alan büyük bir üretim ve tüketim merkeziydi.

Şehirler, içinde barındırdığı canlı cansız her şeye kendine özgü bir kimlik de getirmektedir. Hal böyle olunca bir şehrin kimliği tüm vatandaşları birbirine bağlama konusunda mühim rol oynamaktaydı. Venedik, bir ticaret şehri, bir anakara devletinin başkenti ya da sınırları belirlenmiş bir kentsel ortam olarak tanımlansa dahi kent kimliği, Tanrı'nın rolü ve kent sakinlerinin dindarlığı üzerine inşa edilmişti. Venedikliler bunu şehrin kuruluş efsanesi ile bir adım ileriye götürmüş, şehrin kuruluşuna Tanrının onayı ve dinsel meşruiyet katmışlardı. Böylece, Venedik bir kent imajı yaratarak halkını ortak tarihi ve kültürel bilinç etrafında birleştirmişti.

Venediklilerin diğer şehir devletlerinin aksine hayatlarını idame ettirmek için pek fazla seçenekleri bulunmamaktaydı. Venedik'in balık ve su dışında herhangi bir endemik kaynağı, ürün yetiştirecek arazileri veya hayvan yetiştirmeleri için meraları mevcut değildi. Bir zenginlik kaynağı olan topraktan yoksun bırakılan Venedikliler doğal olarak denize ve ticarete yönelmişlerdi. Venedik, Kuzey Avrupa ticaret yollarının Akdeniz ticaret yollarıyla kesiştiği, denizin doğu ve batı yarısı arasında bir transfer merkezi olarak kilit bir noktadaydı. Böylece Venedik ulaşım sistemlerini organize ederek, Akdeniz ticaret ağlarının gelişiminde de önemli rol oynamıştı.

Şehrin coğrafî koşulları ve topografyası Venediklileri ticaret yapmaya sevk etmenin yanı sıra devletlerinin istikrarına da katkıda bulunmuştu. Sular üzerine kurulu

Venedik'in coğrafyası şehri koruyan bir tür koza gibiydi. Şehri anakaradan ayıran geniş suyolları ulaşımı zorlaştırmasına rağmen şehrin savunmasını kolaylaştırmaktaydı. Elverişli olmayan coğrafî koşullar şehrin kentsel tasarımı üzerinde de etkili olmuştu. Venedik'te ki kanalların yerleşimi Venediklileri birbirinden ayırmaktaydı. Böylece, kalabalıkların hızla toplanmasını engellenmiş ve yönetime karşı kitlesel memnuniyetsizlik gösterilerinin de önüne geçilmiş oldu. Şehri birbirine bağlamak amacıyla geliştirilen ilkel bir sokak sistemi sayesinde sokaklar kanallara paralel olacak şekilde düzenlenmişti ve binalar hem kanala hem de hizmete erişimi sağlayacak şekilde konumlandırılmıştı. Bu durum insanların mal ve hizmete, bilgiye erişimini kolaylaştırmış ve insanlar arasındaki iletişim ve etkileşim artırmıştı.

Venedik'in tarihi şehrin kendi dokusunda korunmaktaydı. Venedik halkının çağlar boyunca yaşamının izleri, kentin üzerine kurulduğu takımadaların mimarîsinde gözler önüne serilmektedir. Başından beri Venedikliler adalarında, İtalya anakarasının sakinlerinden farklı yaşamışlardı. Yaşam tarzlarının bireyselliği, kısmen alışılmadık fiziksel çevreye verdikleri bir tepkiydi, bu da Venedik'in hem kentsel hem de ekonomik karakterinin şekillendirilmesini sağlamıştı. Zorunluluk onlara en elverişsiz yerde huzur bulmayı öğretmişti. Sonra bu onların en büyük avantajına dönüşmüştü. Evler birbirine daha da yakınlaşmıştı, kum ve bataklık sağlam bir kaldırıma dönüşmüştü. Venedik mimarîsi, yalnızca elverişsiz arazilerde inşa edilen binaların teknik sorunlarına verdiği dâhiyane çözümlerle değil üst düzey sanatsal başarıları da bünyesinde barındırması nedeniyle ilgiyi hak etmektedir. Aynı zamanda Venedik siyasi rejimin kendinî tanımlamasında mimarlığın rolü yadsınamaz. Venedik devlet ideolojisini kamusal alanda mimarî unsurlar üzerinden iletmişti. Yaklaşık bin yıl boyunca Rialto adası, Venedik şehrinin ticarî kalbini oluşturdu ve yüzyıllar boyunca bir dünya ekonomisinin gerçek merkezi oldu. Rialto, her kökenden, farklı gelenek ve dillere sahip insanlarla ve

anıtsal yapılarla dolu, ticaret sayesinde kozmopolitleşmiş bir şehir merkeziydi. Dünyanın dört bir yanından Rialto'ya akan ve şehrin imalatçıları tarafından üretilen ürünler mal çeşitliliği açısından burayı zenginleştirmiş aynı zamanda Rialto'yu teknik ve bilimsel bilgi ile yeniliklerin değiş tokuş edildiği bir mekân haline getirmiştir. Rialto, Venedik'in çok uzun bir süre tüm dünyayla kurduğu ilişkinin bir özetiydi.

Venedik'i ticaret yapmaya iten yalnızca Avrupa pazarlarını Doğu'ya bağlayan elverişli coğrafî konumu değildi. En başından beri Venedikliler teşvik edici bir kolektif bilince sahipti. Kolektif bilinç, tüm lagün insanlarını bir topluluk, bir devlet kurumu ve bir ekonomi olarak bir araya getirmişti. Venedik nüfusunu ticaret gemilerini finanse eden soylu sınıftan, bu malları depolayan ve aktaran tüccarlara, teknelerden ambarlara, dükkânlara ve gemilere kadar taşıyan, ağır yükleri kaldıran sıradan vatandaşlar oluşturmaktaydı. Venedik'teki sosyal bağlantılar oldukça dinamikti ve ekonomik yönden bu gerekliydi. Kentsel nüfustaki çeşitlilik yenilik ve yaratıcılığın önemli bir bileşeni olmuştu. Böylece ticaretle, gemilerin geliş gidişleriyle, Venedik dikkat çekici derecede farklı insan topluluklarının bulunduğu, o dönemde başka hiçbir şehrin olmadığı şekilde Doğu ve Batı'yı birbiriyle harmanlayan bir yer haline gelmişti.

Diğer birçok Batı toplumunda olduğu gibi, Venedik'te de 11. ve 12. yüzyıllar, toplumsal kimliklerin doğuşunda ve toplumsal dünyayı düzenlemeyi amaçlayan normatif modellerin geliştirilmesinde önemli yüzyıllardı. Ekonomik ve demografik büyüme, mekânsal ve sosyal örgütlenmeye doğru büyük bir itici güç yaratmıştı. Buna binaen şehrin ekonomik genişlemesiyle zenginleşen aristokrat sınıfı politik hiyerarşinin zirvesine oturup kamu kurumlarını yönetmiş ve uluslararası ticareti tekelleştirmişti. Büyük ve Küçük Konsey'in kurulması, bu küçük grubun ayrılmasına resmiyet kazandırmış ve bu grup böylece yavaş yavaş halkın geri kalanını kendilerine tabi kılmayı başarmıştı. Bu soylu ailelerin hiçbirinin feodal kökleri bulunmamaktaydı;

varlıkları ve meşruiyetleri ticaretten ve zanaat faaliyetlerine yatırım yapmaktan kaynaklanmaktaydı. Sonuç olarak, Floransa veya Roma'da olduğu gibi feodal güce dayanan eski bir soyluluk ile ticaretle zenginleşmiş yeni soylular arasında bir çatışma yaşanmamıştı. Ancak bu durum yine de gerginliğe yol açmıştı. Bunu önlemek adına 1297'de Büyük Konsey kapatılmış ve yönetici sınıfını kapalı ve kesin olarak değişmez hale getiren yasa uygulamaya konulmuştu ve Venedik aristokratlarının kurumsal ve siyasi temeli belirlenmişti. Bunun neticesinde varlıklı tüccarlar, ekonomik ve sosyal güçlerini resmi olarak tanınan bir erke ve siyasi haklara dönüştürmüştü. Bu yeni soylu grubun ortaya çıkışı ve gücü tekel durumuna getirmesi, aktif bir siyasi varlık olarak vatandaş kavramının terk edilmesine neden olmuştu. 15 ve 16. yüzyıllarda da soylular, sosyal ve kültürel uygulamalar ve kendi sosyal ve politik üstünlüklerini haklı çıkaran bir söylemin teşvik edilmesi yoluyla diğer vatandaşlar grubundan ayrılarak egemenliklerini güçlendirmeye devam etmişti.

Coğrafî konumu, geçim kaynakları, siyasi kurumları ile Venedik iki dünya arasında yaşamıştı: kara ve deniz, doğu ve batı. Kuruluşunun ilk yıllarından itibaren bir denizci ve tüccarlar şehri olarak gelişen Venedik'in refahının temel dayanağı Doğu Akdeniz ile Batı arasındaki uluslararası ticarette bir aracı işlevi görmesiydi. Önce doğunun ürünlerini satın almış ve onları Venedik'e göndermiş sonra da Avrupa'ya satarak zenginleşmişti. İmparatorluk bu etkinliği korumak ve geliştirmek için kurulmuştu. Venedikli tüccarlar için malları neredeyse evleri de orasıydı.

Cumhuriyetin Doğu'da Müslümanlarla ilişkisi ticarete bağlıydı. İslam ile ilişkisi ise belirsizdi. Birden fazla Haçlı Seferi'ne katılmasına rağmen, Suriye ve Mısır'daki ticaret istasyonları ile arasındaki bağı koparmamıştı. Osmanlı ile savaşırken veya husumetin doruğundayken dahi onların idaresindeki topraklarda ticarî bağlantılarını

sürdürmüşlerdi. Batıda kendisini Hıristiyan âleminin savunucusu olarak sunarken, İslam'a bir tür tarafsız hizmet sektörü olarak görünmekteydi.

Venedik'in ticarî üstünlüğü hem bireysel hem de kamusal düzeyde uzun uğraşlarının sonucuydu. Venedikli tüccarların deneyimi ve uzmanlığı hükümet tarafından sağlanan koruma ve teşvikler Venedik ticaretini sürdürmeyi ve geliştirmeyi amaçlayan ayrıntılı yasalar ve gerektiğinde diplomatik ve askerî eylemlerle artırılmıştı. Doğu ile ticaret Venedik ticaret politikasında her zaman öncelikli konuların başında gelmişti. Venedik, ticaret hacmini genişletmek ve şehrin Akdeniz ticaret ağlarındaki konumunu güçlendirmek için uluslararası ticareti teşviki ve dış ticaretle uğraşan lagün kolonilerinin çıkarlarını korumayı artan bir ilgiyle desteklemişti.

Kutsal topraklar ve Mısır'daki konumunu sağlamlaştırarak etki alanını bu geleneksel güzergâhlarının çok ötesine taşıyan Venedik kurduğu ticaret ağıyla Kıbrıs'tan Suriye'ye, Şam ve Halep'ten Küçük Ermenistan'a kadar Kuzey Afrika'yı da kapsayan ticaret kolonilerini genişletmişti. Aynı zamanda, Venedik'in Adriyatik üzerindeki hâkimiyeti giderek güçlenmişti. Venedik ticareti ve taşımacılığı Venedik'i bir yanda Konstantinopolis ve Karadeniz'e, diğer yanda Haçlı Levant ve Mısır'a, bu bölgelerin her birini diğerlerine bağlamıştı.

Venedik ekonomi politikasının temel taşlarından biri dış pazarlarda faaliyet gösteren tüccarlarına hareket özerkliğini garanti etmekti. Bunun için ticaret yollarının serbest kalması ve bunu sağlamak amacıyla ticarî ortaklarla yoğun bir uluslararası anlaşmalar ve imtiyazlar ağının hazırlanması gerekmekteydi. Bu anlaşmaların temelinde, aslında ticaretin icrasını düzenlemeye lagün tüccarlarının seyahat ve değişim haklarını korumaya, insan ve mal dolaşımını kolaylaştırmaya yönelik bazı karşılıklı tavizler vardı. Venedikli tüccar, koruma, bilgi, kontrol ve yaptırım kapsamı

oluşturabilen böylece dinamik ve işlevsel koruma sağlayan, paktlara ve aynı zamanda gelenek ve konsolide uygulamalara dayanan karmaşık bir hukuk sistemi içinde hareket etmekteydi. Bu sayede tüccarlar güvenli şekilde en uzak ve tehlikeli bölgelerde bile faaliyet göstermişti. Her ne kadar Venedik her yerde ve aynı şekilde istikrarlı ve güvenilir siyasi ve ticarî ittifaklar kuramamış olsa da, bu şekilde bir garantiler ve kolaylıklar ağının oluşturulması, içkin otorite ve sahip olduğu önemli güç nedeniyle sistemi harekete geçirmek ve korumak için yeterliydi. Bu güvenli ağ, malların, insanların ve sermayenin dolaşımını Venedik lehine çevrilmesini sağlamıştı. Diğer yandan, söz konusu güvenlik ağı etkinliği yalnızca sözleşme yapan devletler ile sınırlı olan garantiler, ayrıcalıklar ve özel muafiyetlerin verilmesinden değil, aynı zamanda tüm piyasayı düzenlemeye yönelik eğiliminden de güç almıştı.

Venedik ekonomisinin büyüme ivmesi kazanmasında başarılı bir şekilde yürütülen para politikaları önem arz etmekteydi. Venedik uluslararası ticaretinin ve yönetim biçiminin özelliği ve kapsamı nedeniyle modern döneminkine benzeyen parasal sorunlar sıkça yaşanmaktaydı. Ticaretin uluslararası boyutu olması nedeniyle Venedik farklı para birimleri ve parasal sistemleri ile karşılaşmaktaydı. Ticaret ortaklarıyla parasal dengeleri kurmak için sabit madeni paralara ve para sistemlerine aşinalık gerekmekteydi. Venedik altın ve gümüş oranındaki büyük değişimler sırasında çift metal para sistemindeki standardı korumaya çalışmıştı. Bu çerçevede, 1356'ya kadar gümüş grosso ve 1797'ye kadar altın duka standart ağırlığını ve saflığı muhafaza etmişti. Venedikli tüccarlar yabancı işlemlerde altın standardını kabul etse de, Venedik 1285 yılına kadar gümüş standardını sürdürmüştü. 1285'te altın dukasının piyasaya sürülmesiyle Venedikliler hem altını hem de gümüşü dolaşımda tutmak için çift metal para sisteminde bir standart oluşturmaya çalışmıştı. Venedik darphanesinin gümüş grossoyu çıkarması önemli bir adımdı ve İtalya'daki ve Batı Avrupa'daki tüm

darphaneler kısa süre sonra kendi grossolarını çıkarmak amacıyla Venedik'i izlemişti. Akdeniz ticaretinde, özellikle Doğu Akdeniz'de Venedik grossosu hakim olmuştu. 1285'te Venedik ilk altın madeni parası dukayı basmıştı. Venedik dukası 14. yüzyılda Akdeniz ticaretine hükmetti.

Venedikli tüccarlar-politikacılar, istikrarlı bir madeni para basımıyla yapılan ticarette daha fazla kar elde ettikleri için Venedikliler sürekli olarak kendi para birimlerinin kalitesini korumaya yönelik adımlar atmışlardı. Bu çerçevede, darphane politikalarını düzenleyip fiyat istikrarını sağlamaya çalışmışlardı. Fiyat istikrarını sağlamak amacıyla fiyatları düzenlemek ve haksız rekabetin önlenmesi konusunda yasal düzenlemeler yapılmıştı. Özellikle temel gıda maddelerinin satışını yapan meslekleri düzenlemeye yönelik uygulamalar ticarette haksız rekabetin önlenmesinde oldukça etkili olmuştu.

Ticaret kârlı bir iş olmasının yanı sıra birtakım riskleri de mevcuttu. Tüccar bakımından ticaretin cazip hale gelmesi için kârın maksimum riskin ise minimum düzeyde olması önemliydi. Bu çerçevede, zararın paylaşılması ve risklerin azaltılması amacıyla Fraterna Compagnia, deniz kredisi ve Colleganza sözleşmeleri uygulamaya konulmuştu.

Özetle, Venedik'in, ekonomik başarısı tüccarlarının girişimci ruhu, ticareti yönetme kabiliyeti ve denizcilikteki becerilerinin bir sonucuydu.

Venedik şehrinde sosyal ve ekonomik hayatın merkezinde loncalar bulunmaktaydı. Loncalar devlet ile esnaf ve şehir halkı arasında bir köprü vazifesi işlevi görmüştü. Zanaatkârların sınıflandırılması ve kontrol altında tutulması üretimde belirli kurallara uymayı zorunlu hale getirerek ürünlerde kalitenin sağlanabilmesi için standartlaşmaya gidilmesini sağlamıştı. Hükümet ile loncalar arasında bir işbirliği vardı.

Bu kadar çok sayıda loncanın kurulması yalnızca Venedik zanaatkâr topluluğunu parçalamaya değil, aynı zamanda dükkân sahiplerinin oluşturduğu bir sınıf yaratmaya da hizmet etti.

Ticaret bazı meslek grubundaki insanlara ihtiyacı artırmıştı. Bu mesleklerin en başında konsoloslar gelmekteydi. Venedik'e tanınan imtiyaz anlaşmalarının çoğunda yetkileri arasında yargılama da bulunan konsolosun Venedikli vatandaşların haklarını gözetmek, Cumhuriyetten gelen talimatları uygulama görevleri bulunmaktaydı. Konsoloslara yardımcı olan meslek grubunun başında da tercümanlar vardı. Dil öğrenmenin çok kısa sürede gerçekleşmesinin mümkün olmadığı ve ticaret yapılan ülkenin dilini bilmenin tüccarlara avantaj sağlaması sebebiyle tercümanlık oldukça önemli bir meslekti. Tercüman kadar önemli bir diğer meslek grubu da simsarlardı. Alıcı ve satıcı arasında dolandırıcılık olmaması adına dil bilen, dürüst, güvenilir ve farklı malların ticaretinin nasıl yapıldığını bilenler arasından seçilen simsarlar yabancı ve yerli tacirler arasında aracılık etme görevini üstlenmişti.

Venedikliler tüketim kültürünün yaratıcıları olarak başarılı müzakereciler, tüccarlar ve denizcilerdi. İmparatorluğun topraklarının genişlemesine değil, zenginleşmesine daha çok çaba harcamışlardı. Spekülasyondan ve risk almaktan korkmamak, çeşitli ticarî faaliyetlerin devlet tarafından kontrol edilmesi, malzemeleri ve piyasaları bilmek ve sadece oyunu oynamakla kalmayıp onu icat etmek Venedik'in başarısının önemli unsurlarındandı.

Venedik bir şehirden daha fazlasıydı. Venedik'te her sınıftan insanın günlük olarak birbiriyle etkileşimde bulunabileceği bir sistem vardı. Küresel ticaret, denizcilikteki teknolojik gelişmeler sayesinde mesafelerin yakınlaşması, ekonomik refah seviyesi şehrin cazibesini artırmıştı. Buna paralel olarak şehir nüfusu büyüdü ve insan çeşitliliği bakımından zenginleşti. Bu sayede şehir insanında gelişen vizyon kent yaşamına ve kültürüne çok şey katmıştı.

Venediklilerin doğu deneyimi bir kaynaşma ve bütünleşme deneyimiydi. Venedik batıda yer almasına rağmen, doğu seyahatleri ve doğuyla ticareti aracılığıyla Doğu'nun estetik yörüngesine girmişti.

Ticaretin Venedik şehir yaşamına etkileri iki boyutludur. Venedikliler ticaret vesilesiyle etkileşim sağlanan doğuya ait değer atfedilen, güzel ve zarif formları doğrudan ödünç almış ve/veya kendilerine uygun şekilde formunu değiştirmişler ya da ticaret nedeniyle ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olarak yeni bir şeyler icat etmiş, yeni uygulamaları başlatmıştır.

Venedik sivil mimarîsinin önde gelen simgesi ve St. Mark Kilisesi ve Venedik'in en ünlü yapılarından biri olan Dükler Sarayı bu yapılara en az bir kez derinlemesine bakmayı öngören çok sayıda İslami öğe içermektedir. Ortaçağ Venedik'inde Doğu unsurlarının Batıya taşınma süreci büyük ölçüde ticaret ile ticarî faaliyetlere bağlıydı. Bu tür Doğu referansları Venedik'in büyük bir Doğu ticaret merkezi olarak imajını şekillendirmişti. Doğunun mimarî unsurları, onları Venedik'e döndüklerinde yeniden üretebilen sanatçıların varlığı sayesinde şehirde yeniden hayat bulmuştu. Diğer yandan, farklı bir kültürlerle etkileşim her zaman yabancı mimarî unsurların bu kadar kolay benimsenmesine yol açmamaktadır. Bir mimarî tarzın diğerine aktarımını kolaylaştırmak için iki kültür arasında benzerliklerin bulunması gerekmektedir. 9.-11 yüzyıllar arasında hem Venedik hem de İslam mimarîsi Bizans'tan etkilenmiştir. Bu durum İslami mimarî unsurlarının Venedik mimarîsine uygulanmasını kolaylaştırmıştır.

Doğuya özgü mimarî ve sanat Venedik resmini de etkilemiştir. Doğulu ülkelere seyahat eden sanatçılar orada gördükleri insanlardan, giysilerden ve mimarîden etkilenmişti ve bunları en ince ayrıntısına kadar çizmişlerdi. Birçoğu çizimlerini Avrupa'ya getirmişti. Bu tür eskizler bir ressam kuşağını etkilemiş ve Doğu görsel sanatlarının ve kostümlerinin Venedik'te popüler olmasına yol açmıştır.

Venedik'in İslami ticaret ortaklarıyla, özellikle Mısır ve Suriye Memlükleri, Osmanlılar ve İran Safevileri ile kurduğu dinamik ilişkinin sanatsal sonuçları uzun yıllar

hissedilmiştir. Yakın Doğu pazarlarından Venedik pazarlarına baharat, sabun, pamuk ve endüstriyel malzemeler taşıyan tüccar kadırgaları, yanlarında lüks halılar, kadifeler, ipekler, cam, porselen, yaldızlı ciltler, resimli el yazmaları ve kakma metal işler ve diğer taşınabilir İslam sanatı eserlerini de getirerek Venedik'teki sanat zevki ve üretimi üzerinde silinmez bir iz bırakmıştı. Ortaçağdan Barok dönemlere kadar, Venedikliler İslam sanatını öğrenmişler ve onun tekniklerini uyarlayıp taklit etmişlerdi.

Mimarî, sanat ve resim gibi alanlarda daha çok ödünç almayı tercih etmiş olan Venedik birçok alanda yeni uygulamaların ve yeni keşiflerin öncüsü olmuştu. Tarihte kayıtlı ilk patent ve fikri mülkiyet hakları yönetmeliğini çıkaran, vebanın ticaret gemilerinden yayıldığını anladıkları an harekete geçip karantina uygulamasını başlatan, Avrupa'da ilk kez kendi topraklarını araştıran ve haritasını çizen, kristal camı keşfeden, doğudan getirtilen baharatı çeşitli oranlarda karıştırıp ambalajlı şekilde satarak ürün çeşitliliğini artıran ve satış stratejileri geliştiren Venedik'tir. Bu örnekler ışığında Venediklilerin pazarlama teknikleri açısından yenilikçi, duruma adapte olma konusunda yeterince hızlı ve ticaretin getirmiş olduğu zorlukları aşma konusunda maharetli olduklarını kanıtlamaktadır.

Venedik matbaacılık ve yayıncılık patlamasının altın çağında Avrupa'nın en büyük yayıncılık endüstrilerinden birine sahipti. Bu da toplumun her kesiminin okuma malzemesine erişimini kolaylaştırmış, bilginin hızla çoğaltılmasını sağlamış, kitlesel iletişim kültürünü geliştirmiş ve modern dünyanın fikirsel temellerini atmıştır.

Venedik'in Doğuya yolculuğu ilk başta tüccarın ülkesindeki insanlara hitap edebilecek yeni mal kaynakları aramak için yapılmaktayken zamanla yeni yerler, mallar, insanlar, hayvan ve bitki çeşitleri keşfetmeye yönelik gerçekleştirilmişti. Bu seyahatler sayesinde Venedik, Doğu'yu Venediklilere ve Batı dünyasına açmıştı. Denizleri aşan karmaşık yolculuk ağları Venedik ekonomisini büyümeye itmiş ve bu durum aşırı zenginlikler yaratarak ülkeyi finansal açıdan güçlendirmişti. Diğer yandan, çeşitli malların ithal edilmesi modern ekonominin kalbi küreselleşmeyi ve kitlesel

tüketiciliği doğurdu. Venedik, tüketim kültürü değerlerinin yayılmasında merkezi bir rol oynadı.

Doğuya sürekli yolculuklar, Venedik'i Doğu değerlerine ve kültürüne açık hale getiren verimli iletişim kanalları yaratmış, Doğu kültürü ise Venedik'e çok somut bir miras bırakmıştır.

ÖZET

Venedik tarihi başlangıcından itibaren deniz ve Doğu ile bağlantılıdır. Venedik Cumhuriyeti bir şehir devletinin uluslararası pazarlarda doğrudan rakipleri olan zamanın en büyük güçleri ile yüzleşmeyi başaran yegâne örnektir. Bu, Venedik'in özellikle Doğu Akdeniz'de ana ticaret yollarına hâkim olmasını sağlayan jeopolitik konumu ve ekonomik zekasının mükemmel birleşiminin sonucuydu.

Cumhuriyetin ekonomik gücünün temel unsuru, belki de tarihte ilk kez devletin çıkarlarının bireylerin çıkarlarıyla mükemmel bir şekilde örtüştüğü bir sisteminin yaratılmasından ibaretti. Venedik'in genişlemesi tüccarların bireysel politikasına bağlı değildi, ancak inisiyatif özgürlüğüne izin veren, aynı zamanda hileli girişimler veya riskli işlerden kaçınmak için çok net kurallar koyan bir Cumhuriyet tasarımının parçasıydı. Venedik, uluslararası ticareti ve denizcilik ekonomisini desteklemek için ticarî satış noktalarının açılması ve ticaret kolonilerinin kurulmasının eşlik ettiği, yabancı topraklarda bir tür lojistik omurga olan bir dayanak noktası ve ileri karakollar ağı oluşturdu.

Tüm siyasi ve ticarî tarihini, ticaret yollarının canlılığını ve güvenliğini garanti altına alma ihtiyacı nedeniyle pragmatizme dayandıran Venedik aynı zamanda Doğu ile gerçekleşen diyalogun tartışmasız kahramanıydı. Doğu'ya ulaşan Venedikli seyyahlar, tüccarlar ve elçiler ticarî ya da diplomatik amaçlar doğrultusunda hareket etseler de, Venedik-Doğu ilişkisi yalnızca ticaret veya siyasi hedeflerle sınırlı olmayan sanatsal imgelerde, şehir kültüründe, mimarî yapılarda, bilim alanında bir karşılaşma ile sonuçlandı. Venedik sembolik ve stratejik olarak kendi jeopolitik alanını inşa ettiği sistem sayesinde insan ve mal trafiğinin, bilgi ve birikimin yüzyıllar boyunca karşılıklı etkileşimine katkıda bulunan iki dünyayı birbirine yaklaştırdı. Entelektüel hayranlık ile

ticarî bağımlılık arasında asılı duran bu uzun ve kazançlı karşılıklılık, tarihin iki medeniyeti karşı karşıya getirdiği dönemlerde bile devam etti. Bu tez çalışmasında, Venedik'in doğu ile ticareti bağlamında ticaretin Venedik şehir yaşamına etkileri incelenmiştir.

ABSTRACT

Venice has been connected with the sea and the East from the beginning of its history. The Republic of Venice is the only example of a city-state that succeeded in confronting the great powers of the time, which were its direct rivals in international markets. It was the result of the perfect combination of Venice's geopolitical position and economic acumen that allowed it to dominate major trade routes, particularly in Eastern Mediterranean.

The essential element of the Republic's economic power consisted in the creation of a system in which, perhaps for the first time in history, the interests of the state coincided perfectly with the interests of individuals. The expansion of Venice did not depend on the individual policy of the merchants, but was part of a Republic design that allowed the freedom of initiative, but also set very clear rules to avoid fraudulent undertakings or risky business. Venice established a network of fulcrums and outposts as a sort of logistical backbone in foreign lands, accompanied by the opening of commercial outlets and the establishment of trade colonies to support international trade and the maritime economy.

Basing its entire political and commercial history on pragmatism for its need to guarantee the vitality and security of trade routes, Venice was also the undisputed hero of the dialogue with the East. Although Venetian travelers, merchants and ambassadors who reached the East acted for commercial or diplomatic purposes, the Venetian-East relationship resulted in an encounter in artistic images, urban culture, architectural structures, and science, which was not limited to commercial or political goals. Venice brought the two worlds closer together, which contributed to the mutual interaction of the human and goods traffic, knowledge and accumulation for centuries, thanks to the

system in which it built its own geopolitical space, symbolically and strategically. This lucrative reciprocity between intellectual fascination and commercial dependence persisted even in times when history pitted the two civilizations against each other. In this dissertation, the effects of trade on Venetian urban life in the context of Venice's trade with the East were examined.

KAYNAKÇA

A. Birinci El Kaynaklar

Basılı Kaynaklar

Anonimo Veneziano, **Libro per cuoco del secolo XIV,** Ed. Ludovico Frati, Livorno, 1899.

Barbaro, Josaphat, **Viaggi fatti da Vinetia, alla Tana, in Persia, in India et in Costantinopoli: con la descrittione particolare di città, luoghi, siti, costumi, et della Porta del gran Turco : & di tutte le intrate, spese, & modo di gouerno suo, & della ultima impresa contra Portoghesi,** Ed.Antonio Manuzio, Aldus, Venedik, 1545.

Berchet, Guglielmo, **La Repubblica di Venezia e la Persia,** Tipografia G.B. Paravia, Torino, 1865.

Cassiodorus, Magnus Aurelius, **The Letters of Cassiodorus, Being a Condensed Translation of the Variae Epistolae of Magnus Aurelius Cassiodorus Senator,** Çev. Thomas Hodgkin, Henry Frowde, Londra, 1886.

Comnena, Anna, **The Alexiad**, Çev. E.R.A Sewter, Penguin, Londra, 2003,

Contarini, Ambrogio, Barbaro, Josaphat, **Travels to Tana and Persia**, Çev. William Thomas, Clerk of the Council to Edward VI ve S. A. Roy, Burt Franklin, New York, 1873.

Di Pasi, Bartolomeo, **Tariffa De i Pesi, e Misure Corrispondenti dal Leuante al Ponente, e da una Terra, e Luogo all'altro, Quasi per Tutte le Parti dil Mondo**, Haz. Paolo Gherardo, Venedik, 1557.

Fabri, Felix, **Fratris Felicis Fabri Evagatorium in Terrae Sanctae, Arabiae et Egypti Peregrinationem**, Ed. Konrad Dieterich Hassler, C. 3, Sumtibus Societatis Litterariae Stuttgardiensis, Stuttgart, 1849.

Kritovulos, (2013), **Kritovulos Tarihi (1451-1467),** Çev. Ari Çokana, Heyamola, İstanbul, 2013.

Malîpiero, Domenico, **Annali Veneti Dall'anno 1457 al 1500 Del Senatore Domenico Malîpiero ; Ordinati e Abbreviati Dal Senatore Francesco Longo, Archivio Storico Italiano,** Gio. Pietro Vieusseux, Floransa, 1843.

Mas-Latrie, Louis de, **Privilèges Commerci aux Accordés à la République de Venise Par Les Princes de Crimée Et Les Empereurs Mongols Du Kiptchak**, C. 29, Bibliothèque de l'Écoledeschartes, Paris, 1868.

Mas Latrie, Louis de, **Traités de Paix Et De Commerce Et Documents Divers Concernant Les Relations Des Chrétiens Avec Les Arabes de l'Afrique Septentrionale Au Moyen Age,** Chez J. Baur et Détaille, Paris, 1872.

Mosto, Andrea da, **L'Archivio di Stato di Venezia: Indice Generale, Storico, Descrittivo,** Ed Analitico, C.1, Biblioteca d'arte, Roma, 1937.

Polo, Marco, **Il Milione di Marco Polo**, Ed. Giovanni Battista Baldelli Boni, C.1, Pagani, Floransa, 1827.

Predelli, Riccardo, **Diplomatarium Veneto-Levantinum, Sive Acta Et Diplomata Res Venetas Graecas Atque Levantis Illustrantia, 1351-1454**, C.2, Cambridge University Press, New York, 2012.

Sanuto, Marino, **I Diarii Di Marino Sanuto**, Ed. Stefani Federico, Fulin Rinaldo vd…, C.9, Fratelli Visentini, Venedik, 1903.

Scappi, Bartolomeo, **Opera di M. Bartolomeo Scappi, Cuoco Secreto di Papa Pio V**, Venedik, 1570.

Sopracasa, Alessio, **I Trattati Con il Regno Armeno di Cilicia 1201-1333**, Viella, Roma, 2001.

Strabon, **Geographika: Anadolu Antik Coğrafyası (Kitap XII, XIII, XIV),** Çev. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000.

Şami, Nizamüddin, **Zafername**, Çev. Necati Lugal, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara,1987.

Tafel, Gottlieb Lucas Friedrich, Thomas, Georg Martin, **Urkunden Zur Alteren Handels-Und Staatsgeschichte Der Republik Venedig, Mit Besonderer Beziehungauf Byzanzunddie Levante: Vomneuntenbis Zum Ausgangdesfünfzehnten Jahrhunderts, (814-1205),** C.1, Aus Der Kaiserlich-Königlichen Hof-Und Staatsdruckerei, Viyana, 1856.

Tafel, Gottlieb Lucas Friedrich, Thomas, Georg Martin, **Urkunden Zur älteren Handels-Und Staatsgeschichte der Republik Venedig, mit Besonderer Beziehung Auf Byzanz Und Die Levante: Vom Neunten Bis Zum Ausgang Des Fünfzehnten Jahrhunderts (1205-1255)**, C.2, **Aus Der Kaiserlich-Königlichen Hof-Und Staatsdruckerei,** Viyana, 1856.

Tafel, Gottlieb Lucas Friedrich, Thomas, Georg Martin, **Urkunden Zur älteren Handels-und Staatsgeschichte der Republik Venedig, Mit Besonderer Beziehungauf Byzanzunddie Levante: Vomneuntenbis Zum Ausgangdesfünfzehnten Jahrhunderts**, **(1256-1299)**, C.3, Viyana, 1857.

Tafur, Pero, **Travels and Adventures 1435-1439**, Çev. ve Ed. Malcolm Letts, George Routledge & Sons, Londra, 1926.

Thiriet, Freddy, **Regestes Des Deliberations Du Senat De Venise Concernant La Romanie**, C.1, Mouton, Paris-La Haye, 1958.

Thiriet, Freddy, **Regestes Des Deliberations Du Senat De Venise Concernant La Romanie**, C. 2, Mouton, Paris-La Haye, 1959.

Thiriet, Freddy, **La Romanie Venitienne Au Moyen Age, Le développement Et l ' Exploitation Du Domaine Colonial Vénitien (XIIe - XVe siècles)**, Editions E. De Boccard, Paris, 1959.

Thomas, Georg Martin, Predelli, Ricardo, **Diplomatarium Veneto-Levantinum, Sive Acta Et Diplomata Res Venetas Graecas Atque Levantis Illustrantia, 1351-1454**, C.2, Venedik, Deputazione Veneta di Storia Patria, 1899.

Thomas, Georg Martin, **Diplomatarium Veneto-Levantinum: Sive Acta et Diplomata Res Venetas Graecas Atque Levantis Illustrantia: 1300-1350**, C.1, Cambridge University Press, New York, 2012.

Tihrani, Ebu Bekr-i, **Kitab-ı Diyarbekriyye**, Çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2014.

Villehardouin, Geoffroi De, **Henri de Valenciennes: Konstantinopolis'te Haçlılar**, Çev. Ali Berktay, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2001.

Zeno, Niccolo, **De I Commentarii Del Viaggio in Persia Di M. Caterino Zeno Il K. Et Delle Guerre Fatte Nell'Imperio Persiano, Dal Tempo di Ussuncassano In Quà, Libri Due,** Francesco Marcolini, Venedik, 1558.

I libri commemoriali della Repubblica di Venezia Regesti, Ed. Ricardo Predelli, C.3, A Spese Della Societa, Venedik, 1883, s.244.

I libri commemoriali della Repubblica di Venezia Regesti, Ed. Ricardo Predelli, C.5, A Spese Della Societa, Venedik, 1901, s.241.

Elektronik Kaynaklar

Archivio di Stato di Venezia, Senato, Deliberazioni Misti, Registri 52, fol 198, https: //asve.arianna4.cloud/patrimonio/264605ba-b0ab-4625-93b2-e5899a6c6b9f/51-deliberazioni-misti-registro-05-mar-1415-26-feb-1417, Erişim tarihi: 05.10.2020

Archivio di Stato di Venezia, Senato, Deliberazioni Misti, Registri 59, fol 6, https: //asve.arianna4.cloud/patrimonio/eed39c99-a20d-4c31-90ad-8183a4d02308/59-deliberazioni-misti-registro-01-set-1433-26-feb-1437, Erişim Tarihi: 17.10.2020

Archivio di Stato di Venezia, Senato, Deliberazioni Misti, Registri 34, fol 26, https: //asve.arianna4.cloud/patrimonio/d35339ce-1335-40d1-a8e8-415b7751fdcd/34-deliberazioni-misti-registro-23-mar-1372-22-feb-1375,Erişim Tarihi: 12.12.2020

Archivio di Stato di Venezia, Senato, Deliberazioni Mar,Registri 9, fol 178, https: //asve.arianna4.cloud/patrimonio/314f0316-11d2-4697-862e-833d611e46ba/9-deliberazioni-mar-07-mar-1469-15-feb-1474, Erişim Tarihi: 12.12.2020

Archivio di Stato di Venezia, Senato, Deliberazioni Misti, Registri 37, fol 82, https: //asve.arianna4.cloud/patrimonio/dd1111cb-2bac-4afc-b00b-b0894f326d8c/37-deliberazioni-misti-registro-16-set-1381-27-gen-1383 Erişim Tarihi: 03.02.2021

Archivio di Stato di Venezia, Senato, Deliberazioni Misti, Registri 42, fol 20, https: //asve.arianna4.cloud/patrimonio/3b8031af-29af-4cb6-968c-4637e5b26ff1/42-deliberazioni-misti-registro-26-mag-1391-04-mag-1394, Erişim Tarihi: 19.02.2021

Archivio di Stato di Venezia, Senato, Deliberazioni Misti, Registri 38, fol 29, https: //asve.arianna4.cloud/patrimonio/636190b8-456f-4b8f-bfa9-708be8f1a1da/38-deliberazioni-misti-registro-20-gen-1383-30-ago-1384, Erişim Tarihi: 24.02.2021

Archivio di Stato di Venezia, Senato, Deliberazioni Misti, Registri 27, fol 102, https: //asve.arianna4.cloud/patrimonio/4f992c6a-7e2a-4fa2-a572-02eb0fdc91c0/27-deliberazioni-misti-registro-03-apr-1354-26-apr-1357, Erişim Tarihi: 25.04.2021

Archivio di Stato di Venezia, Senato, Deliberazioni Misti, Registri 23, fol 5, https: //asve.arianna4.cloud/patrimonio/116f7d0d-f367-4b4b-8e5f-9c6b61bc5c2f/23-deliberazioni-misti-registro-02-mag-1344-28-gen-1347, Erişim Tarihi: 09.03.2021

Archivio di Stato di Venezia, Senato, Deliberazioni Misti, Registri 29 fol 9, https: //asve.arianna4.cloud/patrimonio/6cc8e872-5f07-4fde-b4df-095df501d8a4/29-deliberazioni-misti-registro-30-apr-1359-28-apr-1361, Erişim Tarihi: 07.01.2021

Archivio di Stato di Venezia, Senato, Deliberazioni Misti, Registri 43, fol 10,

https: //asve.arianna4.cloud/patrimonio/399e5ea2-89f7-40ec-ad46-fec38a234ecd/43-deliberazioi-misti-registro-02-mag-1394-24-mag-1397, Erişim Tarihi: 19.04.2021

Archivio di Stato di Venezia, Senato, Deliberazioni Misti, Registri 33, fol 73, https: //asve.arianna4.cloud/patrimonio/d6a02aa4-f0a9-412e-9492-bcce7474d61b/33-deliberazioni-misti-registro-06-dic-1368-16-mar-1371 Erişim Tarihi: 25.11.2020

B. Araştırma Eserler

Abulafia, David, **The Great Sea,** Oxford University, New York, 2011.

Abulafia, David, **Büyük Deniz, Akdeniz'de İnsanlık Tarihi**, Çev. Gül Çağalı Güven, Alfa Yayınları, İstanbul, 2012.

Ackroyd, Peter, **Venice: Pure City**, Chatto and Windus, Londra, 2009.

Ağır, Aygül, "From Constantinople to Istanbul: The Residences of the Venetian Bailo (Thirteenth to Sixteenth Centuries)", **European Journal of Archaeology**,C.18, S.1, 2015, s.128-146.

Aka,İsmail, **Timur ve Devleti**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2000.

Akkuş Yiğit, Fatma,, "İskenderiye'de Venedik Ticareti, Konsolosları ve Fondaco'su", **Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi**, S. 2, 2015, s.19-36.

Aköz Alaaddin ve Yörük, Doğan, "XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı'ndaki Taşra Görevlileri", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 14, 2004, s.107-132.

Amar, Zohar., "Written Sources Regarding The Jazırat Fara'un (Coral Island) Textiles", **Atiqot**, S.36, 1998, s.114-119.

Ammerman, Albert J., De Min Maurizia, Housley Rupert., McClennen ve Charles E., "More On The Origins of Venice", **Antiquity**, C.69, S. 264, 1995, s.501 – 510.

Ammerman, Albert. J., "Venice Before the Grand Canal", **Memoirs of the American Academy in Rome**, C. 48, 2003, s. 141-158.

Andrea, Alfred J., **Contemporary Sources for the Fourth Crusade**, Brill, Leiden ve Boston, 2008.

Angold, Michael, **A Byzantine Government in Exile**, Oxford University Press, Londra, 1975.

Antinucci, Francesco, **Spezie: Una Storia di Scoperte Avidita E Lusso**, Bari, Laterza, 2014.

Arbel, Benjamin, "Venetian Trade in Fifteenth-Century Acre: The Letters of Francesco Bevilaqua (1471-72)." **Asian and African Studies**, C.22, 1988, s.227–288.

Arbel, Benjamin, "The Reign of Caterina Corner (1473–1489) as a Family Affair", **Studi Veneziani**, C. 26, 1993, s.67–85.

Arbel, Benjamin, (2004), "The Last Decades of Venice's Trade with the Mamluks: Importations Into Egypt and Syria", **Mamluk Studies Review**, C.8 S.2, 1993, s.37-85.

Arbel, Benjamin, "Venice's Maritime Empire in the Early Modern Period", **A Companion To Venetian History 1400-1797**, Ed. Eric R. Dursteler, Brill, Leiden, 2013, s.125-253.

Arcangeli, Catarina Schmidt, "Orientalist Paiting in Venice, 15th to 17th Centuries", **Venice and the Islamic World, 828-1797**, Ed. Stefano Carboni, Yale University Press, New Haven ve New York, 2007, s.120-140.

Arıkan, Zeki, **Şap Ticaretinden Tuz Ticaretine Foça ve Mirası**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Akdeniz Akademisi, İzmir, 2016.

Ashtor, Eliyahu, "The Volume of Levantine Trade in the Later Middle Ages (1370-1498)", **The Journal of European Economic History**, Banco di Roma, Roma C.4, S.3, 1975, s.573-612.

Ashtor, Eliyahu, “Profits from Trade with the Levant in the Fifteenth Century”, **Bulletin of the School of Oriental and African Studies**, University of London, C.38, S. 2, 1975, s. 250-275.

Ashtor, Eliyahu, **A Social and Economic History of the Near East in the Middle Ages**, University of California Press, Berkeley, 1976.

Ashtor, Eliyahu, **Levant Trade in the Middle Ages**, Princeton University Press, New Jersey 1983.

Atasoy, Nurhan., Denny, Walter, Mackie, Louise, ve Tezcan, Hülya, **İpek: Osmanlı Dokuma Sanatı**, Ed . Julian Raby ve Allison Effner, TEB, İstanbul, 2001.

Attman, Artur, “The Flow of Precious Metals Along the Trade Routes Between Europe and Asia up to 1800”, **Asian Trade Routes,** Ed. Karl Reinhold Haellquist, Scandinavian Institute of Asian Studies, Routledge, Londra ve New York, 1991,s.7-21.

Aybay, Rona, **Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk**, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009.

Babinger, Franz, **Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı**, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Bachour, Natalia, “Healing with Mercury: The Uses of Mercury in Arabic Medical Literature”, **Asiatische Studien- Etudes Asiatiques**, C.69, S.4, 2015, s.831-866.

Bakır, Abdulhalik, Berberoğlu, Muhammet, “Beylikler Dönemi Öncesinde Karadeniz’de Uluslararası Ticaret”. **Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi**, 2018, s.153-177.

Balchin, Paul N., **The Development of Cities in Northern and Central Italy: During the Renaissance**, Routledge, Londra, 2022.

Bariola, Plinio, **Storia Della Ragioneria Italiana Premiata Al Concorso Della Società Storica Lombarda**, Tipografi a Ambrosiana di Cavalli Salmini & Co., Milano,1897.

Barker, Hannah, **That Most Precious Merchandise: The Mediterranean Trade in Black Sea Slaves, 1260-1500**, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2019.

Barr, Sheldon, **Venetian Glass: Confections in Glass (1855-1914)**, Harry N. Abrams, New York, 1998.

Baskıcı, Murat, **Bizans Döneminde Anadolu – İktisadi ve Sosyal Yapı (900-1261),** Phoenix Yayınları, Ankara, 2009.

Batou Jean, Szlajfer, Henryk, **Western Europe, Eastern Europe and World Development, 13th–18th Centuries**, Ed. Jean Batou ve Henryk Szlajfer, Brill, Leiden, 2010.

Batur Katarinave Rossi Irena Radić, "Archaeological Evidence of Venetian Trade in Colouring Materials: The Case of the Gnalić Shipwreck",**Trading Paintings and Painters' Materials 1550–1800**, Ed. Anne Haack Christensen, Angela Jager, Archetype Publications, Londra, 2019, s.111-120

Bautier, Robert-Henri, "Les Relations Economiques Des Occidentaux Avec Les Pays d'Orient, Au Moyen Âge", **Commerce Méditerranéen Et Banquiers Italiens Au Moyen Age,** Variorum Collected Studies, Aldershot, S. 4, 1992, s. 263-331.

Berrie, Barbara H., Matthew, Louisa C, "Venetian "Colore": Artists At The Intersection of Technology And History", **Bellini, Giorgione, Titian and the Renaissance of Venetian Painting,** Ed. David Alan Brown, Sylvia Ferino Pagden, Yale University Press, New Haven, 2006, s.301-309.

Bisaha, Nancy, "Ottoman Empire", **Trade, Travel, and Exploration in The Middle Ages**, Ed. John Block Friedman ve Kristen Mossler Figg, Routledge, New York, 2000, s. 464-466.

Blanchard, Ian, **Mining, Metallurgy and Minting in the Middle Ages, Continuing Afro-European Supremacy, 1250-1450**, C.3, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2005.

Blanton, Richard E ve Farghier, Lane F., "Neighborhoods and the Civic Constitutions of Premodern Cities as Seen from the Perspective of Collective Action", **The Neighborhood as a Social and Spatial Unit in Mesoamerican Cities**, Ed. M.

Charlotte Arnauld, Linda R. Manzanilla, Michael E. Smith, Arizona University Press, Tucson, 2012, s.27-52

Boerio, Giuseppe, **Dizionario del Dialetto Veneto**, Coi Tipi di Andrea Santini e Figlio, Venedik, 1867.

Bostan, İdris, **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**, Kitay Yayınevi, İstanbul, 2008.

Bouwsma, William J, **Venice and the Defense of Republican Liberty: Renaissance Values in the Age of the Counter Reformation**, University of California Press, Berkeley, 1968.

Bracciolini, Poggio (1997), "Poggio Bracciolini, In Praise of the Venetian Republic," **Cambridge Translations of Renaissance Philosophical Texts**, Ed. Jill Kraye, Çev. Martin Davies, C.2, Cambridge University Press, Cambridge ve New York 1997,s.135-148.

Branch, Jordan, **The Cartographic State: Maps, Territory and the Origins of Sovereignty**, Cambridge University Press, Cambridge, 2014.

Brand, Charles. M., **Byzantium Confronts The West**, Harvard University Press, Cambridge, 1968.

Breazeale, Kennon, "Editorial Introduction to Nicolò de' Conti's Account", **SOAS Bulletin of Burma Research**, C.2, S.2, 2004, s.100-109.

Brown, Horatio F., **Venice an Historical Sketch Of The Republic,** Percivaland Co., Londra, 1893.

Brown, Horatio F., "The Venetians and the Venetian Quarter in Constantinople to the Close of the Twelfth Century," **The Journal of Hellenic Studies**, C. 40, 1920, s. 68-88.

Brown, Patricia Fortini, "Behind The Walls; The Material Culture of Venetian Elites", **Venice Reconsidered: The History and Civilization of an Italain City-State,1297–1797**, Ed. J. Martin, D. Romano, The Johns Hopkins University, Baltimore, 2000, s. 295–328.

Brown, Patricia Fortini,,"The Self-Definition of the Venetian Republic",**City – States in Classical Antiquity and Medieval Italy**, Ed. Anthony Molho, Kurt Raaflaub, ve Julia Emlen, University of Michigan Press, Ann Arbor, 1991, s.511-548.

Brown, Patricia Fortini, **Private Lives in Renaissance Venice**, Yale University Press, New Haven, 2004.

Brubaker Leslie, Haldon, John, **Byzantium In The Iconoclast Era, C. 680-850: A History,** Cambridge University Press, New York, 2011.

Bryer, Rob, A., "Double-entry Bookkeeping And The Birth of Capitalism; Accounting For the Commercial Revolution in Medieval Northern Italy", **Critical Perspectives in Accounting**, C.4, S.2, 1993, s. 113–140.

Burman, Thomas E., Brian A. Catlos, B. A. Ve Meyerson, Mark D., (2021), **The Sea In The Middle: The Mediterranean World 650-1650**, University of California Press, California, 2021.

Byars, Jana, "From Illegitimate Son to Legal Citizen: Noble Bastards in Early Modern Venice", **The Sixteenth Century Journal**, C. 42, S. 3, 2011, s. 643-663.

Buza, Janos, "Crafts in divided Ottoman-era Hungary", **The History of Handicraft in Hungary**, Hungarian Chamber of Commerce and Industry, Budapeşte, 2012, s. 85-102.

Cahen, Claude, "L'alun Avant Phocée. Un Chapitre D'histoire Economique Islamo-Chrétienne Au Temps des Croisades", **Revue D'histoire Economique Et Sociale***,* S.41, 1963, s. 433-447.

Cahun, Leon, **Asya Tarihine Giriş, Kökenlerden 1405'e Türkler ve Moğollar**, Çev.Sabit İnan Kaya, Seç Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Campbell, Tony, "Portolan Charts From The Late Thirteenth Century to 1500", **The History of Cartography,** Ed. J. B. Harley and David Woodward, C.1, The University of Chicago, Şikago, 1987, s.371-463.

Caracausi, Andrea, "The Wool Trade,Venice and The Mediterranean Cities at The End Of The Sixteenth Century", **Commercial Networks and European Cities, 1400-1800**, Ed. Andrea Caracausi ve Christof Jeggle, Pickering Chatto, Londra, 2014, s.201-293.

Carboni, Stefano, "Moments of Vision: Venice and the Islamic World", **Venice and the Islamic World: 828-1797**, Yale University Press, Londra, 2007, s.12-35.

Carlton, Genevieve, "Making an Impression: The Display of Maps in Sixteenth-Century Venetian Homes", **Imago Mundi**, C.64, S.1, 2012, s. 28-40.

Carr, Mike, **Merchant Crusaders in the Aegean (1291-1352),** The Boydell Press, Suffolk, 2015.

Cattaneo, Angelo, **Fra Mauro's Mappa Mundi and Fifteenth- Century Venice**, Turnhout, Brespol, 2011.

Cessi, Roberto, "Il Pactum Lotharii" del 840, **Atti: Classe di Scienze Morali e Lettere Ed Arti**, Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti, C.99, 1939-40, s.11-49.

Chambers, David, **The Imperial Age of Venice (1380-1580),** Harcourt Brace Jovanovich, Londra, 1970.

Chojnacki, Stanley, "Social identity in Renaissance Venice: The second Serrata", **Renaissance Studies**,, C. 8, S. 4, 1994, s. 341-358.

Chown, John F., **A History of Money From AD 800, Routledge**, Londra, 1994, s.16-18.

Christ, George, **Trading Conflicts: Venetian Merchants and Mamluk Officials in Late Medieval Alexandria,** Ed. Paul Magdalino, David Abulafia, Benjamin Arbel, ve diğerleri, Brill, Leiden ve Boston, 2012.

Christ, George, "Weights Measures, Monies: Venetian Trade In Mamluk Alexandria Within An Imperial Framework", **Merchants, Measures and Money Understanding Technolog ies of Early Trade in a Comparative Perspective Proceeding s of Two Workshops Funded by the European Research Council**, Ed. Lorenz Rahmstorf, Gojko Barjamovic ve Nicola Ialongo, European Research Council, Göttingen, 2021.

Ciociltan, Virgil, **The Mongols and the BlackSea Trade in the Thirteenth and Fourteenth Centuries**, Çev. Samuel Willcocks, Brill, Leiden-Boston, 2012.

Cipolla, Carlo M., **Money, Prices, and Civilization in the Mediterranean World: Fifth to Seventeenth Century,** Gordian Press, New York, 1967.

Clari, Robert de, **The Conquest of Constantinople**, Norton Company, New York, 1969.

Coco, Carlo, **Venezia In Cucina**, Editori Laterza, Roma, 2007.

Coggins, Jay S., Perali, C.Federico, "64% Majority rule in Ducal Venice: Voting fort he Doge", **Public Choice**, C.97, S.4, 1998, s.709-723.

Constable, Olivia Remie, **Housing the Stranger in the Mediterranean World: Lodging, Tradeand Travel in Late Antiquity and Middle Ages,** Cambridge University Press, Cambridge, 2003.

Contarini, Ambrogio ve Barbaro, Josaphat, **Travels to Tana and Persia**, Çev. William Thomas, Clerk of the Council to Edward VI ve S. A. Roy, Burt Franklin, New York, 1873.

Contarini, Gasparo ve Sabetti, Filippo, **The Republic of Venice: De Magistratibus Et Republica Venetorum,** Çev. Giuseppe Pezzini, Amanda Murphy, University of Toronto Press, Toronto, 2020.

Corsato, Carlo ve Howard, Deborah, "Santa Maria Gloriosa Dei Frari: Architecture and Community", **Santa Maria Gloriosa Dei Frari**, Ed. Carlo Corsato, Deborah Howard, Padova, Centro Studi Antoniani, 2015, s. X-XVIII

Cosgrove, Denis, "Mapping New Worlds: Culture and Cartography in Sixteenth-Century Venice", **Imago Mundi**, C. 44, 1992, s. 65-89.

Coureas, Nicholas, "Economy"**, Cyprus: Society and Culture 1191-1374**, Ed. Angel Nicolaou-Konnari, Chris Schabel, Brill, Leiden, 2005, s.103-156.

Cowan, Alexander, **Marriage, Manners and Mobility in Early Modern Venice**, Ashgate Publications, Burlington, 2007.

Craddock, Paul, **Scientific Investigation of Copies, Fakes and Forgeries**, Butterworth-Heinemann, Oxford, 2009.

Crawshaw, Jane L.Stevens, **Plague Hospitals: Public Health Fort The City in Early Modern Venice**, Ashgate, Burlington, 2012.

Crowley, Roger, **City of Fortune: How Venice Ruled the Seas**, Random House, New York, 2011.

Crowley, Roger, **City of Fortune: How Venice Won and Lost a Naval Empire**, Faber and Faber, Londra, 2012.

Crouzet-Pavan, Elisabeth, **Venice Triumphant: The Horizons of a Myth**, Çev. Lydia G. Cochrane, John Hopkins University Press, Baltimore, 2002.

Crouzet-Pavan, Elisabeth, "Venice And Its Surroundings," **A Companion To Venetian History 1400-1797**, Ed. Eric R. Dursteler, Brill, Leiden, 2013, s.26-46.

Currie, Elizabeth, "Fashion Networks: Consumer Demand and the Clothing Trade in Florence from the Mid-Sixteenth to Early Seventeenth Centuries," **JMEMS** C.39, S.3, 2009, s.483-509.

Çavuşdere, Serdar, "Ege'de Türk-İtalyan Hububat Ticareti (13.-14. yüzyıllar)", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.28 S.46, 2009, s.275-304.

Çoraklı, Başak, "İznik Seramikleri ve İtalyan Mayolikaları Arasındaki Etkileşimlerin Yansımaları", **Akdeniz Sanat Dergisi**, C. 13, S. 24, 2019, s.29-46.

Dagron, Gilbert, "The Urban Economy, Seventh-Twelfth Centuries," **The Economic History of Byzantium**, Ed. Angeliki Laiou, Vaşington, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 2002, s.393-461.

D'Albizzotto Guidi, Jacopo ve Marta Ceci, **El Sommo Della Condizione Di Vinegia**, Zauli Arti Grafiche, Roma, 1995.

Dale, Thomas E.A., "Inventing a Sacred Past: Pictorial Narratives of St. Mark the Evangelist in Aquileia and Venice, ca. 1000-1300," **Dumbarton Oaks Papers**, C. 48, 1994, s.53-104.

Daly, Charles P., "On the Early History of Cartography or What We Know of Maps and Mapmaking Before the Time of Mercator", **Journal of the American Geographical Society of New York**, C.11, 1879, s. 1-40.

Davis, James Cushman, **The Decline of the Venetian Nobility as a Ruling Class**, The Johns Hopkins Press, Baltimore, 1962.

Day, John W., Scarton, F. Jr., Rismondo, A., Are D., **"**Rapid Deterioration Of A Salt Marsh in Venice Lagoon, Italy," **Journal of Coastal Research**, C. 14, S. 2, 1998, s.583-590.

Delilbaşı, Melek, "Selanik'in Son Zaptı Hakkında Bir Tarih", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.8, 1963, s. 23-50.

Demirkent, Işın, **Haçlı Seferleri**, Dünya Yayınları, İstanbul, 1997.

Demo, Edoardo, "Wool and Silk: The Textile Urban Industry of the Venetian Mainland (XV–XVII centuries)", **At the Center of the Old World : Trade and Manufacturing in Venice and the Venetian Mainland, 1400-1800**, Ed. Paola Lanaro, Toronto, Centre for Reformation and Renaissance Studies Publications**,** 2006, s. 217-243.

Demus, Otto, **The Church of San Marco in Venice: History, Architecture and Sculpture**, Dumbarton Oaks, Vaşington, 1960.

Dennis, George T., "1403 Tarihli Bizans-Türk Antlaşması", Çev. Melek Delilbaşı, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C.29 S.1–4, 1978, s. 153–166.

Denny, Walter B., "Oriental Carpets and Textiles in Venice", **Venice and the Islamic World, 828-1797**, Ed. Stefano Carboni, Yale University Press, New Haven ve New York, 2007, s.174-192.

Di Cosmo, Nicola, "Mongols and Merchants on the Black Sea Frontier in the Thirteenth and Fourteenth Centuries: Convergenges and Conflicts", **Mongols, Turks, and Others: Eurasian Nomads and the Sedentary World**, Ed. Devin Deweese ve diğerleri, C.11, Brill, Leiden, Boston, 2005, s.391-424.

Diehl, Charles, **Bizans İmparatorluğu Tarihi**, Çev. A. Göke Bozkurt, İlgi Yayınları, İstanbul, 2006.

Diez, Friedrich, **"**Turquois", **An Etymological Dictionary of the Romance Languages, Turquois**, Williams and Nortgate, Londra ve Edinburg, 1864, s.446 .

Dikie, John, **Delizia : The Epic History of the Italians and Their Food,** Free Press, New York**,** 2008.

Dolfin, Giorgio, **Cronicha Dela Nobil Cita De Venetia Et Dela Sua Provintia Et Destretto (Origini 1458)**, Ed. Angela Caracciolo Arico, Chiara Frison**,** C.1, Centro Cicogna, Venedik, 2007.

Dols, Michale Waters., **The Black Deathin the Middle East**, Princeton University Press, Princeton, 1977.

Doosselaere, Quentin Van, **Commercial Agreements and Social Dynamics in Medieval Genoa**, Cambridge University Press, New York,b2009.

Dotson, John E., "Safety Regulations For Galleys in Mid-Fourteenth Century Genoa: Somethoughts On Medieval Risk Management", **Journal of Medieval History**, C. 20, S. 4, 1994, s.327-336 .

Dotson, John, "Fleet Operations in the First Genoese-Venetian War, 1264-1266". **Viator. Medieval and Renaissance Studies**, C.30, 1999, **s.** 165–180.

Doumerc, Bernard, “Les V´enitiens `a La Tana (Azov) au XVe si`ecle”, **Cahiers Du Monde Russe Et Sovi´Etique**, C.28, S.1, 1987, s. 5–19.

Duby, Georges, **France in the Middle Ages 987-1460**, Blackwell, Oxford, 1993.

Dumesnil, Jean Baptiste Gardin, “Consulere”, **Latin Synonyms, With Their Different Significations, and Examples Taken From The Best Latin Authors**, G.B.Whittaker, Londra, 1825, s.156-157

Dursteler, Eric R., “Language and Identity In The Early Modern Mediterranean”, Ed. John Watkins, Kathryn L. Reyerson, **Mediterranean Identities in the Premodern Era**, Aldershot, Farnham, 2014, s.35-52.

Eamon, William, Science and Medicine in Early Modern Venice, **A Companion To Venetian History 1400-1797**, Ed. Eric R. Dursteler, Brill, Leiden, 2013, s.701-741.

Edbury, Peter W., **The Kingdom of Cyprus and the Crusades 1191–1374**, Cambridge University Press, Cambridge, 1991.

Edbury, Peter W., “The Crusading Policy of King Peter I of Cyprus, 1359-1369”, Ed. Peter W. Edbury, **Kingdoms of the Crusades from Jerusalem to Cyprus**, Ashgate Publishing, Aldershot, 1999, s.90-105.

Emecen, Feridun, “Fatih Sultan Mehmed ve Etrafındaki Dünya: Osmanlı Devleti’nin Doğu Komşuları”, **Osmanlı Araştırmaları**, C.33,S.33, 2009, s.65-85.

Erizzo, Nicolo, **Relazione Storico-Critica Della Torre Dell’Orologio Di S. Marco in Venezia**, Tipogr. del Commercio, Venedik, 1860.

Ertl, Thomas, “Silkworms, Capital and Merchant Ships: European Silk Industry in the Medieval World Economy”, **The Medieval History Journal**, C.9, S.2, 2006, s.243-270.

Fenlon, Iain, **The Ceremonial City: History, Memory and Myth in Renaissance Venice,** Yale University Press, New Haven ve Londra, 2007.

Ferguson, Ronnie,“Venetian Language”, **A Companion to Venetian History, 1400-1797**, Ed Eric R. Dursteler, Brill, Leiden ve Boston, 2013, s.929–957.

Ferraro, Joanne M., **Venice: History of the Floating City**, Cambridge University Press, New York, 2012.

Fleet, Kate, "Ottoman Grain Exports From Western Anatolia At the End of the Fourteenth Century," **Journal of the Economic and Social History of the Orient**, C.40, S.3, 1997, s.283-293.

Fleet, Kate, **European and Islamic Trade in the Early Ottoman State: The Merchants of Genoa and Turkey,** Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

Fontana, Maria Vittoria, "Islamic Influence on the Production of Ceramics in Venice and Padua", **Venice and the Islamic World 828 – 1797**, Metropolitan Museum of Art, Yale University Press, New Haven ve New York, 2007, s.280-293.

Frazer, Margaret E, "Byzantine Enamels And Goldsmith Work", **The Treasure Of San Marco Venice,** Ed. David Buckton, Olivetti, Milano, 1984, s.109-203.

Franzoi, Umberto, **Palaces and Churches On The Grand Canal In Venice**, Storti Edizioni, Venedik, 1999.

Franzoi, Umberto, **The Doge's Palace in Venice**, Edizioni Storti, Venedik, 1979.

Freely, John, **Strolling Through Venice**, Tauris Parke Paperbacks, Londra, 2008.

Gage, John, **Color and Culture: Practice and Meaning from Antiquity to Abstraction,** University of California Press, Berkeley, 1999.

Garrett, Martin, **Venice: A Cultural and Literary Companion**, Signal Books, Oxford, 2001.

Gasparetto Alessandro ve Ceccarelli, Marco, "The Arsenal of Venice: The First "Industrial" Factory in History," **Advances in Italian Mechanism Science**, Ed. Giuseppe Carbone, Alessandro Gasparetto, Cham, Springer, 2019.

Geanakoplos, Deno John, **Emperor Michael Palaeologus and The West (1258-1282)**, Harvard University Press, Cambridge, 1959.

Gertwagen, Ruthy, "The Contribution of Venice's Colonies to It's Naval Warfare In the Eastern Mediterranean In The Fifteenth Century", **Mediterraneo in Armi (secc. XV–XVIII)**, 2007, s. 113-173.

Gertwagen, Ruthy, "The Island of Corfu in Venetian Policy in the Fourteenth and Early Fifteenth Centuries", **International Journal of Maritime History**, C.19, S.1, 2007, s.181-210.

Gialdini, Anna, "Selling Paper in Early Modern Venice: Paper-retailers and the Libri da carta bianca", **The Paper Trade in Early Modern Europe**, Ed. Daniel Bellingradt ve Anna Reynolds, Brill, Leiden, 2021, s.31-54.

Gioffrè, Domenico, **Il mercato degli schiavi a Genova nel secolo XV**, Fratelli Bozzi, Cenova, 1971.

Gleeson-White, Jane, **Double Entry; How the Merchants of Venice Created Modern Finance,** W.W. Norton & Company, New York, 2011.

Gluzman, Renard, **Venetian Shipping from the Days of Glory to Decline 1453-1571**, Brill, Leiden, 2021.

Grant, R. G., **Battle At Sea: 3, 000 Years of Naval Warfare**, DK First Edition, New York, 2008.

Greif, Avner, "Impersonal Exchange without Impartial Law: The Community Responsibility System", **Chicago Journal of International Law**, C.5, S.1, 2004, s. 109-138.

Grierson, Philip, "Asper"**, The Oxford Dictionary of Byzantium**, Ed. Alexander P. Kazhdan, C.1, Oxford University Press, Oxford-New York, 1991,s.211.

Grierson, Philip, "Bezant", **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Ed. Alexander P. Kazhdan, C.1, Oxford University Press, Oxford-New York,1991, s.287.

Grierson, Philip, "Hyperpyron"**, The Oxford Dictionary of Byzantium**, Ed. Alexander P. Kazhdan, C.2, Oxford University Press, Oxford-New York, 1991, s.964-965.

Griffin, John, "Venetian Treacle and the Foundation of Medicines Regulation", **British Journal of Clinical Pharmacology**, C.58, S.3, 2004, s.317-325.

Grousset, Rene, **Stepler İmparatorluğu, Atilla, Cengizhan,Timur,** Çev. Halil İnalcık, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2015.

Grygiel, Jakub J., **Great Powers and Geopolitical Change**, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2006.

Goody, Jack, **Avrupa'da İslam Damgası**, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2005.

Goitein, Shelomo Dov, "Slaves and Slavegirls in the Cairo Geniza Records," **Arabica,** S.9, 1962, s. 1-20.

Gonzalez de Lara, Yadira, **Changes in Information and Optimal Debt Contracts: The Sea Loan**, European University Institute, San Domenico, S. 6,1997.

Gonzalez de Lara, Yadira, "The Secret of Venetian Success: A Public-Order, Reputation-Based Institution", **European Review of Economic History**, C.12, S.3, 2008, s. 247-285.

Gonzalez de Lara, Yadira, "Litigation Plus Regulation: The Protection of Investor Rights in Late-Medieval Venice", **Origins of Shareholder Advocacy**, Ed. Jonathan GS Kopell, Palgrave Macmillan, New York, 2011, s.101-122.

González de Lara, Yadira, "Business Organization and Organizational Innovation in Late Medieval Italy, **Research Handbook on the History of Corporate and Company Law**, Ed. Harwell Wells, Edward Elgar Publishing, Massachusetts, 2018, s.65-87.

Gordon, Cosmo, "Books on Accountancy, 1494–1600", **The Library**, C.1, S.1, 1913, s. 145–170.

Goy, Richard, **Venetian Vernacular Architecture: Traditional Housing in The Venetian Lagoon**, Cambridge University Press, New York, 1989.

Goy, Richard John, **Building Renaissance Venice: Patrons, Architects and Builders C.1430-1500**, Yale University Press, Londra, 2006.

Goy, Richard John, **Venice: An Architectural Guide**, Yale University Press, New Heaven ve Londra, 2010.

Gluzman, Renard, **Venetian Shipping from the Days of Glory to Decline 1453-1571**, Brill, Leiden, 2021.

Harley, John Brian,Woodward,David, (1987), "Cartography in Prehistoric, Ancient, and Medieval Europe and the Mediterranean"**, The History of Cartography**, Ed. John Brian Harley and David Woodward, C.1, The University of Chicago, Şikago ve Londra,1987, s.xvi.

Harris, Cyril M, “Arcade”,Dictionary of Architecture And Construction, McGraw Hill, New York, 2018, s.48

Harris, Cyril M.,“Colonnade”,Dictionary of Architecture And Construction, McGraw Hill, New York, 2018, s.230

Harvey, Paul D. A., **Medieval Maps**, University of Toronto Press, Toronto, 1991.

Hazlitt, W. Carew, **The Venetian Republic: Its Rise Its Growth, and Its Fall,** C.1, AMS Press, New York, 1966.

Heaton, Herbert, **Avrupa İktisat Tarihi**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay-Osman Aydoğdu, C.1, Teori Yayınları, Ankara, 1985.

Henderson, Julian, **Ancient Glass: An Interdisciplinary Exploration**, Cambridge University Press, New York, 2013.

Hess, Catherine, “Brilliant Achievements: The Journey of Islamic Glass and Ceramics to Renaissance Italy”, **The Arts of Fire: Islamic Influences on Glass and Ceramics of the Italian Renaissance**, Ed.C. Hess, Getty Publications, Los Angeles, 2004, s.1-34.

Heyd, Wilhelm, **Histoire du Commerce du Levant au Moyen Age**, çev. Furcy Raynaud, C.1, Leipzig, Otto Harrassowitz, 1885.

Heyd, Wilhelm, **Histoire du commerce du Levant au Moyen Age**, çev. Furcy Raynaud, C.2, Leipzig, Otto Harrassowitz, 1886.

Heyd, Wilhelm, **Yakındoğu Ticaret Tarihi**, Çev. Enver Ziya Karal, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay., 2000.

Heywood, William, **A History of Pisa Eleventh and Twelfth Centuries,** Cambridge University, Cambridge, 1921.

Hill, George, **A History of Cyprus: The Frankish Period (1192-1432)**, C.2, Cambridge University Press, New York, 2010.

Hocquet, Jean Claude, “Le Salina”, **Storia di Venezia: Origini Eta Ducale**, Ed. Lellia Cracco Ruggini, Massimiliano Pavan e Giorgio Cracco, Gherardo Ortalli, C.1, Istituto La Enciclopedia Italiana, Roma, 1992, s.515-548.

Hocquet, Jean Claude, "La Politica Del Sale", **Storia di Venezia**: **L'età del Comune**, Ed. Lellia Cracco Ruggini, Massimiliano Pavan e Giorgio Cracco, Gherardo Ortalli, C.2, Istituto La Enciclopedia Italiana, Roma, 1995, s.713-736.

Hocquet, Jean Claude, "I meccanismi Dei Traffici", Ed. Girolamo Arnaldi, Giorgio Cracco, Alberto Tenenti, **Storia di Venezia, La Formazione Dello Stato Patrizio**, Istituto La Enciclopedia Italiana, Roma, C.3, 1997, s. 529-616.

Hocquet, Jean Claude, **Venise Au Moyen Age**, Les Belles Lettres, Paris. 2003

Hodgkin, Thomas, **Theodoric the Goth: Barbarian Champion of Civilisation**, G P. Putnam's Sons, New York,1891.

Hodgson, Francis Cotterell, **Venice In The Thirteenth And Fourteenth Centuries : A Sketch of Venetian History From The Conquest of Constantinople to The Accession of Michele Steno A.D. 1204-1400,** George Allen&Sons, Londra, 1910.

Hoover, Calvin B., "The Sea Loan in Genoa in the Twelfth Century", **The Quarterly Journal of Economics**, C. 40, S.3, 1926, s.495-529.

Horodowich, Elizabeth, **A Brief History of Venice : A New History of the City and Its People**, Constable and Robinson, Londra, 2009.

Housley, Rupert, Ammerman Albert J, ve McClennen, Charles E, "That Sinking Feeling: Wetland Investigations of the Origins of Venice", **Journal of Wetland Archaeology**, C.4, S.1, 2004, s.139-153.

Howard, Deborah, "Venice and Islam in the Middle Ages, Some Observations on the Question of Architectural Influence", **Architectural History**, C.34, 1991, s. 59-74.

Howard, Deborah, **Venice and the East: The Impact of the Islamic World on Venetian Architecture, 1100–1500**, CT: Yale University Press, New Haven, 2000.

Howard, Deborah, **The Architectural History of Venice**, Yale University Press, New Heaven, 2002.

Howard, Deborah, "The Status of the Oriental Traveller in Renaissance Venice", **Re-Orienting the Renaissance Cultural Exchanges with the East**, Ed. Gerald MacLean, Palgrave Macmillan, New York, 2005, s.29-49.

Howard, Deborah, "Venice As An Eastern City", **Venice and the Islamic World, 828-1797**, Ed. Stefano Carboni, Yale University Press, New Haven ve New York, 2007, s.58-71.

Howard, Deborah, "Venice and the Mamluk", **Venice and the Islamic World: 828-1797**, Ed.Stefano Carboni, Yale University Press, New Haven, 2007.

Howard, Deborah, "The Role of the Book In The Transfer of Culture Between Venice And The Eastern Mediterranean", **The Renaissance and the Ottoman World**, Ed. Anna Contadinî ve Claire Norton, Routledge, New York, 2016.

Hurlburt, Holly S., **The Dogaressa of Venice, 1200-1500: Wives and Icons**, Palgrave Macmillan, New York, 2006.

Huse, Norbert, **The Art of Renaissance Venice: Architecture, Sculpture, and Painting, 1460-1590**, The University of Chicago Press, Şikago, 1990.

Imber, Colin, **Osmanlı İmparatorluğu, 1300-1650**, Çev. Şiar Yalçın, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2006.

Işın, Priscilla Mary, **Bountiful Empire: A History of Ottoman Cuisine**, Reaktion Books, Londra, 2018.

İnalcık, Halil, "An Outline of Ottoman-Venetian Relations", **Venezia Centro di Mediazione tra Oriente e Occidente,** S.15-16, 1976, s.83-90.

İnalcık, Halil, "The Ottoman Turks and the Crusades: 1451-1522", **A History of The Crusades**, The Impact of the Crusades on Europe, Harry W. Hazard, Norman P. Zacour, C.6, The University of Wisconsin Press, Wisconsin, 1989, s.311-353.

İnalcık, Halil, "Fatih'e Kadar Çanakkale Gelibolu Osmanlı Üssü ve Osmanlı Venedik Karşılaşması", **Çanakkale Tarihi**, C. 1, Değişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.15-44.

İnalcık, Halil, **Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar**, C.1, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009.

Jackson, Peter, **The Mongols and the West: 1221-1410**, Routledge, New York, 2014.

Jackson, Peter, **The Mongols and The Islamic World**, Yale University Press, New Haven ve Londra, 2017.

Jacoby, David, "The Byzantine Outsider in Trade (c. 900-c. 1350)", **Strangers to Themselves: The Byzantine Outsider**, **Papers from the Thirty-Second Spring Symposium of Byzantine Studies**, Ed. Dion C. Smythe, Ashgate Variorum, Aldershot, 2000, s. 129-147.

Jacoby, David, "Byzantine Trade with Egypt from the Mid-Tenth Century to the Fourth Crusade", **Thesaurismata,** S.30, 2000, s. 25-77.

Jacoby, David, "The Supply of War Materials to Egypt in the Crusader Period", **Jerusalem Studies in Arabic and Islam***,* S.25, 2001, s.102-132.

Jacoby, David, "Silk crosses the Mediterranean", **Byzantium, Latin Romania and the Mediterranean**, Ashgate Publishing Company, Aldershot, 2001, s.55-79.

Jacoby, David, "The Economy of Latin Constantinople", **Urbs Capta: The Fourth Crusade and Its Consequences**, Ed.Angeliki Laiou, Lethielleux, Paris, 2005, s.195-214.

Jacoby, David, "Production et commerce de l'alun oriental en Méditerranée*,* XIe-XVe Siècles", **L'alun de Méditerranée**, Ed. P. Borgard, J. Brun ve M. Picon, Naples, 2006, s.219-267.

Jacoby, David, "Multilingualism And Institutional Patterns Of Communication In Latin Romania", **Diplomatics in the Eastern Mediterranean 1000-1500: Aspects of Cross-Cultural Communication,** Ed. Alexander D. Beihammer, Maria G. Parani,Christopher D. Schabel, Brill, Leiden, 2008, s.27-48.

Jacoby, David, "The Venetians in Byzantine and Lusignan Cyprus: Trade, Settlement, and Politics",**La Serenissima and la Nobilissima: Venice in Cyprus and Cyprus in Venice**, Ed. A. Nicolaou-Konnari, Bank of Cyprus Cultural Foundation, Nicosia, 2009, s.59-100.

Jacoby, David, "850 Dolaylarından 1453'e Kostantinopolis'in Ekonomisi", **Bizantion'dan İstanbula Bir Başkent'in 8000 Yılı**, Sakıp Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2010, s.92-101.

Jacoby, David, "Oriental Silks Go West: A Declining Trade in The Later Middle Ages", **Islamic Artefacts in the Mediterranean World: Trade, Gift Exchange and Artistic Transfer**, Ed. Catarina Schmidt ve Gerhard Wolf, Marsilio, Venedik, 2010, s.71-88.

Jacoby, David, "Western Merchants, Pilgrims, and Travelers in Alexandria in the Time of Philippe de Mézières (ca. 1327–1405)", **Philippe de Mézières and His Age,** Brill, Leiden, 2012, s.403-426.

Jacoby, David, "The Economy of The Armenian Kingdom of Cilicia: Some Neglected and Overlooked Aspects", **La Méditerranée des Arméniens XIIe-XVe Siècle**, Ed. Claude Mutafian,Paris, Geuther, 2014, s. 261-292.

Jacoby, David, "The Economic Function of the Crusader States of the Levant: A New Approach", **Medieval Trade in the Eastern Mediterranean and Beyond**, Routledge, New York, 2018, s.105-137.

Jargstorf, Sibylle, **Glass Beads from Europe**, PA: Schiffer Publishing Ltd., Atglen, 1995.

Jegerlehner, Johannes, "Der Aufstand Der Kandiotischen Ritterschaft Gegen das Mutterland Venedig. 1363-65", **Byzantinische Zeitschrift**, S.12, 1903, s.78-125.

Jirousek Charlotte A., Catterall, Sara, **Ottoman Dress and Design in the West: A Visual History of Cultural Exchange**, Indiana University Press, Bloomington, 2019.

Johns, Adrian, **Piracy: The Intellectual Property Wars from Guttenberg to Gates**, University of Chicago Press, Şikago, 2009.

Jones, Ann Rosalind, "Cesare Vecellio, Venetian Writer and Art-book Cosmopolitan", **A Companion to the Global Renaissance,** Ed. Jyotsna G. Singh, A John Wiley & Sons, Ltd., Publication, West Sussex, 2021, s.305-322.

Jovanovic, Miroslav, **Evolutionary Economic Geography: Location of Production And The European Union**, Routledge, Londra ve New York, 2009.

Kallek, Cengiz, "Simsar", **DİA**, C.37, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul, 2009, s.215-218.

Kallek, Cengiz, "Müd", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2020, s.455-457.

Kazhdan, Alexander P., "Despotes," **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Ed. Alexander P. Kazhdan, Oxford University Press, Oxford-New York, 1991, s.614.

Kazhdan, Alexander P., "Logothetes Tou Dromou", **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Ed. Alexander P. Kazhdan, Oxford University Press, Oxford-New York, 1991, s.1247-1248.

Kazhdan, Alexander P., "Protosebastos", **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Ed. Alexander P. Kazhdan, Oxford University Press, Oxford-New York C.3, 1991, s.1747-1748.

Kazhdan, Alexander P., **"**protovestiarius", **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Ed. Alexander P. Kazhdan, C.3, Oxford-New York, Oxford University Press, 1991, s.1749.

Keates, Jonathan, **La Serenissima: The Story Of Venice**, Apollo Book, Londra, 2022.

Keçiş, Murat, "Trabzon İmparatoru III. Aleksios'un Khrysoboulloslarına Göre Venediklilerin Trabzon Ticareti Hakkında Gözlemler", **Trade in Byzantium**, Ed. Paul Magdalino ve Nevra Necipoğlu, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, s.337-358.

Keleş, Bahri, "Memlüklerde Ticaret", **Türkler Ansiklopedisi**,C.5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.431-445.

Kerber, Peter Björn, **Eyewitness Views*:* Making History *in* Eighteenth-Century Europe**, The J.Paul Getty Museum, Los Angeles, 2017.

Kılıç, Remzi, "Fatih Devri Osmanlı Akkoyunlu Mücadelesi," **Erciyes Ünversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.1, S. 14, 2003, s. 95-118.

Kiel, Machiel, "Eğriboz", **DİA**, C.10, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara,1994**,** s.491-493.

Kleinhenz, Christopher, "Petrarca, Francesco", **Medieval İtaly An Encyclopedia**, Ed. Christopher Kleinhenz, Routledge, New York, 2004, s.882-888.

Knapton, Michael, "The Terraferma State", **A Companion To Venetian History 1400-1797**,Ed. Eric R. Dursteler, Brill, Leiden, 2013, s.85-124.

Knobler, Adam, **Mythology and Diplomacy in the Age of Exploration**, Brill, Leiden, 2017.

Kohl, Benjamin G, "The Changing Function of the Collegio in the Governance of Trecento Venice", **Venice and the Veneto during the Renaissance: the Legacy of**

Benjamin Kohl, Ed. Michael Knapton, John E. Law, Alison A. Smith, Firenze University Press, Floransa, 2014, s.35-46.

Konstantinidou, Katerina, Mantadakis, Elpis, Falagas, Matthew E., Sardi, Thalia, Samonis, George, "Venetian Rule and Control of Plague Epidemics On The Ionian Islands During The 17th and 18 Centuries", **Emerging Infectious Diseases**, C.15, S.1, 2009, s.39–43.

Kritovulos, **Kritovulos Tarihi (1451-1467)**, Çev. Ari Çokana, Heyamola, İstanbul, 2013.

Kurlansky, Mark, **Salt: A World History**, Penguin Books, New York, 2002.

Labalme, Patricia, Bernardo Giustiniani, **A Venetian Of The Quattrocento**, Edizioni Di Storia E Letteratura, Roma, 1969.

Laiou, Angeliki E., **Constantinople And The Latins: The Foreign Policy of Andronicus II**, Harvard University Press, Cambridge, 1972.

Laiou, Angeliki E., "The Palaiologoi and the World Around Them (1261–1400)", **The Cambridge History of the Byzantine Empire**, Ed. Jonathan Shepard,, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, s.803-833.

Lanaro, Paola, "Economic Space and Urban Policies: Fairs and Markets in the Italy of the Early Modern Age", **Journal Of Urban History**, C.30, S.1, 2003, s.37-49.

Lanaro, Paola, "Reinterpreting Venetian Economic History", **At the Center of the Old World : Trade and Manufacturing in Venice and the Venetian Mainland**, 1400-1800, Ed. Paola Lanaro, Centre for Reformation and Renaissance Studies Publications, Toronto, 2006, s.19-69.

Lane, Frederic C, **Venice: A Maritime Republic,** The John Hopkins University Press, Baltimore, 1973.

Lane, Frederic C., **Venetian Ships and Shipbuilders of the Renaissance**, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1992.

Lane, Frederic C., Mueller R. C., **Money and Banking in Medieval and Renaissance Venice**: **Coins and Moneys of Account**, C.1, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1985.

Lane, Frederic C., **Venice and History: The Collected Papers of Frederic C. Lane**, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2019.

Larivière, Claire Judde de, Salzberg, Rosa M., "The People Are the City: The Idea of the Popolo and the Condition of the Popolani in Renaissance Venice", **Annales,** C. 68, S. 4, 2013, s.769-796.

Laszlo, Pierre, **Salt: Grain of Life**, Colombia University Press, New York, 2001.

Le Goff, Jacques, **Ortaçağ Tüccarları ve Bankerleri**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2018.

Letts, Malcolm, **The Pilgrimage of Arnold von Harff, Knight, from Cologne: Through Italy**, Routledge, New York, 2016.

Lewis, Bernard, **From Babel to Dragomans : Interpreting the Middle East,** Oxford University Press, New York, 2004.

Liddell, Henry George ve Scotta Robert, "δεσπότης", **Greek- English Lexicon**, American Book Company, New York, Şikago, 1901, s.334.

Longfellow, William Pitt Preble, "Palazzo Foscari" **A Cyclopaedia of Works of Architecture in Italy, Greece And The Levant**, Ed. William Pitt Preble Longfellow, Charles Scribner's Sons, New York, 1903, s.508.

Lopez, Robert Sabatino, "Silk Industry in the Byzantine Empire", **Speculum,** C.20, S.1, 1945, s.1-42.

Lopez Robert Sabatino ve Raymond, Irving W., **Medieval Trade in the Mediterranean World**, Columbia University Press, New York, 1967.

Lowry, Martin J. C**,** "Two Great Venetian Libraries in the Age of Aldus Manutius**", Bulletin of the John Rylands Library***,*** C.57, 1974, s.128-166.

Lowry, Martin, **The World of Aldus Manutius: Business and Scholarship in Renaissance Venice**, Clarendon Press, Oxford, 1979.

Lucchetta, Francesca, "La Scuola Dei 'Giovani di Lingua' Veneti Nei Secoli XVI e XVII", **Quaderni di Studi Arabi**, C. 7, 1989, s.19-40.

Luzzatto, Gino, **Storia Economica Di Venezia Dall'XI Al XVI Secolo**, Centro Internazionale Delle Arti e Del Costume, Venedik, 1961.

Macchioni, Nicola, Pizzo Benedetto, Capretti,Chiara, "An Investigation Into Preservation of Wood From Venice Foundations", **Construction and Building Materials**, Ed. Michael C. Forde, C.111, 2016, s.652-661.

Mack, Rosamond E., **Doğu Malı Batı Sanatı: İslam Ülkeleriyle Ticaret ve İtalyan Sanatı 1300-1600**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005.

Mackenney, Richard.,**Venice as the Polity of Mercy: Guilds, Confraternities, and the Social Order, c. 1250–c. 1650**, University of Toronto Press, Toronto, 2019.

Macve, Richard H., "Pacioli's Legacy"**, Accounting History From the Renaissance To The Present**, Ed. T.A. Lee, A. Bishop, R.H.Parker, Routledge, New York, 2013, s.3-30.

Madden, Thomas F., "The Chrysobull of Alexius I Comnenus to the Venetians: The Date and the Debate", **Journal of Medieval History**, C.28, S.1, 2002, s.23-41.

Madden, Thomas F., **Enrico Dandolo: The Rise Of Venice,** John Hopkins University Press, Baltimore, 2003.

Madden, Thomas, **Venice: A New History**, Viking, New York, 2012.

Madden, Thomas F., "The War of Towers: Venice and Genoa at War in Crusader Syria, 1256-1258," **Syria in Crusader Times: Conflict and Co-Existence**, Ed. Carole Hillenbrand, Edinburg University Press, Edinburg, 2020.

Madricardo, Fantina, Bassani, Maddalena, D'Acunto, Giuseppe, Calandriello, Antonio, Foglini,Federica, "New Evidence of a Roman Road in the Venice Lagoon (Italy) Based on High Resolution Seafloor Reconstruction", **Scientific Reports**,C.11, S.1, 2021, s.1-19.

Mair, Alessandra Giumlia, "The History of Mercury Production in The Mine of Idrija", **Slovenia, II. International Conference Archaeometallurgy in Europe**, AIM, Milano, 2009, s.68-78.

Malanima, Paolo, **Pre-Modern European Economy: One Thousand Years (10'th-19'th Centuries),** Brill, Leiden; Boston, 2009.

Malloy Rose, Hosler-Lancaster, Michael, **Tensions in Renaissance Cities**, The University of Chicago, Şikago, 2017.

Mandich, Giulio, "Venetian Patents (1450–1550)", **Journal of the Patent Office Society**, C.30, 1948, s.166–224.

Maraghini, Maria Pia, "The Role Of The Abacus Tradition For The Economic And Social Development Of The Society: Evidence From Tuscany (Italy) Between XIII and XVI century", **Pecuni**, C.13, 2011, s.25-58.

Marcus, Clare Cooper, Francis, Carolyn, Russell, Rob, "Urban Plazas", **People Places: Design Guidelines for Urban Open Space,** Ed. Clare Cooper ve Carolyn Francis, John Wiley and Sons, New York, 1998, s.13-84.

Mari, Libero Mario, Picciaia, Francesca, "The Spread of the Double-Entry Bookkeeping Method in the Sixteenth Century: The Quaderno Doppio Col Suo Giornale Novamente Composto Et Dilegentissimamente Ordinato Secondo il Costume di Venetia of Dominico Manzoni (Venice, 1540)," **The Origins Of Accounting Culture: The Venetian Accounting Culture,** Routledge, New York, 2018, s.66-83.

Marini, P. Luciano, **The Frari's Basilica**, Editions Kına, Milano, 1982.

Marshall, Christopher, "The Crusading Motivation of the Italian City Republics" **The Experience of Crusading**, Ed. Marcus Bull ve Norman Housley, C.1, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, s.60-79.

Martin, Lillian Ray, **The Art and Archaeology of Venetian Ships and Boats,** Chatham Publishing, Londra, 2001.

Martin, M.E., "Notes and Documents, The Venetian-Seljuk Treaty of 1220*",* **English Historical Review**, C. 95, S.375, 1980, s.321-330.

Mas-Latrie, Louis de, "Documents Français De L'an 1254 Émanant Du Sultan D'Alep", **Bibliothèque De L'école Des Chartes**. C.12, 1851, s. 527-530.

Mas Latrie, Louis de, "Privilège Commercial Accordé En 1320 A La République De Venise Par Un Roi De Perse Faussement Attribue A Un Roi De Tunis"**, Bibliothèque De L'École Des Chartes**, C.2, 1870, s. 72-102.

Mas Latrie, Louis de, "Nouvelles Preuves De l'histoire de Chypre", **Bibliothèque De l'École Des Chartes**, C.34, 1873, s. 47-87.

Mass, Jennifer L., Hunt, John A., "The Early History of Glassmaking In The Venetian Lagoon: A Microchemical Investigation", **The Materials Research Society Symposium Proceedings**, C. 712, 2002, s.303-313.

Matthew, Louisa C., "Vendecolori a Venezia: The Reconstruction Of A Profesion", **The Burlington Magazine,** C.144, S.1196, 2002, s.680–686.

Mazzaoui, Maureen Fennell, **The Italian Cotton Industry in the Later Middle Ages, 1100–1600**, Cambridge University Press, New York, 1981.

McClellan, George B., **Venice and Bonaparte**, Princeton University Press, Princeton, 1931.

McCray,W.Patrick, **Glassmakingin Renaissance Venice: The Fragile Craft**, Ashgate Publishing Limited, Aldershot ve Hampshire, 1999.

Mckee, Sally, "The Revolt of St Tito in Fourteenth-Century Venetian Crete: A reassessment", **Mediterranean Historical Review**, C.9, S.2, 1994, s.173–204.

Menon, A. Sreedhara, **Legacy of Kerala**, DC Books, Kottayam, 2008.

Milios, John, **The Origins of Capitalism as a Social System: The Prevalence of an Aleatory Encounter,** Routledge, Londra, 2018.

Mills, John, **Carpets in Pictures**, National Gallery, Londra, 1975.

Miltitz, Alex De, **Manuel Des Consuls**, C.1, A. Asher, Londra ve Berlin, 1837.

Mola, Luca, **The Silk Industry of Renaissance Venice**, The Johns Hopkins University Press, Baltimore ve Londra, 2000.

Mondschein, Ken, **Game of Thrones and the Medieval Art of War**, Mc Farland Company, Jefferson, North Carolina, 2017.

Moore, John C., **Pope Innocent III (1160/61 – 1216),** Brill, Leiden ve Boston, 2003.

More, Alexander Frederick Medico, **At the Origins of Welfare Policy: Law and the Economy in the Pre-Modern Mediterranean (1150-1350)**, Harvard University, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2014.

Morrison, Donald R., "Note On The Frontispiece: Aristotle And Alexander Of Aphrodisias By Ulocrino", **Aristotle Transformed : The Ancient Commentators and**

Their Influence, Ed.Richard Sorabji, Cornell University Press, New York, 1990, s.521-524.

Morton, Vanda, **Brass From the Past: Brass Made Used and Traded From Prehistoric Times To 1800**, Archaeopress Publishing, Oxford, 2019.

Mozzato, Andrea, Production of Woollens in Fifteenth -and Sixteenth- Century Venice, **At the Center of the Old World: Trade and Manufacturing in Venice and the Venetian Mainland (1400-1800),** Ed. Paola Lanaro, Centre for Reformation and Renaissance Studies, Toronto, 2006, s.73-107.

Mozzato, Andrea, "The Pigment Trade in Venice and the Mediterranean in the Second Half of the Fifteenth Century", **Renaissance Studies in Honor of Joseph Connors**, Ed. Machtelt Israels and Louis A. Waldman, Harvard University Press, Cambridge, 2013, s.171-179.

Mozzi, Paolo, Fontana, A., Ferrarese, F., Ninfo, A., Campana, S., Francese, R., "The Roman City of Altinum, Venice Lagoon, from Remote Sensing and Geophysical Prospection", **Archaeological Prospection**, C.23, S.1, 2016, s.27-44.

Mueller, Reinhold C., **The Venetian Money Market: Banks, Panics, and the Public Debt, 1200-1500**, Johns Hopkins University, Baltimore ve Londra, 1997.

Muir, Edward, **Civic Ritual in Renaissance Venice**, Princeton University Press, Princeton, 1981.

Munro, John H., "The Rise, Expansion, and Decline of the Italian Wool-Based Cloth Industries, 1100–1730: A Study in International Competition, Transaction Costs, and Comparative Advantage", **Studies in Medieval and Renaissance History**, C.9, 2012, s. 45-207.

Muraro, Michelangelo, The Moors of the Clock Tower of Venice and Their Sculptor, **The Art Bulletin**, C.66, S. 4, 1984, s. 603-609.

Muratori, Saverio, **Studi Per Una Operante Storia Urbana di Venezia**, Istituto Poligrafico dello Stato, Roma, 1959.

Murray, Michael, Pizzorno Joseph ve Pizzorno, Lara, **The Encyclopedia of Healing Foods**, Atria Books, New York, 2005.

Murrell, Stephen William, **Dragomans and Crusaders: The Role of Translators and Translation in the Medieval Eastern Mediterranean, 1098-1291**, Vanderbilt University, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2018.

Müller, Adalbert, **Venice, Her Art Treasures and Historical Associations**, Venedik, H.F. & M. Münster, Venedik, 1864.

Nazianzanus, Gregorius,"ὑπέρτιμος", **A Greek- English Lexicon**, Ed. Henry George Liddell ve Robert Scott, Oxford University Press, Oxford, 1981, s.1618.

Neff, Mary, **Chancellery Secretaries in Venetian Politics and Society, 1480-1533**, California University, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 1985.

Newett, Mary Margaret, "The Sumptuary Laws of Venice in the Fourteenth and Fifteenth Centuries", **In Historical Essays**, Ed. T.F. Tout, Manchester University Press, Manchester, 1907, s. 245-278.

Nicholas, David, **The Growth of the Medieval City: From Late Antiquity to the Early Fourteenth Century**, Routledge, New York, 2014.

Nicol, Donald M., **The Despotate of Epiros 1267-1479**, Cambridge University Press, New York, 1984.

Nicol, Donald M., **Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine**, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2000.

North, Douglass Cecil, **Institutions, Institutional Change and Economic Performance**, Cambridge University, Cambridge, 1990.

Norwich, John Julius, **A History of Venice**, Penguin, Londra, 2003.

Norwich, John Julius, **Bizans I: Erken Dönem**, Kabalcı Yay. İstanbul, 2013.

Norwich, John Julius, **Bizans-Gerileme ve Çöküş Dönemi**, Çev. Selen Hırçın Riegel, C.3, Kabalcı Yay., İstanbul, 2013.

Nuovo, Angela, **The Book Trade in the Italian Renaissance**, Brill, Leiden;Boston, 2013.

O'Connell, Monique, **Men of Empire: Power and Negotiation in Venice's Maritime State**, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2009.

O'Connell, Monique, "Venice: City of Merchants or City for Merchandise", **The Routledge Handbook of Maritime Trade around Europe 1300-**

1600, Ed. Wim Blockmans, Mikhail Krom ve Justyna Wubs-Mrozewicz, Routledge, New York, 2017, s.103-120.

Oikonomides, Nicolas, "Chrysobull", **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Ed. Alexander P. Kazhdan, C.1, Oxford University Press, Oxford-New York, 1991, s. 451-452

Ogilvie, Sheilagh, **Institutions and European Trade : Merchant Guilds, 1000-1800**, Cambridge University Press, Cambridge, 2011.

Ogilvie, Sheilagh, **The European Guilds, An Economic Analysis**, Princeton University Press, New Jersey, 2019.

Okey, Thomas, **Venice and It's Story**, The Macmillian Co., New York, 1903.

Okçuoğlu Tarkan, Ilıcalı Ömer Cenk, "İtalyan Mayolika ve İznik Seramiklerinin Teknik, Motif ve Uslup Bağlamında Karşılaştırılması (XV.-XVII. Yüzyıllar)", **Art Sanat**, S. 8, 2017, s.219-249.

Oktay, Samim, "Venedikte Saint Marque Meydanı", **Arkitekt**, S.7-8, 1945, s.184-187.

Ostrogorsky, Georg, **Bizans Devleti Tarihi,** Çev. Prof. Dr. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006.

Ölmez, Mehmet, "Soyurgal", **DİA**, C.37, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2009, s.388-389.

Özyetgin Ayşe Melek ve Kemaloğlu, İlyas, **Altın Orda Hanlığı'na Ait Resmi Yazışmalar**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2017.

Page, Jutta-Annette, "Introduction", **Beyond Venice: Glass in Venetian Style**, **1500-1750**, The Corning Museum of Glass, New York, 2004, s. 3-19.

Paikowsky, Sandra, "James Wilson Morrice at the Rialto Market in Venice", **Journal of Canadian Art History / Annales d'histoire de 'art Canadien,** C.33, S.1, 2012, s.86-117.

Palmer, Richard, **The Control of Plague in Venice and Northern Italy, 1348-1600**, University of Kent,Yayımlanmamış Doktora Tezi, 1978.

Palmer, Richard, "Medical Botany in Northern Italy in the Renaissance", **Journal of the Royal Society of Medicine**, C.78**,** 1985, s.149-157.

Palmer, Richard, "Pharmacy In The Republic Of Venice", **The Medical Renaissance of the Sixteenth Century**, Ed. Andrew Wear, Roger Kenneth French ve Iain M. Lonie, Cambridge University Press, New York, 1985, s.100-117.

Papadopoli, Nicolo, **Le Monete Di Venezia**, C.1, Ferdinando Ongania, Venedik, 1893.

Park, Katharine, "Healing the Poor: Hospitals and Medical Assistance in Renaissance Florence", **Medicine and Charity Before the Welfare State**, Ed.Jonathan Barry, Colin Jones, Routledge, Londra, 1991, s. 26–45.

Partridge, Loren, **Art of Renaissance Venice, 1400-1600**, University of California Press, California, 2015.

Paulicelli, Eugenia, "Mapping The World: The Political Geography Of Dress in Cesare Vecellio's Costume Books", **The Italianist**, C.28 S. 1, 2008, s. 24-53.

Paydaş, Kazım, "Ak Koyunlular Döneminde Ticaret", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 23, S.36, 2004, s.213-223.

Pedani, Maria Pia, "Bahri Memlûklerle Venedikliler Arasındaki Ticarî Antlaşmalar", **Türkler Ansiklopedisi**, C.5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.423-430.

Pedani, Maria Pia, "Venetian Consuls in Egypt and Syria in the Ottoman Age", **Mediterranean World**, C. 18, 2006, s.7-21.

Pedani, Maria Pia, "Bailo", **Encyclopedia Of The Ottoman Empire**, Ed.Gabor Agoston, Bruce Masters, Facts on File, New York, 2009, s.72-73.

Pedani, Maria Pia, **Doğu'nun Kapısı Venedik**, Küre Yayınları, İstanbul, 2012.

Pegolotti, Francesco Balducci, **La Pratica Della Mercatura**, Ed. Allan Evans, Massachusetts, The Mediaeval Academy of America Cambridge, 1936.

Penna, Dafni, **The Byzantine Imperial Acts to. Venice, Pisa and Genoa, 10th - 12th Centuries**, Eleven International Publishing, Lahey, 2012.

Penna, Dafni "From ″douloi″ To Demanding Negotiators: The Case Of The Venetians In 12th Century Byzantium, An Example On Succession Law Taken From The Chrysobull of Alexios III Angelos Directed at Venice In 1198." **Yearbook of the**

Research Centre for the History of Greek Law, Academy of Athens, S.44, 2012, s.209-225.

Peragallo, Edward, **Origin And Evolution Of Double Entry Bookkeeping: A Study Of Italian Practice From the Fourteenth Century**, American Institute Publishing Company, New York, 1938.

Perocco, Daria, "Viaggiatori Mercanti Veneziani Tra Costantinopoli E L'egitto Nel Cinqueecento", **Carte di Viaggio**, C.1, 2008, s.59-73

Pešić, Mladen, "Venetian Glass from National Museum in Zadar, Mitja Guštin, Ed. Sauro Gelichi, and Konrad Spindler", **The Heritage of the Serenissima: The Presentation of the Architectural and Archaeological Remains of the Venetian Republic**, Založba Annales, Koper, 2006, s.115-121.

Pickersgill, Barbara, **"Spices", The Cultural History Of Plants**, Ed. Ghillean Prance ve Mark Nesbitt, Routledge, New York, 2005, s. 153-172

Pienaru, Nagy, "The Timurids and the Black Sea", **From Pax Mongolica to Pax Ottomanica, War, Religion and Trade in the Northwestern Black Sea Region(14th–16th Centuries)**, Ed. Ovidiu Cristea Liviu Pilat, Brill, Leiden, 2020, s.113-145.

Pinder-Wilson, Ralph, "The Islamic Lands and China", **Five Thousand Years of Glass**, Ed. Hugh Tait, British Museum Press, Londra, 1991, s. 112-144.

Plesters, Joyce, "Ultramarine Blue, Natural and Artificial", **Studies in Conservation**, *C.*11, S. 2, 1966, s.62-91.

Polat, M. Said, "Selçuklu Türkiye'sinde Ticaret", **Türkler Ansiklopedisi**, C.7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 567-584.

Porter, Dorothy, **Health, Civilization and the State: A History of Public Health from Ancient to Modern Times**, Routledge, Londra, 1999.

Potyemkin, Vladimir, **Uluslararası İlişkiler Tarihi (Diplomasi Tarihi)**, Çev. Attila Tokatlı, Evrensel Basım Yayınları, İstanbul, 2009.

Pozza, Marco, **I Badoer***:* **Una famiglia Veneziana dal X al XIII Secolo**, Aldo Francisci, Padova,1982

Predari, Francesco, **Guida Topografica, Storica, Artistica di Venezia ed Isole Circonvicine**, Coen, Venedik, 1867.

Pryor, John H, "The Maritime Republics", **The New Cambridge Medieval History**, Ed .David Abulafia, C.5, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, s.419-446.

Pryor, John H., "The Venetian Fleet for the Fourth Crusade", **The Experience of Crusading**,Ed. Marcus Buul ve Norman Housley, C.1, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, s.103-123.

Psarra, Sophia, **Venice Variations: Tracing The Architectural Imagination**, Ucl Press, Londra, 2018.

Pubblici, Lorenzo, "Antagonism and Coexistence. Local Population and Western Merchants On Venetian Azov Sea in the 14th Century", **Russia, Oriente Slavo e Occidente Europeo: Fratture e integrazioni nella storia e nella civiltà letteraria**, Firenze University Press, Floransa, 2017, s.25-48.

Puga Diego ve Trefler, Daniel, "International Trade and Institutional Change: Medieval Venice's Response to Globalization", **The Quarterly Journal of Economics**, C.129, S.2, 2014, s.753–821.

Queller Donald E., Madden, Thomas F., **The Fourth Crusade: The Conquest of Constantinople**, University of Pennsylvania Press, Pennsylvania, 1997.

Raj, Danuta, Pękacka-Falkowska, Katarzyna, Włodarczyk, Maciej ve Węglorz, Jakub,"The Real Theriac–Panacea, Poisonous Drug or Quackery?", **Journal of Ethnopharmacology**, C. 281, 2021, s.1-7.

Rasmussen, Seth C., **How Glass Changed the World: The History and Chemistry of Glass from Antiquity to the 13th Century**, Spinger, Heidelberg 2012.

Ravid, Benjamin, "Venice and its Minorities", **A Companion To Venetian History 1400-1797,** Ed. Eric R. Dursteler, Brill, Leiden, 2013, s.449-485.

Riddle, John Marion, "Dioscorides", **Catalogus Translationum Et Commentariorum : Mediaeval and Renaissance Latin Translations and Commentaries : Annotated Lists and Guides**, Ed. F. Edward Cranz, C.4, The Catholic University of America Press, Vaşington, 1980, s.1-143.

Riello, Giorgio, "The World in a Book: The Creation of the Global in Sixteenth-Century European Costume Books"**, Past & Present**, C. 242, S.14, 2019, s. 281–317.

Riley-Smith, Jonathan, "Government in Latin Syria and the Commercial Privileges of Foreign Merchants," **Relations between East and West in the Middle Ages**, Ed.Derek Baker, Edinburgh University Press, Edinburg, 1973, s.109-132.

Robbert, Louise Buenger, "Reorganization of the Venetian Coinage by Doge Enrico Dandolo", **Speculum**, C. 49, S. 1, 1974, s. 48-60.

Robbert, Louise Buenger, "Monetary Flows-Venice 1150 to 1400", **Precious Metals in the Later Medieval and Early Modern Worlds**, Ed. John F. Richards, Carolina Academic Press, Durham,1983, s.53-77.

Robbert, Louise Buenger, Money and Prices in Thirteenth Century Venice, **Journal of Medieval History**, C.20, 1994, s.373-390.

Robbert, Louise Buenger, "Venice", **Medieval Italy: An Encyclopedia**, Ed. Christopher Kleinhenz, C.1-2, Routledge, New York, 2004, s.1121-1128.

Rocca, Raimondo Morozzo della ve Lombardo, Antonio, **Documenti Del Commercio Veneziano Nei Secoli XI-XIII**, Sede Dell'istituto, Roma, 1940.

Roden, Claudia, **The New Book of Middle Eastern Food**, Alfred A. Knopf, New York, 2000.

Rogers, J. Michael, "To and Fro. Aspects of Mediterranean Trade and Consumption In The 15th And 16th Centuries", **Revue Du Monde Musulman Et De La Méditerranée**, S. 55/56, 1990, s.57-74.

Romano, Dennis, **Patricians and Popolani: The Social Foundations of the Venetian Renaisance State**, John Hopkins University Press, Baltimore, 1987.

Rosand, David, "Titian's Presentation of the Virgin in the Temple and the Scuola Della Carità," **Art Bulletin**, C.58, 1976, s.55-84.

Rosand, David, **Myths of Venice: The Figuration of a State**, Londra, The University of North Carolina Press, Londra, 2001.

Rosengarten, Frederick, **The Book of Spices**, Livingston Publishing Company, Philadelphia,1969.

Rosenthal, Margaret F., "Cultures of Clothing in Later Medieval and Early Modern Europe," **JMEMS,** C. 39, S.3, 2009, s.459–481.

Rosenthal, Margaret F., "Clothing, Fashion, Dress, and Costume in Venice (c.1450–1650)", **A Companion to Venetian History, 1400-1797**, Ed. Eric R. Dursteler, Brill, Leiden, 2013, s.889-928.

Rota, Giorgio,"Diplomatic Relations Between Safavid Persia and the Republic of Venice: An Overview", **Türkler**, Ed. Hasan Celal Güzel, Cem Oğuz ve Osman Karatay, C.2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.580-587.

Rota, Giorgio, **Under Two Lions. On the Knowledge of Persia in the Republic of Venice (c 1450–1797**), Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Viyana, 2009.

Rota, Giorgio,"Venetian Attempts at Forging an Alliance with Persia and the Crusade in the Fifteenth and Early Sixteenth Centuries", **The Crusade in the Fifteenth century: Converging and Competing Cultures**, Ed. Norman Housley, Routledge, New York, 2017, s.120-132.

Rothman, Ella Natalie, **İmparatorluk Simsarları: Venedik-İstanbul Arasında Mekik Dokuyanlar**, Çev.Ebru Kılıç, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016.

Rösch, Gerhard, "Le Strutture Commerciali" **Storia di Venezia Storia di Venezia dalle origini alla caduta della Serenissima**, C.2, 1995, s. 437-460.

Rublack, Ulinka, **Dressing Up: Cultural Identity in Renaissance Europe**, Oxford University Press, Oxford, 2010.

Ruddock, Alwyn, "London Capitalists and the Decline of Southampton in the Early Tudor Period", **The Economic History Review**, C. 2, S.2, 1949, s. 137- 151.

Runciman, Steven, **A History Of The Crusades: The Kingdom Of Acre**, C.3, Cambridge University, New York, 1995.

Runciman, Steven, "Byzantine Trade and Industry", **The Cambridge Economic History of Europe from the Decline of the Roman Empire**, Ed. Edward Miller, Cynthia Postan, M. Postan,, C.2, Cambridge University Press, Cambridge, 1987, s.132-167.

Saliba, George, “Knowledge of Arabic at Padua and Its Reflection in Vesalius’ Work”, **Mélanges**, S.68, 2020, s.21-57.

Salzberg, Rosa, “The Margins in the Centre: Working Around Rialto in Sixteenth-Century Venice”, **The Place of the Social Margins,1350-1750**, Ed.Andrew Spicer, Jane L Stevens Crawshaw, Routledge, New York, 2017.

Salzberg, Rosa, “Per le Piaze and Sopra il Ponte: Reconstructing the Geography of Popular Print in Sixteenth –Century Venice”, **Geographies of the Book**, Ed. Miles Ogborn and Charles W. J. Wither, Routledge, New York, 2016, s.111-131

Sangster, Alan, Stoner, Gregory N ve McCarthy, Patricia, “The Market For Luca Pacioli’s Summa de Arithmetica”, **Accounting Historians Journal**, C.35, S.1, 2008, s. 111–134.

Sangster, Alan, “Luca Pacioli, School Teacher and University Professor”, Ed.Hernández-Esteve E and Martelli M, **Before and After Luca Pacioli, Proceedings of ATTI II Incontro Internazionale**, Aboca Edizioni, Sansepolcro, 2011, s. 457-472.

Santalena, Antonio, **Veneti e Imperiali: Treviso Al Tempo Della Lega Di Cambray**, Ed. Ferdinando Ongania, Multigrafica, Roma, 1977.

Sanudo, Marin, **De Origine, Situ Et Magistratibus Urbis Venetae, Ovvero, La Città di Venetia (1493–1530**), Ed. Angela Caracciolo Aricò, Centro Studi Medioevali e Rinascimentali, Venedik, 2011.

Schein, Sylvia, **Fideles Crucis: The Papacy, the West, and the Recovery of the Holy Land 1274-1314**, Oxford University Press, Oxford, 1991.

Schulz, Juergen, “Urbanism in Medieval Venice”, **City States in Classical Antiquity and Medieval Italy,** Ed. Anthony Molho vd., The University of Michigan Press, Ann Arbor, 1991.

Seignobos, Charles, **Avrupalı Milletlerin Mukayeseli Tarihi**, Çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul, 1960.

Sella, Domenico, "The Rise and Fall of the Venetian Woolen Industry", **Crisis and Change in the Venetian Economy in the Sixteenth and Seventeenth Centuries**, Ed. Brian Pullan, Methuen, Londra, 1968, s.106-126 .

Sethre, Janet, **Venice: Souls’ Mother and Child**, Strategic Book Publishing and Rights Co., USA, 2020.

Setton, Kenneth Meyer, **The Papacy And The Levant (1204- 1571),** C.1, American Philosophical Society, Philadelphia, 1976.

Shaw, Christine, **Great Strategic Rivalries: From The Classical World to the Cold War**, Ed. James Lacey, Oxford University Press, New York, 2016.

Sichelman, Ted, O'Connor, Sean, "Patents as Promoters of Competition: The Guild Origins of Patent Law in the Venetian Republic", **San Diego Law Review**, C.49, S.4, 2012, s.1267-1282.

Silberschmidt, Max, **Venedik Menbalarına Nazaran Türk İmparatorluğunun Zuhuru Zamanında Şark Meselesi,** Çev. Köprülüzade Ahmet Cemal, Evkaf Matbaası, İstanbul, 1930.

Small, Meredith F., **Inventing The World: Venice and The Transformation of Western Civilization**, Pegasus Books, New York, 2020.

Snooks, Graeme Donald, **The Ephemeral Civilization**, Routledge, New York, 1997.

Sonnedecker, Glenn, **Kremers and Urdang's History of Pharmacy**, J.B Lippincott Company, Philadelphia, 1976.

Spallanzani**,** Marco, **Oriental Rugs in Renaissance Florence,** SPES, Floransa, 2007.

Stahl, Alan M., "Office-Holding and The Mint in Early Renaissance Venice", **Renaissance Studies**, C.8, S. 4, 1994, s.404-415.

Stahl, Alan M., **Zecca, The Mint of Venice in the Middle Ages**, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2000.

Stahl, Alan M., "Coins for Trade and for Wages: The Development of Coinage Systems in Medieval Venice," **Wages and Currency: Global Comparisons from Antiquity to the Twentieth Century**, Ed. Jan Lucassen, Peter Lang, Bern, 2007, s.193-209 .

Stahl, Alan M., Learning from the Zecca: The Medieval Mint of Venice as a Model for Pre-Modern Minting, **The Numismatic Chronicle***,* C. 171, 2011, s.347-354.

Stantchev, Stefan K, **Spiritual Rationality: Papal Embargo As Cultural Practice**, Oxford University Press, Oxford, 2014.

Štefánik, Martin, "The Exporting of Copper from Eastern Slovakia to Western Europe In The First Third of The 14th Century", **Historický časpopis**, C.66, S.5, 2018, s.785-814.

Stephenson, Paul, "Balkan Borderlands", **The Cambridge History of the Byzantine Empire**, Ed. Jonathan Shepard, Cambridge University Press, New York, 2008, s. 682-683.

Stone, Harold Samuel, **St Augustine's Bones: A Microhistory**, University of Massachusetts Press, Amherst, 2002.

Stefano, Laura Grazia, "How to be a Time Traveller: Exploring Venice with a Fifteenth- Century Pilgrimage Guide", **Making the Medieval Relevant**, Ed. Chris Jones, Conor Kostick, Klaus Oschema, De Gruyter, Berlin, Boston, 2020, s.171-191.

Stouraiti, Anastasia, "Colonial Encounters, Local Knowledge and the Making of the Cartographic Archive in the Venetian Peloponnese", **European Review of History: Revue Europe´Enne D'Histoire**, C. 19, S. 4, 2012, s.491–514.

Şakiroğlu, Mahmut, "Sanudo Marino", **DİA,** C.36, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2009, s.110

Şeşen, Ramazan, **Salahaddin Eyyubi ve Devlet**, Çağ Yayınları, İstanbul, 1987.

Tabacco, Giovanni, **The Struggle For Power in Medieval Italy: Structures of Political Rule**, Cambridge University Press, Cambridge, 1989.

Tait, Hugh, "Venice: Heir to the Glassmakers of Islam or of Byzantium?", **Islam and the Italian Renaissance**, Ed. C. Burnett and A. Contadini, The Warburg Institute, Londra, 1991, s.77-104.

Tansel, Selahattin, **Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askerî Faaliyeti**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1953.

Tassini, Giuseppe, **Curiosità Veneziane, Ovvero Origini Delle Denominazioni Stradali di Venezia,** Premiata Tipografia di Gio Cecchini, Venedik, 1863.

Taylor, Kathryn, "Ancients and Moderns in Sixteenth-century Ethnography", **History of European Ideas**, C.46, S. 2, 2020, s.113-130.

Taylor, Kathryn, "Making Statesmen, Writing Culture: Ethnography, Observation, and Diplomatic Travel in Early Modern Venice", **Journal of Early Modern History,** S. 22, 2018, s.1-20.

Tekindağ, Şehabettin, "Son Osmanlı Karamanlı Münasebetleri", **Tarih Dergisi**, S.17-18, 1963, s.43-76.

Tenenti, Alberto, "The Sense of Time and Space in the Venetian World of the Fifteenth and Sixteenth Centuries," **Renaissance Venice**, Ed. J. R. Hale, Faber and Faber, Londra, 1973, s. 17–46.

Thayer, William Roscoe, **A Short History of Venice,** Macmillan, New York, 1905.

Theunissen, Hans, "Ottoman-Venetian Diplomatics: The Ahd-Names, The Historical Background and the Development of a Category of Political Commercial Instruments together with an Annotated Edition of a Corpus of Relevant Documents**", Electronic Journal of Oriental Studies**, S. 2, 1998, s.1-698.

Thiriet, Freddy, "Les Relations Entre La Crete Et Les Emirats Turcs D'Asie Mineure Au XIVe Siecle (vers 1348-1360), **Etudes Sur la Romanie Greco-Vénitienne**, Beograd, Actes du XII Congrès International des Études Byzantines, C.2, 1964, s. 213–221.

Thompson, Martin, **Base Metals Handbook**, Woodhead Publishing Limited, Cambridge, 2006.

Tite, Michael, "The Production Technology of Italian Maiolica: A Reassessment", **Journal of Archaeological Science**, C. 36, 2009, s.2065-2080.

Toffolo, Sandra, "Constructing a Mainland State in Literature: Perceptions of Venice and Its Terraferma in Marin Sanudo's Geographical Descriptions", **Renaissance and Reformation**, C. 37, S. 1, 2014, s.5-30.

Toffolo, Sandra, **Describing the City, Describing the State: Representations of Venice and the Venetian Terraferma in the Renaissance**, Brill, Leiden, 2020.

Tolley, Natalie, "Analysis Of The Rialto Bridge, Venice", **Proceedings of Bridge Engineering 2 Conference,** Bath University, 2009.

Tomic, Zlata Blazina ve Blažina, Vesna, **Expelling the Plague**, McGill-Queen's University Press, Montreal, 2015.

Toussaint-Samat, Maguelonne, **History of Food**, Çev. Anthea Bell, Blackwell Publishers, Cambridge, 1992.

Trivellato, Francesca, "Guilds, Technology and Economic Change in Early Modern Venice", **Guilds, Innovation and the European Economy**, **1400-1800**, Ed. Stephan R. Epstein, Maarten Prak, Cambridge University Press, New York, 2008, s.199-231.

Tsougarakis, Nickiphoros I, "The Latins in Greece: A Brief Introduction", **A Companion to Latin Greece**, Ed. Nickiphoros I. Tsougarakis, Peter Lock, Brill, Leiden, 2015, s.1-22.

Turan, Osman, Selçuk Kervansarayları, **Belleten,** C.39, 1946, s.471–496.

Turan, Osman, **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar, Metin Tercüme ve Araştırmalar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1958.

Turan, Şerafettin, **Türkiye-İtalya İlişkileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

Turan, Şerafettin, "Fatih Mehmet-Uzun Hasan Mücadelesi ve Venedik", **Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi,** C.3, S. 4-5, 1967, s.63-138 .

Tzavara, Angeliki, "I trattati commerciali tra Venezia e l'impero di Trebisonda (1319–1396)," **Thesaurismata** S.41–42, 2011-2012, s.41-87.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, C. 1 ve 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

Van Gelder, Maartje, "Supplying the Serenissima: The Role of Flemish Merchants in the Venetian Grain Trade During the First Phase of Straatvaart", **International Journal of Maritime History**, C.16, S.2, 2004, s.39- 60.

Van Houte, J. A., "Les Courtiers Au Moyen Age, Origine Et Caracteristiques D'une Institution Commerciale En Europe Occidentale." **Revue Historique de Droit Français Et Etranger,** C. 15, 1936, s.105-41.

Veit, Raphaela, "Avicenna's Canon in East and West: A Long History of Editions"**, Texts in Multiple Versions Histories of Editions**, Ed. Luigi Giuliani,

Herman Brinkman, Geert Lernout ve Marita Mathijsen, Rodopi, Amsterdam, 2006, s.331-341.

Verità, Marco, Renier, Alessandro, Zecchin, Sandro, "Chemical Analyses of Ancient Glass Findings Excavated in the Venetian Lagoon". **Journal of Cultural Heritage**, C.3, S.4, 2002, s. 226-271.

Verita, Marco, "Venetian Soda Glass", **Modern Methods for Analyzing Archaeological and Historical Glass,** Ed. Koen Janssens, John Wiley & Sons, West Susex, 2013, s.515-536.

Verita, Marco, "Secrets and Innovations of Venetian Glass between the 15th and the 17th Centuries: Raw Materials, Glass Melting and Artefacts", **Study Days on Venetian Glass Approximately 1600's**, Ed. Rosa Barovier ve Cristina Tonini, Venedik, Atti dell'Istituto Veneto di Scienze, C.172, S.1, 2014, s.53-68.

Verotta Luisella ve Macchi, Maria Pia,"Healing Influences of Spices", **Connecting Indian Wisdom and Western Science**, Ed. Luisella Verotta, Maria Pia Macchi ve Padma Venkatasubramanian, Taylor Francis Group, Boca Raton, 2015, s. 147-202.

Vio, Ennio, "St Mark's Basilica As A Case Study in Flooding Issues For Historical Venice", **Flooding and Environmental Challenges for Venice and It's Lagoon: State of Knowledge**, Ed. C.A Fletcher, T. Spencer, Cambridge University Press, New York, 2005, s.175-180.

Vivo, Filippo de, "Pharmacies As Centres of Communication In Early Modern Venice", **Renaissance Studies**, C. 21, Sayı 4, 2007, s.505-521.

Vroom, Joanita, "The Global Ottomans", **The Routledge Handbook of Archaeology and Globalization**, Ed. Tamar Hodos, Routledge, New York, 2017, s. 899-918.

Vryonis, Speros, "The Ottoman Conquest of Thessaloniki in 1430", **Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society**, Ed. Anthony Bryer, Heath Lowry, Centre for Byzantine Studies and Dumbarton Oaks, Birmingham, 1986, s.281-321.

Vryzidis, Nikolaos, “Ottoman Textiles and Greek Clerical Vestments: Prolegomena on a Neglected Aspect of Ecclesiastical Material Culture”, **Byzantine and Modern Greek Studies**, C. 42, S.1, 2018, s.92-114.

Yakubovskiy, Aleksandr Yvr'evich, **Altın Ordu ve Çöküşü**, Çev. Hasan Eren, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1976.

Yüksel, Musa Şamil, “Timur’un Yükselişi ve Batı’nın Diplomatik Cevabı, 1390-1405”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S 18, 2005, s.231-243.

Ward, Diane Raines, "Flowers are a Mine for a Spice More Precious than Gold," **Smithsonian**, C. 19, 1988, s.104-111.

Ward, Rachel, Plugging The Gap: Mamluk Export Metalwork 1375-1475, **Facts and Artefacts Art in The Islamic World**, Ed. Annette Hagedorn ve Avinoam Shalem, Brill, Leiden, 2007, s.263-285.

Welch, Evelyn, **Shopping in the Renaissance: Consumer Cultures in Italy 1400–1600**, Yale University Press, New Haven, 2006.

Weiss, Edward, **Spice Crops**, CABI Publishing, Wallingford, 2002.

Whitehouse, David, Imitations of Islamic Glass”, **Glass Of The Sultans,** Ed. Stefano Carboni ve David Whitehouse, The Metropolitan Museum of Art, New York, 2001, s.297-311.

Wiart, Christophe, **Ethnopharmacology of Medicinal Plants: Asia and the Pacific**, Humana Press Inc, New Jersey, 2006.

Wiel, Alethea, **Venice**, G.P. Putnam’s Sons, New York, 1901.

Wiel, Alethea, **The Navy of Venice**, E. P. Dutton and Company, New York, 1910.

Williamson, Rebecca, The Clocktower Controversy**, Anthropology and Aesthetics**, S.34, 1998, s. 85-100.

Willson, Marcius, **Outlines of History: Illustrated by Numerous Geographical and Historical**, Ivison & Phinney, New York, 1863.

Wing, Patrick, **The Jalayirids,: Dynastic State Formation in the Mongol Middle East**, Edinburg University Press, Edinburg, 2016.

Wolff, Robert Lee, "Romania: The Latin Empire of Constantinople", **Speculum**, C.23, S.1, 1948, s.1-34.

Wolters, Wolfgang, **Der Bilderschmuck Des Dogenpalastes: Untersuchungen Zur Selbstdarstellung Der Republik Venedig Im 16. Jahrhunder**t, Steiner, Wiesbaden, 1983.

Woodward, David, "Medieval Mappaemundi", **The History of Cartography**, Ed. J. b. Harley and David Woodward, C.1, The University of Chicago, Şikago ve Londra, 1987.

Woolsey, Theodore D, **Political Science The State Theoretically and Practically Considered**, C.2, Charles Scribner's Sons, New York, 1889.

Zachariadou, Elizabeth A, "Prix et Marches des Cereales en Roumanie", **Nuova Rivista Storica**, C.61, 1977, s.291-306.

Zachariadou, Elizabeth A., **Trade and Crusade: Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydin (1300-1415)**, Library of the Hellenic Institute of Byzantine and Post-Byzantine Studies, Venedik, 1983.

Zan, Luca, "Accounting And Management Discourse In Proto-Industrial Settings: The Venice Arsenal In The Turn Of The 16th Century", **Accounting and Business Research**, C. 32, S. 2., 2004, s 145-175.

Zalin, Giovanni, "Origini e Sviluppo Dell'industria Cartaria Nella "Riviera" Bresciana Del Garda", **Archivio Storico Italiano**, C.143, S.4, 1985, s. 595–610.

Zečević, Ivana, **Gli Slavismi del Veneziano. Dalla Storia Del Contatto Linguistico Tra Slavi Meridionali e Veneziani, Alla Ricostruzione Dell'Etimologia Dei Prestiti Linguistic**, Lausanne University, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2021.

Zinkeisen, Johann Wilhelm, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Ed. Erhan Afyoncu, Yeditepe Yay., İstanbul, 2011.

Zorzi, Alvise, **Venice, 697-1797: A City**, **A Republic, An Empire**, Overlook, New York, 2001.

"La Collezione AAZ di Monete di Venezia", **Numismatica Ars Classica**, Milano, Auction 108, 2018.

Elektronik Kaynaklar

https: //allaboutvenice.com/how-was-venice-built/, Erişim Tarihi: 13.08.2019

https: //archnet.org/sites/31/media_contents/35862, Erişim Tarihi: 08.02.2018

https: //www.bmimages.com/preview.asp?image=00150007001,Erişim Tarihi: 23.09.2020

https: //www.britishmuseum.org/collection/object/H_1876-1104-3, Erişim Tarihi: 27.12.2021

https: //www.britishmuseum.org/collection/object/H_1997-0402-1, Erişim Tarihi: 22.08.2021

https: //www.britishmuseum.org/collection/object/P_1877-0113-366, Erişim Tarihi: 27.04.2019

https: //www.britishmuseum.org/collection/object/H_1990-0502-1, Erişim Tarihi: 03.01.2018

https: //www.britishmuseum.org/collection/object/H_1878-1230-435,Erişim Tarihi: 23.05.2019

https: //www.britishmuseum.org/collection/object/P_1895-0122-1192-1197,Erişim Tarihi: 23.09.2019

https: //www.cairo360.com/article/sights-travel/ibn-tulun-mosque-cairos-oldest-and-largest-mosque/, Erişim Tarihi: 18.10.2019

https: //www.cambiaste.com/it/asta-0417/piatto-venezia-bottega-di-mastro-lodovico-iniz-184851?action=reset, Erişim Tarihi: 05.03.2020

https: //data.fitzmuseum.cam.ac.uk/id/object/73247, Erişim Tarihi: 17.10.2019

https: //www.gallerieaccademia.it/en/miracle-relic-holy-cross-campo-san-lio#&gid=1&pid=1, Erişim Tarihi: 23.07.2022

https: //gallerix.org/storeroom/1427668153/N/700245966/, Erişim Tarihi: 24.09.2021

https: //library.bc.edu/venetianart/files/original/11b0daa0d694e916bec19b4e3f7aa0bf.jpg, Erişim Tarihi: 03.06.2022

https: //www.metmuseum.org/art/collection/search/82448, Erişim Tarihi: 12.02.2022

https: //mostre.museogalileo.it/framauro/en/mappae-mundi/1436-andrea-bianco.html, Erişim Tarihi: 11.07.2020

https: //mostre.museogalileo.it/framauro/it/, Erişim Tarihi: 25.07.2020

https: //www.nationalgallery.org.uk/paintings/giovanni-bellini-madonna-of-the-meadow, Erişim Tarihi: 19.06.2018

https: //www.nga.gov/collection/art-object-page.258.html,Erişim Tarihi: 01.08.2022

https: //portolanero.neocities.org/Pizigani_1367_Chart_1MB.jpg,Erişim Tarihi: 03.10.2020

https: //www.rocaille.it/ca-dario/, Erişim Tarihi: 25.01.2022

https: //romaeredidiunimpero.altervista.org/regioni-dellitalia-augustea/, Erişim Tarihi: 10.12.2022

https: //www.trekearth.com/gallery/Europe/Italy/Veneto/Venice/Venice/photo705214.html, Erişim Tarihi: 24.09.2018

https: //www.trulyveniceapartments.com/blog/arts-and-music-related-news/spices-and-camels-in-cannaregio, Erişim Tarihi: 25.11.2019

https: //upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/5/5d/Cilician_Armenia-fr.svg/2560px-Cilician_Armenia-fr.svg.png, Erişim Tarihi: 12.11.2022

https: //xavieryepez.com/basilica-windows-shapes-on-san-marco-basilica-venice-italy, Erişim Tarihi: 16.05.2020

http: //veniceatlas.epfl.ch/atlas/gis-and-databases/named-entities/political-structure/, Erişim tarihi: 19.04.2018

https: //tr.wikipedia.org/wiki/Kalan_Minaresi#/media/Dosya: Kalon_Minaret_(8145398812).jpg, Erişim Tarihi: 12.03.2019

https: //tr.wikipedia.org/wiki/Dosya: Acre1291_made_by_samsam.JPG Erişim Tarihi: 10.01.2023

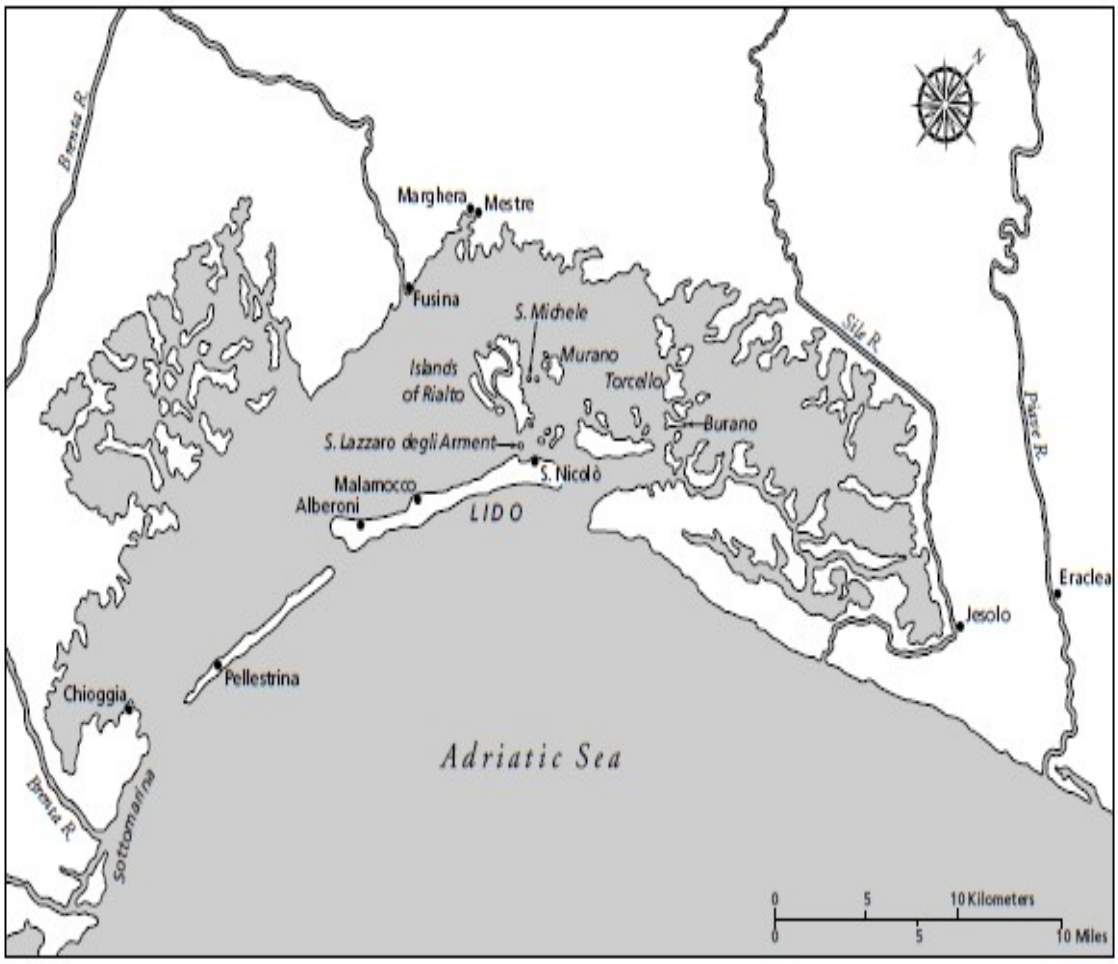
EKLER

Ek 1: Jacopo de' Barbari'nin Haritası/Venedik'in Kuş Bakışı Görünümü (1500) [1210]

[1210] https: //www. britishmuseum. org/collection/object/P_1895-0122-1192-1197, Erişim Tarihi: 23. 09. 2019.

Ek 2: Venedik Lagünleri Haritası[1211]

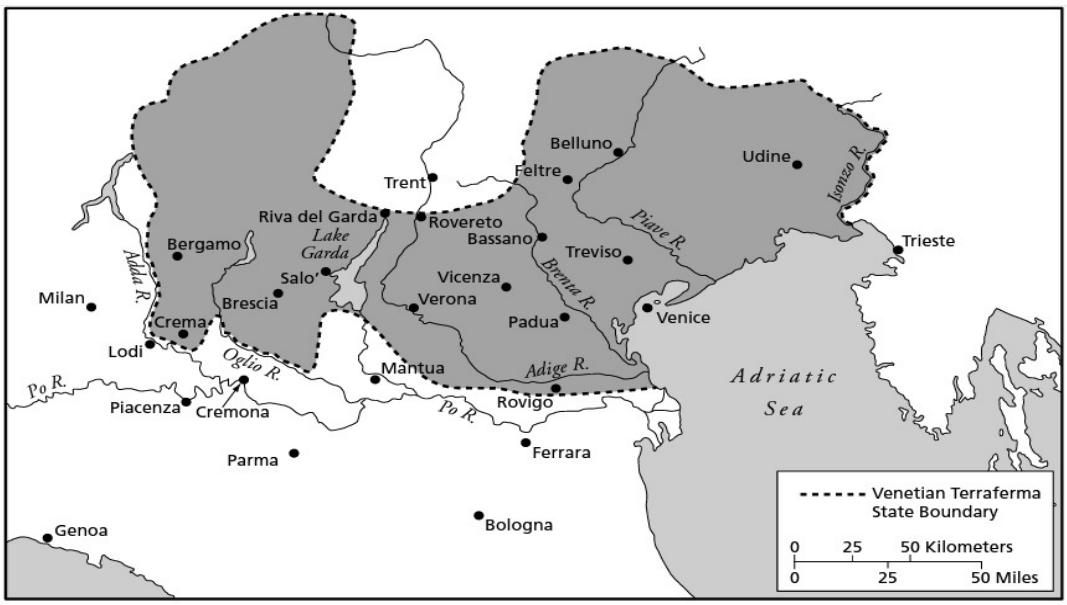

[1211] Élisabeth Crouzet -Pavan,"Venice And Its Surroundings," **A Companion To Venetian History 1400-1797**, Ed. Eric R. Dursteler, Leiden, Brill, s. 26.

EK 3: Venedik Stato da Mar Haritası [1212]

Ek 4: Venedik Terraferma Haritası [1213]

[1212] Arbel, "Venice's Maritime Empire In the Early Modern Period", s. 126.

[1213] Knapton, "The Terraferma State", s. 87.

Ek 5: Pizigani (Pizzigano) İtalyan Portolan Haritası[1214]

[1214] https: //portolanero. neocities. org/Pizigani_1367_Chart_1MB. jpg, Erişim Tarihi: 03. 06. 2020.

Ek 6: Fra Mauro Mappa Mundi -1457[1215]

[1215] https: //mostre. museogalileo. it/framauro/it/, Erişim Tarihi: 25. 07. 2020.

Ek 7: Andrea Bianco Mappa Mundi [1216]

[1216] https: //mostre. museogalileo. it/framauro/en/mappae-mundi/1436-andrea-bianco. html, Erişim Tarihi: 11. 07. 2020.

Ek 8: Geç Ortaçağ'da Venedik Ticaret Rotası Haritası [1217]

[1217] Puga ve Trefler, "International Trade and Institutional Change: Medieval Venice's Response to Globalization",s. 762.

Ek 9: Venedikli Tüccar Francesco Bevilaqua'nın Mektubu[1218]

VI. Letter written at Acre on 2 April 1472 — arrived in Venice on 29 May on the ship commanded by Francesco Bonaver.

Per miser Nicholò Zustignan + In Christi amen MIIIIcLXXII in Achre

Spettabel e mazor. Per un'allttra v'ò schritto a chonplimentto, questa sollo per repllichar, per non aver tempo de chopiar. Però ve dirò zercha all fatti mie quello dovette seguir, perché per l'allttra mia non ve digo quello che per questa intenderette.

Zercha all fatto de Venieri con ser Danlel Da Lleze ve dinotto che da lor non n'ò alguna sua, e per respetto che quando de qui vini avi una peza de pano biavo da Londra, laqual dizeva lor esser bagnada e zimada, quella dequi condusi e quella ò fenida a plui prexi, e ò convantada bagnada e zimada, chome per el so arechordo me dixe, per modo quella è sta' trovada per quelli che l'àno comprada non bagna', et per el mio conventar à se fida' ed à se fatte veste, le qual, dapoi fatte, alguno chavalchando à sele bagnade, sono retratte e fatte chochole, la pllui strania chosa vedesti mai. E questi vilani che l'àno comprade fatte contto che tutti à chonferido insieme, e per raxon de lor chadi quelle m'està tornade in driedo. Ed ad avixo vostro, io de questo ne schrisi a ser Daniel da Leze e ser Marin Venier, dai qual in spiezelità de la dita compagnia non n'è me scrive alguna chosa. E per atrovarme ditte veste ale spale, stranie e chosa da nientte da veder, non voria me restase da driedo. Però i ditti mai non m'à volutto responder sopra ditte chaxon, perché i me son debittori de duc. 90. Par a llor i siano seguri, però delibero per ogni modo de vegnir a uno fine chon i ditti, che fatte i ve fazi boni i ditti ducati 90 da diremi 50 per ducato, chome apar per el mio chontto. Vogllio esser pagado in ogni modo. De qui ò abudo lettere dai Venieri tutte zercha de intachar. Non ne vogllio scriver el tutto, ma se alltri fatori de qui avese tal lettere non chredo che alguno gene stese. E basta.

Io ho fatto le investide miser Jachomo Dandolo e fiolli e de miser Donado Conttarini, e Dio ell sa quello ò fatto per i ditti, denotandovi aver tolltto per mi zernido alguni sachi de gotton dei pllui dollentti siano in tutti quelli ò fatto, e questo per mio honor. E vui el vedrette questo son sta' per i ordeni de qui son vegnudi d'Aman d'Allepo. Àno desfatto questo viazo. Son sta' gran charestie e chative robe, ma non tutto.

De qui è sta' uno chativisimo invernada, mai non aparso sol[e], semper pioze, però àno fatto apreso la so malla vollonttà de chativissime robe.

Io ho schritto a miser Jachomo Dandolo e a miser Donado Contarini

[1218] Arbel, "Venetian Trade in Fifteenth-Century Acre: The Letters of Francesco s. 276-279.

che se la sua intenzion fose de voller gottoni per questa muda de settenbrio, voria aver danari per tempo, si perché averia bone robe, chome eziam de prexi. E chusi ve digo zercha al fatto mio, che se podette aver prexio sene posi star vendette, e per el primo pasazado de qui avette a mandarme danari. All prexentte voria aver danari per la bonttà a prexi. Tegno che questa instade gottoni chalerà 40 per cento, e questo per i ordeni fredi delli son vegnudi, però al tutto provedè de vender e mandarme danari, che fazo plui opinion de questo instade da questa muda prexentte per ogni respetto.

Io non intentto che provision se farà dellì per la malla compagnia de qui vien fatta a marchadantti. Vui l'avrette intexa per allttra via. Ve avixo che in tutta questa Soria non semo per nientte visti vollontieri, e questi mori sono tutti una chosa, chon Ebene Otoman non puol pattir che per nostri ge siano fatti alguna novittà. Vui averette intexo el garbuio de la gallia de ser Pollo Mudazo, che per aver prexo una palandaria da Laiazo con alguni turchi e algune bosinexe e schiavone e marchadantie per molltti danari, segondo come per i ditti, de qui semo stadi retegnudi inchadenadi strasinadi chome bestie. Non so se de qui se ne posi star seguro. De provixion dellì non so a che modo sene possi far deliberazion alguna, per esser in allttri labarintti. E de qui questo solldan son prefido otoman.

Dell'andar del nostro consollo al Chaiero avrette intexo, e con pochisima reputazion è sta' de qui per andar al Chaiero, ogni tristo à anemo de darge e tirarge la barba. Ben chredo che el prinzipio de questa cosa de tuorge la reputtazion son sta' per nostri da Damasco, perché miser Nicolò, nui semo quelli che femo ogni mal l'uno verso l'altro, non ge n'è pllui replublicha. Vui sapette che l'è ani 30 la prima fiada che fui in questo paese, e da quello tempo in quà non se puol più dir Soria ma insoria, e tuto questo proziede per nui medemi, Idio a tutto proveda el ben nostro.

Et [?] son sta' moltto contentisimo che'l sacho de gotton voleva tuor i Leze e Venier quello non abi tollto, perché tanto plui resteria aver da lor. Non è sta' quello me pensava, Idio li provedira.

Chome per l'allttra ve disi, quello de qui se trazerà, che per numero serà sachi 900 vel zercha, ma i son 1 pizolli. Questo à fatto quelli de Venexia, perché tegno serano pllui vendareschi.

Io son restado de qui per schuoder alguni denari da debittori de pani de Venieri, che se per quello non fosero stadi, ve prometto in ogni modo mene vegniva con lle prexentte nave, ma per non lassar alguna cosa de driedo de mi ò vogludo restar, perché voglio che quelli de cha Venier

chreda che per lor voria far tutto purché el pottese.

Se per aventtura questa nave zonzese a Venexia avantti el zonzer de la nave da Tripolli, e che posa vender de gotton mando per la galia de pellegrini, mandatime danari, tuttafiada dandolli in man de persona che siano condutti de qui sallvi. In quanto che per alltro pasazo che per la nave non me podeste mandar danari, fatte che per le nave in ogni modo provedette abi danari, perché el seria una gran deferenzia da questo instade ala muda prexentte de bonttà e de prexio. All presentte mori sono rimasti asai schornati, vedendo chalar i gotton a furia e zenza domanda alguna, laqual chosa non se'l pensava. Son de opinion che i gottoni non rezerà dapoi partido le nave a diremi 18 per nientte, quello seguirà per mia ne scritta vene darò avixo.

Chon el nome del Spiritto Santto ho chargato sopra la nave patron ser Piero Trevisan de raxon de miser Jacomo Dandolo e fiolli sachi 15 gotton, e sachi 15 suxo la nave patron ser Frazescho Bonaver, segande de vostro segno a vostro hordene. Ittem de mia raxon segnada de mio segno gottoni sacha 6, deiquall uno de numero 120 son in la portta' del vostro sazentte el pedotta, al qual gaverette a pagar el nollo. À me ditto de farme a piazer, a vostro avixo. Ittem sopra la nave patron ser Francesco Bonaver gottoni sacha 5, e sacha uno filadi de sortte. Vien me ducati 77 el cantaro; de gottoni vien da diremi 20 in suxo. La fatura ve manderò per la ditta. Vende', mandame danari in ogni modo per i primi pasazi, perché se sarà avanttazadi de robe e de prexi questo instade. Ad ogni modo, questo alltro inverno sarà derada de gotton de qui e per la quantittà è sta' semenada, a vostro avixo. Fe' che ve sia recommandado e arecordateve de mi, e avixeme la intenzion de quelli de Venexia, azò sapi come me ò a governar.

Abiatte avertenzia se me mandatte alguna cosa per via da Barutto non chagatte in mio nome per respetto de cottimo. Vuol se depoxitti 10 per cento, fano questo per galder el nostro, ma cargate in nome de fattori da Barutto e scriveteli alor e datelli avixo, perché fazendo altramentte i meteria le man suxo, e retegneria tutto a Damasco.

Per non scriver a miser Jacomo Dandolo, salvo che per una man, per non aver tempo, e chusì a vostro chusin miser Donao Conttarini de sachi chargi sopra la prexentte nave, vui l'intendette e diretegello, non avendo si presto le so lettere; avendole in tempo, non li ditte nulla. Vostro chusin miser Donado Conttarini à chargo sopra el belengier de Trevisan gottoni sacha 8, e suxo el Bonaver sacha 4. Non ò posudo zustifichar, per esser sta' chargi per altri, non esendo io de qui in Achre. Le fatture vedrette qui dentro, zoè la mia e quella de miser Jacomo Dandolo.

L'esta' chargo sopra la prexentte nave gotton sacha 1072 1⅓, son sachi pizolli, filladi tanchese 45 zenza marineri.

Non alttro per ora. Christo ve conservi.

Francesco Bevilaqua

Adì 2 April

Se dequi son per restar, mandeme braza 9 paonazo de grana da parangon e braza 4½ scharlatto pur de parangon, apreso de 4½ pano negro da parangon, questo son per uno machademo de qui vuol per lui, siché fatte se sia ben conservadi de bontà e de collor, e per la nave mandatimelli de qui.

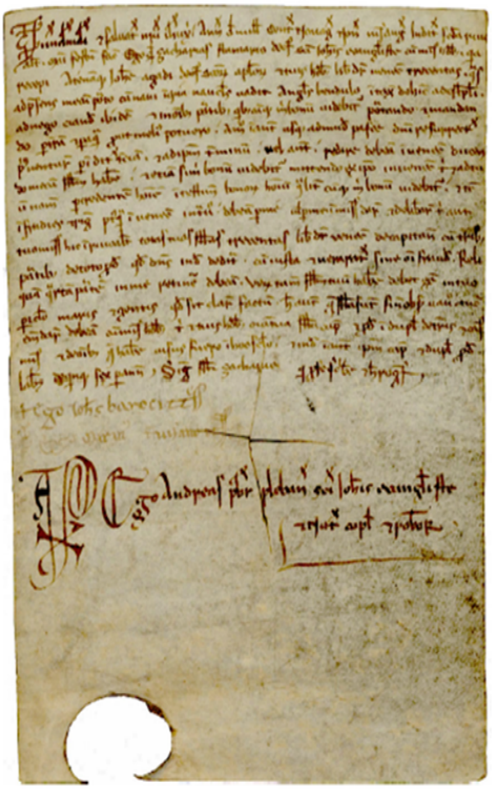
Mandemi quarte 2 charta sotil che non schompise.

a tergo: Spettabili e gieneroxo domino Nicholao Justiniano quondam Magnifici Domini Jeronimi. detur detur Venetis.

(In the addressee's hand):

Adì XXVIIII mazo 1472 d'Achre per la nave patron Franzescho Bonhaver Recevii

Ek 10: Zaccaria Stagnario ve Giovanni Agadi Arasında Yapılan Colleganza[1219]

In the name of the Lord God and of our Saviour Jesus Christ. In the year of the Lord 1199, in the month of August, second indiction, at Rialto. I, Zaccaria Staniario, from the ward of Saint John the Evangelist, together with my heirs, declare that I have received from you, Giovanni Agadi, from the ward of the Saint Apostles, together with your heirs, 300 pounds of Venetian pennies that I shall carry in the ship on which the helmsman Angelo Bendulo is traveling in convoy from here to Constantinople to do business there and in any other place that seems good to me, carrying and entrusting it through land and water as best I can until the next Paschal Resurrection of our Lord of the third indiction, and at that time or earlier I shall return to Venice carrying with me the aforesaid goods or else send you the same goods to Venice and on your behalf by whatever reliable man in the witness of good men seems good to me and then, within 30 days of having entered Venice, I am to give and deliver here in Rialto, personally or through my messenger, to you or to your messenger your entire capital of 300 pounds of Venetian pennies together with three parts of whatever profit God shall give us with just and truthful account and without any fraud. I am to keep for myself the remaining fourth. However, the aforesaid goods are to remain at your own risk from sea and people if this is clearly apparent. Moreover, if I do not observe all that is written above I am to compensate you and your heirs with double the amount of capital and profit out of my lands and houses and all that I am known to own in this world and let the same capital and the double bear interest of six per five every year from that time onwards. Signed by the aforementioned Zaccaria, who has asked this to be written on his behalf.

[1219] Puga ve Trefler, "International Trade and Institutional Change*:* Medieval Venice's Respons to Globalization", s**.** 771.

Ek 11: Decima Regio Şehirleri Haritası[1220]

[1220] https://romaeredidiunimpero. altervista. org/regioni-dellitalia-augustea/, Erişim Tarihi: 10. 12. 2022

Ek 12: Chopin[1221]

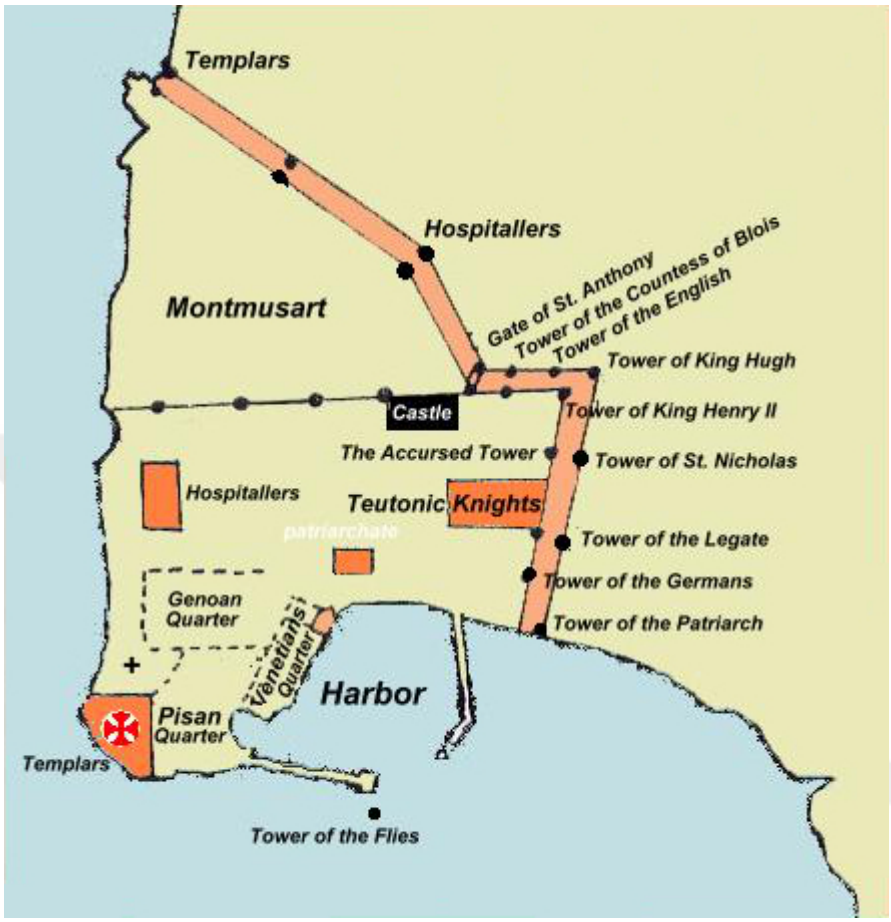
[1221] https: //www. metmuseum. org/art/collection/search/82448, Erişim Tarihi: 12. 02. 2022

Ek 13: Adana, Tarsus, Sis, Mamistra[1222]

[1222] https: //upload. wikimedia. org/wikipedia/commons/thumb/5/5d/Cilician_Armenia-fr. svg/2560px-Cilician_Armenia-fr. svg. png, Erişim Tarihi: 12. 11. 2022

Ek 14: Akka'daki Ceneviz, Venedik ve Pisa Mahalleleri[1223]

[1223] https: //tr. wikipedia. org/wiki/Dosya: Acre1291_made_by_samsam. JPG, Erişim Tarihi: 10. 01. 2023